

SŁOWNIK WYRAZÓW TECHNICZNYCH

TY. ZĄCYCH SIĘ

BUDOWNICTWA

przez

Dra TEOFILA ŻEBRAWSKIEGO,

Czł. Akad. Umiej.

Nakładem Akademii Umiejętności.

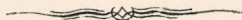
W KRAKOWIE,
W DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
pod zarządem Ignacego Stelcia

1883.

100986

WYRAZY POLSKIE
Z DOŁĄCZENIEM OBCYCH.

Abissyńskie budowanie; n. abessinische Bauweise. W połowie IV. stulecia wprowadzoną została do Abissynii religija chrześcijańska; z téj jednak epoki, oprócz kaplic w skale kutyh, nie dochował się żaden inny budowlany zabytek. W roku dopiero 1657 zbudowano w Axum kościół, który, równie jak i późniejsze, niemają jednostajnych znamion oddzielnego stylu; znajdujemy tylko wzmianki, iż te przypominają kształty bizantyńskie.

Acheropita, n. Acheropita; fr. achéiropoéta; znaczy z greckiego nie ręką robiony, nie ręki ludzkiej dzieło. Jak nazywają niektóre obrazy Jezusa Chrystusa lub N. P. Maryi za dzieło aniołów uważane.

Achromatyczny, n. achromatisch; fr. achromatique; nazywamy achromatycznymi, albo bezbarwnymi szkła w lunetach, dozwalające oku widzieć przedmioty czysto i bez barw tęczyowych, jakie się w dawniejszych soczewkach zwykle pokazywały.

Achromatyczność, zob. bezbarwność.

Aerodynamika, ki; n. Aërodynamik; fr. Aërodynamique; nauka o ruchu ciał rozprężliwych, jako część Mechaniki.

Aerostatyka, ki; n. Aërostatik; fr. Aërostatique; nauka o równowadze ciał rozprężliwych.

Agat, u; n. Achat; fr. agate; kopalina złożona z chalcedonu, krwawnika, i innych krzemionkowych cząstek; bardzo twarda, półprzejrzoczysta, w rozmaitych barwach. Służy do robót mozaikowych i do wykładzin; znajduje się niekiedy i u nas.

Akacja, cyi; n. Akazie; fr. acacia; bot. *Robinia pseudoacacia*. Drzewo strączkowe, prędko rosnące; w 40 bowiem latach wysokość pnia dochodzi do 50 stóp, a grubość do 2 stóp w średnicy. Daje drewno twarde, trwałe, toczeniu przez owady nie-

podlegające i przyjmujące polor. Używane w Europie na wyroby stolarskie, na koły, styliska; w Ameryce na budowy okrętów. U nas łatwo się rozmnaża z nasienia, w młodości tylko wymaga ochrony przeciw mroźnym wiatrom.

Akrolit, u; n. Akrolith; fr. acrolite; nazwa rzeźb drewnianych, z powłoką, która im nadaje powierzchowność kamiennych. Podobnie nazywają posąg mający tylko głowę, ręce i nogi z kamienia, resztę zaś ciała z drzewa lub gipsu wyrobioną.

Akteon, a; n. Akteon; fr. Actéon; w mitol. grec. młodzieniec myśliwy, z jeleniami na głowie rogami.

Akustyka, ki; n. Akustik; fr. acoustique; nauka o głosie i słuchu. Pomieszczenia w budowlach przeznaczone do mów publicznych, przedstawień teatralnych, koncertów i t. p. nazywają się akustycznymi, albo odgłosnemi, gdy są tak zbudowane, iżby mowca, śpiewak i t. p. z pewnego punktu, mógł być należycie słyszany od zgromadzonych słuchaczy; co zależy od stosownych wymiarów i kształtów ścian, sklepień lub sufitów.

Akwaforta, ty; fr. eau-forte; rycina odtłoczona z płyty metalowej, na której rysy zostały wykonane za pomocą kwasu saletrowego.

Akwarela, li; n. Aquarell; fr. aquarelle; malowanie wodnemi przejrzocystemi farbami.

Akwatynta, ty; n. Aquatinta; fr. aquatinta; rycina naśladowująca rysunek tuszem lawowany.

Alabaster, tru; n. Alabaster; fr. albâtre; kopalina złożona z wapna i z kwasu siarkowego; znajduje się w bryłach niewielkich rozmiarów białej lub żółtawej barwy. Używany do wyrobu małych zdobin architektonicznych, przyjmuje polor. U nas obficie wykopuje się w wielu miejscach. W kruchcie kościoła w Proszowicach są żebra sklepienia z alabastru pochodzącego z bliższych łomów we wsi Koniuszy.

Alabastryna, ny; nazwa łacińska *alabastrina*, oznacza gatunek alabastru przejrzocystego, w cienkich bezbarwnych taflach,

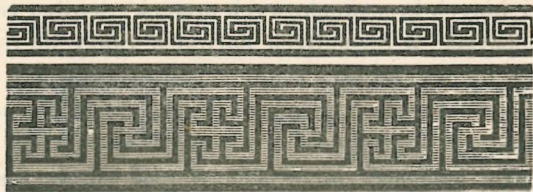

Fig. 1. Alagrek.

używanego dawniej do okien zamiast szyb szklanych. Dziś jeszcze widzieć je można w niektórych kościołach we Włoszech.

Alagrek, u; fr. à la grecque, frête; zdobina utworzona z wąskiego paska połamanego pod kątem prostym. Używana do ozdoby poziomo ciągnących się członków, jak n. p. fryzy; bywa rzeźbioną wklęsło, wypukło, lub tylko malowaną, zob. *fig. 1*.

Alaprima, zob. naraz.

Alegoryja, ryi; n. Allegorie; fr. allégorie; uzmysłowienie cnót, występów, sztuki, i t. p. za pomocą postaci osób rzeźbionych lub malowanych, które aby celowi swemu odpowiadały, winny być łatwe do odgadnienia.

Aleja, lei; n. Baumgang; fr. allée; szeregi drzew przy drodze, lub ścieżce, tworzą aleję.

Alfresko, ka, albo fresko; n. Fresco; fr. fresque; malowanie bardzo trwałe, ziemnymi farbami na świeżo tynkowanym murze.

Alkali, nieodm.; n. Alkali; fr. alcali; w Chem. ciała gryzące, jak potaż, soda, wapno, amonija.

Alkarazas, nieodm.; fr. alcarazas; naczynie zrobione z pewnego gatunku glinki, mającej w sobie części wapienne i mialki piasek, służące do napojów, dla utrzymania ich w stanie chłodnym w czasie upałów.

Alkierz, a; n. Erker; dawniej u nas oznaczano tą nazwą przystawkę na piętrze, na zewnątrz wystającą, (zob. Wykusze). Dziś alkierzem zowią mały pokój przy większym, bez wyraźnego przeznaczenia.

Alkohol, u; n. Alkohol; fr. alcool; ciecz zwana także wyskokiem, albo spirytusem winnym, oczyszczona ile możności z wody, która jej zwykle towarzyszy. Używa się do lakierów, politur i innych powłok.

Alkowa, wy; n. Alkoven; fr. alcôve; sypialnia oddzielona od pokoju ścianą oszkloną, lub zawieszoną zasłoną. Powinna być tak postawiona, aby do niej światło słoneczne mianowicie południowe wpadać mogło.

Altana, ny; n. Altan; fr. altane; przystawka na kolumnach, lub na słupach, nakryta, z otwartymi lub oszklonymi ścianami. Albo także osobno postawiona w ogrodzie dla spoczynku i cienia.

Ałun, u, lub hałun; n. Alaun; fr. alun; sól utworzona z połączenia kwasu siarkowego z gliną i małą ilością potażu. Przymie-

szany do kleju ałun robi wyborną powłokę pod klejowe malowanie. Papier złany cienkim roztworem ałunu w wodzie, przyjmuje łatwiej rysunek i barwy wodne, lubo niektóre z nich na takim tle bledną; przeciwnie zaś karmin żywość swą podnosi.

Amalgama, atu; n. Amalgam; fr. amalgame; zwane także ortęcią, jest roztworem metalu w rtęci. Ortęć złota lub srebrna służy do złączenia lub srebrzenia w ogniu innych metali; amalgamatem cyny lub cynku podlewa się szkło, aby je zmienić na zwierciadło.

Amarant, u; n. Amarantfarbe; fr. couleur amarante; barwa czysta, ciemnoczerwona w fiolet wpadająca.

Ambona, ny; zob. Kazalnica.

Amerykańskie zabytki dawnego budownictwa; n. amerikanische Baukunst; fr. architecture américaine; mianowicie w północnej Ameryce, ograniczają się dotąd do zwalisk warowni, wielkie obszary zajmujących i okazujących zupełną znajomość sztuki umocnienia czyli fortyfikacyi. Mogiły czyli kopce grobowe z ziemi sypane mają kształt stożków i dochodzą do wielkich rozmiarów: są i z kamieni małych wzniesione, lecz o wiele mniejsze. Świątyń żadnych dotąd nieodkryto; na skalach napisy klinowatemi znakami; znajdują także dolmeny, popielnice, posągi bożyszcz i naczynia figurami ludzkiemi pokryte.

O pomnikach środkowej Ameryki, to jest ziem dzisiejszego Meksyku i Peruwii, zob. Azteków, Olmeków i Tolteków budowę.

Ametyst, u; n. Amethyst; fr. amethyste; gatunek krzemienia, zwykle w przejrzoczystych, lub półprzejrzoczystych kryształach fioletowej barwy. Używa się do mozaiek i innych wyrobów w rękodzielach. U nas napotyka się w drobnych kryształach w łomach porfiru około Krzeszowie, jak w Tęczynie, Porębie i innych miejscach.

Amfiprostyl, u; n. Amphiprostylos; fr. amphiprostyle; tak starożytni nazywali świątynię, mającą kolumnadę tylko przed czelną i przed tylną ścianą, żadnej zaś przy ścianach bocznych.

Amfiteatr, u; n. Amphitheater; fr. amphithéâtre; budowla murowana lub drewniana z ławkami do siedzenia piętrowo wzniesionemi, otaczająca arenę czyli widownię, a przeznaczona dla widzów. Grekom niebyły znane amfiteatry; za Rzymian do-

pięro najprzód je z drzewa, a o wiele później murowane stawiano. Rzadko bywały w okrag koła budowane, zwykle w e-
lipse. W pozostałych dotąd ruinach wiele się ich dochowało.
Największym ze znanych był tak zwany *colosseum* w Rzymie,
który mógł być pomieścić 87 tysięcy widzów.

Amonija, nii; n. Ammoniak; fr. ammoniaque; ciało alkaliczne, roz-
prężliwe, z mocną wonią, połączone z gazem kwasu solnego,
tworzy sól amonijacką, czyli salmijak.

Ampułka, ki; n. Messkännchen; fr. burette; naczynko, zwykle
w kształcie dzbanuszka lub koneweczki, wyrobione z metalu,
lub szkła, jakich dwoje używa się przy mszy ś., jedno na wi-
no, drugie na wodę.

Aneroid, u; zob. barometr.

Angielskie budowle niemają oddzielnego, sobie właściwego stylu,
lecz przedstawiają rozmaite połączenia z sobą innych. Najda-
wniejsze, zwane anglosaskimi, n. angelsächsische Bauwei-
se, fr. style anglo-saxon, są naśladowaniem stylu romańskiego,
ze zmianami, niekiedy niekorzystnymi. Późniejsze budowle, pod
nazwą anglo-normandzkich, n. anglonormannische Bau-
weise, fr. style anglo-normand, są stosunkowo nieco wzniośle-
jsze, mają ościeżyny wielkich drzwi w kościołach przepelnione
zdobinami; wprowadzone dwulucza i sklepienia, których żebra
z właściwymi sobie przekrojami, niesmacznie wyglądają. Styl
anglo-gotycki, n. englisch-gothischer Baustil, fr. style anglo-
gothique, miał kilka peryjodów swego kształcenia się, miano-
wicie: 1) przejściowy, w którym wprowadzono rozwarte dwu-
lucza, a zresztą zatrzymane zostały anglo-normandzkie kształ-
ty; często ościeże wielkich drzwi w dwulucze, a mniejszych,
w półokrag zasklepienie widzieć można. Na budowach w cią-
gu XIII wieku wzniesionych widać już wpływ stałego ładu:
grube mury zastąpiono cieńszymi, którym dodano przypory,
zdobiny mniej nagromadzone, a więcej smaku okazują; lecz
przekroje gzymsowin jeszcze niedojrzałe; okna pierwotnie
bardzo wysokie i wąskie, ostrzejszymi dwuluczami zakończa-
no, a niekiedy takich okien dwa do pięciu obok siebie, słup-
kami tylko z kapitelami przegradzano.

Później wprowadzony został styl zwany ozdobnym, ang.
decorated style, fr. style ogival secondaire, gdzie ką w dwu-
luczach więcej jeszcze rozwarto, w gzymsowiny wszedł w uży-

cie przekrój esowaty, czyli karnes, a umiary ogólne więcej wzniosłości okazują.

Fig. 2. Kaplica w Westminster.

Nareszcie między końcem XIV, a połową XVI w., wprowadzono styl pionowym, albo stylem Tudora zwany, n. Perpendicularstil, fr. style perpendiculaire, w którym przez zbytnie rozdrobnienie żeber, spływających pionowo po filarach bez kapiteli i bez wszelkich zdobin, a również zbyt rozdrobniony przekrój przedstawiających, nadawano budowlom charakterystyczny i pogląd, jakby

te na wiązkach trzciny wzniesionymi były; zob. fig. 2.

Angielski metal, zob. metal.

Anioły, łów; n. Engel; fr. anges; młodzieńcze postacie ze skrzydłami, w długich szatach, z nagiemi stopami; w rękach trzymają rozmaite przedmioty, jak słońce, księżyc, narzędzia męczeństwa, lub muzyczne, korony i t. p. Przedstawiane w całych figurach, stoją na podstawkach, w połowie zaś figury wystają z obłoków lub się mieszczą w tympanach. W budowlach świeckich nadużywać zaczęto przedstawiania aniołów w XV i XVI stuleciu, dając im w ręce tarcze herbowe, wstęgi z napisami, i t. p. Aniołki nagie w postaci skrzydlatych dzieci, później dopiero do dzieł sztuki wprowadzono.

Ankra, ry, albo kotew; n. Anker; fr. grappin, tirant; lit. sukaba; szyna żelazna, służąca do związania z sobą części budowli, narażonych na oddalenie się od siebie, jak n. p. ściany przeciwległe sobie. Końce ankry opatrzone są uchami dla zaciągnięcia zawłok, te zaś nie bezpośrednio z murem stykać się

powinny, lecz należy im dać podkładnice z grubej żelaznej płyty.

Anta, ty; n. Ante, Eckwandpfeiler; fr. pilastre d'encoignure; pilaster w zakąciu umieszczony.

Antaba, by; n. Handhabe, Oese; fr. anse; kabłąk żelazny lub mosiężny, stały lub ruchomy, przytwierdzony do drzwi, szuflad, i t. d. do chwycenia ręką dla ich otwarcia, lub wysunięcia.

Antemijon, nu; n. Anthemion; fr. anthémion; zdobina złożona z liści rzeźbionych, kwiatów i wijących się łądzynek, opasująca szyć kapitelu ionicznego i grzbiet jego zwojów.

Antepedium, łacińska nazwa osłony między mensą a stopniem ołtarza; bywa z kamienia lub drzewa; zdobiona rzeźbą lub mozaiką, albo z płyty metalowej, lub z ozdobnej tkaniny w ramę ujętej.

Antymon, u; łac. antimonium, stibium; n. Antimon, Spiessglanz, Spiessglas; fr. antimoine; metal znajdujący się w naturze w stanie połączenia z siarką, której na 100 częściach ma 26,5: jest kruchy, łatwo topliwy i ulatwiający się. Dodają go do cyny, ołowiu i t. d. dla odlewania trzcionek i różnych wyrobów konwisarskich. Szkło razem z niur stopione nabiera wysoko żółtej barwy; używany też bywa do malowania na szkło, lub na porcelanie.

Aparat, zob. przyrząd.

Apokaliptyczne postacie; n. apokalyptische Gestalten; tak nazywane obrazy lub rzeźby w średniowiecznej sztuce chrześcijańskiej, mniej lub więcej zagadkowe, podług tego, jak sam artysta pojął był tekst apokalipsy.

Apollo, lina; n. i fr. Apollon; w mitol. bożyszcze poezyi, przedstawiane zwykle w postaci nagiego młodzieńca z litią w ręku.

Aptema, zob. międzyśród.

Apsyda, dy; łac. apsis; n. Apsis; fr. abside; miejsce za ołtarzem zamknięte ścianą półokrągłą, płaską lub łamaną i odpowiednio zasklepione.

Ar, a; n. Ar; fr. are; miara obszaru, zajmująca 100 metrów kwadratowych.

Arabesk, u; n. Arabeske; fr. arabesque, moresque; zdobiny roślinne arabeskami zwane, które Arabowie zręcznie i przyjemnie dla oka plątać z sobą i wyginać umieli. Zwykle kwadraty z cienkich prątków krzyżowali z sobą w sposób, iż stąd

powstawał pewien rodzaj gwiazdowatych figur; albo zginali też prątki w okręgi koła i łączyli je z innymi wężykowato pogiętymi; tła zaś w każdym razie wypełniano listkami pnących się roślin, szyszkami i t. p.; nigdy zaś wśród tego nie mieszczono zwierząt, ptaków lub urojonych postaci. Arabowie zdobili skrzydła drzwi i drewniane odzienia ścian, dzieląc je na powtarzające się pola, obwiedzione listewkami i perełkami. Nazwa arabesków niewłaściwie używaną bywa w stylach starożytnych; wtedy bowiem o sztuce arabskiej nic jeszcze niewiedziano.

Arabski styl; n. arabischer Stil; fr. style arabe. Powstał z połączenia w głównych zarysach ze stylów bizantyńskiego, perskiego i egipskiego;

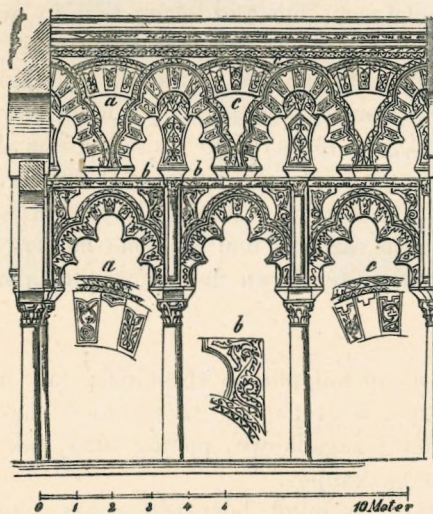

Fig. 3. w Kordubie.

kwitnął do końca IX w. Meczety arabskie w rzucie poziomym są prostokątne; zewnętrznie są proste i skromne, wewnątrz mieszczą mnóstwo kolumn z rozłożystymi kapitelami, z których wyrastają ozdobne koronkowe łuki, a na nich wznoszą się wyższe piętra podobnych łuków. Gdy nauka Mahometa rozszerzyła się na wschód aż do granic Indyi, a na zachód przez

Egipt i Maurytanię aż do Hiszpanii doszła, budowie arabskie meczetów i zamków z wielkim przepychem wznosić zaczęto, a pozostałe dotąd zabytki tego stylu w Kordubie, Toledo i innych miastach Hiszpanii, świadczą o wytwornym guście i śmiałości pomysłów artystów arabskich. Meczet w Kordubie, ukończony w r. 770, można nazwać uwieńczeniem tego stylu; zob. fig. 3.

Aras, a; wł. arrazzi; fr. arras; nazwa kobierca, jakie w Arras i ogólnie we Flandryi, już od XII wieku wyrabiano, początkowo na wzór wschodnich, później według kartonów zachodnich malarzy, jak Rafaela i innych.

Archanioł, a; n. Erzengel; fr. archange; anioł wyższego stopnia, jakich siedmiu wymieniają księgi duchowne. W obrazach rzeźbionych, lub malowanych, przedstawiani bywają archaniołowie: 1) św. Michał, z zwłoczną, czasem w hełmie i z tarczą, przebijający szatana; — 2) ś. Gabryjel, z lilią w ręku, i niekiedy różami uwieńczony, zwiastujący N. P. Maryi; — 3) ś. Rafał, z laską pielgrzyma i tykwą. Oznaki innych archaniołów nieznane.

Archeologia, gii; n. Archaeologie; fr. archéologie; nauka badania znamion starożytnych i przedhistorycznych zabytków wszelkiego rodzaju, do których téż należą dawne budowle i pomniki, lub pozostałe ich szczątki.

Architekt, ta; n. Architekt, Baumeister; fr. architecte; lit. namudaris; artysta budowniczy zdolny do pomysłów wszelkich budow, i do kierowania ich wykonaniem według prawideł ustroju i zdobnictwa.

Architektura, ry; n. Architektur, Baukunst; fr. architecture; sztuka, której zadaniem jest tworzyć budowle odpowiednie ich przeznaczeniu, a razem zajmujące oko pięknoscią umiarów i dobozem zdobin.

Architrawa, wy; łac. architrabs; n. Architrav; fr. architrave, épistyle; w stylach greckim i rzymskim nazwa ta oznacza najniższą część nadślupia, która w kształcie belki leży bezpośrednio na kapitelach kolumn, a razem je niejako w ścianę wiąże. Stosunkowe wymiary architrawy bywają rozmaite, według rozmaitości porządków stylu i wielkości międzyslupia.

Archiwum, nieodm.; n. Archiv; fr. archives; pomieszczenie do przechowywania ważnych pism, zabezpieczone od pożaru i wilgoci, a zatém sklepione i przewiewne z drzwiami i okienicami żelaznymi. Do czynności archiwalnych i przeglądania dokumentów powinno być osobne pomieszczenie przyległe, według potrzeby ogrzewalne.

Arcydzieło, ła; n. Meisterwerk, Meisterstück; fr. chef d'oeuvre; dzieło doskonałe i wykończone ze smakiem, w każdym rodzaju sztuki i rękodziel.

Arena, ny; n. Arena; fr. arène; widownia, miejsce otwarte lub pod nakryciem, wysypane piaskiem, dla widowisk konnych, szermierskich i t. p., zwykle otoczone amfiteatrem dla umieszczenia widzów.

Areostyl, u; n. Araeostyl; fr. aréostyle; gdy w stylach starożytnych kolumny oddalone są od siebie na cztery średnice, czyli środki ich na pięć średnic, wtedy międzysłupie ich nazywa się areostylem.

Arkada, dy; n. Arkade; fr. arcade; zasklepienie ościeży drzwi lub okna. Gdy oścież jest tylko udaną w ścianie, wtedy i arkada zowie się ślepą.

Arkadowanie, nia; n. Bogenstellung; fr. arcature; szereg arkad, przedzielonych kolumnami, filarami lub pilastrami.

Armatury, tur; n. Armature, Trophaeen; fr. armures; zdobiny na czelnych szczytach, w tympanach lub metopach umieszczane, przedstawiające zbroje, puklerze, hełmy i broń rozmałą.

Arsenał, lu, zbrojownia; n. Arsenal, Zeughaus; fr. arsenal; zabudowanie przeznaczone na pracownie wyrobów broni i pocisków wszelkiego rodzaju, oraz na pomieszczenie ich zapasów. Arsenau w Wiedniu jest wzorowem tego rodzaju zabudowaniem.

Arszenik, ku; n. Arsenik; fr. arsenic; metal, w stanie czystym kruchy; w ogniu ulatuje w postaci dymu z czosnkową wonią. Połączony z siarką daje realgar, lub operment, używane w malarstwie. Z miedzi z arsenikiem zmieszanej wyrabiają zwierciadła metalowe.

Artezyjska studnia; n. Artesische Brunnen; fr. puits artésiens; studnie tak zwane od hrabstwa Artois we Francyi, gdzie od dawna były używane.

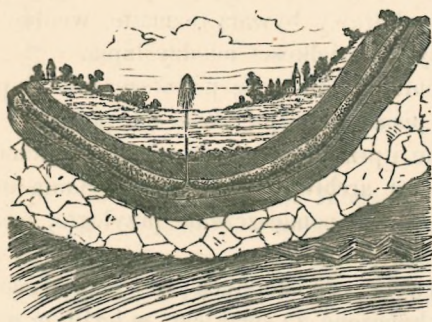

Fig. 4. Artezyjska studnia.

Gdy okolica otoczona jest wzgórzami, których pokłady mają między sobą warstwę zwirowatą wychodzącą na zewnątrz, a zawartą między pokładami nieprzepuszczającymi wody, tam woda z deszczów, śniegu, rosy, wsiąkająca w warstwę zwirowatą zbiera się w nią i zatrzymuje. Jeżeli więc

przebijemy pionowo otwór w pokładach warstwę zwirowatą nakrywających, wtedy woda otworem tym na zewnątrz wydobywać się, lub wytryskać będzie; zob. *fig. 4.*

Asfalt, tu; n. Asphalt; fr. asphalte; ciało wchodzące w skład bitumu, czyli smoly ziemnej, z której wydzielane bywa. Asfalt stopiony z przymieszanym czystym piaskiem, daje wyborną powłokę na ceglana posadzkę w sieniach, kurytarzach, podestach schodowych, i t. p.

Assyryjski styl; n. assirische Baukunst; fr. architecture assyrienne. Z badania szczątków dotąd odkrytych w gruzach budowli assyryjskich, wiemy tylko, iż pałace królewskie wznoszone były na wysokich podmurowaniach wewnątrz sklepionych, których czelną ścianę wzmacniano przyporami. Na takim podmurowaniu leżąca obszerna równia, mieściła nie tylko sam pałac z należącymi doń podworcami, ale także wiele zewnętrznych małych zabudowań. Stropy sal podpierano rzędami kolumn prawdopodobnie drewnianych z bronzowymi kapitelami, które późniejszym ijońskim za wzór służyć mogły. Posągi w pełnej rzeźbie i w płaskorzeźbach, z alabastru, przedstawiały w olbrzymich wymiarach postacie ludzkie z głowami krogulczemi lub orlemi, albo skrzydlate buhaje, konie, lwy z ludzkiemi obliczami, które stawiano zwykle po bokach ościeży drzwi. Okna umieszczano bardzo wysoko; posadzki z płyt alabastrowych kładziono na asfalcie. Wszelkie rzeźby okazują wysokie wykształcenie artystyczne. W malowaniu ścian i stropów używano przeważnie barwy ciemno zielonej, rudo-żółtej, brunatnej, oraz i złota. Świątynie stawiano również na podmurowanej równi, lecz w małych rozmiarach z dwiema przywnijściu kolumnami, mającemi kapitele o podwójnych zwojach. Bramy przesklepiano półkolisto, cegłą niebiesko polewaną z żółtymi zdobinami, a nad niemi dawano koronkę nakształt blanków w schodki. Świątynie mieszczono także w otwartych podworceach pałacowych. Grobowce, prócz wykowanych w skałach, wznoszono w kształcie wielkich piramid, z powierzchnią w stopnie wyrobioną. Inne pomniki na cześć osób lub zdarzeń miały kształt obelisku niskiego w schody wystawionego, lub na miejscu otwartem stawiano posąg na postumencie.

Astrolabium, zob. kątomierz.

A tempera; n. Temperamalerei; fr. en détrempe; sposób malowania na powłoce gipsowej lub krédowej, rozrobionej mlekiem lub białkiem jaja; farby roztwarzają się wodą klejową. Rodzaj ten malowania znany był przed wprowadzeniem olej-

nego; dziś używany do ścian wewnętrznych, sklepień i sufitów.

Atlanty, tów; n. Atlanten; fr. atlantes; postacie męskie, silne, nagie, używane w rzeźbach kamiennych, lub odlewach metalowych, jako podpory belkowania w miejscu kolumn lub filarów.

Atlas, sa; n. Atlas; fr. Atlas; postać mitologiczna, męska, naga, trzymająca na karku kulę świata.

Atlas, su; n. Atlas; fr. atlas; zbiór map lub innych rycin w jednej oprawie razem.

Atmosfera, ry, powietrznia; n. Atmosphaere; fr. atmosphère; powietrze otaczające kulę ziemską. Ciśnienie atmosfery ziemskiej na poziomie morza uważane, jakie ta wywiera na jeden metr kwadratowy, ocenione jest na 10330 kilogramów. Ciężar ten powietrza atmosferycznego służy w machinach parowych za miarę siły wywieranej przez parę: jeżeli n. p. mówimy, że siła pary wyrównywa dwóm, trzem i t. d. atmosferom, to znaczy, że taż siła pary wynosi dwa, trzy, i t. d. razy po 10330 kilogr. na 1 metr kwadr.

Atrament, tu; zob inkaust.

Attycka baza, attyckie drzwi, okna, są odmianami do porządku ionicznego wprowadzonymi: mianowicie baza, jak na *fig. 5*, ościeże zaś drzwi i okien u góry węższe, niż u dołu.

Fig. 5. Attycka baza.

Attyka, ki; n. Attika; fr. attique. Nad głównym gzymsem w stylach starożytnych, bywa czasem niby piętrowa ściana, nie wyższa nad $\frac{1}{3}$ budowy pod nią stojącej, i ma kształt albo stylobatu, gdy jest niższą, albo ją zdobią pilastry i gzyms lekki, gdy ma większą wysokość. Jeżeli ta ściana górna ma okna, lub pola między pilastrami nawylot próżne lub z balasami, wtedy nie nazywa się attyką, lecz pobiedrzem.

Azot, u; n. Azot, Stickstoff; fr. azote; ciało rozprężliwe czyli gaz, który w połączeniu z kwasorodem stanowi powietrze atmosferyczne.

Azteków budowa; n. aztekische Baukunst; fr. architecture aztéquienne. Zwaliska budow, wzniesionych niegdyś przez ludy, które poprzedziły mieszkańców dzisiejszego Meksyku, wskazują kształty wspólne z zabytkami Tolteków (zob.). Ich świą-

tynie na obszernych i wysokich piętrowych podmurowaniach, oraz ich wieże, były z ciosów stawiane; ściany zewnętrzne tychże pokryte były płaskorzeźbami, przedstawiającymi postacie ludzkie i rozmaite kątowo łamane zdobiny. Przykład budowy Azteków przedstawia *fig. 6.*

Fig. 6. Brama zachodnia w Tenochtitlan.

- Baba kafarowa**; n. Baer, Rammklotz; fr. hie, monton; kloc zwykle dębowy, okuty żelaznymi obręczami, albo cały z surowca odlany, stanowiący główną część kafaru, którą się podnosi i spuszcza dla wbicia w ziemię pala.
- Baba ręczna**; n. Besetzschlägel, Hadramme; fr. demoiselle; kloc u dołu grubszy i żelazną obręczą okuty, u góry cieńszy z uchemi lub ramionami do ujęcia. Służy do ubijania bruku i do wbijania mniejszych pali.
- Babilońskie budowanie**; n. babylonische Bauweise; z dotychczasowych poszukiwań tyle tylko jest pewnego, że głównym materiałem budowlanym była cegła, a spoiwem asfalt: świątynie i pałace odziewano płytami z gipsu i wapienia, których powierzchnie zdobiły płaskorzeźby; świątynie wznosiły się na podmurowaniu o wielu piętach, do których z jednego na drugie prowadziły zewnętrzne schody. O innych szczegółach brak wiadomości; domyślać się tylko można, iż budowle Babilonu miały wiele wspólnego z assyryjskimi.
- Babiniec**, ńca, kruchta; łac. atrium, prosencha; n. Vorhalle; fr. porche; lit. priesenis pas bażniczui; przysionek kościoła katolickiego, zwykle przytykający do ściany frontowej przed wielkimi drzwiami, albo wewnątrz pod organem oddzielony. Kościoły większe mają prócz tego babinice boczne, ułatwiające zebranej ludności wyjście na zewnątrz.
- Babka**, ki, łac. plantago; n. Wegerich; fr. plantaine; rodzaj pospolitój u nas rośliny, której listki służyły za wzór do zdobin kapiteli w XII wieku.
- Bachor**, ra; laska z żelaznym hakiem, używana na statkach wodnych, zwanych bajdakami.
- Bachus**, sa; n. Bacchus; fr. Bacchus; w mitol. bóstwo przedstawiane w postaci otyłego, obnażonego młodzieńca, winoroślą uwieńczonego, na wozie ciągnionym przez pantery.

- Bagier**, gra, szuffica; n. Bagger; fr. curemôle; przyrząd lub machina do pogłębiania wody, przez wybieranie namulisk i piasku w kanałach spławnych, śluzach, przystaniach i t. p.
- Bagnet**, ta; n. Bajonnet; fr. bayonnette; grot długi z tulejką, który się nasadza na koniec ręcznej broni palnej.
- Bagno**, na, bajoro; n. Morast, Sumpf; fr. marais; lit. bała, rajstas, rudynos; grunt mokry, przepadlisty, wodnemi roślinami porosły.
- Bajdak**, ka; statek wodny, wyłącznie na Dnieprze spławiany: długość jego dochodzi do 38 metrów. Mniejsze bajdaki spławiają na Prypeci i na jej dopływach.
- Baka**, ki; n. Leuchtenthurm, Seeleuchte; fr. fanal, phare; wieża wysoka w przystani, przy uściu rzeki spławnej, przy skale niebezpiecznej wystawiona, na której nocą utrzymują ogień dla oświetlenia okolicy. Zwana też latarnią morką.
- Bal**, la, forszt; n. Bohle, Pfoste; fr. madrier; tarcica na 5 lub więcej centymetrów gruba.
- Balas**, sa; n. Balaster; fr. balustre; słupek z drzewa, kamienia lub metalu, toczony, graniasty lub innego kształtu, jakie podpierają poręcz schodową lub balkonową.
- Baldach**, chu, baldachin; n. Baldachin; fr. baldaquin; nakrycie zastępujące niby daszek nad kazalnica, krzesłem tronowym, statua, i t. p. wsparte na kolumnach lub filarkach, piętnarkach, lub też wiszące, to jest do ściany tylko przytwierdzone.
- Balkon**, nu, zob. ganek.
- Balustrada**, dy; n. Balustrade; fr. balustrade; ściana przejrzysta przy schodach, gankach, złożona z balasów lub balasek pionowo ustawionych i poręczą u góry związanych. Gdy balasy w części tylko z pełnej ściany wystają i są jedynie dla ozdoby użyte, jak n. p. w podokniach, wtedy balustrada zowie się ślepa, n. blindes Geländer, fr. balustrade feinte.
- Bałwan**, na; n. Block; fr. bloc; sztuka kamienia nieobrobionego.
- Bania**, ni; zob. dach.
- Bankajza**, zy, chwytką; n. Bankeisen; fr. patte; podłużna sztuka żelazna 10 do 12 centym. długa, w jednym końcu jak góźdz zaostzona, w drugim płaska z dziurami. Służy do przytwierdzenia szafy, stołu, ławki i t. p. do ściany.
- Bankieta**, ty; n. Bankette; fr. banquette; ustęp wzdłuż drogi bitej, po obu jej stronach, służący za chodnik dla pieszych, a razem na skład materiału do utrzymania drogi potrzebnego.

- Barak**, ka; n. Barake; fr. baraque; domek drewniany z lekkiego wiązania i desek postawiony w obozie dla oficerów.
- Baranek**, nka; krótki drewniany walek obracający się na pionowej osi, przytwierdzonej do burty pramu, dla zmniejszenia tarcia liny w poprzek rzeki przeciągniętej.
- Baranek boży**; łac. Agnus Dei; n. Lamm Gottes; fr. agneau de Dieu; godło J. Chrystusa w postaci baranka, trzymającego podniesioną nogą laskę z krzyżem i chorągiewką.
- Bark**, ku; n. Flanke; fr. flanc; w szanclu części krótsze od czola.
- Barka**, ki; statek wodny do spławiania ciężarów pod wodę, gdzie większych statków prowadzić niemożna.
- Barkan**, a; n. Lunette; fr. lunette; w szt. wojsk. szaniec otwarty, mający dwa czola i dwa barki.
- Baroko**; n. Barockstil; fr. style baroque. Styl odrodzenia na pewnych przepisach i umiarowych kształtach uzasadniony, stawał ciasne granice fantazyi niektórych dziełmistrzów, na których czele stanął Michał Anioł Buonarotti około 1550 roku. Przelamali więc te granice, i w wielu częściach swoich budowli linije proste, bez względu nawet na warunki konstrukcyjne, zastąpili dziwacznie pokrzywionemi kształtami, aby utworzyć miejsca dla urojonych zdobin różnego rodzaju. Lubo szczegóły tego stylu z osobna uważane są częstokroć zajmującemi dla oka, w ogóle jednak, czyli w całości budowli, ta dowolność zmieniania kształtów stylu odrodzenia, nieda się usprawiedliwić. Jako przykłady stylu baroko widzieć można pałac zwany Zwinger w Dreźnie, kościół św. Karola w Wiedniu i wiele innych.
- Barometr**, tru; n. Barometer; fr. baromètre; przyrząd do oceniania ciśnienia powietrza atmosferycznego i do wymierzania wysokości gór; jest zaś dwojaki, jeden powszechnie znany, z rurką szklaną napełnioną rtęcią, drugi zwany aneroidem, wygodniejszy od tamtego w użyciu, bez rtęci, w kształcie zegarka kieszonkowego.
- Barszcz**, czu; łac. acanthus, branca ursina; n. Bärenklau; fr. acanthe, branche ursine; roślina w Grecyi i we Włoszech dziko rosnąca, której liście posłużyły za wzór do ozdobienia kapteli korynckich i rzymskich.
- Barta**, ty; n. Barte; siekiérka, dawniej jako broń do rzucania, czyli

bronienia się pociskiem służąca. Czesi według Sarnickiego, zręcznie jój używali.

Barwa, wy; n. Farbe, fr. couleur; lit. krosa, krosilas; wrażenie rozmaite, jakie na wzrok wywierá światło od powierzchni ciał odbite. Główniejsze barwy w techniczném użyciu są następujące:

a) barwa biała; n. weisse Farbe; fr. couleür blanche; lit. baltas; jój odcienie: śnieżna, jak kwiat lilii; mléczna, z przymieszaniami nieco żóltéj, jak kwiat jaszminu;

b) barwa brunatna; n. braune Farbe; fr. couleur brune; lit. burnotinas; odcienie jój: kasztanowa, miedziana z dodaniem czerwónéj; orzechowa z przymieszką szaréj; śniada, z dodaniem białéj; popielata z dodaniem białéj i żóltéj;

c) barwa czarna; n. schwarze Farbe; fr. couleur noire; lit. juodas; jój odcienie: krucza, przez dodanie zielonéj; sadzowa, z dodaniem brunatnéj; szara, n. graue Farbe, z dodaniem białéj;

d) barwa niebieska; n. blaue Farbe; fr. couleur bleue; lit. melinas; jój odcienie: granatowa, to jest ciemno niebieska, jak indygo; błékitna, jak kwiat bławatka; lazurowa, jak turkus, kwiat czarnuszki; szafirowa, przez dodanie karmazynowéj; modra, z dodania nieco żóltej; sina, z dodania białéj do modréj; fijołkowa, fioletowa, pijusowa, z dodania karmazynowéj;

e) barwa zielona; n. grüne Farbe; fr. couleur verte; lit. zalas; powstaje z połączenia żóltéj i niebieskiéj; jój odcienie: szmaragdowa, jak malachit; jabłeczna, z dodania białéj; seledynowa, z dodania więcéj niebieskiéj i białéj; papuzia, z dodania więcéj żóltéj; oliwkowa, z dodania brunatnéj do papuziéj;

f) barwa żółta; n. gelbe Farbe; fr. couleur jaune; lit. gieltonas; jój odcienie: szafranowa czyli pomarańczowa, jak kwiat krokoszu; cytrynowa, jak kwiat jaskieru; siarczana, przez dodanie białéj; słomkowa czyli palijowa, z dodania białéj i nieco brunatnéj;

g) barwa czerwona; n. rothe Farbe; fr. couleur rouge; lit. raudonas; jój odcienie: purpurowa czyli amarantowa, jak owoc czereśni; karmazynowa, szkarłatna, najżywsza z barw czerwonych, jak kwiat pelargonii; ponsowa,

jak kwiat maku polnego; malinowa, przez dodanie do szkarłatnej nieco białej; różowa, z dodania więcej białej; cielistą, z połączenia ponsowej z białą; cegląsta, z dodania brunatnej do ponsowej.

Barwy heraldyczne w rysunkach lub rzeźbach wyrażają się przez kropkowanie lub kréskowanie, mianowicie: czyste pole tarczy, oznacza białą, lub srebrną; zakropkowane, żółtą lub złotą; zakréskowane pionowo, czerwoną, fr. gueulles; zakréskowane poziomo, błękitną, fr. azur; zakréskowane ukośnie od strony prawej z góry, do lewej na dół, zieloną, fr. sinople; kratka z pionowych i poziomych krések, czarną, fr. sable.

Barwnik, ka; n. Färbestoff; fr. matière colorante; istota zwierzęca lub roślinna, która w połączeniu z innym ciałem, przybiera barwę, jakiej wprzód nieokazywała, albo ją zmienia na inną.

Baryłka, ki; n. Fass, Fasschen; fr. baril; mała beczułka.

Bastyjon, nu; n. Bastion; fr. bastion; w sztuce wojsk. w szanicach zamkniętych bywają przed kątami wyskakującymi dodane barkany, połączone z kurtyną, które wtedy zowią się bastyonami.

Baszta, ty; n. Bastei; fr. bastide; lit. gintuwe; wieża w ciągu murów obronnych.

Basztą także nazywają połączone dwie ściany przy mniżu w stawie, z wąskich, poziomo przytwierdzonych desek złożone, dla przeszkodzenia rybom, aby z odpływem wody nieuciekaly.

Basztką, ki; fr. donjon; mała wieżyczka na piętrze ze ściany wysunięta, dla wyglądu na okolicę.

Baszyn, na; przyrząd na brzegu rzeki, do wyciągania małych statków wodnych.

Bawialnia, ni; n. Empfangszimmer; fr. salon; pokój większy do przyjmowania gości.

Baza, zy; n. Base, Säulenfuss; fr. base; jest dolną częścią kolumny, której słupiec bezpośrednio na niej stoi. Różne kroje baz są odpowiednie porządkom kolumn. Bazą także zowie się część spodnia piedestału czyli podstawka. W porządku doryckim Grecy ani Rzymianie niedawali kolumnom bazy, dopiero włoscy architekci od XV wieku zaczęli jej w tym stylu używać.

Bazalt, tu; n. Basalt; fr. basalte; skalina wulkanicznego utworu, sino czarnej barwy, twarda i bardzo zbita, dla tego do mu-

rów niezdatna, zaprawa bowiem jój się nieczepia; dla wielkiej zaś trwałości ma wartość do bruków.

Bazar, ru; n. Bazar; fr. bazar; nazwa turecka targowiska. Bazary są to obszerne, nakryte zabudowania, z połączenia kramów otwartych, z przestronemi wnijściami, i szérokimi wewnątrz chodnikami.

Bazylika, ki; n. Basilika; fr. basilique; u starożytnych Rzymian nazwą tą oznaczano gmachy królewskie, które służyły do spraw sądowych, handlowych, lub do innych zgromadzeń publicznych. Budowla taka w rzucie poziomym prostokątna, miała przedsionek na kolumnach, a wewnątrz niój kolumnada tworzyła boczne galeryje. Z rozpowszechnieniem się chrystyjanizmu, wiele z takich budowli użyto na kościoły; odpowiadały bowiem potrzebom obrządków religijnych: nowe téż świątynie chrześcijańskie na wzór tamtych budowano, zostawiając im dawną nazwę bazylik. Dziś kaźden kościół większych rozmiarów, o trzech lub więcej nawach sklepionych, nazywają bazyliką.

Bażantarnia, ni; n. Fasanerie; fr. faisanderie; ogród otoczony parkanem, drzewami i krzewami zasadzony, śród którego mieszczą się zabudowania, z mieszkaniem dla dozorczy, osobnym budynkiem, w zimie ogrzewanym dla samych bażantów. Z pomiędzy krzewów zaleca się *diervilla canadensis*, roślina niska, prawie przy ziemi, széroke i trwałe liście rozpościerająca, pod którym rade się gnieździć samice tych ptaków.

Bączek, czka; krótka metalowa rurka na osadzie strzelby, w którą się stempel wsuwa.

Beczka, ki; n. Tonne; fr. tonneau; lit. baczka; znane naczynie drewniane, używane przez mularzy do rozrabiania farb na powłokę murów.

Bednarz, a; n. Fassbinder, Böttcher; fr. tonnelier; lit. kubilus; rzemieślnik wyrabiający naczynia z klepek drewnianych, jak beczki, konwie, kadzie i t. p.

Bejca, cy; n. Beize; fr. mordant; ciecz uspasabiająca powierzchnię ciała do przyjęcia i wystąpienia barwnika w zamierzonej barwie. Na takie bejce używa się kwasów, sól roztworzonych, i t. p. Bejce są różne do drewna, do kości, do rogu, i stósownie do barw, jakie wyrobowi nadać chcemy.

Belka, ki; n. Balken; fr. solive, poutre; lit. sija, sienoja; ogólna nazwa kłody drzewa na cztery strony obrobionej lub obrzniętej, a przeznaczonj do użycia w poziomj położeniu. Belka właściwa, w końcach tylko podparta, i obciążenie znosić mająca, winna mieć przekrój taki, aby wymiary ję kładzi do stawności, były w stosunku jak 5 do 7. Aby z danj kłody wyrobić belkę najwiękšej wytrzymałości względnej, a zatem odpowiednią powyższemu stosunkowi, dzielimy ję średnicę AB na trzy równe części, z punktów podziału wyprowadzamy prostopadłe do AB i kreślimy prostokąt $ACBD$, a będzie $AC : AD = 5 : 7$.

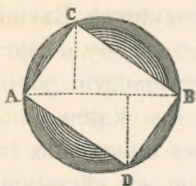

Fig. 7. Belka.

Belki sufitowe nieobciążone niczjm więcj, prócz spodem do nich przytwierdzonego sufitu, dają się zwykle cieńsze od głównych belek.

Belki w moście zowią legarami.

Gdy belki powalowe wymagają podparcia, aby się nieuginały, daje się pod nie belka poprzeczna grubsza od nich, zwana biérzmem, siestrzanem, lub stragarzem. Belka przeznaczona do dźwigania na sobie wielkich obciążjń, gdy pośrednich podpór mieć niemoże, jak to bywa w mostach lub nad wielkimi salami, taka belka składa się z dwóch na sobie położonych, zawrębionych w piłę, lub zawłokami z twardego drzewa spojonych, i żelaznemi sworzniemi ześrubowanych. Albo tżj podwójne belki wiążą się z sobą w końcach tylko żelaznemi opaskami i sworzniemi, a środkiem są łukowate wygięte i rozprężone, i takie zowią belkami Lawesa.

Belkowanie, nia; n. Gebaelke; fr. entablement; w stylach starożytnych nazwa ta oznacza pokład belek nad kolumnami, składający się z architrawy, fryzu i gzymsu, których stosunkowe wymiary i rozmaite sposoby ich zdobienia od strony zewnętrznej, czyli widzialnej, są właściwe każdemu porządkowi w tych stylach.

Belweder, ru; z włoskiego belvedere; fr. bellevue; miejsce wzniesione, z którego jest otwarty na około rozległy widok na okolice. U ludu naszego miejsce takie nazywa się owidem albo wyjźrzałem. Budowle na podobnych wzniesieniach stawiane, w kształcie altan, lub małych piętrowych zameczków, zowią również belwederami.

- Berberys**, u; łac. *berberis vulgaris*; n. Berberis; fr. épine-vinette; krzew koleczysty, dziko u nas rosnący, zwany u ludu kwaśnicą; drewno z niego żółte, twarde, służy do wykładania robót stolarskich, do wyrobów tokarskich; pień i korzeń gotowany daje farbę żółtą i czerwoną.
- Berdysz**, sza; rodzaj siekiery obronnej na długim drzewcu.
- Bergryn**, u; n. Berggrtin; fr. vert de montagne, cendre verte; kopalny węglan miedzi, używany jako farba zielona: jest także sztucznie wyrabiany.
- Berma**, my; n. Berme; fr. berme; w szt. wojsk. ustęp w zewnętrznej skarpie przedpiersienia, nad rowem, wstrzymujący ziemię oberwaną, zby rowu niezasypywała: nazwa ścieszki, jaką mu niektórzy dają, nieodpowiada przeznaczeniu.
- Beton**, nu; n. Grobmörtel; fr. béton, repous; zaprawa służąca za pokład podwodnych murów fundamentowych; składa się z wapna hydraulicznego, kamieni wapiennych, lub krzemienistych, drobno potłuczonych i ostrego piasku: stosunek tych składowych części wskazać winna próba, poprzednio zrobiona.
- Bezbarwność**, ści; n. Achromasie; fr. achromatisme. W skutek niejednostajnego łamania się różnobarwnych promieni światła, przedmiot widziany przez soczewkę szklaną, lub kryształową, przybiera po brzegach pstre ubarwienie, co przeszkadza dokładnemu tegoż widzeniu. Dla usunięcia téj niedogodności, dodaje się soczewkom wypukłym drugie wklęsłe, przez co pierwsze stają się bezbarwnemi.
- Bęben**, bna; n. Trommel; fr. tambour; część obła w machinie, na którą się łańcuch, albo lina nawija. Zobacz także łubień.
- Bękart**, ta; n. Bratofen; fr. four à rotir; piecyk kuchenny, do pieczenia potraw, zwany także szabaśnikiem.
- Białodrzew**, wu; albo topola biała; łac. *populus alba*; n. weisse Pappel; drzewo dorastające u nas do wysokości 30 metrów, ma drewno białe, miękie, niedość trwałe, lecz paczeniu się i pękaniu nieulega, i przyjmuje polor. Używane do wyrobów stolarskich.
- Biblioteka**, ki; n. Bibliothek; fr. bibliothèque; budowla murowana, do przechowywania książek i innych dzieł drukowanych lub pisanych; złożona z sal sklepionych, suchych, przewiewnych i jasnych; salę ogrzewalną dla czytelników i służby bibliotecznej, oraz mieszkanie bibliotekarza.

Biegun, na; n. Pol; fr. pôle; punkt na sklepieniu nieba spoczywający, około którego gwiazdy bieg pozorny odbywają. Na żadnej dotąd półkuli nieba nieodkryto gwiazdy, któraby biegun wskazywała; najbliższą zaś gwiazdą bieguna północnego, jest tak zwana polarna czyli biegunowa, w ugwieździe niedźwiedzicy małej (zob.).

Biegunami także, fr. tonrillons, nazywają czopy, na których się drzwi u wrot obracają.

Biél, lu; n. Splint; fr. aubier; część jaśniejsza i miększa w drzewie, pomiędzy korą a częścią zwykle ciemniejszą i twardszą zwaną rdzeniem. W kłodzie przerznietej w podłuż na półcizny, trzy jej strony nazywają się bielowcami, czwarta stroną rdzenną.

Bieleń, ni; ciało używane w malarstwie i do powłok, jako biała farba: bieleń ołowiana, n. Bleiweiss; fr. céruse; jest węglanem ołowiu, sztucznie wyrabianym, którego najpiękniejszą i najtrwalszą odmianą jest krem zerwajs. Bieleń cynku, n. Zinkweiss, fr. blanc de zinc, jest niedokwasem cynku; daje wyborną białą farbę, lepszą od bieleni ołowianej z tego względu, iż od gazu wodorodno-siarkowego nieczernieje, jak tamta, lecz niedość jest pokrywającą, i dlatego powłokę z niej kilka razy powtarzać trzeba.

Bielić; n. weissen; fr. blanchir; powłóczyć ściany rozczynek wapna w wodzie, z dodaniem chudego mleka i nieco lakmusu.

Bielnik, ka; zob. blich.

Bierwiono, na; toż samo co stragarz.

Biérmzo, ma; toż samo co stragarz, siestrzan.

Biga, gi; n. Büge, Stiebogen; fr. arc surbaissé; tak mularze nasi nazywają łuk koła mniejszy niż pół okręgu.

Bijak, ka; zob. cepy.

Bika, ki; n. Bicke; fr. bêche; narzędzie żelazne, na drewnianym stylisku, służące do kopania w gruncie kamienistym; różni się tym od kilofa, iż ten ma tylko jeden, bika zaś dwa dzioby kończące.

Bińdiuha, hy; belki w poprzek ścian bajdaka położone; i za bórty równo wystające, na których spoczywa pokład ławą zwany.

Binduga, gi; miejsce nad brzegiem wody spławnej, na którym składają i w tratwy wiążą drzewo do spławu przeznaczone.

Biret, tu; n. Pfaffenmütze; fr. bonnet de prêtre; szaniec otwarty,

mający jeden kąt wklęsły, między dwoma na zewnątrz wyskakującymi.

Bisiorki, ków; n. Perlenschnur, Perlstab; fr. perles euflées, fusarrelle; zdobina złożona z paciorków jakby na nitkę nawleczonych.

Bistr, tru; n. Bister; fr. bistre; farba ciemno brunatna, która się otrzymuje z sadzy bukowych. Inny gatunek bistru wyrabiają z manganu.

Biufet, tu; n. Herrenschenke; fr. buffet, buvette; pomieszczenie przy teatrze, lub przy sali balowej, gdzie można mieć napoje.

Biust, tu; zob. popiersie.

Bizantyński styl; n. byzantinischer Baustil; fr. style byzantin. Głównymi znamionami tego stylu, mianowicie w kościołach, są

Fig. 8. Kościół Theotokos w Konstantynopolu.

kopuły wzniesione na silnych, wolno stojących filarach, brak belkowania, i unikanie wszelkich poziomych członków prostokreślnych, gdzie tylko względy konstrukcyjne nie stały temu na przeszkodzie, a wprowadzenie w ich miejsce łuków półko-

listych, często na dół, aż do zetknięcia się ze swemi oporami pionowo przedłużonych. Aby zaś nienaśladować kolumn greckich, zastępowano je niekiedy ośmiogrannymi filarami, i dawano im zwykle wyższe stosunkowo kapitele, u góry znacznie rozszerzone, zdobiono je właściwem sobie gzymsowaniem, liśćmi ostu, kratkowaniem, i t. p., a ściany mozaiką. Rzuty poziome kościołów nieokazują stale przyjętych figur, znajdujemy bowiem między nimi koliste, prostokątne, ośmiokątne, a nawet z prostych linii i łuków mieszane. Do celniejszych w tym stylu zabytków należą: kościoły ś. Zofii i Theotokos w Konstantynopolu, ś. Marka w Wenecyi, katedra w Atenach i wiele innych.

Bismut, tu; n. Wismuth; fr. bismuth; metal kruchy z srebrnym połyskiem, łatwo topliwy: mieszak z 5 części bizmutu, 3 ołowiu i 2 cyny, rozmiękcza się jak wosk, w wodzie wrzącej i służy do wyłaczania na nim przedmiotów rytých na drzewie, kości, i t. p.

Blacha, chy; n. Blech; fr. plaque, lame; lit. blekis, pěstukie; płyta metalowa rozcieńczona przez kucie, lub przez walcowanie. W budownictwie i rękodzielach używane są blachy: cynkowa, miedziana, mosiężna, ołowiana i żelazna.

Blacharz, rza; Klempler, Spängler; fr. ferblantier; rzemieślnik trudniący się rozmaitemi wyrobami z blachy.

Blanki, ków; n. Zinne; fr. créneau; lit. patemurej; na obronnych dawnych murach lub basztach małe murki, przedzielane odstępami czyli strzelnicami.

Blat, tu; n. Glastafel; fr. panneau de vitre; u śklarzy znaczy szybę, złożoną w połączonych na olów małych szybek, rozmaitego kształtu i barwy. Zob. także płyta.

Blatować; zob. więźba na płask, zakładka.

Blejczyk, ka; n. Bleifaden; fr. plomb; nitka z ciężarkiem ołowianym u gruntwagi.

Blejwas, su; zob. bieleń ołowiana.

Blich, chu; n. Bleiche, Bleichplatz; fr. blanchisserie; miejsce przy wodzie, wystawione na działanie słońca, służące do bielenia płótna, wosku, i t. p. zwane także bielnikiem.

Bliskostyczna; zob. nibystyczna.

Blocze, cza; łac. trohilus; n. Einziehung; fr. gorge; członek architektoniczny wkłęsły, mający powierzchnię obrotową, używany w bazach kolumn ijońskich i korynekich. Ma za rodzącą

południkową półokręgn, *fig. 9*, albo złożoną z dwóch ćwierćokręgów różnych promieni, ze środków *a*, *b*, która tworzy boczne wspięte, n. ansteigende Einziehung, fr. gorge ram-

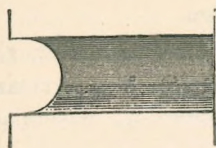

Fig. 9.

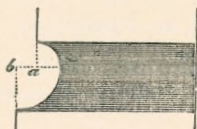

Fig. 10.

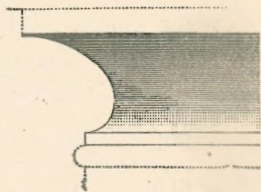

Fig. 11.

pante, *fig. 10*, lub nadwieszono, n. überhängende Einziehung, fr. gorge renversée, jak na *fig. 11*.

Blok, *a*; n. Rolle; fr. poulie; krążek z twardego drewna lub metalu, z wytoczoną w obwodzie zagłębieniem, dla przyjęcia sznura lub liny, osadzony na żelaznej osi, w strzemienu również żelaznym, z uchem do zawieszenia i z dziurami dla czopów osi.

Blokhauz, *zu*; n. Blockhaus; fr. fortin de madriers, redoute blindée, blockhaus; w szt. wojsk. budowa obronna, z kłód na węgiel związanych, opatrzona strzelnicami, zewsząd ziemią okryta i rowem otoczona.

Bluszcz, *u*; łac. hederā; n. Epheu; fr. lierre; krzew wijący się, dziko u nas rosnący; liście jego naśladowane w rzeźbie, używają się jako zdobina architektoniczna.

Błękit, *tu*; n. Blau; fr. bleu; jest farbą niebieską, która w handlu jest w rozmaitych gatunkach:

1) błękit antwerpski, n. Antwerpenblau, fr. bleu d'Anvers, mający jasną barwę, kopalny;

2) błękit bremeński, n. Bremerblau, Kalkblau, fr. bleu de Brème, wyrabiany z siarkanu miedzi, arsenianu potażu i wapna; jest szkodliwy zdrowiu;

3) błękit kobaltu, n. Kobaltblau, fr. bleu de cobalte; złożony z glinki i niedokwasu kobaltu, daje piękną barwę, nieco w szafir wpadającą;

4) błękit miedzi, albo lazur miedzi, n. Bergblau, Kupferlasur, fr. bleu de montagne, ocre bleue; jest kopalnym węglanem miedzi; daje barwę nietrwałą;

5) błękit pruski, n. Berlinerblau, fr. bleu de Prusse; z połączenia kwasu pruskiego i żelaza; w zachowaniu barwy

nietrwały; najpiękniejszy nosi nazwę błękitu paryskiego, n. *Pariserblau*.

6) *Smalta*, ty, n. *Smalte*, fr. *endre bleue*; jest szkłem, przez kobalt zabarwioném, w bardzo mialkim proszku; daje farbę słabo pokrywającą i spelnieniu ulega.

7) *Ultramaryn*, n. *Ultramarin*, fr. *bleu d'outremer*; złożony z kwasu krzemionkowego, glinki, sody, a niekiedy i żelaza.

8) *Indygo*, daje barwę ciemno-niebieską, wpadającą w fiolet; zob. *indycht*.

Błyszczak, ku; zob. *mika*.

Boisko, ka, *bojowisko*, *klepisko*; n. *Tenne*, *Dreschtenne*; fr. *aire de la grange*; lit. *kloimas*; w stodole między zapolami, tok zamiast podłogi, ubity z iltu, posoki bydłecój i zendry, na którym się zboże cepami wymłaca.

Bok, ku; łac. *latus*; n. *Seite*; fr. *côté*; lit. *szonas*; w Geometrii wielokąty zamknięte są prostymi linijami, które się zwiąż ich bokami.

Bołdy, dów; zob. *skała*.

Bomba, by; n. *Bombe*; fr. *bombe*; w sztuce wojsk. kula żelazna znacznej średnicy, wewnątrz wydrążona, która napelnia się prochem i wyrzuca się z moździerza, dla przebijania i zapalania budowli atakowanych.

Bonie, boń, pl. n. *Bossenwerk*; fr. *bossage*; rowki poziome, lub poziome i pionowe w ścianie zewnętrznej muru z ciosów mocno skrawężonych, tak, iż każden cios zdaje się wystawać ze ściany. Robią się także bonie w ścianie ceglanej i w tynku naśladowane, co nazywa się *boniowaniem*. Gdy powierzchnia zewnętrzna ciosów, lub ich naśladowania nie jest gładko obrobioną, lecz tylko z grubsza okrzesaoną i chropowatą, boniowanie zowie się *rustyką*, łac. *opus rusticum*, n. *Rustik*, *bäuerisches Werk*, fr. *rustique*. Tak bonie jak i *rustyka* używają się w arsenalach, gmachach więziennych, budowlach naroznych, bramach wjezdnych, i zwykle tylko w przyziomie.

Boniowanie, nia; zob. *bonie*.

Bor, ra; zob. *wiertak*.

Boraks, su; n. *Borax*; fr. *borax*; *boran sody*, znajdujący się w naturze na brzegach jezior wschodnio-indyjskich w stanie nieczystym pod nazwą *tynkału*. Oczyszczony i wyprażony w o-

gniu dla wypędzenia wody krystalicznej, służy jako top do czyszczenia czyli fajnowania drogich metali, i do lutowania.

Bosak, ka; zob. osęka. Także wóz nieokuty, sanie także, nazywają bosakami.

Boża-męka; krzyż sam, lub krucyfiks na wysokim słupie, przy drodze, na ementarzu, i t. p.

Bożnica, cy; n. Synagoge; fr. synagogue; dom modlity izraelitów.

Brak, ku; n. Ausschuss; fr. rebut; lit. atmatas; materiał niezdatny do użycia, odrzutki cegieł, gontów, tarcic, i t. p.

Brama, my; n. Thor; fr. porte; mianowicie:

1) brama miejska, n. Stadthor, fr. porte de ville; dawniej w murach otaczających miasto, jak pozostała dotąd brama floryjańska w Krakowie;

2) brama wjezdna, n. Hausthor, fr. porte cochère; oścież szeroka dla wjazdu do domu lub do podwozca;

3) brama tryumfalna, n. Triumphthor, fr. arc triomphal; budowa ozdobna, wzniesiona na pamiątkę wjazdu przez nią do miasta jakiej znakomitej osoby, pochodu wojsk zwyciężczych, i t. p.

Bramaistów budowie; n. brahmaistische Bauweise; fr. architecture brahmanique; z pomiędzy indyjskich stylów najwięcej ich styl jest wykształcony; pagody wznoszące się przez wiele pięter, coraz węższych, zewnątrz licznymi płaskorzeźbami ozdobionych, należą do najcenniejszych budowli. Mniejsze

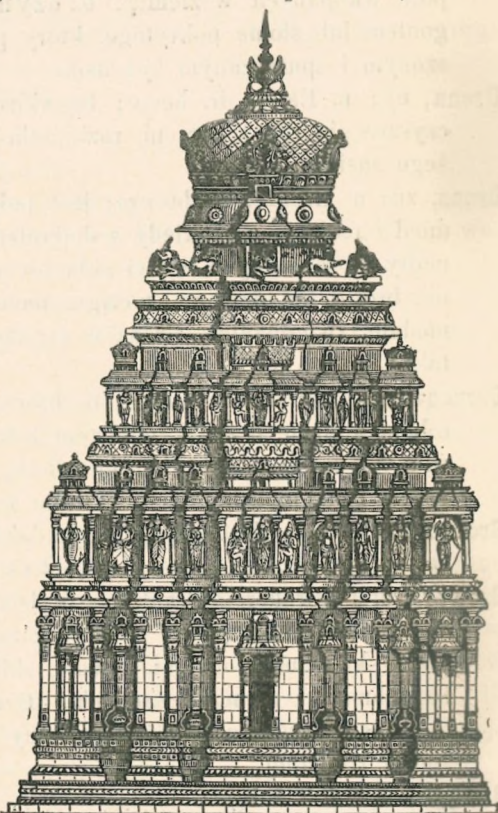

Fig. 13. Pagoda w Madrasie

świątynie *fig. 12* mają kształty znacznie różniące się od tamtych. W gmachach pałacowych widzieć można wysokie dwuluczne sklepienia, a razem półkoliste ościeże okien w jednej i téjże samej budowli. Dzieła budownicze Bramaistów w ogólności zadziwiają swą różnaitością i wspaniałością.

Brazylija, lii; n. Brasilienholz; fr. Brésil, bois de Brésil; pod tą nazwą znane są w handlu trzaski z drzewa *caesalpinia brasiliensis*, których odwar daje farbę do bejców.

Bretnal, la; n. Brett-nagel; góźdz, jakich się używa do przybijania tarcic: są większe zwane łatowe, średnie i półbretnale.

Bród, brodu; n. Furt; fr. gué; lit. brasta; miejsce płytkie w korycie rzeki, przez które bezpiecznie przejść i przejechać można.

Bróg, brogu; n. Feldschuppen; lit. baragas; budynek na skład słomy, siana lub zboża niewymłóconego, złożony z czterech słupów wkopanych w ziemię, brożynami zwanych, i dachu gontem lub słomą pokrytego, który po tychże słupach podnoszonym i spuszczanym być może.

Brona, ny; n. Egge; fr. herse; lit. akieczios; sprzęt rolniczy do czyszczenia roli z korzeni, rozbijania brył i zawłóczenia świeżego zasięwu.

Bronz, zu; n. Bronze; fr. bronze; jest połączeniem przez stopienie miedzi i cyny, a niekiedy z dodaniem cynku i ołowiu. Różnaity stosunek tych części składowych zależy od przeznaczenia bronzu na dzwony, posągi, panewki do maszyn, działa, medale, zwierciadła. Bronz w działach i dzwonach nazywają także *spiżem*.

Bronzowanie, nia; n. Bronsirung; fr. bronsage; jest nadawanie wyrobom z gipsu, drzewa, odlewom żelaznym, cynkowym i ołowianym, barwy z połyskiem metalicznym; do czego służą w różnaitych odmianach proszki, zwane w handlu Bronzefarben.

Bronzownik, ka; n. Rothgiesser; rękodzielnik trudniący się wyrobami z bronzu, także mosiężnikiem zwany.

Browar, ru; n. Brauerei, Brauhaus; fr. brasserie; lit. braworas; zakład do warzenia piwa, złożony z zabudowań słodowni, warzelni sklepionej, lodowni, piwnic, składów obszernych na zboże, chmiel i rozmaite naczynia. Grunt pod budowlę winien być suchy; cały zakład przewiewny i blisko wody, ile możliwości źródlanej.

Brożyna, ny; zob. bróg.

Bruk, ku; n. Pflaster, Steinpflaster, Holzpflaster; fr. pavage, pavé, pavement; lit. pagrunda; pokład na ziemi z kamienia łamanego lub ociosanego, na warstwie piasku, nieco sklepisto ułożony i mocno ubity. Boczne pasy bruku zwane obsadzką, tworzące razem rynsztok dla ścieku wody, dają się z większych i wybranych kamieni. W sieniach przejezdnych bardzo jest dogodnym i trwałym bruk z pieńków drewnianych, na podsypce z piasku sztorcem ułożonych.

Brunatny, na, ne; zob. barwa.

Brus, sa, brusek, toczydło; n. Drehschleifstein; fr. meule; lit. tekélas; przyrząd do ostrzenia żelaznych narzędzi, złożony z korytka na czterech nogach napelnionego wodą i krążka z piaskowca, osadzonego na osi z korbą.

Brusem także niekiedy nazywają grubą kłodę drzewa na cztery strony obrobioną.

Bruzda, dy, bruzdka, ki; n. Furche; fr. sillon; lit. waga; wydrążenie płytkie, podłużne, rowek.

Brylasty, ta, te; zob. położysty.

Bryła, ły; zob. ciało miernicze.

Bryłowatość, ści; zob. objętość.

Brzechwa, wy; strzała bez grota.

Brzeg, gu; n. Ufer; fr. bord, rive, rivage; lit. krasztas; obręb wody stojącej lub płynącej w swoim łożysku. W rzęce często bywa jeden brzeg wyższy, stromy, fr. berge; drugi niższy, położysty, fr. côte, plage. Brzeg jakiej rzeczy, kraj, n. Rand, Saum, fr. bord.

Brzeszczot, ta; n. Klinge, Messerklinge; fr. lame; główna część noża, to jest żelazna stalona, lub stalowa, z jednym brzegiem zaostrzonym.

Brzezina, ny; n. Birkenholz; fr. bois de bouleau; zob. brzoza.

Brzost, tu, wiąz, zu; łać. ulmus campestris; n. Rüter, Feldrüster; fr. orme; lit. winszna; drzewo u nas dziko rosnące, ma piękne słoje, używa się na wyroby stolarskie i tokarskie.

Brzoza, zy; łać. betula; n. Birke; fr. bouleau; lit. beržas; drzewo dorastające u nas do wysokości 16 metrów, a do 0,6 metrów w średnicy. Do budowy niezdatne, dla łatwego wciągania wilgoci, której z trudnością się pozbywa. Młynarze i kołodzieje używają brzeziny na swoje wyroby.

Brzuch, cha; n. Bauch; fr. bombement; gdy ściana pionowo muro-

wana i równa, nabiera z czasem w środku wypukłości, mularze nazywają to brzuchem; jest to wadą niebezpieczną dla budowli, powstałą w skutek niedbałego murowania, niejednostajnego obciążenia ściany, lub parcia bocznego na nią wywieranego.

Brzusiec, śca; n. Schneide; fr. tranchant, fil; ostrze u noża, szabli i t. p.

Buchta, ty; n. Bucht, Inwick; fr. crique; miejsce w brzegu rzeki prądem wody wyrwane, naprzeciw którego przy brzegu przeciwnym, tworzy się zwykle odsepisko.

Buczyna, ny; drzewo buku; zob. buk.

Buda, dy; n. Hütte, Bude; fr. hutte; małe schronienie w polu, dla stróża, na krótki czas z gałęzi, słomy, lub desek postawione; także przy domie buda dla psa z desek zbita.

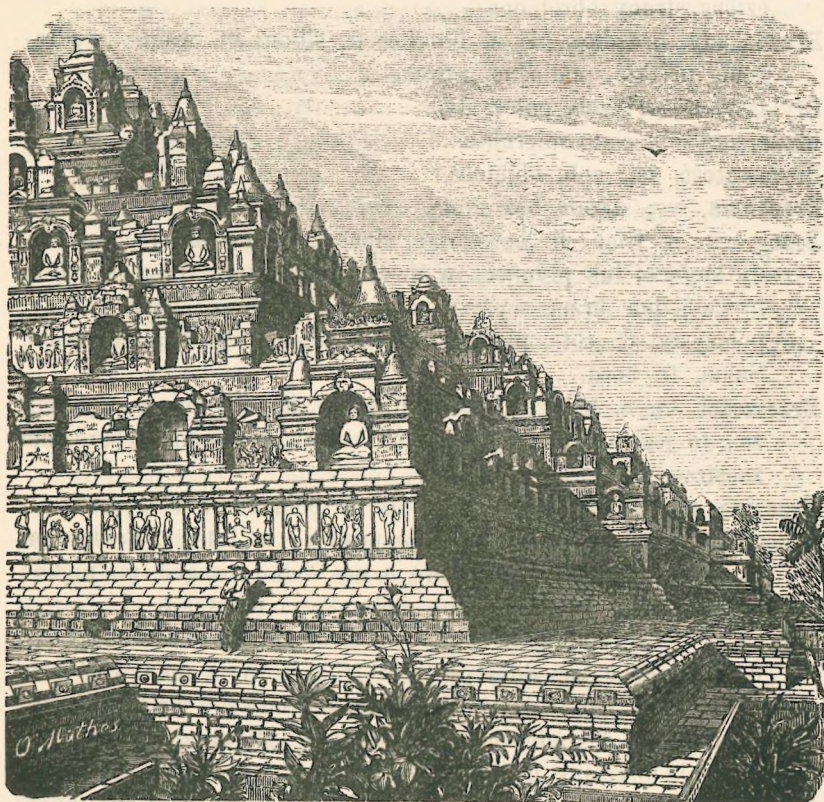

Fig. 13. Świątynia Boro-Buddor na wyspie Jawie

Buddaistów budowle; n. buddhaistische Bauweise; mianowicie pagody, zajmują stosunkowo wielki obszar w porównaniu do ich kilkopiętrowej wysokości; zewnątrz zdobione plaskorzeźbami z figur, i wewnątrz półkolisto sklepieniem, w których umieszczone posągi siedzące; *fig. 13.* Grobowce Buddaistów, zwane dagopami, są to na bardzo niskim, obłem podmurowaniu, wysoko w górę wzniesione kopuły; najdawniejsze, są w skałach wykute.

Budowa, wy, budowanie; n. Bau, Baute; fr. batisse; lit. padarine; samo wykonanie robót około wyprowadzenia budynku.

Budowa spodnia; n. Unterbau; fr. basse-oeuvre; roboty w murach lub drogach wykonywane w ziemi aż do wyjścia na powierzchnię naziomu.

Budowla, li, budynek; n. Gebäude; fr. bâtiment: dzieło budownicze wykonane wszelkiego rodzaju: kościół, pałac, dom, stodoła, i t. p.

Budownictwo, twa; n. Baukunst; fr. art de bâtisse; lit. dajlidyste; sztuka budowania z wszelkiego materiału. Rozróżnia się na lądowe, wodne, drogowe, cywilne, wojskowe.

Budowniczy, czego, budownik, architekt; n. Architekt, Baumeister; fr. architecte; lit. dajlide, namudaris; posiadający wiadomości potrzebne i praktykę budowania.

Budulec, lea; Bauholz, Zimmerholz; fr. bois de construction, de charpente; tak nazywają drzewo zdadne do budowy. Doświadczenie okazało, iż drzewo pochodzące z nizin i miejsc mokrych, jako też ścięte w porze niestósownej, jest nietrwale; sprawdzone na osi, to jest zwiezione, prędzej wysycha i w zdrowszym zachowuje się stanie, niż wodą splawione. Niezdrowy stan drzewa na pniu stojącego poznaje się przez wiercenie nad korzeniem, świderkiem żłóbkowatym: jeżeli to z łatwością się odbywa, a trociny wydobyte mają woń zbutwiałizny, jest to skazówką chorowitego drzewa; uderzając obuchem w pień, można także z głuchego odgłosu wnosić, o niezdrowym jego stanie. Pod względem wzrostu, nazywają drzewo worowatém, gdy jest środkiem grubsze, niż przy odziomku; szydłowatém, gdy od odziomka w górę nagle cieńszeje; krętém, gdy jest nakształt liny skręcone: pnie w takich kształtach są niezdatne na belki. Również pnie zbyt sękaty, czerwliwy, co po oderwaniu kory widzieć się daje, jako też na pniu uschle,

niezalecają się do budowy. Spuszczone i wysuszone drzewo, uważa się za zdrowe, jeżeli w przekroju jest rdzenném, to jest, gdy kółka lat są do siebie zbliżone, a barwa od bielu do środka rdzenia zwolna ciemnieje; uderzenie obuchem w jednym końcu kłody powinno oddawać odgłos wyraźny, nieprzytłumiony, gdy się doń ucho w drugim jéj końcu zbliży. Drzewo w zdrowym nawet stanie spuszczone, ulega często próchnieniu, co pochodzi od soków w niem zawartych, które łatwo rozkładowi podpadają i gniją, a następnie téj zgnilizny włóknom drzewa udzielają; dokładne téż wysuszenie budulcu przed jego użyciem, chroni go od próchnienia. W tym celu belki już obrobione układają się pod nakryciem w miejscu suchém i na wolném przewiewie, albo, w urządzonych do tego suszarniach ogrzewanych, dla pędszego ich wysuszenia.

Budynek, nku; zob. budowla.

Buk, ku; łac. *fagus sylvatica*; n. Buche, Rothbuche; fr. hêtre; lit. eskulas; drzewo do machin i budow wodnych używane; jego drewno zowią buczyną.

Buks, sa; n. Buchse; fr. boîte; łubek żelazny lub mosiężny, który się wprawia w otwór przeznaczony do przyjęcia osi, jak n. p. w piasku u koła, dla zmniejszenia tarcia.

Buksztel, la; zob. krażyna.

Bułat, tu; n. Damast; fr. acier de Damas; wyrazem tym u nas oznaczają broń sieczną z czystej stali, zwanéj damasceńską.

Buława, wy; n. Streifkolben; fr. masse d'armes; berło z dużą głową, zwykle metalowe, dawna oznaka godności hetmańskiej.

Buńczuk, ka; n. Rossschweif; fr. touc, toug; u Turków znak zamiast chorągwi wojskowej, złożony z końskiego ogona na wysokim drzewcu przytwierdzonego i gałki z półksiężcem.

Bunt, ta; zob. wiązar.

Burdak, a; obszerny a płytki kocioł do wywarzania potażu.

Bursa, sy; dom dla wspólnego mieszkania młodzieży, oddającéj się naukom.

Bursztyn, nu; n. Bernstein; fr. succin; lit. gintaras; rodzaj kopaliny żywicznej, służącój do wyrobów tokarskich, do wykładania ozdobnych sprzętów; prócz tego trocin i drobnych okruchów bursztynu używa się do robienia lakierów.

Burta, ty; n. Borte; fr. bord, toste; ławka wzdłuż bocznych brzegów statku wodnego przybita, która służy do siedzenia i do

opierania lasek w czasie spławu. Tarcice do tego użyte zowią burtnicami.

Burtą nazywa się także ściężka przy stawie u grobli nad samą wodą zrobiona, służąca do obejścia stawu i przystępu do wody, jak i dla zatrzymania ziemi, przypadkowo z grobli obsuniętej.

Burtnica, cy; zob. burta.

Bury, a, e; n. dunkelgrau; fr. gris foncé; oznacza barwę ciemno-szarą.

Busola, li; n. Bussole; fr. boussole, compas d'arpenteur; narzędzie miernicze, złożone z celownicy i puszki z igłą magnesową, służące do brania kątów w polu, przy zdejmowaniu małych obszarów.

But, ta; n. Pfahlschuh; fr. chaussure d'un pieu, lardoire, sabot; okucie żelazne, stożkowate z wąsami, dla przymocowania go do końca pala, który w twardy grunt ma być wbitym.

Butem także, albo cholewą, n. Pumpenstiefel, fr. canon, zowie się krótka mosiężna lub miedziana rura w pumpie studziennej, w której się tłok porusza.

Butwieć, próchnieć; n. modern; fr. pourrir; rozkład części roślinnych w materyałach drewnianych, nazywamy ich butwieniem.

Buzdygan, na; berło podobne do buławy, zwykle z żelaza, dawna oznaka rotmistrza.

Bużewnik, ka; n. Treckweg; fr. chemin de balage; droga nad brzegiem wody, po której konie albo ludzie idąc, ciągną statek za pomocą linki zwanój trylem do masztu przywiązanej.

Byk, ka; tak oryle nazywają tratwę niezupełną, to jest zbitą z pozostałej mniejszej liczby sztuk, niż inne.

Cal, la; n. Zoll; fr. pouce; miara długości; 12 cali stanowią 1 stopę, cal zaś dzieli się na 12 linii. Cal wiedeński techniczny = 0,02634..... metra.

Całem także, albo ezalem nazywają tylny koniec statku wodnego.

Cal roboczy, n. Arbeitszoll; fr. mesure brutte; gdy ciosy w łomie zamówione mają oznaczone wymiary, jakie mieć powinny po ich obrobieniu na czysto, należy w łomie dodać im z każdej strony najmniej po jednym calu więcej, który nazywa się całem roboczym.

Calca, calca; n. gewachsener Boden; fr. terrain vierge; grunt naturalny, nieporuszony, ani nasypany. Pod mury fundamentowe wybiera się wierzchnią ziemię do calca; aby zaś i na calcu z zaufaniem osiąść z budową, należy wprzód zbadać rodzaj gruntu pod nim leżącego.

Calówka, ki; tarcica na 1 cal gruba.

Cały cyrkiel; pół okręgu użyte za obłączystość sklepienia, mularze nazywają zasklepieniem z całego cyrkla.

Carga, gi; zob. oskrzynie.

Cebrzyk, ka; zob. szaflik.

Cebulowiec, weca; włó. cippolino; gatunek marmóru włoskiego, barwą i słojem podobny do przekrojonej cebuli.

Cecha, chy; n. Forstzeichen; znak zrobiony na pniu drzewa na ścieżce przeznaczonego.

Cechówka, ki; n. Waldhammer; siekiérka mająca na obuchu wypukłe litery, do cechowania drzewa w lesie.

Cegielnia, ni; n. Ziegelei; fr. briquetterie; lit. plitnicia; zakład do wyrabiania cegły, złożony z dołów ocembrowanych, czyli tótów do deptania gliny, ze stołów i przyrządów strycharskich do formowania cegły, ze studni, szop do suszenia surówki, pieca do jój wypalania, oraz placów wolnych do składania

nakopanėj gliny, dla jėj wymrożenia; droga do cegielni prowadząca i ściészki w samym jėj zakładzie, dla przewozu materyjałów taczkami, powinny być gruzem lub zwirem wysypiane i twardo ubite.

Cegła, gły; n. Ziegel, Backstein; fr. brique; lit. plita; świeżo wyrobiona, wymaga wolnego i zupełnego wyschnięcia, zanim się ją do pieca wprowadzi. Cegła dobrze wypalona, ma powierzchnie płaskie, dzwoni przy jėj uderzeniu, w wodzie dla próby zatopiona, nie wiele jėj wciąga i prędko znowu wysycha; daje się łatwo młotkiem mularskim docinać, nieulegając przy tém pękaniu. Niepalona cegła nazywa się surówką, przepalona zendrówką. Pod względem wielkości i kształtu, cegła zwyczajna większėj miary, ma dług. 11'',5 cali więd., 5'',5 szer., 3'' grub.; 1 sztuka waży około 14,5 funt.;— średniėj miary ma dług. 10'',5, szer. 5'', grub. 2'',5; 1 sztuka waży około 10 funt.;— cegła posadzkowa, 8'' w kwadr., 1'',5 do 2'' gruba; waży około 7'',5, grubsza około 9,5 funtów. Bywa téż wyrabianą cegła do cembrzyn studziennych, zwana cembrówką, do sklepień sklepówka, do gzymsów gzymsówka, do pieców piecówka.

Cegła egipska; zob. surówka.

Cela, li; n. Zelle; fr. cellule; pomieszkание osobne zakonnika lub zakonnicy w klasztorze.

Celówka, ki; n. Schiessscharte; fr. meurtrière; przerwa między dwoma blankami na murach obronnych.

Celownica, cy; n. Diopterlineal; fr. alidade; linijał zwykle mosiężny, w obu końcach pionowemi częściami załamany, przez które się celuje do przedmiotu w miernictwie.

Celtyckie pomniki; n. keltische Bauwerke; fr. monumens celtiques. O dawnych budowlach Celtów niemamy wiadomości; inne pomniki tego ludu często się napotykJają: są to kopce, lub z kamienia nieobrobionego ustawiane zabytki pod nazwami: dolmen, menhir, kromlech.

Cembrowina, ny; materyjał drewniany, mianowicie forsztzy używane na cembrzynę.

Cembrówka, ki; n. Brunnenziegel, Kesselziegel; cegła używana do murowania cembrzyn studziennych lub do kotlin; jest w jednym końcu nieco szersza, niż w drugim.

Cembrzynna, ny; n. Brunnenfassung, Brunnenkasten; fr. margelle;

ściany z cembrowiny, cembrówki lub z ciosów, utrzymujące ziemię w studni, w szybie górniczym lub w innym dole, aby się nieobrywała. Studniarze nazywają kółkiem każdą pojedynczą warstwę cembrzyny, bez względu na kształt jęj obwodu, czy ten jest kołowy, czy prostokątny lub wielokątny.

Cement, tu; n. Cement; fr. ciment; materiał do zapraw mularskich używany: jest zaś naturalny, zwany rzymskim, otrzymujący się z wypalonego wapienia, w którego skład wchodzi części gliny, krzemionki i nieco magnezyi; drugi gatunek cementu pod nazwą portlandskiego, otrzymuje się sztucznie z wapna i gliny. Zaprawa z cementu i piasku używa się korzystnie do budow podwodnych, lub na wilgoć narażonych. Tynki z téjże zaprawy z wiosny tylko dawane, są trwałe.

Centaur, ra; n. Kentaur; fr. Centaure; postać mitologiczna, w połowie człowieka, a w połowie konia przedstawiająca. Grecy umieszczali go w metopach, jak n. p. w Partenonie, świątyni Tezeusza i innych.

Centnar, ra; n. Centner; fr. quintal; ciężar wynoszący zwykle sto funtów.

Centymetr, tra; miara długości, wyrównywającej jednej setnej części metra; wyraża się przez *cm*, lub przez ułamek dziesiątyny, n. p. 3 *cm*, albo 0^m,3, i t. p.

Cepy, pów; n. Dreschflegel; fr. fléau; lit. kultuwas, spragilej; narzędzie do wymłacania zboża, złożone z laski zwanęj dzierzakiem, i drugieję krótszëj z ciężkiego drzewa zwanęj bijką, połączonych z sobą końcami, za pomocą rzemiennych pętlic, zwanych gązwami.

Ceramika, ki; n. Keramik, Töpferkunst; fr. céramique, poterie; garncearstwo, sztuka wyrabiania z gliny naczyń, kaffi i rozmaitych zdobin w budownictwie używanych.

Cerber, ra; n. Cerberus; fr. Cerbère; pies mitologiczny o trzech głowach.

Ceres, rery; n. Ceres; fr. Cérés; w mitol. bogini zbóż i urodzajów, przedstawiana w wieńcu z kłosów uwitym, z sierpem lub rogiem obfitości w ręku.

Cerkiew, kwi; kościół wschodniego obrządku.

Cetyna, ny; zob. choina.

Cewie, wia; n. Drilling, Trieb; fr. pignon, lanterne; gdy w maszynie, jak n. p. we młynie, zęgarze i t. p. dwa kółka zębate

stykają się z sobą, dla udzielenia jednemu z nich ruchu przez drugie, tedy mniejsze z nich nazywa się cewiem, lub trybem. Cewie drewniane w młynach, zwane także latarką, składa się z dwóch krążków osadzonych na osi z czopami i ze szczebli, miejsce zębów zastępujących. Tryby żelazne lub stalowe, mają zęby z jednej sztuki odlane, lub wypilowane.

Céwka, ki, albo sycz; rurka, przez którą woda, lub inna ciecz pumpowana, na zewnątrz wypływa.

Cęgi, gów, obęgi; n. Zange; fr. tenailles; lit. reples; narzędzie żelazne w rozmaitych odmianach w rzemiosłach używane do chwytania i wyciągania goździ wbitych, skóry i t. p.

Chabinka, ki; zob. prątek.

Chachoł, ła; snopek słomy związany przy cieńszym końcu, służący do nakrycia wierzełka stogu od zamakania.

Chałupa, py; n. Bauernhütte; fr. chaumière; lit. kizie; dom mieszkalny wieśniaka. Mniejszy zowią chatą.

Chata, ty; n. Strohhütte; fr. cabane; mała chałupka.

Cherubiny, nów; n. Cheruben; fr. chérubins; głowy dziecinne skrzydlate, w rzeźbach lub malowaniu, przedmiotów religijnych, szczególnie w XVI i XVII wieku.

Chiński styl; n. chinesischer Baustil; fr. style chinois; z dawnych zabytków budowlanych w Chinach utrzymał się tylko sławny mur, na trzy blisko wieki przed erą chrześcijańską wzniesiony, uwieczony blankami i w pewnych odstępach basztami, wewnątrz sklepieniami w półkole lub w podkowę. Budowle z czasów późniejszych są przeważnie z drzewa stawiane, namiotowate, rzeźbami fantastycznymi i malowidłami zdobione. Dachy z okapami bardzo wystającymi, w górę wywiniętymi, przybranymi w dzwonki i w dziwaczne rzeźbione potwory; pokrycie z bambusu, lub z polewaną szklivem dachówką. Świątynie w kształcie wież, o kilku coraz węższych piętrach, z których każde otoczone osobnym wokoło dachem.

Chlów, wa; n. Schweinestall; fr. toit à cochons; lit. pune, gurbas; niska stajenka dla świń.

Chlustak, ka; n. Wurfschaufel; fr. écoupe; mała szuffa z krótką rękojeścią, do wychlustania wody z miejsc niskich, jak n. p. z rowu fundamentowego.

Chmiel, lu; n. Hopfen; fr. houblon; lit. apwinis; znana roślina, któ-

- rój liście i szyszki używane są za wzór zdobin rzeźbionych lub malowanych.
- Chodnica**, cy; n. Lautbret; deska na dachu pokrytym łupkiem, po której się dochodzi do komina. Także ławka wzdłuż wagonu przymocowana, zastępująca stopień do wsiadania i wysiadania podróżnych i służby kolejowej.
- Chodnik**, ka; n. Bürgersteig; fr. trottoir; przy brukowaniu ulic, zostawiają się po obu stronach drogi chodniki dla pieszych, oddzielone zwykle od samej drogi ściekami czyli rynsztokami dla odpływu wody deszczowej. Dobre są na chodniki płyty porfirowe, najgorsze marmórowe, dla swój nietrwałości i dla śliskości w zimie. Asfaltowe należycie wykonane, przewyższają wszelkie inne.
- Cncina**, ny, albo cetyna; zielone gałęzie drzew iglastych, jak sosna, jodła i t. d., zwanych téż choiniastemi albo cetyniastemi.
- Chór**, ru; n. Orgelbühne; fr. tribune d'orgue; u nas chórem nazywają piętrowe podwyższenie w kościele, na którym umieszczone są organy.
- Chorągiew**, gwi; n. Fahne; fr. drapeau, étendard; tkanina zwykle jedwabna do drzewca przytwierdzona, oznaczona godłem, obrazem, i t. p. Chorągiew kościelna, n. Kirchenfahne, fr. bannière, lit. karuna; chorągiew wojenna, n. Kriegsfahne, fr. enseigne, lit. kariozine.
- Chorągiewka**, ki; n. Wetterfahne; fr. girouette; z blachy zrobiona, mogąca się obracać, umieszcza się na najwyższym punkcie dachu, dla wskazywania kierunku wiatru.
- Chroman ołowiu**; n. Chromgelb; fr. chromate de plomb; jest farbą żółtą w rozmaitych odcieniach, bardzo używaną tak do olejnego, jak i do wodnego malowania.
- Chryst**, tu; n. Reifenzholz; fr. bois feuillard; gałęzie zdatne do grodzienia płotów.
- Chrzcielnia**, ni; n. Taufkapelle; fr. baptistère; kaplica osobno zbudowana, lub przytykająca do kościoła, dla obrzędu chrztu przeznaczona.
- Chrzcielnica**, cy; n. Taufbecken, Taufstein; fr. fonts, fonte baptismale; lit. kriksztiniczia; naczynie kościelne z kamienia lub metalu na podstawie wzniesione i metalową pokrywą nakryte, w którym się mieści woda do obrzędu chrztu służąca.
- Chwoszczka**, ki, zob. skrzyń.

Chwyotka, ki; zob. bankajza.

Chyłomierz, rza; n. Dossirbrett, Schaarwaage; fr. élimètre; "plyta drewniana kwadratowa, na której z jednego jej rogu nakreślony jest łuk koła z podziałem na 90 stopni, i w tymże rogu przyczepiona skazówka metalowa ruchoma, u dołu nieco obciążona i śpiczasta; fig. 14. Narzędzie to służy do mierzenia pochyłości naziomu, drogi i t. p. względem poziomu.

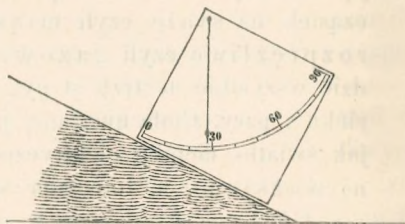

Fig. 14.

Chynak, ka; zob. kantak.

Chyżość, ści; n. Geschwindigkeit; fr. vitesse; oznacza długość drogi przebieżonej przez punkt w pewnej jednostce czasu, i w danych warunkach. Chyżość zowie się jednostajną, gdy punkt w każdej jednostce czasu, n. p. w każdej sekundzie, jednakową długość drogi przebywa. Gdy ciało rzucone jest w górę, każdy jego punkt odbywa drogę z chyżością jednostajnie spóźnianą; przeciwnie zaś spadające wolno z góry, odbywa ruch z chyżością jednostajnie przyspieszaną. Ciało spadające po równi pochyłej, podlega temu samemu prawu pod względem chyżości, jak gdyby wolno spadało po linii pionowej, stanowiącej wysokość równi. W rzucaniu ciała do góry, lub wolnym onegoż spadaniu, uwzględnia się opór powietrza przy ocenianiu jego chyżości, zaś w spadaniu po równi pochyłej, tarcie wchodzi w obliczenie jego chyżości.

Bieg wody w korycie rzeki lub w kanale otwartym, winienby się odbywać według tegoż prawa, co i na równi pochyłej; tak jednakże nie jest w zupełności: przyczyną nieprawidłowego ruchu wody jest głównie przyleganie jej do brzegów i do dna koryta: dlatego największą chyżość ma woda na środku szerokości swego zwierciadła, w miarę zaś zbliżania się jej cząstek do dna i do brzegów, chyżość coraz więcej się zmniejsza.

Do oceniania chyżości wody w rzęce znane są rozmaite przyrządy. Gdy jednak nie idzie o większą dokładność, użyć można do tego celu krążków narzniętych z grubiej tyki, z u-

tkwionemi w nie niskiem i chorągiewkami z papieru. Krążki te nazywamy pływkami.

Ciało, la; n. Körper; fr. corps, matière; istota, którą zmysłami pojąć możemy. Rozróżniamy ciała pod względem spójności ich cząstek na stałe czyli mięsne, ciekłe czyli płynne i rozprężliwe czyli gazowe. Niektóre ciała mogą przechodzić wszystkie te trzy stany, jak n. p. woda w stanie lodu, ciekłego i pary. Ciała uważane, jako niemające żadnego ciężaru, jak światło, ciepłota, elektryczność i magnetyzm, nazywają się nieważkami, n. Imponderabilien; fr. impondérables.

— Ciało miernicze; n. geometrischer Körper; fr. corps géométrique; bryła, obejmująca; miejsce w przestrzeni, zewsząd jedną lub kilkoma powierzchniami ograniczone.

Ciągliwość, ści; n. Dehnbarkeit; fr. ductilité; własność ciała, szczególniejsza metali, pozwalająca rozciągać je bez zerwania, jak to widzimy na drótkach.

Ciągnąć gzyms; n. Gesimse ziehen; fr. pousser; oznacza ciągnąć modłę z deski wykrojonej, po narzuconej na ścianę zaprawie, wzdłuż przytwierdzonego do niej linijalu, dla wyrobienia gzymsowiny.

Ciążek, żka; n. Gewicht; fr. poids; sztuka surowca lub mosiądzu mająca oznaczoną wagę, używana do ważenia rozmaitych przedmiotów. Pospolicie w handlu zowią go z niemieckiego g w i c h t e m.

Cień, nia; n. Schatten; fr. ombre; lit. siesiselis; brak światła. Gdy ciało miernicze wystawione jest na działanie promieni światła, wtedy widzimy cień dwójaki, jeden na samym ciecie, pochodzący od rozmaitych wypukłości i wklęsłości przedmiotu oświetlonego, i ten zowie się cieniem własnym, n. Selbstschatten; fr. ombre propre; drugim cieniem jest ten, jaki przedmiot rzuca na przyległe sobie powierzchnie, a ten nazywamy cieniem rzuconym, n. Schlagschatten, fr. ombre portée.

Ciennik, ka; n. Gartenlaube; fr. tonnelle; altana ze szczebli, odziających wijącemi się roślinami.

Cieplarnia, ni; n. Treibhaus; fr. serre chaude; budynek mający jedną ścianę szklaną od strony południowej, a dach pulpitowy ku północy pochylony: z pieca w ziemi zagłębionego rozpro-

wadza się kanałem ciepło, w stopniu odpowiednim potrzebie umieszczonych tam roślin.

Cieplik, ka; n. Wärmestoff; fr. calorique; ciało nieważkie, znajdujące się we wszystkich innych ciałach w rozmaitym stopniu i powiększające ich objętość, w miarę powiększenia jego ilości. Do mierzenia stopnia ciepła w ciałach ciekłych i rozprężliwych, służy przyrząd zwany ciepłomierzem.

Ciepłomierz, rza; n. Thermometer; fr. thermomètre; przyrząd do odcinania stopni ciepła w ciałach ciekłych i rozprężliwych, złożony z rurki szklanej napełnionej rtęcią i tabliczki podzielonej na stopnie. Najniższy stopień ciepła, to jest stopień lodu topniejącego, oznaczony jest zerem, najwyższy zaś, to jest stopień wody wrzącej, oznaczony jest liczbą 80, a wtedy ciepłomierz nosi nazwę Reaumur'a, albo tenże stopień oznacza liczba 100, i wtedy przyrząd nazywa się Celsjusza. Stopnie jakie wypadną z podziału wspomnianej tabliczki, przenoszą się także pod zero, dla wskazywania stopni zimna. W zapisywaniu stopni wskazanych ciepłomierzem, dodawać należy R lub C, dla oznaczenia, którego z tychże przyrządów użyto, oraz + albo —, dla stopni nad, lub pod zerem położonych.

Ciepłostan, nu; n. Temperatur; fr. température; stan ciała pod względem stopnia jego ciepła.

Ciern, nia; zob. tarń.

Cierlica, cy; odmiana międlicy, mająca trzy rowki, i służąca do powtórnego międlenia.

Ciesielstwo, stwa; n. Zimmerkunst; fr. charpenterie; rzemiosło, którego zadaniem jest budowanie z drzewa.

Ciesiołka, ki; n. Zimmerwerk; fr. charpente; wyrób ciesielski, robota ciesielska.

Cieśla, li; n. Zimmermann; fr. charpentier; lit. dajlide; nazwą tą oznaczają tak majstra, czyli kierującego budową z drzewa, jak i każdego z jego czeladzi.

Cieślica, cy; n. Stossaxt; gatunek siekiery w ciesielstwie używany do wygladzania czopów i gniazd czopowych.

Cieśnina, ny, przesmyk; n. Meerenge; fr. détroit, pas; kanał dwa morza łączący.

Cięciwa, wy; n. Sehne; fr. corde; w Geom. prosta, łącząca końce łuku jakiegobądź krzywój linii.

Ciężar, ru; n. Gewicht; fr. poids; lit. sunkibe; jest własnością ciała, przez którą się objawia siła ciężkości. Ciężar bezwzględny ciała, czyli jego waga, n. absolutes Gewicht, fr. poids absolu, jest ciśnieniem, jakie toż ciało wywiera na jego podpore, bez względu na objętość ciała ciśnącego; do ocenienia takiego ciśnienia służy przyrząd znany pod nazwą wagi. Ciężar gatunkowy, n. spezifisches Gewicht, fr. poids spécifique, oznacza wagę ciała z uwzględnieniem jego objętości. W układzie metrycznym, dziś prawie powszechnie już zaprowadzonym, wagę jednego centymetra sześciennego wody destylowanej, nazwaną gramem, przyjęto za zasadniczą jednostkę; następnie jeden decymetr sześcienny takiéjże wody, jako mający objętość 1000 centymetrów, waży 1000 gramów, czyli 1 kilogram, a tabelka następująca wykazuje w kilogramach ciężary gatunkowe rozmaitych ciał, pod tąż objętością jednego decymetra sześciennego, przez doświadczenie otrzymane.

Ciężar gatunkowy, a razem waga 1 decymetra sześciennego rozmaitych materyjałów.

Nazwa materyjału	kilogr.	Nazwa materyjału	kilogr.
Asfalt od	1,07	Glina świeża	1,66
do	1,16	„ sucha	1,52
Brzezina świeża	0,73	Grabina sucha	0,77
„ sucha	0,58	Granit od	2,57
Buczyna sucha	0,70	do	2,75
Cegła wypalona od	1,41	Ł, glina garncarska od	1,80
do	2,21	do	2,63
Cyna kuta	7,80	Jedłina świeża	0,89
„ lana	7,29	„ sucha	0,55
Cynk kuty od	7,00	Lipina sucha	0,56
do	7,30	Lód	0,92
„ lany od	6,80	Łupek od	2,67
do	7,00	do	3,50
Dębina świeża	0,85	Marmór	2,72
„ sucha	0,76	Międz kuta	8,94
Gips surowy	2,23	Modrzewina sucha	0,47
„ palony	1,81	Mosiadz lany	8,40
„ w odlewie suchym	0,97	Mur ceglany świeży od	1,63

Nazwa materyjału	kilogr.	Nazwa materyjału	kilogr.
Mur ceglany świeży	do 1,70	Śkło od	2,45
„ „ suchy	od . 1,49	do	2,95
	do . 1,53	Topolina biała sucha	. . 0,53
Mur kamienny świeży	od 2,46	Wapień od	2,45
	do 2,70	do	2,78
„ „ suchy	od 2,40	Wapno niegaszone	. . . 1,27
	do 2,60	Węgiel drewniany	od . . 0,28
Ołów	11,47	do	0,44
Piasek rzeczny suchy	. 1,90	Węgiel kamienny	od . . 1,21
Piaskowiec od	2,32	do	1,51
	do	Wierzbina sucha	 0,58
Porfir	2,75	Woda	1,00
Rtęć	14,00	Ziemia od	1,25
Sośnina świeża	0,76	do	2,11
„ sucha	0,60	Żelazo kute	7,60
Świérczyna świeża	0,55	„ lane	7,25
„ sucha	0,43		

Ciężkość, ści; n. Schwere; fr. gravité; własność ogólna ciał, która jest przyczyną ich ciężenia do środka ziemi.

Cios, su; n. Werkstück; fr. pierre taillée, appareillée; sztuka kamienia obrobionego według potrzeby i przeznaczonego do budowy. Ciosem także czyli kamieniem ciosowym, n. Haustein, Quaderstein, fr. moellon d'appareil, pierre de taille, nazywają sztukę w łomie wydobytą, a na cios właściwy obrobić się mającą.

Cioska, ki; n. Handbeil, Handaxt; fr. hachette; mała siekiérka ciesielska i leśnicza

Cis, su; łac. taxus baccata; n. Eibenbaum; fr. bois d'if; lit. cglus; drzewo choiniaste, używane na wyroby stolarskie, u nas prawie wyniszczone.

Cmentarz, rza; n. Friedhof, Gottesacker; fr. cimétière; lit. kapines; miejsce na grzebanie ciał zmarłych przeznaczone przy miastach i wsiach parafijalnych, w znaczném od tychże oddaleniu założone, a o ile można w takiej stronie względem osady zamieszkanéj, aby przeciągi powietrza zwykle w okolicy, nieprzynosiły z cmentarza wyziewów do siedzib zaludnionych.

Cmentarz otacza się murem lub parkanem; przy bramie wjezdnej pożądanem jest nakryte schronienie przed dészczem dla orszaku pogrzebowego, mieszkanie dla służby, oraz sala na tymczasowe złożenie zwłok. Dawniej ciała zmarłych grzebano około kościołów parafijalnych, dlatego otoczenia tychże zatrzymały dotąd nazwę ementarzy, n. Kirchhof, lit. szwintorius.

Ćmy, éma, éme; n. matt, blind; fr. mat, mate, terni, ternie; mówi się o przedmiocie niemającym połysku.

Cofka, ki; n. Stau, Aufqualm; fr. eau enflée, remons; podniesienie i prawie cofanie się wody w rzéce, w miejscu, gdzie jaka podwodna przeszkoda płynąć jój jednostajnie niepozwala.

Cokoł, lu; n. Soeke, Sockel, Zoek; fr. socle; nazwa dólnej części ściany zewnętrznej, od naziomu do pewnej wysokości zgrubionj i ciągnącej się wzdłuż całego budynku murowanego. Daje się zwykle z ciosów, około 1 decym. w mur wpuszczonego; za granicę wysokości cokolu, uważa się zwykle linija pozioma, odpowiadająca wysokości podłogi wewnątrz przyziomych pomieszczeń, nigdy zaś niepowinien być niższym od połowy metra nad naziom zewnętrznj.

Cul, la; n. Stichmaass; fr. jauge; wyraz przez mularzy używany, oznaczający długość lub głębokość, nie w miarach liczebnych oznaczoną, lecz wziętą z przedmiotu kawałkiem drewna, sznurkiem i t. p.

Cuma, my; n. Schiffsseil; fr. amarre; linka, którą statek wodny przywiązuje się do pąla na brzegu wbitego.

Ćwiek, ka; n. Nagel; fr. clou; lit. winis; góźdz z krótkim kołcem, a obszerną głową, często ozdobnie wypilowaną w rozetkę. Większe ćwieki używane są do opierania deskami drzwi w bramach; mniejsze ćwieczki służą do obicia sprzętów, trumien, i t. p., i mają wtedy główki mosiężne, złocene, srebrne, lub śkliwem porcelanowém oblane. W budowlach normandzkich natrafia się zdobiny w kształcie główek ćwieczkowych na kamiennych gzymsowinach wyrabiane, n. Nagelkopfverzierung.

Ćwierćwałek, wálka; n. Viertelstab; fr. quart de rond; członek architek. obły, którego przekrój jest ćwiercią okręgu.

Cybant, ta, albo wyrwant; n. Ziehband; fr. lien, bande; opaska żelazna, używana do ściągnięcia pękniętej szyny na kole u wozu.

Cyboryjum, nieodm.; n. Sakramenthäuschen, Tabernakel; fr. ciboire, tabernacle; nazwa ta oznacza dwa różne przedmioty: łac.

ciborium, wyraża właściwie puszkę z metalu szlachetnego, lub przynajmniej wewnątrz wyzłoconego, w której przechowują się poświęcone hostyje. Puszka taka zwykle umieszczaną bywa w ozdobnej i zamykanj szafce tabernaculum, również ciborium zwanj, nad mensj wielkiego ołtarza wzniesionj, albo obok tegoż, tabernaculum jest postawione w kształcie lekkiej i ozdobnej wieży. Do najwspanialszych tego rodzaju dzieł sztuki, należą tabernacula: w kościele św. Wawrzyńca w Norymberdze, ś. Elżbiety w Wrocławiu, w Fürstenwald i innych. W Krakowie kościół katedralny ma osobną, na ten cel poświęconj kaplicę.

Cybuch, cha; n. Rauchloch; dziura w ścianie, prowadząca dym z pieca do komina, zamykana blaszanj zasuwkaj.

Cyferblat, tu; n. Zifferblatt; fr. cadran, plaque; tarcza z liczbami, jak w zegarze i t. p.

Cyfra, ry; n. Ziffer; fr. chiffre; znak wyrażajjcy liczbę. Cyfrj tak-
że, n. Namenszug, Monogramm, fr. chiffre, nazywamy połączenie dwóch lub więcj liter początkowych jakiego imienia własnego osoby.

Cyganek, ka; piec niski ceglany, w uboższj mieszkaniu, razem do ogrzania i do gotowania potraw służjcy.

Cyklinga, gi; n. Ziehklinge; fr. racloir; kawałek blachy stalowej, w jednym brzegu nożowato zaostrojonej, którego stolarze używajj do skrobania wyrobów drewnianych.

Cykloida, dy; n. Cycloide; fr. cycloïde; krzywa płaska nakręslona punktem obranym do woli na obwodzie koła, toczjcego się po prostj zwanj kierownicj. Takj jest krzywa *ABC*, którj

punkt kręślajcy jest *A*, fig.

15 W czasie toczenia się okręgu po kierownicy *AC*, punkt *D* wzięty dowolnie na przedłużeniu promienia

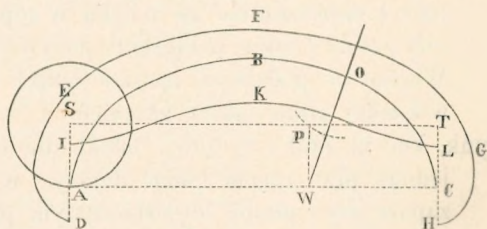

Fig. 15.

SA, nakręśli krzywaj *DEFGH*, zwanj cykloidj przedłużnj, fr. cycloïde rallongée; punkt zaś *I* na rzeczonym promieniu między *A* i *S* obrany, nakręśli cykloidę skurczonj *IKL*, cycloïde raccourcie. Wszystkie te trzy odmiany cy-

kłoidy mają swoje zastosowanie w machinach, mianowicie w nadawaniu właściwego kształtu zębom w kółkach.

Cykloida może być także użytą za obłączystość w zasklepianiu ościeży, podajemy przeto sposób łatwy kręślenia jej węgielnych: dla punktu n. p. O , promieniem SA koła tworzącego, przecinamy ze środka O w punkcie P , prostą ST równoległą do AC ; prostopadłą PW do AC wskaże punkt W , a prosta WO będzie żądaną węgielną cykloidy dla jej punktu O .

Cyklopów mur, zob. mur.

Cylinder, dra; n. Cylinder, Dampfeylinder; fr. cylindre; jest główną maszyny parowej częścią, w której tłok siłą pary odbywa ruch tam i nazad, podobnie jak w pumpie.

Cylinder w Geom. albo walec, zob. oblak.

Cyna, ny; n. Zinn; fr. étain; lit. cinnas; metal ciągliwy, mięki, przy gięciu trzeszczący, łatwo topliwy i dający się walcować na blaszki jak najcieńsze. Na wyroby naczyń lub innych odlewów, używa się zwykle cyny z przymieszką miedzi lub ołowiu.

Cynasz, szu; n. Zinnasche; fr. potée d'étain; przy topieniu cyny na wolnym przystępie powietrza, powłóczy się jej powierzchnia cynaszem w postaci skórki, któren zebrany, jest najlepszym środkiem do polerowania kości, alabastru, marmóru, szkła i metalów.

Cynek, nka; n. Zinke, Verzinkung; fr. endentement à queue d'aronde, à queue d'orge; stolarze wiążą cienkie sztuki drzewa, pod kątem zwykle prostym z sobą zetknięte końcami, zarzynając w jednej ząb wystający, grubszy w końcu niż przy osadzie i zapuszczając go z boku w odpowiednie wyrżnięcie drugiej sztuki; takie połączenie nazywają związaniem na cynek. Wiążąc w podobny sposób sztukł szersze, z tarcie, robią w każdej kilka takich zarznięć.

Cynk, ku; n. Zink; fr. zinc; metal sino-biały, ciągliwy, łatwo się jednak przy gięciu łamać dający; w wysokim stopniu ciepła zapala się i płonie błękitno białym płomieniem. Daje się wyrabiać na blachę, używaną do krycia dachów i do rozmaitych wyrobów blacharskich. Połączony z miedzią daje mosiądz, tombak i inne mieszaki.

Cynkowanie, nia; n. Verzinkung; fr. zingage, étamage au zinc; miedź, żelazo, mosiądz dają się powłóczyć cynkiem, co im

lepszy połysk nadaje, niż powłoka cynowa. Do naczyń jednak kuchennych nieużywa się cynkowania.

Cynober, bru; n. Zinnober; fr. cinabre, vermillon; jest połączeniem rtęci z siarką; znajduje się kopalny i sztucznie się wyrabia. Daje wyborną, żywo czerwoną farbę, używaną do wodnego i olejnego malowania.

Cynowanie, nia, pobiała; n. Verzinnung; fr. étamage; jest powłóceniem cyną innych metali, mianowicie miedzi i żelaza, dla ochrony ich powierzchni przeciw działaniu kwasów. Naczynia kuchenne cynują się wewnątrz; blacha żelazna zwana białą, Weissblech, fr. ferblanc, ma także cynowaną powierzchnię. Cynowanie zowią pospolicie pobieleniem.

Cypel, pla; n. Cap, Landzunge, Vorgebirge; fr. cap, promontoire; wąska część lądu z brzegu na wodę wystająca; także skała naprzód stercząca. Toż samo oznacza przylądek.

Cyrkiel, kla; n. Zirkel; fr. compas; lit. aprosztuwas; narzędzie rysunkowe, służące do kręślenia okręgu koła, do przenoszenia długości z podziałki na rysunek i odwrotnie. Urządzenie tego narzędzia bywa rozmaite: oprócz znanego powszechnie, jest cyrkiel Gowera, ze szrubą przechodzącą przez jego głowę, dla zbliżania ku sobie, lub oddalania nóg cyrkla; cyrkiel średnicowy, n. Tasterzirkel, ma nogi wygięte, używa się do mierzenia średnic kul, lub innych ciał toczonych, obłoków i t. p., jako też do wewnętrznych średnic rur i naczyń; cyrkiel prętowy, n. Stangenzirkel, fr. compas à verge, używany do przenoszenia w rysunku większych długości, lub kręślenia okręgów większego promienia.

Cyrkiel Krauza (oficera artylerji b. wojsk pol.), ma trzy nogi nieruchome, w kształcie litery Y połączone, z których dwie obejmują kąt 60° , w trzeciej zaś z rowkiem, posuwa się podziałka w miarach danych; objawwszy we dwie odnogi kulę lub obłą powierzchnię, podziałka dosunięta końcem do tegoż przedmiotu, okaże długość jego promienia; *fig 16*.

Cysoida, dy; n. Cissoide; fr. cissoïde; w Geom krzywa płaska trzeciego stopnia, którą się kręśli w sposób następujący: W kole daném

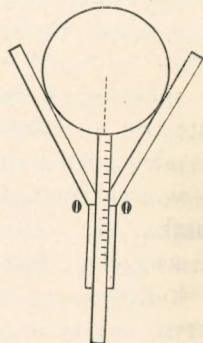

Fig. 16

prorowadzimy dwie średnie DO i Bb do siebie prostopadłe; obrawszy dowolnie na okręgu dwa punkta N, n , równo od B oddalone, kręślimy proste NT, nt prostopadłe do DO , oraz proste ON i On ; punkta il i m przecięcia się z sobą rzeczywonych prostych, należęć będą do cysoidy $OmBM$. Wziąwszy proste xx, yO za osie, a punkt O za początek współrzędnych i oznaczywszy przez c długość średnicy DO , będzie zrównaniem tęj krzywęj $x(y^2+x^2)=cy^2$. Cysoida ma dwie gałęzie wychodzące z punktu O , a styczna koła FF' , jest ich nibystyczna.

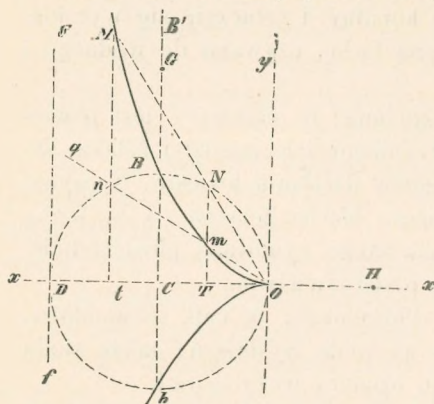

Fig. 17.

Cysterna, ny; n. Cisterne, Wasserfang; fr. citérne; podziemie za-
sklepione, mające ściany i dno wymurowane na zaprawie nie-
przesiákliwęj: służy do zbierania się wody źródlanęj lub dę-
szczowęj dopływająćęj z zewnątrz i precedzonęj przez pia-
skowá warstwę. Cytadela otaczająca pomnik Kościuszki
pod Krakowem, ma taką cysternę, dostarczającá wody zimnęj
i czystęj do picia.

Cytadela, li; n. Fort, Festung; fr. fort, fortin, citadelle; mała od-
osobniona warownia.

Cyzelować; n. eiseliren; fr. ciseler; odlew metalowy, jak statua,
naczynie ozdobne, medalijon i t. p. wykończać w drobnięj-
szych jego szczegółach, używając do tego odpowiednich pun-
cynków, grabsztyków i innych narzędzi.

Czajka, ki; statek wodny, największy z pomiędzy bezmasztowych,
splawianych na Dnieprze i w Pińszczyźnie.

Czara, ry; n. Schale, Vase; fr. vase, patère; naczynie płytkie z ka-
mienia lub z gliny wypalonęj, używane do zdobienia szczytów
w greckich budowlach.

Czaszka, ki; n. Kugelcalotte; fr. calotte sphérique; odcinek po-
wierzchni kuli, używany za podniebienie w sklepieniach
kulistych.

Czczyn, na; zaśklepienie nad ogniskiem w piecu piekarskim, lub
hutniczym.

- Czeladnia**, ni; budynek osobny przy dworze wiejskim, służący za mieszkanie dla czeladzi.
- Czeluście**, ścia; n. Heizloch, Offenloch; fr. embrasure; otwór w piecu, przez który opał się wkłada.
- Czepa**, py; drzewo zatopione w korycie rzeki, pod wodą sterczące, dla żeglugi niebezpieczne.
- Czepiga**, gi; n. Pflugsterze; fr. mancheron; u pługa z tyłu sterczące drewna, za które oracz ręką chwyta i nadaje pługowi należyty kierunek.
- Czerdak**, ka; pomieszczenie nakryte na bajdaku z ogniskiem do gotowania żywności, gdzie czeladź jada i sypia.
- Czeremcha**, chy; łac. prunus padus; n. Able; drzewo dziko u nas rosnące, używane na wyroby stolarskie, jako twarde, z pięknym słojem i przyjmujące politurę. Owoc ma użycie w farbiarstwie. Zowią także koreciką.
- Czereśnia**, ni; zob. trześnia.
- Czerń**, ni; n. Schwarz; fr. noir; farba czarna, która się otrzymuje z winogron zwęglonych w zamkniętym naczyniu, znana w handlu pod nazwą Frankforterschwarz, fr. noir d'Allemagne, używana do powłok klójowych. Inna, n. Elfenbeinschwarz, fr. noir d'ivoire, wyrabia się z kości słoniowej w podobnyż sposób zwęglonej, i służy do powłok olejnych.
- Czerot**, w; zob. trzcina.
- Czerpak**, ka; fr. puissoir; lit. piltuwas; skopiec na stylisku osadzony, do czerpania i nalewania wody, lub innych cieczy służący.
- Czérw**, wia; n. Wurm, Bohrwurm; tak w pospolitej mowie nazywają owady rozmaite toczące drzewa na pniu. Stąd drzewo uległe temu uszkodzeniu, zowią czerwliwém, wurmstichig, wurmfrässig, fr. bois vermoulu.
- Czerwiec**, wca; łac. coccus polonicus, porphyrophora polonica; n. Johannisblut, polnische Schildlaus; fr. cochenille de Pologne; owad mały z rzędu pluskwiaków, którego poczwarki w kształcie kulek znajdują się u nas w połowie Czerwca na korzonkach rośliny także czérwcem, scleranthus, zwanój, na piaszczystym gruncie rosnącój. Zebrane te poczwarki, po sparzeniu ich wodą wysuszone, dają piękną farbę karmazynową.
- Czerwień**, ni; n. Röthe, rothe Farbe; fr. le rouge; nazwa ogólna farby czerwonej w rozmaitych jej odcieniach. Tu należą: mi-

nija, cynober, karmin, laki i okry, ó których zobacz pod ich nazwami.

Czeryn, na; to samo, co ognisko w piecu.

Członek, nka; n. Glied; fr. moulure; w Architekturze członkami nazywają się rozmaite mniejsze części, których się w gzymsovaniu większych używa. Dzielimy je według rozmaitego ich kroju, na płaskie, wypukłe, wklęsłe i wypukło-wklęsłe: do płaskich należą pas i listewka; do wypukłych półwałek, ćwierćwałek, prątek, okręże i obrączka; do wklęsłych żłobek, blocze, półżłobek, spływek i podkrojek; do wklęsło-wypukłych esownik i piętką. Członki w ogólności rozróżnić należy na proste czyli oblawowate, i na krzywe, to jest obrotowe i obwiednie: o każdym na swoim miejscu powiemy.

Czółenko, ka, albo łódka; n. Räucherbüchse; fr. navette; naczynko kościelne z metalu, służące do zachowania kadzidła.

Czołganek, nka; n. Krabbe, Kriechblume; fr. fenille rampante, crôchet; listek rzeźbiony w drzewie lub kamieniu, jakich się używa do zdobienia okapów gzymsovych, krawędzi krokiewek, w wieżyczkach, i t. p. w stylach średnio-wiecznych; *fig. 18.*

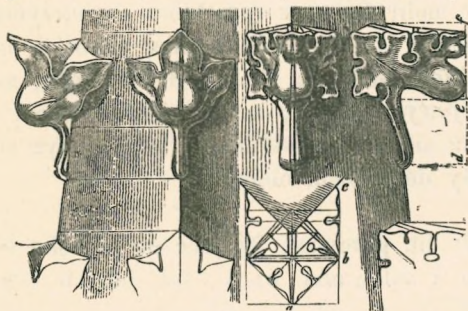

Fig. 18.

Czółko, ka; n. Nase; w stopniach schodowych wystająca część, zwykle półwałkiem i listewką gzymsovana.

Czółno, na; Kahn, Nachen; fr. canot, nacelle; lit. eldija; mały statek wodny, z jednej kłody drzewa wyrobiony.

Czoło, ła; n. Fronte; fr. front, face; lit. kakta; czelna czyli przednia strona budynku, zwykle główne wejście lub wjazd mająca. W ciesiołce nazywa się zetknięciem do czoła, ułożenie przy sobie tarcie z boku oheblowanych bez falcu.

Czoło, ła, n. Face, fr. face, w szt. wojsk. dłuższe części w szańcu zowią się czołami, krótsze barkami, fr. flancs.

Czołówka, ki; n. Stirnziegel; fr. antefixe; zdobina z gliny wypalanej, zasłaniająca czoło dachówki żłóbkowatej nad okapem.

Używano czółwek w stylach starożytnych, stawiając je pionowo na górnym gzymsie.

Czop, pa; n. Zapfen; fr. tenon; część końcowa sztuki drzewa, zarznięta, ścięczona i stósownie do potrzeby obrobiona, która się wpuszcza w wydrążenie zrobione w drugiej sztuce, zwane gniazdem. Rozmaite odmiany czopa są następujące:

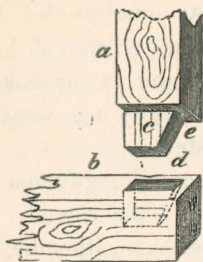

Fig. 19.

Fig. 20.

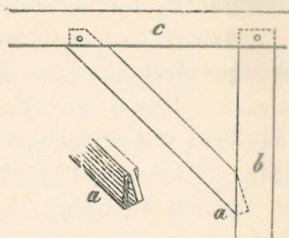

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

czop prosty, n. gewöhnlicher Zapfen, fr. tenon simple, łączący sztukę pionową z pionową;

czop zbarczony, z. geächselter Zapfen, fr. tenon retiré, gdy połączenie sztuk przypada w ich końcach, *fig. 19*;

czop skrajny, n. Seitenzapfen, używany wtedy, gdy sztuka pionowa dla jakiej przeszkody nie da się całą swoją grubością podstawić pod poziomą, *fig. 20*;

czop ukośny, n. schräger Zapfen, fr. tenon biais, jak w połączeniu krokwi z belką;

czop wtłoczny, n. Jagdzapfen, gdy sztuki *c* i *b* poprzednio już z sobą połączone, potrzeba związać jeszcze piętnarem, *fig. 21*;

czop z odsadzką, n. Brustzapfen, fr. tenon arasé, używa się do związania z sobą sztuk poziomo leżących, jak między przejmią a belką, *fig. 22*;

czop krzyżowy, n. Kreuzzapfen, fr. tenon croisé, łączy sztorcem dwie sztuki drzewa, pionowo stać mające, tak, iż jedna staje się przedłużeniem drugiej, *fig. 23*.

Czop, pa, n. Zapfen, fr. pivot, tourillon, w machinach końce wałów mających na sobie osadzone koła wodne lub zę-

bate, opatrzone są żelaznemi czopami, które obracają się w metalowych panewkach z nakrywką, jak u kół wodnych, albo panewka jest miseczkowatą dla czopów pionowych, jak w turbinach, u wrot i t. p., i wtedy czop nazywają biegunem.

Czop, pa, n. Stöpfel, fr. bouchon, broche, tampon; zatyczka z drzewa, szpunt do zatkania otworu w beczce, kadzi itp.

Czworobok, ku; n. Viereck; fr. quadrilatère, quadrangle; także czworokątem zwany w Geom. jest figurą z czterech boków prostych i z tyłuż kątów złożoną; odmianami czworoboku są:

1) kwadrat, n. Quadrat, fr. carré, gdy ma wszystkie boki równe sobie, i wszystkie kąty proste;

2) prostokąt, n. Rechteck, fr. rectangle, gdy ma kąty proste, lecz boki po dwa tylko przeciwne sobie równe;

3) romb, ba, albo kwadrat ukośny, n. Rhombe, Raute, fr. losange, mający wszystkie boki sobie równe, i po dwa kąty przeciwne sobie równe;

4) romboid, da, n. Rhomboide, fr. rhombe, gdy ma po dwa boki i po dwa kąty przeciwne sobie równe;

5) trapez, za, n. Trapez, fr. trapèze, mający dwa boki do siebie równoległe, lecz różnej długości.

Cztery pierwsze odmiany czworoboku mają jeszcze ogólną nazwę równoległoboków, fr. paralléogrammes.

Czworo gran, nu; zob. graniec.

Czworościan, nu; n. Tetraeder; fr. tétraèdre; ciało miernicze czterema trójkątami płaskimi zamknięte; gdy te trójkąty są równobocznymi i mogą przystać do siebie, czworościan jest prawidłowym, który w kryształografii ma swoje znaczenie.

Dach, chu; n. Dach; fr. toit, comble; lit. stogas; w ogólności nakrycie ochraniające budowlę od niepogód. Dach składa się z wewnętrznego ustroju, czyli wiązania zwanego krzesłem albo stolcem, i z zewnętrznego odziania zwanego kryciem. Od wielkości i przeznaczenia budowli, jak i od rodzaju materjału, mającego się użyć do jój krycia, zależy kształt dachu, mianowicie:

1) dach pulpitowy, n. Pultdach; fr. comble en appentis, jedną tylko połę mający:

2) dach siodłowy ze szczytami, n. Satteldach; fr. comble à pignons, à deux pentes, en batière; z dwoma połami i z dwoma szczytami;

3) dach siodłowy bez szczytów, n. Walmdach, fr. comble en croupe; ma cztery poły, dwie podłużne czworokątne, a dwie poprzeczne trójkątne;

4) dach półszczytowy, n. halh Walm, gdy od góry tylko części szczytów są ścięte i zastąpione małemi połami trójkątnymi;

5) dach namiotowy, n. Zeltdach, fr. en pavillon, gdy ma poły trójkątne, schodzące się z sobą w jednym punkcie;

6) dach Mansarda, n. Mansarddach, fr. comble brisé, à la Mansarde, ma poły w liniach poziomych złamane, tak, iż część niższa dachu otrzymuje pochyłość bardzo bystrą, zaś w wyższej części, fr. faux comble, poły znacznie mniej są spadziste. W części niższej urządza się zwykle pomieszkania w poddaszu;

7) dach strzelisty, strzała, n. Helmdach, fr. toit en flèche, en épi, en aiguille, ma kształt ostrogranu znacznej wysokości; używany do nakrycia wieży, sygnatury, i t. p;

8) dach stożkowy, n. Kegeldach, fr. comble en cône, mający powierzchnię krzywą stożkową;

9) dach kopulasty, n. Haube, Thurmhaube, fr. comble en dôme, mający brzeg okapowy dzwonkowato wywinięty;

10) dach baniasty, fr. comble à l'impériale, gdy ma powierzchnię obrotową spodem podwiniętą.

Dachowczyny, czyn; fr. tuilléaux; kawałki dachówki, które potłuczone na mąkę, służą jako przymieszka do kitów i do rozmaitych zapraw spajających.

Dachówka, ki; n. Dachziegel; fr. tuile; lit. czerpyczia; płyta gliniana wypalona, służąca do krycia dachów; bywa rozmaitego kształtu:

1) karpiówka, n. Biberschwanz, fr. tuile platte, jest płaska zwyczajna, z piętka, n. Nase, do zaczepiania jej na łacie; jedna sztuka waży 1½ do 2 kilogr.;

2) półkarpiówka, n. halber Biberschwanz, Ortziegel, fr. tuile gironnée, jak poprzedzająca, lecz o połowę węższa, i używana łącznie z tamtą, do uzupełniania szarów na krawędziach dachu;

3) gąsior, n. Firstziegel, Gratziegel, Preise, Priepe, Mönch, fr. tuile faitière, enfaiteau, półkolisto zwinięta i w jednym końcu węższa, niż w drugim; służy do nakrycia kalenicy i krawędzi dachu;

4) koszówka, n. Kehlziegel, Nonne, fr. chanée, tuile gouttière, nolet, noulet, podobna do gąsiora, lecz się odwrotnie używa, to jest wklęsłą stroną na wierzch, do pokrywania koszów w dachu;

5) holenderka albo esówka, n. Fittigziegel, Passziegel, fr. tuile flamande, w przekroju do leżącej litery podobna; ma piętka do zawieszenia;

6) załamanka, n. Schlussziegel, Krampfziegel, fr. tuile plate recourbée; jest płaska, z wywiniętymi brzegami, jednym do góry, drugim na dół; ma również piętka do zawieszenia;

7) rzymska, römische Dachpfanne, fr. tuile romaine à rebord, nouette, płaska, ma brzegi obadwa w jedną stronę załamane, które w złożeniu dwóch sztuk obok siebie, nakrywają się osobną żłobiastą sztuką;

8) francuska, n. Pfannenziegel, wygięta mniej niż gąsior lub koszówka, i układa się naprzemian wklęsłą i wypukłą stroną;

9) kwadratka, n. Quadratziegel, fr. tuile carrée, jest płaska, kwadratowa, ma dwa przyległe sobie brzegi do góry, a dwa drugie na dół załamane, opatrzona piętka do zawieszania, lub dziurą do przybicia; układa się przekątną równoległe do lat, i daje piękne dla oka a razem bardzo szczelne pokrycie dachu.

Dagopa, py; zob. buddaistów budowy.

Darń, ni; n. Rasen; fr. gazon; lit. welena; płyta ziemi trawą przerosłej, zwykle w sztukach kwadratowych na pastwisku wyrznięta, używana do odziania nasypów ziemi w groblach, wykopach i t. p. Darniowanie najlepsze jest na wiosnę; robione w lecie wymaga częstego polewania wodą, aby się z odzianą powierzchnią ziemi związać mogła.

Daszek, szka; n. Schirmdach, Wetterdach; fr. auvent, abat-vent; nakrycie przy murze, na słupach lub piętnarach, dla osłony złożonych pod nim materyjałów. Także mury parkanowe nakrywają się daszkiem, n. Haube, fr. chaperon, na jedną, lub na obie strony muru spadek mającym.

Dąb, dęba; łac. quercus; n. Eiche; fr. chêne; lit. aužolas, užuolas; drzewo liściaste powszechnie znane: dębina, n. Eichenholz, fr. bois de chêne, jest ciężka, twarda i trwała, ma znakomite użycie w budownictwie, wyrobach stolarskich i innych. Liście w rzeźbach jako zdobina architektoniczna, w stylu gotyckim często się napotyka.

Debra, bry; mały parów na pochylonej powierzchni góry ściekiem wody deszczowej utworzony, przez który jednak żadne źródło nieodpływa.

Decygram, mu; fr. décigramme; waga równa $\frac{1}{10}$ grama.

Decylitr, tru; fr. décilitre; miara objętości $\frac{1}{10}$ litra.

Decymetr, tra; fr. décimètre; miara długości, zajmująca $\frac{1}{10}$ część metra.

Dekagram, ma; fr. décagramme; waga równa 10 gramom.

Dekalitr, tru; fr. décalitre; objętość obejmująca 10 litrów.

Dekametr, tra; décamètre; miara długości równa 10 metrom.

Dekastył, lu; ściana czelna budowli w stylu greckim, mająca rząd kolumn dziesięciu.

Delfin, na; n. Delphine; fr. dauphin; zwierze morskie, u starożytnych jako godło przy statuach Wenery, Neptuna i Apolina umieszczane.

Demeszka, ki; głównia szabli ze stali damasceńskiej, czyli z bułatu wyrobiona.

Dennica, cy; deska na spodzie wozu położona.

Deptak, ka; n. Tretrad; fr. treuil à tambour; wielki łub z desek na poziomym wale za pomocą ramion umocowany, wewnątrz szczeblami doń przybitymi opatrzony, po których człowiek lub bydlę wspinając się do góry, nadaje mu ruch obrotowy, udzielany połączonej z nim machinie. Inny rodzaj deptaka jest wielkim kręgiem z desek, również na wale osadzonym, lecz względem poziomu pod kątem około 70 stopni pochylonym, i w podobny sposób poruszany. Dziś rodzaj ten poruszania machin jest zupełnie zaniechany, jako narażający człowieka lub bydlę na łatwe kalectwo.

Dereń, nia; łac. cornus mascula; n. Kornelkirsche; fr. cornouiller; drzewo na Podolu dziko w lasach rosnące; ma drewno bardzo twarde i cennie do wyrobów stolarskich i tokarskich zalecane.

Derymher, ra; n. Derimher; fr. dérimher; u Persów świątynia ognia, w kształcie czworosiennej niewysokiej baszty.

Deska, ki; zob. tarcica.

Dewiza, zy; n. Denkspruch, Wahlspruch, Wappenspruch; fr. devise; napis nad oknem, drzwiami, około herbu, wyrażający jakie zdanie, lub historyczne wspomnienie; napisów takich zaczęto używać z początkiem XV wieku.

Dębianka, ki; n. Gallapfel; fr. noix de galle; lit. aużoło guzelis; narośl kulista na liściach dębowych, w skutek zakłucia przez owad z rodzaju galasówki, łac. cynips. W handlu pod nazwą galasu sprowadzane ze wschodu dębianki, służą do robienia atramentu i do farbiérstwa; nasze mniej do tego zdadne.

Dębina, ny; zob. dąb.

Dęga, gi; toż samo, co klepka bednarska.

Dłoniątka, ki; n. Palmette, Palmblätter; fr. palmette; zdobina liściasta, podobna do liści palmowych, w greckim stylu używana.

Dłubać, albo sztamować; n. ausstemmen; fr. creuser avec le fer-moir; dłubie się dłutem gniazdo dla czopa w ciesiołce, lub w stolarstwie.

Długość, ści; n. Länge; fr. longueur; lit. ilgibe; rozciągłość w jednym kierunku.

Dłuto, ta; n. Meissel; fr. ciseau; lit. kaltas; narzędzie stalowe, podłużne w trzonek osadzone, w końcu w rozmaity sposób za-

ostrzone; używane w ciesiołce, stolarstwie, tokarstwie, snycerstwie i t. d.; najzwyczajniejsze odmiany dłuta są: z płaskim ostrzem, Stemmeisen, fr. fermail, i żłobkowate, Hohleisen, fr. gouge.

Dmuchałka, ki; n. Blaserohr, Lothrohr; fr. chalumeau; rurka z metalu, w jednym końcu ścięta i zagięta, używana do lutowania drobnych wyrobów metalowych, lub do topienia małej ilości metalu, zwykle na węglu drewnianym. Dmuchałka do prób chemicznych, ma w jednym końcu nadstawkę z rogu, do ust, w drugim zaś jest rozprzestrzenioną, dla zbierania się wilgoci z ust przy jej użyciu powstającej, a zakończona jest ciekłą platynową cewką, mającą się stykać z płomieniem alkoholu.

Dno, dna; n. Boden; fr. fond; lit. dugnas; spodnia część w naczyniu, w statku wodnym, w studni, w korycie rzeki i t. p.; beczka ma den dwoje. Dno szluzu, n. Bett, fr. radier, ubezpiecza się rózsttem na palach i podłogą z forsztów lub kamiennym brukiem.

Dolina, ny; n. Thal; fr. vallée, vallon; lit. kłonis; obszar między górami, płaski i szeroki, zwykle strumieniem przecznięty. Dolinę między wzgórzami zowią jarem.

Dolmen, nu; n. Tafelstein; fr. dolmen; nazwa zabytku po dawnych Celtach; ogromna sztuka kamienia, płaska nieobrobiona, na niskich bryłach skał złożona. Według zdań niektórych, dolmeny były grobowcami nakrytymi ziemią, w kształt kopca usypaną, po której usunięciu na widok wystąpiły.

Dolomit, tu; n. Dolomit, Bitterkalk; fr. dolomie; jest węglanem wapna i magnezyi; skalina ta wypalona wydaje wapno chude; sztuki z grubszych pokładów zdatne są na wyroby kamieniarskie.

Dół, dolu; n. Grube; fr. fosse; lit. duobe; ogólna nazwa każdego zagłębienia w ziemi, a w szczególności:

- 1) dół wapienny, Kalkgrube, fr. fosse à chaux;
- 2) dół na śmieci, albo śmietnik, Kehrichtgrube;
- 3) dół kloaczny, Abtrittgrube, fr. fosse d'aisances.

Dołem też, albo nadolem, przyziomem, nazywamy najniższą część domu piętrowego.

Dom, mu; n. Haus; fr. maison; lit. namas; budynek mieszkalny, drewniany lub murowany, przyziomy, jednopiętrowy, dwupiętrowy i t. d. Murowany dom piętrowy zowią też kamienicą.

Donica, cy; n. Traufstein; płyta ciosu kolisto wydrążona, z rowkiem odciekowym, osadzona w bruku pod rurą spustową dla przyjęcia i odprowadzenia wody dęszczowej.

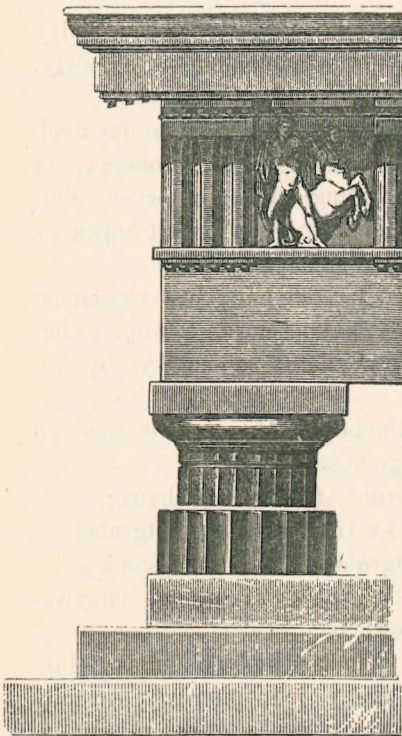
Dopełnienie, nia; w Geom. zob. ką.

Dopływ, wu; n. Zufluss; fr. affluent; rzeka muięjsza płynąca do większej, jest jej dopływem.

Dorn, na, kolczak, przebijak; n. Dorn; fr. ardillon; krótki kawałek pręta stalowego, w jednym końcu śpiczasty lub z ostrą krawędzią, w drugim równo ucięty dla uderzenia wał młotkiem; służy do przebijania dziur w blachach i do rozszerzania już przebitych.

Dorotka, ki; n. Jungfer; fr. oubliettes; skryte podziemne więzienie z leżącymi drzwiami, do którego w wiekach średnich, ludzi tajemnie wtrącano.

Dorycki porządek architektoniczny, n. dorische Bauweise; fr. ordre dorique; jest w stylu klasycznym odmianą, która się rozróżnia

na porządek grecko-dorycki i rzymsko-dorycki. Pierwszy jest prosty i poważny; wysokość kolumny dochodzi od 5 do $6\frac{1}{2}$ średnic ze znacznym u góry ścięciem; kibici albo żadnej niema, albo bardzo mała; żłóbków na obwodzie słupca bywa 16 do 20 bez przedzielających je listewek; kapitel tylko z echina i nagłówka złożony; bazy żadnej, *fig. 24*. Rzymsko-dorycki porządek tém się różni od greckiego, iż jest stosunkowo wyższym; Rzymianie bowiem chcąc go więcej wykształcić i ozdobić, dodali kolumnie bazę, a jej kapitelowi szyję; przez to jednak odjęto mu kształt mocy i powagi; wysokość bowiem kolumny powiększono do $8\frac{1}{2}$ średnic; międzyśłupie powiększono do 10 średnic i umieszczono w niem łuki, które z belkowaniem niemają do-

Fig. 24. Porządek dorycki z Partononu.

brój harmonii. Vignola i jego następcy dalej jeszcze to przekształcenie posunęli, opasali kolumny rustyką, i wiele innych mniemanych upiększeń wprowadzili. Są także budowle doryckie bez tryglifów; takie zwano atriglyphon.

Dościenie, nia; zob. sklepienie obrotowe.

Dosieczna, néj; łac. cosecans; zob. Trygonometryja.

Dostawa, wy; łac. cosinus; zob. Trygonom.

Dostyczna, néj; łac. cotangens, zob. Trygono.

Drabina, ny: n. Leiter; fr. échelle; lit. karkles; dwie żerdzie zwane półdrabkami, poprzecznie szczeblami połączone; na półdrabki dobięra się drzewa prostwłóknistego, aby się drabina niewichrzyła; w drabinach większej długości, potrzebne są w ich końcach i w środku przewiązki żelazne, a dolne końce ostro okuć należy, dla utkwienia w ziemi.

Drabiną także, n. Heuraufe, fr. râtelier, nazywają poziomo nad żłobem przytwierdzony sprzęt, dla zarzucania paszy dla bydła.

Drabki, bek, albo literki; n. Wagenleiter; są dwie krótkie a szerokie drabiny, które się kładą na wozie, dla sprowadzania z pola zbiorów rolniczych.

Dranica, cy; n. Dachspähne, Splatt; fr. bardeau; lit. drekstine; deszczulka lupana z sośniny lub dębiny, używana w miejsce gonta do krycia dachów, na szopach i małych budowlach gospodarskich.

Draperyja, ryi; zob. upięcie.

Drapka, ki; n. Kratzbürste; fr. gratte-boësse; pęk cienkiego drótu mosiężnego, mocno drótem okręcony na sposób pędzla; używany jako szczotka u złotników, bronzowników i i. do oczyszczania wyrobów metalowych.

Drąg, ga; n. Hebel, Hebebaum, Stange; fr. levier; lit. wezdas; kij gruby, zwykle z młodej dębiny lub grabiny, z kory tylko ostrugany, służący do podważania ciężarów. Drąg żelazny, Brecheisen, do tegoż celu służy, oraz do łamania murów, bruku, kamienia w łomie. W mechanice drąg teoretyczny rozróżnia się na jednoramienny, gdy jego podpora jest na jednym, siła na drugim końcu, a opór między niemi, i dwuramienny gdy podpora leży między siłą a oporem.

Drażek, żka; n. Querheft; fr. poignée; obły kawałek twardego

drewna, jak n. p. u świdra przez jego ucho poprzecznie prze-wleczoney, służący do obracania tegoż.

Drenowanie, nia; n. Dränirung; fr. drainage; osuszanie gruntów, czyli odciąganie zbytecznej wody, zbierającej się w nich na warstwie nieprzepuszczalnej. Dawniej w tym celu w rowach wąskich, aż do owej wody wyrzniętych, kładziono na dnie rozmaite gałęzie i kamienie i przykrywano ziemią poprzednio wybraną; gdy sposób ten niezapewniał trwałego skutku, kładą się dziś w rzezone rowy, krótkie gliniane rury, wypalone, zwane drenami, nadając im stósonną pochyłość względem poziomu, jaką wskazuje poprzednio wykonana niwellacyja, dla odprowadzenia wody przez dreny odciekającej.

Drewnica, cy; zob. holecńruba.

Drewno, na; zob. drzewo.

Drewnutnia, ni; zob. drwalnia.

Drobnomiérz, rza; n. Mikrometer; fr. micromètre; przyrząd w mier-nicznych i astronomicznych narzędziach, służący do oceniania bardzo małych poruszeń, a zasadzający się na śrubie z drobnym gwintem.

Drobnowidz, dza; n. Mikroskop; microscope; przyrząd z soczewek i zwierciadła złożony, służący do widzenia bardzo drobnych przedmiotów.

Droga, gi; n. Weg; fr. chemin; lit. kielas. Budowa dróg stanowi oddzielną gałąź budownictwa; głównymi warunkami trwałości dróg i oszczędnego ich utrzymania w dobrym stanie, są: 1) aby tam, gdzie droga po gruncie gliniastym, lub łatwemu rozmięczeniu przez wodę ulegającym, ma przechodzić, dawano pod materyjał twardy do jój budowy użyty, podsypkę z piasku, najmniej na 1 decy metr grubą;— 2) aby pochyłość podłużna drogi względem poziomu, nieprzenosiła $\frac{1}{400}$ długości;— 3) aby środkiem miała wypukłość, w przekroju około 1 decymetra;— 4) aby z obu stron opatrzoną była rowami, przy większych spadkach drogi szerszemi a płytszemi;— 5) aby po każdym większym dészczu niezwłocznie czyszczono drogę z błota;— 6) aby do zapelnienia wyjeżdżonych kolei i wybojów, najlepiej po dészczu, używano kamienia jak najdrobniej tłuczonego, lub zwiru;— 7) gdzie droga otwartemi polami prowadzi, powinna być z obu stron za rowami obsadzona drzewami, aby te w czasie zasp śniegowych kierunek

jéj wskazywały; — 8) jeżeli zaś droga przez lasy prowadzi, należy drzewa i krzaki najmniej na 10 metrów z każdej strony za rowem wyciąć, czyli drogę wyświecić. Co do szerokości drogi, ta daje się zwykle dla drogi większej, czyli bitéj, gościńcem także zwanéj, n. Landstrasse, fr. chaussée, 10 metrów między rowami; dla mniejszej czyli gminnéj, n. Vicinalweg, fr. chemin vicinal, 6 metrów.

Droga żelazna, albo koléj żelazna, n. Eisenbahn, fr. chemin de fer, służąca wyłącznie do ruchu właściwych jéj pociągów, téj budowa wykonywa się według osobnych prawideł.

Droga kryta, n. bedeckter Weg, fr. chemin couvert, w szt. wojsk. jest szeroką równią między stokiem, a zewnętrzną krawędzią rowu.

Drogociąg, gu; n. Viadukt; fr. viaduc; most długi przez szeroką dolinę zbudowany, często o kilku piętrach, mianowicie pod koléj żelazną.

Drogoskaz, zu; n. Wegweiser, Armsäule; fr. poteau-guide; słup z ramionami i napisami wskazującemi, dokąd droga prowadzi, zwykle na rozstaju dróg postawiony.

Drót, tu; n. Draht; fr. fil de métal; lit. siułas; nie metalowa rozmaitéj grubości; drót żelazny przed użyciem do sufitów, kratek, i t. p. należy wyglijować; (zob. glijować).

Drót albo grat; n. Grath; fr. morfil; przy piłowaniu metalu, przy ostrzeniu narzędzi do krajania lub strzyżenia służących, przy wierceniu dziur i t. p. tworzy się na ostrzach i krawędziach cienki, sterczący i ostry obrąbek, zwany drótem albo gratem, który zniszczyć należy lekkim szlifowaniem, dla odsłonięcia właściwego ostrza lub krawędzi; grat zaś około dziur niszczy się zynkierem; (obacz).

Drótnia, ni; Drahtzieherei; fr. trèfilerie; zakład fabryczny do wyrabiania drótu.

Drótociąg, gu; n. Zieheisen; fr. filière; płyta stalowa z dziurami rozmaitéj wielkości, przez które kolejno przeciąga się pręt metalu, dla otrzymania coraz cieńszego drótu.

Drugatka, ki; zob. drygawka.

Drwa, drew; n. Brennholz; fr. bois; lit. małka; pnie lub gałęzie drzew, porzniete na krótkie sztuki i połupane, zwane polanami, albo łupkami; używane na opał, winny być wprzód

należyce wysuszone; mokre bowiem dają tylko połowę tego ciepła, co suche.

Drwalnia, ni, albo drewnitnia; n. Holzstall; fr. chantier; szopa nakryta, służąca na skład drewn opałowych.

Drygawka, ki, albo drugatka; wiosło tak zwane na Polesiu na większych statkach wodnych.

Dryl, la; zob. wiertak.

Drzążstwo, twa, albo żerść; n. Gries; fr. gravier; piasek gruboziarnisty, używany do wysypywania ścieżek ogrodowych, placów i miejsc przechadzki.

Drzążdź, dżu, trzaski, gałęzie, chwasty, i t. p. naniesione wodą w korycie roboczym i odpływ jej utrudniające.

Drzewiec, wca; n. Stiel, Schaft; fr. hampe; drażek u dzidy, cho-rągwi, latarni i t. p.

Drzewo, wa; n. Baum; fr. arbre; lit. medis; nazwą tą oznaczaćby należało tylko żywe, na pniu stojące drzewa; wszakże i ścięte do rozmaitych użytków, również drzewem, zamiast drewnem, n. Holz, fr. bois, nazywamy, albo do nazwy rodzajowej drzewa dodajemy zakończenie ina, n. p. dębina, śośnina, i t. p. Drzewo do budowl, zowiemy budulcem; opałowe, drwami.

Drzeworyt, tu; n. Holzschnitt, Holzstich; fr. gravure en bois; ry-cina odbita na papier z rysów wypukło na drewnianej płycie wyrzniętych.

Drzwi; n. Thür; fr. porte; lit. anga, unga; płyta z drzewa, lub z metalu, służąca do zamykania ościeży wchodowej. Drzwi są jednopole czyli jednoskrzydłe, n. einflügliche Thür, fr. à un battant; dwupole albo dwuskrzydłe, n. zweiflügeliche Thür, fr. à deux battans, gdy mają dwie pole, z osobna otwierać się i zamykać mogące; drzwi leżące, n. Fallthür, fr. trappe, w podłodze do schodów piwnicznych, lub w powale do poddasza. Pod względem ustroju, bywają drzwi klejone czyli szpagowe, gdy są złożone z kawałków tarcie sklejonych z sobą, i poprzecznymi szpagami nakanie wsuniętymi, związanymi; drzwi opierzone czyli szalowane, gdy są jak poprzednie, a nadto mają powierzbnię z jednej strony obitą poprzecznymi lub ukośnymi, wąskimi kawałkami tarcie. Drzwi płycinowe albo fasowane, złożone są z fryzów tworzących ramę, której pole wypełnia się

płyccinami czyli filunkami, dając po dwie lub więcej płycciu w każdym skrzydle.

Dub, ba; mały statek wodny, z jednej sztuki dębu wydrążony z podwyższonemi z desek bokami; zowią go także szuchaleją; używany na Polesiu.

Dubas, sa; statek wodny, mający czal, czyli koniec tylny pionowo ucięty.

Ducka, ki; rodzaj kosza otwartego, pleciona z wikla i uchami opatrzona; służy przy budowaniu do wynoszenia gruzu, i t. p.

Duga, gi; n. Hebelade; fr. eric en éscalier; przyrząd ciesielski, do podnoszenia ciężkich kłód drzewa; składa się z dwóch bali dębowych, w końcach z małym odstępem poprzecznymi sponami związanymi; w balach są dziury nawyot, dla kolejnego wsuwania w nie sworznia, na którym się drąg z hakiem opiera przy podnoszeniu kłody.

Duha, hy; kablak z brzostu lub z czeremchy wygięty, utrzymujący dwa dyszle przy jednokonnym zaprzęgu.

Dul, lu; żelazo twarde, podobne do stali, które w dymarkach wyrabiają. Narzędzia z ostrzem nakładane bywają dulem; z niego lemiesz i kroje do pługów robia, albo nim nakładają.

Dulka, ki; na statku wodnym bywają dla każdego flisa wbite w bórte po dwa kołki dulkami zwane, między które wkłada pojazd czyli wiosło, gdy niem robi.

Dusza, szy; n. Seele; fr. ame; w rzeźbach lub obrazach dusze zmarłych przedstawiane są w postaci ludzkiej, obnażonej: takie widzimy na ościeżynie jednego z okien w kościele N. P. Maryi za wielkim ołtarzem w Krakowie, jako otaczające św. Barbarę patronkę zmarłych.

Dwór, dworu; n. Landhaus; fr. maison de campagne; dom wiejski, służący na mieszkanie właściciela, lub zarządcy majątku ziemskiego.

Dworzec, rea; n. Bahnhof; fr. embarcadère; zabudowanie na stacyi kolei żelaznej, mieszczące zarząd stacyi i sale dla spoczynku podróżnych.

Dwudziestościan równokształtny; n. reguläre Ikosaëder; fr. icosaedre regulier; w Geom. miejsce zamknięte dwudziestą trójkątami równobocznymi.

Dwukąt, ta; figura geometryczna, złożona z dwóch łuków koła, na jedynę płaszczyźnie, przecinających się w dwóch

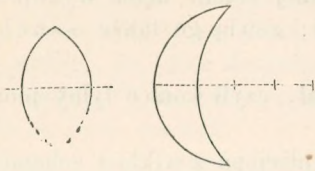

Fig. 25.

Fig. 26.

punktach. Gdy łuki te mają wypukłość w jedną stronę, dwukąt nazywamy nowikiem, n. Mondchen, fr. lunule; fig. 25 i 26.

wartą między dwoma ję kołami wielkimi.

Dwukąt kulisty, n. Kugelstreif, fr. fuseau, w Geometrii jest częścią powierzchni kuli, za-

Dwułucze, cza; n. Spitzbogen; fr. ogive; dwa łuki kołowe, równymi sobie promieniami na płaszczyźnie nakreślone i przecinające się, tworzą dwałucze, używane w stylach

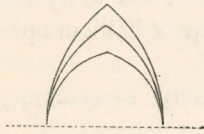

Fig. 27.

średniowiecznych jako obłączystość sklepień w ościeżach. Zwykle otworzystość dwułuca bywa równą promieniowi jego łuków; gdy ta jest mniejszą od promienia, dwułuca zowie się o-

strem, n. Lanzettbogen, fr. ogive à lancette, ogive surhaussée; gdy zaś otworzystość jest większą niż promień, dwułuca zowie się zsiadłem, niedriger Spitzbogen, ogive surbaissée; fig. 27.

Dwunastościan równokształtny; n. reguläre Dodekaeder; fr. dodécaèdre regulier; w Geom. miejsce zamknięte dwunastą pięciokątami równokształtnymi.

Dwuramnik, ka; n. Redan; fr. redan; w szt. wojs. jest szańcem otwartym z dwoma czolami i kątem wyskakującym, odosobnionym; gdy zaś służy do zasłony innego szańca, zowie się strzałczanem, n. Fleche, fr. flèche.

Dwustoże, za; n. Doppelkegel; fr. double-cône; zdobina normandz-

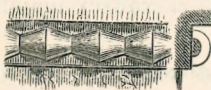

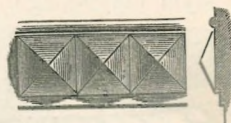
Fig. 28.

ka, złożona ze stożków poziomo stykających się z sobą po dwa podstawami i uciętymi wierzchołkami; fig. 28.

Dyjament, tu; n. Diamant; fr. diamant; kamień drogi, najtwardszy; według kształtu, jaki mu się przez szlifowanie nadaje, przybiera nazwę brylanta, dykstylna, rauta, lub tafelsztyna. Dyjament oprawiony w trzonek, używany jest u skłarzy do przekrawania szkła.

Dyjamenty, tów; n. Diamantverzierung, Diamantenreihe; fr. pointes de diamant; zdobina na fryzach w romańskim i angloromańskim stylu; *fig. 29.*

F g. 29.

Dyjana, ny; n. Diana; fr. Diane; w Mitol. bogini polowania i lasów, przedstawiana w krótkim odzieniu, z półksiężycem na głowie, przy niej łania, albo psy.

Dyjastył, lu; n. diastylus; fr. diastyle; w stylach greckim i rzymskim ustawienie kolumn z odstępem równym trzem średnicom kolumny, między ich osiami uważanym.

Dyjoptra, try; zob. celownica.

Dyjoptryka, ki; zob. Optyka.

Dyl, la; n. Diele; fr. madrier; tarcica gruba od 8 do 13 centym., używa się na pokład mostu, zwany téż dyliną.

Dymarka, ki; n. Rennleerd; fr. mazerie; zabudowanie, w którym się mieszczą piece hutnicze z miechami do wytapiania i fryszowania surowca.

Dymnik, ka; n. Dachfenster, Dachluke; fr. lucarne; otwór w dachu, nakryty daszkiem, dający światło i przewiew dla poddasza; powinien być dość obszerny, aby przezeń w razie potrzeby człowiek mógł wyjść na powierzchnię dachu.

Dynamika, ki; n. Dynamik; fr. dynamique; nauka o siłach, jakim podlega ciało w ruchu zostające.

Dynamit, tu; n. Dynamit; fr. dynamite; mieszanina z nitrogliceryny i piasku, używana zamiast prochu do rozsadzania skał.

Dynia, ni; zob. tykwa.

Dypter, ru; n. Dipteron; fr. diptère; tak nazywali Grecy świątynię z podwójnym rzędem kolumn.

Dysza, szy; n. Düse; fr. buse; rura z lanego żelaza, w miechu kowalskim lub kuźniczym, przez którą powietrze do ogniska wpada; takąż drewniana w miechach organowych.

Dyszal, szla; n. Deichsel; fr. timon; lit. gruzułos; drag u woza, sani, kieratu i t. p., zwykle z brzożyny lub z brzożtu zrobiony, do którego zaprzęgają się bydłeta dla pociągu lub obrotu machiny.

Dywan, na; n. türkischer Teppich; fr. tapis de Turquie, de Perse; kobierzec turecki albo perski.

Dżainistów budowanie; n. dschainistische Bauweise; jest gałęzią stylu indyjskiego. Wspaniale wnętrze świątyni, którego rysu-

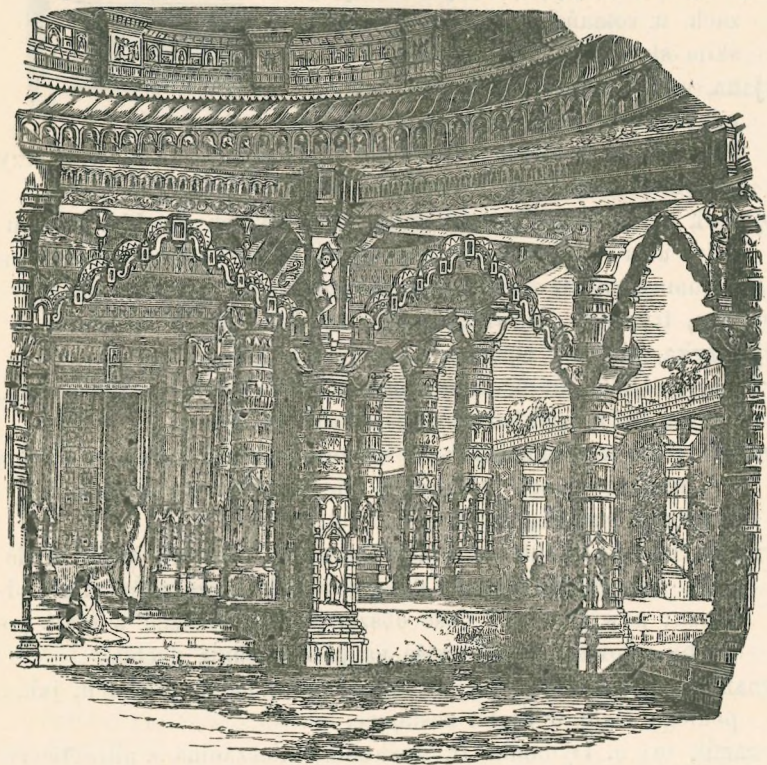

Fig 30. Wnętrze świątyni Vimala-Sah w Mont-Abu.

nek załączamy, wskazuje dobry smak i stanowisko sztuki u dżainistów; *fig. 30.*

Dzban, na; dzbanek, nka; n. Krug: fr. cruche; naczynie z gliny palonój, porcelany lub metalu, z uchem i dzióbem, służące do noszenia wody lub innych cieczy.

Dział wód; n. Wasserscheide; fr. versant; linija grzbietem górzystym poprowadzona, od której po obu przeciwnych spadzistościach wody do sąsiednich dolin spływają.

Działo, ła; n. Kanone; fr. canon; zwykle u nas armatą zwana broń palna ze śpiżu lub z żelaza ulana, do rzucania pocisków rozmaitego kalibru.

Działobitnia, ni; n. Batterie; fr. batterie; kaźden szaniec lub okop przeznaczony do osłony dział.

- Dzida**, dy, lanca, pika; n. Spiess, Pike; fr. lance; broń kłująca, złożona z drzewca i grota na nim osadzonego.
- Dziedziniec**, ńca, albo podworzec; n. Vorhof, Wirthschaftshof; fr. bassecour, parvis; obszar wolny przed lub między budowlami.
- Dziegieć**, geiu; n. Birkentheer; fr. goudron de bouleau; maź z kory brzoźowej otrzymywana, służąca do napuszczania rzemieni i budulec, dla zabezpieczenia go przeciw butwieniu.
- Dzierżak**, ka; n. Dreschfliegelstiel; fr. manche; lit. kieltuwe; zob. cepy.
- Dzieża**, ży; naczynie niskie, obszerne, bednarską robotą, i obręczami związane, służące do rozczyniania ciasta.
- Dziób**, ba; n. Krahnschnabel; fr. écoperche, fauconneau; ramię wystające poziomo z wiérzchołka żórawia.
- Dziryd**, da; także oszczep, rohatyna; n. Wurfspiess; fr. dard, javelot; grot na krótkim drzewcu osadzony, do rzucania z ręki na zwierza, lub na nieprzyjaciela.
- Dziwer**, ru; n. Damascirung; fr. damas; slój w szablach, lufach strzelb, zbrojach i w innych wyrobach ze stali; prawdziwy otrzymuje się przez kucie i spogrzewanie drótu stalowego, dopóki się w jedną masę niewyrobi; fałszywy, czyli udany dziwer robią za pomocą kwasów, na powierzchni wyrobu stalowego.
- Dziwotwór**, twor, albo potwór; n. Ungeheuer; fr. monstre; postać zmyślona z człowieka i zwierzęcia, lub z dwóch różnych od siebie zwierząt złożona. Utwory tego rodzaju w rzeźbie i w malowaniu pokazały się dopiero po upadku sztuki.
- Dźwignia**, ni; n. Hebezeug; fr. élévatoire; nazwa ogólna narzędzi lub przyrządów służących do podnoszenia ciężarów, jak drag, duga, léwar i t. p.
- Dzwon**, nu; n. Glocke; fr. cloche; lit. warpas; odlew ze śpiżu, w kształcie naczynia dnem do góry przewróconego, mający wewnątrz zawieszony żelazo podłużne zwane sercem, które uderzając w brzegi dzwonu, głos z niego wydobywa; ucha na wiérzchu dzwonu, żelazne, przy jego odlewie osadzone, ujęte są w jarzmo dębowe, okute i opatrzone czopami, które na panwiach mosiężnych spoczywają. Dzwony w dawniejszych już wiekach były znane, do obrządków jednak chrześcijańskich w IX dopiero stuleciu wprowadzone zostały.

Dzwonki, ków; n. Tropfen; fr. clochettes; drobne, graniaste zdobiny, niby wiszące przy górnej krawędzi architrawy, pod tryglifami w doryckim porządku; zwane także łezkami, lub kropkami.

Dzwonnica, cy; n. Glockenthurm; fr. clocher, beffroi; lit. warpnyczia; wieża murowana lub drewniana, mająca wewnątrz piętrowo wzniesione wiązania, dla zawieszenia na niem dzwonów; wiązanie to na osobnych podwalinach stojące, nigdzie ścian wieży dotykać niepowinno.

Dzwono, na; n. Felge; fr. jante; lit. strinkas; drewno zgięte łukowato, stanowiące część wieńca kołowego u wozu; wyrabia się z brzości, brzeziny, buczyny, grabiny, jesionu lub wiązu.

Echin, na; n. Echinus: fr. échine; jest w porządku doryckim nazwa kapitelu, którego powierzchnia obrotowa utworzona jest krzywą złożoną z dwóch łuków różnych promieni; *fig. 31.*

Egipska cegła; zob. surówka.

Egipski styl; aegyptischer Styl; fr. architecture égyptienne. Zabytki tego stylu sięgają do 4000 lat przed erą chrześcijańską; do najdawniejszych należą grobowce, w kształcie ogromnych ostrogranów piramidami zwanych, zbudowanych z wielkich ciosów. Świątynie są w rzucie poziomym prostokątne, wewnątrz ciemne, długie, przedzielane podworcami i rzędami kolumn; przy stronie ich czelnej są wzniesione wysokie mury pilonami zwane, zwężające się ku górze, i nakryte płaskimi ciosami z wielkim wyskokiem gzymsowanych okapów. Między pilonami brama główna z podobnymże okapem, a po jej bokach posągi. Kolumny, równie jak ich bazy *fig. 32* i kapitele są rozmaite; na kolumnach nagłówki i belkowanie. Powierzchnia kolumn bywa gładką, żłóbkowaną, lub jest cała znakami hieroglificznymi pokryta, równie jak i ściany od strony podworców. Stropy z ciosów poziomo położonych; sklepień bowiem używano tylko nad sarkofagami. Przed główną bramą stawiano obeliski. Pałace królewskie miały wiele do świątyń podobieństwa. Domy mieszkalne małe, z gładkimi bez zdobin ścianami; ościeże drzwi i okien u dołu szersze, niż u góry. W ogólności styl egipski odznacza się ogromnymi

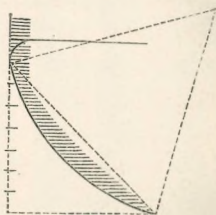

Fig. 31.

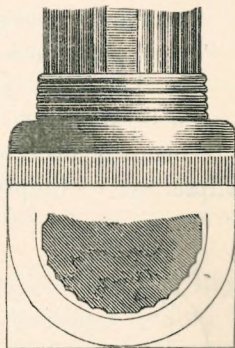

Fig. 32. Baza w Karnaku.

rozmiarami, olbrzymiemi posągami w przysionkach i przy bramach, malowaniem licznych figur na ścianach i wysokiem wy-

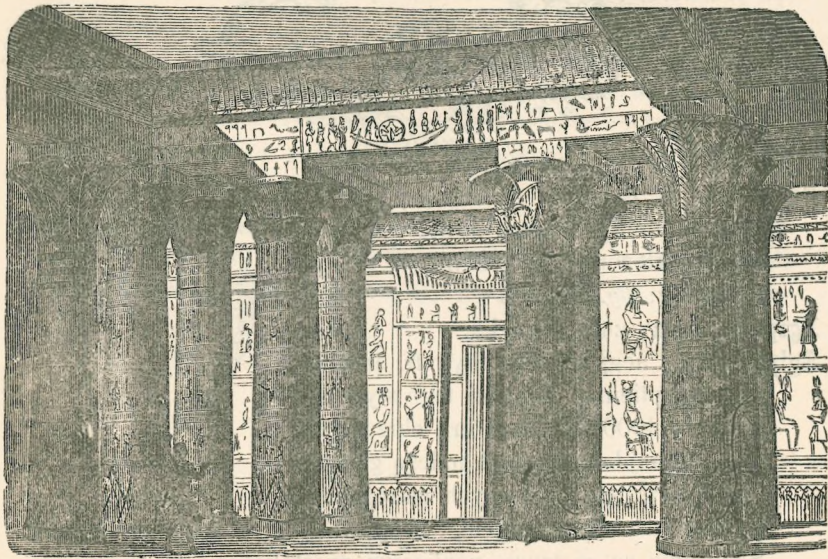

Fig. 33. Przedśionek świątyni w Phila.

kształceniem sztuki. Załączona *fig. 33* przedstawia przedśionek świątyni w Phila.

Ekierka, ki; zob. węgielnica rysunkowa.

Elektryczność, ści; n. Elektrizität; fr. électricité; jedno z ciał nieważkich, którego siła objawia się w niektórych ciałach stałych przez przyciąganie i odpychanie drobnych cząstek papieru, korka i t. p.; w większych zaś skutkach siłę tę widzimy w błyskawicach i piorunach, przeciw którym zabezpieczają się budowle tak zwanymi odgromami.

Elipsa, sy; n. Ellipse; fr. ellipse; krzywa płaska drugiego stopnia, zamknięta w sobie: tworzy się ruchem punktu np. *M* na płaszczyźnie, *fig. 34*, któregoby dwie odległości *OM* i *ÓM* od punktów stałych *O* i *Ó*, zwanych ogniskami, w sumę wzięte, wyrównywały daną długość stałą *AB* zwaną osią większą; punkt *S* jest środkiem elipsy, prosta *UD* prostopadła do *AB* jest jej

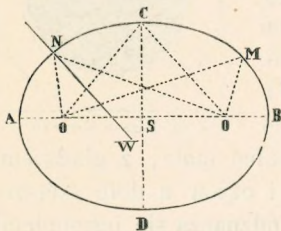

Fig. 34.

osią mniejszą; długość OO zowie się mimośrodem, który im jest mniejszy, tym bardziej elipsa zbliża się do okręgu koła. Proste OM , MO ; ON , NO , po dwie razem uważane, nazywają się promieniami wodzącymi; w elipsie przeto suma dwóch promieni wodzących, równa jest długości osi większej. Krzywa ta używa się jako obłączystość sklepień; podajemy przeto sposób kręślenia jój węgielnych; w tym celu, dla punktu danego n. p. N , kręślimy promienie wodzące ON i NO , a prosta NW , dzieląca kąt $ONÓ$ na połowę, będzie żadaną węgielną elipsy dla punktu N .

Oznaczywszy długość połowy osi większej przez a , połowę mniejszej przez b , odcinek na osi większej, licząc od jój środka, przez x , a odpowiednią mu rzędną przez y , tedy zrównaniem elipsy będzie: $a^2y^2 + b^2x^2 = a^2b^2$.

Elipsoida, dy; n. Ellipsoïde; fr. éllipsoïde; jest powierzchnią krzywą zamkniętą w sobie, która przecięta płaszczyzną w jakim-bądź kierunku, wydaje elipsę lub okrąg koła. Jeżeli przez środek elipsoidy przesuniemy trzy płaszczyzny główne do siebie prostopadłe, a przecięcia ich z powierzchnią wydadzą trzy różne elipsy, wtedy elipsoida nazywa się ogólną. Gdy zaś elipsoida utworzona jest obrotem elipsy około jednéj z jój osi, zowie się obrotową, n. Rotationsellipsoïde, fr. ellipsoïde de revolution. Obiedwie użyte jako podniebienie sklepienia, nadają mu własność akustyczną.

Elsztyn, nu; n. Ölstein; fr. pierre à l'huile; gładzik z użyciem oliwy służący do ostrzenia drobnych narzędzi.

Emalija, lii; n. Schmelz; fr. émail; powłoka szklista na wyrobach metalowych, złożona głównie ze szkła miałko utartego, z dodanym również miałkim niedokwasem jakiego metalu, według żadanéj barwy; powłoka ta stopiona okrywa całą lub częściową powierzchnię wyrobu, a na niéj malują się różne przedmioty, takimiż proszkami, które po stopieniu w barwach właściwych występują.

Emplekton, nu; n. Emplekton; fr. remplage; rodzaj muru u Rzymian znany, którego zewnętrzne ściany dawano z ciosów, a wewnątrz wypełniano kamieniem łamanym na zaprawie wapiennej.

Enkaustyka, ki; n. Enkaustik, Wachsmalerei; fr. encaustique; ro-

dzaj malowania gorącą przyprawą farb w woskiem, używany u Greków i Rzymian do początku XV wieku.

Entaza, zy; zob. kibić.

Epicykloida, dy; n. Epicycloïde; fr. épicycloïde; krzywa, płaska, nakrészona ruchem punktu, wziętego na kole, toczącym się po okręgu drugiego koła, na jednéjże płaszczyźnie, *fig. 35*. Na promieniu poprowadzonym przez punkt krészący tę krzywą, obrawszy dwa inne punkta, jeden na przedłużeniu tegoż promienia zewnątrz koła ruchomego, drugi wewnątrz tegoż, punkta rzeczzone nakrészła, jeden epicykloidę przedłużną, n. gedähnte Epicycloïde, fr. épicycloïde rallongée, drugi skurczoną, n. verschlungene Epicycloïde, fr. épicycloïde raccourcie.

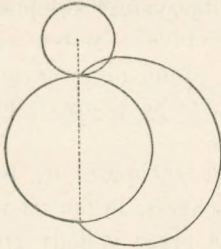

Fig. 35.

Wszystkie trzy odmiany tej krzywój, mają ważne zastosowanie w mechanice, w nadawaniu należytých krojów zębom w kołach.

Gdy stożek kołowy, mający wspólny wierzchołek z drugim spoczywającym, toczy się po jego powierzchni, wtedy punkta obrane na podstawie ruchomego stożka, podobnie, jak się powiedziało w epicykloidzie płaskiej, utworzą w przestrzeni trzy krzywe o podwójnej krzywiznie, to jest epicykloidę kulistą zwyczajną, przedłużną i skurczoną, które mają ważne znaczenie w ukształcaniu zębów kół zębatych stożkowych.

Esówka, ki; zob. dachówka holenderka.

Estetyka, ki; n. Ästetik; fr. esthétique; jest teorią poczucia wrażeń, jakie na nas wywiera piękność i gust dzieł natury i sztuki.

Etrusków styl; n. etruskischer Baustil; fr. style des Étrusques, architecture toscane; z budowlanych zabytków toskańskich znane są tylko grobowce: są to niskie, w okrąg lub w prostokąt wprowadzone mury, z ciosów albo z cegły, stożkowemi lub ostrogrannemi dachami z takiegoż materiału nakryte, które razem ich zasklepien miejsce zastępują. O świątyniach tego ludu, w skalach wykowanych, żadnej innéj niemamy wiadomości. Kolosalne posągi, statuetki w odlewach z brązu, niekiedy złożone, zwierciadła brązowe, naczynia złote trybowane, oraz gliniane zwane dziś etruskami, odznaczające się

doskonałością wyrobów, smakiem i obfitą różnorodnością, świadczą o znakomitym wykształceniu sztuki tegoż ludu.

Eurytmija, mii; wyraz grecki oznaczający dobrze uchwycony stosunek pojedynczych części budowli, do jej całości.

Eustyl, lu; fr. éustyle; tak nazywano u starożytnych międzysłupie czyli odstęp od osi do osi kolumn, wynoszący od 2 do $2\frac{1}{2}$ średnic kolumny.

Euterpe, py; zob. muzy.

Extrados; zob. obłączystość zewnętrzna.

Fabryka, ki; n. Fabrik; fr. fabrique; zakład do wyrabiania w znacznej ilości przedmiotów jednego rodzaju; n. p. fabryka narzędzi rolniczych, i t. p.

Facyjata, ty; n. Fassade; fr. façade; czelna ściana zewnętrzna budowli.

Fajans, su; fr. fayence, faïence; wyroby garncarskie z białej glinki, n. Fajanserde, zbliżone podobieństwem do porcelany.

Fajkluba, by; n. Feilkloben; fr. étou à main; imadło ręczne, imka.

Fajnować, u złotników znaczy oczyścić metal szlachefny od obcych przymieszek, przez wypalanie w ogniu.

Fajnzylber, bru; n. Feinsilber; fr. argent épuré; srebro oczyszczone od obcych metali.

Falc, cu; n. Falz; fr. renton, gdy w drzewie, joggle, gdy w kamieniu, wycięcie wzdłuż tarcicy lub innej sztuki drzewa albo w kamieniu zrobione, dla ściślejszego zetknięcia; w oknach i drzwiach falce nie krawędziaste, lecz esowate w przekroju, lepiej temu celowi odpowiadają.

Fałd, du; n. Falte; fr. pli; lit. parankimas; zmarszczenie tkaniny w odzieży lub innych upięciach. Piękny układ fałdów w rzeźbach lub obrazach malowanych, przyczynia się wiele do ozdoby dzieła. Fałdy w posagach starożytnych są więcej spokojne, w bizańtyńskich zbyt proste, a w gotyckich więcej połamane i niespokojne.

Farba, by; n. Farbe; fr. couleur; materyjał, nadający barwę w malowaniu lub powłokach. Odróżniają farby na mineralne, roślinne i zwierzęce; na pokrywające i przejrzoczyste; na olejne, wodne, klójowe i wapienne; lubo te podziały zdają się zbytęcznymi, gdyż każda prawie farba da się użyć z rozmaitemi środkami do jej zrobienia. Niektórych farb do malowania ścian mieszkalnych pomieszczeń z przezornością uży-

wać należy, mianowicie takich, z których się wydzielają części lotne zdrowiu szkodliwe.

Farbiernia, ni; n. Färberei; fr. teinturerie; zakład fabryczny, w którym nadają się barwy rozmaitym tkaninom lnianym, wełnianym, bawełnianym, jedwabnym i t. p.

Faszyna, ny; n. Fashine; fr. fascine; wiązka świeżych gałęzi wikla, olszy, wiérzby, i t. p. używana w budowlach wodnych i w fortyfikacyi, gruba na 2 do 4 decym. w średnicy.

Faun, na; n. Faun; fr. Faune; w Mitol. bożek leśny, przedstawiany w postaci męskiej na kozich nogach, ciało ma siercią pokryte, na głowie małe różki.

Feldspat, tu; n. Feldspath; fr. feldspath; skalina z połączenia krzemionki, glinki i części alkalicznych; po utraceniu wody krystalicznej rozsypuje się i daje materyjał na porcelanę.

Fenicki styl; n. phönikische Baukunst; fr. architecture phénicienne; powstał z połączenia egipskiego stylu z perskim, lecz się pó-

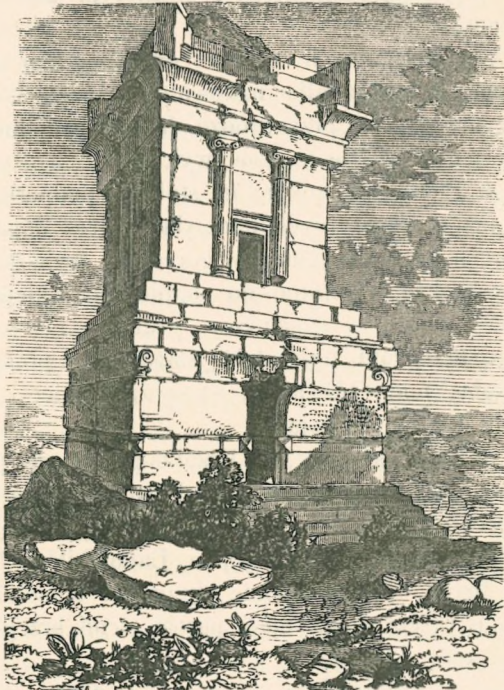

Fig. 36. Pomnik grobowy w Thugga.

źniej narodowo wykształcił. Zabytki budowli Fenicyjan, utrzymały się na wybrzeżach Syryi, na Cyprze, w zwaliskach Kartagieny, na Malcie, Korsyce, Sardynii; są to grobowce w rozmaitych odmianach; jeden z nich w Thugga, przedstawia załączony tu rysunek, *fig. 36.*

Fernambuk, ku; n. Fernambukholz; pod tą nazwą są w handlu trzaski drzewa z rodzaju caesalpinia, czerwono brunatnej barwy, służące do bejców i do farbierni. Zob. także bejca, brazylija.

Feston, nu; wyraz fracuski, oznaczający splot liści i kwiatów, w końcach przytwierdzony, środkiem zwieszony; w podobny sposób tkanina fałdzista przybrana w girlandy, muszle i t. d. zawieszona; w stylach tegoczesnych używane jako zdobiny na fryzach, nadokniach i nadedrzwiach.

Figarnia, ni; fr. figuerie; budynek osobny w ogrodzie ze szklaną od południa ścianą, w zimie na sposób szklarni ogrzewany i nieco w ziemię zagłębiony, w którym się drzewa figowe pielęgnują.

Figura, ry; n. Betsäule; fr. colonne oratoire; filar pojedynczy lub kolumna, z rzeźbą albo malowaniem święte obrazy przedstawiającym; w poiu, przy drodze, lub na cmentarzu postawiony.

Figura w Geom. zob. wykres.

Filar, ra; n. Pfeiler; fr. pilier; lit. stulpas; podpora pionowa, używana już w starożytnych budowlach, lecz dopiero w średnio-wiecznych, a szczególnie w gotyckich wykształcona, weszła w powszechne używanie do podpierania sklepień w miejsce kolumn. Filary są stosunkowo grubsze, niż kolumny, i rozmaitego przekroju, najczęściej złożonego z prostych linii i łuków koła; mają też swoje stopy i głowice, odpowiadające bazom i kapitelom kolumn.

Filar mostowy, n. Brückenpfeiler, fr. pied-droit, pil de pont, ma przekrój od przyływu wody kątowaty, fr. arrière- bec, przy odpływie zaś zaokrąglony, avant-bec.

Filar przybrzeżny, n. Landpfeiler, Endpfeiler, fr. culée, butée, ma rozwinięte skrzydła; stanowi oparcie sklepienia, a razem wytrzymuje parcie ziemi brzegowej.

Filcfajl, la; zob. pilśniak.

Filgran, nu; n. Filigran; fr. filigrane; misterne wyroby ze złota,

mianowicie z drótu złotego, jakeimi się głównie odznacza Wenecyja.

Filunek, nku; zob. płycina.

Fiszbin, nu; n. Fischbein; fr. baleine; znane w handlu czarne rogowate pręty, otrzymywane z górnej szczęki wieloryba, używane do rozmaitych wyrobów.

Flader. dru; zob. słój.

Flaga, gi, albo bandera; n. Flagge; fr. pavillon; chorągiew na okręcie, barwą lub godłem narodowość oznaczająca.

Flasze, flasz; n. Formfläsche; fr. chassis de moulage; przyrząd złożony z dwóch żelaznych łubków, które się napełniają gliną lub piaskiem formierskim, dla odformowania, a następnie odlania z metalu drobnych wyrobów giserskich.

Flintglas, su; n. Flintglas; fr. flintglas; gatunek szkła bezbarwnego, bardzo przejrzoczystego, w którego skład oprócz krzemionki i potażu, wchodzi minija, niedokwas manganazu i siarczyc antymonu. Używany do wyrabiania soczewek do narzędzi optycznych.

Floresy, sów; zob. kwiecianka.

Fluspat, tu; n. Flussspath; fr. spath fluor; kopalina złożona z wapna i z kwasu fluorowego, twardsza od marmóru, przejrzoczysta i bezbarwna, lub w pięknych rozmaitych barwach. Znajduje się w kopalniach cyny, ołowiu, miedzi i innych, w dużych sztukach, zdatnych na wyroby naczyń ozdobnych, kolumn, płyt do wykładania i t. p. Drobne odpadki fluspatu używane są do topienia metali, jako téż do wykwaszania rysów lub napisów na szkłe.

Fola, li; n. Kalkbank, Löschtrog, Mörtelkasten; fr. caisse à chaux; skrzynia obszerna, niska, z desek zbita, służąca do gaszenia wapna i rozrabiania zaprawy wapiennej, lub gliny.

Polga, gi, właściwie folija albo powaba, n. Anleekung, fr. amadou; cienka błyszcząca blaszka, zwykle cynowa, która w wyrobach jubilerskich podkładaną bywa pod kamień szlifowany, przejrzoczysty, dla dodania mu ognia, to jest więcéj barwy i jaskrawości.

Folgi, folg; dwie żerdzie, w cieńszym końcu sznurem związane, których się używa do postawienia słupa, już jednym końcem w dół zapuszczonego.

Folusz, sza; n. Walkmühle; fr. moulin à foulon; przyrząd poru-

szany kołem wodnym, służący do folowania tkanin z wełny lub z sierci.

Fontana, ny; n. Brunnen, Springbrunnen; fr. source d'eau vive, fontaine; źródło wody, wodotrysk.

Fontaż, zia; fr. fontange; węzeł wstęgi z końcami zwieszonymi, używany jako zdobina przy girlandach i festonach.

Forfajl, la; n. Vorfeile; pilnik zwyczajny płaski, z trzech stron nasiekany, czwartą z wąskich, gładką mający.

Forma, my; n. Giessform; fr. moule; wyrób wklęsły w glinie, gipsie, piasku formierskim, lub w innym materyjale, mający odwrotny kształt przedmiotu, jaki w formie odlać zamierzamy. Stosownie do potrzeby są formy z dwóch lub wielu części składane. Dla odlewania przedmiotów wewnątrz próżnych, jak dzwony, naczynia i t. p. zewnętrzna część formy, wklęsła, zowie się płaszczem, część zaś wypukłą w tamtą wchodzącą i pełną, nazywają ją drem, n. Kern.

Formy, form; zob. stala.

Forner, ru; n. Fournire; fr. feuille de placage; tarciczka na 2 do 5 millim. gruba, rżnięta z drzew kosztowniejszych, do oklejania niemi wyrobów z drzewa mniejszej wartości.

Forszt, tu; zob. bal.

Fórta, ty; n. Klosterpforte; fr. porte d'un cloître; przysionek klasztoru.

Forteca, cy; zob. twierdza, warownia.

Fórtka, ki; n. Pforte; fr. guichet; małe drzwi obok bramy wjezdnej, lub w niej samej zrobione, którymi wchodzić można bez potrzeby otwierania wielkich.

Fortyfikacja, cy; n. Befestigungskunst; fr. fortification; w sztuce wojsk. nauka budowania warowni. Dzieli się na stałą, n. beständige Befestigung, fr. fortification permanente, i polową, n. Feldbefestigung, fr. fortification passagère.

Fosa, sy; zob. rów, przykopa.

Framuga, gi; n. Blende; fr. niche carrée; zagłębienie prostokątne w ścianie murowanej, otwarte lub drzwiami zamykane, przeznaczone na suknie, książki i t. p.

Fresko, ka; zob. al fresco.

Fręzla, li; n. Franze; fr. frange; zdobina strzępiasta, w malowanych lub rzeźbionych odzieżach, oponach i upięciach używana.

Front, tu; zob. czoło.

Fronton, nu; zob. przyczołek.

Fryszlerka, ki; zob. kuźnica.

Fryszowanie, nia; n. Frischen; fr. affinage; przerabianie surowca na żelazo kute.

Fryz, za; n. Fries; fr. frise, zoophore, plate-bande; w stylach klasycznych jest częścią belkowania, zawartą między architravem i na nim bezpośrednio leżącą, a gzymsem głównym. Pasy także w posadzce otaczające ją przy ścianach, zowią fryzami.

Fryzowane żelazo; zob. żelazo.

Fuga, gi; zob. spoina, stosuga.

Fugasa, sy; n. Flattermine; fr. fougasse; w szt. wojsk. mała mina czyli podkop, jakie się zakładają na słabych punktach szanieców.

Fugować, zob. testować.

Fundament, tu; n. Grundmauer; fr. embase; mur w wybranym pod ściany budynku rowie, aż do calca, z dnem poziomem, z twardego i w większych sztukach kamienia, mających od spodu płaską powierzchnię. Szczelne murowanie fundamentu jest głównym warunkiem trwałości muru stać na nim mającego. Dobrze jest nieobciążać zaraz świeżego fundamentu murem nadziemnym, lecz zostawić mu czas do stężenia zaprawy, co przyspieszyć można, osłonieniem go od dészczu.

Funt, ta; n. Pfund; fr. livre; jako jednostka wagi mieści 32 łuty, a 100 funtów liczy się na 1 centnar. Funty rozmaitej są wagi, według różnych krajów; 1 funt handlowy wiedeński = 560 gramów, czyli 0,56 kilograma.

Fura, ry; n. Fuhre; fr. voie; w znaczeniu ilości jakiego materyjału; fura kamieni, piasku, gliny i t. d.

Furdymnt, tu; zob. garda.

Futerał, lu; n. Futteral; fr. étui; pudełko na schowanie narzędzi mierniczych, rysunkowych i t. p.

Futryna, ny; n. Fenstereinfassung, Fensterrahmen; fr. cadre; rama z drzewa lub z kamienia, osadzona w ościeży okna, i utrzymująca w sobie skrzydła okna. Także odrzwia futryną nazywają.

Gabina, ny; zob. wiaz.

Gabinet, tu; n. Kabinet; fr. cabinet; pokój ustronny, służący do poufnej rozmowy, lub do osobistego zatrudnienia. Także pomieszczenie na zbiory zoologiczne, mineralogiczne, starożytności i t. p., wymaga dobrego światła i utrzymanie w suchym stanie.

Gablotka, ki; szafka ośklona, do umieszczenia kosztowniejszych naczyń szklanych, porcelanowych, metalowych i t. p.

Gać, ci; n. Kleppelweg; fr. chemin à rondins; droga przez miejsca mokre, wysłana gałęziami, okrągłakami lub faszyną.

Galar, ra; n. Galeere; fr. galère; statek wodny, płaski, szeroki do spławiania kamieni, węgla i t. p. na rzekach.

Galas, su; zob. dębiana.

Galeryja, ry; n. Gallerie; fr. galerie; chodnik na dole lub na piętrze budynku, pod nakryciem, z ośklonemi ścianami, lub otwartymi, których wtedy miejsce zastępują kolumny, filary, słupy lub piętnary. Galeryja służy do przechadzki, lub do połączenia osobnych części budowli. Taż nazwa oznacza salę na pomieszczenie obrazów, rzeźb lub innych dzieł sztuki.

Galman, nu; n. Galmei; fr. calamine; kruszec, z którego się cynk wytapia.

Galwanoplastyka, ki; n. Galwanoplastik; fr. galvanoplastique; sposób wyrabiania miedzianych posągów, naczyń, naśladow medali i wielu innych utworów sztuki, na drodze zimnej, to jest bez odlewania ich w formach, lecz przez osadzanie się miedzi na powierzchni form za pomocą prądu elektrycznego. Można też miedzią, złotem, srebrem powłóczyć powierzchnię innych metali, podobnież na zimnej drodze, co się nazywa pomiedzaniem, pozlacaniem, posrębrzaniem galwanoplastycznym.

- Gałęzianka**, ki; n. Astwerk; fr. rinceau; plecionka z gałązek z drobnymi listkami, jako zdobina architektoniczna.
- Gałka**, ki; n. Endkugel; fr. boule d'amortissement; lit. apwaline; bania kulista, zwykle miedziana, i pozłocona, którą się osadza na kończynach wież, dzwonic, sygnatur i t. p. Także kula z drzewa, metalu, kości, i t. p. osadzona na kończących częściach sprzętów, dla ochrony od skaleczenia się.
- Ganek**, nka; n. Austritt; fr. balcon; wystawka zewnątrz budowy przy jej ścianie, na dole lub piętrze, spoczywająca na słupach lub innych podporach, otoczona poręczą i nakryta lub nienakryta, służąca tak dla ozdobienia budynku, jak i dla widoku na okolicę. Gdy się ciągnie wzdłuż ściany frontowej i ma osobne wniście zewnątrz budowli, nazywa się fr. méniane.
- Ganimed**, da; n. Ganymed; fr. Ganimède; w Mitol. naga postać młodzieńca, siedzącego na orle, z czarą w ręku do napoju.
- Gara**, ry; n. Nuth; fr. rainure; wyżłobienie wzdłuż słupa, w które wsuwają się końce tarcic, jak n. p. w parkanach. Wyrabianie gary zowią cieśle garowaniem.
- Garb**, bu; n. Aussteigung; fr. jarret; wypukłość przypadkowa, wadliwa w sklepieniu.
- Garda**, dy, albo furdymant; n. Gefäss; fr. garde; osłona metalowa, osadzona na rękojeści pałasza, dla ochrony pięści.
- Garderoba**, by; zob. szatnia.
- Garncarz**, rza; zob. zdun.
- Garniec**, nca; n. Garnez; miara objętości, około 4 litrów obejmująca.
- Garować**; zob. gara.
- Gasień** wapno; n. Kalk löschen; fr. éteindre, détremper de la chaux. Wapień wypalony, albo się zostawia pod nakryciem, aż się sam na mąkę rozsypie do właściwego użycia, i to zowie się gaszeniem suchém, trockene Löschung; albo w foli rozrabia się z wodą i spuszcza w doły do zachowania; gaszenie to, nasse Löschung, wymaga obfitój wody.
- Gaz**, zu; n. Gas; fr. gaz; nazwa ogólna, służąca każdemu ciału, czasowo, lub ciągle w stanie rozprężliwym zostającemu.
- Gaz oświetlający**. Jeżeli cylinder żelazny napęczniony węglem kopalnym lub drwami wysuszonymi i szczelnie zamknięty, wystawimy na działanie mocnego ognia, wtedy materia nabyta zwęglą się bez przystępu powietrza i wydziela części lotne, które ujęte i w stósownym przyrządzie oczysz-

czone, stanowią gaz, do oświetlania ulic, mieszkań i t. d. używany.

Gazomierz, rza; n. Gasmesser; fr. compteur au gaz; przyrząd wykazujący, jaka ilość gazu oświetlającego, zużyta została w pewnym czasie.

Gąsior, ra; zob. dachówka.

Gązwy, zew; fr. courroies de fléau; rzemyki u cepów, któremi bijak połączony jest z dierzakiem.

Gęstość, ci; n. Dichtigkeit; fr. densité; inaczej miąższość, zbitość, jest własnością ciał, która się objawia przez ich wagę; z dwóch ciał to jest gęstszym czyli miąższem, które przy równej z drugiem objętości, więcej waży.

Giemma, my, albo kamea; n. Gemme; fr. gemme, camée; rzeźba wypukła lub wklęsła na twardym kamieniu zwłaszcza dwubarwnym, tak wykonana, iż ta w odmienniej od tła barwie występuje.

Geodezyja, zyi; n. Geodäsie; fr. géodésie; nauka miernictwa wyższego stopnia.

Geometra, try; zob. miernik.

Geometryja, tryi; n. Geometrie; fr. géométrie; część Matematyki, zajmująca się ogólnie rozciągłością i rozwiązywaniem zadań dotyczących się téjże. Gdy rozwiązywanie odbywa się na płaszczyźnie, Geometryja przybiera wtedy szczegółową nazwę Planimetrii; gdy przedmiotem zadań jest rozciągłość w przestrzeni, nauka nazywa się Solidometryją, a przy użyciu nauki o rzutach, Geometryją wykręślną, n. darstellende Geometrie, fr. géométrie descriptive. Gdy się zajmuje dochodzeniem stosunków między bokami a kątami w trójkącie, nazywa się Trygonometryją; gdy wreszcie ma za przedmiot wykazywanie własności rozciągłości i rozwiązywanie odpowiednich zadań tak na płaszczyźnie, jak i w przestrzeni za pomocą współrzędnych, nazywa się Geometryją analityczną, n. analytische Geometrie, fr. géométrie analytique.

Gierunek, nku; n. Gehrung; fr. assemblage à onglet; połączenie dwóch sztuk drewnianych lub innego materiału ukośnym sztorcem, jak n. p. w narożnikach ram.

Gilosza, szy; fr. guilloche, guillochis; zdobina architektoniczna, złożona z dwóch pasków, splatających się w okręgi kół. Mylnie bywa brana za jedno z alagreką lub z osnutką.

- Gips**, su; n. Gips; fr. gypse, plâtre; kopalina zwykle w bryłach białych, złożona z wapna, kwasu siarkowego i wody krystalicznej; wypalona w ogniu traci wodę, a wtedy zmielona na mąkę, używa się w budownictwie do sufitowań, do odlewania posągów i rozmaitych zdobin architektonicznych. Gips mielony przed wypaleniem, a następnie w kotłach wypalony, czyli tak zwany gotowany na sucho, daje nierównie lepszy materiał, zwłaszcza do odlewów. Gips w surowym stanie używany na wyroby rzeźbiarskie, zowią alabastrem (zob.).
- Girlanda**, dy; n. Blumengehänge; fr. guirlande; uwicie albo splot podłużny gałązek z kwiatami i liściem; w sztukach używana jako zdobina do przepasania przez ramie figur rzeźbionych lub malowanych, do opasywania kolumn, i t. p.
- Gisernia**, ni; zob. odlewnia.
- Gładyjator**, ra; n. Gladiator, Fechter; fr. gladiateur; figury męskie, spotykające się na miecze, przedstawiane na fryzach w stylach starożytnych, zowią gładyjatorami.
- Głajcha**, zob. równia.
- Głazura**, ry; zob. polewa.
- Głedyczyja**, yi; bot. gleditschia triacanthos; n. Gleditschie; drzewo z Ameryki północnej, u nas prędko rosnące do znacznej grubości; jéj drzewo ma piękne słoje i jest wybornym materiałem na wyroby stolarskie.
- Glejta**, ty; n. Glätte, Bleiglätte; fr. litharge; jest niedokwasem ołowiu, żółtawo białej barwy, zwana srebreną, n. Silberglätte, fr. litharge d'argent, albo żółta, n. Goldglätte, fr. litharge d'or; obiedwie używane do pokostów, na polewę naczyń glinianych i t. d.
- Gletal**, la; zob. gładek.
- Glif**, fu; zob. ościeżyna.
- Glijować**; n. glühen; fr. chauffer; dla łatwiejszego kucia lub gięcia metalu, rozgrzewa się go na zarzewiu do pewnego stopnia, i zwolna się go ostudza; czynność tę glijowaniem zowią, albo zarzewianiem.
- Glin**, nu; n. Aluminium; fr. aluminium; metal otrzymujący się z glinki; ma barwę i połysk do srebra zbliżone, jest lekki, daje się kuć i ciągnąć na blachę, służy na rozmaite wyroby w zastępstwie srebra; lecz mało dotąd rozpowszechniony.
- Glina**, ny; n. Lehm; fr. glaise, terre glaise; lit. molis; gleba po-

- spolita, żółta, złożona z glinki, wapna lub marglu, niedokwasu żelaza i miążkiego piasku. Zarobiona z wodą używa się jako zaprawa do murowania pieców, na polepę w poddaszach i t. p. Gdy jest nieco tłściejszą, to jest z mniejszą ilością piasku i wolną od wapna, służy na wyrób cegły, dachówki, rur drenowych i t. p.
- Glinka**, ki; n. Thon; fr. argille; w techniczném znaczeniu jest kopaliną, różniącą się od gliny, białą lub siwą barwą, i mniejszą ilością obcych przymieszek, jakie tamta w sobie mieści. Według rozmaitego stosunku tychże przymieszek, zowie się garncarską, folarską, porcelanową, i t. d. Glinka jest poszukiwaną i cenioną, jako materyjał na wyroby mufi do wytopiania cynku, na cegłę ogniotrwałą, i t. d. Znajduje się w okolicach Krzeszowic.
- Gładek**, dka, albo gletal; narzędzie śpiczaste, ze stali, w trzonek osadzone, podobne do szwajcy, lecz obłe; służące do wygładzania dziur w metalowych wyrobach.
- Gładysz**, sza, albo szeniec; n. Brunirstahl, Polirfeile, Polirstahl; fr. brunissoir, lissoire; narzędzie w kształcie pilnika, stalowe, hartowane i w części wypolerowane, służące w wielu rękodzielach do gładzenia i polerowania wyrobów z metalu.
- Głazik**, ka; n. Wasserstein, Wetzstein; pierre à aiguiser; gatunek łupku, znany w podłużnych siwych sztukach, służący z użyciem wody do ostrzenia i szlifowania mniejszych narzędzi i wyrobów metalowych.
- Głazoryt**, tu; zob. litografija.
- Głębokość**, ści; n. Tiefe; fr. profondeur; lit. gilibe; długość w kierunku pionowym z góry na dół uważana.
- Głóg**, głogu; n. Hagedorn; fr. aubépine; lit. erszkietis; bot. crataegus oxyacantha; krzew ciernisty, jeden z najwyborniejszych do zakładania żywych płotów.
- Głowacz**, cza; n. breitköpfiger Nagel; fr. caboche; góźdz krótki z wielką głową, czasem ozdobnie wypilowaną, do okowania wrót, drzwi i t. p.
- Głowica**, cy; n. Knauf; fr. chapiteau; niektórzy z naszych autorów użyli téj nazwy na oznaczenie głowy kolumny; może ona służyć w tém znaczeniu dla różnych stylów, lecz dla klasycznych zatrzymać należy wyraz kapitel, łac. capitellum.
- Głownia**, ni; n. Klinge; fr. lame; brzeszczot szabli, miecza, noża itp.

- Gmach**, chu; n. grosses Gebäude, Gemach; fr. grand édifice; budowla wielkich rozmiarów. Toż samo ogrom.
- Gnajs**, su; n. Gneiss; fr. gneiss; skalina, tém tylko różna od granitu, że gnajs ma ziarnka kwarcu i feldspatu osobno z sobą zetknięte, a blaszki miki osobno leżą między niemi. Znajduje się w ogromnych złogach, służy do murów, bruków i na drogi bite.
- Gniazdo**, da; n. Zapfenloch; fr. mortaise; wyżłobienie w drzewie, w które się odpowiedni czop zapuszcza. U cieśli zowie się także stempką.
- Gnoić**; n. einsumpfen; fr. détremper; wapno zgaszone i w dole ocebrowanym przez jakiś czas zachowane, zowią gnojonem, dla różnicy od świeżo zgaszonego; wapno takie im jest starsze, tym zdatniejsze do tynków. Glinę gnoić, znaczy nakopaną zostawić w niskich kupkach i polewać wodą, aby przez mróz rozdrobnić jój cząstki, przed jój użyciem na wyrób cegły.
- Gnomonika**, ki; n. Gnomonik; fr. gnomonique; nauka robienia kompasów, czyli zegarów słonecznych.
- Gobelin**, na; tak nazywają kobierce wyrabiane w fabryce paryskiej Gobelins zwanój.
- Gocki**, ka, kie; toż samo co gotycki; wszakże pierwsze służy więcej do oznaczania pisma, druku i t. p., drugie do budowli.
- Godło**, dla; n. Sinnbild, Symbol; fr. emblème, symbol; przedstawienie rzeźbą lub malowidłem jakiego nadzmysłowego pojęcia, jak n. p. krzyż jest godłem religii chrześcijańskiej, lew godłem potęgi i t. p.
- Gołębnik**, ka; n. Taubenhaus; fr. colombier, pigeonier; lit. karwelinicia; budka nad kurnikiem, lub na osobnym słupie, mieszcząca gniazda dla gołębi.
- Gont**, ta; n. Schindel; fr. bardeau; lit. skindelus; deszczulka jodłowa lub świrkowa, z podłużnym rowkiem w jednym boku, a zaostrzoną krawędzią w drugim. Ściany gonta powinny być płaskie, nie wichrowate; lupane są lepsze, niż rżnięte maszynowe. W okolicy Krakowa są dwójakiój miary; większe około 24 cali długie, 3 do 4½ cali szerokie, i mniejsze góralskie-mi zwane, około 21 cali długie, 2½ do 3 cali szerokie.
- Gontal**, la; n. Schindelnagel; fr. clou à bardeau; zob. góźdz.
- Góra**, ry; n. Berg; fr. mont, montagne; lit. kalnas; każde znaczniejsze wzniesienie naziomu nad poziom; góra jest albo odo-

sobnioną, albo kilka połączonych ciągnie się w znacznej długości i stanowi wzgórze, lub pasma gór.

Gorzelnia, ni; n. Brennerei, Branntweinbrennerei; fr. branderie, distillerie; zakład do pędzenia wyskoku z rozmaitych części roślinnych.

Gościniec, nca; zob. droga.

Fig. 37. Ratusz w Louvain.

Gotowalnia, ni; n. Ankleidezimmer; fr. boudoir; mały odosobniony pokój, ubierańca się pań, w potrzebne sprzęty zaopatrzone i przyozdobiony.

Gotycki styl; n. gothischer Baustil; fr. style gotique. Lubo Goty, których panowanie rozszerzało się w V stuleciu, niebyli wynalazcami żadnego stylu, zaś noszący ich nazwę, styl gotycki powstał dopiero przy końcu XII wieku, wszelako nazwę tę, jako upowszechnioną zatrzymujemy, zamiast nazw stylu ostrołukowego, n. Spitzbogenstil, fr. style ogival, które rzeczy nieokreślają, a są niestósowne. Głównymi znamionami stylu gotyckiego są zewnętrzne przypory w ścianach, wewnątrz zaś sklepienia krzyżowe, wsparte na filarach zastępujących pojedyncze kolumny i rzadko kapitelami zdobionych, zwykle bowiem gzymsowiny pionowe filarów rozgałęziają się u góry i przechodzą w żebra sklepień. Wieże wysokie z dachem strzelistym, ostrogrannym, zdobiny z liści lub kwiatów, wypukło rzeźbione, łuki wszelkie, tylko kołowe, ościeżyny drzwi i okien od strony zewnętrznej głęboko gzymsowane, a często bogatemi rzeźbami ozdobione. Styl ten w rozmaitych krajach różnym ulegał zmianom, tak w ogólnych umiarach i rozłożeniu w rzucie poziomym, jak i w użyciu zdobin różnego rodzaju, skąd powstały nazwy: styl anglo-gotycki, hiszpańsko-gotycki, niemiecko-gotycki, włosko-gotycki i t. p. Jako przykład, załączamy na *fig. 37* ratusz w Louvain. Do najwspanialszych w tym stylu budow należy kościół katedralny w Kolonii.

Góźdz, goździa; zob. gwóźdz.

Grab, ba; bot. carpinus; n. Weissbuche, Hagebuche, Hornbaum; fr. charme; lit. skrobłas; drzewo mierniej wysokości, rzadko do 3 decymetrów w średnicy dorastające. Grabina jest biała, zbitą, bardzo twardą i niełupną; używana na wyroby tokarskie i stolarskie; z niej oprawy heblów, trzonki do rozmaitych narzędzi, śruby drewniane, palce do kół młyńskich i t. p.

Grabarska robota; n. Erdarbeiten; fr. travaux de terrassiers; do niej należy równanie ziemi, zbieranie i przetaczanie jej z jednego miejsca na inne, ubijanie nasypek, wybieranie rowów i inne ziemne roboty. Przewóz ziemi na odległość 20 metrów, uskutecznić się zwykło taczkami, na dalszą zaś odległość wozami.

- Grabarz**, rza; n. Gräber; fr. fossoyeur; robotnik trudniący się robotą grabarską.
- Grabie**, hi; n. Rechen; fr. râteau; lit. greblis; drewno grabowe, 3 do 4 decym. długie zwane nasadą, w które wprawione są kołki czyli zęby, a w połowie ma dziurę dla osadzenia styliska; zęby te do robót ziemnych dają się z drzewa, do kamiennych zaś, jak przy drogach, są żelazne, a nawet cała nasada wraz z zębami bywa z żelaza zrobioną.
- Grabina**, ny; zob. grab.
- Grabsztych**, cha; zob. rylec.
- Graca**, cy; n. Kalkkrütcke; fr. bouloir; narzędzie żelazne, trójkątne z otworem w środku i tuleją dla osadzenia go na stylisku; służy do rozrabiania wapna przy gaszeniu tegoż, lub przy rządzeniu zaprawy do murowania, jako téż do gliny.
- Gracarz**, rza; wyrobnik, trudniący się gaszeniem wapna, lub rozrabianiem zaprawy wapiennej.
- Gracyje**, cyj; zob. wdziękinie.
- Gradusy**, sów, pl.; n. Tritte, Stufen; fr. gradins; stopnie służące do siedzenia, jak w amfiteatrach; także schodki drewniane, przenośne, jak na ołtarzach, dla stawiania na nich lichtarzy, naczyń kwiatowych i t. p.
- Grafijon**, nu; n. Reissfeder; fr. tire-ligne; narzędzie do kręślenia linii tuszem na rysunku.
- Grafit**, tu; n. Graphit, Wasserblei; fr. graphite; kopalina złożona przeważnie z węgla i małej ilości żelaza; wyrabiają się z niego ołówki do rysunku używane, tygłe do topienia metali, a rozrobiony wodą, służy do odświeżania i nadawania połysku wyrobom z żelaza, gipsu i i.
- Gram**, ma; n. Gramm; fr. gramme; waga jednego centymetra sześciennego wody destylowanej; 500 gramów, czyli pół kilograma, waży około 1 funta.
- Grań**, ni; n. Seitenfläche; fr. face; ściana płaska ciała geometrycznego.
- Granat**, ta; n. Granate; fr. obus; w szt. wojsk. gatunek małej bomby, który się podobnie jak ona nabija i rzuca z granatnika. Ręczny granat, fr. grénade, znacznie mniejszego kalibru, rzuca się z ręki.
- Granatnik**, ka; n. Haubitze; fr. obusier; działo do rzucania granatów służące.
- Graniak**, ka; zob. Rajbal.

Graniastosłup, pa; zob. graniec.

Graniasty, ta, te; n. eckig; fr. angulaire; graniami otoczony.

Granica, cy; n. Grenze; fr. limite, frontière; lit. siena; linija oddzielająca dwa osobne państwa, posiadłości gruntowe, lub zabudowania. Granicami naturalnemi są rzeki, strumyki; sztuczne granice oznaczają się granicznikami z ciosu, słupami, kopcami i t. p., między któremi linija graniczna ciągnie się wybrany rowem, wysadzonym rzędem drzew, lub pozostawieniem między granicznój. Mury graniczne w budowlach, parkany, bywają wspólne, to jest przez obu sąsiadów utrzymywane, albo są wyłączną własnością jednego z nich, który wtedy po swój stronie robi w murze framugi, lub wystające z muru półfilarza, okapy nakryć również na swą stronę daje, jako oznaki wyłącznej własności.

Granicznik, ka, albo miedzNIK; n. Grenzsäule; fr. terme, borne; jest albo wieżą graniczną, czyli strażnicą, albo figurą z kamienia, lub prostym kamiennym słupem, z godłem, napisem, lub bez napisu, wzniesionym w linii granicznej, albo w jej załamaniu.

Graniec, ńca, graniastosłup; n. Prisma; fr. prisme; ciało geometryczne, w którym krawędzie ścian bocznych są do siebie równoległe, ściany zaś poprzeczne przecinają się z bocznymi pod jakim bądź kątem; gdy krawędzie podłużno są do ścian poprzecznych prostopadłemi, wtedy graniec zowie się prostym. Według ilości grani bocznych graniec przybiera nazwę trójgranu, czworogranu, wielogranu, i t. d.

Granit, tu; n. Granit; fr. granit; skalina złożona z kwarcu, feldspatu i miki, których rozmaita barwa nadaje powierzchni granitu rozmaite upstrzenia. Znajduje się w wielkich złogach, tworzących rozległe góry. Używany na kolumny i większe członki architektoniczne; jest bardzo twardy i przyjmuje polor. Z mniejszych sztuk granitu, zwłaszcza grubo-ziarnistego, wyrabiają się kostki do bruku.

Grano, na; n. Gran; fr. grain; ziarno, mała waga do złota, wynosząca $\frac{1}{4}$ karata.

Grat, tu; zob. drót.

Grądziel, la; n. Grengel; fr. arbre sep, timon d'une charrue; lit. ragaius; dyszel u pługa lub u sochy, także grądzielem zwany.

- Grecki styl**; n. griechischer Baustil; fr. style grec, architecture grecque; oznacza się głównie umieszczeniem kolumn zewnątrz budowli, na których spoczywa tak zwane belkowanie, brakiem sklepień i mniej lub więcej stałymi umiarami swych części. Obejmuje porządki: dorycki, ionicjski i koryncki, o których na właściwych miejscach wspominamy.
- Grób**, grobu; n. Grab; fr. tombeau; lit. raksztis; dół w ziemi wybrany, lub wymurowany, dla pochowania zwłok ludzkich.
- Grobelka**, ki; n. Dämmchen; fr. bajoue; małe wzniesienie z ziemi, lub z muru nad brzegiem rzeki, kanału, i t. p.
- Grobla**, li; n. Deich; fr. digue; lit. pilimas; nasypka ziemi, mocno ubita, w przekroju kształt trapezu mająca, wzdłuż brzegów rzeki wzniesiona, dla wstrzymania wylewu na przyległe grunta, w czasie wezbrania rzeki, zwana także wałem, n. Uferdamm, fr. turcie; gdy zaś jest groblą stawową, n. Teichdamm, fr. bachasse, służy do utrzymania wody w stawie. Gdy groblę na wodzie usypać wypada, wtedy daje się jej podstawę z faszyn lub z kamieni.
- Grobowiec**, wca; n. Gräbmal; fr. sepulcre, mausolée; pomnik wzniesiony zmarłemu, i w nim lub pod nim pochowanemu.
- Grono**, na, winne; n. Weintraube; fr. grappe de raisin; używa się w rzeźbie i w malowaniu, wśród liści winnych, jako zdobina. Grono u działa w szt. wojs. fr. bouton de culasse; część kręglowata przy denniej sztuce działa.
- Grot**, ta; n. Spiess; fr. fer, pointe; lit. jetis; żelazo na końcu dziady lub strzały, kończące i po bokach ostre, z tulejką dla osadzenia go na drzewcu.
- Grota**, ty; zob. jaskinia.
- Groteski**, ków; n. Grottesken; fr. grotesques, rocaille; tak nazywają zdobiny w sztucznych jaskiniach, do czego używane bywają małże, ślimaki, korale, sopleńce i ułamki rozmaitych skal, jaszczurki, i t. p.
- Grundwaga**, gi; n. Grundwaage, Setzwaage; fr. plomb, niveau à plomb; narzędzie z drzewa, trójkątne, z nitką ołowiem czyli blejczykiem obciążoną; służy do poziomego ułożenia warstw murowanych lub innych części budowli.
- Grunt**, tu; n. Boden, Baugrund; fr. sol; ziemia pod zabudowanie użyta, lub użyć się mająca; odróżnia się na grunt kamienisty,

twardy, piaskowy, gliniasty, suchy, wilgotny, nieruszany czyli całec i nasypowy.

Gruntpal, la; zob. pal.

Grupa, py; n. Gruppe; fr. groupe; ustawienie wielu postaci ludzkich, w rzeźbie lub w malarstwie; także grupa zabudowań, przy sobie ustawionych lub połączonych z sobą.

Grusza, szy; n. Birnbaum; fr. poirier; lit. krausza; drzewo owocowe, do znacznych rozmiarów dorastające; gruszczyzna, zwłaszcza dzika, jest zbita, ma blado-brunatną barwę, przyjmuje politurę; na wyroby stolarskie i tokarskie jest wyborynym materiałem, a nawet do rzeźby używaną bywa.

Gruz, zu; n. Grus, Trümmer, Schutt; fr. abatis, debris, marrain; lit. sutrupos; zwany także rumowiskiem, otrzymuje się z wyburzania murów, z okruchów przy obrabianiu kamieni, i t. p.; używany na podsypkę pod podłogi, winien być suchy i wolny od części roślinnych.

Gryf, fa; n. Greif; fr. griffon; zwierzę zmyślone, czworonożne, w przedniej połowie orła ze skrzydłami, w tylnej lwa z ogonem przedstawiające, rzeźbione lub malowane, jako godło lub zdobna architektoniczna.

Grynszpan, nu; n. Grünspan; fr. vert de gris; octan miedzi, jako zielona farba w malarstwie i lakiernictwie używana.

Grządziel, la; zob. grądziel.

Grzęda, dy; n. Hahnebalken; fr. faux entrain; lit. kartis; rozpora pozioma między krokwiami na czopy w nie wpuszczona.

Grzyb, ba; n. Hausschwamm; fr. champignon des maisons, mérule; lit. gribas; niszczący drewniane części w budowlach, jest w kilku odmiennych gatunkach, jak łać. merulius lacrimans, polyporus destructor, i innych. Przyczynami pojawiania się grzyba są, albo użycie drzewa mającego już zarodki choroby, albo mokre i psującymi się roślinnymi częściami zanieczyszczone rumowisko, na nasypkę między belki użyte, albo szczelne zamknięcie belek w wilgotnym jeszcze murze osadzonych. W pierwszym razie belki zarażone grzybem, należy zastąpić innymi zdrowymi, w drugim i trzecim wypadku, jeżeli drzewo powierzchnię tylko ma nadpsuta, można je pozostawić, oskrobawszy też powierzchnię, i solą kuchenną w czystej wodzie rozpuszczoną, pociągnawszy. W przyziomie, założenie drenów

otwartych na zewnątrz, jest wybornym środkiem zabezpieczenia podłóg przeciw grzybowi.

Grzybień, *nia*; łac. *nymphaea*; n. *Seerose*; fr. *nénufar*; rodzaj rośliny wodnej z wielkim kwiatem, naśladowanym w zdobinach architektonicznych.

Grzywna, *ny*; n. *Mark*; fr. *mare*; waga wynosząca pół funta.

Guma arabska; n. *arabisches Gummi*; fr. *gomme arabique*; jest sokiem wyciekającym z drzew rodzaju akacyi; ma wielkie użycie w rozmaitych fabrykach, służy do rozrabiania farb do malowania wodnego. U nas guma na pniach śliw i wiśni zbierana ma podobneż użycie, lecz jest żółtawą i mniej przejrzoczystą.

Guma elastyczna; n. *Kautschuk*; fr. *gomme élastique*, *caoutchoue*; jest skrzepłym sokiem wyciekającym z wielu krzewów stref gorących, przez nacięcie pnia w tym celu. Służy rysownikom do czyszczenia papieru, a w rozmaitych powłokach nieprzepuszczających wody i w licznych wyrobach fabrycznych jest wielkiego użycia.

Gumiguta, *ty*; n. *Gummigutti*; fr. *gomme-gutte*; jest sokiem skrzepłym z drzewa *hebradendron cambogioides*, rosnącego na wyspie Cejlon; rozpuszcza się w wodzie lub w wysokoku i daje farbę piękną żółtą.

Gumno, *na*; fr. *granges*; ogólna nazwa zabudowań gospodarskich; podworzec także zabudowaniami takimi otoczony i zamknięty, *gum* nami nazywają.

Gurt, *ta*; zob. *pas*.

Gutaperka, *ki*; n. *Gutta Percha*; fr. *gutta-percha*; jest sokiem zgęstniałym otrzymany z wielu rodzajów drzew indyjskich. Rozpuszcza się tylko w chloroformie, albo w benzynie, i wtedy używaną bywa jako powłoka lakiernicza; rozgrzana mięknieje i przyjmuje wyciski rozmaite, które po ostudzeniu niezmiennie zatrzymuje, i tworzy formę do zimnych odlewów, jak n. p. z gipsu.

Guz, *za*; n. *Knotten*; fr. *noeud*; kielichy kościelne miewają między kubkiem a podstawą ozdobny węzeł otaczający ujęcie kielicha, często kamieniami drogiemi wysadzany lub emalijowany, który guzem nazywamy.

Gwasz, *szu*; n. *Malerei mit Deckfarben*; fr. *gouache*; rodzaj wodnego malowania, do którego farby nieprzejrzoczyste roztwarza-

ją się wodą gumową; różni się tém od akwareli, iż pokrywa barwę tła, na którym się maluje.

Gwiazda biegunowa; n. Polarstern; fr. étoile polaire; na północnej półkuli nieba jest najbliższą bieguną gwiazdą. Pociągnawszy okiem prostą przez skrajne, świetne gwiazdy w znanym ugwieździe pod nazwą wozu albo niedzwiedzi większej, trafimy na jasną gwiazdę biegunową czyli polarną.

Gwiazdy, jako zdobiny dają się złocone na niebieskiem tle sklepień gotyckich w kościołach i kaplicach.

Gwicht, tu; zob. ciężek.

Gwint, tu; n. Gewinde; fr. portée, filet; wyźłobienie w kierunku helisy na obłej powierzchni śruby; podobneż i odpowiednie śrubie wyźłobienie na wewnętrznej powierzchni mutry. Gwint rozróżnia się na prawy i lewy.

Gwintownica, cy; n. Schneideeisen; fr. taraud; zwana téż w rzemiosłach sznajdyzą, jest płyta stalowa z dziurami rozmaitych średnic, mającemi wewnątrz gwinty, w które wkręcając silnie obłe sztuki metalowe, otrzymujemy z nich śruby.

Gwintownik, ka; n. Schneidebohrer, Schraubenbohrer; fr. taraud; sztuka stalowa, obła, mająca gwint na powierzchni, którą wkręcając silnie w dziurę metalu miększego, robi się w téjże gwint wewnętrzny, dla przyjęcia odpowiedniej śruby.

Gwóźdź, gwoździa, albo góźdz; n. Nagel; fr. clou; lit. winis; kolec metalowy, w jednym końcu śpiczasty, w drugim głową opatrzoną. Żelazne gwoździe według swego przeznaczenia, rozróżniają się na szpernale czyli łatowe, bretnale czyli deskowe, zamkowe; gontale wyrabiane z drótu są lepsze od kutych.

Gzyms, su; n. Sims; fr. moulure; jest w Archit. członkiem ze ściany wystającym i ciągnącym się wzdłuż po jej powierzchni, w kierunku zwykle poziomym; przekrój miéwa złożony z prostych i krzywych, połączonych z sobą stósownie do przeznaczenia gzymsu i do stylu budowli. Gzyms najwyżej umieszczony, a razem najwięcej wyskakujący, zowie się okapowym albo głównym, n. Hauptsims, fr. corniche; należy go wyrabiać z kamienia ciosowego, lubo robią go także z cegły, którą zwykle mularze według potrzeby młotkiem wycinają, tracąc przytém wiele czasu i cegły. Gzymsy mniejsze z saméj

zaprawy wapiennej ciągnione, są ciężkie i nietrwałe; gipsowe zaś tylko wewnątrz budowli dawać można.

Gzyms okienny; n. Fenstergesims, Fersterverdachung; fr. corniche de fenêtre; umieszczany bywa na ocapie ościeży okna, lub w górę od niego odsadzony za pośrednictwem fryzu, i służy do ochrony okna od zaciekania, a często tylko do ozdoby.

Gzymsowina, ny; fr. petite moulure; część pojedyncza, płaska lub oblawa, w skład jakiegobądź gzymsu wchodząca.

Gzymsówka, ki; n. Simsziegel, Gesimsstein; fr. brique moulurée; cegła zwykłych rozmiarów, formowana według danego przekroju, aby do złożenia z niej gzymsu służyć mogła, bez potrzeby przycinania jej młotkiem.

Gzymsownik, ka; n. Gesimshobel; fr. guillaume; hebel do wyrobienia gzymsu w stolarszczyźnie lub ciesielce używany.

Haczyk, ka; n. Fensterhaken, Sturmhaken; pręt żelazny zawieszony u skrzydła ruchomego w oknie i zaczepiający o kluczkę wkręconą w ramę okienną, lub przeciwnie.

Hak, ka; n. Haken; fr. crochet; lit. kablis; gwóźdź mający zamiast głowy zagięcie; wbity w ścianę służy do zawieszenia obrazu, zwierciadła, i t. p.

Halabarda, dy; n. Hallebarfe; fr. hallebarde; broń żelazna w kształcie siekiery, z hakiem na obuchu i grottem u góry, na długim drzewcu.

Hałda, dy; n. Halde; fr. halde; przy kopaniu szybu ziemia, piasek, kamienie i t. p. na wierzch wyrzucone i około otworu złożone, zwane także warpą.

Hałun, nu; zob. alun.

Hamernia, ni; zob. kuźnica.

Hamrować; zob. młotkować.

Hamulec, lea; n. Hemmschuh; fr. sabot à enrayer, enrayure; sztuka żelaza podłużna z bokami zawiniętymi, na łańcuchu u wozu zawieszona, która przy zjeżdżaniu z góry podkłada się pod koło, aby obrót jego utrudnić lub całkiem zatrzymać. U wozów na kolei żelaznej, także w machinach rozmaitych hamulec, n. Bremse, fr. frein, jest przyrządem odmiennie zrobionym, lecz do tegoż celu, to jest do wstrzymania ruchu służącym.

Harfa, fy; n. Durchwurf, Erdsieb, Sandsieb; fr. claie, crible à pied; krata z drótu żelaznego w ramach z podporami do pochyłego jej ustawienia, używana do przesiewania piasku, ziemi lub rumowiska.

Harpije, pij; n. Harpyien; fr. harpies; w Mitol. postaci kobiet skrzydlatych z pięknie utrefionym włosiem i z drapieżnymi u palców szponami.

Hart, tu; n. Härtung; fr. trempe; twardość sztucznie nadana wyrobom stalowym, która na tém zależy, iż te rozgrzewają się na

zarzewiu z węgli drewnianych, aż do czerwoności i niezwłocznie zanurzają się w zimnej wodzie lub w oliwie. Można także żelaznym wyrobom hart nadawać, co nazywają hartem wstawianym, przez co jednak żelazo nie staje się stałą; żelazo w tym celu wkłada się do puszkii blaszanej i obsypuje się trocinami z rogu lub z kopyta zwierzęcego z solą kuchenną, a po rozgrzaniu zanurza się podobnie w zimnej wodzie.

Heban, nu; n. Ebenholz; fr. bois d'ébène; drewno cenne, z Indyj sprowadzane, zbite, ciężkie, czarnej barwy, przyjmujące piękny połysk; używane na wyroby tokarskie i stolarskie.

Hebe, by; fr. Hébé; w Mitol. bogini wiecznej młodości, przedstawiana w rzeźbie lub w malowaniu jako urodziwa dziewczyna, lekko odziana, uwieczniona różami i trzymająca w ręku czarkę do napoju.

Hebel, bla; n. Hobel; fr. rabot, varlope; lit. droztuwas; narzędzie złożone z drewnianej osady, i płaskiej sztuki stali z ostrzem, służące do strugania i równania drzewa w wyrobach stolarskich i ciesielskich.

Hektar, ra; fr. hectare; jedność miary gruntowych obszarów, zajmująca 10 tysięcy metrów kwadr.

Hektogram, mu; fr. hectogramme; waga 100 gramów.

Hektolitr, tra; n. Hektolitr; fr. hectolitre; miara objętości 100 litrów.

Hektometr, tra; fr. hectomètre; miara długości = 100 metrom.

Helisa, sy; fr. hélice; krzywa podwójnie krzywa, utworzona ruchem punktu w przestrzeni, około stałej pionowej osi, który zachowując niezmienną od niej odległość, wznosi się w danym stałym stosunku względem swego około niej obieg.

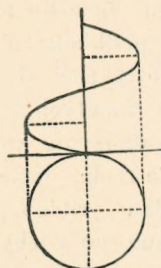

Fig. 38.

Rzutem poziomym helisy jest okrąg koła, rzutem pionowym krzywa płaska zwana sinusoidą; *fig. 38*. Helisa eliptyczna ma za poziomy rzut elipsę.

Helisoida, dy; fr. hélicoïde; jest powierzchnią krzywą z rzędu wicrowatych; tworzy się ruchem prostej, przecinającej się pod danym stałym kątem z drugą prostą stałą, zwaną osią, a wznosząc się jednostajnie, robi obrot około téjże osi w oznaczonym stosunku względem swego wznoszenia się. Powierzchnia ta

ma swoje zastosowanie w budownictwie, mianowicie w krętych schodach.

Hełm, ma; n. Helm; fr. heaume; uzbrojenie głowy; umieszczany bywa nad tarczą herbową, albo jak w XIV wieku tarczę z herbem umieszczano nad hełmem, lub samo godło bez tarczy.

Herb, bu; n. Wappen; fr. armes, armoiries; godło kraju, miasta, rodziny, na zawornikach sklepień, w narożnikach drzwi, na kapitelach, i t. p., zwłaszcza w budowlach średniowiecznych stylów umieszczane.

Herkules, sa; fr. Hercul; w Mitol. postać męska, silna, naga, lub odziana lwią skórą, z maczugą w rękę; w posagach i malowaniu, jako obraz siły przedstawiana.

Hidraulika, ki; n. Hydraulik; fr. hydraulique; nauka stanowiąca część Mechaniki, a w szczególności, gdy mówi o równowadze ciał ciekłych, nazywa się Hidrostatyką, gdy zaś mówi o ruchu tychże ciał, Hydrodynamiką. Znajomość Hidrauliki jest niezbędną dla tych, którzy się zajmują budową kanałów spławnych, regulacją rzek, prowadzeniem wodociągów, budową machin wodnych, i t. p.

Hieroglify, fów; n. Hieroglyphe; fr. hieroglyphes; znaki pisma starożytnych Egipcjan.

Higrometr, tru; n. Hygrometer; fr. hygroscope; przyrząd do mierzenia stopnia wilgoci w powietrzu.

Hiperbola, li; n. Hyperbel; fr. hyperbole; krzywa płaska drugiego stopnia, mająca tę własność, że różnica odległości któregobądź jej punktu od dwóch punktów stałych, zwanych ogniskami, jest zawsze taż sama. Według tego, naznaczywszy ogniska w punktach O i O' środek krzywėj w S , punkta A i B jednako od środka oddalone, tak, iżby AB była krótszą niż OO' , tedy $PO - OP' = AB$. OP i OP' zowią się promieniami wodzącemi, AB osią główną, prosta nieograniczona, prostopadła do AB w jej środku S , zowie się osią urojoną, długość OO' mimośrodem. Wziąwszy osie hiperboli za osie jej współrzędnych, punkt S za początek, będzie jej zrównaniem:

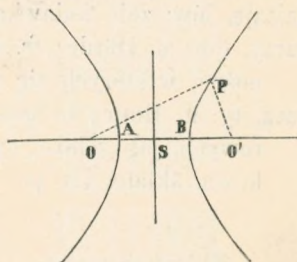
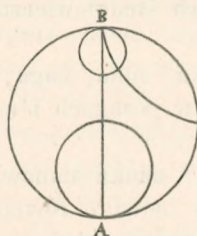

Fig. 39.

$a^2y^2 - b^2x^2 = -a^2b^2$, gdzie a jest połową osi głównej, zaś $b^2 = OS^2 - AS^2$; *fig. 39.*

Hiperboloida, dy; n. Hyperboloid; fr. hyperboloïde; jest powierzchnią krzywą, należącą w ogólności do rzędu wichrowatych, w szczególnych zaś razach do obrotowych.

Hipocykloida, dy; n. Hypocykloide; fr. hypocycloïde; krzywa płaska, nakręslona ruchem punktu danego na okręgu koła, które się toczy wewnątrz drugiego koła, po jego okręgu. Gdy średnica koła toczącego się, jest połową średnicy nieruchomego, wtedy hipocykloida staje się prostą AB przez środek koła większego przechodzącą. Krzywa ta ma swoje zastosowanie w Mechanice, a w razie gdy się staje prostą, służy do zamiany ruchu kołowego na ruch tam - i - nazad, *fig. 40.*

Fig. 40.

Holcóruba, by, drewnica; n. Holzschraube; fr. vis-à bois, clou à vis; śruba metalowa, ścięczona ku końcowi, z nagłym czyli rozciągniętym krokiem; używa się do przytwierdzania wyrobów z metalu do drewnianych.

Holenderka, ki; zob. dachówka.

Hołoble, bli; n. Deichselgabel; fr. limonière; przyrząd do zaprzęgu jednokonnego, gdzie zamiast jednego, dwu dyszlów się używa.

Hubka, ki; n. Feuerschwamm; fr. amadou; wyrabia się z grzyba na pniach drzew rosnącego, wybitego dla zmiękczenia i zaprawionego saletrą; używana do skrzesania ognia.

Hultaje, jów; zob. kulawka.

Hurty, tów; n. Hürde; fr. claie, parc; ogrodzenia czyli płoty przenośne, w których się trzodę na polu trzyma podczas lata.

Huta, ty; n. Hütte; fr. usine; piec do wytapiania materyjałów surowych, jak żelazo, cynk, szkło i t. p., stąd huta żelazna, cynkowa, szklana i t. p.

Iglaste drzewo; zob. choina.

Iglica, cy; n. Weichschiene; fr. aiguille; przyrząd na kolei żelaznej, dla przeprowadzania pociągu z jednego toru na drugi.

Igła magnesowa; n. Magnetnadel; fr. aiguille aimantée; strzałka stalowa, poruszająca się poziomo na ostrym czopie, który ją w środku ciężkości podpięra; przez namagnesowanie nabiera własności zwracania się końcami ku biegunom świata. Na naszej półkuli ziemskiej wskazuje kierunek północy, który jednak nie przypada na kierunek południka miejsca, lecz zbacza od niego w prawo i tworzy z nim kąt zmienny podług miejsc odmiennych. U nas kąt ten średnio wzięty, wynosi około 8 stopni i nazywa się zboczeniem igły magnesowej, n. Abweichung der Magnetnadel, fr. variation de l'aiguille aimantée.

Ijoński porządek; n. ionische Säulenordnung; fr. ordre ionique; jest jednym z porządków greckiego stylu, ma lżejsze stosunkowe umiary, niż dorycki, które jednak niesą stałymi; odznacza się kapitelem ozdobionym zwojami, i dodaniem bazy bez pływienia, lub z pływieniem; żłóbkowanie kolumn przegradzane listewkami; ar-

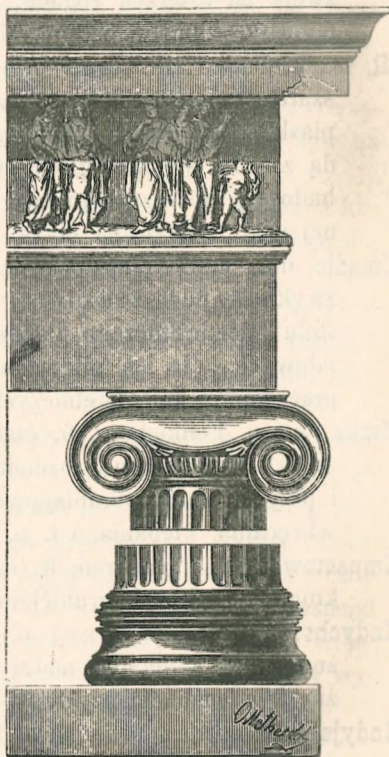
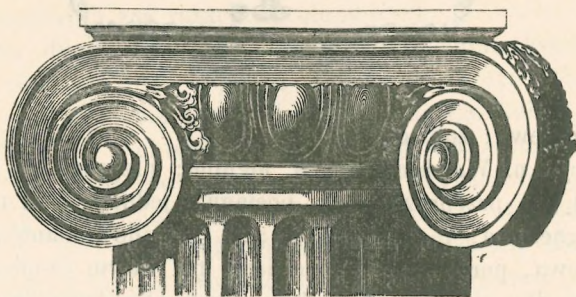

Fig. 41. Z świątyni w Ilyssos.

chitraw pojedynczy, gładki, albo złożony z trzech niższych na sobie leżących; *fig. 41.*

W rzymsko-ijońskich kolumnach, dochodzących wraz z bazy od $8\frac{1}{1}$ do 9 średnic wysokości, kapitelom często dawano

Fig. 42. Kapitel rzymsko-ijoński.

zwoje na czterech rogach, w kierunku przekątni nagłówka. Główny gzyms w belkowaniu bywa zbyt wysoki; *fig. 42.*

Il, lu; n. Letten; fr. argile forte, terre grasse; kopalina gliniasta, szaro-popielatą barwy, prawie bez wapiennych części, bez piasku, lecz zawsze z małą ilością niedokwasu żelaza; z wodą zarabia się w ciągliwe ciasto i służy do wylepiania części budowli, które zabezpieczyć chcemy od przesiąkania zewnętrznej wody. Używana także na formy do odlewów gipsowych.

Imadło, dla; n. Schraubstock; fr. étou; przyrząd z żelaza, zwany zwykle szrubsztakiem, który się przytwierdza do brzegu stołu rzemieślniczego i służy do przytrzymywania sztuk metalowych, dla ich piłowania lub innego wyrabiania w wielu pracowniach rękodzielniczych.

Imka, ki; n. Feilkloben; fr. étou à main; imadło ręczne, zwane zwykle fajklubą, rozmaitej wielkości, używane do ujęcia i przytrzymania obrabiających się wyrobów metalowych, ich wkręcania, klepania, i t. p.

Impastować; n. impastiren; fr. empâter: w malowaniu farby w niektórych miejscach grubiej niż w innych pędzlem nakładać.

Indycht, tu, albo indygo; n. Indig; fr. indigo; pod tą nazwą znany jest w handlu materiał, dający błękitną farbę w różnych odcieniach; używany w malarstwie i w farbiarstwie.

Indyjskie budowle; n. indische Baukunst; fr. architecture des Indous. Według rozmaitych sekt religijnych w Indyjach, lubo

- ich budowle mają w ogólnych kształtach zawsze coś z sobą wspólnego, rozróżniają je na budowle Buddaistów, Bramaiistów i Dżainistów, o których na swoich miejscach podajemy wzmianki.
- Infuła**, ły; n. Inful, Bischofshut; fr. mitre; nakrycie głowy biskupa, przy sprawowaniu ceremonijalnego obrzędu. W dawnych wiekach infuły miały wysokość równą prawie szerokości, w późniejszych rosły coraz więcej, dziś prawie mają podwójną wysokość.
- Inkaust**, tu; n. Tinte; fr. encre; ciecz do pisania używana, w rozmaitych barwach. Nazwa atramentu właściwie tylko czarnemu inkaustowi służyć powinna.
- Inkrustacja**, cyi; zob. wykładanie.
- Inspekta**, tów; n. Mistbeet, Treibebeet; fr. couches; oskrzynie z tarcic, zapuszczone częścią w ziemię i osłone otwieranemi leżącymi oknami, służące w ogrodach do osłony roślin od zimna lub zbytich upałów.
- Intrados**; zob. obłęczystość wewnętrzna.
- Ircha**, chy; n. Semischleder; fr. peau de chamois; skóra zwierzęca, miękko wyprawiona; używana do wyklejania futerałów na narzędzia miernicze, do obcierania soczewek, i t. p.
- Iskrochron**, nu; n. Funkelfang; fr. hotte; przyrząd na wierzchu kominu, zwłaszcza z silnym przeciągiem powietrza, niedozwalający iskrom rozżarzonym wylatywać na zewnątrz.
- Iwa**, wy; bot. salix capraea; n. Sablweide; fr. marceau; lit. karkłās; drzewo dziko u nas rosnące, z rodzaju wiązby; ma szerokie liście, dorasta do 8 metrów wysokości; ma drewno białe, miękkie, używane na wyrób pudeł.
- Izba**, by; n. Zimmer; fr. chambre; oddzielne mieszkalne pomieszczenie.
- Izbica**, cy; n. Eisbock; fr. brise-glace; przy mostach, zwłaszcza drewnianych, dla ochrony ich ścian jarzmowych przeciw płynącym lodom, umieszcza się na przedłużeniu każdej ściany od strony dopływu wody belka pochyłona najwięcej na 40 stopni do poziomu, na palach, na ich czopy i pasami żelaznemi przymocowana, mająca przekrój pięciokąta; grzbiet jój w całej długości okuwa się szyną żelazną, a koniec jój górny wystawać powinien nieco nad najwyższy stan wody.

Izraelitów budowanie; n. israelitische Bauweise. Z długiego pobytu tego ludu w Egipcie, oraz z jego stosunków z sąsiadami, do-

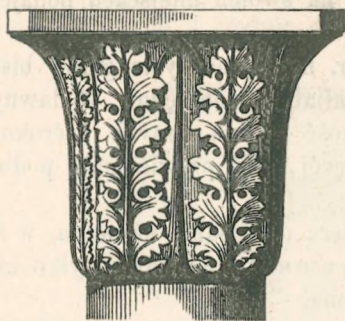

Fig. 43. Z świątyni w Jeruzalimie.

myślać się można, iż w swoich budowach przyswoił sobie wiele z egipskich i z fenickich kształtów, do których później przybyły assyryjsko-babilońskie pierwiastki. Dotychczasowe jednak poszukiwania do niczego pewnego co do większych zwłaszcza budowli, nieprowadziły; z mniejszych, mianowicie grobowców, wiele widać podobieństwa do etruskich; kolumny mają kapitele naksztalt ijońskich. *Fig. 43* przedstawia kapitel z świątyni w Jeruzalem, który się dotąd dochował.

Jabłoń, ni; bot. *pyrus malus*; n. Apfelbaum; fr. pommier; lit. obelis; drewno jabłoni, zwłaszcza dzikięj, używane bywa na wyroby stolarskie, ma barwę czerwonawo-brunatną i daje się polerować.

Jabrząb, brzębu; zob. sokora.

Jadalnia, ni; n. Speisesaal; fr. sale à manger; pokój jadalny, powinien mieć okna na północ, być blisko kuchni, przedzielony od niej kredensem i korytarzem.

Jajownik, ka; n. Ei; fr. ove; zdobina w kształcie ptasiego jaja, u góry zwykle poziomo uciętego, a po bokach rozciętą niby skorupą objętego. Umieszczany bywa na gzymsach, na kapiтелях w stylu greckim i rzymskim. Jajowniki zwane także wołowemi oczami, przegradzane są grotami, a w stylu odrodzenia mają kształt nie jajowaty, lecz kulisty. Szereg jajowników na gzymsowinie z przekrojem w piętke, zowią także jajownikiem, n. Eierstab, fr. moulure à oves, fusarolle.

Jałowiec, wca; bot. *juniperus communis*; n. Wachholder; fr. genévrier; znany u nas krzew pierwszej wielkości, wyrastający często w drzewo, do 24 centym. w średnicy. Drewno ma ładne słoje i przyjemny zapach, używane na wyroby stolarskie i tokarskie.

Janus, sa; postać mitologiczna męska, z dwoma odwrotnemi twarzami.

Japońskie budowanie; n. japonische Baukunst; w kształtach zewnętrznych świątyń zwanych mia, mają wiele zbliżenia do chińskich; dachy pokryte miedzią lub dachówką; rzeźby posągów są lepsze niż u Chińczyków.

Jar, ru; na Podolu oznacza to samo, co w zachodnich stronach Polski parowem nazywany.

Jarmuż, żu; bot. *brassica oleracea sabellica*; n. Kohl; fr. chou fri-

sé; roślina warzywna, której liście pofałdowane służą za wzór zdobin w stylu gotyckim z późniejszych czasów.

Jarząb, rzębu, u górali naszych skorusza; bot. sorbus aucuparia; n. Eberesche; fr. sorbier; lit. siermukšuis; drzewo u nas dziko rosnące, dorasta do grubości połowy metra w średnicy pnia; drewno ma białe, zbite, zdatne na wyroby stolarskie, tokarskie, kołodziejskie i w. i.

Jarżmo, ma; n. Joch; fr. palée; zestaw w mostach drewnianych, złożona z pali wbitych w kierunku biegu wody, w pewnych od siebie odstępach, w szerokie czopy u góry zarzniętych, na których poziomo osadzona jest belka jarzmową zwaną, albo kobylicą, a właściwiej jarzmem, n. Jochholz, Holm, f. chapeau, travon. Jarzma skrajne, to jest przy samych brzegach postawione, zowią się przybrzeżnemi, albo naczółkami, n. Stirnjoch, Landjoch. Gdzie pali wbić niemożna, tam słupy jarzma wpuszczają się w podwalinę, n. Jochschwelle.

Jarżmo dzwonu, n. Glockenjoch, fr. hune, jest krótka sztuka dębiny, pojedyncza, lub z dwóch na sobie umieszczonych złożona, mająca w końcach od spodu silnie umocowane żelazne czopy, w której środku dzwon się zawiesza za pomocą żelaznych pasów.

Jaskinia, ni; n. Höhle, Grotte; fr. antre, caverne, grotte; lit. ola; podziemie próżne, naturalnego utworu, zwykle skaliste, zwane także pieczarą. Sztuczne jaskinie czyli grotty, robią się w ogrodach dla urozmaicenia miejsca i używania chłodu w czasie upałów; wewnątrz ich muruje się i zasklepia kamieniami rozmaitej wielkości, których strony widzialne, niepowinny być obrabiane; kamieni różnobarwnych nienależy rozrzucić umieszczać, lecz łączyć je z sobą, niby w żyły lub warstwy; w szczelinach można osadzać ułamki kamieni krystalicznych, albo sopleńce.

Jaskółczy ogon; n. Schwalbenschwanz; fr. queue d'aronde; ma to samo znaczenie, co kania.

Jasła, seł; koryto stajenne, z tarcie zbite.

Jaspis, su; n. Jaspis; fr. jaspe; kamień z rodzaju kwarców, miała barwę czerwoną, brunatno ceglastą, żółtą, zieloną, albo wstęgowate smugi, który wtedy zowią jaśpisen wstęgowym, n. Bandjaspis, fr. jaspe rubané; używany bywa w większych

- sztukach na wyroby wazonów lub innych naczyń ozdobnych, a niekiedy kolumn, w mniejszych do mozażek i t. p.
- Jaszczur**, ru; n. Fischhaut; fr. chagrin; skóra bardzo drobną i twar-
dą łuską kościstą pokryta, używana do okładania pudełek,
pochew u szabli, i t. p.
- Jaszczurka**, ki; n. Eidechse; fr. lézard; lit. driežas; w stylu gotyc-
kim na gzymsach u grobowców, jako godło spokojnego snu
umieszczana.
- Jaszczyk**, ka; n. Munitionswagen; fr. caisson; w szt. wojsk. wózek
dostarczający nabożów.
- Jaszczyk, ka; zob. puszka.
- Jatka**, ki; n. Kramladen; fr. halle; pojedyncze, małe zabudowanie,
zwykle drewniane, dla sprzedaży żywności; lub w połączeniu
kilku, jak są jatki rzeźnicze, n. Fleischmarkt, fr. halles à la
viande, jatki rybne, n. Fischmarkt, fr. halles à poissons, i t. d.
- Jawor**, ru; bot. acer pseudoplatanus; n. Platanen-Ahorn, Wald-
ahorn; fr. platane; lit. klawas; drzewo u nas dziko rosnące,
ma drewno białe, zбите i fwarde, przyjmujące politurę, wy-
borne na wyroby stolarskie.
- Jaz**, zu; n. Wehr; fr. batardeau, barrage; jest budową w poprzek
koryta rzeki, zamykającą przeto bieg wody, dla podniesienia
jój i odpływu częściowego sztucznie zrobioném korytem, któ-
re się zowie roboczém, i prowadzi wodę do poruszania
kół wodnych.
- Jądro**, dra; n. Kern; fr. noyau; dla odlewania z metalu przedmio-
tów wewnątrz próżnych, jak dzwony, kubki, i t. p. robi się
dwie formy z gliny, jedną odziewającą model, drugą wypeł-
niającą jego próżnię, a ta nazywa się jądrem, albo karnią.
- Jedlina**, ny; zob. jodła.
- Jedlinka**, ki; zob. oścień.
- Jednolit**, tu; n. Monolith; fr. monolith; posąg, kolumna, obelisk,
wazon, i t. p. wyrobione z jednej sztuki kamienia.
- Jelca**, lec, plur.; n. Stichblatt; fr. garde; sztuka metalowa, u sza-
bli, miecza, kordelasa, i t. p. poprzecznie osadzona, między
brzeszczotem a rękojeścią.
- Jesion**, na; bot. fraxinus; n. Esche; fr. frêne; lit. wuosis; drzewo
u nas w średnicy pnia do grubości jednego metra dorastają-
ce; drewno ma białe, twarde, z pięknym słojem, lecz tylko

w suchości trwałe; pożądane na wyroby stolarskie, bednarskie i stelmachowskie.

Jezioro, ra; n. See; fr. lac; lit. eziaras; wielki naturalny obszar wody stojącej.

Jezuicki styl; zob. rokoko.

Jętka, ki; n. Kehlbalken; fr. entrain; sztuka drzewa średniej grubości, płatwy w krześle dachowym poziomo końcami wiążąca.

Jodła, dły; bot. pinus abies; n. Tanne; fr. sapin; lit. egłę; drzewo choiniaste, doniosłej wysokości i grubości, najwięcej na wyrób tarcie używane. Drewno jodły zowią jedliną.

Jonicki porządek; mylna pisownia, zamiast Ijoński.

Jowisz, sza; n. Jupiter, Zeus; fr. Jupiter; w Mitol. najwyższe bóstwo, przedstawiane w postaci męża z długim zarostem brody, siedzącego na tronie, lub stojącego, z obnażoną górną częścią ciała; w ręku trzyma berło i pęk piorunów, obok niego orzeł.

Jubiler, ra; n. Juvelier; fr. jouaillier; rękodzielnik, trudniący się przeważnie oprawianiem drogich kamieni.

Juno, nony; n. Juno; fr. Junon; w Mitol. bogini przedstawiana w postaci niewiasty w bogatej odzieży, przy niej paw, jako jej godło.

Jura, nieodm.; n. Juragebirge; fr. le Jura; nazwa gór, współczesnego utworu z górami Jura; stąd nazwa obfitych u nas także złogów wapienia, n. Jurakalk, fr. calcaire jurassique.

Kabłak, ka; n. Korblinie; fr. anse de panier; krzywa złożona z łuków koła, tak nazwana od łukowatego ujęcia u kosza, używana w budownictwie, jako oblączystość wewnętrzna sklepień i bardzo do elipsy podobieństwem zbliżona. Chcąc na danych półosiach AC i CB nakręślić kabłak, wystawmy na AC trójkąt równoboczny AFC , odetnijmy $CD = CB$ i pociągmy prostą BD aż do G , oraz GH równoległą do FC ; otrzymamy punkta I i H , jako środki do nakręślenia kabłaka AGB ; *fig. 44.*

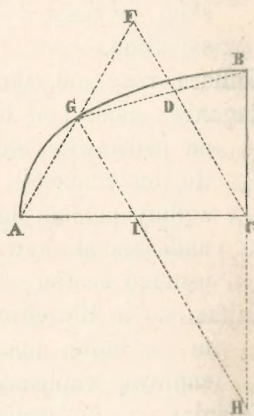

Fig. 44.

Kadłub, ba; pniak z grubego odziomka, wewnątrz próżny, otaczający kamienie młyńskie w żarnach. Takież zapuszczony w ziemię, dla ujęcia wody źródlanej, zastępuje cembrzynę.

Kadz, dzi; n. Bottich; fr. cuve; lit. kodis; wielkie naczynie w kształcie stożka uciętego, złożone z dna i klepek żelaznemi obręczami związanych; używane w browarach, farbiarniach i t. p. Przy studniach publicznych kadzie napełniają się wodą, na przypadek pożaru przygotowaną.

Kadzielnica, cy; n. Rauchfass; fr. cassolette, encensoir; lit. rukiničia; naczynie metalowe, zwane także turybularzem, na trzech lub czterech łańcuszkach zawieszone, służące do palenia kadzidła w obrzędach kościoła.

Kafar, ru; n. Ramme, Bockramme; fr. sonnette; przyrząd, złożony z drewnianej zestawy, n. Rammgerüst, i z kłoca dębowego, albo lanego z surowca, zwanego babą, która wyciąga się liną do pewnej wysokości i spuszcza dla wbicia w ziemię pała

pod nią podstawionego. Kafar zowie się ręcznym, n. Zugrammen, fr. sonnette à tiraude, gdy za pomocą wielu postronków przyczepionych do liny, i przy użyciu wielu rąk, podnosi się babę i spuszcza z małej wysokości; albo jest kafar sztucznym, n. Kunstrammen, fr. sonnette à déclie, gdy się babę podnosi windą do znacznej wysokości, z której sama wolno spada.

Kafel, fla; n. Kachel; fr. carreau à poêle; lit. cierepicia; płyta w kształcie szufladki, z jakich się składa piec do ogrzewania mieszkania, lub piec kuchenny; wyrabia się z gliny garncarskiej, wypala i powłóczy skliwem; strona wklęsła wylepia się gliną.

Kaflarz, rza; zob. zdun.

Kaganiec, gańca; n. Räucherpfanne; fr. falot, lampion; płytka czarna na podstawku, służąca do palenia na niej ciał dających światło, lub kadzideł, w ogrodach, podworcach, i t. d. Kagańce z gliny palonej lub z kamienia z naśladowanym płomieniem, umieszczane bywają jako zdobina na szczytach budowli ze psutego smaku.

Kajfas, sa; n. Mörteltrog; fr. auge à mortier; skrzynka z desek zbita, w której pomocnicy przy murowaniu donoszą mularzom zaprawę wapienną.

Kalenica, cy; n. Dachfirste; fr. faite. Krawędź pozioma dachu słomą poszytego przykrywa się pierzem lub kicakami zmaczane w rozrobionej wodą glinie, czyli w kale. Stąd powstała nazwa najwyższej krawędzi dachu i jej pokrycia, nietylko w słomianém ale i w każdym inném pokryciu tegoż, kalenica, fr. enfaitement.

Kaliber, bru; zob. wagomiar.

Kalijopa, py; zob. muzy.

Kalka, ki; n. Calque; fr. calque; przerys zrobiony na papierze przejrzystym, który się podobnież kalką nazywa.

Kał, lu; glina, lub il wodą rozrobione na rzadko.

Kałkan, na; n. Schild; fr. bouclier; lit. skiða; puklerz, czyli tarcza okrągła i wypukła.

Kamea, ei; zob. giemna.

Kamień, nia; n. Stein; fr. pierre; lit. akmuo; wszelki rodzaj skaliny, który użyty być może do budowy murów, dróg, rzeźby i t. d., jak granit, piaskowiec, wapień, i t. p. o których na swoich miejscach.

Kamień ciosowy, n. Quaderstein, Werkstück; fr. pierre de taille, moellon d'appareil; bryła kamienia w większych rozmiarach, w łomie już z grubsza obrobiona według wymiarów danych.

Kamień drogi, albo szlachetny, n. Edelstein, Juwel, fr. pierre fine, pierre précieuse; kamienie drogie do wyrobów jubilerskich i złotniczych używane i wysoko cenione, odznaczające się czystością barwy, przejrzycznością i wielką twardością, jak dyjament, topaz, beryl, szafir, rubin, opal, szmaragd, turmalin i inne.

Kamień łamany, albo orcel, n. Bruchstein, fr. moellon; wszelki kamień w łomach skał, w sztukach rozmaitej wielkości i kształtu, używany do murów, jeżeli wyłom jego odbywał się bez użycia prochu lub dynamitu; w razie przeciwnym, wapien tylko na wypalanie na wapno, inue zaś skaliny do dróg, tam wodnych i t. d. użytymi być mogą. Kamień do muru użyć się mający, powinien mieć mierną i jednolitą twardość, dostateczną wytrzymałość odporną, wytrzymałość na zmiany powietrza. W ogólności kamień przed użyciem do murowania należy przez pewien czas zostawić na otwartém powietrzu, aby utracił wewnętrzną wodę, jaką ma z natury; pochodzącemu zaś z pokładów warstwowych należy okrzesać mięką skorupę, jaką miewa na płaskich stronach.

Kamień młyński, n. Mühlstein, fr. meule, zawsze w parze z drugim, to jest spodni leżący, n. Bodenstein, fr. gîte, meule inférieure, i wierzchni ruchomy, n. Lauferstein, fr. meule supérieure, wyrabia się z twardego, gruboziarnistego piaskowca, lub z granitu, przeważnie kwarcowego; wyrabiane też bywają kamienie młyńskie z osobnych kilku sztuk składowane, i mocnemi obręczami z żelaza opasane.

Kamień pińczowski, tak zwany od miasta i okolic jego, w których bywa wyłamywany, jest gatunkiem wapienia, cenionym dla swój białości, łatwego obrabiania i trwałości, i używanym do wyrabiania posągów i rozmaitych zdobin architektonicznych.

Kamień probierezy, n. Probirstein, fr. pierre de touche; lupek krzemieny, służący jubilerom i złotnikom do poznawania próby metali szlachetnych.

Kamień ściekowy, n. Rinustein, fr. pierre taillée en

caniveau; cios w bruku, z dziurą i kratą, przez które woda deszczowa do kanału podziemnego odpływa.

Kamień, jako waga, 32 funty wynosząca.

Kamień węgielny, n. Grundstein, fr. pierre fondamentale; cios położony pod narożnik w fundamencie budowli; w wyrobioném w nim wydrążeniu umieszczają się przedmioty pamiątkowe, jako dokument świadczący o czasie rozpoczęcia budowy, jej fundatorze, i t. d., któren na pergaminie, tużem pisać się zwykło, i w sklaném zachować naczyniu, oraz pieniądze współczesne i t. d.

Kamieniarka, ki, lub kamieniarstwo; n. Steinschnitt; fr. coupe de pierres; sztuka obrabiania kamieni, i wyrabiania z nich rozmaitych członków i zdołb architektonicznych.

Kamieniarz, rza; n. Steinmetz; fr. tailleur de pierres; trudniący się kamieniarstwem.

Kamienica, cy; tak nazywają dom murowany, piętrowy.

Kamieniołom, mu, albo tyszarnia; n. Steinbruch; fr. carrière; miejsce, gdzie się kamień ze skały wyłamuje.

Kampesz, szu; bot. haematoxylon campechianum; n. Campechenholz; fr. bois de Campèche; drzewo rosnące w środkowej Ameryce; drewno ma czerwone, później czerniejące, twarde, ciężkie, prowadzane na wyroby stolarskie i tokarskie; trzaski i wióry używane w farbierstwie i do robienia atramentu.

Kamzans, su; gzyms okapowy nade drzwiami, lub nad oknem, nadedrzwie, nadoknie.

Kanafarz, rza; zob. sklepienie.

Kanał, lu; n. Kanal; fr. canal; rów, wymurowany w bocznych ścianach i dnie, zasklepiony i ziemią przykryty, służący do odprowadzania wód deszczowych lub nieczystości ciekłych, do rzeki lub do innego nisko położonego miejsca. Kanały spławne, są szerokie, odkryte, zbudowane z ciosów, dla spławu do większej rzeki, lub dla połączenia z sobą dwóch rzek w tymże celu.

Kania, ni; w ciosiołce więźba na kanię, to jest na czop mający w końcu większą szerokość, niż przy osadzie, którego przeto wbić niemożna w odpowiednio wydłubane gniazdo, jak to ma miejsce dla innych czopów, lecz się z boku do tegoż wbija. Zob. także jaskółczy ogon.

Kant, tu; zob. krawędź.

Kantak, ka, albo chynak; n. Kanthaken, Kantring; fr. anneau du renard, renard, grappin; hak z ogniwem, przez które drag się przewłóczy, dla przewrócenia leżącej kłody obrobionej, lub ciosu z jednego boku na inny;

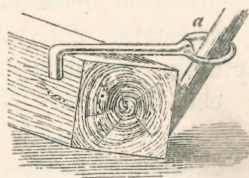

Fig. 45.

Kapa, py; zob. sklepienie.

Kapa kominowa; n. Regenkappe; nakrycie komina nad dachem, przeciw dęszczom, daje się z blachy, lub z cegły się wyprowadza i zasklepia na filarkach.

Kapa kuchenna; n. Rauchfang; nakrycie nad ogniskiem kuchni, na drewnianej ramie, z trzciny i gipsu sklepiście zrobione, i u sufitu na żelaznych prętach zawieszzone.

Kapilarność; zob. włoskowatość.

Kapitel, la; n. Capitäl; fr. chapiteau; w stylach klasycznych rozumieć należy tę część kolumny, która się mieści między jej pnem czyli słupcem, i architrawą. Lubo kolumnę z jej bazą i kapitelem uważają za jedną całość, zwykle jednak w praktyce, każda z tych części, zwłaszcza z kamienia, osobno się wyrabia. W innych stylach, część kapitelowi odpowiadająca, nazywają także głowicą. Kapitelem nasi rzemieślnicy niewłaściwie nazywają gzysm okapowy nad oknem lub nade drzwiami, zob. kamzaus.

Kapitularz, rza; n. Capitelhaus, Capitelsaal; fr. chapitre; pomieszczenie przy kościele katedralnym, lub przy klasztorze, w którym się zgromadzają kanonicy lub zakonnicy, dla odbywania swych posiedzeń.

Kaplica, cy; n. Kapelle; fr. chapelle; jest albo osobną budowlą modlitwy, pod którą zwykle grób się mieści, albo jest częścią kościoła i z niego wnijście mającą. Do pięknych tego rodzaju dzieł architektonicznych liczy się jedna z kaplic kościoła katedralnego w Krakowie, w stylu odrodzenia, znana pod nazwą zygmuntofskiej. Niekiedy także domy większe mają swoje kaplice.

Kapliczka. ki; n. Bilderhäuschen, Heiligenhäuschen, Todtenleuchte; fr. fanal de cimetiäre, lanterne des morts; budowa z cegły lub z ciosów, w kształcie wieżyczki, z rzeźbionymi lub ma-

lowanemi obrazami świętych, przy drodze, w polu, albo na cmentarzu. Zob. także figura.

Kapturek, rka; mały daszek stożkowy, w drewnianym szczycie dachu, osłaniający poddasze od zamakania.

Karabela, li; szabla w drewnianej pochwie, skórą, jaszczurem, lub aksamitem pokrytej i metalem okutej.

Karacena, ny; n. schuppiger Panzer; fr. cuirasse à écailles; zbroja z łuski stalowej złożona.

Karat, ta; n. Karat; fr. carat; waga do kamieni drogich używana, wynosząca 4 grana. Oznacza także próbę złota: dwudziestocztero-karatowém nazywa się czyste, 23 karatowém, gdy ma 23 części złota, a jedną obcej przymieszki, i t. d.

Karb, bu; n. Kerbe; fr. coche; lit. reżis; wyrżnięcie wypukłe, obłe, jakich wiele obok siebie wyrobionych widzimy na magłownicy; używa się jako zdobina na rozmaitych wyrobach z kamienia, drzewa, metalu albo szkła.

Karbona, ny; n. Almosenstock, Armenstock; fr. tronc, aumonière; skrzynka zamykana, z kamienia, drzewa lub z metalu, z małą u góry szparą, przez którą wkłada się jałmużna. W gotyckich kościołach karbona miéwa ozdobną rzeźbę.

Karczma, my; n. Krug, Schenkhaus, Einkehr; fr. cabaret, taverne, hospice; lit. girtuwe; dom przy drodze dla popasu podróżnych.

Karczoch, cha; fr. artichaut; zdobina z kamienia wyrobiona do karczocha podobna, umieszczana na kończynach szczytów i wieżyczkach w miejsce kwiatonu, lub metalowa na słupkach, między którymi balustrada lub krata jest osadzona.

Karmazyn, nu; zob. barwa.

Karmin, nu; n. Carmin; fr. carmin; farba karmazynowa, otrzymująca się z owadu zwanego koszenilą, lub z naszego krajowego gatunku, czerwcem zwanego; służy w malowaniu akwarelą, i do wyrabiania czerwonego inkaustu; dodanie do roztworu karminu nieco palonego, czystego atunu, podnosi żywość jego barwy.

Karmnik, ka; n. Maststall; fr. étable à engraisser le bétail; stajnia do wypasania bydła.

Karń, ni; zob. jądro.

Karnat, tu; n. Ziehtrosse, Mastseil; fr. hauban; linka, jakiemi maszt na statku wodnym utrzymuje się pionowo.

- Karnes**, su ; łac. cymatium; n. Karnies; fr. cymaise; nazwa ogólna gzymsowin, których przekrój składa się z dwóch łuków koła, jednego wypukłego, drugiego wklęsłego, jak piętki i esownice.
- Karpiówka**, ki; zob. dachówka.
- Karta**, ty; zob. mapa.
- Kartacz**, cza; n. Kartätsche; fr. mitraille; w szt. wojsk. kula mała, żelazna, jakich kilkanaście układa się około drewnianego trzona i wyrzuca z działa.
- Karton**, nu; n. Carton, Pappe; fr. carton; papier gruby, sztywny, gładki, używany do rysunku, do malowania lub do wyrobu pudełek. **Kartonami** zowią też rysunki i malowania w większych rozmiarach wykonane, w celu przeniesienia ich na kamień w wyrobach kamieniarskich, na szyby do okien różnobarwne, na ściany, mozaiki, i t. p.
- Karuk**, ku; n. Hausenblase, Fischleim; fr. colle de poisson, ichtyocolle; klej otrzymywany z pęcherza wyza, acipenser huso, używany do sklejanja szkła, porcelany i w wielu rozmaitych fabrykach.
- Kary**, kar; n. Karre, Rollwagen; fr. binard; wózek na dwóch silnych kołach, o szerokich dzwonach, zwykle przez ludzi ciągniemy, służący do przewożenia ciężarów, a często mający skrzynię na wierzchu.
- Karyjatydy**, tyd; n. Karyjatiden; fr. cariatides; figury niewieście, w długim, faldzistém odzieniu, w niektórych greckich budowlach zamiast kolumn umieszczone, tak, iż kapitele spoczywają na ich głowach.
- Karykatura**, ry; n. Caricature; fr. caricature; umyślne przesadne uwydatnienie charakteru lub wady w rysach twarzy albo w postawie człowieka, które patrzącego na nie do rozśmieszenia pobudza.
- Kaseton**, nu; n. Fachwerk; fr. casseton; zatłoka stropowa, zob. zatłoka.
- Kaskada**, dy; zob. wodospad.
- Kassynida**, dy, krzywa Cassini'ego; n. Cassinische Kurve; fr. courbe de Cassini; jest krzywą płaską, zamkniętą w sobie, czwartego stopnia, nakręśloną ruchem punktu, którego dwie odległości od dwóch punktów stałych, wydają zawsze ten sam iloczyn dany. Jeżeli np. prostą danąj długości *AB* fig. 46, weźmiemy za oś, *O* i *Ó* za owe punkta stałe na niej, jednako od

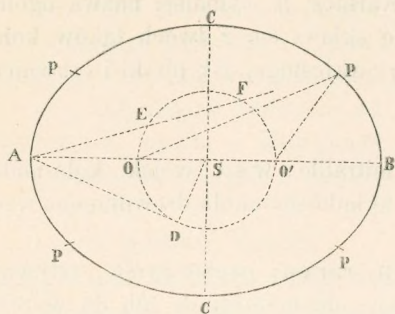

Fig. 46.

tów O i O' jako środków nakerśmy łuki promieniami AE i AF , te przecinając się z sobą dadzą punkta p, p, p, p , należące do obwodu krzywój. Jeżeli zmieniać będziemy położenie punktów stałych O i O' , to jest zbliżać je lub oddalać od środka S , zmieniać się też będzie kształt krzywój, albo na wgiętą przy końcach osi mniejszój, albo na tak zwaną lemniskatę, podobną do leżącój ósemki ∞ , albo otrzymamy dwie osobne krzywye owalne.

Kassynida przy zachowaniu pewnego stosunku długości osi względem siebie, może być użytą za obłaczystość wewnętrzną sklepienia, miauwicie do ościeży okien, któreby więćej światła przepuszczały niż elipsa lub kablak na tychże samych osiach nakerślone. Lecz mając daną długość osi więćszój, czyli napięcie sklepienia, niemożna wtedy dawać dowolnej długości dla osi mniejszój; ta bowiem mieścić się powinna w granicach między $a=b$ i $b=\frac{a}{\sqrt{3}}$, gdzie przez a wyrażamy połowę osi więćszój, a przez b połowę osi mniejszój. Najlepszym do tego celu stosunkiem jest $AS:SO=10:4$.

Dla nakerślenia węgielnej téjże krzywój w danym jój punkcie n. p. W , prowadzimy promienie $WO, W'O'$, odcinamy $WI=W'O'$ i kréslimy IK równoległą do AB ; WK przenosimy na OW , od W do L , łączymy L i O' , a prosta WN równoległa do LO' będzie węgielną żądaną; fig. 47.

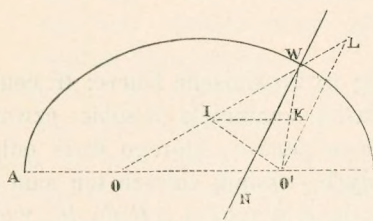

Fig. 47.

- Kasztan**, na; bot. aesculus hippocastanum; n. Kastanienbaum; fr. marronnier; pochodzące z Azyi, u nas rozpowszechnione drzewo, do wysadzania dróg; drewno ma białe, miękie, w wilgoci nietrwale; na wyroby zastąpić może lipinę.
- Kasztyna**, ny; n. Fangedamm, Kastdamm; fr. bâtardeau; budowa wodna, złożona ze ścian szpuntpalowych, lub z pali i bali, dla otoczenia miejsca, na którym ma być murowany filar mostu, lub odzianie brzegi rzeki murem, i t. p.
- Katafalk**, ku; łac. castrum doloris; n. Katafalk, Trauergertist; fr. catafalque; wzniesienie z drzewa na stopniach pod trumnę, dla żałobnego obchodu.
- Katakomba**, by; n. Katakombe; fr. catacombe. W okolicach Rzymu i innych miast we Włoszech, znajdują się podziemne w różnych kierunkach rozgałęzione przestrzenie od niepamiętnych czasów utworzone, prawdopodobnie w skutek wybrania z nich kamienia lub innych budowlanych materiałów. Za panowania cesarzów rzymskich, prześladowani pierwsi chrześcijanie używali tych miejsc na chowanie ciał męczenników wiary, i urządzali w nich kaplice do nabożeństwa; miejsca takie zowią się katakombami.
- Katarakta**, ty; n. Katarakt; fr. cataracte; skaliste wzniesienie dna w korycie rzeki, utrudniające jej splawność; u nas progiem zwane.
- Katedra**, dry; n. Dom; zob. kościół.
- Kateta**, ty; n. Kathete; fr. cathète, petit côté; ramie kąta prostego w trójkącie; możnaby go nazwać przyprostkiem.
- Katoptryka**, ki; n. Katoptrik; fr. catoptrique; jest częścią Optyki, obejmującą naukę o świetle odbitem.
- Kauczuk**, ku; n. Kautschuk; fr. caoutchouc; to samo, co guma elastyczna; zob.
- Kazalnia**, ni; n. Kanzel; fr. chaire à prêcher; zwykle u nas amboną nazywana, także kazalnica, mownica; wzniesiona zestawa z drzewa lub kamienia przy ścianie lub filarze kościoła, z dodanym nad nią baldakinem, do której prowadzą schody albo z zakrystyi przez oścież w ścianie zrobioną, albo około filara obwiedzione. Bywają też kazalnie zewnątrz kościoła, dla większej liczby słuchaczy kazania; taką mamy przy kościele św. Salwatora na Zwierzyńcu przy Krakowie.

Kazamata, t_j; n. Kasematte; fr. casemate; w szt. wojsk. pomieszczenie sklepienie w podziemiu warowni.

Kąt, ta; n. Winkel; fr. angle; lit. kumpas; w Geom. oznacza nachylenie względem siebie dwóch prostych przecinających się, które wtedy nazywają się ramionami kąta, n. Schenkel, fr. les côtés, a punkt ich przecięcia się, jest wierzchołkiem kąta, n. Scheitel, fr. sommet. Wielkość kąta mierzy się łukiem koła zakreślonym z jego wierzchołka, zawartym między ramionami, na jednéjże z niemi płaszczyźnie; gdy jedno ramie jest prostopadłem do drugiego, kąt nazywa się prostym, n. rechter Winkel, fr. angle droit; mniejszy od prostego, zowie się ostrym, n. spitzer Winkel, fr. angle aigu; większy zaś od prostego, rozwartym, n. stumpfer Winkel, fr. angle obtus. Gdy się dwie proste krzyżują, tworzą cztery kąty, które, po dwa uważane przeciwne sobie, zowią się wierzchołkiem przeciwległe, n. Scheitelwinkel, fr. opposés par le sommet. Gdy dwa kąty wspólny wierzchołek mające, tworzą razem wzięte kąt prosty, wtedy jeden z nich nazywa się dopełnieniem drugiego, n. Complement, fr. complement. Gdy dwa kąty mają jedno ramie wspólne, a inne dwa są przedłużeniem jedno drugiego, takie kąty nazywają się przyległemi, n. Nebenwinkel, fr. adjacents, i jeden z nich jest spełnieniem drugiego, n. Supplement, fr. supplément. Gdy dwie proste równoległe do siebie przecina trzecia, wtedy kąty między przeciętmi stąd powstałe, zowią się wewnętrznemi, n. innere, fr. internes, położone zaś zewnątrz tychże przeciętych, zewnętrznemi, n. äussere, fr. externes; kąty leżące po jednéj stronie przecinającej są zwane jednostronnemi, n. Gegenwinkel, fr. d'un même côté, zaś po przeciwnych stronach przecinającej, są względem siebie naprzemianległemi, n. Wechselwinkel, fr. alternes.

W wielokątach są kąty wyskakujące, n. ausspringend, fr. saillans, i wklęsłe, n. eingehend, fr. rentrans.

Kąt, jaki dwie krzywe przecinające się tworzą między sobą, ocenia się kątem, zawartym między stycznemi tychże krzywych, przez wspólny im punkt poprowadzonemi.

Kąt pełny albo bryłowy, naroże, n. Spitze, fr. angle solide. W ciałach geometrycznych, płaszczyznami ograni-

czonych, ściany czyli granie przez jeden punkt przechodzące, tworzą kąt pełny.

Między dwoma płaszczyznami przecinającymi się tworzy się kąt dwuścienny, n. Flächenwinkel, fr. angle dièdre, którego miarą jest kąt zawarty między dwoma prostymi, narysowanymi na tychże płaszczyznach, a prostopadłymi do ich wspólnego przecięcia.

Kątomierz, rza; n. Goniometer, Graphometer, Winkelmesser; fr. astrolabe, goniomètre, graphomètre; ogólna nazwa narzędzi mierzniczych, do zdejmowania kątów w polu.

Kępa, py; n. Kampe, Flussinsel; fr. îlot; lit. sala; wyspa na rzecce krzakami zarosła.

Kętnar, ra, zwykle w liczbie mnog. kętnary; n. Kellerbaum, Kellerläger, Lagerbaum; fr. chantier; dwie sztuki drzewa, w końcach i w środku sponami złączone, na krótkich nogach, służące do składania na nich beczek w piwnicach.

Kibić, ci; n. Entasis, Schwellung; fr. enflure. Słupiec kolumny mający w górze i u spodu jednakową średnicę, robi dla oka, zwłaszcza na otwartém powietrzu, złudzenie, jakoby ten w połowie swój wysokości był cieńszym: dla zapobieżenia temu i nadanie kolumnie pięknego kształtu, dawano w stylach starożytnych jój słupcowi średnicę górną mniejszą o $\frac{1}{7}$ do $\frac{1}{6}$ część od dolnej; to zaś ścięczenie wykonywano albo w linii prostej, co tylko w grecko-doryckim porządku widzieć można, albo też w linii krzywój wypukłej, co znowu w dwojaki sposób robiono, mianowicie albo w całej wysokości słupca, albo też zaczynając od $\frac{1}{3}$ wysokości, a zostawiając tej $\frac{1}{3}$ części od dołu powierzchnię obłakową. Kształt kolumny, w skutek takich ścięczeń otrzymany, zowiemy jój kibicią.

Kicak, ka; n. Dachschaube; fr. meulon; mały snopeczek równój słomy, zagięty w cieńszym końcu i przewiązany powroślem; takimi poszywają się dachy na wiejskich zabudowaniach.

Kielich, cha; n. Kelch; fr. calice; lit. kylikas; naczynie w obrzędach kościoła używane, zwykle metalowe, złożone z kubka, wewnątrz wyłoczonego, z podstawka i trzona. W wiekach średnich dodawano kielichowi ucha.

Kielnia, ni; n. Kelle; fr. truelle; lit. sumtis; narzędzie żelazne łopatkowate, z drewnianym trzonkiem do ujęcia, używane przez

mularzy do nakładania zaprawy wapiennej i narzucania tynku; do zaprawy gipsowej używa się kielni miedzianej.

Kierat, ta; n. Kehrrad, Göpel, Pferdegöpel; koło palczate, poziome, na stojącym wale osadzone, z dyszlami, do których zwykle konie zaprzężone poruszają niem jaką machinę.

Kierownica, cy; n. Leitlinie; fr. directrice; w Geom. prosta, stała, względem której inna prosta zmiennego położenia, dopełnia danych warunków.

Kilimek, mka; kobierzec mały, do nakrywania sprzętów.

Kilof, fa; n. Spitzhacke; fr. pic; narzędzie żelazne o jednym dzióbku, na drewnianym stylisku osadzone, używane do łamania murów, wykopywania kamieni, i t. p.

Kilogram, mu; n. Kilogramm; fr. kilogramme; waga jednego decymetra sześciennego wody, czyli około 2 funtów.

Kilometr, tra; n. Kilometr; fr. kilomètre; miara długości tysiąca metrów, około $\frac{1}{8}$ mili geograficznej.

Kiosk, ka; n. Kiosk; fr. kiosque; altana ogrodowa z nakryciem na słupach, w stylu chińskim zbudowana na podwyższonym naziomiu.

Kiść, ci; n. Schmierquast, Theerquast; fr. guipon; pędzel wietki z końskiego włósienia, używany do smarowania osi i piast u wozów.

Kit, tu; n. Kitt; fr. lut, futée; materyjał pojedynczy lub mieszany, służący do spajania innych materyjałów, jako téż do zarównania uszkodzeń w jakim wyrobie. Kity są rozmaite; ogólnie rozróżnić je można na wodne, do których roztworzenia wody się używa, jak klej, karuk, krochmal, twaróg, wapno, gips, glina, i kity olejne, jak żywica, szelak, siarka i wiele innych. Kit szklarski, n. Fensterkitt, fr. mastie, składa się z pokostu i krédy.

Kiwaczka, ki; n. Schwengel; fr. bascule, brinqueballe; drąg żelazny, u dołu obciążony, u góry zaś połączony z przyrządem, który przez kiwanie drąga porusza dalsze części machiny, jak n. p. przy pumpie studziennój.

Klajster, tru; n. Kleister; fr. colle d'amidon; zaprawa kleista, z ro zrobionego w wodzie krochmalu lub mąki, używana do wyklejania ścian obiciem papierowém, do robót introligatorskich i innych.

Klamka, ki; n. Drücker; fr. loquet; lit. ažumeteklis; rękojeść że-

lazna, z ujęciem metalowém, albo kościaném, szklaném, porcelanowém, przy zamku u drzwi, służąca do ich otwierania i zamykania, przez naciśnięcie ręką lub przez zakręcenie.

Klamra, ry; n. Klammer, Krampe; fr. crampon; sztuka żelaza podłużna z końcami załamanemi i zaostrozonemi, w ciosiolee używana, do tymczasowego spojenia lub przytrzymania części drewnianych, jak n. p. w rusztowaniach, albo do stałego połączenia tychże.

Kłapa, py; n. Klappe, Ventil; fr. soupape; przyrząd zwykle z metalu, służący do otwierania i zamykania otworu w pumpie, dla przepuszczania lub zatrzymywania wody, lub innéj cieczy, albo powietrza; bywa w kształcie okrągłej lub trójkątnej płytki, kuli pustéj, stożka, i t. p.

Klasyczny styl; n. klassisch-antike Stile; fr. style classique; nazwę tę dają porządkom architektonicznym greckiego i rzymskiego stylu.

Klasztor, ra; n. Kloster; fr. cloître, couvent, monastère; lit. klesztarius; zabudowanie dla zgromadzenia zakonnego, zwykle z kościołem połączone. Klasztor mieści w obrębie swych murów: krużganki, wirydaże, cele, refektarz, spiżarnię, kuchnię, kapitułarz, biblijotekę, rozmownię. Chór w kościele dla zgromadzania się na modlitwę, bywa w prezbiterjum, opatrzony w stałe, czyli formy, albo się mieści za wielkim ołtarzem; w klasztorach żeńskich chór przytyka do kościoła i ma do niego zakratowane ościeże.

Klatka schodowa; n. Treppenhaus; fr. cage d'escalier; sić mieszcząca schody do wyższych pięter; powinna mieć na każdym piętrze okno oświetlające; miéwa téż światło z góry, przez wystającą nad dach tak zwaną latarnię; najmniej zaś do zalecenia jest dach szklany nad klatką schodową. W domach wygodnie urządzonych, klatka bywa ogrzewana.

Klój, ju; n. Leim; fr. colle; lit. sakaj; wytwór ze skór i błon zwierzęcych rozgotowanych w wodzie, zwany klejem stolarskim, znanego powszechnie użycia; klój z kości rozgotowanych, po ich poprzedniém oczyszczeniu z tłustych części, i wydzieleniu kwasu fosforowego, jest bezwonny i prędko schnący; z niego przez dodanie cukru, wyrabiają się tabliczki kleju ustnego, n. Mundleim, fr. colle à bouche, używanego do naklejania papieru na deskę rysunkową. Klój pargaminowy, n.

Pergamentleim, fr. colle au baquet, z rozgotowanych w wodzie okrawków pargaminu, ze skórek zajęczych lub króliczych, używa się do rozrabiania farb, zlocenia zdobin malowanych na pargaminie, kartonie, papierze i t. d. Do sklejania części drewnianych i kamiennych jest najwyborniejszym klej twardy, n. Quarkleim.

Klepalność, ści; n. Geschmeidigkeit; fr. malléabilité; własność ciał, mianowicie metali, pozwalająca rozciągać je przez klepanie młotkiem na kowadle, bez narażenia ich na pękanie.

Klepisko, ska; n. Tenne, Dreschtenne; fr. aire de la grange; lit. kłoimas; w części stodół zwanój boiskiem, tok twardy, złożony z gliny ilastój, posoki bydłęcój i zendry, rozrobionych moczem końskim.

Klepka, ki, albo dęga, gi; n. Dauge, Daube; fr. douve, douelle; deska wąska, z jakich bednarze składają beczki i inne naczynia drewniane, z dębiny, lub drzew iglastych.

Klepsydra, dry; n. Sanduhr; fr. sablier; przyrząd do mierzenia czasu, złożony z dwóch szklanych naczynek stożkowych, zetkniętych z sobą wierzchołkami równo przedziurawionemi, przez które przesypuje się piasek z jednego do drugiego w pewnym, przez doświadczenie oznaczonym czasie.

Kleszcze, czów; n. Zange; fr. tenaille; lit. replės; narzędzie żelazne, złożone z dwóch ramion krzyżujących się na sworzniu, mających w jednym końcu krótkie wargi do chwytania jakiej rzeczy, w drugim długie prętowe odnogi dla ujęcia i ściśnięcia ręką. Używane u kowali i wielu innych rękodzielników.

Kleszcze, czy, czów; n. Zange, fr. tenaille, w szt. wojs. rodzaj szanca otwartego, o dwóch czołach tworzących kąt wklęsły, których barki w tyle zbliżają się ku sobie.

Kleszczyki, ków; n. Flachzange; małe kleszcze z płaskimi wargami, w wielu rękodzielnictwach używane.

Kleszczaki, ków, albo szpony; n. Adlerzange, Steinzange; fr. louve à tenaille; kleszcze żelazne, dłuższymi ramionami zawieszane na łańcuchach, schodzących się w jeden łańcuch, krótsze zaś ich ramiona w dół zwrócone, są w końcach haczyko do siebie załamane, dla chwytania i wyciągania w górę kamieni lub innych ciężarów; *fig. 48.*

Fig. 48.

Kleszczyna, ny; n. Zange; fr. moise; w ciesiolce, zwana także kleszczami, sztuka drzewa cienkiej miary, wiążąca ukośnie inne sztuki, w celu utrzymania ich w nadanym względem siebie położeniu; *fig. 49.*

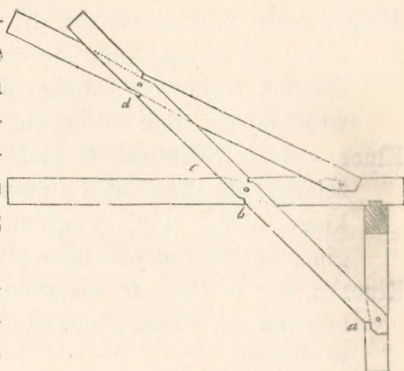

Fig. 49.

Kłęcznik, ka; n. Betpult; fr. prie-Dieu; sprzęt w kościele, kaplicy domowej, lub w sypialni, złożony z pulpitu dla położenia książki i ze stopnia u dołu, na którym się kłęczą podczas modlitwy.

Klijo, lii; n. Klio; fr. Clio; zob. Muzy.

Klin, na; u. Keil; fr. coin; lit. wagis; w Mechanice, jedna z tak zwanych machin prostych, w kształcie trójkąta, którego jedna krawędź jest ostrzejszą od innych. W pospolitem użyciu klin z twardego drewna służy do rozłupywania drzewa; klinem żelaznym, n. Fimmel, fr. cheuvre, rozłupują się kamienie.

Kliniec, Ńca; n. Huf; fr. onglef sphérique; w Geom. część kuli objęta dwoma płaszczyznami przez jej środek przesuniętymi, a odpowiednim dwukątem kulistym.

Klinga, gi; zob. głownia, brzeszczot.

Klinociąg, gu; n. Kropfeisen, Wolf; fr. louve; przyrząd z żelaza, złożony z trzech sztuk krótkich do siebie przylegających, z których poboczne są u spodu szersze niż u góry, średnia zaś, równej u góry jak i u spodu szerokości, opatrzona jest u góry uchem i ogniwnem dla liny; w poprzek wszystkich trzech przesuwają się sworznie z zawłoką; służy do wyciągania w górę ciosów; *fig. 50.*

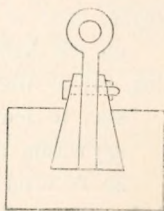

Fig. 50.

Kloc, ca, klocek, cka; zob. pniak; kień.

Klomb, bu; kępa krzewów i kwiatów w ogrodzie, z pewnym gęstem posadzonych.

Klon, nu; bot. acer; n. Ahorn; fr. érable; lit. klawas; drzewo znacznej grubości, u nas rosnące; jego drewno jest wyborym materiałem na wyroby stolarskie, kołodziejskie i inne.

- Kluby, klub**; n. Flaschenzug; fr. moufle; przyrząd używany w ciesiołce do wyciągania ciężarów; złożony z bloków, w jednej żelaznej oprawie, jednego nad drugim, albo obok siebie na wspólnej osi umieszczonych.
- Klucz, cza**; n. Schlüssel; fr. clef; lit. raktas; znany wyrób, zwykle żelazny, do zamykania i otwierania zamków; składa się z krótkiego, obłego pręta, z uchem w jednym końcu, a zębem w drugim; koniec ten jest albo pełny, albo rurkowaty.
- Kluczka, ki**; n. Öse; fr. mentonnet; lit. kablis; mała metalowa obrączka, z odnogą opatrzoną gwintem, dla wkręcenia jej w drzewo.
- Kład, du**; fr. rabattement; w Geom. gdy płaszczyźnie przecinającej się z drugą, nadajemy obrotokoło tegoż przecięcia, i położymy ją na nieruchomej, wtedy punkta lub rysy na pierwszej, dane przez rzuty, przeniesione na drugą, zowią się ich kładami.
- Kład w ciesiołce; zob. stawność.
- Kładka, ki**; n. Steg; fr. passerelle; jedna lub kilka tarcie obok siebie położonych w miejsce mostku, dla przejścia na małej strudze, lub rowie, z jednego brzegu na drugi.
- Kładnica, cy**; fr. plan de naissance; zob. nasada.
- Kłaki, ków, albo pakuly**; n. Werg, Werrig; fr. étoupe; wyczeszyny krótkich włókien lnu lub konopi, służące do utykania szpar w statkach wodnych, do obwijania rur w spojeniach, do czyszczenia tychże, i t. p.
- Kłęczce, cza**; n. Knauf; kapitel lub głowica, uważane bez względu na ich kształt i na ich zdobiny.
- Kłóć, ci**; n. Richtstroh; fr. foarre, foerre, paille longue; słoma prosta, to jest niezmięzwiona, z jakiej się robią kicaki do poszywania dachów, słomianki i rozmaite plecionki. Zwana także r ó w n i a n k ą.
- Kłoda, dy**; n. Block; fr. tronche; gruba sztuka drzewa nieobrobiona.
- Kłonica, cy**; n. Runge; fr. rancher; cienka sztuka twardego drzewa, jakich dwie w przodkowym półwoziu osadza się w kołowrocie, aby te półkoszek utrzymywały.
- Kłotka, ki**; n. Hängeschloss, Vorlegeschloss; fr. cadenas; lit. spina; zamek wiszący, który się przyczepia do skobla drzwi, skrzydni i t. p. dla ich zamknięcia.
- Knebel, bla, albo krępulec**; n. Knebel; fr. garrot; podłużny kawałek

twardego drewna, który się używa do skręcania wici, faszy-
ny, sznurka u piłki stolarskiej i t. p.

Knypel, pla; n. Klöpfel; fr. maillet; pałka półkulista z krótką rę-
kojeścią, z jednej sztuki buczyny wraz z głową utoczoną, ja-
kiej kamieniarze używają przy obrabianiu kamieni.

Kobalt, tu; n. Kobalt; fr. cobalt; metal znajdujący się tylko w sta-
nie niedokwasu, lub w połączeniu z arsenikiem, albo z siar-
ką. Wyrabia się z niego farba błękitna, znana w handlu pod
nazwą n. Kobaltblau, fr. bleu de cobalt, jako też smalta.

Kobiątka, ki; n. Kober; fr. coffret; mały koszyk z nakrywką z ły-
ka upleciony, z paskiem do zawieszenia przez ramie; używa-
ny przez lud wiejski, a szczególnie przez czeladź ciesielską,
do noszenia żywności i drobniejszych narzędzi.

Kobierzec, rea; n. Teppich; fr. tapis; lit. kauras; tkanina z wełnia-
nych lub innych włókien, w rozmaitych barwach i obrazach,
służąca do okrywania ścian, stopni, posadzki, sprzętów domo-
wych i t. p. Zob. także aras, gobelin, dywan, kilimek.

Kobylica, cy; n. Bock, Rüstbock; fr. chevalet; zestawą złożoną
z poziomą sztuki drewna, lub grubą tarcicą, i ze czterech
nóg; służąca przy budowaniu do urządzania rusztowań.

Kocioł, kotła; n. Kessel; fr. chaudron; lit. katilas; naczynie z bla-
chy miedzianej, żelaznej, lub z surowca, służące do grzania
lub warzenia rozmaitych cieczy. Kocioł parowy, n. Dampf-
kessel, fr. chaudière à vapeur, przy parowozach i innych ma-
chinach, do wytwarzania pary przeznaczony.

Kociołek, lka; n. Sammeltrichter; fr. cuvette; duży lej z blachy,
przytwierdzony do dachu w końcu rynny okapowej, do któ-
rego z niej woda deszczowa splywa, i przez rurę spustową
odchodzi.

Kociuba, by; n. Rührlöffel; fr. râble; drążek żelazny, w jednym koń-
cu łyżkowaty, używany w hutach do mieszania materiału
roztopionego.

Kojce, ców, pl.; n. Caponniere; fr. caponnière; w szt. wojsk. dzieło
forteczne w rowie suchym, do obrony samego rowu prze-
znaczone.

Kokora, ry; zob. wręga.

Koks, ksu; n. Kohk, Kohks; fr. coke; ciało otrzymywane przez
suchą destylacją węgla kopalnego, przy wydzielaniu zeń ga-
zu do oświetlania używanego. Koks jest lekki, z połyskiem

- jakby metalicznym, służy do palenia na kominku pokojowym, gdyż niewydaje dymu.
- Kolba**, by; n. Löttheisen, Löthkolben; fr. soudoir; klinowaty kawałek miedzi lub żelaza, osadzony na końcu żelaznego pręta, z trzonkiem drewnianym na drugim końcu. Narzędzie to używane jest w rzemiosłach do lutowania cyną.
- Kolce**, ców; n. Schweinfedern; fr. chardons; żelazne kolce na parkanach lub murach ogrodowych nabite, aby przeszkodzić przełożeniu przez nie.
- Kolczak**, ka; n. Dorn; fr. ardillon; narzędzie stalowe, w kształcie ołówka zastruganego, które służy do przebijania lub do rozprzestrzeniania dziur w blasze.
- Kolczuga**, gi; n. Ringelpanzer; fr. cotte de mailles; zbroja nakształt koszuli, zrobiona z koluszek czyli ogniwek stalowych.
- Kolej**, lei; n. Gleis; fr. ornière; rowek w drodze bitej wyjeżdżony, który drobno tłuczonym kamieniem wcześniej zapelniać należy, najlepiej podczas dżdżystej pory. Na drodze żelaznej koleją albo torem, n. Schienen, fr. rails, nazywa się ciąg parzystych szyn żelaznych, nad powierzchnię drogi wystających i przymocowanych do drewnianych poprzecznie ułożonych podkładów, zwanych progami.
- Koliba**, by, szałas u gorali, budowa z drzewa i gałęzi, służąca za miejsce schronienia się przed słońcem.
- Kolofonija**, nii; n. Colophonium; fr. colophan; ciało żywiczne żółto-brunatne, kruche, które się otrzymuje przy destylowaniu terpentyny; używane przy lutowaniu cyną i do wyrabiania laku.
- Koloryt**, tu; n. Colorit; fr. coloris; w malarstwie jest jednym z głównych zadań, nadanie w obrazach szczegółowym przedmiotom właściwych barw i odcieni, iżby te dla oka najwięcej się zbliżały do natury. Nie każdemu artyście udaje się cel ten osiągnąć; do znakomitych dawnych kolorystów liczą się: Titian, Correggio, Rubens, Vandyk i i.
- Kolos**, sa; n. Koloss; fr. colosse; posąg ludzki olbrzymiej wielkości.
- Kolumna**, ny; n. Säule; fr. colonne; słup obły z drzewa, z kamienia, lub z metalu, złożony z bazy, słupca i kapitelu w stylach starożytnych.
- Kolumnada**, dy; n. Säulengang; fr. colonnade; szereg kolumn w prostej linii, lub w okrąg ustawionych i nakrytych.

- Koluszko**, ka; n. Bügel; antabka, mała obręczka metalowa, jak n. p. u zegarka, służąca do ujęcia i do zawieszenia przedmiotu.
- Kół**, kołu; n. Pflock; fr. pieu; kij gruby, obły lub łupany, zaciosany ostro u dołu dla wbicia go w ziemię, jak n. p. w płocie.
- Kołatka**, ki; n. Thürklopf; fr. heurtoir; antaba ciężka, metalowa, u drzwi bramy wjazdnej, służąca do pukania, czyli kołatania, często ma kształt wiszącego młotka.
- Kołczan**, na; n. Köcher; fr. carquois; szeroka pochwa z łubia, skórą powleczone, z paskiem do zawieszenia przez ramie, służąca na umieszczenie strzał. Często kołczan stanowi część sahadaka.
- Kołek**, lka; n. Pflock; fr. cheville; lit. wagis, wirbałas; krótki kawałek drewna twardego, używany zamiast goździa.
- Kółko**, ka; małe koło, zwykle zębate w zegarach i innych machinach. **Kółko skoczne**, n. Steigrad, fr. roue de champ, z ukośnymi zębami, w zegarze do poruszania wahadła przeznaczone. **Kółko zaporcze**, n. Sperrrad, fr. roue de rencontre, rochet, z ukośnymi zębami, za które zaskakująca zapadka niedozwala mu wstecznego obrotu.
- Koźniérz**, rza; n. Geschlinge; pierścienie na końcach rur metalowych, którymi się z sobą stykają i śrubami spajają.
- Koło**, la; n. Kreis; fr. cercle; w Geom. płaszczyzna ograniczona okręgiem; prosta przecinająca okrąg w dwóch punktach, dzieli koło na dwie części zwane odcinkami koła, n. Segment, fr. segment; gdy ta prosta przechodzi przez środek koła, odcinki są sobie równe i zowią się półkołami, n. Halbkreis, fr. demi-cercle. Część koła klinowata, między dwoma promieniami i łukiem zawarta, jest wycinkiem koła, n. Sector, fr. secteur. Gdy dwa okręgi różnych promieni, na jedynże płaszczyźnie, ze wspólnego środka są nakręślone, wtedy część koła większego, między temi okręgami zawarta, nazywa się wieńcem koła, n. Kranz, fr. couronne. Obszar koła, wyraża się przez πr^2 , gdzie $\pi = 3,14159\dots$, zaś r jest daną długością promienia.
- Koło powtarzające**; zob. teodolit.
- Koło wodne**; n. Wasserrad; fr. roue hydraulique; koło wielkie we młynach, lub innych machinach wodą poruszanych; składa się z dwóch wieńców z tarcie zrobionych i równoległe do siebie z pewnym odstępem, za pomocą ramion związanych z wałem

poziomym, którego osie żelazne toczą się w metalowych pan-
 wiach; między wieńcami osadzone są poprzeczne łopatki,
 na które woda żłobem płynąca w rozmaity sposób działa, mianowicie: gdy spada na koło prawie przy najwyższym punkcie jego obwodu, łopatki są łamane, a woda wywiera swą siłę przeważnie własnym ciężarem, i koło takie nazywa się nasiębierném albo korecznikiem, n. *oberschlächtiges Rad*, zaś miejsca między łopatkami zowią koreczynami; — koło śródbierne, n. *mittelschlächtiges Rad*, ma łopatki pojedyncze, prawie w kierunkach promieni koła poosadzone, przyjmuje wodę ze żłobu w wysokości nieco mniejszej od położenia osi wału, a woda działa przeważnie uderzaniem w łopatki; żłób prowadzący wodę, przedłużony jest na dół i wygięty w łuk, współśrodkowy z obwodem koła; — w kole podsiębierném, n. *unterschlächtiges Rad*, łopatki podobnie jak w poprzedzającym są pojedyncze i podobnie osadzone, lecz woda płynąca na koło żłobem prawie poziomym, udziela mu tylko własnego ruchu, bez wpływu swego ciężaru.

Koło u wozu; n. *Rad*; fr. *roue*; lit. *ratas*; składa się z części środkowej zwanéj piastą, ze sprych wpuszczanych w piastę, i z wieńca złożonego z dzwon osadzonych na sprychach tak, iżby w każde dzwono dwie sprychy wpuszczonemi były; dzwona zaś połączone są z sobą na sztorc moździeniami, i składają wieniec koła, okuty w około obręczą żelazną, szynalami przy-mocowaną.

Koło zębate; n. *Zahnrad*; fr. *roue dentée*; w machinie koło, mające zęby na obwodzie, i wtedy zwane obwodowém, n. *Stirnrad*; albo mające téż zęby na wieńcu, zwane wieńcowém, n. *Kronrad*. Gdy osie obrotowe zazębiających się kół są do siebie równoległemi, a zwykle wtedy są różnych promieni, wtedy koło mniejsze zowie się trybem albo cewiem, n. *Trieb*, fr. *pignon*; jeżeli zaś cewie w miejsce zębów ma szczeble między dwoma krążkami osadzone, wtedy cewie nazywają łatką, n. *Drilling*, fr. *lanterne*. Gdy osie zazębiających się kół nie są do siebie równoległemi, lecz w przedłużeniu spotkałyby się z sobą, wtedy obwody kół powinny mieć powierzchnie stożkowe.

Kołodziej, ja; n. *Rademacher*; fr. *charron*; lit. *ratadajlis*; rzemieślnik wyrabiający koła do wozu.

Kołowrot, tu; n. Haspel; fr. treuil; zestawia z drzewa lub żelaza, służąca do wyciągania ciężarów za pomocą liny, obwijającej się około wału poziomego, poruszanego korbami, albo ramionami, na osiach wału w krzyż osadzonemi, albo kołami zębatemi. Gdy wał jest pionowym, kołowrot zowie się stojącym, n. Spille, fr. cabestan.

Kołowrotem także nazywa się u wozu krótka sztuka twardego drewna, leżąca na nasadzie i z nim sierdzeniem połączona, w której kłonicie są osadzone. Kołowrot koński, albo giepel, zob. kierat.

Kołowrotek, tka; n. Drehkreuz; fr. tourniquet; na niskim słupku krzyż sworzniem w środku przytwierdzony i poziomo obracać się dający, dla zamknięcia wnijsia w fórtce ogrodowej lub podworcowej, aby nią bydłeta nieprzechodziły.

Komel, mla; fr. souche; grubszy koniec konaru, gałęzi lub odciętego wierzchołka drzewa.

Komiega, gi; statek wodny, czworościenny, do splawu zboża na rzęce, zwany także szkuta.

Komin, na; n. Schornstein; fr. cheminée; lit. aukszonis; kanał w ścianie murowany i nad dach wystający, dla odprowadzania dymu od ogniska. Część komina nad dach wystająca, n. Schornsteinmund, fr. souche de cheminée, powinna przewyższać najwyższą część swego, lub przyległego dachu.

Kominek, nka; n. Kamin; fr. cheminée; lit. kaminas; zagłębienie w ścianie pokoju z ogniskiem na 2 decymetry nad podłogę wzniesioném i z kanałem kominowym; służy do prędkiego ogrzania pokoju, drwami albo węglem lub koksem, a przy użyciu ostatnich, winien mieć ruszt i popielnik.

Komnata, ty, albo kownata, mały pokój obok większego.

Komora, ry; n. Kammer; fr. bouge; pomieszczenie w budowlu przeznaczone na skład sprzętów, niemających codziennego użycia.

Komora w szt. wojsk. jest częścią kanału w broni palnej, mieszcząca nabój; w moździerz lub granatniku średnica komory jest mniejszą od średnicy kanału.

Kompas, su; n. Sonnenuhr; fr. cadran solaire; przyrząd złożony z tarczy, na której są nakręślone rysy godzinowe według zasad Gnomoniki, i ze skazówki metalowej. Kompas jest albo przenośny i wtedy ma dodaną puszkę z igłą magnesową, a taki służyć może dla każdej miejscowości, albo jest stały,

zrobiony na poziomej płycie, na ścianie, kolumnie lub na jakiejś bądź powierzchni krzywej, w jednym tylko miejscu użycie mający. Głównem przeznaczeniem kompasu jest wskazywać czas południa, dla regulowania zegarów.

Konar, ra; n. Ast; fr. mère branche; gałąź gruba z pnia w drzewie wyrastająca.

Koncerz, rza; miecz wąski, długi, przypasywany do siodła i służący do pchnięcia z konia; pieszo bowiem niemożnaby go nosić z powodu znacznej długości.

Konchoida, dy; n. Konchoide; fr. conchoïde; krzywa płaska czwartego stopnia o dwóch osobnych gałęziach. Gdy przez punkt C

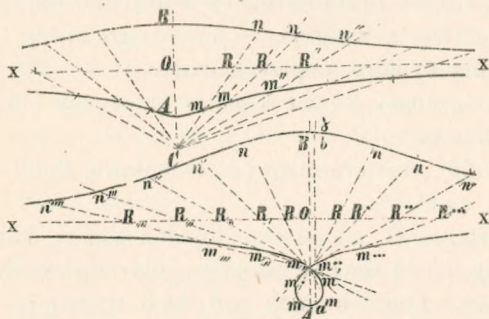

Fig. 51.

zewnątrz prostej nieograniczonej xx' , poprowadzimy w dowolnym kierunku prostą CR , a z punktu R jej przecięcia się z pierwszą, odetniemy długości $Rm = Rn$, równe danej długości stałej, tedy punkta m i n należeć będą do konchoidy $Amm''''...$,

$Bnn''''...$, którą nakreślimy przez dostateczną ilość punktów, otrzymanych powtarzaniem podobnegoż wykreślenia: gałąź Bnn'''' nazywa się górną, Amm'''' dolną. Gdy stała długość dana jest większą, niż odległość punktu danego C od osi xx , wtedy gałąź dolna mieć będzie kształt $m''''mAm'm''''m''''$, a część jej $m''''mAm'm''''m$, zowie się węzłem. Oś xx' w każdym razie jest oraz nibystyczną konchoidy; fig. 51.

Kończyna, ny; n. Spitze; fr. amortissement; ostre zakończenie jakiej części w budowli, jak szczytu, dachu na wieży, i t. p.

Konew, nwi, konewka, ki; n. Kanne; lit. stuopka; naczynie drewniane lub blaszane, w kształcie uciętego stożka, służące do noszenia wody lub innej cieczy.

Konfesyjonał, lu; zob. spowiednia.

Koniczyna, ny; n. Kleeblatt; fr. trèfle; znana roślina, której liście naśladowane w rzeźbie, używane były w średniowiecznych budowlach jako zdobina.

Konopacenie, nia; utykanie klakami konopnemi lub lianemi spo-

jeń w ścianach statków wodnych, lub innych drewnianych budowli.

Konopie, pi; bot. *canabis sativa*; n. Hanf; fr. chanvre; lit. kanape; roślina znana, z której włókien wyrabiają się płótna, pasy, liny, powrozy, i t. p., a z nasienia olej.

Konserwa, wy; szaber lub zwir, złożony na bankietach drogi bitéj, dla jéj utrzymania w dobrym stanie.

Konsola, li; n. Tragstück; fr. console; podstawek wystający ze ściany, lub na niéj przytwierdzony, kamienny lub gipsowy, zwykle ozdobnie rzeźbiony, na którym stawia się popiersie, posąg, zégar, wazon i t. p.

Konstelacyja, cyi; n. Gestirn; fr. constellation; gromada gwiazd na niebie, ujęta w pewien okres; możnaby konstelacyją nazwać ugwiazdem, to jest ułożeniem gwiazd.

Konstrukcyja, cyi; zob. ustrój.

Kontyna, ny; ogólna nazwa świątyni pogańskich.

Konwisarz, rza; n. Zinngiesser; fr. potier d'étain; rzemieślnik, wyrabiający z cyny rozmaite naczynia.

Kopa, py; n. Schock; fr. soixantaine; lit. kapa; liczba 60 sztuk; niektóre materyjały budowlane liczą się na kopy, n. p. kopa desek, gontów, łat, gwoździ i t. p.

Kopaczka, ki; zob. motyka.

Kopal, lu; n. Kopal; fr. copal; żywica wyciekająca z drzew: *elaeocarpus copaliferus*, *rhus copalinium* i innych, rosnących w gorących strefach; jest biała, przejrzoczysta, używana do lakierów.

Koperwas, su; n. Vitriol; fr. vitriol; nazwa ogólna służąca solom, utworzonym przez połączenie kwasu siarkowego z niedokwasami metalicznymi. Główniejsze z nich znane w użyciu techniczném są: 1) Koperwas zielony czyli żelazny, Eisen-vitriol, fr. vitriol de fer, używany do wyrobu atramentu, w farbieństwie, jako środek odwaniający, i t. d.— 2) Koperwas błękitny, czyli miedziany, n. Kupfervitriol, fr. cuivre vitriolé, mający użycie w farbieństwie i do wyrobów galwanoplastycznych.— 3) Koperwas biały, czyli cynkowy, n. Zink-vitriol, fr. vitriol blanc, blanc de Goslar, służący do wyrabiania rozmaitych farb i jako przymieszka do pokostów.

Kopiec, pea; n. Hügel; fr. tertre; lit. kankur; wzniesienie z ziemi w kształcie stogu usypane, jako mogiła lub inny pomnik: takie mamy w okolicach Krakowa znane pod nazwami kopca

Krakusa, mogiły Wandy, kopca Kościuszki. Znaki graniczne kopcami zwane, n. Gränzhügel, fr. tertre limitrophe, mają zwykle wewnątrz złożone ułamki cegły, skorupy szkła, kawałki węgla, oraz naczynie szklane mieszczące w sobie pismo objaśniające zwykle na pargaminie.

Kopija, pii; n. Copie; fr. copie; przerys, czyli zdjęcie wiernego rysunku z pierworysu i przeniesienie go na papier, na ścianę, na szkło, na płótno i t. p., do czego wielorakie służą sposoby, mianowicie przez kalkę, przez podkładkę, przez szybę, przez przekłucie igłą główniejszych punktów, przez patronę, i t. p. **Kopija**, zob. włócznia.

Kopuła, ły; n. Kuppel; fr. coupole, dôme; sklepienie półkuliste lub w kształcie innéj powierzchni obrotowéj, albo téż złożone z wielu częściowych obłakowych powierzchni, zwanych polami sklepienia.

Kopyś, ści; n. Rührscheit; fr. palon, mouvoir; lit. branktuwe; drążek z drzewa lub żelaza, w jednym końcu łopatkowaty, służący do mieszania materyjałów przy ich gotowaniu, lub roztapianiu.

Kopystka, ki; n. Spatel, Spachtel; fr. amassette, spatule; narzędzie w kształcie noża, zrobione z bukszpanu, rogu lub kości, z końcem ukośnie ściętym i ostrym, służące do zgarnywania rozcieranych farb, i nakładania ich na paletę.

Kopyto, ta; n. Huf; fr. sabot, corne; lit. nagas; rogowate pokrycie stopy u zwierząt; jako materyjał do rozmaitych wyrobów tokarskich, także do nadania żelaznym wyrobom wstawianego hartu.

Korba, by; n. Kurbel; fr. manivelle; w machinach przedłużenie osi obrotowéj w kształt różna wygięte, służące do obracania rękami wału w studni, kołowrotu, i t. p. Oś prócz rzeczonych zagięć na końcach, miewa czasem i pośrednie, za pomocą którego nadaje się ruch naprzemian, czyli tam i nazad, innym częściom maszyny.

Korba; n. Brustleier; fr. vilebrequin; narzędzie żelazne, środkiem wygięte, z toczoną głową z drewna w jednym końcu, a świdrem w drugim; używane u stolarzy do wiercenia dziur.

Korcipka, ki; zob. czeremcha.

Korczak, ka, albo korecznik; koło wodne nasiębiejne.

Korczyzna, ny; n. Stossschaufel; zob. koło wodne.

- Kord**, da; broń sieczna, nakształt małego miecza, do cięcia i pchnięcia.
- Kordelas**, sa; n. Hirschfänger; fr. coutelas; krótki kord myśliwski.
- Korek**, rka; n. Kork; fr. liège; lit. luobas; narośl pokrywająca korę na pniu dębu korkowatego, łac. quercus suber, n. Pantoffelholz, znana z powszechnego użytku.
- Korona**, ny; n. Krone; fr. couronne; oznaka godności monarchy, złożona z łubka i zębów, którym w wiekach późniejszych dodano obłaki, w jeden u wierzchu węzeł z sobą połączone.
- Koronka**, ki; n. Krone; fr. crête; ciąg listków lub innych zdobin rzeźbionych albo malowanych, tak wiszących jak i sterczących w górę na krawędziach gzymsów, zwłaszcza w stylach średniowiecznych, w ołtarzach, kazalniach i t. p. Także górną część pieca kaflowego lub żelaznego, nazywają koronką, n. Ofenkranz.
- Koryncki porządek**; n. korinthische Bauweise; fr. ordre corinthien; jeden z greckich porządków architektonicznych, odznaczający się stosunkowo większą od innych wysokością kolumn i ozdobniejszym kapitelem, z ijońskiego naśladowanym. Załączona *fig. 52* przedstawia przykład w tym porządku.
- Korytarz**, rza; n. Durchgang, Laufgang; fr. corridor; sień wąska, długa, ułatwiająca wyjścia z przyległych pomieszczeń.
- Koryto**, ta; n. Trog; fr. auge; lit. łowis; naczynie podłużne, z jednej kłody wydłubane, jak przy studni, dla pojenia bydła.
- Koryto rzeki**; n. Flussbett; fr. lit de fleuve; łożysko naturalne rzeki. Koryto robocze, n. Mühlgraben, fr. canal de moulin; łożysko wybrane w gruncie dla prowadzenia wody z rzeki na koła młyna lub innej maszyny wodnej.
- Korzec**, rca; n. Scheffel; fr. boisseau; miara objętości; korzec warszawski mieści 128 litrów.
- Kosa**, sy; n. Sense; fr. faux; lit. dalgie; narzędzie żelazne, z ostrym brzuścem wklęsło-łukowatym, na stylisku osadzone, używane do koszenia trawy.
- Kość słoniowa**; n. Elfenbein; fr. ivoire; z kłów słonia, używana na rozliczne wyroby rzeźbiarskie, tokarskie; w cienkie płyty porznięta, służy do wykładania, do malowania na niej miniatur, i w. i. Z drobnych jej odpadków, otoczyn lub trocin spalonych w glinianém zamkniętém naczyniu, otrzymuje się twardy węgiel, który miałko utarty, daje czarną farbę, zwaną czer-

nią z kości słoniowej, n. Elfenbeinschwarz, fr. noire d'ivoire, używaną w malarstwie.

Kość sepii; fr. os de sèche; kość gąbczasta z mięczaka zwanego sepiją, używana do szlifowania delikatnych wyrobów z bursztynu, z pianki i t. p.

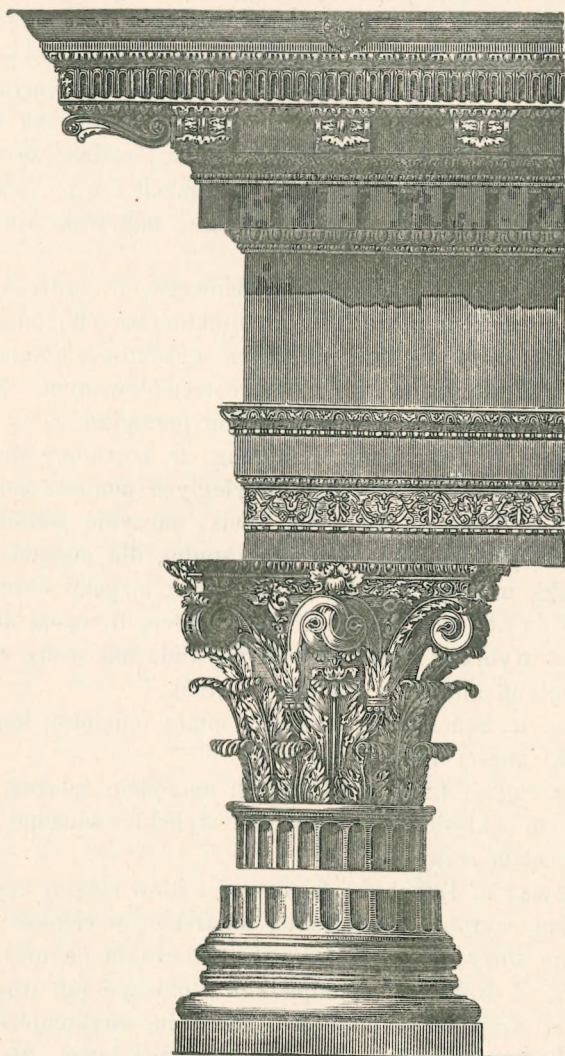

Fig. 52. Ze świątyni Jowisza Statora w Rzymie.

Kościół, ła; n. Kirche; fr. église; lit. bażnicia; dom modlitwy i ob-
rzędów religijnych rzymsko-katolickich. Przybiera nazwę ko-
ścioła katedralnego, bazyliki, kolegiaty, kościoła parafjalnego
lub filijalnego, albo klasztornego, stósownie do rozmaitych
rozmiarów, kształtu i przeznaczenia szczegółowego. Obszar we-
wnętrzny kościoła ocenia się według liczby ludzi jaką pomie-
ścić może, licząc na jedną osobę siedzącą wraz z ławką $\frac{1}{5}$
metra kwadr., a $\frac{1}{4}$ metra $\square$ na stojącego człowieka.

Kośnica, cy; n. Beinhaus; fr. charnier, ossuaire; lit. kaulinicia; ma-
łe przybudowanie zewnątrz kościoła, lub przy murze cmen-
tarzowym, przeznaczone na składanie wygrzebanych kości
ludzkich.

Kostka, ki; n. Würfel; fr. dé; zob. sześcian.

Kosz, sza, koszyk, ka; n. Korb; fr. panier, corbeille; lit. retis, su-
daretis; plecionka z wikła, z gałęzi wiérzby i innych drzew,
mająca dno, służąca jako naczynie rozmaitego kształtu do
przenoszenia materyjałów.

Kosz w dachu; n. Dachkehle, Einkehle; fr. noulet, goulet; gdzie
dwie połacie dachu spotykają się z sobą, tworzy się kąt dwu-
ścienny wklęsły, zwany u cieśli koszem; w nim zakłada się
rynna do odprowadzania wody dészczowej, która wymaga bar-
dzo starannego wyłożenia blachą, aby zapobiedz przeciekaniu.

Kosz młyński; n. Rumpf; fr. trémie; zrobiony z tarcie, czworościen-
ny, u dołu zwężony, do którego we młynie wsypuje się ziar-
no na zmelcie.

Kosz ogrodniczy; wpleciony na długich kołach wbitych w ziemię,
dla osłony młodego drzewka od uszkodzenia.

Kosz okienny; n. Fensterkorb; fr. abatjour; okienica z desek u o-
kna więziennego, naprzód pochylona, aby światło z góry tyl-
ko dochodzić mogło.

Kosz plecny; n. Tragkorb; fr. hotte; do noszenia ciężarów na ple-
cach, do czego ma dodane pasy.

Kosz szańcowy; n. Schanzkorb; fr. gabion; z chróstu na długich
kołach, bez dna upleciony; napelnia się ziemią lub piaskiem
i służy do osłony szanca.

Koszałka, ki; n. Binsenkorb; fr. manne; koszyk z sitowia uplecio-
ny, ze zbliżonemi ku sobie dwoma ściankami, i z dwoma ka-
blakami.

- Koszary**, szar; n. Kaserne; fr. caserne; budynek na mieszkanie załogi wojskowej.
- Koszenila**, li; n. Cochenille; fr. cochenille; gatunek owadu, coccus cacti, żyjącego na kaktusach stref gorących; wysuszony przychodzi do nas drogą handlową, i daje piękną karmazynową farbę.
- Koszówka**, ki; zob. dachówka.
- Kosztorys**, su; n. Bauanschlag; fr. devis; obliczenie kosztów zamierzonej budowy, według szczegółowego jej nakręślenia i warunków, jakim ta ma odpowiadać: obejmować ma najprzód rozbiorowo usprawiedliwiony wykaz jednostkowych cen materiałów i robót, według miejscowego ich oszacowania, z wyrażeniem gatunku każdego materiału, a następnie obliczenie wymiarów każdego rodzaju, z umieszczeniem cen pojedynczo i ogólnie zebranych.
- Koszykarz**, rza; n. Korbmacher; fr. vannier; rzemieślnik trudniący się wyrabianiem koszów i koszyków.
- Kotew**, twi; zob. ankra.
- Kotewka**, ki; n. Fussangel; fr. chausse trappe; w szt. wojs. kilkulcalowa sztuka żelaza, o czterech kolcach tak rozłożonych, iż jakbądź rzuci się kotewkę na ziemię, zawsze jeden kolec w górę sterczy.
- Kotlarz**, rza; n. Kupferschmied; fr. chaudronnier; rzemieślnik, wyrabiający rozmaite naczynia z miedzi.
- Kotlina**, ny; n. Kesselfeuerung; fr. âtre de chaudron; miejsce nad ogniskiem obmurowane dla osadzenia kotła do grzania wody przy łazienkach lub zakładach fabrycznych. Próżnia otaczająca boki i dno kotła, powinna być umiarkowana, dla dobrego ciągu powietrza i odprowadzania dymu: odstęp między dnem kotła a ogniskiem, wynosić ma około 46 cm. przy użyciu drewna opał, zaś przy opale węglem kamiennym, nie więcej nad 36 cm. a powietrze tylko przez otwór popielnika i przez rószt dochodzić winno.
- Kotlina; nizina zagłębiona, zewsząd wzgórzami otoczona.
- Kotwica**, cy; n. Anker; fr. ancre; wyrób z żelaza, z uchem u góry i odnogami wygiętymi u dołu, ostro zakończonemi, przywiązany do statku wodnego na długiej linie, który się rzuca na

dno wody, dla wstrzymania ruchu statku. W sztukach kotwica jest godłem nadziei.

Kowadło, dła; n. Ambos; fr. enclume; lit. prejkalas; gruba sztuka żelaza z płaską, poziomą powierzchnią u góry, a z trzonem ostro zakończonym u spodu, który się wpuszcza w niski pniak drewniany; służy kowalom, ślusarzom i wielu innym rzemieślnikom do kucia metali.

Kowal, la; n. Schmied; fr. forgeron, maréchal; lit. kalwis; rzemieślnik trudniący się okowaniem wozów, wyrobem podków, i innych grubszych sztuk z żelaza.

Kownata, ty; zob. komnata.

Kozica, cy; zob. styk.

Kozioł, zła; n. Bock; fr. chèvre; dwa krótkie i cienkie pale, na krzyż z sobą witką związane i utkwione w ziemię; takich dwie lub więcej par służą do nakładania wikła lub innych gałęzi, i przewięzywania ich na faszyny.

Kozioł stelmaszy, n. Hebebock, fr. chèvre; ma dwie nogi trójkątnie z sobą związane i drąg w wierzchołku z nimi złączony, i służy do podnoszenia osi u wozu, dla zdjęcia lub założenia koła.

Kozioł ciesielski, n. Fugbank, Stossbank; długa sztuka drzewa na czterech lub więcej niskich nogach, używany do fugowania i spajania desek.

Kozub, ba; n. Trompe; fr. trompe; sklepienie w kącie wklęsłym, między murowanemi ścianami. Zob. sklepienie.

Kozubek, bka; zob. sklepienie stożkowe.

Kożuch, cha; powłoka, która się tworzy na powierzchni metalu stopionego na wolnym powietrzu.

Kracbirszt, ta; n. Kratzbürste; zob. drapka.

Kraj, ju; zob. brzeg.

Krajobraz, zu; n. Landschaft; fr. paysage; widok okolicy przedstawiony w obrazie.

Kram, mu; n. Kram; fr. boutique; sklep, do sprzedawania towarów metalowych, lub łokciowych; kram żelazny, kram płocienniczy.

Kraniec, ńca; n. Kronholz, Holm; fr. chapeau, raineau; gruba sztuka drzewa, poziomo lub ukośnie położona, w spodzie garowana, którą się osadza na czopach pali wbitych w ziemię, stanowiących ściany w upustach lub innych budowach wo-

dnych. Krańcem studni, fr. margelle, nazywają ostatni u góry wieniec jęj cembrzyny.

Krata, ty; n. Gitter, Gitterwerk; fr. grille, treillis; lit. narynicia; przegroda metalowa przejrzysta, często na podmurowaniu wzniesiona, otaczająca dziedziniec, ogród, pomnik, lub zamykająca oścież drzwi, okna, nadedrzwia.

Krata bramna, n. Ege, Fallgatter, Fallthor; w sztuce wojsk. krata żelazna w bramie, do podnoszenia i spuszczenia urządzona.

Krawędź, dzi; n. Kante; fr. arête; lit. krasztas; prosta lub krzywa, wynikająca z przecięcia się z sobą powierzchni; rozróżnia się na wydatną i wklęsłą.

Krawędź zwrotu; fr. arête de rebroussement; w Geom. rodząca powierzchnię krzywęj, przechodząca przez punkt zwrotu krzywęj wodzącej. Niewłaściwie dają tę nazwę wodzącej, która dzieli powierzchnię krzywą na dwie osobne powłoki.

Krawężnica, cy; zob. krokiew.

Krąg, kręgu; n. Diskus; fr. rond, disque; nazwa kształtu, jakie ma kamień młyński, kamień w brusie i t. p.

Kraglak, ka; zob. oblak.

Krażek, żka; n. Rolle; fr. poulie; jedna z machin prostych w Mechanice, złożona z kółka na osi i z oprawy dla jęj umieszczenia. Krażek, tém różny od bloka, że na obwodzie niema zagłębienia; służy do przeprowadzenia ruchu w machinie, za pomocą pasa lub rzemienia.

Krażyna, ny; n. Lehrbogen, Lehrgerüst, Bogengerüste; fr. cintre; zwykle z niemiecka buksztelem zwana zestawą, złożona z tarcie wykrojonych według łuku obłęczystości wewnętrznej sklepienia, do którego jest przeznaczona na czasowy użytek.

Kréda, dy; n. Kreide; fr. craie; wapień ziemisty, mięki, używany do powłok olejnych.

Kredens, su; n. Büffet; fr. buffet; izba najwłaściwięj między kuchnią a jadalnią położona, mieszcząca szafy dla przyborów do nakrycia i zastawiania stołu potrzehnych. Szafę także mieszczącą przedmioty tegoż rodzaju nazywają kredensem.

Krempulec, lea; zob. przetyczka.

Kremzerwajs, su; zob. bieleń.

Kréskowanie, nia; n. Schraffirungen; fr. hachures; w rysunku ołówkiem lub piórem, wyrażenie cieniów kréskami; w rysunku po-

dobniez topograficznym, wyrażają się kréskami stopniowe pochyłości naziomu.

Kreślina, ny; n. Maasswerk; fr. tracé géométrique; każda zdobina architektoniczna, na zasadzie wykreśleń geometrycznych, a nie z wolnej ręki zrobiona.

Krésopal, la; n. Aichpfahl; fr. marqueur, palplanche; pal wbity przy młynie, lub przy innym zakładzie wodą poruszany, u góry żelazną obręczą okuty, wskazujący wysokość zwierciadła wody, przez odpowiednią władzę oznaczoną, w jakiej właściciel zakładu obowiązany jest stale też wodę utrzymywać, aby nienarażać na zatapanie cudzego zakładu, wyżej na téjże samój wodzie założonego, lub na zalewanie cudzych gruntów.

Kręgiel, gla; fr. poinçon; słupek ostro zakończony, wytoczony z drzewa, sterczący jako zdobina na szczycie lub na rogach szczytowych dachu, dymnika i t. p.

Krężel, zła, albo krażel; n. Wickelpuppe; fr. poupard, poupon; drewno toczone naksztalt kręgła, na które się kądziel nawija.

Krochmal, lu; n. Stärke, Stärkemehl; fr. amidon; lit. skarubas; ciało otrzymywane z ziemniaków, pszenicy i innych roślin, którego wieloraki powszechnie znany jest użytek, do klejenia.

Krój, kroju, albo trzusło; n. Pflugeisen, Pflugmesser; fr. coutre; żelazo u pługa ostre, przy jednéj stronie lemiesza osadzone, które odkrawa skibę, mającą się jednocześnie lemieszem poderznąć i odwrócić odkładnicą. Zob. także przekrój.

Krok, ku; n. Schraubengang; fr. pas de vis; odstęp jednego zakrętu między jego końcami w śrubie, lub w schodach krętych.

Krokiew, kwi; n. Sparren; fr. chevron; lit. skirptis; sztuka cienkiego drzewa, z jakich się składa zewnętrzna zestaw dachu, utrzymująca jego pokrycie. W dachu siodłowym ze szczytami, gdzie długość dachu w kalenicy, równa jest jego długości przy okapie, krokwie są równéj sobie długości. Gdy kalenica jest krótszą niż okap, jak to bywa w dachach siodłowych bezszczytowych, tam krokiew skrajna, od końca kalenicy do końca okapu jest dłuższą od pośrednich, i zowie się krawężnicą, n. Gratsparren, Ecksparren, fr. arêtier; w nią zaś wpuszczone coraz krótsze, zowią kulawkami, n. Schiftsparren,

fr. empanon. W koszu dachowym krokiew również od pośrednich dłuższa, nazywa się koszową, n. Kehlsparren, fr. noulet-chevron.

Krokiewnica, cy; zob. modyljon.

Kroksztyn, na; zob. piętnar.

Krokwina, ny; n. Sparrenholz; fr. bois à chevrons; budulec cienki, na wyrób krokiew zdalny.

Kromlech, cha; n. Steinkreis, Steinring; fr. cromlech; obszerny okrąg ze słupów kamiennych nieobrobionych, pionowo ustawionych, z wieńcem z podobnychże sztuk poziomo na nich ułożonych; wśród tego stoją wyższe słupy, parami z sobą podobnie nakryte poziomymi kamieniami, a między nimi niby ołtarzowe wzniesienie. Cały ten ustrój pod nazwą kromlecha miał zdaje się zastępować miejsce otwartej świątyni; natrafia się w wielu krajach Europy i Indyjach wschodnich.

Kropielnica, cy; n. Weihbecken; fr. benitier; lit. taszkinicia; naczynie kościelne na święconą wodę, wyrobione z kamienia, ze spiżu lub innej mieszaniny metalów, umieszczane przy wnieście do kościoła, albo jako stojące na posadzce, albo w kształcie konsoli w ścianę wpuszczone.

Krople, pli; n. Tropfen; fr. gouttes; zob. dzwonki.

Krosna, sien; zob. okno.

Kruchta, ty; zob. babiniec.

Kruszec, szcu; zob. ruda.

Kruszyna, ny; bot. rhamnus frangula; n. Pulverbaum, Faulbaum; fr. bourdaine; krzew dziko u nas rosnący, którego węgiel używa się do wyrabiania przednich gatunków prochu strzelniczego.

Kruźganek, nka; n. Kreuzgang; fr. cloître; lit. wiszkos; korytarz klasztorny, ciągnący się w czworobok i oświetlony oknami od strony wewnętrznego podwórca lub wirydaża.

Krwawień, nia; n. Blutstein; fr. hématite; ruda żelazna, zbita, włóknista; wyrzynane z niej podłużne kawałki w kształcie pilniczków, używane są do polerowania drobnych wyrobów ze stali i żelaza.

Krwawnik, ka; n. Karniol; fr. cornaline; kamień krzemionkowy, twardy, niekiedy półprzejrzysty, zwykle więcej lub mniej czerwonej barwy; szlifowany i polerowany służy do ozdobnych jubilerskich wyrobów.

Krycie dachów; n. Dachdeckung; fr. toiture; według rozmaitości materiałów do pokrycia dachu używanych, bywa rozmaite krycie, mianowicie:

Krycie dachówką, n. Ziegeldach, fr. toiture en tuile, które albo jest pojedyncze, gdy na każdej łacie zawieszają się jeden tylko szar dachówki, a pod spoiny podkładają się cienkie deszczulki zwane trzaskami, n. Dachsplesse, fr. éclisse; albo krycie jest podwójne, gdy po dwa szary wiszą na każdej łacie.

Krycie łupkiem, n. Schieferdach, fr. toiture en ardoise, daje się na szalówce z desek.

Krycie blachą, mianowicie miedzianą, jest kosztowne, i dlatego używa się tylko w budowlach pomnikowych, jak kościoły, muzea, archiwa i t. p.; blacha ołowiana daje najtrwalsze pokrycie, lecz ciężkie i kosztowne, i tylko na dachy wież jest najwłaściwszą; żelazna czarna blacha, jest dobrym i trwałym materiałem na dach, jeżeli wprzód jest przygotowaną przez rozgrzanie i maczanie w gorącym pokoście, a następnie co dwa lata takimże pokostem powłóconą; cynkową blachą pokrycie trwa najdłużej do lat 20. W ogólności pod każdą blachę, wyjąwszy żelazną, daje się opierzenie z tarcic.

Krycie tekturą, czyli papą, daje się na szalówce z desek.

Krycie gontem, n. Schindeldach, lubo niezabezpiecza od pożaru, dla lekkości jednak i taniości najwięcej u nas używane; bywa pojedyncze lub podwójne; to drugie zaś, aby zapobiedz wciskaniu się wiatru, a często i śniegu na poddasze, robi się w ten sposób, iż każdy gont leży na dwóch łatach rzniętych, a koniec jego górny przypięra sztorcem do trzeciej łaty, i w tym celu koniec ten winien być równo oberznięty.

Krycie słomą, czyli poszycie dachu, używane na budowlach wiejskich, może być dane na latach ciosanych.

Krycie deskami, dranicami, daje się tylko na szopach mieszczących przedmioty, którym zamakanie nieprzynosi szkody.

Kryjówka, ki; n. Schlupfwinkel; fr. cache, cachette; miejsce w ścianie, w posadzce, i t. p. ukryte, dla przechowania jakich rzeczy cennych lub pamiątkowych.

Krynica, cy; zob. źródło, zdroj.

Krypa, py; statek wodny, do galara podobny, lecz stosunkowo węższy; używa się do splawu różnych materyjałów na Wiśle.

Krypta, ty; n. Krypta; fr. crypte; miejsce podziemne, sklepione, w jakich pierwsi chrześcijanie modlitwy i obrzędy odbywali; na kryptach później wznoszono bazyliki.

Krysza, szy; dach nad bajdakiem z lubu zrobiony i prócz tego deskami podwójnie ułożonemi pokryty.

Kryształ, ła; n. Krystall; fr. cristal; ogólna nazwa kształtu geometrycznego kopaliny, każdemu rodzajowi właściwego.

Kryształem także, n. Krystallglas, nazywają szkło bardzo przejrzyste, używane na soczewki i naczynia rozmaite.

Kryształ górny, n. Bergkrystall, fr. cristal de roche; kwarc przejrzysty; bezbarwny służy do wyrabiania soczewek i innych optycznych przedmiotów.

Kryzla, li; n. Krösel; fr. grésoir; żelazko śklarskie, zwane także okruszą, służące do okruszania nierówności w brzegach szyby, lub innego wyrobu ze szkła.

Krzemień, nia; n. Feuerstein; fr. quartz pyromaque; lit. titnagas; kopalina złożona z krzemionki, z małą stosunkowo przymieszką wapna, glinki, niedokwasu żelaza i wody. Znajduje się obficie w bryłach zaokrąglonych, między pokładami wapienia w okolicach Krakowa; używany jako szaber do dróg bitych, na wyrób skałek do krzesiwa, a w braku dyjamentu do krącenia szyb szklanych.

Krzemieniec, ńca; zob. zwir.

Krzemionka, ki; n. Kieselerde, Kieselsäure; fr. acide silicique; ciało w naturze bardzo rozpowszechnione, jako wchodzące w skład wielu kopalin ziemnych i krystalicznych, służy do wyrabiania szkła.

Krzepczyzna, ny; drag u wozu, widłowato w jednym końcu rozszczepany i w śródosie zadniego półwozia osadzony, drugim zaś końcem wolno z przedniem półwoziem na sierzdzień związany.

Krzesło, sła, albo stolec dachowy; n. Dachstuhl; fr. ferme; zestaw czyli więźba dachu, na której krokwie i krycie jego spoczywają. Krzesło rozróżnia się na:

Krzesło stojące, n. stehender Stuhl, fr. ferme à poteaux, gdy w niém główną podporę stanowią słupki, pionowo na czopy w belki wpuszczone, i w górnych końcach płatkami wzdłuż dachu związane; na płatkach w poprzek czyli równo-

legle do belek leżą jętki, których końce zaczopowane wiążą się z krokiewiami. Przy wyższych dachach, krokwie także dłuższe, podwójnego lub potrójnego rozparcia potrzebują, czemu zaradza się przez dodanie grzędy, albo przez ustawienie na pierwszym, drugiego, a nawet i trzeciego piętra podobnegoż krzesła. Aby nie osłabiać belek dźubaniem w nich gniazd dla słupków, dają się pod też słupki wzdłuż dachu na belkach położone podciąg; dla lepszego zaś podparcia jętek, dodają się miecze; *fig. 53*.

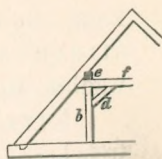

Fig. 53.

Krzesło leżące, n. *liegender Stuhl*, fr. *ferme à pignons rempans, à jambes de force*, różni się tём od krzesła stojącego, iż słupki jego *c* nie pionowe, lecz ukośne, wiążą się

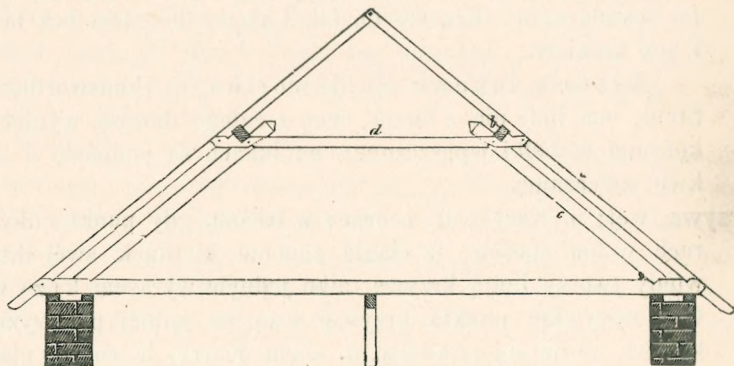

Fig. 54.

z rozporami *d*, a na tych położone wzdłuż dachu podpaski *b*, służą za podparcie krokwie; *fig. 54*.

Krzesło wiészarowe, n. *Hängewerk*, fr. *ferme en arbalètes*; składa się z wiészara *b*, n. *Hängesäule*, fr. *poinçon*, utrzymywanego przez sprysy *a*, i podpartego ramionami; na górném końcu wiészara spoczywa ślemie, wzdłuż którego wiążą się z sobą końce kro-

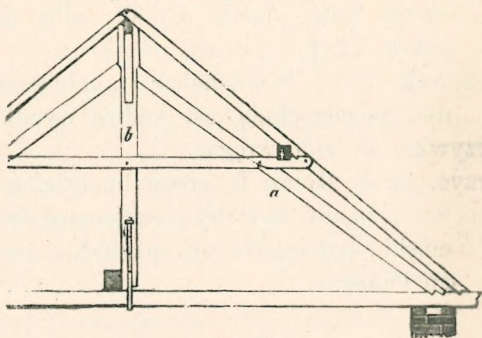

Fig. 55.

kiew, u spodu zaś wiészara przymocowane jest do tegoż strzemie żelazne obejmujące belkę; na sprysach ciągnie się wzdłuż dachu podpaska dla podpierania krokiew; *fig. 55.*

Krzesło naprężne, n. Sprengwerk, fr. ferme à contrefiches; złożone ze sprys, rozpory i z krótkiego wiészara z ramionami; krokwie podobnież podpiéra podpaska na sprysach położona.

Krzesło łukowe Delorma, n. Delormischer Stuhl, złożone z łuków wykrojonych z tarcie w podobny sposób, jak krążyny do sklepień; w te łuki zastępujące miejsce krokiew, wrzynają sięłaty a częścią w przysuwnice dodane ku okapowi.

Krzesło łukowe Emy'ego, n. Emysches System, w tém różne od poprzedniego, że tarcie w całych sztukach na płask z sobą połączone, wygięte są i sworzniami żelaznymi ześrubowane. Krzesło to, jak i poprzednie jest bez belek i bez krokiew.

Krzesło łukowe Holdswortha, n. Holdsworthscher Stuhl, ma łuki nie z tarcie, lecz z całego drzewa wygięte, i końcami w belki wpuszczone; na łukach są podpaski i krokwie zwyczajne.

Krzywa, wój; n. Kurve; fr. courbe; w Gieom. gdy punkt odbywa ruch w ten sposób, iż ciągle zmienia kierunek swój drogi, wtedy tworzy linią krzywą, albo jednym wyrazem krzywą. Gdy wszystkie punkta krzywój leżą na jednej płaszczyźnie, krzywa zowie się płaską, n. ebene Kurve, fr. courbe plane; jeżeli zaś krzywa niemoże być na płaszczyźnie nakreślona, lecz tylko w przestrzeni, nazywa się podwójnie krzywą, albo przestrzeniową, n. räumliche Kurve, fr. courbe à double courbure. Krzywa w ogólności jest albo zwartą, jak okrąg koła, elipsa, i t. d., albo otwartą, jak parabola, helisa i t. p.

Krzywak, ka; n. Schiffshobel; fr. rabot cintré; hébel, którego spodnia powierzchnia jest wzdłuż wypukło łukowata.

Krzywka, ki; zob. wręga.

Krzyż, ża; n. Kreuz; fr. croix; lit. križius; godło męczeństwa; miała rozmaite kształty i odpowiednie nazwy, jak grecki, łaciński, patryjarchalny, papieski, św. Jędrzeja, św. Antoniego i inne.

Krzyżem, n. Kreuzarme, fr. transept, nazywa się także poprzeczna nawa kościoła.

Krzyż w oknie, n. Fensterkreuz, fr. dormant de croisée, gdy jest drewniany; croisillon, gdy kamienny.

Krzyże brukarskie; narzędzia drewniane w kształcie litery T, których w liczbie trojga, używa się do wytknięcia wysokości punktów na powierzchni brukować się mającej, iżby te na jednéjże płaszczyźnie leżały.

Krzyżulec, lea; n. Kreuzholz; sztuka drzewa otrzymana z przernięcia w podłuż na cztery części, kłody obrobionéj.

Kubel, bla; zob. wiadro.

Kubiczny, na, ne, to samo co sześcienny.

Kuchnia, ni; n. Küche; fr. cuisine; lit. wirtuwe; pomieszczenie, przeznaczone do gotowania, pieczenia i przyprawiania potraw. Przy większych domach kuchnia bywa osobną budowlą; w każdym razie jéj okna i drzwi na zewnątrz, zwrócone być winny w stronę północną, w jéj zaś bliskości potrzebny jest kanał do zléwu i studnia.

Kula, li; n. Kugel; fr. sphère; w Geom. jest ciałem geometryczném zewsząd jedną powierzchnią krzywą zamkniętém, której wszystkie punkta są jednako odległe od jéj punktu środkowego; z przecięcia kuli przez płaszczyznę w jakimbądź kierunku, powstaje okrąg koła; gdy płaszczyzna przez środek kuli przechodzi, koło z jéj przecięcia zowie się wielkiem. Płaszczyzna styczna w jednym tylko punkcie dotykać może kuli.

Kula, li; n. Kugel; fr. balle; pocisk kulisty z ołowiu lub żelaza.

Kula u wozu, jest drażkiem z twardego drewna, jakich dwa utkwione są w nasadzie zadniego półwozia, dla utrzymania półkoszka.

Kulawka, ki; zob. krokiew.

Kuna, ny; n. Haspen; fr. crampon; lit. kuniczia; duży, wygięty wrzeciąż do przychwycenia drąga u wrot.

Kurczaba, by; n. Kothdecker; fr. coiffe de l'esse; lon u wozu z kapturem blaszanym, osłaniający oś od błota.

Kurek, rka; n. Hahn, Pipe; fr. robinet; z drzewa lub z mosiądzu zrobiony przyrząd, który się osadza w naczyniu, lub w rurze od tegoż, dla otwarcia lub zamknięcia wypływu wody albo innéj jakiej cieczy; *fig. 56.*

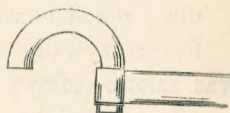

Fig. 56.

Kurman, nu; bal skrajny w dnie statku wodnego.

Kurnik, ka; n. Hühnerhaus; fr. poulailler, poulanderie; zabudowanie dla drobiu; najlepszym jest na to osobne na dole z podniesioną ceglana posadzką dla gęsi i kaczek, wyżej dla kur, a nad niemi dla gołębi.

Kurtyna, ny; n. Mittelwall; fr. courtine; w szt. wojsk. część szanca między bastyonami zawarta.

Kurzawka, ki; n. Triebssand; fr. sable mouvant, terrain coulant; piasek z wodą wydobywający się w głębi gruntu przy wybieraniu ziemi pod fundament budowli.

Kusza, szy; n. Armbrust; fr. arbalète; luk do rzucania strzał, w osadzie z kolbą, jak u ręcznej broni palnej.

Kutas, sa; n. Quaste; fr. houppes; krótki pęk nici lub sznurków, wiszący dla ozdoby obrąbka w oponach, naśladowany także w wyrobach z kamienia lub metalu.

Kuźnia, ni; n. Schmiede; fr. forge; lit. kałwe; pracownia kowala, mieszcząca ognisko z miechem, kowadła, młotki, i t. p. narzędzia.

Kuźniak, ka; n. Hammerschmied; fr. forgeron; robotnik pracujący w kuźnicy.

Kuźnica, cy; n. Frischeesse; fr. affinerie; zwana także fryszerką, zakład hutniczy, gdzie się wygrzewa i przekuwa surowiec na żelazo kute.

Kwadrat, tu; zob. czworobok.

Kwadratka, ki; zob. dachówka.

Kwarc, cu; n. Quarz; fr. quartz; nazwa ogólna kopalin krystalicznych, krzemionkowych.

Kwas, su; n. Säure; fr. acide; lit. rugsztis; w Chem. ciało złożone z kwasorodu lub wodorodu, połączonego z innym pierwiastkiem, i mające własność tworzyć z zasadami tak zwane sole właściwe.

Kwas fluorowy; n. Flusssäure; fr. acide fluorique; połączenie fluoru z wodorodem; o jego użyciu zob. wykwasek.

Kwas saletrowy; n. Salpetersäure; fr. acide nitrique; zwany w handlu i rękodzielnach serwaserem, n. Scheidewasser, fr. eau forte; używany w fabrykach i rękodzielnach.

Kwas saletro-solny; łac. aqua regia; n. Königswasser; fr. acide nitro-muriatique, eau régale; używany do oddzielania złota od srebra.

Kwas siarkowy; łac. oleum vitrioli; n. Schwefelsäure; fr. acide sulfurique; w handlu witryjolem zwany; służy do napawania budulcu dla zabezpieczenia go przeciw butwieniu, do bejców i innych użytków. Ponieważ przed użyciem tego kwasu, zwykle rozcieńcza się go wodą, potrzeba zachować tę ostrożność, aby nie wodę do kwasu, lecz kwas do wody wlewać, inaczej bowiem niebezpiecznie pryska i naczynie rozsadza.

Kwas solny; n. Salzsäure; fr. acide muriatique; prócz innych użytków służy do wyniszczenia grzyba szkodliwego w budowlach.

Kwas węglowy; n. Kohlersäure; fr. acide carbonique; ciało gazowe, stosunkowo cięższe od powietrza oddychalnego, dlatego zbiera się na dnie zaniedbanych studzień, szybów, lub innych zagłębień, i wziany w płuca, zabija.

Kwasoród, rodu; u nowszych tlenem nazwany; n. Sauerstoff; fr. oxigène; ciało gazowe, wchodzące w skład powietrza którym oddychamy i w skład wody do picia; łącząc się z innymi ciałami, zamienia je w niedokwasy lub w kwasy, bez niego ciała palne palić się niemogą.

Kwatera, ry; n. Fensterflügel; fr. battant de fenêtre; część okna, osobno otwierać się lub wyjąć dająca.

Kwiat, tu; n. Blume; fr. fleur; lit. ziedas; jako zdobina architektoniczna rzadko bywa naśladowaniem natury, lecz zwykle przekształcony, niekiedy tak dalece, że trudno się domyślić kwiatu za wzór użytego. W epoce wyprzedzającej style klasyczne, brano za wzór grzybień, barszcz i t p.; Grecy używali słonecznika, maku; w średnich wiekach naciągano rysy kwiatu do geometrycznych kształtów.

Kwiaton, nu; n. Kreuzblume; fr. fleuron; zdobina złożona z grubiej pionowej łodygi, i z czterech listków, z jej boków poziomo wystających, niezupełnie rozwiniętych; przedstawia się z boku w kształcie krzyża, na rzucie zaś poziomym mieści się

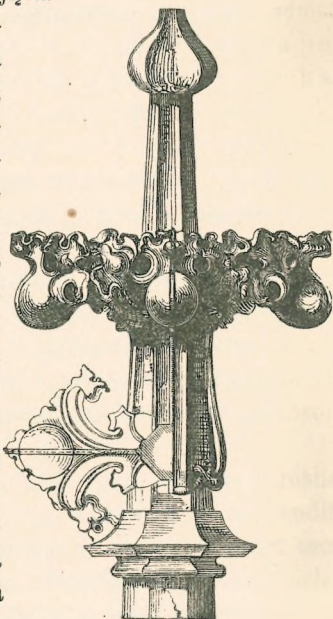

Fig. 57.

w kwadracie. W stylach średniowiecznych umieszczano kwiaty na kończynach szczytów budowli, wież i wieżyczek; *fig. 57*.
Kwiecianka, ki; n. Blumenranke; zdobina w płaskorzeźbie lub w malowaniu, w kształcie esowato wygiętej gałązki z listkami i kwiatami. Znajdujemy ją w stylu rzymskim na fryzach. Podobną zdobinę około liter w rękopisach średniowiecznych, nazywają *floresami*.

Labry, brów; fr. lambris, lambrequins; zdobiny wstęgowate albo liściaste, wystające z pod hełmu i otaczające po bokach tarczę herbową.

Lagier, gru; n. Weinhefen; fr. lie; osad z wina, używany do oczyszczania powierzchni rozmaitych wyrobów brązowniczych, złotniczych i t. p.

Laka, ki; n. Lack; fr. gomme-laque; gumo-żywica, wyciekająca z niektórych drzew indyjskich, w skutek zakłucia ich przez owad; przychodzi do nas drogą handlu; rozpuszcza się w spirytusie i służy do przyprawy farb w malarstwie i do lakierów.

Laka, ki; n. Lackfarbe; fr. laque; jako farba do malowania; rozróżnia się na żółtą, otrzymywaną z odwaru sumaka farbiarskiego, z szakłaku, rezedy i innych roślin; laka pomarańczowa, z odwaru kurkumy lub orleanu; czerwona, z pozostałości od wyrobu karminu; także z fernambuku, znaną w handlu pod nazwą florenckiej, n. Florentinerlack, Kugellack, Pariserlack i t. p.; laka marzanka, n. Krapplack, fr. laque de garance, najlepsza w handlu ma nazwę n. Krappcarmin.

Lakier, ru; n. Lackfirniss; fr. laque; według rodzaju gumo-żywicy wchodzącej w skład lakieru, jest kopalowy, bursztynowy, damarowy i t. p. używany do powłok powierzchni drewnianych, metalowych i innych; schnie prędko i połysk długo zatrzymuje.

Lakiernik, ka; n. Lackirer; fr. vernisseur; trudniący się pokostowaniem i lakierowaniem.

Lakmus, su; n. Lacmus; fr. maurelle; ciało otrzymywane z roślin roccella tinctoria, i lecanora tartarea; w handlu znany w małych kostkowych kawałkach; używany przez mularzy jako przymieszka do wapna, którym się ściany bielą, dla odjęcia mu rażącej białości i nadania siniej barwy.

Lalka, ki; fr. mannequin; posąg ludzki z drzewa, mogący się zginać we wszystkich członkach, służący malarzom i rzeźbiarzom dla nadania jej rozmaitej postawy według potrzeby, i upinania fałdów odzieży do modelowania. Nienależy używać małej lalki szczególnież wtedy, gdy według niej ma się modelować figurę w powiększonych rysach; tkanina bowiem do odziania lalki użyta, inaczej się układa i zwięsza w małych, a inaczej w większych rozmiarach.

Lama, my; n. Sägeblatt; fr. lame de scie; część główna piły lub piłki, żelazna lub stalowa, w kształcie pasa opatrzonego zębami do rznięcia.

Lampa, py; n. Lampe; fr. lampe; naczynie szklane lub metalowe, napełniające się cieczą palną, jak olej, spirytus i t. p., opatrzone knotem i służące do oświetlenia, lub do topienia, wygrzewania i t. p. drobnych wyrobów złotniczych i innych.

Lamperyja, ryi; n. Lamperie; fr. lambris; odzianie ścian wewnętrznych budowli marmórem, stolarszczyzną, i t. p. do pewnej wysokości od posadzki.

Lamus, sa; u nas przy większych dworach wiejskich odosobniona budowla, z podłogą nieco nad poziom wzniesioną, zwykle mrowana i sklepiona, przeznaczona na przechowanie rozmaitych cenniejszych sprzętów, uprząży, przyborów myśliwskich, tudzież kobierców, futer, i t. p.

Lanca, cy; zob. dzida.

Lasa, sy; n. Gatter, Malzdarre; fr. treillis; wrota niskie śród płotu, złożone z ramy i szczebli przeplecionych wikliną. Podobnież lasą albo lasami nazywają plecionkę do suszenia słodu w browarze.

Laserować; n. lasiren; fr. glacer; kłaść farbę przejrzoczystą na inną nieprzejrzoczystej, na pozłocie lub posrebrzeniu, tak, iż spodnia powłoka przegląda przez wiérzchnią.

Laska, ki; n. Fensterpfosten; fr. meneau; filarek kamienny w oknie, który dzieli pionowo oścież na dwie części, lub na trzy, gdy oścież ma dwie laski.

Laska, miara, zajmująca 8 łokci długości, używana przez stawiarzy.

Laska Merkurego, łąc. caduceus, n. Heroldsstab, fr. caducée; laska dwoma wężami opasana z dwoma u góry skrzydłami, godło Merkurego i handlu.

Laska, żerdź okuta w grubszym końcu, używana do odpychania statku wodnego na rzęce.

Laskowanie, *nia*; n. Stäbenausfüllung, Verstäbung; fr. rudenture, embâttonnage; pręty oble w rowkach pionowych zdobiących niekiedy dólną część kolumny.

Laśnia, *ni*; n. Laschene, Lessine, Lisene; fr. pilastre en lisière; pilaster bez bazy i bez kapitela, mało ze ściany wystający, używany w stylu romańskim. Mularze nazywają zacieranie tynku do laśni, gdy po dwóch latach pionowo do ściany, tymczasowo przybitych, posuwają linijał poprzeczny, dla nadania tynkowi płaskiej powierzchni.

Lata, *lat*; n. Spaltungsfäche; fr. face de clivage; niektóre skaliny mają uwarstwowanie równoległe do płaszczyzn, które dzielają ich pokłady w łomie; warstwy te wydatne, zowią kamieniarze latami. Ciosy w mur kładzione powinny mieć takie położenie, aby płaszczyzny ich lat były poziomymi. Lata w drzewie wskazują na ich poprzecznym przekroju wieńce kół współśrodkowych.

Latarnia, *ni*; n. Laterne; fr. lanterne; lit. zibintuwe; naczynie szklane przenośne, lub do ściany, słupa i t. p. przyczepione, w którym umieszcza się światło dla oświetlenia schodów, drogi, ulicy i t. p. Latarnią także nazywa się nad dach wystająca budowa osłona, przez którą światło dzienne oświeca klatkę schodową, wewnątrz kaplicy, i t. p. **Latarnia morska**, zob. baka.

Latarka, *ki*; zob. cewie.

Latyński styl; zob. starochrześcijański.

Laur, *ru*; zob. wawrzyn.

Lawaterz, *rza*; n. Waschtisch; fr. lavatoire; umywalnia, złożona z miednicy wyrobionej z metalu lub z kamienia, umieszczonej w ścianie zakrystyi, i z nalewki z kurkiem nad tąż miednicą wiszącej; przyrząd ten służy do umywania rąk.

Lawata, *ty*; n. Laffete; fr. affût; w szt. wojsk. silne łoże na dwóch kołach, na którym działo spoczywa.

Lawować; n. laviren; fr. laver; zmywać czyli rozprowadzać pędzlem tusz lub wodne farby.

Lazur, *ru*; n. Lasurstein; fr. pierre d'azur; kopalina z działu krzemionkowych, pięknej błękitnej barwy; służy do wykładania mo-

zaikowych; z niego téż otrzymuje się farbę dla malarzy, pod nazwą ultramarynu.— Lazur miedzi, zob. błękit.

Legar, ra; n. Brückenbalken, Ensbaum; fr. poutre de pont; belka, jakie wzdłuż mostu drewnianego na jarzmach spoczywają i utrzymują na sobie pokład mostu.

Legarek, rka; zob. sztaga.

Legienda, dy; n. Legende; fr. légende; napis nad bramą, drzwiami, oknem, na sprzętach, narzędziach, pieczęciach i t. p. wyrażający jakie zdanie stósowne.

Lej, leja; n. Trichter; fr. culot; naczynie żelazne lub fajansowe, w kształcie głębokiej miski, z dnem mogącym się na zawiasie otwierać i zamykać; umieszczane w wychodkach.

Lemiesz, sza; n. Pflugschar; fr. soc; lit. zegne, zuobris; płyta żelazna z zaostrzonym brzegiem u pluga, która przy oraniu skibę spodem podkrawa.

Len, lna; n. Flachs; fr. lin; lit. linaj; roślina uprawiana w gospodarstwie rolniczém, której włókno służy na przędze, a nasienie zwane siemieniem lnianém daje olej do farb i pokostów.

Lentować, znaczy u malarzy farbę suchym pędzlem rozprowadzać.

Lentryk, ku; klój cienko rozpuszczony w wodzie, którym się drewno powłóczy pod malowanie klójowe.

Lepianka, ki; n. Klebearbeit, Kleibewerk, Lehmbau; fr. bousille, torchis; budowa z gliny i słomy.

Leszczyna, ny; n. Haselnussbaum; fr. noisetier; lit. łązda; krzew dziko u nas rosnący; prócz użytku na obręcz, dostarcza orzechów laskowemi zwanych, z których olej prędko schnący, używany w malarstwie, zastępuje dostatecznie olej z orzecha włoskiego.

Leszować, w malarstwie oznacza grunt klejowy drewnienkiem równać.

Lew, lwa; n. Löwe; fr. lion; lit. lutas; postać lwa lub jego głowy, natrafia się często w rzeźbie jako godło w rozmaitem znaczeniu, tak w świeckich, jak i religijnych budowlach.

Lewar, ra; n. Winde; fr. vérin; przyrząd, w którym słupek żelazny, z zębami na boku, za pomocą korby i kółka trybowego podnosić może do góry i spuszczać ciężary.

Lewarek, rka; zob. smoczek.

Lgi, lgów; dwa drągi długie, obłe, w końcach i środkiem poprzecz-

nie z sobą związane, które się kładą na niskie koła, dla przewożenia beczek lub innych ciężarów.

Licowanie, nia; n. Bündigkeit; fr. raccordement; zetknięcie, lub spojenie z sobą sztuk drzewa, ciosów, i t. p. materyałów w taki sposób, iżby powierzchnia jednej niewystawała względem drugiej, lecz była jej przedłużeniem.

Lichtarz, rza; zob. świecznik.

Lilija, lii; n. Lilien; fr. lis; kwiat znany, używany jako wzór rzeźbionych zdobin architektonicznych.

Liman, nu; płasko rozlane uście rzeki do morza.

Limba, by; bot. pinus cembra; n. Zirbelkiefer; drzewo choiniaste, rosnące dziko u nas w Tatrach; ma drewno miękie, zdatne na wyroby rzeźbiarskie.

Lina, ny; n. Seil, Tau, Kabeltau; fr. cable; lit. strangas, suktine; w romańskich budowlach naśladowana w zdobinach kolumn, nałęczy od X do XII wieku. Liny z drótu, Drahtseilen, używane w mostach wiszących.

Linija, nii; n. Linie; fr. ligne; w Gieom. droga przez punkt przebieżona, jest prostą, krzywą, podwójnie krzywą.

Linija, długość = $\frac{1}{2}$ cala.

Linija ogniowa; n. Feuerlinie; fr. ligne de feu; w szt. wojsk. zewnętrzna krawędź przedpiersienia, do której odnoszą się wszystkie wymiary przy wytyczaniu szanca.

Linijał, lu; n. Lineal; fr. règle; narzędzie rysunkowe, z płaskiej, podłużnej sztuki drewna, kości, lub metalu zrobione, służące do kręślenia na płaszczyźnie linii prostej. W mularstwie, cieśloce, kamieniarstwie i wielu rzemiosłach używana.

Linijówka, ki; n. Richtsheit; fr. limande; u mularzy łąta równa, heblowana, jednostajnej szerokości.

Lipa, py; bot. tilia; n. Linde; fr. tilleul; lit. liepa; drzewo liściaste, pospolite, drewno szczególnie do rzeźby używane.

Liścianka, ki; n. Blattwerk, Blätterwerk, Laubwerk; fr. feuillage, rinceau; zdobina złożona z liści naśladowanych z natury lub zmyślonych, umieszczana na fryzjach, pilastrach i innych częściach budowli i powtarzana.

Liście, ci; n. Blätter; fr. feuilles; lit. lapaj; z rozmaitych roślin do zdobin architektonicznych za wzór używane w starożytności, mianowicie do kapiteli barszczowe, wawrzynowe, oliwne, selerowe; w stylu romańskim barszczowe i oliwne; w XIII wieku

przeważnie bluszczowe, dębowe, poziomkowe i winne; w XV wieku osetne, winne i jarmazowe.

Listek Tudora; n. Eppichblatt, Vierblatt, Tudorblume; fr. feuille d'ache, używany był w stylu angielsko-gotyckim późniejszym.

Listki zwisłe; n. Herzlaub; fr. rais de coeur; używane w stylu greckim na pięcie odwrotnój.

Listewka, ki; n. Plättchen, Riemen, Leistchen; fr. listel, listeau, bandelette, filet; wąska, płaska gzymsowina, nakrywająca inną, lub przedzielająca dwie. Listewki niezdobiono plastycznie, Grecy zdobili ją malowaną osnutką lub siatką.

Listwa, wy; n. Leiste; fr. liteau; wąski kawałek deski, który się przybija na zetknięciu desek, dla zastąpienia szpary.

Listwa podłogowa, n. Fussleiste, fr. lambris de sole; przybija się do podłogi naokoło ścian.

Listwina, ny; n. Steg; fr. strie, listel; pasek pionowy między dwoma żłóbkami na kolumnie.

Literki, rek; zob. drabki.

Litr, tra; n. Liter; fr. litre; miara objętości, obejmująca jeden decymetr sześcienny.

Litochromija, mii; n. Lithochromie; fr. lithochromie; sztuka malowania na kamieniu i przenoszenia tegoż malowidła za pomocą odtłaczania, na papier lub na płótno.

Litografija, fii; n. Lithographie, Steindruckerei; fr. lithographie; sztuka rysowania lub rytowania na kamieniu i przenoszenia rysunku na papier przez odtłaczanie.

Lity, ta, te; zob. miąszy.

Lodownia, ni; n. Eiskeller; fr. glacière; budowla osobna dla przechowywania lodu, zwykle w miejscu zasłoniętym przeciw działaniu słońca, z wejściem od północy. Lodownia w piwnicy pod domem, winna mieć ściany z desek, z odstępem najmniej na $2\frac{1}{2}$ decym. od ścian piwnicy, który się napęlnia popiołem lub torfem ubitym, w środku zaś robi się małe zagłębienie i odciek wody z topniejącego lodu.

Loksodromika, ki; n. Rhumblinie; fr. loxodromie; krzywa o podwójnej krzywiznie, która na powierzchni kuli wszystkie jej południki pod jednym danym kątem przecina; na kartach morskich przekształcaną bywa na prostą i służy do wytknięcia zamierzonej drogi na morzu.

- Lombardzkie budowanie**; n. lombardische Bauweise; fr. architecture lombarde; jest przekształceniem stylu romańskiego w Lombardyi. Jako przykłady mogą służyć kościoły św. Ambrożego i ś. Wawrzyńca w Medyolanie.
- Lon**, na; n. Achsnagel, Lüuse; fr. asse, esse; lit. wirbałas; gózdź, który się wtyka w koniec osi u wozu, dla utrzymania koła, aby się z niej niestoczyło.
- Loża**, ży; n. Loge; fr. loge; pomieszczenie odosobnione dla widzów w teatrze; także w kościele, z oknem zwykle w ścianie przyległej wielkiemu ołtarzowi, nad zakrystyją.
- Lubryka**, ki; n. Röthel, Rothstift; fr. craie rouge; ruda żelazna czerwona z gliną zmieszana, używana u cieśli do kręślenia na drzewie.
- Ludwisarnia**, ni; n. Giesserei; fr. fonderie; zakład do wielkich odlewów ze spiżu, jak dzwony, działa, i t. d.
- Lufa**, fy; n. Lauf; fr. canon; rura strzelby palnej.
- Luft**, tu; zob. przestwór.
- Lumakiel**, lu; n. Muschelmarmor; fr. lumachelle; włó. lumachello; gatunek marmóru ze skorupami małżów.
- Luneta**, ty; n. Fernrohr, Perspective; fr. lunette d'approche; przyrząd złożony z rury i umieszczonych w niej soczewek, służący do przybliżania oku dalekich przedmiotów i w tymże celu do kątomiarów, lub innych narzędzi mierniczych przytwierdzone bywają lunety.
- Luneta w sklepieniu, zob. wylot.
- Lupa**, py; zob. soczewka.
- Luśnia**, ni; n. Lissweide; u wozu, tém się różni od podkulka, że dólne jej okucie w kształcie obrączki wsuwa się na koniec osi, i lonem się zatyka.
- Lut**, tu; n. Loth; fr. soudure; metal, lub mieszak łatwo topić się dający, który służy do spajania w ogniu części innych metali. Rozróżnia się lut na mięki, jakim jest mieszak z cyny i ołowiu, i lut twardy, n. Hartschlagloth, fr. soudure forte, zwany także u naszych rękodzielników szlagludem, ten zaś do srebra składa się z mosiądzu i srebra; do mosiądzu lub do miedzi, z dwóch części mosiądzu a jednej cynku; do żelaza służy za lut międz albo mosiądz.

Lutnia, ni; n. Leier; fr. lyre; narzędzie muzyczne ze strunami, używane w rzeźbach lub malowaniu jako godło muzyki; przy posągach także Apollina, Orfeusza i innych.

Lutować; n. löthen; fr. souder; spajać metalowe części jakiego wyrobu, za pomocą lutu.

Łacenie, nia; n. Belattung; fr. lattis; przybijanie łąt do krokiew dachu.

Łacha, chy; n. Lache; woda stojąca w opuszczoneń korycie rzeki.

Ładunek, nka; zob. nabój.

Łągiew, gwi; n. Lägel; fr. barril; lit. pleszka; małe naczynie drewniane, z klepek robotą bednarską złożone, służące na napoje.

Łamacz, cza; n. Steinbreeher; fr. carrier; wyrobnik łamiący kamienie w łomach.

Łamanie się; n. Brechen; fr. réfraction; mówi się o świetle, gdy to przechodząc przez jaką przeszkodę przejrzoczystą, zmienia kierunek swych promieni.

Łamanka, ki; n. Gitterwerk; fr. frette; zdobina, niby z połamanego pręta utworzona; w średniowiecznych stylach używana.

Łan, nu; n. Hufe; miara obszaru pól; u nas był w użyciu łan chełmiński, na który liczone 30 morgów; także łan frankoński, łan kmiecy. Według niektórych łan i włoka nieróżnią się od siebie, tylko nazwą.

Łańcuch, cha; n. Kette; fr. chaîne; lit. lynčiugas; znane połączenie pojedynczych części pierścieniowatych, zwanych ogniwańmi, zwykle metalowych, w jedną całość. Najwięcej używane łańcuchy mają ogniwa eliptyczne, albo także z rozpórkami poprzecznymi wewnątrz, zwłaszcza, gdy są z lanego metalu.

Łańcuch mierniczy, n. Messkette, fr. chaîne d'arpenteur; składa się z równych kawałków grubego drótu żelaznego, połączonych okrągłemi ogniwkami; po końcach zaś ma ogniwa większe, dla przewleczenia przez nie laski śpiczasto okutej z żelazną zawłoką. Długość łańcucha ma zwykle 10 sążni, albo 20 metrów, licząc od środka do środka ogniw końcowych, czyli między kończynami lasek. Ponieważ w skutek używania, łańcuch ulega małemu rozciągnięciu się, należy przed użyciem sprawdzić jego długość, aby różnicę wprowadzić w obliczenie wymierzonej nim odległości.

Łańcuchówka, ki; n. Kettenlinie; fr. chaînette; krzywa płaska, otwarta, jakiej kształt wskazuje łańcuch wolno wiszący, w końcach przytwierdzony, któregooby wszystkie drobne części jednostajną miały wagę. Zrównanie tej krzywej odniesionej do osi współrzędnych prostokątnych jest $y = \frac{m}{2} \left(e^{\frac{x}{m}} + e^{-\frac{x}{m}} \right)$, gdzie

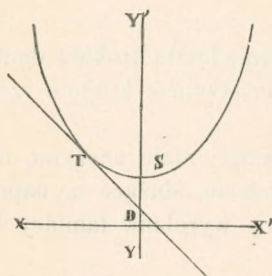

Fig. 58.

m wyraża długość łuku krzywej, zawartego między jej najniższym punktem s , a punktem T dotknięcia stycznej, czyniącej z osiami współrzędnych kąt 45° ; długość tę m daną naznaczamy na osi YY' od S do O , i przez O prowadzimy prostopadłą XX' do YY' , jako oś odcinków; zaś $e = 2,7182818\dots$, to jest równe liczbie zasadniczej logarytmów naturalnych; *fig. 58*. Ważną jest

łańcuchówka w budowaniu mostów łańcuchowych lub wiszących; a odwrócona krzywizną wskazuje obłączystość dla łuku sklepionego jednostajnej grubości, któregooby zworniki utrzymać się mogły między sobą w równowadze.

Łapa, py; n. Eckblatt, Eckknolle; fr. patte; zdobina po rogach bazy romańskiej, w kształcie listka, albo łapy zwierzęcej.

Łaszt, tu; n. Last, Helster; fr. laste; lit. losztas; miara objętości, używana do zboża, obejmująca 60 korcy gdańskich.

Łata, ty; n. Latte; fr. latte; lit. grebestas; długa, cienka sztuka drzewa, jakie poprzecznie przybijają się do krokiew na dachu, pod gonty, dachówkę, blachę żelazną, lub pod poszycie. Łaty są albo ciosane z żerdzi, albo łupane, albo rzniete z tarcie, mają grubość zwykle 4 cm., a $6\frac{1}{2}$ do 8 cm. szerokości.

Łatr, tra; n. Lachter; górnicza miara długości, 7 stóp wynosząca.

Ława, wy; n. Geschützbank; fr. barbette; w szt. wojsk. wzniesiona nasypka pod działo, wewnątrz szańca.

Ławka, ki; n. Bankette; fr. banquette; w szt. wojs. ustęp wewnątrz szańca wzniesiony wzdłuż przedpiersienia.

Ławki, wek, kościelne; n. Kirchenstuhl; fr. bancs d'église; każda złożona z siedzenia, zaplecza i klęcznika z pulpitem, stanowiącego razem podnózek; szerokość wewnętrzna wymaga 8 decym., podłoga drewniana powinna być najmniej na 1 decym. wzniesiona nad posadzkę kościoła.

- Łazienka**, ki; n. Bad; fr. bain; miejsce w domu odosobnione od innych części mieszkania, najwłaściwiej przy kuchni lub pralni, zaopatrzone w wannę i piec dla ogrzania w razie potrzeby; do wanny prowadzą wodę dwie rury z kurkami, wanna zaś albo stoi na podłodze, albo jest w nią zagłębiona; woda użyta odprowadza się rurą podziemną na zewnątrz.
- Łazienki**, nek; n. Badeanstalt; fr. maison des bains; zakład kąpielowy publiczny, mieszczący tak wanniane, jak i parowe kąpiele.
- Łażnia**, ni; n. Dampfbad, Schwitzbad; fr. bain à vapeur; lit. pirtis; składa się z izby rozbieralnej i drugiej parowej, przedzielonych przysionkiem; do jednej ze ścian izby parowej przytyka piec z cegły na glinie wymurowany, na 1 metr w kwadrat przestrony, mający w spodzie rószt z cegły, sklepiony w łuki z odstępami, na którym się układają kamienie łamane, najlepiej porfirowe. Taż izba winna mieć rury dla wytrysków zimnej wody, czyli tak zwanych tuszów, także nad piecem kocioł dla grzania wody, i ławki stopniowo wzniesione. Ściany tej izby mają być cementowane, strop drewniany od łałek ku piecowi pochylony, z otworem do przewietrzania.
- Łągiew**, gwi; pręt żelazny u wozu, łączący koniec stelwagi z osią przodkową w obu jej końcach.
- Łeb**, łba; mularze nazywają kładzeniem przez łeb, fr. en boutisse, ciosu, lub cegły, gdy je długością w mur wpuszczają, a tak położoną sztukę nazywają wiązarem, n. Binder, fr. boutisse.
- Łezki**, zek; fr. larmes; zob. dzwonki.
- Łódka**, ki; n. Kahn; fr. nacelle; mała łódź; zob. także czółenko.
- Łodyżki**, zek; n. Blumenstängel; fr. tigettes; wąskie, rówkowane wypustki między liśćmi barszczowemi, zakończone małemi zwojami, na niektórych odmianach korynckiego kapitelu.
- Łódź**, łodzi; n. Flussschiff, Nachen; fr. bateau; lit. luotas, pergas; statek rzeczny, wąski, z płaskim dnem.
- Łokieć**, keia; n. Elle; fr. aune; miara długości rozmaitej, według miejscowości, podzielona zwykle na 4 równe części ćwierciami zwane, czyli na 24 cale; używana w handlu.
- Łom**, mu, albo tyszarnia; n. Steinbruch; fr. carrière; miejsce w skale, gdzie się kamień wylamuje.
- Łopata**, ty; n. Schaufel; fr. pelle; lit. lopetos; znane narzędzie całe

z drzewa, lub z blachy żelaznej z tulejką do osadzenia na stylisku; używane do narzucania piasku, ziemi lub gruzu.

Łopatki, tek; n. Schaufeln; fr. palettes; deszczułki osadzone poprzecznie między wieńcami koła wodnego.

Łopień, pienia; n. Löfelbohrer; fr. vrille à cuiller; świder u kołodziejów do wiercenia dziury w piasku.

Łót, ta; n. Loth; fr. demi-once; waga, jakich 32 liczą na 1 funt.

Łotok, ka; n. Mahlgerinne; fr. coursier; koryto zbite z forsztów prowadzące wodę na koło wodne.

Łoza, zy; bot. salix triandra; n. Buschweide; fr. osier; krzew z rodzaju wiérzb; z jój gałązek wykręcają się witki do lat pod poszycie dachu; zdatne także na wyroby koszykarskie.

Łoża, łoz; fr. bois d'un fusil; część drewniana osady strzelby, na której lufa spoczywa.

Łożysko, ka; zob. koryto rzeki.

Łub, bu; n. Baumrinde; fr. écorce; lit. žiowe; kora gruba z pnia lipy, lub wiązu oderwana; nią wybijają boki wózków i robią w tychże budki łubiane; służy także do wyrobu pudeł, łubków do sit i przetaków, i t. p. Łubem także n. Lauf, Lauft, nazywają we młynie pudło otaczające kamienie młyńskie.

Łubek, bka; n. Reif; fr. cercean; obręcz u korony, która się wkłada na głowę.

Łubień, nia; n. Tambour; fr. tambour; niższa część obła muru, na której część wyższa kopuły spoczywa.

Łuczywo, wa; n. Kien; lit. ziburis; część smolna sosny, szczególnie korzenie, z której się otrzymuje smołę.

Łuk, ku; n. Bogen; fr. arc; lit. kilkinis; w Gieom. część jakiegobądź krzywój. W budownictwie rozróżnia się łuk na pojedynczy, to jest z jednéj krzywój wzięty, i złożony z łuków kołowych, z różnych środków zakreślonych.

Łuk kołowy za obłączystość sklepienia użyty, zajmuje zwykle półokręgu i zowie się pełnym, albo po mularsku z całego cyrkla, n. Halbzirkelbogen, Rundbogen, fr. plein-cintre. Łuk mniejszy od połowy okręgu zowią mularze bigą, n. Stichbogen, fr. arc surbaissé. Łuk w podkowę, n. Hufeisenbogen, fr. arc en fer à cheval, plein-cintre outrepassé, gdy zajmuje więcej niż półokręgu.

Łuk przyporowy, n. Strebebogen, fr. arc boutant;

jest ćwiercią okręgu albo elipsy; w nim styczna wyższego końca powinna być poziomą, niższego zaś pionową.

Łuk wspięty, n. Spannbogen, fr. arc rampant; w danym czworokącie $ACDB$, prostokątnym przy A i B , odetnijmy $CE = CA$ i $DF = DE$, narysujmy EG prostopadłą do CD , i FH prostopadłą do DB , a ze środków G i H zatoczmy łuki AE i EF ; fig. 59.

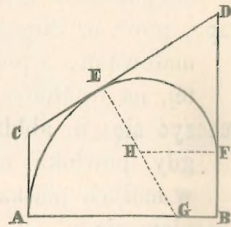

Fig. 59.

Łuk Tudora, n. Tudorbogen, fr. arc Tudor; jest złożony z czterech łuków kołowych: dane napięcie łuku AB , dzielimy na cztery części równe; kreślimy trójkąt równoboczny COC' i przedłużamy jego boki, a odciawszy na nich długości $OS = OS' = CC'$, punkta C , C' , S , S' będą środkami łuków składających łuk Tudora ADB ; fig. 60.

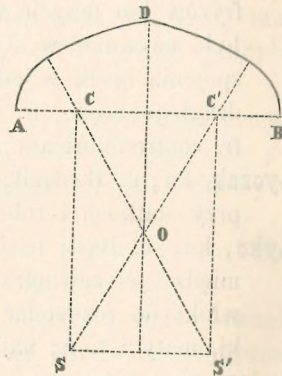

Fig. 60.

Łuk ulgowy, n. Entlastungsbogen, fr. arc de décharge; przeklepienie na bigę z cegły nad ocapem drzwi lub okna.

Łuk przegięty, n. Eselrückenbogen, fr. arc en accolade, dos d'âne, złożony z czterech ćwierćokręgów, jak na fig. 61.

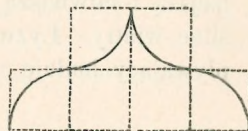

Fig. 61.

Łupek, pku; n. Dachschiefer; fr. ardoise; skalina ilasta dająca się łupać na cienkie płyty; używana na tabliczki do pisania i do pokrywania dachów, a nawet ścian zewnętrznych budowli.

Łupina, ny; n. Eierschale, Hülse; fr. gousse; zdobina, niby skorupy jaja, po bokach jajownika w stylu ijońskim.

Łupkarz, rza; n. Schieferdecker; fr. couvreur en ardoise; rzemieślnik, który łupkiem dachy pokrywa.

Łupność, ści; n. Spaltbarkeit; fr. clivage; własność ciał, pozwalająca łupać je w pewnym kierunku na części z płaską, łupną

powierzchnią, n. Spaltungsfläche, fr. face du clivage. W kamieniarstwie zowią te powierzchnie łatami.

Łupy, pów; n. Siegeszeichen; fr. trophées; zdobina rzeźbiona lub malowana, z połączenia tarczy, zbroi, hełmu i broni rozmaitej, na frontonie budowli, na fryzach i t. p.

Łuszczyć się; n. abblättern, abschuppen; fr. s'effeuiller, s'écailler; gdy powłoka olejna lub klejowa po wyschnięciu niekiedy w małych płatkach odstaje i zwija się, nazywają to łuszczeniem się.

Łuska, ki; n. Schuppe; fr. écaille; lit. sriegas; zdobienie w łuskę fryzów lub innych części architektonicznych, a nawet kolumn, było używane w stylu romańskim, w dwojaki sposób, albo spojenia łusek w jednym rzędzie, przypadają na środki łusek drugiego rzędu, fr. imbrication, albo też jedne pod drugimi, fr. contre-imbrication.

Łyczak, ka; n. Bastseil; fr. corde de liber; lina z łyka skręcona, przy statkach i robotach wodnych używana.

Łyko, ka; n. Bast; fr. liber, livret; lit. karna; część mięka kory między jej zewnętrzną, twardą powłoką, a białym, dająca się włóknisto rozdzielać, splatać, kręcić na wici, koszyki, kobiałki, maty i t. p.; najlepszym do tych robót jest łyko lipowe.

Łyżwa, wy; statek wodny, masztowy, mniejszy od bajdaka, z dziobem i czalem więcej w górę podniesionymi i spiczastymi, jest lżejszą i łatwiejszą do kierowania, lecz mniej bezpieczną na silne wiatry. Łyżwami też zowią statki, na których się most pływający buduje.

Machina, ny, lub maszyna, silnia; n. Machine; fr. engin, machine; kaźden przyrząd, zastępujący ręce ludzkie i siłę zwierząt, przy rozmaitych wyrobach. W Mechanice nazywają się machinami prostemi: drąg, krążek, śruba, równia pochyła, koło na wale i klin.

Macica perłowa; n. Perlenmutter; fr. nacre; ze skorup małżów morskich otrzymywany materiał twardy, biały, z tęczowym połyskiem, używany do wykładania, mozaiek i rozmaitych wyrobów tokarskich.

Maculec, lea; n. Rüststange; fr. boulin; sztuka drzewa mierniej grubości, jakie się wsuwają w maculnice dla rusztowań.

Maculnica, cy; n. Rüstloch; fr. trou de boulin; przy murowaniu ścian znacznej wysokości zostawiają się w nich nawylot otwory kwadratowe na szerokość cegły, dla przesunięcia przez nie czworogrannych sztuk drzewa, na których się rusztowanie urządza; otwory te, lub także w razie potrzeby w stojących już ścianach wykute na czasowy użytek, zowią maculnicami.

Maczuga, gi; n. Keule; fr. massue; pałka sękata, jako godło Herkulesa.

Magiel, glu; n. Mange, Mangel; fr. calandre; przyrząd do maglowania bielizny.

Maglownica, cy; n. Handmangel; fr. planchette à calandrer; magiel ręczny złożony z deski karbowanej i wałka.

Magnes, su; n. Magnet; fr. aimant; kopalny gatunek niedokwasu żelaza, mający własność przyciągania żelaza i udzielania mu téjże samój własności, przez co toż żelazo staje się magnezem sztucznym. Własność rzeczona nazywa się magnetyzmem, n. Magnetismus, fr. magnétisme.

Mahoń, niu; n. Mahoniholz; fr. acajou; drewno brunatne z odcieniami, pochodzące z drzewa Swietenia mahagoni; także mahoń białym zwany, z drzewa anacardium occidentale,

mniej ceniony; obadwa gatunki w rżniętych balach sprowadzane z Ameryki, używane są na wyroby stolarskie.

Majdan, na; mała budowla drewniana, zwykle wśród lasu, mająca ognisko i kocioł do ługowania popiołów roślinnych i wydziałania z nich potażu.

Majolika, ki; n. Majolica; fr. majolique; wyroby z glinki wypalane, topliwymi farbami malowane i powtórnie wypalone. Jako zabytki dawniej sztuki, najwięcej są cenione majoliki z czasów Rafaela.

Mak, ku; n. Mohn; fr. pavot; lit. agona; kwiat, liście i makówka bywają naśladowane w zdobinach architektonicznych; jest także godłem snu i oznaką Cerery.

Makadam, mu; n. Makadamisirung; fr. macadame; tak zwany od swego wynalazcy, sposób pokrywania dróg bitych kamieniem tłuczonym.

Makówka, ki; n. Mohnkopf; fr. tête de pavot; puszka nasienna maku; zob. mak.

Malachit, tu; n. Malachit; fr. malachite; kopalny węgiel miedzi, twardy, pięknej szmaragdowej barwy. Jest bardzo ceniony zwłaszcza w dużych sztukach, używany na płyty, wazony, do wykładania i wyrobów mozaikowych.

Malarnia; ni; n. Malerstube; fr. atelier d'un peintre; pracownia malarza, szkoła malarska, z oświetleniem przeważnie od strony północnej.

Malarstwo, stwa; n. Malerkunst; fr. art de peinture; lit. teplone; sztuka przedstawiania oku za pomocą rysunku i farb, wszelkich przedmiotów naśladowanych z natury, lub pomysłowych. Nieodzownymi podstawami tej nadobnej sztuki są: 1) nauka rysunku,— 2) nauka perspektywy,— 3) znajomość kolorytu,— 4) nauka o światłocieniu,— 5) nauka układu czyli kompozycji. Bez znajomości tych zasad i bez zastosowania się do nich, obraz niemoże być dziełem doskonałym.

Malarz, rza; n. Maler; fr. peintre; lit. teplotojas; artysta zajmujący się malarstwem.

Malowanie, nia; n. Malerei; fr. peinture; wyraża użycie praktyczne właściwych środków do wykonania obrazu. Pod tym względem jest:

Malowanie klejowe, zob. a-tempera.

Malowanie olejne, n. Ölmalerei, fr. à l'huile, gdy farby rozrabiają się olejem lnianym, makowym lub orzechowym.

Malowanie szare, n. Graumalerei, Grau in grau, fr. grisaille, camaïeu; wykonywane szaremi farbami w różnych odcieniach na tle także szarém.

Malowanie na szkłe, n. Glasmalerei, fr. peinture d'apprêt, sur verre, do którego używa się farb przyrządzonych w proszkach ze szkła w rozmaitych barwach; obraz niemi malowany na tle szklaném, rozgrzewa się do pewnego stopnia, aby się nałożone farby roztopiły i przylgły do powierzchni tła, a razem nabrały przejrzystości.

Malowidło, dla; n. Gemälde; fr. tableau; to samo, co obraz malowany.

Małżycza, cy; n. Muschel, Konche; fr. conque; skorupa małża jako zdobina sklepienia ćwierćkulistego we wnęce; takąż nazwa służy i samemu sklepieniu tego rodzaju.

Małżyny, żyn; fr. coquillage; zdobiny sztucznych wodospadów i wodotrysków złożone z małżów, ślimaków, koralu, i t. p.

Mamczyć, oznacza u naszych cieśli latać dach gontowy, to jest częściowo gonty spróchniałe nowemi zastępować.

Manganez, zu; n. Mangan; fr. manganèze; metal znajdujący się w naturze tylko w połączeniu z innymi ciałami, a szczególniej i najobficiej z kwasorodem, n. Braunstein, fr. manganèze oxydé, używany w hutach szklanych, do nadawania szkłu barwy fioletowej.

Maniera, ry; fr. manière; pewien właściwy sposób malowania, po którym poznaje się artystę, lub jego szkołę. Wyrazem tym oznaczają także złe nawykięcia malarza, oddalające jego utwór od natury.

Manometr, tru; n. Druckmesser, Manometer; fr. manomètre; przyrząd służący do mierzenia stopnia prężenia gazu lub pary w machinach.

Mansard, da; zob. dach.

Mapa, py; n. Karte; fr. carte; obraz powierzchni ziemi: rozróżnia się na geograficzną, n. Landkarte, fr. géographique; topograficzną, fr. topographique; hydrograficzną, fr. hydrographique; morską, fr. marine; niebieską, fr. céleste, i ekonomiczną.

Margiel, glu; n. Mergel; fr. marne; wapień z gliną i krzemionką

połączony w rozmaitych stosunkach; gdy przeważa wapno, daje się margiel wypalać i daje wapno chude, lub jako kamień do muru użytym być może, w miejscach na wilgoć nienarażonych.

Marmór, ru; n. Marmor; fr. marbre; jest wapieniem twardym z krystalicznym zespojem, w rozlicznych barwach i odcieniach; przyjmuje piękny polor; używany na wyroby rzeźbiarskie i kamieniarskie, a wypalony daje dobre wapno. W prowincjach polskich znajduje się w Kamieńcu Podolskim, w Chęcinach, w okolicach Krzeszowic, pod Tatrami w Czorsztynie, Rogoźniku i wielu innych miejscach. Na Szląsku w okolicach Nissy, marmór siwy powszechnie używany na wielkie płyty. We Włoszech kararyjski na posągi, popiersia; w Prato blisko Pistoji, piękny ciemno-zielony, i w bardzo wielu innych miejscach.

Mars, sa; w Mitol. bożek wojny, w postaci męskiej, zbroją odzianej.

Martwica, cy; n. Kalktuff; fr. tuf calcaire; kamień wapienny, gębczasty, używany do murów, zwłaszcza do sklepień dla swęj lekkości. W okolicach Krakowa znajduje się w Regulicach.

Marżanka, ki; bot. asperula tinctoria; n. Krapp; fr. garance; roślina dziko u nas rosnąca, której korzenie w farbierstwie używane dają czerwoną barwę; z niej także wyrabia się farba, laką marżanką zwana.

Masa, sy; zob. mięsz.

Maska, ki; n. Maske; fr. masque; odlew gipsowy twarzy ludzkiej mający służyć za model do rysunku lub rzeźby wizerunku.

Maskaron, nu; n. Maske; fr. mascaroon; twarz ludzka fantastyczna, z wyrazem gniewu, cierpienia, śmiechu i t. p., jakie umieszczano w stylu rzymskim, w wiekach średnich i w baroku, na fontanach, na kapitelach, piętnarach, zawornikach sklepień, i t. p. Sukiennice krakowskie mają na górnym krańcu murów szeregi maskaronów olbrzymich.

Maszt, tu; n. Mast, Mastbaum; fr. mât; słup wysoki na statku wodnym, służący do przyczepiania żagli.

Masztarnia, ni; to samo, co stajnia dla koni.

Maszyna, ny; zob. machina.

Mat, zob. émy.

Mata, ty; zob. słomianka.

Materyja, ry; to samo, co mięsz, ciało, tworzywo.

Materiał, lu; n. Materialien; fr. matériaux; watek budowlany, jak kamień, cegła, drzewo, piasek i t. d.

Maurytański styl; n. maurischer Stil; fr. style moresque; jest tylko dalszém wykształceniem arabskiego stylu; ma kolumny wysmuklejsze, kapitele lżejsze, arkady wznoszą się najprzód pionowo, nim przejdą w łuki, które równie półkoliste jak i

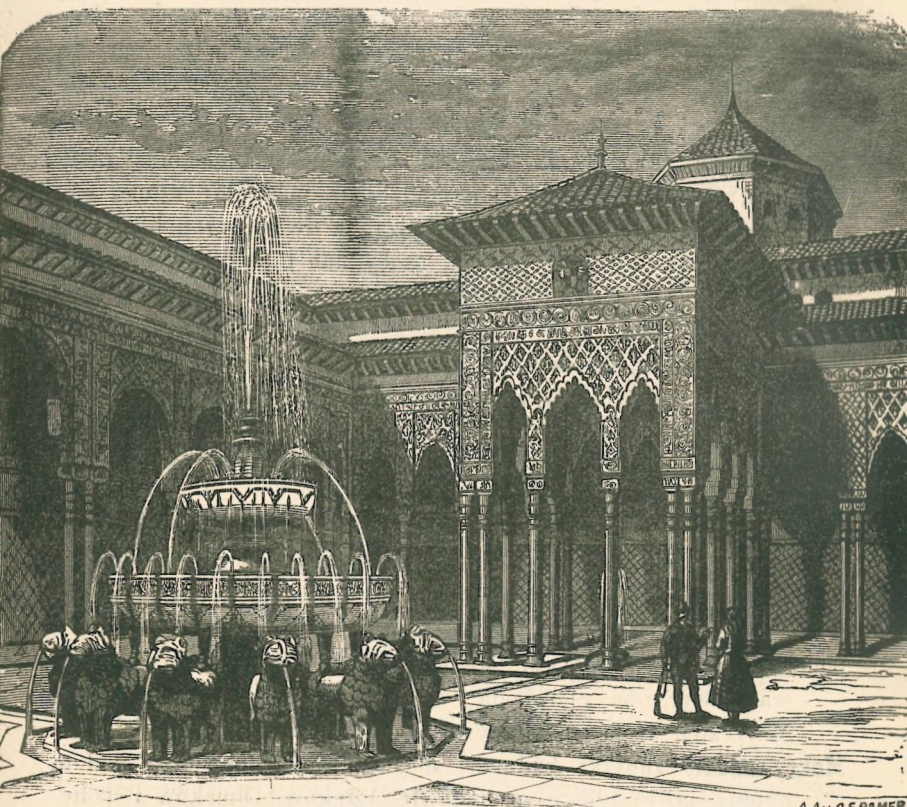

Fig. 62. Alhambra.

dwułuczne widzieć można, ściany zewnętrzne i fryzy zdobione są ukośnie krzyżującymi się rysami. Grenada, Alhambra, Malaga, mają piękne tego stylu zabytki; *fig. 62.*

Maż zi; n. Theer; fr. brai, goudron; ciecz żywiczna, gęsta, używana do smarowania osi u wozu; w połączeniu z gumą daje powłokę ochronną na drzewo, skórę, liny, i t. p.

- Maż ziemna**, n. Bergtheer, fr. goudron minéral, zob. smołowiec.
- Maźnica**, cy; n. Theerfass; fr. boîte au cambouis; lit. sakinis; naczynie zwykle drewniane, używane na maż, lub na inne smarowidło do osi u wozu.
- Mech**, mchu; n. Moos; fr. mousse; lit. samanós; jest w wielu gatunkach; używany bywa do murów z kamienia w miejsce zaprawy.
- Mechanika**, ki; n. Mechanik; fr. mécanique; nauka o działaniu sił na ciała, tak w równowadze, jako i w ruchu zostających, w rozmaitym stanie ich skupienia.
- Meczet**, tu; n. Moschee; fr. mosquée; świątynia mahometańska.
- Medal**, lu; n. Schaumünze, Denkmünze; fr. médaille; sztuka metalu płaska, w kształcie pieniądza, z dwóch stron bita albo odłana, na uczenie pamięci osoby, lub niezwykłego zdarzenia. Medal ma jedną stronę główną, avers, drugą odwrotną, revers.
- Medalijon**, nu; n. Medaillon; fr. médaillon; różni się od medalu tém, iż ma jedną tylko stronę; bywa zaś nie tylko z metalu, lecz także z kamienia, gliny palonej, lub gipsu, i umieszczany na fryzie, archiwolcie, i t. p. tak w starożytnych, jak i w późniejszych stylach, wyjąwszy gotycki.
- Medów styl**; n. medischer Stil; powstał był z piérwiastków assyryjskich, zaczął się wyrabiać na samodzielny, później jednak perskimi kształtami przytłumiony, zupełnie wykształcić się niemógł i tylko za gałęź perskiego uważać się może.
- Meduza**, zy; n. Medusa; fr. Méduse; postać mitologiczna; jéj głowa z wyrazem cierpienia, wężami zamiast włosów okryta. W rzeźbie umieszczana bywa na budowlach, jako medalijon.
- Meksykańskie zabytki budowli**; mexikanische Bauweise; pod tą ogólną nazwą objęte są budowle Azteków, Olmeków i Tolteków, o których zob. na swoich miejscach.
- Melafir**, ru, n. Melaphyr; fr. mélaphyre; jest odmianą porfiru, zwaną téż porfirem czarnym, znajduje się u nas w okolicach Krzeszowie i służy do tegoż co porfir użytku.
- Melchizedech**, cha; nowik złożony w monstrancyi, utrzymujący hostyją.
- Melpomena**, ny; n. Melpomene; w Mitol. jedna z muz, przewodnicząca tragedyi, przedstawiana w wieńcu wawrzynowym na

głowie, w jednej ręce maskę trzyma, w drugiej sztylet; noga na maczudze wsparta.

Mendel, dla; n. Mendel; wyraża u rolników liczbę 15, mendel snopków, mendel jabłek, i t. p.

Menhir, ra; n. Steinpfeiler, Langstein, Menhir; fr. peulvan, pierre fichée; słup kamienny, nieobrobiony, pionowo na ziemi stojący, jako pomnik dla wojownika, jako słup graniczny, lub miejsce bitwy wskazujący, i t. p. natrafia się w Bretanii, Skandynawii i innych krajach.

Mensa, sy; n. Altarplatte; fr. table d'autel; stół ołtarzowy, na którym się obrządek mszy św. odprawia.

Merkury, rego; n. Merkur; fr. Mercure; w Mitol. bożek handlu, przedstawiany jako młodzieniec nagi, ze skrzydłami u pięt i u kapelusza, z laską skrzydlatą w rękę.

Merkuryjusz, szu; zob. rtęć.

Merowingów budowle; n. meroviuger Bauten; fr. architecture latine, de la Gaule mérovingienne; okazują przejście z rzymskiego do romańskiego stylu; jako przykład przedstawia Porta nigra w Trewirze.

Mesel, sla, albo tniak; n. Meissel; fr. ciseau; narzędzie stalowe naksztalt dłuta, zastrzone w jednym końcu, w drugim tępo ucięte, w który uderza się młotkiem, chcąc przeciąć na kowadłe jaką metalową sztukę.

Metal, lu; n. Metall; fr. métal; także kruszcem niewłaściwie zwane ciało proste, z właściwym sobie połyskiem, kopalne w stanie czystym, zwane wtedy metalem rodzimym, n. gediegen, fr. natif; albo się z rudy lub kruszczu wytapia.

Metal angielski, n. Britanniametall, fr. métal britannique; mieszak z cyny i antymonu, z dodaniem bardzo małej ilości miedzi; ma znaczną twardość, z łatwością jednak daje się piłować; przez polerowanie przybiera piękny połysk i barwę platyny. Służy na klamki, naczynia, i t. p. wyroby.

Metal biały, n. Weissmetall, mieszak z 75 części ołowiu i 25 części antymonu; albo też z 80 części cyny, 10 miedzi i 10 antymonu; używany na panewki czopów w machinach.

Metal czerwony, n. Rothguss, mieszak z 80 części miedzi i 20 cyny; najlepszy na panewki i na inne części w machinach, na mocne tarcie narażone.

Metopa, py; n. Metope; fr. métope; na fryzie doryckim odstęp między tryglifami. Metopy zdobione bywają szczołbami, orłami, łupami wojennymi i grupami figur ludzkich.

Metr, tra; n. Meter; fr. mètre; zasadnicza miara długości, =3',1608136... stóp wiedeń.; dzieli się na 10 części równych zwanych decymetrami.

Miąsz, szu; n. Masse; fr. masse, matière; ciało stałe, masa.

Miąsz papiérowy, n. Papierteig, fr. papier maché, otrzymuje się z odrzynków papiéru, które rozgotowane w wodzie i ubite na ciasto, zarabiają się z wodą klejową i służą do wygniatania w formach rozmaitych zdobin do ścian wewnętrznych, sufitów, i t. p.

Miąszość, ści; zob. gęstość.

Miech, cha; n. Blasbalg; fr. soufflet; lit. dumtuwes; przyrząd do chwytania i wypychania powietrza, dla rozżarzania ognia lub wydobywania głosu z piszczałek. W hutach używane miechy, n. Gebläse, fr. soufflerie, są w wielkich rozmiarach i odmiennego ustroju od miechów kowalskich lub organowych; są zaś skrzyniaste, n. Kastengebläse, beczkowate, n. Cylindergebläse, śrubowe, n. Schraubengebläse, i t. p. poruszane zwykle stósoną machiną.

Miecz, cza; n. Schwert, Büge, Tragband; fr. lien, aisselier; sztuka drzewa cienkiej miary, wiążąca ukośnie dwie inne sztuki, poziomą z pionową, za pomocą czopów z boku wpuszczanych i przytwierdzonych kółkami.

Mieź, dzi; n. Kupfer; fr. cuivre; lit. waras; metal ruděj barwy, powszechnego użycia na wyroby kotlarskie rozmaitych naczyń, na blachę do krycia dachów, do składu mieszaków, jak mosiądz, bronz i wielu innych.

Miedza, dzy; n. Rain; fr. raie; granica między gruntami. W sztuce wojsk. miedza, n. Schartenzelle, Merlon, fr. merlon, część górna przedpiersienia między dwiema strzelnicami.

Miedzioryt, tu; n. Kupferstich; fr. gravure; rycina na płycie miedzianěj wykonana i na papierze odtłoczona.

Miedznik, ka; zob. granicznik.

Miedzuch, cha; n. Brandgasse; fr. tour-de-chat; wąski odstęp między dwoma przyległemi budynkami.

Mielcuch, cha; zob. słodownia.

- Mielerz**, rza; n. Meiler, Kohlenmeiler; fr. charbonnière; kopiec z łuppek drewnianych ustawiony i darniną odziany, który się wypala na węgle.
- Miernictwo**, twa; n. Feldmesskunst; fr. arpentage; zastosowanie Geometrii do praktycznego wymierzania obszarów naziomu, kręślenia i obliczania ich figur, oraz dzielenia tychże na części żądane, przy użyciu właściwych narzędzi.
- Miernik**, ka, albo Geometra; n. Geometer, Feldmesser; fr. géomètre; trudniący się pomiarami gruntów.
- Mieszak**, ka; n. Legirung; fr. alliage; połączenie z sobą różnych metali przez stopienie razem, a stąd otrzymany metal mieszany, jak mosiądz, tombak, bronz, i t. p.
- Mieszak Darceta, n. Darcet'sches Metall, fr. alliage de Darcet, złożony z 8 części bizmutu, 5 ołowiu i 3 części cyny; topi się w stopniu wody wrzącej i służy do robienia odcisków z drzeworytów, i do innych użytków.
- Międlica**, cy; n. Flachsbrecher; fr. brisoir, broie, macque; przyrząd do międlenia czyli do wykruszania paździerzki ze lnu, lub konopi.
- Międzipiętrze**, trza; n. Zwischenstockwerk, Halbgesschoss; fr. entresol, mezzanine; półpiętrze, niskie piętro w domu mieszkalnym, umieszczane zwykle między przyziomem a pierwszym piętrem.
- Międzyścieże**, za; n. Fensterpfeiler; fr. trumeau; część ściany zawarta między dwoma oknami.
- Międzyślupie**, pia; n. Säulenweite; fr. entrecolonne; oznacza odległość w świetle jednej kolumny od drugiej w stylach greckim i rzymskim; za miarę tej odległości służy średnica dolnego obwodu kolumny; według zaś rozmaitości tego odstępu, międzyślupie przybiera nazwę areostylu, dyjastylu, eustylu, piknostylu lub systylu.
- Międzyśród**, srodu; n. Apotheme; fr. apothème; w Geom. część promienia zawarta między środkiem okręgu a środkiem danej w nim cięciwy.
- Migalet**, tu; n. Migalet; fr. migalet; wieża w przekroju kwadratowa, mająca ściany od dołu do góry jednostajnie szerokie, zakończona niskim, zwężonem piętrem, ośmiościenne i dachem ostrogrannem nakryta; przy meczetach w stylu muzułmańskim.

Przykład takiej wieży przedstawia się przy kościele S. Marcos w Sewilli, z meczetu przerobionym.

Mika, ki; n. Glimmer, Marienglas; fr. mica; kopalina złożona z gliniki, krzemionki, potażu, niedokwasu żelaza i innych przymieszek; ma zespój blaszkowaty, połysk metaliczny, daje się łupać na najcieńsze, przejrzyste płyty; używana zamiast szyb szklanych.

Mikrometr, tru; zob. drobnomierz.

Mikroskop, pu; zob. drobnowidz.

Mila, li; n. Meile; fr. lieue; miara długości drogi rozmaite w różnych krajach; mila geograficzna, jakich się liczy 15 na 1 stopień południka ziemskiego.

Milnik, ka; n. Meilenstein, Meilenzeiger; fr. milliaire; znak przy drodze, z kamienia lub żelaza, wskazujący odległość czyli długość drogi od pewnego miejsca.

Mimośród, środu; Excentricität; fr. excentricité; w elipsie lub hiperboli jest odległością między jej środkiem a jednym z ognisk. Gdy koło w machinie odbywa ruch nie około swego środka, lecz około innego punktu, tedy odległość między temi punktami zowie się również mimośrodem.

Mina, ny; zob. podkop.

Minaret, tu; n. Minaret; fr. minaret; wieża wysoka i wysmukła przy meczecie, mająca u góry ganek, z którego zwolują na modlitwę.

Minerwa, wy; n. i fr. Minerve; w Mitol. bogini mądrości i cudów; postać niewieścia w hełmie na głowie, z dzidą w ręku i tarczą, na której głowa Meduzy.

Miniatura, ry; n. Miniaturmalerei; fr. miniature; malowanie wodnymi farbami w drobnych rozmiarach, na kości, pergaminie lub na papierze, zwykle wizerunków ludzkich. Na dawnych rękopismach głoski początkowe, zdobione malowanymi listkami, kwiatami, ptaszkami i t. p. zowią także miniaturami. Rodzaj ten malowania wykonywa się albo kropkami, fr. pointillé, albo krzyżującymi się króskami, wł. maniera crociata.

Minija, nii; n. Mennige; fr. minium, mine orange; wyrabiana z ołowiu farba, żywej pomarańczowej barwy, używana w malarstwie.

Minuta, ty; n. Minute; fr. minute; w Archit. cząstka modułu, jakich jedni liczą 12, inni autorowie naznaczają 30.

- Miodosytia**, ni; fr. brasserie d'hydromel; browar, w którym warzą napój z miodu.
- Misa**, sy; miska, ki; n. Schüssel; fr. bassin, terrine; lit. bludas; naczynie do potraw, taléř głęboki bez wieńca płaskiego w brzegach.
- Misiurka**, ki; czaszka żelazna, z przyczepionym z tyłu płatkim koleczugi, zastępująca helm w uzbrojeniu głowy.
- Misterny**, na, ne, filigranowy, subtelný; n. fein, zart; fr. subtil; przymiotnik oznaczający wåtłość jakiego wyrobu.
- Mitra**, try; n. Herzogshut; fr. couronne ducale; korona książęca.
- Młeczarnia**, ni; n. Milchkeller, Milchschwemme; fr. laiterie; podziemie sklepione, z wodą zimną ciągle przepływającą, dla umieszczania naczyń z mlékkiem w większych gospodarstwach.
- Mléko**, ka; n. Milch; fr. lait; lit. pienas; używa się jako przymieszka do wody wapiennej, dla pobielania ścian, i do farb wapiennych.
- Mlon**, nu; n. Griff an einer Handmühle; fr. manivelle d'un moulin à bras; drążek z jarzębiny lub brzeziny, służący do obracania kamienia w żarnach.
- Młocarnia**, ni; n. Dreschmaschine; fr. machine à battre le blé; maszyna do wymłacania zboża; umieszczana zwykle w stodole i poruszana siłą koni za pomocą kieratu zewnątrz stodoly pod nakryciem ustawionego. Młocarnia polowa poruszana bywa siłą pary.
- Młot**, ta; n. Hammer; fr. marteau; lit. lenis; bryła żelaza przedziurawiona i na stylisku osadzona, w kuźnicach i kuźniach kowalskich do kucia żelaza używana.
- Młotek**, tka; n. Hammer; fr. marteau, martelet; lit. kujelis; narzędzie do kucia, klepania, okrzesywania kamieni, wbijania goździ i t. p. w bardzo wielu rękodzielach, w rozmaitych kształtach i wielkości zrobione z żelaza lub stali i na trzonku osadzone.
- Młotkować**, albo hamrować; n. hämmern; fr. marteler; w rzemiosłach znaczy klepać młotkiem jaki metal na zimno, w celu nadania mu więćej zbitości, a razem sztywności i sprężystości.
- Młyn**, na; n. Mühle; fr. moulin; lit. maľunas; machina do melcia, omielania, kruszenia zboża, lub innych materyjałów; według siły poruszającej. bywa młyn wodny, parowy, konny, lub wietrzny, czyli wiatrak.

- Młynica**, cy; n. Mahlhaus; w budowli mieszczącej młyn, odróżniana bywa część mieszkalna od roboczej, to jest od téj, która mieści cały ustrój maszyny młyńskiej, a którą zowią młynicą.
- Młynówka**, ki; n. Mühlbach, Betriebswasser; fr. eau motrice; dla poruszania młyńca lub innej maszyny wodnej, oddziela się część strumienia wody i prowadzi osobnym, podniesionym korytem na koło wodne, którąto wodę nazywają roboczą, albo młynówką, resztę zaś nieużytej do tego celu wody, dziką.
- Mnich**, cha; n. Mönch; fr. bonde; słup wyżłobiony, pionowo osadzony w stawie przy grobli, wyżłobienie od strony wody zasłania się deszczułkami poprzecznymi, szczelnie z sobą zetkniętymi, które w razie potrzeby obniżenia zwierciadła wody w stawie, lub jej zupełnego wypuszczenia, odejmują się częściowo, zaczynając od góry, a woda przez rurę u spodu mnicha, przez groblę poprowadzoną, na zewnątrz odpływa.
- Moczniak**, ni; n. Pisswinkel; fr. pissoir; budka do publicznej wygody z odpływem moczu do kanału podziemnego.
- Model**, lu; n. Modell; fr. modèle; wzór budowli, maszyny, posągu i t. p. zrobiony w małych rozmiarach z drzewa, z gipsu, ilitu, wosku lub z papieru, dla lepszego przedstawienia oku zamierzonej roboty w należytej wielkości. Modele maszyn, ustrojów budowlanych, służą do wykładów naukowych. Modelem też nazywa się przedmiot zaformowany w piasku, glinie, gipsie i t. p. dla zrobienia odléwu.
- Modlitewnia**, ni; n. Oratorium; fr. oratoire; miejsce w klasztorze lub w domu do modlenia się przeznaczone.
- Modła**, dły; n. Schablone; fr. cherche, calibre; wykroj z deski albo z blachy, według danego rysunku, używany przez mularzy do ciągnięcia gzymsowin, na świeżo narzuconej zaprawie wapiennej lub gipsowej.
- Modrzew**, wia; bot. pinus larix; n. Lärche; fr. mélèze; drzewo chojniaste, ma drewno twarde, ciemno-brunatnej barwy, w suchém zachowaniu bardzo trwałe, w wodzie prawie kamienieje, dlatego w każdym rodzaju budowy jest cenione. Terpentynę z jego żywicy nazywają wenecką.
- Moduł**, lu; n. Modul; fr. module; długość umiarowa, którą stanowi połowa średnicy wziętej u spodu kolumny, w stylach starożytnych. Moduł dzielią na 30 części równych zwanych minu-

tami, inni na 12 tylko minut. Służą do wyrażania stosunków wszelkich części architektonicznych, każdego z porządków.

Modyljon, nu; n. Sparrenkopf; fr. modillon; nazwa ta oznacza sztuki wystające z pod głównego gzymsu, mające przekrój prostokątny, w pewnych od siebie odstępach, jakoby przedstawiały końce krokiew, i dlatego zowią je także krokiewnicami. W porządku doryckim modyljony mają zwykle wysokość przekroju znacznie mniejszą od szerokości tegoż, w korynckim zaś czoła ich często są ozdobione esowatym wykrojeniem.

Mogiła, ły; n. Grabhtigel; fr. tombe; lit. kapaj; kopiec okrągły lub podłużno-okrągły, wzniesiony z ziemi na zwłokach lub popiołach jednego albo wielu ludzi.

Monolit, tu; zob. jednolit.

Monstrancyja, cyi; n. Monstranz; fr. ostensoire; sprzęt obrządkowy w kościele katolickim, z metalu szlachetnego a przynajmniej złożony: ma nogę, jak u kielicha, część zaś górna w ozdobnym otoczeniu ma okrągłe okienko z dwoma szklanymi szybami, między którymi mieści się melchizedech dla trzymania hostyi.

Mora, ry; n. Metallmohr; fr. moiré metallique; gdy blachę cynowaną poddamy działaniu jakiego kwasu, wtedy jej gładka i równo połyskująca powierzchnia przybiera słoje i rysy kryształiczne perłowej macy, zwane morą; w takiż sposób zdobione bywają wyroby z takiej blachy.

Moresk, ku; zob. arabesk.

Morg, ga, albo morga, gi; n. Morgen; fr. arpent; miara obszarów gruntowych, zajmująca 300 prętów kwadratowych, dzielono ją u nas na trzy wężyska.

Morwa, wy; bot. morus; n. Maulbeerbaum; fr. murier; rodzaj drzewa, u nas w ogrodach pielęgnowany, daje wyborny materyjał na wyroby stolarskie i tokarskie.

Mosiądz, dzu; n. Messing; fr. laiton; lit. skajstawarys; jest mieszkaniem metalicznym z 3 części miedzi i 2 części cynku.

Mosiężnik, ka; zob. bronzownik.

Most, tu; n. Brücke; fr. pont; lit. tiltas; budowa służąca do przejazdu przez rzekę, przez parów, dolinę głęboką i t. p. z jednego brzegu na drugi. Rozmaitość budowy mostów zawisła od ich długości, od materyjału z jakiego most ma być zbu-

dowany i od wielu innych względów; są więc mosty drewniane, murowane, żelazne, lub z połączenia tych materiałów wykonane; sklezione, wiszące i t. p. Głównymi częściami mostu są: 1) fundamenta pod filary w mostach murowanych lub żelaznych;— 2) podpory, to jest w drewnianym moście pale, u góry jarzmami związane, zaś w murowanym filary z ciosów murowane; tak zaś pierwsze jak i drugie odróżniają się na przybrzeżne i pośrednie;— 3) legary czyli belki, na jarzmach w moście drewnianym, zaś w murowanym lub żelaznym na sklepionych łukach, lub na odpowiednim ustroju żelaznym spoczywające;— 4) pokład, z urządzoną środkiem drogą i z chodnikami pobocznymi oraz poręczami, a w drogach żelaznych, na pokładzie ułożone są żelazne szyny czyli relsy.

Pod względem rozmaitego przeznaczenia mostów i licznych rodzajów ich ustroju, rozróżnia się: 1) most stały, n. Stand-Brücke, fr. pont dormant; 2) most ruchomy, n. bewegliche Brücke, fr. pont mobile, do których się liczy 3) most z wodzony, n. Zugbrücke, fr. pont levis, i 4) most łyżwowy czyli pływak, n. Schiffbrücke, fr. pont de bateaux; 5) most tymczasowy, n. Nothbrücke, fr. pont de circonstance. 6) Most jarzmowy, n. Joehbrücke, Balkenbrücke, fr. pont à poutres, gdy jego legary wspierają się końcami na jarzmach ścian przybrzeżnych, bez żadnej pośredniej podpory. Gdy zaś zachodzi potrzeba użycia dłuższych legarów, wtedy zaradzając, aby się niewyginały, robi się pod nimi ustrój naprężny, od którego i most przybiera nazwę 7) naprężnego, n. Sprengwerkbrücke, fr. pont à jambettes; 8) albo nad skrajnymi legarami daje się ustrój wiészarowy, n. Hängewerk, fr. ferme en arbalète, i most wtedy zowie się wiészarowym, n. Hängewerksbrücke, fr. pont suspendu à armature.

Wreszcie mosty żelazne mają ustrój albo wiészarowy, albo łańcuchowy, n. Kettenbrücke, fr. pont en chaînes, albo też linowy, to jest wiszący na linach z drótu, n. Drahtbrücke. **Mostołodź**, łodzi; n. Brücken Kahn; fr. ponton; w szt. wojsk. rodzaj łodzi, jakie służą do prędkiego zestawienia mostu dla przeprawy wojska.

Motowidło, dła; n. Garnwinde; fr. devoir; lit. wituwaj; narzędzie znane do nawijania przędzy.

- Motyka**, ki; n. Haue, Hacke; fr. houé; lit. kapone; zwana także kopaczką, narzędzie ogrodnicze żelazne, z płaskim, zagiętym ostrzem, na stylisku osadzone, do kopania ziemi służące.
- Mownica**, cy; n. Lettner, Rednerbühne; fr. jubé, tribune; rodzaj ambony, z której się przemawia w kościele lub w sali zebrań.
- Mozaika**, ki; n. Mosaik; fr. mosaïque; obraz ułożony z drobnych, różnobarwnych kawałeczków kamieni, szkła, skorup małżowych, lub drewnianych pieńków.
- Mozarabskie budowle**; n. mozarabische Bauweise; fr. architecture mozarabe; tak są nazywane budowle w Hiszpanii, które po wypędzeniu Maurów, na pierwiastkach przeważnie arabskiego stylu wzniesione zostały.
- Moździerz**, rza; n. Mörser; fr. mortier; lit. mezeris; naczynie z kamienia lub z metalu, służące do rozdrabniania tłuczkiem rozmaitych ciał, przez tłuczenie i rozciieranie. W sztuce wojsk. nazywa się moździerzem rodzaj działa wielkiego kalibru, służącego do rzucania bomb.
- Moździeń**, nia; tybel, czyli kolek z twardego drewna, w obudwóch końcach ścięte, którym się spajają z sobą dzwona w kołach u wozu.
- Mufa**, li; n. Muffel; fr. moufle; naczynie z glinki ogniotrwałej, w które się wkładają wyroby z porcelany, aby przy ich wypalaniu osłonięte były od bezpośredniego działania płomienia i od zanieczyszczania popiołem. Także mufą nazywa się rodzaj retorty z takiejże glinki, używany do wytapiania cynku z galmanu.
- Mularz**, rza, albo murarz; n. Maurer; fr. maçon; lit. murorius; rzemieślnik, trudniący się budową murów z cegły, kamienia lub ciosów.
- Mur**, ru; n. Mauer; fr. mur; lit. muras; ustrój z kamienia lub z cegły. Według różnaitości użytego na mur materiału lub przeznaczenia muru, zowie się tenże: 1) mur ceglany, n. Ziegelmauer, fr. mur en briques;— 2) mur cyklopów, n. Cycloopenmauer, fr. mur cyclopéen, z wielkich, nieobrobionych kamieni;— 3) mur fundamentowy, n. Grundmauer, fr. fondement;— 4) mur kamienny, n. Bruchsteinmauer, fr. mur en moëllon;— 5) mur nagi, n. Rohbau, gdy zostaje bez tynku;— 6) mur nasypowy, n. Füllmauer, Trümmermauer, fr. mur de remplissage, gdy między dwiema cienko murowanymi

ścianami zostawiony odstęp, wypełnia się kawałkami cegły i kamienia (zob. emplekton); — 7) mur ogniochronny, n. Brandmauer, Feuermuer, fr. mur réfractoire, przegradzający poddasza domu długiego, lub domów sąsiednich, i nad dach nieco wystający; — 8) mur oporowy, n. Futtermauer, fr. contre-mur, wystawiony na działanie parcia ziemi; — 9) mur parkanowy, n. Befriedung, fr. enclos, otaczający ogród, podwórze, cmentarz i t. p.; — 10) mur pruski, n. Fachwand, Riegelwand, fr. elaison à pans de bois, ściana z drewnianego wiązania, uzupełniona cienkim ceglany murem; — 11) mur suchy, n. Trockenmauer, fr. mur en pierres sèches, gdy do spojenia kamieni lub cegły użyty jest mech zamiast zaprawy; — 12) mur z surówki, n. Rohziegelmauer, fr. mur en brique crue, to jest z niewypalonej cegły; — 13) mur wewnętrzny czyli przegrodowy, n. Scheidewand, fr. mur de refend, zwykle cieńszy od zewnętrznego; — 14) mur wspólny, n. gemeinschaftlicher Mauer, fr. mur mitoyeu, gdy służy do użytku dwóch sąsiednich budow; — 15) mur zewnętrzny, n. Umfassungsmuer, fr. mur de pourtour, gros murs, ściany zewnętrzne budowli, do których liczą się także ściany na korytarzach i w sieniach, mające mur grubszy, niż ściany wewnętrzne.

Murarz, rza; zob. mularz.

Murłata, ty; n. Mauerlatte; fr. plate-forme; sztuka drzewa, średniej grubości, którą się kładzie wzdłuż muru na jego wierzchu, i służy do oparcia na niej końców belek, aby ich ciężar wraz z dachem, równe na mury wywierał ciśnienie.

Murowanie, nia; n. Mauerung; fr. maçonage, murage; stawianie murów; w niem przestrzegać należy w ogólności: 1) aby kamieni do fundamentu nierzucać bez ład, lecz szczerlnie murować; — 2) aby kamień łamany ze skały, nie był świeżo użyty, lecz po wyschnięciu; — 3) aby piasek do zaprawy nie był mulny, lecz czysty i bez części roślinnych; — 4) aby wapno gaszone i rozrabiane było wodą czystą, a nie z kałuży lub z bagna czerpaną; — 5) aby każda cegła w mur kładziona, była wprzód w wodzie zmaczana; — 6) aby warstwy muru we wszystkich ścianach częściowo do równej wysokości były wznoszone.

Mutra, try, muterka, ki, naśrub, naśrubek; n. Schraubenmutter; fr. écrou; kawałek metalu, graniasty, niski, z dziurą w środku i wyrobionym w niej gwintem wewnętrznym, który się zakręca na śrubę, za pomocą klészczy, lub właściwego klucza. Mutry drewniane, a czasem i żelazne, mają dwa ramiona z jednej sztuki z mutrą wyrobione.

Mutuły, łów; n. Dielenköpfe; fr. mutules; są pod płytą głównego gzymsu doryckiego prostokątne, poziome płytki, dodane jako zdobiny.

Muzułmańskie budowle; n. muhamedanische Bauwerke; fr. architecture musulmane; pierwotnie nie miały właściwych sobie znamion, lecz służyły im za wzór te, jakie zdobywcy zastali u ludów przez siebie podbitych; później jednak wyrodziły się style arabski i maurytański, o których zobacz na swoich miejscach.

Muzy, muz; n. Musen; fr. muses; w Mitol. boginie, zwykle w jednym gronie przedstawiane, w liczbie dziewięciu dziewic, mianowicie: 1) Klijo, bogini historyi, w rękę trzyma zwój pergaminu i stylak do pisania;— 2) Kalijopa, przewodnicząca poezji bohaterkiej, trzyma trąbę wawrzynem opasaną;— 3) Melpomena, bogini trajedyi, ma na głowie wieniec wawrzynowy, w rękę puginał i maskę;— 4) Talija, bogini komeydi, trzyma berło, zakończone małą główką ludzką z długimi uszami i w czapce błazna;— 5) Polimnija, bogini wymowy, w lewej ręce zwój pergaminu trzyma, prawa naprzód wyciągnięta;— 6) Uranija, prowadzi Astronomii, uwieczona gwiazdami, z lutnią w rękę;— 7) Euterpe, bogini muzyki, kwiatami uwieczona, w rękę trzyma dwa flety, przy niej inne narzędzia muzyczne;— 8) Erato, muza poezji miłosnej i weselnych pieśni, przy niej jako godła strzała, lutnia, wieniec z róż i mirtu;— 9) Terpsychora, bogini tańca, w postawie tanecznej, w lekkim obówiu, w rękach ma talerzyki muzyczne.

Nabiodrek, rka; część zbroi, osłaniająca biodra.

Nabożnia, ni; n. Presbyterium; fr. presbytère; część wnętrza kościoła, w której się wielki ołtarz mieści.

Nabrzeże, za; n. Kai, Ufermauer; fr. quai; mur z ciosów wzdłuż brzegów rzeki lub kanału wyprowadzony i ściany pochyłe koryta stanowiący, który parcie ziemi wstrzymuje, a razem zabezpiecza drogę nadbrzeżną przeciw wylewom wody.

Naciąg, gu; zob. rafcegi.

Nacinak, ka; n. Abschrot; fr. tranche; nadstawka stalowa, której część dolna graniasta zapuszcza się w otwór odpowiedni kowadła, a na górnej ostrój krawędzi poziomej kładzie się sztuka metalu i uderza młotkiem dla odcięcia z niej żądanej części.

Nadawka, ki; n. Schiebstange; fr. déclie; drażek w tartaku, w jednym końcu na osi swój podnosić się i spadać mogący, w drugim klinowato okuty, którym chwyta za ukośne zęby kółka i nadaje temuż ruch, dla przysuwania kłody ku pile.

Nadedrzwie, wia; n. Feld über einer Thür; fr. dessus de porte, placard; płyta z gzymsem okapowym nadedrzwiami, przeznaczona na napis lub jaką zdobinę.

Nadole, la; zob. przyziom.

Nadstawek, wka; n. Aufsatz; fr. ajutage; kawałek rury, który się wprawia, lub śrubuje w drugą, dla jej przedłużenia lub zmiany kierunku.

Nadwieszka, ki; n. Überhang; fr. surplomb; miara okazująca, o ile część jaka w budowli wystaje względem ściany pionowej.

Nafta, ty; łac. petroleum; n. Naphta, Steinöl; fr. naphte; ciecz olejna, powszechnie prawie dziś używana do oświetlania. Zobacz smołowiec.

Nagłówek, nagłówka; łac. abacus; n. Abakus, Täfelchen; fr. abaque; płyta nakrywająca kapitel w tym celu, aby wspierające się na nim wyższe części, jak architrav lub nałęczce, bezpo-

średnio na kapitel ciśnienia niewywiérały. Nagłówek bywa rozmaitego kształtu, stósownie do stylu lub porządku architektonicznego; zwykle rzut jego poziomy jest kwadratem; w porządku korynckim boki jego są łukowato wykrojone; w stylu romańskim bywa od spodu skrawężony; niekiedy, aż do połowy XIII wieku, zdobi go gzymsowanie i rzeźba, później zdarza się wielokątny lub kołowy. W porządkach starożytnych nagłówek jest bardzo niski i zwykle razem z kapitelem z jednej sztuki kamienia wyrobiony; w stylach zaś średniowiecznych bywa gruby i osobną sztukę stanowi.

Nagrobek, bka; n. Grabstein; fr. tombe; kamień z napisem lub herbem, położony na grobie lub wmurowany w ścianę kościoła, cmentarza, i t. p.

Nagolennik, ka; n. Beinharnisch; fr. cuissard; część zbroi okrywająca goleń.

Nakap, pu; n. Stalagmite, Warzenstein; fr. stalagmite; w jaskiniach wapiennych, gdzie u góry tworzą się sopleńce, tam zwykle ściekający na dno roztwór wapienny tworzy nakapy brodawkowate.

Nakładka, ki; n. Fensterbret; fr. accoudoir; płyta pozioma w oknie z drzewa lub kamienia dla oparcia rąk przy wyglądaniu.

Nakolanek, nka; n. Kniekappe; fr. genouillère; część zbroi odzieżająca kolano.

Nakot, tu, albo trytwa; okrągłaki drzewa choiniastego lub z olszyny, kładzione w poprzek drogi bagnistój; zob. gać.

Nalepa, py; niski murek przy piecu wiejskim, służący do siedzenia.

Nalustka, ki; witka u wozu, która łączy górne końce kuli i podkulka, albo luśni.

Nałęczce, cza; n. Archivolte; fr. archivolte; czoło sklepienia, na zewnątrz wystającego, lub sam łuk sklepiony w ościeży okna i drzwi.

Namiot, tu; n. Zelt; fr. tente, pavillon; lit. szetra; rodzaj dachu na ziemi na krótki czas postawionego, dla schronienia się przed upałem i słońcą; na jednym lub dwóch słupach cieukich przytwierdzone pokrycie z płótna lub innój tkaniny, rozpina się sznurami przywiązanemi do kulek, czyli do wbitych w ziemię palików z haczykami odnogami.

Namulnica, cy; n. Labne; tama w korycie rzeki z brzegiem zetkniętą, na pół metra wysoka, 3 metry u spodu szeroka, usy-

pana na namulisku lub odsepisku, dla stawienia oporu silnemu prądowi wody.

Namuł, ł; n. Schlamm; fr. vase, limon; ziemia mialko rozdrobniiona, osadzająca się na dnie rzeki lub stojącej wody.

Napalowisko, ka; n. Pfahlbaute; fr. habitation lacustre, en pilotage. W wielu obcych miejscach, a nawet i u nas znajdują się ślady budow na jeziorach lub bagnistych wodach, które na palach na 1 do 2 metrów nad zwierciadło wody wzniesione, służyły za mieszkania, jakie dotąd przy brzegach Senegalu, Borneo i wielu innych miejscach widzieć się dają; prawdopodobnie zabezpieczenie się przeciw napadom nieprzyjaciół lub drapieżnych zwierząt dało powód do budow tego rodzaju.

Napięcie, cia; n. Spannweite, Spannung; fr. portée d'un arc; jest szerokością ościeży sklepionej przy nasadzie łuku, albo długością cięciwy tegoż łuku; także w moście drewnianym jest szerokością światła między jarzmami.

Napiętrze, trza; n. Empore; fr. galerie; w kościołach średniowiecznych nad sklepieniami bocznych naw, urządzone piętra, dla pomieszczenia większej liczby ludzi. Ościeże takich piętrowych galeryi są między filarami, od ich posadzki aż do wysokości pobiedrza zamurowane i często filarkami na dwie lub więcej mniejszych ościeży podzielone i wtedy zowią się trójścieżami, łac. triforia, fr. trifoire.

Napoleoński styl; n. Napoleonischer Stil, Imperialstil; fr. style Napoléon; tak nazywają styl, jaki się za panowania Napoleona I nietylko we Francyi, ale i w wielu innych państwach rozpowszechniać zaczął. Budowle w tym stylu mają wiele podobieństwa do rzymskich z ich ostatnich czasów; niedługo trwał, a obecnie zupełnie wyszedł z użycia. W tym stylu jest teatr Odeon, kościół św. Maryi Magdaleny i arc de l'Étoile w Paryżu.

Napuszczać; n. anlassen; fr. adoucir. Wyroby ze stali, mianowicie sprężyny, narzędzia ostre i t. p. w skutek nadawania im hartu, stają się kruchemi; aby im kruchość w części zmniejszyć, kładą się na zarzewiu i zostawiają dopóty, aż nabiorą mniej więcej błękitnej barwy; czynność tę nazywają napuszczaniem.

Naraz, zu; malowanie olejne odrazu ukończone, to jest bez następnego przemalowywania.

Naroże, za; zob. kąt pełny.

- Narożnica**, cy; n. Gratsparren; fr. arêtier; krokiew narożna czyli krawężna w dachu, krawężnica.
- Narożnik**, ka; n. Winkelband; fr. équerre; okucie w kształcie węglelnicy, zwykle z grubej żelaznej blachy u ram okiennych.
- Narys**, su; n. Zeichnung; fr. dessin; nakręślenie geometryczne lub perspektywiczne budowy pomyślanej; składa się zwykle z rzutu poziomego i pionowego, oraz z widoku zewnętrznego i z przekrojów.
- Narzędzie**, dzia; n. Werkzeug, Instrument; fr. outil, instrument; sprzęt roboczy w rzemiośle, jak kielnia, młotek, pion i t. p. u mularzy, topor, piła, dłuto, świder i t. d. u cieśli. Rzemieślnicy nasi często zamiast tej nazwy niewłaściwie używają wyrazu naczynie.
- Narzutka**, ki; n. Anwurf, Bewurf, Berapp; fr. hourdage, gobetage, jet de chaux, crépi, trullisation; tynk narzucony kielnią, bez zatarcia.
- Nasad**, du, albo ryczon; fr. sellette; graniasta sztuka drewna, u wozu na śródosiu leżąca i z niem żelaznemi opaskami związana, z pozostawieniem wycięć dla chwycenia rozwory.
- Nasada**, dy, kładnica; n. Widerlage; fr. appui, buttée, culée, plan de naissance; płaszczyzna pozioma kamienia ciosowego lub muru z cegły, na której się końce sklepionego łuku opierają.
- Nasadnik**, ka, albo wezglownik; n. Kämpfer; fr. imposte, coussinet, oreiller; zwornik spodni w łuku sklepionym.
- Nasiek**, ka; n. Stockhammer; fr. boucharde; młot kamieniarski, w kratkę nasiekany, którego się używa do nadania ciosowi powierzchni ziarkowatej.
- Naśląd**, du; n. Imitation, Nachahmung; fr. imitation; nadanie jakiemu wyrobowi barwy, połysku, słoju, i t. p. dla osłony materiału, z jakiego jest zrobiony; tak n. p. drewnu nadaje się pozór marmóru, metalu i t. d. Naślądu celem winno być podwyższenie wartości materiału; srebro, miedź, mosiądz bywają złożone, lecz złoto się nieposrebrza, ani wyrobom bronzowym nienadaje się pozoru drewna.
- Naśladem także, łac. facsimile, zowie się wierne naśladowanie pisma, rysunku, akwareli, mianowicie z dawnych rękopisów.
- Naśrub**, ba, naśrubek, bka; zob. mutra.
- Nastalić**, fr. aciérer; nadać żelazu twardość stali.

Nastawa, wy; n. Altarblatt; fr. rétable; część ołtarza wzniesiona nad mensę, mieszcząca malowane lub rzeźbione obrazy.

Nasyпка, ki; n. Auftrag, Anschüttung; fr. remblai. Droga budująca się wymaga często zniesienia nierówności naziomu, przez zebranie części górujących nad projektowaną płaszczyzną drogi, a zapelnienia nimi wklęsłości; pierwsza czynność nazywa się zbiórką, druga nasypką. Zwykle nadaje się projektowanej płaszczyźnie drogi takie położenie, aby objętość zbiórki wyrównywała objętości nasypki, o ile niezachodzi potrzeba innych względów.

Naszczytek, tka; n. Giebelzinne; fr. acrotère; jest podstawkiem prostym, to jest bez gzym-sowań, na wierzchołku i narożnikach szczytów czyli frontonów greckich; na naszczyt-

Fig. 63.

Fig. 64.

Fig. 65.

kach stawiano zdobiny liściaste, zwierzęta, i t. p.; *fig. 63, 64, 65.*

Naszyjek, szyjka; n. Halssims; gzymsik gotycki, opasujący szyjkę dwułuca, pod stojącym na niej kwiatonem.

Natonie, nia; n. Gehau; miejsce w lesie lub przy drwalni, na którym drwa na opał przeryniają się i rąbią.

Natyk, ku; w budowlach drewnianych w słupy stawianych, półcizny układane poziomo i końcami w gary słupów wpuszczone, dla złożenia z nich ściany, zowią natykiem.

Nawa, wy; n. Schiff; fr. nef; część wnętrza kościoła, przeznaczona dla zebranych na modlitwę. Gdy kościół jest w krzyż zbudowany, wtedy nawa rozróżnia się na podłużną, n. Langschiff i poprzeczną, n. Querschiff; a gdy pierwsza ma po bokach nawy mniejsze, do niej równoległe, wtedy nazywa się wielką, n. Hauptschiff, Mittelschiff, fr. grande nef, haute nef, nef

centrale, zaś mniejsza boczną albo poboczną, n. Nebenschiff, Seitenschiff, fr. bas-côté, basse nef, których niekiedy bywa po dwie z każdego boku wielkiej nawy. Są też kościoły, których nawa podzielona jest na dwie podłużne, rzędem filarów postawionych środkiem kościoła od wielkich drzwi aż do nabożni; taki kościół widzieć można u nas w Wislicy. Nawy poboczne zakończone są zwykle ścianą poprzeczną, przy której stoi ołtarz; albo są przedłużone i połączone z sobą nawą poprzeczną, ciągnącą się za wielkim ołtarzem, jak to widzimy w kościołach katedralnych krakowskim i gnieźnieńskim; obojęcie takie poza wielki ołtarz nazywamy okolem, fr. chevet.

Nawierzchnia, ni; n. Oberbau; fr. superstructure; na drodze żelaznej zwirowanie, progi i relsy.

Nawylocie, cia; n. durebrochene Arbeit, Durchbrechung; fr. ouvrage à jour; rzeźba w płycie kamienną, drewnianą, metalową, kościaną, i t. p., której tło jest nawyłot wybrane. W budowlach gotyckich używane bywa pod poręcze zamiast balustrady; także w wyrobach brązowniczych, złotniczych i wielu innych.

* **Naziom**, mu; fr. terrain; powierzchnia gruntu, uważana pod względem jej ukształcenia; naziom równy, pagórkowaty i t. p.

Neptun, na; w Mitol. bożek morza, przedstawiany nago, z brodą zarosłą, w koronie zębatą na głowie i z trójzębem w ręku, zwykle w siedzącej postawie.

Nędza, dzy, albo folga; bardzo cienki i błyszczący listek blaszki mosiężnej.

Nibystyczna, néj, niemalstyczna; n. Asymptote; fr. asymptote; w Geom. oznacza prostą, która przedłużana bez końca, zbliża się coraz więcej do krzywój z nieskończonemi również odnogami, nigdy jednak z nią zetknąć się niemoże, jak n. p. w hiperboli.

Nice, ców, plur. zob. sklepienie.

Niecki, cek, plur. n. Mulde; fr. jatt; lit. gėlda, nickocia; naczynie podłużne, płytkie, z jednéj sztuki drewna wyłobione, służące do przenoszenia materyalów przy rozmaitych fabrykach.

Niedokwas, su; n. Oxyd; fr. oxyde; połączenie ciała z kwasorodem w pewnym stosunku; rdza jest niedokwasem żelaza, śniédź niedokwasem miedzi, i t. p. Połączenie takie z mniejsz-

szą stosunkowo ilością kwasorodu, tworzy niedokwasek, n. Oxydul, fr. oxydule.

* **Niekryt**, tu; n. Freifeld; fr. pureau; część dachówki, płyty łupku, gonta, blachy i t. p. w pokryciu dachu, która inną sztuką niejest nakryta, a zatem w pokryciu dachu jest widzialną.

Niemalstyczna, néj; zob. nibystyczna.

Niewolka, ki, śrubewenga; n. Schraubenzwinge; fr. serre-joint, étraignoir; narzędzie drewniane w kształcie ramki silnej, mającej trzy boki i śrubę w miejsce czwartego; służy do ściśnięcia części drewnianego wyrobu świeżo z sobą sklejonych, aż do zupełnego wyschnięcia kleju.

Nijelo, la; wł. niello; rodzaj zdobienia wyrobów metalowych, na których ryte rozmaite przedmioty lub napisy, napuszczane są czarną topliwą zaprawą.

Nikiel, lu; n. Nickel; fr. nickel; metal otrzymywany z rudy, w połączeniu z miedzią, żelazem, arsenikiem, siarką i innymi ciałami. Oczyszczony, ma barwę i połysk srebra, daje się kuć i rozciągać na cienkie blachy i na drót; w powietrzu ani w wodzie nieulega niedokwaszaniu; wchodzi w skład mieszaka zwanego pakfongiem.

Nit, tu; n. Niet, Nietnagel; fr. rivet, cheville; lit. winele; kawałek drótu odpowiedniej grubości, służący do spojenia czyli znitowania części jakiego wyrobu metalowego.

Niwelacja, cyi; zob. równoważenie.

Noga, gi; n. Fuss; fr. jambe, jambage, pied; lit. koja; nazwa służąca podporom i podstawkom; noga w murze, n. Strebe, fr. jambe de force, jest jego zgrubieniem wystającym ze ściany zewnętrznej; noga łuku sklepionego, n. Schaft, fr. pied-droit, retombée; noga kielicha, świecznika, cyrkla, i t. d.

Nonijusz, sza; n. Nonius, Vernier; fr. nonius, vernier; mała płytka z podziałką, posuwalna przy jej głównej podziałce w narzędziach mierniczych, służąca do oceniania bardzo małych długości prostych, albo łukowych.

Normalna, zob. węgielna.

Normandzki styl; n. normanischer Baustil; fr. architecture normande; jest odmianą stylu romańskiego, w który wprowadzono dwuluki, z przedłużonemi pionowo na dół ich końcami; kopułę nad skrzyżowaniem się nawy podłużnej z poprzeczną, bazy kolumn greckie, bogate kapitele, lecz bez zwojów, ko-

lumny na wzór greckich, lub z romańskimi zmianami, podpiérają koliste nałęczą, albo dwuluczne, dźwigające gładką ścianę z małemi oknami; rzut poziomy kościoła jest na wzór bazylik starożytnych. Styl ten rozpowszechniony został we Włoszech, Hiszpanii, Francyi, Anglii, w każdym kraju z małemi odmianami. Jako przykład przedstawia *fig. 66* krużganek w Huelgas przy Burgos.

Fig. 66. Krużganek w Huelgas przy Burgos.

Nosze, szów, plur. n. Trage, Tragebahre; fr. civière, brancard; przyrząd z dwóch dragów, połączonych poprzecznie krótszemi sztukami; służący do przenoszenia ciężarów.

Nowik, ka; zob. dwukąt.

Ńóż, noża; n. Messer; fr. couteau; lit. pejlis; narzędzie znane do krajania służące, złożone z brzeszczota i z trzonka, albo okładzin, ma z jednego boku ostrze czyli brzusiec, z drugiego tyłec. Są téż noże obosieczne, to jest z obu stron ostre, z brzuscem prostym, wypukłym lub wklęsłym, w trzonkach lub bez nich, jak w sieczkarni, szatkownicy, i t. p.

Nożówka, ki; zob. piłka.

Nożyce, życ, plur.; n. Scheere; fr. ciseaux; lit. žirkles; znane narzędzie tnące, stalowe lub stalone. Używane do cięcia blachy cieńszej, mają ramiona równej długości, do grubszej zaś mają jedno ramie pionowo w pniak wpuszczone i nieruchome, drugie znacznej długości w poprzecznym kierunku.

Nurt, tu; n. Thalweg; fr. thalweg; jest linią wzdłuż koryta rzeki, przez punkta środkowe jej najgłębszych miejsc poprowadzoną; jest to droga spławu w czasie niskiego stanu wody.

Nut, tu; n. Nuth; fr. rainure; połączenie na nut dwóch tarcie albo płyt drewnianych, przez wyżłobienie w jednej z nich, a wyrobienie w drugiej odpowiedniego szpuntu.

- Obalistość**, ści; n. Baufälligkeit; fr. caducité; stan budowli grożący jej upadkiem.
- Obartel**, tła; n. Vorreiber; fr. tourniquet; zakrętka u okna; także mutra z ramionami.
- Obceja**, cei; n. Masttaue; fr. haubans; tak flisacy nazywają linki, utrzymujące w pionowym kierunku maszt na szkucie.
- Obcęgi**, gów, pl.; n. Zange, Beisszange, Kneipzange; fr. tenaille; lit. replės; narzędzie żelazne podobne do kleszczy, lecz z ostremi i ku sobie zagiętymi wargami; używane w wielu rzemiosłach. Małych obcęgek używa się do przecinania cienkiego drótu.
- Obdaszek**, szka; n. Abdach, Wetterdach; fr. chaperon, larmier; nakrycie muru, lub ze ściany wypuszczony daszek dla jego osłony; także nade drzwiami lub nad oknem.
- Obdasznica**, cy; n. Dachrinne, Traufrinne; fr. chéneau, gouttière; okapnica, drewniana lub blaszana rynna, z małą względem poziomu pochyłością, pod okapem dachu przytwierdzona, dla odprowadzania wody do rury spustowej.
- Obejma**, my; n. Körper; fr. solide; to samo co ciało geometryczne.
- Obelisk**, ku; n. Obelisk; fr. obelisque; pomnik z jednolitej sztuki kamienia, znacznej wysokości, graniasty, ku górze nieco ścięczony. Obeliski należą do zabytków egipskich, mają zwykle hieroglificzne napisy.
- Oberlicht**, tu; zob. oświetle.
- Obicie**, cia; n. Tapete; fr. tapis; odzianie ścian wewnętrznych budowli i sufitów papierem malowanym, adamaszkim, lub inną tkaniną albo skórą wytłaczaną w rozmaite zdobiny malowane i złożone.
- Obijanik**, ka; statek wodny na Polesiu, różni się od szuchalec tém tylko, że ma mniejsze rozmiary i boki z tarcie pionowo podwyższone.

- Objętość**, ści; n. Kubikinhalt; fr. volume; wielkość ciała geometrycznego.
- Obladra**, dry; zob. okrajek.
- Oblak**, ka; n. Rundholz; fr. rondin; także krągłakiem zwana kłoda nieobrobiona. W Geom. oblakiem, n. Cylinder, Walze, fr. cylindre, albo walcem zowiemy powierzchnię krzywą rozwijalną, której wodzącą jest obwód koła.
- Oblina**, ny; n. Baumkante, Waldkante; fr. flache; gdy kłoda obrobić się mająca na belkę oznaczonych w przekroju wymiarów niema dostatecznej grubości do wydania ostrych krawędzi, n. scharfe Kante, fr. vives avêtes, wtedy w miejsce tychże krawędzi zostawiają się części kłody nieobrobione, i mówi się, że belka jest z obliną, albo z offisem, n. baumkantig, schaalkantig, waldkantig, fr. flacheuse.
- Oblaz**, zu; n. Umweg; fr. détour; droga dłuższa, którą się przebywa dla ominięcia krótszej, ale gorszej.
- Oblączystość**, ści; n. Wölbungslinie; fr. arceau, cintre; krzywa nadająca kształt lukowi sklepionemu, w którym odróżniają się dwie takie krzywe, jedna wewnętrzna, intrados, druga zewnętrzna, extradados, a między nimi mieści się grubość sklepienia.
- Obląk**, ka, albo pałak; n. Bogen, Bügel; fr. archet, anse; lit. kura-pa; łuk wygięty z pręta metalowego, jak u wiadra, u kłotki, lub z młodego drzewka, trzciny, jak u kosza i t. p. dla ujęcia ręką; zob. także kabłąk.
- Oblogi**, gów, pl.; n. Ausfütterung; fr. revêtement; odzianie stolarszczyzną ościeżyn we drzwiach lub w oknie.
- Obły**, bla, przym., albo wałkowy; n. cylindrisch, walzenförmig; fr. cylindrique; mający powierzchnię oblaka.
- Obońka**, ki; płaska baryłka, w której wysokość czyli odstęp między dnami, mniejszą jest od średnicy dna; naczynie to i jego nazwa używane u naszych górali.
- Obora**, ry; n. Viehhof; fr. étables de bétail; obszar zabudowań stajennych. Obora w stawie, zob. baszta.
- Obosować**; n. bosseln; fr. bossier, ébaucher, éboussiner; kamień w łomie na miejscu z grubsza obrobić.
- Obrabianie**, nia; n. Abvierung; fr. équarrissage; ociosanie kamienia lub kłody drzewa na cztery granie.

Obramowanie, nia; n. Fälsche; obciążenie ramą gzymsowaną drzwi i okien na ścianie zewnętrznej, gdy to nie z kamienia, lecz z zaprawy wapiennej lub gipsowej jest zrobione.

Obrapowanie, nia; zob. narzutka.

Obraz, zu; n. Gemälde; fr. tableau; lit. zinklas, wojdas; nazwa ogólna dzieł sztuki, w rysunku lub pędzlem wykonanych, jak wizerunki, widoki, postacie religijne, alegoryczne, historyczne, rodzajowe, i t. d.

Obrąbek, bka; n. Saum; fr. orle, ourlet; jest listewką lub opaską architektoniczną, razem z przyległym jej wklęsłym członkiem wyrobioną, tak, iż bez niej tenże osobno niemógłby być wykonanym.

Obrączka, ki; n. Ringlein; fr. baguette, anneau, astragal; najdrobniejszy z członków wypukłych architektonicznych, w przekroju półkolisty, nigdy osobno, lecz razem z listewką z jednej sztuki materiału wyrabianą bywa, niekiedy zdobiona rzeźbionymi lub malowanymi plecionkami, liśćmi, paciorkami i t. p.

Obręcz, czy; n. Reif; fr. cerceau; lit. lunkas; pręt z wikliny, brzozy lub z innych drzew, płasko z jednej strony ostrugany i w okrąg zgięty, służący do ściągnięcia klepek w wyrobach bednarskich. Żelazna obręcz, n. Frette, fr. frette, jest wygięta z szyny z obu stron płaskiej, jak na palu do wbicia przeznaczonym, na piaście u koła, i t. p.

Obrotnica, cy; n. Drehscheibe; fr. plate-forme tournante; na stacyi kolei żelaznej pokład kolisty ruchomy z dwoma relsami, osadzony na przyrządzie odpowiednim, służący do wtaczania nań parowozu dla nadania mu obrotu według potrzeby.

Obsadzka, ki; n. Wandsteinreihe; fr. bordure d'une chaussée; ciąg kamieni wzdłuż bitej drogi albo brukowanej, po obu jej stronach w ziemię zagłębionych, oddzielający drogę właściwą od jej pobocznych chodników.

Observatorium, wyraz łac. nieodm.; n. Sternwarte; fr. observatoire; budowla wzniesiona wśród otwartej okolicy, zaopatrzona w narzędzia potrzebne do postrzeżeń astronomicznych.

Obszar, ru; n. Flächeninhalt; fr. aire; w Geom. ograniczona wielkość powierzchni płaskiej lub krzywój, w miarach kwadratowych wyrażona.

Obuch, cha; n. Nacken, Rücken einer Axt; fr. tête d'une hache; lit. pintis; głowa siekiery, w której jest osadzone toporzyisko.

Obwód, wodu; n. Umfang; fr. contour; linija ograniczająca obszar jakiej powierzchni.

Obwód pozorny, fr. contour apparent; w nauce Perspektywy krésłnej jest liniją oddzielającą część ciała widzialną dla oka z pewnego danego punktu, od części niewidzialnej.

Obzoja, zoi; to samo co oblina.

Ocap, pu; n. Sturz; fr. linteau, plate-bande; sztuka drewniana lub kamienna, pozioma, nakrywająca oścież drzwi lub okna, na węgarach spoczywająca.

Ocel, lu; to samo co stal. Ocelami téż nazywają kowale wypustki ostre stalowe u spodu podkowy końskiej, n. Stollen, fr. crochet de fer à cheval.

Ocet, octu; n. Essig; fr. vinaigre; lit. uksosas; ciecz znana, używa się do farb przy dawaniu powłok olejnych naśladowujących słoje drzew rozmaitych.

Ochra, chry; zob. okra.

Odblask, ku; n. Spiegelung; fr. reflet; odbicie się światła od powierzchni przedmiotu oświetlonego na inną przyległą powierzchnię.

Odcień, nia; n. Abstufung der Farben; fr. nuance; stopniowe przejście jakiej barwy, z jasnej w ciemniejszą, lub odwrotnie.

Odcięte, tych; zob. współrzędne.

Odcinek, nka; n. Abschnitt; fr. segment; część obszaru koła, lub innej krzywój płaskiej, zamknięta między jój łukiem a cięciwą. Odcinkiem kuli jest część jój objętości zawarta między jój czaszką a płaszczyzną przecinającą kulę.

Odczynnik, ka; łac. reagens; w Chemii każde ciało, które służy do wykrycia jakiego pierwiastku, wchodzącego w skład danego ciała złożonego, n. p. w wódzie odkrywamy wapno przez kwas szczawiowy, żelazo przez kwas galasowy i t. p.

Odgłośnica, cy; n. Schallbret; fr. abat-sons; płyta z desek w dzwonicy umieszczona nad dzwonem, dla odbijania się jego głosu.

Odgrom, mu; n. Blitzableiter; fr. paratonnère; zwany także konduktorem, przyrząd na budowlaeh wysokich, służący do ściągania płynu elektrycznego, dla ochrony ich od uderzenia pioruna.

Odkładnica, cy; n. Streichbret; fr. versoir, oreille de charrue; płyta żelazna wichrowato wygięta u pługa, która skibę lemieszem podkrojoną podnosi i odwróconą na bok odkłada.

- Odkrętek**, tka; n. Schraubenzieher; fr. tournevis; narzędzie stalowe w kształcie dłotka w trzonek osadzone, służące do wkręcania i odkręcania śrub.
- Odelew**, wu; n. Abguss; fr. fonte, jet en moule; wyrób otrzymany przez wlanie w formę materyjału roztopionego w ogniu, lub wodą rozrobionego.
- Odelewacz**, cza; n. Giesser; fr. fondeur; trudniący się odlewaniem wyrobów metalowych.
- Odelewnia**, ni; n. Giesserei; fr. fonderie; zakład, w którym się wykonywują odlewy z metalów, zwany także z niemiecka gisernią. Zob. także ludwisarnia.
- Odlówka**, ki; n. Überfall; fr. trop-plein; rurka osadzona w bocznej ścianie naczynia stojącego, przez którą ciecz na zewnątrz odpływa, gdy jej zwierciadło podniesie się do wysokości otworu téjże rurki.
- Odlam**, mu; n. Bruch; fr. cassure; w Mineral. kształt powierzchni, jakiej kopaliny lub skaliny, przedstawiający się po odkryciu jój świeżo przez rozbitcie młotkiem. Nienależy brać za jedno odlamu a zespoju.
- Odmęt**, tu; n. Kolk, Strudel; fr. eau somache; miejsce niezwykłej głębokości w stawie, jeziorze lub rzéce.
- Oдноśnik**, ka; fr. repère; punkt stały, oznaczony na murze, posadzenie i t. p., do którego się odnoszą wysokości przy równoważeniu.
- Odos**a, sy; n. Achsenstück; drażek z młodej dębiny lub brzeziny, jakich dwa są umieszczone przy wózku jednokonnym, między końcami przednich osi a końcami hołobli.
- Odpromie**, mia; n. Scheinwerfer; fr. réverbère; zwierciadło wklęsłe z blachy polerowanej, umieszczone w latarni dla odbijania światła.
- Odrodzenia styl**; n. Renaissance-Stil; fr. style de la renaissance. W połowie XV stulecia zaczęto do budow kościelnych w gotyckim stylu, wprowadzać klasyczne kształty; a jakkolwiek zmiany te mało jeszcze były uderzającemi, podobało się jednak ich architektom nazwać je odrodzeniem się sztuki. Rozróżnia się styl odrodzenia 1) na wczesny, albo niewłaściwie nowo-gotycki, n. Frührenaissance, Deutschrenaissance, fr. renaissance primaire, gdzie cały ustrój gotycki zatrzymano, dodawszy mu tylko szczegółowe zdobiny stylu starożytnego; za przykład może służyć Certosa przy Pawii;— 2) styl odro-

dzenia szczytny czyli właściwy, n. Stil cinquecento, który, chociaż z różnorodnych powstał pierwiastków, przedstawia jednak rzeczywiste poczucie sztuki, ożywiony przeważnie zbadaniem i wprowadzeniem starożytnych kształtów, których wierne naśladowanie w pojedynczych członkach, ułatwiło pomysły bez żadnej pod innymi względami twórczości; niektórym tylko gienijalnym mistrzom owych czasów udało się uniknąć przesady i utworzyć dzieła w tym stylu godne podziwienia, do jakich liczymy pałac Balmarano w Wiczeny (Vicenza), kościół s. Redentore w Wenecyi, u nas kaplicę Zygmuntofską w katedrze krakowskiej; — 3) stylu późniejszego odrodzenia jako przykłady przedstawiają kościoły św. Piotra w Rzymie, św. Pawła w Londynie i wiele innych.

Odrzutek, tka; zob. brak.

Odrzwia, wi, pl.; n. Thürzarge, Thürgestell, Thürgerüst, Thürgevände; fr. huisserie; oprawa ościeży drzwi, złożona z proga, węgarów i ocapu, zrobiona z drzewa lub z kamienia, zwana także futryną.

Odsadzka, ki; n. Absatz; fr. retraite, recouplement, berme; ustępek, czyli różnica między grubością muru niższego piętra, a grubością wyższego to jest nad tamtym stojącego.

Odsepisko, ka; n. Anschwemmungsboden, Groden, Anländung; fr. gratin; w skutek ugrodzonych plotków, lub zbudowania tamy w łożysku rzeki przy jej brzegu, lub téż w skutek naturalnych przyczyn, jak zmiana nurtu, dno koryta podnosi się napływem zwiru, piasku i mułu, tworząc odsepisko, czyli odmulisko.

Odtłoczyna, ny; n. Abklatsch; fr. cliche; odcisk płaskorzeźby, pieczęci, medalu, napisu pomnikowego, który się otrzymuje na cienkiej blaszce metalowej lub na zwilżonym papierze, na wosku, ile, i t. p.

Odwiązać; n. abbinden; fr. assembler, joindre; u cieśli znaczy drzewo do budowli według danych wymiarów poprzyrzynać, zaczopować i połączyć pojedyncze części z sobą, a następnie poznać i rozebrać, aby przeniesione na miejsce swego przeznaczenia, z łatwością mogły być dobrane i stałe z sobą powiązane.

Odwonianie, nia; n. Desinfection; fr. desinfection; użycie środków

- do niszczenia wyziewów nieprzyjemnych i szkodliwych; do tego służą gips w proszku, koperwas żelazny, i wiele innych.
- Odzworować**, n. abformen; fr. mouler; zrobić wklęsłą formę, dla odlania w niej następnie wypukło z metalu, gipsu, i t. p.
- Odziewka**, ki; n. Blesswerk, Knapwerk, Deckwerk; fr. fascinage; okrycie brzegu rzeki faszyną, z pewną pochyłością względem poziomu i w grubości 2½ do 3 decymetrów.
- Odziomek**, mka; n. Stammende, Wurzelende; fr. pied d'un arbre, souche; część najgrubsza pnia, od korzenia do pewnej wysokości drzewa.
- Oficyna**, ny; mała osobna budowla mieszkalna, przy większej zwykle od strony ogrodu wystawiona.
- Ofis**, su; zob. oblina.
- Ogniochron**, nu; n. Brandmauer, Brandgiebel, Feuermuer; fr. mur réfractaire; mur przegradzający sąsiednie dachy i nieco nad nie wzniesiony, dla przzerwania ognia w przypadku pożaru.
- Ogniotrwały**, a, e; n. feuerfest; fr. apyre; oznacza przymiot materiału nieulegającego spaleniu, lub uszkodzeniu przez ogień, jak glina garncarska, wyroby też z takiego materiału, jak cegła, dachówka i t. p. są ogniotrwałymi.
- Ognisko**, ka; n. Heerd; fr. atre, foyer; lit. ugniawete; miejsce w kominku lub w piecu, na którym się ogień roznieca.
- Ognisko w Geom. i w Fizyce; n. Brennpunkt; fr. foyer; jest punktem, w którym się zbiegają proste zwane promieniami w niektórych krzywych, jak w paraboli, hiperboli, elipsie, lub w powierzchniach krzywych temież krzywymi utworzonych.
- Ogniwo**, wa; n. Kettenglied; fr. chainon; lit. skiltuwas; część pojedyncza, z jakich wielu połączonych z sobą, łańcuch się składa.
- Ogrobować**, n. abdämmen, aufdämmen; fr. arrêter; brzegi stawu lub rzeki groblami opasać.
- Ogród**, rodu; n. Garten; fr. jardin; lit. darża; obszar gruntu zajęty na uprawę pod warzywa, kwiaty, drzewa i t. p. otoczony murem, parkanem, plotem lub rowem. Rozróżnia się na ogród warzywny, owocowy czyli sad, botaniczny i przechadzkowy zwany parkiem.
- Ogrodzenie**, nia; n. Umzäumung, Befriedigung; fr. cloture; lit. twora; okolenie, zamknięcie miejsca dookoła plotem.

- Ogrom**, u; n. ungeheure Grösse; fr. grandeur colossale, énormité; niezwykła wielkość budowli, lub pomnika innego, zwana także gmachem.
- Ogrzewacz**, cza; n. Heizapparat; fr. calorifère; piec żelazny zwykle w podziemiu, w miejscu szczelnie zamkniętém, z którego rozgrzane powietrze wchodzi do mieszkań, a zimne z nich sływa do komory ogrzewacza.
- Ogrzewalnia**, ni; n. Heizhaus, Locomotivschuppen; fr. remise à locomotives; na stacyi kolei żelaznej budowla osobna, ogrzewana, dla umieszczania parowozów.
- Ogrzewanie**, nia; n. Heizung; fr. chauffage; podniesienie ciepła w mieszkaniu przez palenie w piecu lub na kominku; dla zwykłych mieszkań dostateczném jest ciepło na 15° R.
- Okap**, pu; n. Traufe; fr. égout, battellement; najniższy a razem podwójny szar dachówek lub gontów, po którym woda deszczowa spada z dachu do obdasznicy.
- Okapek**, pka; n. Wassernase, Tragloth, Troptleiste; fr. mouchette, gouttière, larmier de corniche; rylienka odwrotna, czyli wyłobienie w spodzie płyty głównego gzymsu.
- Okapnica**, cy; zob. obdasznica.
- Okara**, ry; n. Karren; fr. charrette; wóz o dwóch wysokich kołach do przewożenia większych ciężarów.
- Okaz**, zu; n. Probestück, Stufe; fr. échantillon, montre; próbki kamienia, cegły, dachówki, łupku, drzewa wszelkiej miary, oraz innych materyjałów i wyrobów budowlanych, które przy umowach z dostawcami zatrzymywać się zwykło, dla porównywania z niemi dostarczanych później w umówionej ilości.
- Okienica**, cy; n. Fensterladen; fr. volet, contrevent; lit. lungienicza; drzwiczki na zawiasach drewniane lub blaszane, są albo zewnętrzne, n. Windladen; fr. abatvent, albo wewnętrzne, to jest od strony wnętrza budowli, a wtedy skrzydła ich są zwykle łamane, fr. volet brisé, aby otwarte nieprzechodziły szerokości ościeżyn; w kramach używaną bywa okienica leżąca, n. Fallladen, fr. abattant, która gdy jest otwartą, służy razem za stół.
- Okienko piwniczne**; n. Kellerloch; fr. soupirail; kanał w murze piwnicznym, z otworem na zewnątrz, dla przewiewu, który niebywa oszklony, lecz tylko krata, lub okienicą żelazną opatrzoną, a na zimę według potrzeby zatykany.

Okładziny, dzin, pl.; n. Tafelwerk, Holzbekleidung; fr. boiserie; odzianie ścian wewnętrznych budowli, od podłogi do pewnej wysokości, płycinami w oprawie odpowiedniej podobnejże stolarszczyźnie we drzwiach danój.

Okno, na; n. Fenster; fr. fenêtre; lit. lungas; płyta do zamykania i otwierania w ścianie ościeży służącej do oświetlania i przewietrzania wnętrza budowli. Składa się z ramy stale osadzonej w ścianie, futryną zwaną, n. Fenstereinfassung, fr. chassis dormant, do której przyczepione na zawiasach otwierające się krosna, n. Fenstergerähme; fr. croiscè, ze szczeblinami. Okna różnią się na pojedyncze i podwójne, gdy jedno z nich w ścianie zewnętrznej, drugie od strony wnętrza budowli jest umieszczone; dwuskrzydłe albo dwukwaterowe, trzykwaterowe i t. d. gdy każda kwatera osobno otwierana być może. Okno klapowe, n. Aufschlagfenster, fr. fenêtre abattant, gdy się otwiera na zawiasach poziomo przytwierdzonych; okno wsuwalne, n. Aufziehfenster, fr. fenêtre à coulisse, gdy niema zawias, lecz tylko w listwach fugowanych, poziomo lub pionowo posuwane być może; okno dymnikowe, n. Dachfenster; fr. fenêtre à demoiselle. Co do kształtu okna, ten zależy od stylu budowli; poprzeczne, fr. gisant, gdy ma większą szerokość niż wysokość; okno ślepe, n. Blindfenster, fr. fenêtre feinte, to jest udane w zatłocze na ścianie zewnętrznej budowli.

Okno, oka; n. Auge; fr. oeil de volute, ancone; małe płaskie lub wypukłe kółko w środku ślimacznicy kapitelu ijońskiego.

Okole, la; zob. nawa.

Okomiar, ru; n. Augenmass; fr. vue d'oeil; ocenianie okiem wielkości, odległości, umiaru, położenia poziomego i pionowego; które się przez długą wprawę nabywa.

Okop, pu; n. Wallgraben; fr. rempart, ligne; lit. apkasaj; rów i wał przy nim usypany z ziemi z tegoż wybranej. W sztuce wojsk. okop, n. Redute; fr. redoute, znaczy szaniec zamknięty, mający tylko wyskakujące kąty.

Okorzyć; n. abrinden; fr. écorcer; drzewo ścięte ogołocić z kory, co najlepiej jest zaraz po ścięciu uskutecznić.

Okra, ry; albo ochra; n. Ocher, Ocker; fr. ocre; ruda żelazna z gliną połączona: bywa żółta, pomarańczowa lub brunatna;

używa się jako farba do powłok olejnych lub klejowych, także i w malarstwie; nazywa się też ugierem.

Okrajek, ajka; n. Schwarte; fr. dosse; zwany także obladrą, skrajna tarcica z obłej kłody oderznięta, której zatem jedna strona jest płaską, druga obłą.

Okrag, okręgu; n. Umkreis; fr. circonférence; krzywa płaska, zamknięta, której wszystkie punkta są równo oddalone od punktu stałego, zwanego środkiem; odległość ta zowie się promieniem. Każda prosta przez środek przechodząca, a okręgiem ograniczona, jest jego średnicą. Podzieliwszy okrag na

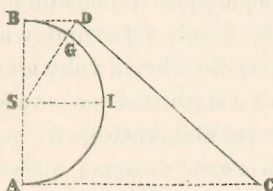

Fig. 67.

360 części równych, te nazywają się stopniami. Jeżeli długość średnicy weźmiemy za I, długość okręgu wyprostowanego wyrazi się przez $\pi = 3,14159\dots$ Ks. Adam Kochański podał sposób otrzymania tej przybliżonej długości przez wykreślenie: do średnicy AB prowadzi trzy prostopadłe, BD, SI i AC, z punktu I promieniem SI naznacza na okręgu punkt G, i prowadzi SG aż do D; zaś na AC przenosi trzy razy promień od A do C, wtedy długość prostej DC jest równa długości półokręgu BIA; fig. 67.

Okrągłak, ka; zob. oblak.

Okręże, ża; n. Pfuhl; fr. tore; członek architektoniczny w bazie kolumny, którego przekrojem jest półokręgu, albo krzywa złożona z dwóch ćwierciokręgów różnych promieni. Powierzchnia okręża należy do obrotowych, a w bazach rzymskiego porządku, zdobiona bywa plecionką.

Okrusza, szy; zob. kryzla.

Okrzesać; n. abästen; fr. ébrancher, élaguer; drzewo siekiérą z gałęzi огоłocić.

Okrucie, cia; n. Beschläge; fr. armature; opatrzenie wyrobami metalowemi, wyrobów drewnianych, jak drzwi, okna i t. p. to jest dodanie im zawias, zamków, zasuwek i t. p.

Olbora, ry; n. Urbar; fr. dîme; opłata właścicielowi łomów kamienia, kopalni i t. p. przypadająca od ilości wydobytego materyjału.

Olej, ju; n. Oel; fr. huile; lit. alejus; ciecz tłusta otrzymana z nasion lub z innych części roślin. W rękodzielach i sztukach mają wielkie użycie oleje: lniany, n. Leinoel; fr. huile de lin; konopiany, n. Hanfoel; fr. huile de chenevis, na pokosty i lakiery rozmaite; makowy, n. Mohnoel; fr. huile de pavot; orzechowy, n. Nussoel; fr. huile de noix; terpentynowy, n. Terpentinoel, r. huile de térébenthine, w malarstwie i lakiernictwie; olej skalny, n. Bergoel, Steinoel; fr. pétrole, oczyszczony pod nazwą nafty dziś upowszechniony do oświetlania.

Oliwa, wy; n. Baumoel; fr. huile d'olive; olej wygniatany z oliwek, czyli jagód drzewa oliwnego; używa się do oczyszczania olejnych malowideł, do hartowania i ostrzenia subtelných narzędzi stalowych, a jako niewysychający, czém się różni od innych olejów, używa się do smarowania czopów w małych machinkach, jak np. w zegarkach.

Oliwki, wek, pl.; n. Perlstab; fr. olives; podłużne zdobiny do jagód oliwnych podobne i jakby na nitkę nawleczone, używane w starożytnych i średniowiecznych stylach, jako téż w stylu odrodzenia.

Olmeków budowle. Olmekenbauten. Część dzisiejszego Meksyku

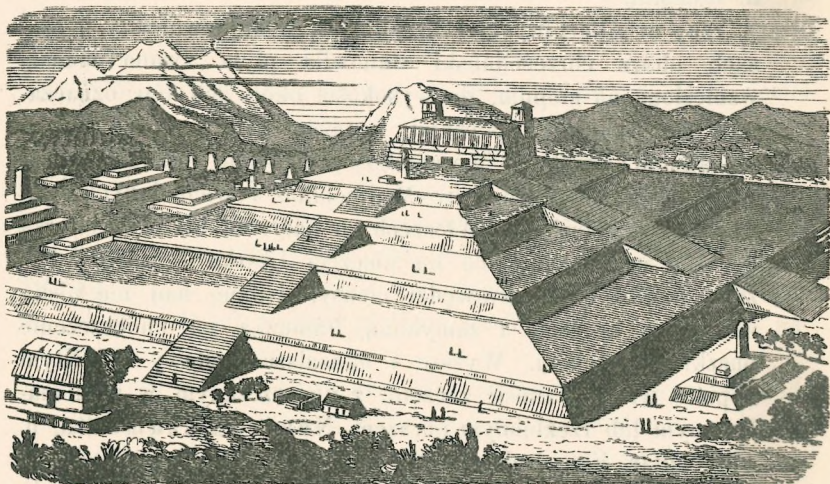

Fig. 68. Teokali w prowincyi Cholula.

mianowicie prowincyje zwane Cholula i Tlaskala, zamieszkiwał lud Olmeków, który później przez Tolteków został pod-

bity. O zabytkach Olmeków świadczą tylko szczątki budowli z gruzów wydobywane: ich świątynie zwane teokali były w planie podłużno prostokątne, stawiane z ciosów na najwyższej równi kilkupiętrowego wzniesienia, ogromny obszar swą podstawą zajmującego; z jednego piętra na drugie prowadziły zewnętrzne schody; *fig. 68.*

Olsza, szy; n. Else, Erle; fr. aune; lit. elksnis; bot. alnus glutinosa; drzewo dorastające u nas do znacznej wysokości i do półmetra grubości w średnicy; używane na wyroby stolarskie, tokarskie i rzeźbiarskie; przyjmuje bejcę i politurę.

Ołów, ołowiu; n. Blei; fr. plomb; lit. šwinnas; metal ciężki, najwięcej klepalny; między licznymi użytkami, tak w stanie osobnym jak i w mieszakach, blacha z niego jest najtrwalszym pokryciem dachu szczególniejsz na kopułach i bystro spieczonych wieżach, jako i na kalenicach.

Ołów szklarski, n. Fensterblei, Karniesblei; fr. plomb de vitres; pasek z ołowiu z dwoma rowkami, w które się wpuszczają szyby szklane dla ich połączenia.

Ołówek, wka; n. Bleistift; fr. crayon; pręcik z grafitu, w miękkie drewno oprawiony, służący do rysowania. Ołówek czerwony, n. Rothstift.

Ołtarz, rza; n. Altar; fr. autel; lit. altorius; w najdawniejszych czasach ołtarz chrześcijański stanowiła płyta zwana mensą, wzniesiona na stopniu, do wysokości około 3ch stóp, oznaczająca stół wieczerzy pańskiej, a razem kamień grobowy nad szczątkami świętych męczenników; podobne ołtarze dochowały się w Ratysbonie, w Medyolandzie i wielu innych miastach, szczególniejsz we Włoszech; u nas ślad takiegoż ołtarza pozostał w płaskorzeźbie na pieczęci Leszka Czarnego. Później wzdłuż tylnej krawędzi mensy, dodano nad nią niską ściankę z krzyżem i zamykaną framużką na umieszczenie puszek z hostyjami. Wyższe i okazalsze nastawy w IXtym dopiero wieku wznosić zaczęto, z umieszczanym w nich malowanym lub rzeźbionym obrazem. Nastawa szafiasta, n. Flügelaltar, Flügelschrein; fr. tableau cloant, contre-retable à volets, złożona jest z środkowego oskrzynia, n. Altarschrein i z pobocznych skrzydeł, które albo są ruchome na zawiasach i wtedy każde skrzydło ma po obu stronach malowane lub rzeźbione obrazy, jak to widzimy w wielkim ołtarzu ko-

- ściola N. P. Maryi, lub w kaplicy św. Krzyża w kościele katedralnym w Krakowie, albo téż skrzydła są nieruchome, a wtedy na ich odwrotnej stronie niema rzeźby ani malowania, jak to ma miejsce w ołtarzu św. Jana Chrzciciela w kościele św. Floryjana na Kleparzu. Ołtarz w głębi nabożni nosi nazwę wielkiego, n. Hochaltar; fr. maître-autel. W późniejszych czasach stawianie ołtarzy przy filarach kościoła, jak to w XVII stuleciu rozpowszechniać zaczęto, ujęło wiele wdzięku wewnętrznym umiarom świątyń gotyckich.
- Opalanka**, ki; n. Schanzpfähle; fr. palissade; w szt. wojs. rząd pali z grubego drzewa, zaostrzonych, używany do silniejszej obrony rowu.
- Opał**, lu; n. Brennstoff, Brennmaterial; fr. combustible; lit. deginimas; materiał używany do ogrzewania mieszkań, do potrzeb kuchennych, do ogrzewania machin parowych, i t. p. zwykle drwa, węgiel, lub torf.
- Opalka**, ki; n. Schwinge; fr. van; lit. wetiklė; rodzaj kosza podłużnego i płytkiego, bez kabłąka, uplecionego z łyka; używa się do oczyszczania drobnych materiałów z plew, kurzu i t. p. przez wywianie.
- Opaska**, ki; n. Kranz, Ring; fr. ceinture; listewka w okrąg zgięta opasująca kolumnę lub inny członek obły.
- Operment**, tu; zob. złotołusk.
- Opierzenie**, nia; n. Ausschabung; fr. planchéiage; odzianie dachu deskami pod pokrycie blachą albo łupkiem; także ścian drewnianych, sufitu, zwane w tym razie podsiębitką.
- Opilki**, lek; n. Feilspähne; fr. limailles, limature; trociny przy pilowaniu metalu, kości, bursztynu i innych materiałów otrzymywane; żelazne opilki służą do rozmaitych zapraw i kitów.
- Opłotka**, ki; n. Ritse; tamka w korycie rzeki przy brzegu, zrobiona z dwóch niskich płotków wiklanych, między które nasypuje się ziemi.
- Opłuk**, ka; n. Wasserschluss; ang. Water-closet; przyrząd w wychodku, opłukujący wodą i wypróżniający razem donicę.
- Opoka**, ki; n. Mergel; fr. marne; gatunek marglu krédowego, niezdatny ani na wapno, ani jako kamień do muru; na otwartém miejscu zostawiona, pęka i rozsypuje się.
- Opona**, ny; n. Behang; fr. portière; upięcie z tkaniny nad oknem lub drzwiami, sięgające do posadzki.

- Opora**, ry; n. Tragstein; fr. sommier; kamień ciosowy w tém różny od nasady, że tam łuk sklepiony spoczywa na płaszczyznach poziomych, tu zaś na ukośnych.
- Oprawa**, wy; n. Fassuug; fr. monture, chassis; rama drewniana ze swym przyrządem, w której osadzona i naprężona jest piłka stolarska.
- Optyka**, ki; n. Optik; fr. optique; nauka o świetle: dzieli się na Optykę właściwą, o wolném rozchodzeniu się światła, na Dyjoptrykę, o łamaniu się promieni światła, jak przez soczewkę i na Katoptrykę o odbijaniu się tychże, jak w zwierciadłach.
- Oranżeryja**, ry; zwana także **szklarnią**; n. Gewächshaus, fr. orangerie, serre; budynek mający ścianę południową szklaną i w zimie ogrzewany, dla przezimowania roślin.
- Orcel**, lu; n. Bruchstein; fr. moëllon; kamień łamany, służący do muru lub do bruku.
- Orczyk**, ka; n. Ortscheit, Wägeholtz; fr. palonnier; dźwąg u wozu poprzecznie zawieszony, na którego końcach zaczepiają się postronki dla zaprzężenia konia.
- Organy**, ów, pl.; n. Orgel; fr. orgue; lit. wargonaj; zestaw muzyczna złożona z piszczałek, miechów i klawijatury.
- Orlean**, nu; n. Orlean; fr. roucou; farba żółta pochodząca z Indyj, z drzewa bixa orellana; rozpuszcza się w wyskoku, w terpentynie, mniej w wodzie; używany do zabarwiania lakierów.
- Orlik**, ka; n. Akelei; fr. ancolie; bot. aquilegia vulgaris; roślina dziko u nas rosnąca; kwiat naśladowany w zdobinach architektonicznych rzymskiego i bizantyńskiego stylu, liście w architekturze gotyckiej.
- Ortęć**, ci; zob. amalgama.
- Oryjentowanie**, nia, uwschodnienie; n. Orientirung, Ostung; fr. orientation; nadanie budowli położenia stósownego względem stron nieba, to jest na wschód, północ, i t. d. Kościołom dawano zwykle oś główną od zachodu na wschód; w budowlach mieszkalnych jadalnia, kuchnia i szpitalnia powinny się mieścić w stronie północnej, sypialnia od południa lub wschodu. Kierunek północny wskazuje igła magnesowa, przy czém uwzględnia się jój zboczenie; w nocy gwiazda biegunowa wskazuje stronę północną.
- Orzech**, cha; n. Nussbaum; fr. noyer; lit. rieszutis; bot. juglans regia; drzewo u nas hodowane; z owocu wyrabia się olej,

- orzeszyna jest wyborym i cennym materiałem na wyroby stolarskie.
- Orzeł**, orła; n. Adler; fr. aigle; lit. erelis; w Mitol. ptak święty, godło zwycięstwa i panowania. Starożytni umieszczali orła na naszczytkach świątyni Jowisza, na fryzach, kapitelach i innych częściach budowli.
- Oś**, osi; n. Achse; fr. axe; w Geom. prosta, do której się odnoszą rozmaite wykręślenia; tak jest oś rzutów, fr. axe de projections, oś współrzędnych, fr. axe de coordonnées; oś obrotu, fr. axe de revolution, oś budowli, względem której na planie części téjże równomiarowo bywają rozłożone.
- Oś**, osi; n. Achse; fr. essieu, tourillon; podłużna sztuka drzewa lub metalu, na której końcach ścięzonych obracają się koła, jak np. u wozu. Oś ruchoma, n. rotirende Achse, fr. essieu roulant, bywa stale połączoną z kołami, które więc razem tylko z osią obracać się mogą.
- Osadka**, ki; n. Ansatz; kołnierzyk u dłota, noża lub innego narzędzia, którym się opiera głębszemu wbiciu w swój trzonek.
- Oścień**, nia; n. Fischgräte; fr. arête de poisson; szkielec rybi; układ ukośny cegieł w oścień, albo w jedlinkę, n. fischgrätenartig; fr. en arête de poisson.
- Oścież**, ży; z łaciń. ostium; n. Wandöffnung; fr. baie, baye; otwór w ścianie na wylot dla wejścia lub dla okna.
- Ościeżyna**, ny; n. Laibung, Spalletwand; fr. ébrasure, ébrasement; w grubości muru powierzebnia otaczająca oścież; ma zwykle rozwartość ukośną względem ściany, tak dla większego światła, jak i dla pomieszczenia otwartych skrzydeł drzwi lub okna.
- Osełka**, ki; n. Wetzstein; fr. cous; lit. galustuwelis; sztuka podłużna drobnoziarnistego piaskowca używana do ostrzenia narzędzi siecznych.
- Oset**, ostu; n. Distel; fr. chardon; lit. usne; roślina koleczysta w rozmaitych gatunkach, której liście i kwiat używane były za wzór w zdobinach architektonicznych XVgo wieku.
- Oseka**, ki; albo bosak: n. Ankerhaken; fr. croc; lit. kablis; drąg z hakiem żelaznym i kolcem, używany przy pożarach do rozrywania dachu.
- Osiadanie się**; n. Senkung; fr. affaissement, tassement. Każden mur nowo wzniesiony osiadać się musi; lecz osiadanie pocią-

gające za sobą niebezpieczne rysy w murze, ma swoje przyczyny w samém jego wykonaniu, mianowicie, gdy fundamenta niebyły szczelnie i do wagi murowane, i gdy je wyższymi murami zbyt wczesnie obciążone.

Osieć, ci; suszarnia zboża, lub chmielu, urządzona na poddaszu, do której ciepło przechodzi z izby ogrzewanej w przyziomie. Osieci są używane na Litwie.

Osika, ki; n. Aspe, Espe, Zitterpappel; fr. tremble; bot. populus tremula; drzewo u nas do znacznej wysokości i grubości dorastające; jego białe i miękkie drewno osiczyną zwane, służy na wyroby rozmaitych sprzętów w wiejskiem gospodarstwie.

Oskarda, dy; n. Spitzaxt; fr. pic; narzędzie żelazne, w jednym końcu ostre, spiczaste jak kilof, w drugim jak motyka spłaszczone, i na drewnianém stylisku osadzone; używane do kopania w gruncie kamienistym.

Osklenie, nia; n. Glasswerk; fr. vitrage; zapelnienie ościeży okna szybami szklanymi, w szczebliny lub w ołów szklarski wprawionymi.

Oskrzynie, nia; n. Zarge; fr. châssis; zestaw z czterech kawałków deski i z dna do nich przytwierdzonego; jest stojące, jak w szafie, ołtarzu szafiastym, albo leżące, jak w skrzyni, szufladzie, łóżku i t. p. Oskrzynie ołtarza, n. Altarschrein.

Ośmiokąt, ta; n. Achteck; fr. octogone; wielokąt o ośmiu bokach.

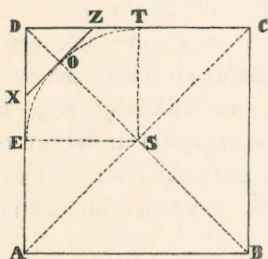

Fig. 69.

Cheąc z kwadratu zrobić ośmiokąt o równych bokach, jak tego w kamieniarce lub stolarstwie trafia się potrzeba, kręślimy przekątne AC, BD, ze środka S zataczamy łuk ET, i przez punkt O prowadzimy XZ równoległą do AC, a ta będzie bokiem żądanego ośmiokąta.

Ośmiościan, nu; n. Oktaëder; fr. octaëdre; ciało geometryczne ośmią ścianami zamknięte; gdy te ściany są trójkątami równobocznymi, mogącemi przystać do siebie, ośmiościan zowie się równokształtnym, n. regulär, fr. regulier, który w krytalografii ma swoje zastosowanie.

Ośnik, ka; n. Schnittmesser, Schnitzmesser; fr. débordoir, doloire; narzędzie stalowe w kształcie noża z dwoma zagiętymi kończy-

nami wpuszczonemi w trzonki, dla ujęcia obiema rękami przy struganiu wyrobów drewnianych u bednarzy, kołodziei i tp.

Osnowa, wy; n. Traufbrett; deska na dolnych końcach krokiew przybita, na której leży szar okapowy gontów lub dachówek.

Osnówka, ki; n. Gratblech; fr. cavalier, ennasure; blacha odziewająca krawędź okapu w dachu, pod jego blaszane, albo łupkowe pokrycie.

Osnutka, ki; n. Maeander; fr. méandre; zdobina na fryzie greckim, z esów pochyłych złożona, którą od alagreki odróżnić należy; *fig. 70.*

Fig. 70.

Osobnia, ni; n. Coupé, fr. coupée; miejsce osobne, od drugiego

ścianką przedzielone w wagonie osobowym.

Ostatki, ków, pl.; albo wysterki, zob. węgiel.

Ostojność, ści; ostalność, n. Stabilität; fr. stabilité; zdolność ciała stałego do utrzymania się własnym ciężarem w stanie spoczynku, co wtedy ma miejsce, gdy jego środek ciężkości jest w kierunku pionowym dostatecznie podparty.

Ostrew, trwi; n. Stangenleiter, Einbaum; fr. échelier, rancher; słup wkopany przy ścianie budynku ze szczeblami na wylot w nim osadzonemi i na obie strony wystającemi, po których na dach dostać się można.

Ostrewka, ki; żerdź świrkowa z długimi sękami, służąca do suszenia siana lub innych zbiorów rolniczych.

Ostróg, rogu; n. Fort; fr. fort; w szt. wojs. szaniec zamknięty; rozróżnia się na bastyonowy, fort bastionné, gwiazdowy, fort à étoile, i kleszczowy, fort à tenailles.

Ostrogran, nu, ostrosłup; n. Pyramide; fr. pyramide; ciało geometryczne, mające za podstawę wielokąt, a za boczne ściany czyli granie, trójkąty ze wspólnym wierzchołkiem. Ostrogran zowie się uciętym, n. abgestumpfte Pyramide; fr. pyramide tronquée, gdy część jego z wierzchołkiem jest odcięta przez płaszczyznę poprzeczną.

Ostrokół, koła; fr. bevaux de frise; w sztuc. wojs. leżąca kłoda miękiego drzewa, obrobiona, z kołami z twardego drzewa zaostrzonemi i poprzecznie w niej naprzemian osadzonemi.

Ostrokrąg, kręgu; zob. stożek.

- Ostrosłup, pa; zob. ostrogran.
- Ostrów, owu; wyspa na rzece lub jeziorze; zob. kępa.
- Ostrze, trza; n. Schärfe, Schneide; fr. trauchant; lit. aszmenies; zob. brzusiec.
- Osutka, ki; n. Mauerfrass; fr. carie de murailles; sypanie się muru, w skutek działania wilgoci połączonej z ciałami niszczącemi spojność zaprawy, cegły i kamienia.
- Oświetle, la; n. Oberlicht; okno nade drzwiami, zwykle z kratą, służące do oświetlenia sieni lub przedpokoju, gdy te niemają innego światła dziennego.
- Oszczep, pu; zob. dziryt; rohatyna.
- Otoczyny, czyn, pl.; n. Abdraht; fr. copeaux; wiory, trociny, otrzymywane z rozmaitych materyjłów przy ich obtaczaniu na tokarni; służą do podobnych użyczków, co opilki lub trociny.
- Ował, lu; n. Ovale; fr. ovale; krzywa zamknięta, złożona z czterech łuków kół, różnych promieni, których środki i sposób kręślenia wskazuje *fig. 71*.
- Owczarnia, ni; n. Schäferrei; fr. bergerie; lit. awine; zabudowanie dla chodowania owiec, złożona ze stajni, mieszkania owczarza i czeladzi, oraz studni i pralni wełny.
- Owid, du; albo wyjrzał, n. Lustwarte, Sieh-dich-um; fr. belvédère; miejsce wzniosłe, z którego jest widok otwarty na okolice: na takiem zwykle stawiane bywają altany.
- Ozdownia, ni; zob. słodownia.
- Oznaka, ki; zob. znamie.

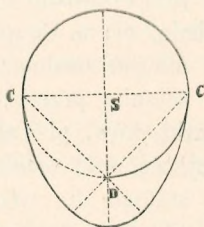

Fig. 71.

Paca, cy; n. Aufziehbret, Reibebret, Kardätsche; fr. applanissoire; deszczulka z rękojeścią przy jednej stronie, używana do zacierania tynku; bywa rozmaitej wielkości.

Pacha, chy; n. Spandrille; fr. reins de voûte; miejsce klinowate między murem pionowym a sklepieniem, cegłą na zaprawie wypełnione, do pewnej wysokości, dla wzmocnienia słabych części sklepienia.

Pachołek, lka; n. Abweichstein, Prellstein; fr. borne; aby przy wjeżdżaniu w bramę zapobiedz zaczepianiu osi o węgary, osadzają się przy nich pacholki, to jest słupki pochyłe w ziemię wpuszczone, z kamienia, lub żelaza lanego, albo drewniane szynami żelaza wpodłuż okute.

Paciorki, ków, pl.; n. Perlstab; fr. chapelet; zdobina w kształcie nawleczonych na nitkę pereł, na prętach, prątkach i obrączkach.

Pacówka, ki; n. Lehmpatzen; fr. brique crue grande; niepalona cegła, wyrobiona z domieszczeniem szezki lub ; ażdierzzy.

Paczyć się; n. sich werfen, schwinden; fr. déjeter, gauchir; wyroby drewniane płaskie, przez działanie wilgoci, tracą często kroc płaskość powierzchni, i albo się wzdymają czyli pęczniają, albo wicherzą, co się paczeniem nazywają.

Pagoda, dy; n. Pagode; fr. pagode; świątynia indyjska, o wielu piętrach, coraz mniejszy obszar zajmujących.

Pagórek, rka; n. Hügel; fr. colline; lit. kalnelis; małe, odosobnione wzniesienie naziomu.

Pająk, ka; n. Kronenleuchter; fr. lustre; zwany także żyrandolem; świecznik o wielu płomieniach oświetlających, zwykle u stropu wiszący, lub u sklepienia.

Pakfong, gu; n. Packfong; fr. pak-fong; mieszak metalów naśladowający srebro, złożony z 7 części cynku, 2½ miedzi, i 6½ nikielu, rozpowszechniony w wyrobach rozmaitych naczyń i okuć w zastępstwie srebrnych.

Pakuły, kul, pl.; zob. kłaki.

Pal, la; n. Pfahl; fr. pieu; lit. kuolas, kaszka; kłoda drzewa, w cieńszym końcu ostro zaciosana, dla wbicia jój w ziemię, w budowaniu mostów, młynów, i t. p. Odróżniają się pale na gruntpale, n. Grundpfahl, Rostpfahl, fr. pilot, pilotis, dębowe, olszowe lub sosnowe, całkiem w ziemię wbite pod fundamenta budowli wodnych, lub na gruncie miękkim wznoszonych, i na szpuntpale, o których zob. osobno.

Palce, ców; n. Radzähne; fr. alluchons; zęby w kołach młyńskich, tartakach i t. p. robione zwykle z grabiny lub z żelaza i wprawiane w koło drewniane, poruszające inne części maszyny.

Palcem, n. Daumen, Däumling, Hebling, Frosch, Tatze, Kamm, Wellfuss; fr. came, came, poucet; nazywa się podobnyż ząb, których kilka osadza się na wale koła, do podnoszenia stemporów w stempach, foluszach, prochowniach, lub papiérniach.

Paleta, ty; n. Palette; fr. palette; deszczulka cienka z gruszczyzny, lub kościana płyta z dziurą przy jednym brzegu dla wsadzenia wielkiego palca, jakiej malarze używają do nakładania farb przygotowanych do użycia.

Palik, ka; n. Piketpfahl, Pflock; fr. piquet; kołek długi do przytwierdzenia faszyn; także w miernictwie do oznaczenia punktu na gruncie.

Palisander, dru; n. Palisanderholz; pod tą nazwą znane jest w handlu drzewo w kilku odmianach, tak powierzchownością jak i własnościami różnych od siebie; do główniejszych należy drzewo królewskie, n. Königsholz; fr. bois violet, czarno brunatne z czerwonawemi wpodłuż smugami, twarde i ciężkie, i palisander prawdziwy, fr. palissandre, fioletowe z czarnemi smugami. Obadwa sprowadzane z Ameryki, służą na wyroby stolarskie i tokarskie.

Palisko, ka; n. Heizungsanlage, Kesselfeuerung; fr. atre, foyer; miejsce utrzymania stałego ognia, np. pod kotłem.

Paliwo, wa, zob. opał.

Palma, my; n. Palmbaum; fr. palmier; rodzaj drzewa stref gorących; liście jako zdobina w starożytnych, jak i w średniowiecznych stylach używane, lecz nie w jednakich rysach, a często do niepoznania przekształcone.

- Pałac**, cu; n. Palast; fr. palais; lit. senis; dom mieszkalny większych rozmiarów, z bramą wjazdową, dziedzińcem wewnątrz, oraz ze skrzydłami i tylnymi pawilonami.
- Pałak**, ka; zob. kabłak.
- Pancerz**, rza; zob. zbroja.
- Panew**, panwi; n. Pfaune, Zapfenlager; fr. crapaudine; łożysko metalowe, w którym się czop w maszynie, lub biegun u wrót obraca.
- Panteon**, nu; n. Pantheon; fr. panthéon; u starożytnych świątynia wszem bożyszczom poświęcona.
- Pantograf**, fu; n. Storchschnabel; fr. pantographe; narzędzie do kopiowania rysunków, ich powiększania lub pomniejszania.
- Papa**, py; n. Dachpappe, Pechpappe; fr. carton-pierre; tektura cieżą smołowcową napojona, używana do pokrywania dachów na szopach i budowlach tymczasowych.
- Papier**, ru; n. Papier; fr. papier; lit. popierius; wyrób z włókien roślinnych, służący do pisania, rysowania i t. p. Papier pomeksowy, n. Bimsteinpapier; fr. papier ponce, papier szlutowy n. Glaspapier, fr. papier verre, używany do szlifowania wyrobów metalowych i drewnianych.
- Papiernia**, ni; n. Papiermühle; fr. papeterie; lit. popiernia; zakład fabryczny, w którym się papier wyrabia.
- Paproć**, ci; n. Farrenkraut; fr. fougère; lit. papartis; roślina obficie po lasach rosnąca, spalona daje wyborny popiół do robienia szkła, a jej młode, mało jeszcze rozwinięte liście, służyły za wzór w zdobinach architektonicznych, jak np. w arabeskach.
- Paprzyca**, cy; n. Haue; fr. anille; sztuka żelaza płaska, w końcach rozszerzona, wpuszczona w spodni kamień młyński, dziurę w środku mająca, w której się czop od kamienia wierzechniego obraca.
- Para**, ry; n. Dampf; fr. vapeur; lit. garas; woda przez ciepło na ciało rozprężliwe czyli na gaz przemieniona; dziś jako siła poruszająca w rozmaitych maszynach najwięcej upowszechniona; używana także do ogrzewania pomieszczeń.

Parabola, li; n. Parabel; fr. parabole; w Geom. krzywa płaska, otwarta, z ramionami nieskończonemi, mająca tę własność, iż każdy jój punkt, jak np. D ma równą odległość od punktu stałego O zwanego jój ogniskiem, i od prostej AB zwanój kierownicą parabolii. Krzywa ta ma swoje zastosowanie w budownictwie, w optyce i akustyce.

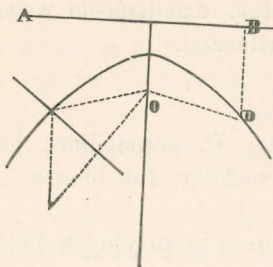

Fig. 71.

- Paraboloida**, dy; n. Paraboloid; fr. paraboloide; jest powierzchnią krzywą, albo wichrowatą, albo obrotową.
- Parametr**, tru; n. Parameter; fr. paramètre; jest prostą, prostą do osi parabolii, przez jój ognisko poprowadzoną, a jój ramionami ograniczoną, która daje miarę otworzystości téjże krzywój.
- Parastata**, ty; lać. parastas; to samo, co anta, pilaster.
- Parcie**, cia; n. Druck, fr. poussée; działanie jakie wywiera sklepienie na swoje opory, albo ziemia na mur wzniesiony dla jój utrzymania od obsunięcia się, n. Erdbruch.
- Pargamin**, nu; n. Pergament; fr. parchemin; skóra cielęca, owcza, kozia lub ośla, wyprawiona tak, iż na niej pisać i malować można, jak na papierze.
- Park**, ku; n. Park, Lustwäldhen; fr. parc; ogród przechadzkowy, złożony z drzew cienistych i krzewów, stawów i opatrzone ławkami.
- Parkan**, nu; n. Brettplanke, Brettzaun; fr. cloture de planches; lit. zomatas; obwarowanie budowli, podwórca, ogrodu, złożone ze słupów i tarcie między niemi.
- Parów**, rowu; n. Schlucht; fr. ravin; w okolicach górzystych wąska dolina, potokiem wód wyrobiona, mylnie parów za jedno z wąwozem brano bywa.
- Parowiec**, wea; n. Lokomobile; fr. machine locomobile; maszyna parowa przenośna, używana do młocarni polowój, do wyrobienia cegły, i t. p.
- Parowóz**, wozu; n. Dampfwagen, Lokomotive; fr. chariot à vapeur, waggon traineur; maszyna parowa, tocząca się po żelaznym torze, i ciągnąca za sobą zaprzężony do niój pociąg.

- Pas**, sa; łac. taenia; n. Band; fr. bande; gzymsowina płaska, pozioma, z małym wyskokiem, jak na zewnętrznej ścianie, na przedziale między przyziomem a piętrem, n. Gurtgesims, fr. plinthe. Architrawy miéwają po dwa, lub trzy pasy jeden nad drugim, jakby z tyłu członków złożone, mianowicie ijońskie i korynckie.
- Pasek**, ska; n. Bändchen, Plättchen, Riemchen; fr. bandeau, bandelette, filet, reglet; gzymsowina płaska, podobna do pasa, lecz wąska, zwana także taśmą.
- Pastel**, lu; n. Pastel; fr. pastel; rodzaj malowania na sucho, użyciem ołówków w rozmaitych barwach, które także pastelami nazywają.
- Pastorał**, ła; n. Krummstab, Bischofsstab; fr. crosse; laska długa, u góry zakrzywiona, oznaka dostojników duchownych, jak biskupów, opatów lub księń.
- Pasyja**, syi; n. Crucifix; fr. crucifixe; rzeźba Chrystusa Pana na krzyżu.
- Paszcz**a, czy; n. Muffel; fr. mufle; głowa jakiego zwierzęcia, a szczególniej lwia, z otwartą paszczą, umieszczana na zawornikach arkad, na bramach i t. p.
- Patrona**, ny; n. Patrone; fr. patron; papier gruby lub karton, na którym rysunek jest nawylot wyrznięty, dla przeniesienia go na ścianę, na płótno, sposobem przez malarzy używanym.
- Patyna**, ny; n. Patene; fr. patène; mały talerzyk metalowy, złożony, którym się nakrywa kielich w obrządkach kościoła katolickiego. Także patyna, zob. śniedz.
- Pawęż**, wężu; n. Heubaum, Wiessbaum; drąg długi, którym się siano na wozie z wiérzchu przytrzymuje.
- Pawilon**, nu; n. Pavillon; fr. pavillon; budynek osobny, zwłaszcza w ogrodzie lub parku, należący do pałacu, lub do niego przybudowany.
- Paździerz**e, rzy, pl.; n. Ange; fr. regayure; lit. spalej; drewniste części konopi, które przy ich miédleniu odpadają; mieszane z gliną dają lepszą polepę, niż sieczka.
- Pączek**, czka; n. Knospe, Ballenblume; fr. bouton; kwiat lub liście nierozwinięte, w zdobinach naśladowane.
- Pegaz**, za; n. Pegasus; fr. pégaze; w Mitol. koń skrzydlaty, jako godło poezyi.

Pelikan, na; n. Pelikan; fr. pélican; ptak, zwany także babą, przedstawiany w rzeźbie lub w malowaniu w średniowiecznych i późniejszych kościołach, jakoby pierś własną dzióbem otwierający i krwią swoją pisklęta karmiący; godło kościoła, lub poświęcenia się osobistego.

Pełć, ci; zob. tratwa.

Penzel, zla; n. Pinsel; fr. pinceau; pęk włosów z sierci zwierzęcej, stósownie do potrzeby urównany i związany, i w dutkę pióra, rurkę metalową lub drewnianą wprawiony. W malarstwie i lakiernictwie używane są penzle borsucze, mularskie zaś robią ze szczeciny.

Perelki, łek, pl.; perły, zob. paciorki.

Perlik, ka; n. Batsche, Fäustel; fr. maillet; duży młot którym mularze i brukarze rozbijają kamienie na mniejsze sztuki.

Perłowa macica; zob. macica.

Peron, nu; n. Perron; fr. perron; podścienie przy budowlu większych rozmiarów, w którym posadzka zakłada się w jednej z posadzką przyziomu wysokości; nakrycie peronu wspiera się na kolumnach, filarach lub słupach. Podobne podścienia są zwykle przy dworcach kolei żelaznych.

Persana, ny; zob. zaluzja.

Persów budowanie; n. persische Kunst; fr. art des Perses. Do budowlu publicznych używali ciosów, do prywatnych surówki lub drzewa. Kształty brali od Assyryjczyków, Medów, Egipcjan i Greków. Świątyń wielkich niebudowali, bo ich króle uważani byli za namiestników boskich. Świątynie ognia, derim her zwane, miały cztery ściany z ogniskiem wewnątrz. Grobowce królewskie stawiane w parkach lub gajach; jeden taki grobowiec Cyrusa w kształcie czworościennój skromnej budowlu z ciosów wraz z takimże dachem siodłowym, wznosi się na siedmiu stopniach; inny grobowiec Daryjusza wykuty w skale, ma zewnątrz ścianę z udanemi drzwiami i czterema kolumnami, na których głowy jednorożców są po bokach kapiteli; najpiękniejszy w kształcie małej świątyni z kopułą grobowiec Khodabendah, znajduje się w Sultanieh.

Perspektywa, wy; n. Perspektive; fr. perspective; nauka przedstawiania w obrazie rozmaitych przedmiotów tak, jak się one wydają oku, patrzącemu na nie z danego punktu. Rozróżnia się na perspektywę króślną, n. Linearperspektive; fr. persp.

linéaire, i powietrzną, n. Luftperspektive; fr. persp. aérienne; pierwsza zasadza się na Geometrii, mianowicie wykreślnéj; druga uczy, jakie barwom przedmiotów w ich malowaniu nadawać należy tony, ze względu na większe lub mniejsze ich oddalenie od oka.

Perspektywa, albo luneta; Perspektiv, Fernrohr; fr. lunette d'approche; przyrząd złożony z soczewek szklanych, osadzonych w rurze, za pomocą którego dalekie przedmioty widzenia zbliżają się do oka.

Peruwijańskie budowy; n. peruanische Baukunst; fr. architecture de Pérou. Najobszerniejsze z dawnych zabytków budownictwa w Peru, są twierdze; arcydziełem zowią warownię Cusco, do której murów używano kamieni tak nadzwyczajnych rozmiarów, że niektórych długość do 38 stóp, szerokość do 18 stóp dochodzi, przy grubości 2 stóp, w jednej sztuce. Wiadomość o świątyniach Peruwijan dotąd zebrane, niewskazują właściwych znamion zewnętrznych rodzaju budowy. Posąg bożyszcz zwanego Viracocha, z kamienia wykuty, rysami twarzy, odzieniem i stylem bardzo jest do europejskich dzieł sztuki zbliżony.

Perypter, ru; Péripteros; fr. périptère; tak nazywali Grecy budowlę, otoczoną ze wszystkich stron kolumnadą.

Perystyl, lu; n. Peristyl; fr. péristyle; kolumnada różniąca się tém od portyku, iż ten jest zewnątrz budowli, zaś perystyl od strony jéj podworca.

Pérz, rzu; n. Quecke, Queckengras; fr. chiendent; lit. warputis; znana roślina trawiasta, której korzeń rozrasta się daleko i liczne wypuszcza odnogi; dla téj własności używa się do umocnienia nasypów ziemnych, pewną pochyłość względem poziomu mających; blisko jednak murów na płytkich fundamentach, pérz wytepiać należy, gdyż dostawszy się pod nie, spulchnia ziemię i często ich ruiny bywa powodem.

Pętlica, cy; n. Schleife, Schlinge; fr. ganse; w ciesiołce zawiązanie końca liny lub powroza na węzeł, z pozostawieniem zadziergu czyli oka, dla zaczepienia jéj za hak, za drąg, i tp., lub przez któryby drugi koniec liny mógł być wolno przeciągnięty.

Pianka, ki, albo piana morska; n. Meerschaum; fr. écume de mer; kopalina, składająca się z magnezyi, krzemionki i nieco glin-

ki; używa się do misternych wyrobów rzeźbiarskich, pochodzi z Grecyi i Krymu.

Piasek, sku; n. Sand; fr. sable; lit. zwirzdaj; krzemionka w ziarnach; rozróżnia się na kopalny i rzeczny; ten ostatni jako czystszy, jest najzdatniejszy do zapraw murarskich. Piasek miałki, kurzawy, n. Staubsand, Flugsand; fr. sablon; wcale do murowania nie jest zdatny, ani do tynkowania. Piasek giserski, albo formierski, n. Giesssand, Formsand, fr. sable de montagne; jest najmielszy, albo z grubszego unyślnie roztarty z małym dodatkiem gliny, służy na formy, dające dokładniejsze odlewy, niż formy gliniane. Piasek gruby, n. Griess, otrzymywany przy odsiewaniu piasku do zapraw murarskich, używa się do pokrywania ściések.

Piaskowiec, wea; n. Sandstein; fr. grés; skalina utworzona z ziarn piasku połączonych spoiwem pojedynczym lub złożonym, według którego rozróżnia się piaskowiec na krzemionkowy, Kieselsandstein, mający za spoiwo krzemian wapna, bywa drobnoziarnisty, jak w okolicach Kunowa i Szydłowca, który jest najwyborniejszym materiałem na wyroby rzeźbiarskie i kamieniarskie, zaś z gruboziarnistego wyrabiają się kamienie młyńskie; bywa też w pokładach warstwowych rozmaitej grubości, cieńsze płyty dają gotową posadzkę do sien i chodników, grubsze zdatne do muru, a tłuczone, na drogi bite. Piaskowiec czerwony, zwany żeleźniakiem, należy do bardzo twardych ciosów, trudny przeto do obrabiania i tylko do fundamentów, a drobny do dróg bywa używany. Piaskowiec ilasty ma il za spoiwo, zawiera wiele miki. Piaskowiec marglisty, na powietrzu łatwo się rozsypuje. Piaskowiec wapnisty, ma ziarka wapnem spojone, nieco twardy, z kwasami burzy.

Piasta, ty; n. Nabe; fr. moyeu; lit. stebule; głowa koła u wozu zrobiona z buczyny, brzeziny, jesioniny lub wiąziny; z dziurą dla osi i gniazdami dla osadzenia sprych.

Pidło, dła; toż samo co mlich przy stawie.

Piec, ca; n. Ofen; fr. poêle; lit. peczius; do ogrzewania mieszkań są piece kaffowe, ceglane, dachówkowe drótowane, lub żelazne, które są albo lane, albo z blachy, cienką cegłą wewnątrz wyłożone. Wszelkie piece dla prędszego rozgrzania się, winny mieć wewnątrz przegrody; opalane węglem kamiennym, są

opatrzone rusztem i popielnikiem. Piec płaszczowy, n. Mantelofen, jest lany z surowca, otoczony ścianami z cegły, tworzącymi zamkniętą komórkę, z której przez otwory zamknięte i otwierane, ciepło rozchodzi się do kilku osobnych pomieszczeń. Piec piekarski, n. Backofen, fr. four, do pieczenia chleba. Piec cegielniany, n. Ziegelofen, fr. four à briques, do wypalania cegły, dachówki i tp. Piec wapienny, albo wapniarka, n. Kalkofen, fr. chaufor; do wypalania wapna. Piec wielki, n. Hochofen; fr. haut fourneau, służący do wytapiania rudy żelaznej.

Piecówka, ki; cegła cienka, służąca na przegrody, czyli kanały do pieców kaflowych.

Pieczara, ry; zob. jaskinia.

Pieczarnik, ka; komórka blaszana, zwana także szabaśnikiem w piecu kuchennym, służąca do pieczenia lub odgrzewania potraw.

Piedestał, lu; n. Fussgestell, Säulenfuss; fr. piédestal; podstawa pod kolumną rzymską, u spodu i u góry gzymsowana, albo bez żadnych gzymsowań. Zdaniem wielu piszących o Architekturze, piedestał nienależy do koniecznych części tego porządku, w pewnych tylko przypadkach podstawiany bywa pod kolumnę. Wysokość stosunkowa piedestału zmieniają być może według okoliczności, nigdy jednak $\frac{1}{3}$ część wysokości kolumny przechodzić niepowinna; dobry umiar ma piedestał, gdy szerokość jego kostki, równa jest szerokość płytnicy w bazie kolumny, czyli, gdy na jednym z nią pionie przypada. Piedestał może téż służyć posagowi za podstawę.

Piedestał ciągły, n. Stylobat, Säulenstuhl; fr. piédestal continu, służy dla rzędu kolumn; na wzór tegoż, można często gzymsem i bazą ozdobić cokół budowli.

Piekarnia, ni; n. Backhaus; fr. boulangerie; lit. pirkia; budowla mieszcząca piec piekarski, składy na mąkę, naczynia, sprzęty i przyrządy potrzebne do wyrabiania pieczywa w większej ilości. Piekarnią także, n. Bäckerei; fr. fournil; nazywa się izba przy kuchni, a nawet sam piec do tegoż użytku na domową potrzebę.

Pień, pnia; n. Baumstamm; fr. fût, tige; lit. kielmas; część główna drzewa, z której się wyrabiają helki, tarcice i tp.

Pieńki, ków, pl.; kamienie z gruba obrobione do braku, z małym ku spodowi ścięciem.

Pierścień, nia; n. Ringelchen; fr. anneau; cienka obręczka, jakich pod echinem w kapitelu doryckim bywa zwykle trzy, jedna pod drugą.

Pierworys, su; n. Skizze; fr. esquisse; pierwszy narys jakiego pomysłu w sztuce, nakreślony z wolnej ręki.

Pierzeja, rzei; wyraz dziś nieużywany, znaczy to samo, co połać.

Piesznia, ni; n. Hohleisen; fr. gouge; rodzaj dłuta żłobkowatego, używanego przez cieśli, stolarzy i innych, w trzonek osadzonego. Podobnie zwane dłuto, lecz z tulejką do osadzenia styliska, służy do dłubania ulów; a także z tulejką lecz płaskie, do wyrębywania lodu, także piesznią nazywają.

Pięciolist, stu; n. Fünfblatt; fr. cinq feuilles; listek o pięciu płatkach, używany jako zdobina w stylu dwulucznym; za wzór do tego służą liście wina, przestępu, klonu i tp.

Piędź, dzi; n. Spanne; fr. empan; lit. sprindis; miara długości przybliżona, jaka się da objąć skrajnymi palcami rozciągniętej dłoni; u ludu trzy piędzi zajmują blisko 1 łokieć.

Piętka, ki; n. Glockenleiste; fr. talon droit; gzymsowina z powierzeźnią obłąwą, u góry wklęsła i cofnięta, u dołu wypukła i wystająca, *fig. 72*. Piętka odwrotna, n. Kehlstoss, Kelleiste, lesbische Welle; fr. talon ren-

Fig. 72.

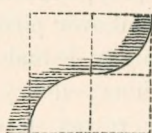

Fig. 73.

versé, cymaise lesbien; u góry wypukła i wystająca, u dołu wklęsła i cofnięta, *fig. 73*. Piętka w dachówce, zob. dachówka.

Piętnar, ra; n. Kniestütze, Stutzband, Tragband, Knagge; fr. corbeau, bras de force; sztuka drzewa, krótka, podpięrająca ukośnie sztukę poziomą i wiążąca ją z drugą sztuką pionową, jak np. we wrotach budowli drewnianej, pod gankiem piętrowym i tp. Podobne piętnary z żelaza, lub z ciosu, zwane także kroksztynami, n. Kragstein, Tragstein, do tegoż celu użyte, lub do utrzymywania na sobie statuy, i tp.

Piętro, tra; n. Stockwerk; fr. étage; lit. grunda; część budowli nad inną jej częścią wzniesioną. Przyziomą część domu nie należy uważać za piętro; nad nią dopiero liczy się pierwsze, drugie i t. d. piętro; dlatego też dom o dolnych tylko pomie-

szczeniach, nazywamy bezpiętrowym. Najcelniejsze piętro pod względem jego rozmiarów, ozdobnego urządzenia i światła, zowie się głównem, n. Hauptgeschoss; fr. bel étage, chociażby się w przyziomie znajdowało, jeżeli ma pod sobą mieszkalne podziemie.

Piętrzyna, ny; n. Überkragung; fr. encorbellement, jest murem nadwieszonym, to jest wystającym z pionowej ściany, zwykle z ciosów wykonanym, na którym się wznosi jaka część budowli na zewnątrz wysunięta.

Pika, ki; zob. dzida.

Piknostyl, lu; n. Pyknostylos, dichtsäulig; fr. pycnostyle; międzyśłupie, w którym odległość kolumn jednej od drugiej, wynosi tylko półtory średnicy kolumny.

Pilaster, stra; n. Halbpfeiler; fr. pilastre engagé; filar czworogranny, połową swęj grubości lub więcj w ścianę wpuszczony.

Pilnik, ka; n. Feile; fr. lime; narzędzie podłużne ze stali, mające powierzchnię szorstko nasiekaną, i kończynę zaostrzoną do osadzenia w trzonek, służące do pilowania metali lub innych materyjalów. Według sposobu nasiekania, nazywa się pilnik jednosiekowy, n. einhiebig; fr. à taille simple, i dwusiekowy, n. zweihiebig; fr. à taille croisée. Ze względu na przekrój poprzeczny, pilnik jest płaski, z przekrojem prostokątnym, ten zaś albo grubiej nasiekany, n. Vorfeile, albo drobniej, n. Schlichtfeile, albo czopowy, n. Zapfenfeile, z bardzo mialkiem nasiekaniem, albo osadkowy, n. Ansatzfeile, gdy ma jedno z węższych grani gładkie, albo wrzynkowy, n. Ausstreichfeile, z pojedynczem nasiekaniem. Prócz tych, są pilniki czworograniaste z przekrojem kwadratowym; trójgraniaste, Sägefeile, jakich się używa do ostrzenia pił; obły, Rundfeile, półobły, Halbrundfeile, ten zaś albo z obu stron nasiekany, albo tylko na stronie płaskiej, i wtedy zwany welcfajlem, n. Wälzfeile. Pilnik trybowy, a. Triebfeile; z przekrojem sześciobocznym; z resztą pilnik Steigradfeile ma przekrój dwuluczny, a gdy z jednej strony jest gładkim, nazywa się ptasim językiem, n. Vogelzunge.

Pilsń, ni; n. Filz; fr. feutre; lit. tuba; tkanka z sierci lub z wełny, otrzymywana przez zbiecie tychże czyli folowanie; używa się na kółka w spajaniu rur wodociagowych i w pumpach do

szczelnego zamykania klap. Pilśń także napojona smołą ziemną, służy do pokrywania dachów.

Pilśniak, ka; n. Filzfeile; pasek pilśni kapeluszkowej, przyklejony do płaskiego drewna, używany w rękodzielach do polerowania wyrobów metalowych za pomocą trypli z oliwą.

Piła, ly; n. Säge; fr. scie; lit. zogas; narzędzie stalowe do przerywania drzewa lub innych materyjalów, osadzone w ramową oprawę. Piła jest główną częścią maszyny, poruszana siłą wody, lub pary, zwanéj tartakiem, n. Sägemühle, Sägewerk; fr. scierie.

Piła tracka, n. Brettsäge, Schnittsäge; podobna jak w tartaku, lecz bez ramy, mająca tylko w końcach ucha, przez które przechodzą poprzeczne drążki dla ujęcia. Taką piłą ciesielską, mającą ucha do drążków w pionowym kierunku.

Piła fornerowa, n. Fourniersäge: fr. scie à placage, oprawiona w ramę, ma drobne zęby.

W stylu romańskim używano zdobiny w piłę, n. Sägezahn, fr. dent-de-scie.

Piłówka, ki; zob. piłka.

Piłka, ki; n. Säge; narzędzie mniejszych rozmiarów niż piła, a do podobnegoż użycia służące, w rozmaitej oprawie; najpospolitsza stolarska n. Spannsäge, fr. scie montée, w drewnianej ramie; inna w ramee żelaznej, z kończyną w trzonek osadzoną dla ujęcia; podobną najmniejszą do misternych wyrobów n. Laubsäge; fr. scie d'horloger; piłówka, n. Fuchsschwanz, fr. scie à manche; ma szeroki brzeszczot czyli lamę w oprawie właściwego kształtu, dla dogodnego ujęcia ręką; piłka nożówka, n. Stichsäge, Lochsäge, fr. scie à couteau, do wyrzynania dziur w płytach służąca.

Pinakiel, kla; zob. wieżyczka.

Pion, nu; n. Bleiloth; fr. plomb d'ouvrier; obły kawałek żelaza, ze sznurkiem przez oś jego przewleczonym, albo linijówka równéj szerokości, z kulką ołowianą na sznurku zawieszoną; obadwa te narzędzia służą murarzom, kamieniarzom i innym do nadawania murom, pomnikom i tp. pionowej postawy.

Pionowość, ści; n. senkrechter Stand; fr. aplomb; pionowa postawa przedmiotu, to jest prostopadła do poziomemu.

Pionowy, wa, we; n. senkrecht, lothrecht, seigerrecht; fr. vertical; prostopadły do poziomemu.

Pionowy styl, zob. angielskie budowle.

Pióro, ra; n. Bohrschneide; fr. mèche de foret; koniec świdra ścięczony i z krawędzią zaostrzoną. Pióro w wiatraku, n. Splette, Splisse; fr. bardeau, éclisse, cienka deszczułka, jakimi są pokryte skrzydła wiatraka.

Piramida, dy; zob. ostrogran.

Piwnica, cy; n. Keller; fr. cave; lit. pagrabas; miejsce w ziemi pod budowlą, lub osobno zasklepione, z otworami na zewnątrz dla przewietrzania; przeznaczona na skład jarzyn, beczek z napojami, materyjału opałowego, i t. p.

Piza, zy; n. Pisebau; fr. pisé; budowa z gliny lub z ubitej ziemi, od wieków znana; daje mieszkania suche, jest trwałą i tanią. We Francyi południowej najwięcej w używaniu, gdzie nawet piętrowe tego rodzaju budowle widzieć można.

Plac, cu; n. Platz; fr. place; obszar otwarty i budowlami otoczony, do którego uścia ulic przytykają; czasem mieści w środku kościół, pomnik, fontannę czasem bywa na targowisko używany, zob. rynek. Placem też nazywamy obszar gruntu pod budowlę przeznaczonego, n. Bauplatz; fr. emplacement au bâtiment.

Plan, nu; zob. rzut poziomy.

Planimetryja, try; zob. Geometryja.

Plantować; n. planiren, einen; fr. aplanir; równać powierzchnię naziomu, przez zbieranie ziemi w jednym, i nadsypywanie w drugim miejscu.

Platerować; n. plattiren; fr. plaquer; wyrób miedziany powlekać cienką blaszką srebra.

Plecionka, ki; n. Flechtwerk; fr. entrelacs; nattes; zdobina z taśm, gałązek liściastych i t. p. rzeźbiona w starożytnych i średnio-wiecznych stylach na fryzach, i okrężach baz.

Plecy, ców, pl.; n. Rücklehne; fr. dossier; tylna część krzesła, dla oparcia pleców podniesiona.

Plenica, cy; ciąg beczek napelnionych smołą i połączonych z sobą kłodami, dla splawu na rzekach Polesia. Zwykle 70 beczek różnej wielkości, obejmujących razem około 300 garney smoły składają plenice.

Pleszka, ki; n. Nagelkopf; fr. tête d'un clou; głowa gwoździa, albo śruby.

Płasczak, ka; kłoda z dwóch stron ociosana lub oberznięta, służąca jako zrębina do ścian budowli drewnianej.

Płasczynna, ny; n. Ebene; fr. plan; w Geom. powięrzchnia, do której w każdym kierunku linija prosta może przylegać.

Płasczynny rzutów, n. Projektions Ebenen; fr. plans de projections; do których się odnoszą punkta i linije za pomocą rzutów; zwykle jedna bywa poziomą, druga pionową.

Płask, na płask, oznacza położenie przedmiotu płaską stroną, n. flache Breite; fr. à plat, przeciwna położeniu na sztorc.

Płaskoryt, tu; n. Anaglyphe, Anaglypt, Flachrelief; fr. anaglyphe; rzeźba na płycie wykonana w ten sposób, że tło jest wybrane i zagłębione naokoło obwodów figury lub jakiej zdobiny, liter i t. p., inne zaś szczegóły wśród tychże obwodów, rysami tylko głębokimi są oznaczone. Przykłady takiej rzeźby mamy na szczycie kościoła Bożego Ciała na Kazimirzu przy Krakowie i na wielu kamieniach grobowych. Tłoki pieczęci do tuszu, czcionki i zdobiny drukarskie, do tegoż rodzaju rzeźby policzyć można.

Płaskorzeźba, by; n. Basrelief; fr. bas-relief, demi-bosse; rzeźba niewiele nad płasczynę swego tła wystająca. Najpiękniejsze tego rodzaju rzeźby Fidyjasza dochowały się w Atenach w partenonie; w średnich wiekach mało ich wykonywano; z odrodzeniem się dopiero sztuki w XVI stuleciu znowu płaskorzeźba zakwitła.

Płatwa, twy; n. Fette, Dachpfette, Pfette, Dachrahmen; fr. panne, poitrail; sztuka drzewa mierniej grubości, ciągnąca się wzdłuż dachu, podparta słupkami i podpasująca krokwie.

Płaza, zy; n. Hängeplatte; fr. larmier; członek głównego gzymsu w stylach starożytnych najwięcej naprzód wysunięty, mający w spodniej poziomej płasczyźnie okapek, to jest rowek odwrócony dla okapu. Płaza u Greków niebywała zdobioną; Rzymianie zdobili jej czoło pionowemi żłóbkami, skorupkami małżów, siatką lub meandrem; ze spodu zaś robiono w niej zatłoki zdobione rozetami.

Płomykowy styl; n. Flammenstil; fr. style flamboyant, ogival tertiaire; tak nazwany styl gotycki późniejszy, w Anglii i Francji używany, z powodu wprowadzenia łuków złożonych z wy-

pukłych i wkleśłych, które w zetknięciu się u góry, tworzą niby płomykowane zakończenie.

Płot, tu; n. Zaun; fr. haie; lit. twora; otoczenie ogrodu, podwórca lub innego obszaru, złożone z kołów wbitych w ziemię i przeplatanych wiklem lub innymi gałęziami. Płot żywy, n. Hecke, fr. haie vive, z sadzonych cierni, głogu i innych krzewów, starannie utrzymywany i strzyżony, jest najtrwalszym i najlepiej celowi odpowiada.

Płozy, zów, pl.; inaczéj saniee; n. Kuffen; fr. flasques; zestaw a u sani, złożona z dwóch sztuk grabiny lub buczyny, poprzecznymi sztukami związanymi i pod spodem okutych żelaznami szynami.

Pług, ga; n. Pflug; fr. charrue; lit. arklas; narzędzie rolnicze do orania gruntu; złożone z części drewnianych, jak nasad, grządziel, czepiga i żelaznych, to jest kroju czyli trzusa, lemiesza i odkładnicy; miewa dwa kółka na osobnej osi, albo jest bezkoleśny, zwany wtedy płużycą. Pług w szopie zajmuje obszar na 2 metry długi, 1 metr szeroki.

Płużyc a, cy; zob. pług.

Pły cień, nia; n. Plinthe; fr. plinthe; podstawek niski, zwykle czworogranny, pod bazą kolumny.

Pły cina, ny; n. Füllung; fr. panneau; tafła z drzewa, metalu lub kamienia, w ramie osadzona, jak w skrzydłach drzwi, okładzinach ścian i i. p., czasem tylko udana w ścianie dla ozdoby.

Pły ta, ty; n. Blatt, Taffel; fr. table; ogólna nazwa każdej płaskiej sztuki drzewa, kamienia, lub metalu, wyrobionej do właściwego umieszczenia, jak płyta stołowa, n. Tischplatte; fr. tablette, ołtarzowa czyli mensa, n. Altarplatte; fr. table d'autel, płyta posadzkowa drewniana, n. Fussbodentaffel; fr. parquet, feuille, albo kamienna, n. Fliesche, Fliesse, Steinplatte; fr. dalle, cadette; płyta albo tablica napisowa, n. Schmitte, fr. tranche, cienka z kamienia lub metalu.

Pły wak, ka; n. Schiffmühle; fr. moulin à nef, sur bateaux; młyn urządzone na dwóch statkach wodnych, uwiązanych przy brzegu większej rzeki; koło ma bez wieńca, a łopatki są w wale osadzone.

Pły wka, ki; zob. chyżość.

Pniak, ka; n. Stock; fr. tronc; część dolna pnia, która po spuszczeniu drzewa nad ziemią pozostaje. Pniakiem też, albo

- klockiem, n. Klotz, Ambosstock; fr. billot, tronchet nazywają część odziomka, w której się kowadło osadza. Pniakiem także n. Trommelstein, fr. tronçon, zowie się obła sztuka ciosu, jakich się używa do złożenia kolumny, w braku jednolitu.
- Pniomierz**, rza; n. Dendrometer; fr. dendromètre; narzędzie używane do mierzenia grubości pnia; zob. także cyrkiel.
- Pobiała**, ły; zob. cynowanie
- Pobiedrze**, drza, n. Brüstung; fr. parapet; ścianka między podłogą a spodem ościeży w oknie; bywa pełna, albo przejrzysta, to jest wypełniona balaskami, kratą i t. p. zwykle 1 metr wysokości mająca.
- Pobocznica**, cy; n. Kothholz; sztuka drzewa jakich dwie kładą po bokach pokładu na moście, aby się szaber lub zwir na strony nierozsuwał.
- Pochwa**, wy; n. Scheide; fr. gaine, fourreau; lit. maksztys; futerał na ostre narzędzie, jak na miecz, szablę, na nóż i t. p.
- Pochył**, lu, pochyłość, spadek; n. Abdachung, Abhang, Böschung; fr. pente, talus, inclinaison; nachylenie linii lub płaszczyzny względem poziomu, które się ocenia, albo wielkością kąta między niemi zawartego, albo stosunkiem wysokości do odpowiedniej długości poziomój.
- Pociąg**, gu; n. Bahnzug, Zug; fr. train; szereg połączonych z sobą wozów ciągnionych parowozem na drodze żelaznej.
- Pociosk**, ka; deszczulka z twardego drewna, na długim stylisku osadzona, do zgarnywania błota z drogi używana.
- Pobielanie**, nia; zob. cynowanie.
- Pocisk**, ku; fr. projectile; w szt. wojs., kula, granat, bomba, rzucańce z broni palnej, dla rażenia nieprzyjaciela; do pocisków liczą się także: raca, strzała i t. p.
- Podciąg**, gu; n. Fussrähmen, Zugbalken, Dachschwelle, Unterlage Unterzug; fr. lambourde; sztuka drzewa średniej grubości wzdłuż poddasza na belkach położona, w którą się słupki wpuszczają na czopy dla podparcia płatwy.
- Poddasze**, sza; albo strych; n. Dachgeschoss; fr. galetas; miejsce między najwyższą powalą budynku a pokryciem dachu; miewa niekiedy urządzone mieszkania z oknami w dachu.
- Podęście**, ścia; n. Lichtweite; fr. échappée; odstęp pionowy w schodach na załomku, pozwalający wygodnego przejścia.

Podest, stu; n. Ruheplatz; fr. palier; ustęp w schodach to jest rozszerzenie stopnia tam, gdzie schody zmieniają swój kierunek.

Podjazd, du; n. Anfahrt; fr. approche: przed wnijsiem do sieni domu, dach wzniesiony na słupach lub filarach pod który się podjeżdża, dla osłony od deszcza, osób wsiadających lub wysiadających z powozu.

Podjazie, zia; n. Abschussdecke; bruk szczelny z dużych kamieni, lub podłoga z grubych bali pochyło przy odpływie wody na jazie dana, dla zapobieżenia aby spadająca woda budowy jazu nieuszkodziła.

Podkładka, ki; n. Untersatz; fr. cale; mały klinik z ołowiu lub z drewna, jakie się podkładają pod narożniki ciosów na sobie kładzionych, aby otrzymać szpary dla przyjęcia cementu.

Podkładka, n. Dachsplesse; fr. éclipse; mała cienka deszczulka, jakie się w kryciu dachu pod dachówkę podkładać zwykły.

Podkop, pu; n. Mine; fr. mine; w szt. wojs. komora w ziemi wykopana, w której się zakłada skrzynka z nabojem dla wysadzenia ziemi w górę.

Podkowa, wy; łuk w podkowę; zob. łuk.

Podkrojek, ojka; n. Ablauf; fr. apophyge, congé d'en haut, cavet renversé; gzymsowina wklęsła, łącząca dwa inne członki płaskie pionowe, z których górny występuje przed dolnym; podkrojek wyrabia się w połączeniu z paskiem z jednej sztuki ciosu; *fig. 74.*

Fig. 74.

Podkulek, lka; drażek z twardego drewna u wozu, w jednym końcu okuty i w szynklu utkwiony, drugim zaś końcem górnym wpuszczony na czop w kulę.

Podłęczce, cza; n. Gurtbogen, Tragbogen; fr. arc-doubleau; łuk sklepiony, podpierający inne sklepienie.

Podłoga, gi; n. Fussboden; fr. plancher; lit. assa; w sieniach, podestach schodowych daje się podłogę z płyt kamiennych, lub z cegły i asfaltu; w przejazdach, z pieńków drewnianych na sztorę na piasku osadzonych, lub z cegły asfaltem pokrytęj. Wewnątrz budowli kładzie się podłoga z tarcie heblowanych i szczelnie zetkniętych z sobą, ułożonych na sztagach i do nich przybitych, na podsypce z czystego gruzu lub piasku.

Gdy podłoga ma służyć za spodni pokład pod posadzkę, wtedy daje się z desek nieheblowanych i zowie się ślepa, n. Blendboden; fr. fausse-aire, faux parquet.

Podmalować, n. anlegen, untermalen; fr. apprêter; znaczy u malarzy kłaść pierwszą powłokę z farb na zrobionym rysunku. Nienależy lekceważyć téj roboty w tém mylném mniemaniu, jakoby niedokładności przy przemalowaniu i wykończaniu obrazu poprawić się dały; jeżeli farby w podmalowaniu starannie na swoich miejscach zostały położone, wtedy obraz, choćby niezostał wykończonym, zwłaszcza w wizerunkach, wiernie przedstawiać będzie rysy pierwotne; gdy przeciwnie, najstaranniejsze nawet wykończenie niezdola usunąć uchybień niedbalego podmalowania.

Podmurowanie, nia; n. Mauerfuss; fr. soubassement; toż samo co cokół, z tą tylko różnicą, że ten bywa gzymsowiną zdobioną, zaś podmurowanie jest bez zdoibin. Podmurowanie w schodach, n. Wangenmauer, fr. échiffre, parpaing d'échiffre, służy za podporę stopni kamiennych w ich końcach.

Podniebienie, nia; n. Wölbfläche, Laibung; fr. douelle, intrados, jest wewnętrzną powierzchnią krzywą sklepienia.

Podobieństwo, twa; n. Aehnlichkeit; fr. similitude; w Geom. figury prostokrésłne zowią się podobnemi, gdy mają boki odpowiednie sobie umiarowe, i kąty odpowiadające sobie równe.

Podosek, ska; n. Aehsenschiene; szyna żelazna, wprawiona w spód osi drewnianej u wozu dla jej umocnienia i dla zmniejszenia jej tarcia w piaście.

Podpaska, ski; n. Rähm, Pfette; fr. panne; sztuka drzewa cienkiej miary, jakimi się w krześle dachowém krokwie podpasują.

Podpiętrzenie, nia; n. Vorkragung; fr. encorbellement; wysunięcie ze ściany murowanej jakiej części budowli, na piętnarach wzniesionej.

Podpłytek, tka; n. Abakiskus; cienka płyta nad kapitelem, wyrobiona wraz z nagłówkiem z jednej sztuki, w celu zapobieżenia uszkodzeniu kapitelu w jego brzegach, na jakie bezpośredniem obciążeniem byłby narażony.

Podręczce, cza; n. Lehne, Armlehne; fr. accoudoir, museau; boki wzniesione u krzesła, lub w stalach kościelnych, służące do wsparcia się rękami przy wstawaniu z siedzenia; niekiedy

bywają ozdobione rzeźbą paszczy zwierzęcej. skąd ich nazwa francuska *museau*.

Podruma, my; n. Fruchtkeller; fr. cave; piwnica w gruncie gliniastym lub ilastym wykopana, dla przechowania jarzyn, owoców, i t. p.

Podścienie, nia; zewnątrz ściany czelnej domu ciągnąca się przystawka na słupach, dachem nakryta. Przy domach murowanych podścienie bywa również na filarach sklepienie. Perony, do tegoż rodzaju budowy policzyć można. Podobnie przystawki bywają zewnątrz ścian kościołów drewnianych, i dzwonic, zwane sobotami albo zamszami, służące liczniejszej ludności za schronienie przed niepogodą lub przed skwarem słonecznym.

Podsiębitka, ki; n. Beschalung; fr. planchéiage; opierzenie z cienkich desek, targówkami zwanych, do spodu belek przybitych, dla dania na nich sufitu.

Podstawa, wy; n. Base; fr. base; w Geom. jeden z boków wielokąta, na którym się tenże jako stojący uważa.

Podstawek, wka; n. Setzstufe; fr. contre-marche; część pionowa stopnia w schodach. Podstawkiem także albo podkładkiem, n. Unterlage; fr. orgueil, nazywa się kawałek drewna lub kamienia, który się podkłada pod koniec drąga, przy dźwiganu ciężarów.

Podsypka, ki; n. Ausfüllung, Ausschüttung; fr. comblement, remplissage; gruz lub piasek, którym się wypełniają ustępy między sztagami podłogi.

Pod sznur; n. Abfluchtung, Einfluchtung; fr. alignement, mówi się o budowlach, iż są pod sznur postawione, drzewa pod sznur posadzone, fr. bien alignée; obrabiać kłodę pod sznur, n. abschnüren; fr. tringler la charpente, i t. p.

Podwalina, ny; n. Grundschwelle; fr. racinal, sole; lit. padas; gruba sztuka obrobionego drzewa, poziomo położona, na której zakładają się potrzebne wiązania pod machinę. Podwalina jarzmowa, n. Joehschwelle, daje się pod słupy mostu, gdy te wbitemi być niemogą; podwalina żorawia, kafaru, fr. empatement.

Podwęgielna, néj; zob. węgielna.

Podwoje, woi; n. Thürflügel; fr. battans; skrzydła drzwi.

Podworzec, rea; zob. dziedziniec.

- Podwyżka**, ki; n. Estrade, fr. éstrade; podłoga z desek ułożona w jakiej części izby lub sali, nad jej zwykłą podłogę lub posadzkę nieco podniesiona, dla jakiego przedstawienia, muzyki, przemawiania i t. p.
- Podyma**, my, właściwiej podejma; n. Lenkschämel, Lenkscheit; fr. sassoire; sztuka poprzeczna z drzewa u wozu, na końcach rozwory przytwierdzona.
- Podziałka**, ki; n. Maassstab; fr. échelle; miara stosunkowa na rysunku budowli, machiny, mapy nakrészona, według której wymiary wszelkich szczegółów oceniane być mogą.
- Podziemie**, mia; n. Kellergeschoss; fr. souterrain; część budowli mieszkalnej, w połowie lub więcej swój wysokości w ziemię zagłębiona, zwykle sklepiona i oknami oświetlona, na mieszkanie urządzona, lub na kuchnię, pralnię, łazienkę, magiel i t. p. użycie przeznaczona.
- Podźebrze**, brza; n. Dienst; fr. perche; cienki filarek, jakie się dają na ścianach filarów gotyckich, w pionowém przedłużeniu żeber sklepienia.
- Pogródka**, ki; n. Wasserbett; koryto z forsztów, prowadzące wodę na koło młyńskie.
- Pokład**, du; n. Brückenbeleg; fr. couche, plateforme; podłoga z bali na moście.
- Pokój**, koju; n. Zimmer; fr. chambre; lit. giwenimas; izba, pokój jadalny, zob. jadalnia; pokój sypialny, zob. sypialnia; pokój bawialny, zob. bawialnia; pokój gościnny, n. Gastzimmer; fr. chambre d'hôte.
- Pokolanek**, nka; n. Schartenbrust; fr. genouillère; w szt. wojs. część dolna przedpiersienia, pod jego strzelnicą.
- Pokost**, tu; n. Firnis, Oelfirnis; fr. vernis; olej lniany, smażony sam lub z dodaniem farb, służący do powłok na rozmaite wyroby.
- Pokrywa**, wy, pokrywka, n. Deckel; fr. couvercle; lit. puodynkte; naczynie gliniane lub metalowe, do nakrycia tygła, lub innego naczynia.
- Pole**, la; n. Feld, Vertheilung; fr. compartiment; powierzechnia na suficie, sklepieniu i t. p. podzieloną bywa na pola, dla umieszczania w nich rozmaitych zdobin rzeźbionych lub malowanych.
- Polepa**, py; n. Aestrich, Estrich, Lehmästrich; fr. estrac; powłoka z gliny wymieszanej z długą sieczką, na 7 do 8 cm. gruba,

pokrywająca powalę na poddaszu, dla ochrony od pożaru i dla utrzymania ciepła w najwyższém pięttrze.

Polerować; n. poliren; fr. polir, lisser, brunir; nadawać powierzchni jakiego wyrobu z metalu, kamienia, kości, i t. p. gładkość z połyskiem.

Polewa, wy, także śkliwem zwana; n. Glasur; fr. glaçure; powłoka stopiona na kaflach, dachówce lub innych wyrobach glinianych, złożona z glejty ołowianej i antymonu; na porcelanie polewa składa się ze skorup porcelanowych na proszek startych, z krzemionki i gipsu niepalonego; na fajans służy sól kuchenna; odlewy z surowca, jak np. naczynia kuchenne, mają polewę z krzemionki; boraksu i niedokwasu cyny, lub ołowiu.

Polichromija, mii; n. Polychromie; fr. polychromie, jest w Archit. zdobieniem ścian, sklepień, lub pojedynczych członków, tak zewnątrz, jak i wewnątrz budowli, za pomocą różnobarwnego malowania i złocenia: ślady tego rodzaju zdobnictwa dochowały się dotąd we wszystkich prawie stylach.

Polimnija, nii; zob. Muzy.

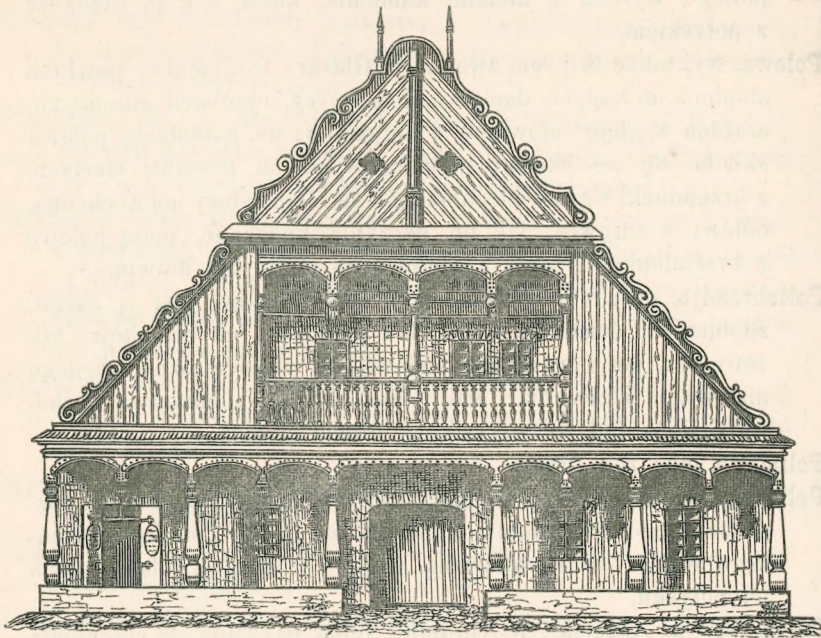
Politura, ry; n. Politur; fr. poli; ciecz otrzymana z szelaku rozpuszczonego w alkoholu, która się za pomocą płotka płócienego wciéra w powierzchnię wyrobu z drzewa, dla nadania jéj połysku.

Pólka, ki; n. Zugseile; fr. cordelle; linka używana do ciągnięcia statku wodnego na rzéce, zwana także u flisaków trylem.

Polor, ru; zob. połysk.

Polskie budowle, z trwałego materyjału stawiane, zwłaszcza publiczne, jak kościoły, ratusze i inne, nieodznaczają się w ogólności właściwemi sobie znamionami, któreby osobny styl narodowej budowy stanowić mogły; wszystkie téż prawie są naśladowaniem obcych. W drewnianych jednak u nas budowlach, niektóre w XV wieku postawione, dotąd dotrwały w pierwotnych swoich kształtach, a wnosić można, że wzerem dla nich były dawniejsze także same, przez ogień lub przez czas zniszczone; dotąd bowiem po miasteczkach i wsiach u nas budowle drewniane stawiane na miejsce tych, które zniszczeniu uległy, otrzymują kształty poprzednich. Zabytki tego rodzaju, odróżniające się właściwemi sobie kształtami i zdobinami krajowými, a coraz więcej ubywające, godne są

przechowania przynajmniej w rysunkach; załączona *fig. 75* przedstawia jeden z domów drewnianych w rynku m. Chrzanowa.

F.g. 75. Dom w rynku m. Chrzanowa.

Poła, ły; n. Dachfläche; fr. pan de comble; płaszczyna pochyła pokrycia dachu: poła podłużna, fr. long-pan, jest zwykle czworokątna, poła poprzeczna, n. Walm, fr. croupe, jest trójkątna; w dachu namiotowym wszystkie poły są trójkątnymi. Poła sklepienia, n. Kappe; fr. pan de voûte, ma powierzchnię krzywą, ograniczoną łukami lub żebrami, a rzutem jój poziomym jest trójkąt, lub czworokąt prostokréslny.

Połać, ci; n. Reihe Häuser; fr. rangée de maisons; rząd domów w jednéj linii stojących.

Połblocze, cza; zob. półłobek.

Półcizna, ny; n. Halbholz; fr. bois mi-plat; sztuka drzewa otrzymana z podłużnego przerznięcia kłody na dwie połowy, mająca zatém jedną stronę płaską, drugą półobłą.

- Półczaszek**, szka; n. Muschelgewölbe; fr. cul de four; sklepienie, którego podniebieniem jest ćwierć powierzchni kuli, jak to zwykle bywa we wnękach.
- Półdrabek**, bka; n. Stangenleiter; fr. échelier, rancher; drabina o jednej tylko żerdzi, przez którą szczeble na wylot przechodzą. Także każda z dwóch sztuk w zwykłej drabinie, szczeblami połączonych zowie się półdrabkiem.
- Półfilarze**, rza; n. Halbpfeiler; filar w ścianie, którego wyskok z niej zajmuje zwykle połowę jego szerokości.
- Półkarpiówka**, wki; zob. dachówka.
- Półkole**, la; n. Halbzirkel; fr. demi-cercle; w Geom. płaszczyzna ograniczona połową okręgu koła i jego średnicą.
- Półkolumnie**, nia; n. Halbsäule, Dreiviertelsäule; fr. colonne engagée; kolumna przy ścianie, wpuszczona w nią mniej, niż do połowy swęj grubości.
- Półkoszek**, szka; n. Wagenkorb; fr. benne; uplot z wikła mający dno i trzy ściany; dwa takie służą do wyłożenia wozu.
- Półkula**, li; n. Halbkugel; fr. hémisphère; ciało geometryczne, objęte powierzchnią kuli i płaszczyzną przez jej środek przesuniętą.
- Półmetopie**, pia; fr. demi-métope; wąska metopa w narożniku fryzu doryckiego.
- Półobły**, a, e; zob. półokrągły.
- Półokrąg**, kręgu; n. voller Halbzirkelbogen; fr. demi cercle, pleincintre; u malarzy zasklepienie z całego cyrkla, to jest mające za obłączystość półokręgu.
- Półokrągły**, a, e, albo półobły; n. halbrund, halbflach; fr. miplat.
- Półkręże**, ża; fr. bouldin; członek architektoniczny, wypukły z powierzchnią obrotową, której rodzącą jest ćwierć okręgu.
- Położysty**, a, e; n. lagerhaft; fr. plat; mówi się o kamieniu łamanym, nieobrabanym, gdy ma dwie strony przeciwne sobie, mniej lub więcej płaskie, taki dobry jest do muru; przeciwnie, gruzłowaty albo brylasty, n. klümperig, fr. grumeleux, potrzebuje przycinania i niedaje się tak szczelnie wiązać.
- Półpiętrze**, trza; toż samo, co międzypiętrze.
- Półprątek**, tka; n. Stäbchen; fr. astragal; członek archit. mający ten sam przekrój, co obrączka, lecz powierzchnia jego jest obłą; zdobiony bywa paciorkami.

- Południk**, ka; n. Meridian; fr. méridien; jeżeli przez punkt na ziemi i przez biegun nieba przesuniemy myślą płaszczyznę pionową, tedy przecięcie się téjże płaszczyzny z poziomem będzie linią południkową czyli południkiem rzeczonego punktu na ziemi.
- Półwałek**, lka; n. Rundstab; fr. tore, baton; członek archit. prosty, obły, mający za przekrój półkole, albo téż przekrój jego powierzchni składa się z dwóch ćwierćokręgów różnych promieni i wtedy półwałek zowie się zwichniętym, lub zgniecionym, n. gedrücktter Pfihl; fr. tore corrompu, bravette.
- Półwozie**, zia; wóz o czterech kołach, złożony jest z dwóch półwozi, to jest z przedniego, n. Vorderwagen; fr. train de devant, i zadniego, n. Hinterwagen; fr. train de derrière.
- Połysk**, ku; n. Glanz; fr. lustre; odbicie się światła od powierzchni ciała, tym jaśniejsze, im twardszém i gładzszém jest ciało. Jako własność przyrodna niektórych ciał, rozróżnia się połysk na metaliczny, szklany, perłowy, tłuszczowy i t. p. Sztucznie nadaje się połysk powłokami lakierniczemi i polerowaniem. Ciało bez połysku zowiemy émém.
- Półżłobek**, bka; n. Kehle; fr. cavet; gzymsowina obła, wklęsła, którój przekrojem jest ćwierć okręgu: zowie się prostym, gdy ma część wyskakującą u góry, i odwrotnym, w razie przeciwnym.
- Pomieszczenie**, nia; n. Gemach; fr. appartement; każde odosobnione miejsce w budynku; mieszkanie np. złożone z przedpokoju, 4ch pokoi, kuchni i spiżarni, ma siedm pomieszczeń.
- Pomnik**, ka; n. Denkmal; fr. monument; oznaka pamiątkowa, na cześć osoby lub ważnego zdarzenia wzniesiona. U pierwotnych ludów kupa kamieni, lub z ziemi usypany kopiec, stanowiły pomnik; późniéj piramidy, obeliski aż do świątyń jako pomniki były stawianemi. Tegoczesny pomnik winien swemi rozmiarami i całą powierzchnością wskazywać cel, na jaki został wzniesionym, w stylu odpowiednim, z napisem w języku narodowym, jako dla ogółu zrozumiałym.
- Pomost**, stu; n. Anfahrt; fr. rampe, abord; pokład zwykle z drzewa zbudowany, ułatwiający wjazd na most, lub na inne miejsce wzniesione, dostęp z brzegu do statka wodnego, i t. p.: w ru-sztowaniach pomost zastępuje schody.

- Pomysł**, słu; n. Entwurf; fr. projet; myśl powzięta i nakręslona dla wykonania jakiego dzieła sztuki. Tworząc pomysł budowli, niedość jest nadać jój zewnętrzne znamiona i rozkład wewnętrzny odpowiednie jój przeznaczeniu; należy razem uwzględnić miejsce dla niej wytknięte, oraz budowy przyległe już stojące aby uniknąć niezgodności pod względem estetycznym.
- Ponik**, ka; fr. bétoire; strumień, który w swym biegu znika, i płynąc pod ziemią, znowu w pewnej długości na wierzch występuje. Także w stawie skryty odpływ, którym woda ucieka.
- Ponora**, ry; podłoga przy upuszcie, po której woda splywa, aby gruntu, a następnie upusty niepodebrała.
- Popielnica**, cy; n. Urne; fr. urne; naczynie gliniane, mieszczące popioły spalonych ciał ludzkich. Na całym obszarze ziem polskich dość często wykopują się popielnice.
- Popielnik**, ka; Aschenfall, Aschenloch; fr. cendrier; w piecach do ogrzewania mieszkań, zwłaszcza węglem kamiennym, zostawione jest pod rózstem próżne miejsce zwane popielnikiem, wsuwana szufladką z blachy zaopatrzone, dla przyjęcia popiołu przez rózst spadającego. Na stacyjach kolei żelaznej, rów między szynami wymurowany, do którego popiół z pod kotła parowozu wygarnywany bywa, nazywa się także popielnikiem, albo dołem popielnym, n. Aschengrube.
- Popiersie**, sia; n. Brustbild, Büste; fr. buste; w malowaniu, wizerunek ludzki w połowie, to jest mniej lub więcej do bioder przedstawiony; w rzeźbie głowa tylko z częścią piersi i ramionami uciętymi.
- Popiół**, piołu; n. Asche; fr. cendre; lit. pełenaj; materiał opalowy, z przystępem powietrza spalony, wydaje pozostałość mączystą, zwaną popiołem; gdy ten otrzymany jest z roślin, służy do wyrabiania szkła, kiłu, ługu i wielu innych użytków; gdy zaś pochodzi z węgla kamiennego, domieszany do zaprawy wapiennej, udziela jój własności cementu, a taka zaprawa użyta do tynku na działanie wilgoci wystawionego, wybornie się utrzymuje.
- Poprowadzić**; n. ziehen; fr. mener, tirer; w Geom. mówi się o prostej i znaczy nakręślić ją przez jeden lub przez dwa punkta dane, albo oznaczyć jój kierunek w przestrzeni.

- Poprzecznicza**, cy; n. Traverse, Querwall; fr. traverse; w szt. wojs. wał wzniesiony przed wnijsciem do okopu, lub wewnątrz okopu.
- Porcelana**, ny; n. Porcellan; fr. porcelaine; wyrób garncarski z glinki bardzo mialkiej i półprzejrzyczystej, zwanój porcelanową: w budownictwie są w użyciu ujęcia klamek, guzy przy prętach do ciągnięcia dzwonka, szyleiki napisowe i wiele innych wyrobów z porcelany.
- Poręcz**, czy; n. Geländer; fr. garde-fou; lit. turektes; dla zabezpieczenia od wypadków na moście, przy drodze, lub inném miejscu wzniesioném, umieszczają się poziomo lub ukośnie według potrzeby, sztuki drewniane, osadzone na wkopanych w ziemię słupkach lub wpuszczonych na czopy w swoje podwaliny; albo téż poręcze bywają żelazne, ciosowe i t. p. Przy gankach, schodach, poręcz osadza się na balaskach, lub tylko do ściany się przybija.
- Porfir**, ru; n. Porphyr; fr. porphyre; skalina krystalicznego utworu; obficie wylamuje się w okolicach Krzeszowic, w niedość grubych sztukach, wyrabianych na chodniki, na pieńki do bruku, oraz na szaber tłuczony bywa do utrzymywania dróg bitych. Wszakże zdarzyło mi się widzieć tamże na wzgórzu zwaném Centuryją, wielką bryłę porfiru obrabianą na wannę do kąpieli.
- Portatyl**, la; łac. portatile; fr. pierre d'autel; płyta kamienna mieszcząca relikwije, wprawiona w mensę ołtarza, albo przenośna.
- Portret**, tu, zob. wizerunek.
- Portyjera**, ry; fr. portière; tkanina, dla zasłony drzwi w mieszkaniu zawieszona.
- Portyk**, ku; n. Halle, Vorhof, Säulenhalle; fr. porche, portique; przedsionek przejezdny, otwarty, z nakryciem na kolumnadzie, wzniesiony przed pałacem lub przed inną wielką budowlą.
- Porządek**, dku; n. Ordnung, Säulenordnung; fr. ordre; style starożytne mają ogólne znamiona wspólne, różnią się jednak w szczegółach tak umiarami, jak i rodzajami zdo bin; dlatego podzielono je na tak zwane porządki architektoniczne, o których się powie na swoich miejscach.
- Porzécze**, cza; n. Flussgebiet, Riff, Uferland; fr. rive, pays riverain; okolica nadrzeczna.
- Posadzka**, ki; n. Parquetboden; fr. parquet; ozdobna podłoga, z płyt pojedynczych lub składanych z drzewa wykonanych,

które się na ślepej podłodze układają. Posadzka z marmuru lub z glinianych, wypalanych płyt, kładzie się na podsypce z gruzu i piasku, gdy spodnia jej strona nie jest rżnięta, a tém samém niema równiej grubości; w przeciwnym razie układa się ła cegle.

Posąg, gu, albo statua; n. Bildsäule; fr. statue; postać ludzka w całej figurze, wyrzeźbiona z drzewa, wykuta z kamienia, albo odlana z metalu, cementu, lub gipsu, w wielkości naturalnej, kolosalnej, lub w małej rozmaitych wymiarów.

Posoka, ki; n. Blut; fr. sang; krew bydłęca, używana do zaprawy glinianej, jaką się pokrywa boisko w stodole: ma także w farbierstwie i wyrabianiu farb swoje użycie.

Posrębrazanie, nia; n. Versilberung; fr. argenture; lit. pasydabrine; nadanie srebrnej powłoki rozmaitym wyrobom; na metalach uskutecznia się albo w ogniu, albo na zimno, to jest drogą galwaniczną; wyroby z drzewa, kamienia i inne, otrzymują srebrną powłokę z malarskiego srebra.

Postawa, wy; n. Stellung; fr. attitude; w malarstwie i rzeźbiarstwie nadanie postaci ludzkiej pewnego położenia członków, wyrażającego jej ruch lub spoczynek: są więc postawy stojące, walczące, w biegu, siedzące, klęczące, leżące i t. p.

Postronek, nka; n. Strang; fr. corde; powróż w jednym końcu z pętlicą, w drugim ścięczony, jakich dwa po bokach konia, służą do jego zaprzężenia.

Postument, tu; n. Ständer, Fussgestell, Postament; fr. piédestal, piédouche, éscabellon; podstawa pod posąg, pod popiersie, pod wazon, w rozmaitych kształtach.

Poszycie, cia; zob. strzecha, krycie słomą.

Potaż, żu; n. Pottasche; fr. potasse; ciało alkaliczne, otrzymywane przez ługowanie popiołów roślinnych; jest częścią składową szkła, ma także swoje użycie w bejcach, w farbierstwie i innych fabrykach.

Poterna, ny; n. Ausfall, Poterne; fr. poterne; w szt. woj. przejście zrobione w poprzecznicy, mające ściany i pułap drzewem i faszyną odziany, oraz wrotami opatrzone.

Potok, ka; n. Giessbach, Waldbach; fr. torrent, ravine, lit. twnas; strumień wody w okolicach górzystych płynącej i źródłami zasilanej. Bystry bieg potoka tworzy głębokie parowy i zrządza, zwłaszcza po deszczach, wielkie szkody, w odległych nawet

dolinach i nizinach, zasypując je uniesionym z sobą piaskiem, zwirem i kamieniami. Bardzo jest ważnym użycie przeciw temu środków zaradczych, mianowicie zakładanie niskich a częstych progów z kamieni w poprzek łożyska.

Potwór, potworu; zob. dziwotwór.

Powaba, by; zob. folga.

Pował, lu, albo wywrot; n. Windfall, Windbruch; fr. chablis; drzewo powalone burzą, zdatne tylko na opał.

Powała, ły; n. Bretdecke; fr. plancher; lit lubas; pokład z tarcic na belkach nad pomieszkaniem ułożonych. Powala ślepa albo wsuwanka, n. Fehlboden, Fehldecke, falsche Decke; fr. couchis, faux plancher, robi się z krótkich kawałków desek, poprzecznie w gary belek wpuszczonych, lub położonych na łatach, które się w tym celu wzdłuż belek na ich bokach przybijają.

Powierzchnia, ni; n. Fläche, Oberfläche; fr. surface; w Geom. wyraz ten oznacza rozciągłość o dwu wymiarach, która się tworzy ruchem prostą, lub krzywą, przy dopełnianiu pewnych danych warunków: gdy prosta w swym ruchu podlega dwom warunkom, tworzy wtedy powierzchnię rozwijalną, n. entwickelbare Fläche, fr. surf. developpable, jakimi są: płaszczyzna, stożek, surface conique; obłak, surface cylindrique, i stycznica, surf. tangentielle. Gdy prosta w ruchu dopełnia trzech warunków danych, tworzy pow. wichrowatą, n. windschiefe Fläche; fr. surf. gauche, jakimi są pow. spaczona, fr. paraboloïde hyperbolique; pow. stożkowata, fr. conoïde; pow. śrubowa, fr. helicoïde i wiele innych. Powierzchnie obrotowe, n. Umdrehungsflächen, fr. surfaces de révolution, tworzą się ruchem krzywej około prostej w ten sposób, iż każdy punkt tej krzywej kręśli w przestrzeni okrąg koła. Powierzchnie obwiedne n. Umhüllungsflächen, fr. surf. enveloppes, tworzą się ruchem krzywej, dopełniającej trzech warunków. We wszystkich powierzchniach krzywych, prosta lub krzywa stała, nazywa się wodzącą, fr. conductrice; zaś ruchoma rodzącą, fr. génératrice.

Powietrznia, ni; zob. atmosfera.

Powłoka, ki; n. Anstrich; fr. peinture; powleczenie jakiegobądź wyrobu stósoną zaprawą, dla nadania mu trwałości lub barwy.

- Powłoka**, n. Mantelfläche, fr. nappe, w Geom. oznacza część powierzchni krzywój, oddzieloną od przyległej części téjże samój powierzchni, punktem, prostą lub krzywą, a utworzoną tąż samą rodzącą: może mieć powierzchnia jedną, lub więcej powłok.
- Powódź**, powodzi; n. Überschwemmung; fr. débordement, inondation; lit. twanaj; wystąpienie wód z koryta rzeki i zalanie nizin nadbrzeżnych.
- Powróśło**, sła; n. Strohband; fr. corde de paille; powróż ze słomy skręcony, służący do przywiązania kicaka dołaty na dachu strzechowym.
- Powróż**, rozu; n. Strick; fr. corde; lit. wirwe; wyrób z włókien konopianych, otrzymany przez ich skręcenie z sobą, długości i grubości miernój, używany przy budowie do przywiązywania sztuk drzewa jednych do drugich, szczególniej w rusztowaniu.
- Powroźnik**, ka; n. Seiler; fr. cordier; rzemieślnik, wyrabiający powrozy, sznury, liny i t. p.
- Poziom**, mu; n. Horizont, Niveau; fr. horizon, niveau; położenie prostej lub płaszczyzny, jakie przedstawia zwierciadło wody spokojnie stojącej. Nadaje się poziom warstwom muru, podłodze i t. p., użyciem narzędzia zwanego grundwągą: przymiotnik poziomy, a, e, n. waagerecht, fr. horizontal, wyraża także położenie przedmiotu.
- Poziomowanie**, nia; n. Nivellirung; fr. nivellement; czynność, za pomocą której przy użyciu stósownych narzędzi mierniczych dane punkta naziomu odnoszą się po liniach pionowych do jednéj poziomej płaszczyzny, w celu oznaczenia różnic, o ile każdy z nich wyżej lub niżej leży względem innych.
- Pozłota**, ty; n. Vergoldung; fr. dorure; lit. paauksyne; nadanie złotego pokrycia powierzchni jakiego wyrobu; według potrzeby daje się pozłota w ogniu, galwaniczna, lub z malarskiego złota.
- Pozłotnik**, ka; n. Vergolder; fr. doreur; trudniący się pozłacaniem za pomocą złota malarskiego.
- Pracownia**, ni; n. Werkstatt; fr. atelier; lit. darbiwiete; pomieszczenie z jednéj lub więcej izb złożone, z urządzeniem potrzebném do prowadzenia robót rzemieślniczych, rękodzielniczych lub artystycznych.

- Pralnia**, ni; n. Waschhaus; fr. lavoir; izba przy kuchni, albo osobny budynek zaopatrzony w naczynia i ognisko potrzebne do grzania wody i do prania. Gdzie położenie miejsca dozwala, należy ułatwić dopływ wody z zewnątrz, i odpływ téjże po użyciu.
- Pram**, mu; n. Prahm, Fähre, Fährschiff; fr. bac; statek wodny, płaski, służący do przewozu przez rzekę.
- Prasa**, sy, tłocznia; n. Presse; fr. presse; zestawą złożoną z dwóch mocnych płyt z drzewa, lub z metalu, które zbliżać do siebie i oddalać można, za pomocą śrub, drażków, klinów, ciśnienia wody, lub pary, i t. p., służy do wytłaczania cegieł, dachówki, olejów i t. p., a według rozmaitego przeznaczenia swego, jój ustrój bywa rozmaity.
- Prawy**, a, e, przym., n. recht; fr. droit; lit. deszyne; przez prawy bok, prawą stronę obrazu, ołtarza, budowli, medalu, i t. p., rozumieć należy ten, który przypada naprzeciw lewej ręki patrzącego na nie; prawym zaś brzegiem rzeki jest ten, który leży po prawej ręce płynącego z biegiem wody.
- Prąd**, du; n. Schuss, Stromschnelle, Strömung; fr. courant; miejsce na rzecie, gdzie woda z większą chyżością płynie, niż w innych miejscach swego koryta.
- Prątek**, tka; n. Stäbchen, Stäblein; fr. tringle, tringlette, vergette; w Archit. najdrobniejsza z gyzmsowin obłych.
- Prewet**, tu; zob. wychodek.
- Prezbiteryjum**; zob. nabożnia.
- Prezmetal**, lu; n. Prinzmetall; fr. métal du prince, similor; mieszak z miedzi i cynku, barwą więćej do złotój zbliżony, niż tombak.
- Pręt**, ta; n. Ruthe; fr. perche, verge d'arpenteur; miara dawna, 7½ łokci, albo 15 stóp długości.
- Prętem także, n. Stange; fr. tringle, fanton; zowie się sztuka żelaza, obła lub czworograniasta, z jakich się kraty wyrabiają; pręt tłoka, n. Kolbenstange.
- Próba**, by; n. Probestück; fr. échantillon, zob. okaz.
- Proch strzelniczy**; n. Schiesspulver; fr. poudre à tirer; lit. parakas; mieszanina z siarki, saletry i węgla roślinnego; oprócz znanego użycia prochu w szt. wojsk., służy do rozsadzania skał w łomach kamienia.

- Prochownia**, ni; n. Pulvermühle; fr. moulin à poudre, poudrierie; zakład do wyrabiania prochu. Także prochownia, n. Pulvermagazin, Pulverthurm; fr. poudrière; budowla na skład prochu.
- Profil**, lu; n. Profil, Seitenansicht; fr. profil; widok boczny twarzy ludzkiej, budowli, i t. p.
- Próg**, prog; n. Thürschwelle; fr. seuil; dolna część drzwi kamienna lub drewniana. W drodze żelaznej próg, n. Bille, Eisenbahnschwelle, krótka półcizna drzewa, jakie się kładą pod relsy. Na drogach bitych ze znaczniejszym spadkiem, dają się poprzeczne małe podwyższenia, progami zwane, n. Abschlag, Raste, które wstrzymują pęd wody deszczowej i na boki ją odwracają.
- Projekt**, ktu; zob. pomysł.
- Promień**, nia; n. Strahl, Radius; fr. rayon; w Geom. promień koła, n. Halbmesser; fr. rayon de cercle; długość stała, między środkiem a którymbądź punktem obwodu. Promienie wodzące, n. Leitungsstrahlen; fr. rayons vecteurs, proste, łączące punkt krzywój z jej ogniskami. Promień krzywizny, n. Krümmungsradius; fr. rayon de courbure, jest promieniem koła przylegającego do krzywój w danym jej punkcie. Promienie światła, ciepła, głosu w zastosowaniach Geometrii do Fizyki, uważają się jako proste.
- Propileja**, lei; n. Prachteingang; fr. propylée; wnijsie wspaniałe, otwarte, przed podwozem świątyni u Greków, złożone z kolumnady między dwiema pobocznymi budowlami postawionėj i nakrytėj.
- Proporcya**, eyi; zob. umiar.
- Proporzec**, rea, chorągiewka; płatek tkaniny, pod grotem lancy do drzewca przywiązany.
- Prosta**, téj; n. Gerade; fr. droite; w Geom. oznacza linią prostą.
- Prostopadły**, a, e; n. winkelrecht; fr. perpendiculaire; prosta lub płaszczyzna jest prostopadłą do drugiej, gdy z nią tworzy kąt prosty. Przymiotnik ten często mylnie brany bywa za jedno, co pionowy.
- Prostokąt**, ta; zob. czworobok.
- Prostota**, ty; n. Einfachheit; fr. simplicité; w budownictwie znaczy unikanie wszelkich nieużytecznych dodatków, niepotrzebnych załomków lub wyskoków, zbytecznych zdobin: wszakże nie należy zupełnie odmawiać budowli stósownych zdobin, a miarę

ich użycia stanowić może tylko dobry smak i poczucie budowniczego.

Prostorosły, a, e; n. geradschlachtig; mówi się o drzewie, którego włókna są proste, nieskręcone.

Prostyl, lu; n. Prostylos; fr. prostyle; w budowlach starożytnych świątynia mająca kolumny przed jedną tylko czelną ścianą.

Prostynia, ni; zob. linijał, linijówka.

Pruchnieć; zob. butwieć.

Prucie, cia; fr. tranchée; wyłamywanie kanału dla komina w grubym stojącym już murze.

Pruski mur; zob. mur.

Pryka, ki; n. Stempel; fr. étai; kłoda drzewa użyta do ukośnego podparcia muru, obaleniem się zagrożonego.

Przebijak, ka; zob. dorn.

Przebudowanie, nia; n. Umbauen; fr. reconstruction, réédification; porobienie zmian w budowlu już postawionej, według pomysłu później powziętego, lub stariej na inny cel przeznaczonej.

Przeciąg, gu; n. Strecke; fr. intervalle; część drogi ograniczona.

Przecięcie, cia; n. Durchschnitt; fr. intersection, coupe; w Geom. punkt, w którym prosta lub krzywa spotyka się z drugą, lub z jakąbądź powierzchnią; także prosta lub krzywa, w której się powiechrzecznie przecinają.

Przeciwprostokątna, néj; n. Hypotenuse; fr. hypoténuse; bok w trójkacie, leżący naprzeciw kąta prostego; możnaby krócej nazwać go przeciwprostną.

Przeciwskarpa: py; fr. contréscarpe; w szt. wojs., pochyła ściana rowu szańcowego, od strony pola.

Przecznica, cy; albo zaulek; n. Quergasse; fr. rue de traverse; ulica, ciągnąca się wpoprzek głównej ulicy, zwykle węższa, często nieprzejezdna, n. Strumpfgasse; fr. cul-de-sac.

Przedjazie, zia; n. Grundwafe; tama wpoprzek rzeki przy samym jazie ubita.

Przedmurze, rza; n. Wall; fr. boulevard, rempart; wały otaczające miasto lub warownię.

Przedpiersień, nia; n. Brustwehr; fr. parapet; w szt. wojs. główny wał w szańcu, ponad który hroniący się rzucają pociski z ręcznej broni.

Przedpokój, koju; n. Vorzimmer; fr. antichambre, izba stykająca się z sienią, i do dalszych pokoi prowadząca.

Przedsiónek, nka; n. Vorhalle; fr. porche, vestibule; przystawka nakryta, przed głównym wnijsiem.

Przeginka, ki; zob. luk przegięty.

Przegroda, dy; n. Scheidewand; fr. cloison, refend; ściana wewnętrzna przedzielająca pomieszczenie jedno od drugiego; w budowlach drewnianych zowie się przepięrzeniem, n. Brettverschlag, gdy jest z desek, zaś n. Lattenverschlag; fr. cloison à jour; w stalach kościelnych ścianki przedziałowe zowią téż przegrodami, fr. parclose.

Przegub, bu; n. Gelenke, Charnierbund; fr. jointure; połączenie dwóch części okucia, jak np. w zawiasach, w którym te przeginać się mogą.

Przejma, my; n. Wechsel; fr. chevette; sztuka krótka drzewa grubości belki, która się wprawia na czopy między dwie belki poprzecznie, dla przyjęcia sztycha w miejsce całej belki. Między krokwiami także dają się cienkie przejmy, n. Sparrenwechsel; fr. guigneaux, dla zrobienia dymnika, lub przeprowadzenia komina.

Przejście, ścia; n. Durchgang; fr. passé; oścież w murze bez drzwi, proste albo ukośne, fr. biais passé.

Przejściowy styl; n. Übergangsstil; fr. style de transition; taka nazwa służyłaby mogła każdemu stylowi pośredniemu między pierwotnym a zmienionym: zwykle jednak tym wyrazem oznaczają styl, którym jest poprzedzony gotycki i w którym mimo wprowadzenia dwulucza, przypominają się romańskie kształty, jak w anglonormandkim.

Przejźrzoczne, cza; n. Transparentmalerei, fr. transparent; malowanie lub pismo na tle przejźrzoczym.

Przekątna, néj; n. Diagonale; fr. diagonale; w Geom. prosta w wielokącie, łącząca którybydź wierzchołek kąta z innym wierzchołkiem.

Przekop, pu; n. Durchstich; fr. tranchée; przekopanie koryta rzeki w prostym kierunku, dla skrócenia długości jej krętego biegu.

Przekopa, py; to samo, co rów.

Przekrój, kroju; n. Durchschnitt; fr. coupe; w rysunku technicznym przecięcie płaszczyzną budowli, maszyny i t. p., w kierunku pionowym lub poziomym; stąd przekrój pionowy, coupe verticale, przekrój poziomy, coupe horizontale, przekrój podłużny,

- n. Längenprofil, coupe longitudinale, i poprzeczny, n. Querprofil, Querschnitt, fr. coupe transversale; przekrój gzymsu, fr. sacome.
- Przełaj**, ju; fr. à travers champs; przeciąg w bezdrożu, w prostym kierunku, bez względu na przeszkody: biedz, iść na przełaj.
- Przełazka**, ki; n. Durchkriechen, deszczulka w płocie na obie strony wystająca i palikami podparta, na której się stawia stopę dla przekroczenia płotu.
- Przełęcz**e, cza; n. Schwibbogen, Strebebogen; fr. arc-boutant. W budowie kościołów średniowiecznych w końcu XII stulecia zaczęto zewnątrz dodawać łuki sklepione, czyli przełęcz, spodem o przypory naw bocznych, górą o ściany głównej nawy oparte i nad dachy tychże naw bocznych wzniesione: w końcu XV wieku rodzaj ten wzmacniania murów doprowadzono do ustroju więcej złożonego i ozdobniejszego, jak to widzieć można w katedrach kolońskiej, medyolańskiej i wielu innych.
- Przemaalowanie**, nia; n. Übermalen; fr. retouche; malowanie powtórne na przygotowanym już podmalowaniu.
- Przepaska**, ki, lub opaska n. Binde; fr. bande; pas płaski, jakeimi zdobione bywają słupce kolumn bizantyńskich, romańskich i normandzkich, a niekiedy niewłaściwie i w stylu odrodzenia.
- Przenośnik**, ka; Transporteur; fr. rapporteur; narzędzie miernicze złożone z półkola podzielonego na stopnie: używane do mierzenia kątów na rysunku i przenoszenia ich na inny rysunek.
- Przepiérzenie**, nia; zob. przegroda.
- Przepiérze**, trza; fr. exhaussement; pomieszczenie przez dwa lub więcej pięter wzniesione, jak np. dla domowej kaplicy.
- Przepływ**ek, wku; n. Wassermenge; ilość wody, jaka przez oznaczony przekrój poprzeczny koryta rzeki, w pewnej jednostce czasu przepływa.
- Przepust**, stu; n. Durchlass; kanał wpoprzek drogi, służący do przepływu wody z jednego jej rowu do drugiego odpływowego.
- Przerwa**, wy; n. Zahnücke; fr. métoche; odstęp między dwoma ząbkami pod gzymsem w stylach starożytnych.
- Przesklepka**, ki, ulga; n. Entlastungsbogen; fr. arc de décharge; łuk sklepiony, zwykle w odcinek koła z małą strzałką, utopiony w murze, i wstrzymujący ciśnienie nad ościeżą drzwi, lub okna.

- Przesmyk**, ka; zob. cieśnina.
- Przestrzał**, lu; n. Enfilade; fr. enfilade; położenie izb w jednym prostym kierunku, tak iż patrząc ze środka jednej ościeży drzwi, widzimy razem wszystkie inne dalsze.
- Przestrzeń**, ni; n. Raum; fr. espace; w Geom. rozciągłość we wszystkich kierunkach nieograniczona.
- Przestwór**, woru, luft; n. Spielraum; fr. jeu, jouée; mały odstęp między obwodem drzwi lub okna, a futryną do której w zamykaniu ich przystają, aby ułatwić toż zamykanie. Podobnież w machinach różnica średnicy dziury w której się czop obraca a średnicą samego czopa, stanowi przestwór, toż w zazębieuiiu kół, i t. p.
- Przesunąć**; n. durchschieben; fr. faire passer; mówi się w Geom. o płaszczyźnie, lub powierzchni krzywój, która się przeprowadza przez prostą lub przez krzywą daną.
- Przetak**, ka; n. Bastsieb; fr. crible; tkanka z łyka, zwykle lipowego, rozpięta w łubiu, służąca do odsiewania pyłu od grubszych i cięższych części jakiego materyjału.
- Przetyczka**, ki, krempulec; n. Knebel, Spanner; fr. garrot; kawałek twardego drewna, służący do skręcenia sznurka u piłki ręcznej stolarskiej, dla jój naprężenia.
- Przewiewka**, ki; n. Luftzieher, Luftfang, Luftloch, Zugloch; fr. ventilateur; otwór w oknie lub w ścianie służący do przewietrzania izby; w kościołach służą do tego otwory w zawornikach sklepień.
- Przewód**, wodu; n. Kurbelstange, Leutstange; fr. bielle; drążek żelazny, za pomocą którego ruch jakiej części maszyny udziela się innój części.
- Przewora**, ry; n. Latirbaum; fr. barre d'écurie; drąg, poziomo zawieszony na łańcuchach, jednym końcem u żłobu, drugim u słupa, w stajni końskiej, dla przedzielenia od siebie koni, aby się nie biły.
- Przewóz**, wozu; n. Ueberfahrt; fr. trajet; miejsce na rzęce, w którym znajduje się przyrząd do przewożenia ludzi, zaprzęgów i t. p., z jednego brzegu na drugi.
- Przez łeb**, wiązar; n. Binder; fr. boutisse; wyrażenie mularskie, które oznacza położenie kamienia lub cegły, gdy ten długością swoją w mur wchodzi; przeciwnie zaś, gdy leży w kie-

runku ściany, mówią, iż położony został wozem, n. Laufer; fr. bout-à-bout, carreau.

Przezmian, na; n. Schnellwaage; fr. peson; przyrząd do ważenia ciężarów; rozróżnia się na rzymski, n. römische Waage, gdy w nim punkt zawieszenia drążka jest stały, i duński, dänsche Waage, gdy tenże punkt jest przesuwalny.

Przędzica, cy; n. Rocken; fr. quenouille; przyrząd do przędzenia włókna, złożony z przysiadki, laski i kręzła.

Przędło, sła; n. Joch, Fach; fr. travée; część ściany, zawarta między dwoma słupami, jak np. w parkanie. W schodach także zwiemy przędsem, fr. rampe, część tychże między dwoma ich podestami zawartą.

Przodkara, ry; n. Protzwagen; fr. avant-train; w szt. wojs. przednie półwozie u działa, na które się laweta zaczepia.

Przycieś, si; n. Saumschwelle, Setzsohle; fr. sablière; kłoda obrobiona, albo półcizna na wbitych w ziemię palach, lub na podmurowaniu położona, na której się sfawia drewniana lub w pruski mur ściana: takąż na poddaszu utrzymująca słupki krzesła.

Przycioska, ki; n. Fussrähm; fr. sémelle; sztuka drzewa średniej grubości, położona poziomo pod dolnemi końcami krokiew lub przysuwnic.

Przyćmić; n. matt machen, abdunkeln; fr. ternir; powierzchnię błyszczącą odjąć połysk; barwę jasną przyciemnić.

Przyczolek, lka; n. Fronton; fr. fronton, frontispice; szczyt trójkątny nad gzymsem ściany czelnej.

Przyczepka, ki; n. Fletterkram; fr. colifichet; licbe lub niestósownie przyczepione zdobiny.

Przydenek, nka; zob. wisior.

Przyflarek, rka; n. Nebenpfeiler; fr. alette; wyskok filaru na którym się wspiera podłęczce: w budowlach gotyckich nazywamy go podżebrzem.

Przyładek, dka; zob. cypel.

Przyłga, gi; n. Anschlag; fr. feuillure; obwód płaski naokoło futryny drzwi lub okna, do którego téż przy ich zamknięciu przylegają.

Przyłatek, tka; gruba łata przybita pionowo do tarcie w parkanie, aby się tę niewyginały.

- Przyłucze**, cza; n. Nase; fr. lobe; w średniowiecznych dwuluczach, mianowicie w oknach, drzwiach, i t. p., zdobina wewnątrz tychże dodana, z gzymsowanych łuczków złożona.
- Przymyk**, ka; n. Schlagleiste; fr. battement; w zetknięciu się pionowym krawędzi u skrzydeł okien lub drzwi, listwa do jednego skrzydła przybita, i nieco za jego krawędź wystająca, tak, iż gdy te są zamknięte, listwa ta szparę między niemi zakrywa.
- Przynitować**; n. annieten; fr. river; spojć nitami, zob. nit.
- Przypora**, ry; n. Strebepfeiler; fr. éperon, contrefort; przymurze zewnątrz ściany wystające i z nią związane dla dodania większej mocy przeciw ciśnieniu sklepień wewnętrznych budowli; przypora bywa albo pojedyncza, albo piętrowo wzniesiona, pionowa; gdy ma krawędzie ku ścianie pochylone, czyli skarpowate, mylnie ją skarpią nazywają, a od tego każdej przyporze również mylne skarpy dają nazwanie.
- Przyprostek**, tka; zob. kateta.
- Przypustnica**, cy; zob. przysuwnica.
- Przyrząd**, du; n. Vorrichtung; fr. appareil; przygotowanie wszystkiego co potrzebne do wykonania jakiej zamierzonej roboty, przyrząd np. do gaszenia pożaru, n. Feuerlöschapparate i t. p.
- Przyrznać**, n. absägen; fr. récèper; końce pali wbitych w ziemię do jednego poziomu poobrzynać.
- Przysiek**, ka; n. Queraxt, Zwerchaxt; fr. besaigne, bisaigue; siekiera ciesielska w kształcie młota, mająca jedno ostrze zwykłe, drugie poprzeczne względem toporzyska: używana do wyrębywania gniazd dla czopów w drzewie.
- Przysionek**, nka; zob. przedsionek.
- Przystań**, ni; n. Hafen, Port, Reede, Rehde; fr. port, rade; miejsce w brzegu morza, jeziora lub rzeki, do którego statki zawijają, dla wylądowania, ładowania, schronienia się przed burzą, lub falą.
- Przystanek**, nka; n. Anhaltestelle; podrzędna stacyja przy kolei żelaznej.
- Przystawanie**, nia; n. Kongruenz; fr. coincidence; w Geom. figury mogą przystać do siebie, gdy są równe sobie i podobne.
- Przysuwnica**, cy; n. Anschiebling, Aufschiebling; fr. accoinçon; sztuka drewna krokwiastego, w jednym końcu klinowato

- ścięta i do krokwi przybita, w drugim końcu podparta i za-
gryms muru sięgająca, którego jednak dotykać niepowinna.
- Przytyk**, ku; n. Stoss, Anstoss; fr. assemblage bout-à-bout; zet-
knięcie sztorcem dwóch sztuk drzewa.
- Przywora**, ry; przyrząd zapomocą którego drzwi same się zamykają.
- Przyziom**, mu; n. Erdgeschoss, Untergeschoss; fr. rez-de-chaussée,
plein-pied, parterre; dolna część budynku, zwana także na-
dolem.
- Przyzwoitość**, ści; n. Gemässigkeit; fr. covenance; łac. decor, de-
corum; znamiona zewnętrzne budowli, tak w umiarach jak
i stosownych zdobinach jej części, odpowiednio jej przezna-
czeniu.
- Pstrocizna**, ny; n. buntscheckige Malerei; fr. bariolage; w malo-
waniu użycie rozmaitych barw, bez należytego ład, i dobrego
smaku.
- Pucka**, ki; n. Stampfer; fr. batte, pilon; krótki odrzynek obłego
drzewa, osadzony na stylisku, używany do ubijania ziemi.
- Pucolana**, ny; n. Pozzolanderde; fr. pouzzolane; popiół wulkaniczny,
sprowadzany drogą handlu; przymieszany do zaprawy
wapiennej w miejsce piasku, nadaje jej wyborną własność
dobrego wiązania muru i spieszego twardnienia.
- Pukła**, li; n. Buckel; fr. bosse; wydętość zaokrąglona w wyrobie
z blachy, nadana jej młotkowaniem; są także puklate szyby
szklane do okien.
- Puklerz**, rza; n. Schild; fr. bouclier; tarcza obronna, okrągła,
środkiem wypukła; używana bywa jako zdobina na fryzach
w stylach klasycznych.
- Pulpit**, tu; n. Pult, Lesepult; fr. pupitre, lutrin; sprzęt kościelny,
z nogą na kilku stopniach wzniesioną, na którym kładą się
księgi obrzędowe i kancyjonały.
- Pulment**, tu; n. Poliment; fr. assiette; zaprawa, z której się daje
powłoka na powierzchnię jakiego wyrobu, pod malarską po-
złotą lub posrebrzanie.
- Pułap**, pu; n. Decke, Zimmerdecke; fr. plafond; powała wraz
z belkami nakrywająca izbę.
- Pułka**, ki; n. Fach, Bretchen; fr. tablette; pozioma deszczulka
w szafie, framudze lub na ścianie, do stawiania książek lub
innych rzeczy.

Pumeks, ksü; n. Bimsstein; fr. pierre ponce; piana skrzepła stopionej z sodą krzemionki, utwór wulkaniczny, gąbczasty, lekki; używa się w wielu rękodzielach do gładzenia wyrobów metalowych, drewnianych, kościanych i t. d.

Pumpa, py; n. Pumpe; fr. pompe; maszyna służąca do ciągnięcia wody lub innej cieczy z dołu do góry; składa się z rury, buta, tłoka, wentylów, kiwaczki i cewki. Pumpy różnią się głównie na ssącą, n. Saugpumpe; fr. pompe aspirante, i tłoczącą, n. Druckpumpe; fr. pompe foulante, w tém od siebie różne, że pierwsza ma tłok opatrzone wentylem, u drugiej tłok jest bez otworu, a zatém i bez wentyla.

Puncynek, nka; n. Bunze; fr. poinçon; mały słupek ze stali, około 7 cm. długi, w górnym końcu równo ucięty dla przyjmowania uderzeń młotka, u dołu nieco ścięty i rozmaicie zakończony, tak, iż wybita nim na metalu wklęsłość lub wypukłość przedstawia kształt maliej obrączki, gwiazdki, krzyżyka, rozetki, cyfry, lub drobnego listeczka. Takich puncynków używają złotnicy, bronzownicy i inni, do zdobienia powierzchni swoich wyrobów.

Punkt, tu; n. Punkt; fr. point; w Geom. pierwiastek rozciągłości; jego ruchem tworzy się prosta lub krzywa; oznacza się na rysunku ostrzem ołówka, lub zakłuciem igły, na gruncie kołkiem lub tyczką.

Punkt błyszczący, fr. point brillant, point lumineux; punkt na powierzchni krzywój polerowanej, np. na kuli, z którego najmocniejsze światło się odbija.

Punkt przegięcia, fr. point d'inflexion; w Geom. punkt w którym krzywa zmienia swą krzywiznę w krzywiznę odwrotną.

Punkt zwrotu, fr. point de rebroussement; w Geom. punkt w którym krzywa kończy swą gałąź, a zaczyna drugą odwrotną, jak w cysoidzie.

Punktarek, rka; n. Körner; fr. pointeau; pręcik stalowy, około 6 cm. długi, u góry równo ucięty do uderzania młotkiem, w dolnym końcu stożkowo zastrzony. Nim robi się zagłębiony znaczek na metalu tam, gdzie ma być borem wiercona dziura.

Punktowany, a, e, lub kropkowany, n. punktirt; fr. pointillé; rysunek lub rycina, nie króskami, lecz kropkami wyrażony.

- Purpura**, ry; n. Purpur; fr. pourpre; barwa ciemnowiśniowa; niektórzy tą nazwą fiolet oznaczają.
- Pustelnia**, ni, albo samotnia; n. Einsiedelei; fr. ermitage; budynek wiejski na ustroniu, na letnie mieszkanie, w miejscu, jakie pustelnicy obierać sobie zwykli.
- Puszka**, ki; n. Büchse; fr. boîte, pyxide; łac. pyxis; naczynie z pokrywą używane w kościele katolickim do przechowywania hostyj. Ogólnie także puszką zowią wszelkie naczynie toczone i pokrywkę mające, drewniane, kościane, kokosowe, i t. p.
- Putnia**, ni; n. Tränktrog; fr. abreuvoir; naczynie z klepek, z których jedna dłuższa z uchem do ujęcia; służąca do pojenia koni.
- Puzdro**, dra; n. Gehäuse; fr. palastre; płaskie pudełko z blachy, w którym się mieszczą części składające zamek.
- Pytel**, tła; n. Bautel; fr. bluteau, blutoir; sito we młynie, stósonym przyrządem poruszane, dla przesiewania się mąki.
-

- Raca**, cy; n. Rackete; fr. fusée; w szt. wojsk. pocisk złożony z krótkiej rury nabitą zaprawą prochową, i z długiego drewnianego pręta; raca puszcza się w górę dla oświetlenia okolicy; gdy zaś jest w końcu granatem opatrzona, służy do rażenia nieprzyjaciela, i wtedy ma nazwę racy kongrewskiej, fr. fusée à la congrève.
- Radlica**, cy; n. Hackenschar; fr. soc de charrue à croc; żelazo ostre u radła.
- Radło**, la; n. Hackenpflug; fr. charrue à croc; lit. zuobris; rodzaj pluga, bez kroju; w miejsce lemiesza ma radlicę i służy do rozbijania skib, plugiem już poderzniętych i odwróconych.
- Rafa**, fy; n. Reff; fr. brisant, récif, réscif; próg kamienisty lub skała w rzęce pod wodą, dla spławu niebezpieczna.
- Rafcegi**, gów, pl. albo naciąg, n. Reifzange, Reifzwinge; fr. devier; narzędzie żelazne, którym bednarze naciągają obręcz na naczynie.
- Rajbal**, la, albo graniak; n. Reibable; fr. alésoir; szwajca zwykle pięciograniasta, osadzona w trzonek, służąca do rozrabiania dziur w metalowych wyrobach.
- Rajsbret**, tu; n. Reissbrett; fr. table à crayonner; deska prostokątna używana do przyklejania na nią papieru rysunkowego.
- Rajszyna**, ny; n. Reisschiene; fr. équerre en Té; linijówka z głową poprzeczną w jednym końcu; służy do kręślenia na rajsbrocie linii równoległych.
- Rama**, my; n. Rahmen; fr. cadre; obwiedzenie czego listwą; rama okna, n. Fensterrahmen; fr. chassis de croisée, w której szyby są osadzone; rama obrazu, n. Bilderrahmen; fr. cadre, i t. p.
- Ramie**, nia; n. Arm; fr. croisillon; sztuka drzewa, jakie w kole wodnym łączy wieniec z wałem; ramie korby, n. Krummzapfenarm; fr. bras; w Mech. ramie drąga, n. Hebelarm; fr.

branche; w Geom. ramię kąta, n. Schenkel; fr. côté. W cie-siołce ramię, n. Strebeband; fr. contrefiche, ukośna sztuka drzewa między wieszarem a spryską.

Raszpla, pli; n. Raspel; fr. écouane, râpe; pilnik z nasiekaniem zadzierzystém, używany do wyrobów z drzewa, kości, rogu lub miękkich metali.

Ratusz, sza; n. Rathhaus; fr. hôtel de ville; dom radny.

Rąb, rębni; n. Rollschicht; fr. assise de champ; w murowaniu warstwa cegieł na sztorc ułożonych, tak, iż cała długość w mur wpuszczona, a w czole wysokość jest większą od szerokości, nazywa się murowanie rębem.

Rąbek, bka; n. Saum; fr. orle, ourlet; brzeg albo kraj czego, listewka.

Rdza, rdzy; n. Rost, Eisenrost; fr. rouille; lit. parudawimas; plamy rude na powierzchni wyrobów żelaznych lub stalowych, od wilgoci pochodzące.

Rdzeń, nia; n. Kern, Mark; fr. moëlle; część wewnętrzna pnia w drzewie, pokryta bielem, zwykle od niego twardsza.

Realgar, ru; n. Realgar; fr. réalgar; siarczyk arszeniku, czerwono pomarańczowej barwy, używany w malarstwie.

Rechwa, wy, refa, ryfa; n. Achsring; fr. frette; obręcz żelazna opasująca piastę koła u wozu; podobnaż na górnym końcu pala, mającego się wbić w ziemię.

Refa, fy; zob. rechwa.

Refektarz, rza; n. Speisesaal; fr. réfectoire; jadalnia w klasztorze; większe klasztory miéwają po dwa osobne refektarze, to jest mięsny i postny.

Regle, gli, pl.; tak nasi górale nazywają bory zarosłe drzewem cienkiej miary, n. Riegelholz, żérdzina.

Regulacyja rzeki; n. Flussregulirung, zależy na prostowaniu jéj łożyska, na oczyszczaniu tegoż z zawad utrudniających spławność, na umocnianiu brzegów, na zabezpieczeniu okolic nadbrzeżnych przeciw wylewom, i t. p.

Reja, rei; n. Raa, Rahe, Segelstange; fr. vergue; żérdz na statku wodnym służąca do rozpięcia żagla.

Religija, gii; n. Religion; fr. religion; w malowanych lub rzezbionych obrazach, przedstawianą bywa religija chrześcijańska w postaci niewiasty w długiej szacie, z odzieniem na głowie, z kielichem w rękę i krzyżem przez ramię na ziemi wspartym.

- Relikwiarz**, rza; n. Reliquienkästchen, Heiligenschrein; fr. reliquaire, châsse, érin; skrzyneczka, puszka, krzyż i t. p. wyrobiony zwykle z metalu szlachetnego, i mieszczący wewnątrz szczątki ciał świętych, lub inne relikwije.
- Rels**, sa; n. Eisenbahnschiene; fr. rails; szyna żelazna właściwego sobie przekroju, z jakich są złożone tory w drodze żelaznej; przekrój poprzeczny relsa ma podobieństwo do przewróconej litery $\perp$ gdzie część dolna pozioma, nazywa się stopą, część górna głową, a pośrednia pionowa szyją relsa.
- Rewerber**, ra; zob. odpromek.
- Rębem**, zob. rąb.
- Rękojeść**, ści; n. Griff, Handgriff; fr. manche, poignée; część w maszynie lub w narzędziu, za którą się zwykle chwytac ręką dla ich użycia; rękojeść noża, szydła i t. p.
- Robota trybowana**; n. getriebene Arbeit; fr. bosselage, travail eu bosse, travail repoussé; robotę z tą nazwą, wykonywają złotnicy, bronzownicy na rozcieńczonych częściach swego wyrobu z metalu, wybijając na ich powierzchni rozmaite zdobiny, liście, postacie ludzkie, i t. p., przy użyciu do tego młotków i puncynków.
- Rodząca**, cėj; n. Generatrix; fr. génératrice; w Geom. prosta lub krzywa, która ruchem swoim tworzy jaką powierzchnię.
- Rodzimy**, a, e; n. gediegen; fr. natif; tak się nazywa metal znajdujący się w przyrodzie w czystym stanie.
- Róg**, rogu; n. Horn; fr. corne; lit. ragas; róg woli, bawoli, jeleni i t. p. jako materyjał na rozmaite wyroby tokarskie; trociny i otoczyny z rogu służą do nadawania żelazu hartu wstawanego.
- Róg czyli narożnik, n. Ecke; fr. coin; róg stołu, domu, ulicy, i t. p.
- Róg obfitości, n. Füllhorn; fr. corne d'abondance, corne d'Amalthéc; jako godło bogactwa, rolnictwa.
- Rogi krowie, fr. cornes de vache; w Geom. gatunek powierzchni krzywój wichrowatėj, używanėj do sklepień.
- Rogatka**, ki; n. Schranke, Schutzgitter; fr. barrière; zaporą poprzeczną z drzewa, na drodze, lub przy wjazdach do podwórca, ogrodu, lasu i t. p. używana.
- Rogóżka**, ki; n. Binsenmatte; fr. natte de jonc; plecionka z sitowia, używana na podestania i opakowania przesyłek.

Rohatyna, ny; zob. dziryd.

Rokita, ty; n. Zwergweide; fr. osier; bot. salix aurita; krzew z rodzaju wiérzby; rokiecina używa się na witki, koszyki, płoty, i t. p.

Rokoko styl; n. Zopfstil, Haarbeitelstil, Rococostil, Jesuitenstil; fr. style Louis XV, style Pompadour, rococo. Należy do epoki

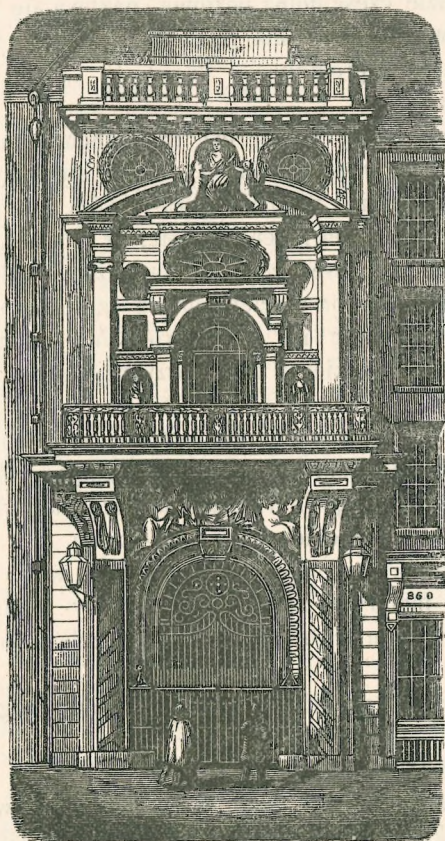

Fig. 76. Skład jedwabiu w Londynie.

upadku stylu odrodzenia; gdy ten już poprzednio wyrodził się w styl ciężki barokiem zwany, styl rokoko doszedł do stopnia nedorzeczności, przez niestósowne i przeciwne mechanicznemu ustrojowi budowli, zmiany i dodatki bez wszel-

kiego umiaru. W stylu tym stawiane są ołtarze z przerywanemi u góry kawałkami łuków gzymosowanych, jakby ułamki zwalisk, łuki nie niepodpiérające, często z siedzącymi na nich rzeźbionemi figurami, i zwykle ukośnie ze swą podstawą zetknięte.

Bolka, ki; n. Rolle; fr. poulie; mały bloczek, osadzony na borze, na który się obwija struna smyczka dla wiercenia dziury w metalu, kości i t. p.

Rolszycha, ty; zob. rąb.

Romański styl; n. romanischer Stil; fr. style roman; wyrodził się z bizantyńskiego, do którego też wiele zachował podobieństwa: różnice zaś w tém są widoczne, iż nakrycie budowli bizantyńskiej stanowią kopuła większa i kilka mniejszych, kiedy w romańskiej dach mniej lub więcej wysoki ze szczytem frontowym, przybranym w szeregi zatłok, nakształt arkado-

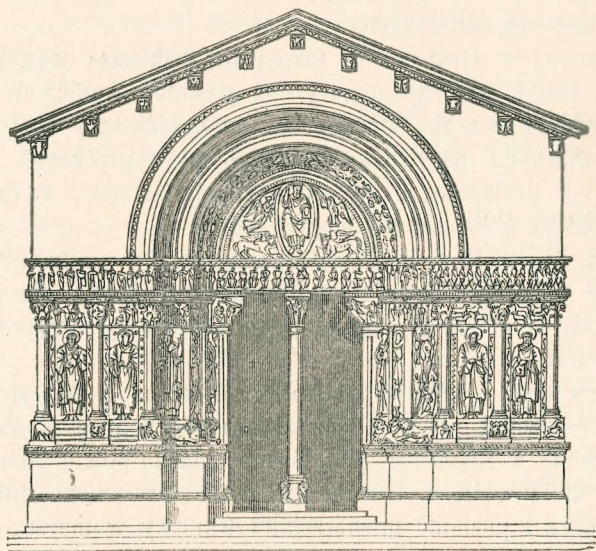

Fig. 77. Z Kościoła św. Trofima w Arles.

wania piętrowo się wznoszących. Rzutem poziomym kościoła jest zwykle prostokąt podłużny, w chrzcielnicach czyli baptysteryjach ośmiokąt lub koło. Długie ściany niemają zewnątrz przypor, lecz tylko małe wyskoki dla wzmocnienia muru. Apsyda półkolista z zasklepieniem w ćwierćkulę. Ościeże drzwi i okien półkolisto sklepione, a dla większego oświetle-

nia przez grube mury, ośnieżyny na zewnątrz i wewnątrz szeroko rozwarte i często bogato rzeźbione. Okna rozetowe w celnj ścianie bardzo rzadko się trafiają. Wieże do dzwonów zwykle osobno stawiane, mają piętra poziomemi linijami przedzielane. Kapitele kolumn do bizantyńskich podobne, raz niskie, w górze rozszerzone, to znów wysokie, w liście, figury ludzkie i t. p. przybrane, w naśladowaniu greckich kształtów, niekiedy tylko koronki się napotyka. Styl romański wprowadzony do włoskich północno-zachodnich prowincyj, z pewnemi zmianami, jak to okazują kościoły w Luce, Corneto, Toskanelli, St. Miniato we Florencyi, katedra w Pizie i inne, nosi nazwę stylu włosko-normańskiego, n. italienisch-romanische Bauweise.

Romb, ba; zob. czworobok.

Romboid, du; zob. czworobok.

Ropa, py; zob. smołowiec.

Rów, rowu; n. Graben; fr. fossé; lit. prikasas; wykop podłużny w ziemi, szerszy u góry niż u dołu, wzdłuż drogi, płotu, parkanu, i t. p., służący do odprowadzania wody, lub jako przeszkoda dla bydła; zowią go także przekopą. Rów szancowy dostarcza ziemi na usypanie szanicy, a razem broni przeciw zbliżeniu się nieprzyjaciela.

Rowina, ny; n. Kesselgraben; fr. cunette; rów wąski i płytki, który się wybięra w szerokiem korycie strumienia, dla utrzymania wody w stanie płynącym, gdy koryto przy małym wodostanie niejest zalaném.

Równacz, cza; n. Schlichthobel; fr. rabot; hebel do wyrównywania powierzchni płaskiej, już poprzednio z grubsza oheblowanj.

Równia, ni; n. Ebene; fr. plate-forme; płaska powierzchnia. Równia w mularstwie, n. Gleiche; fr. arase, arasement; affleurement; płaska i pozioma powierzchnia warstwy w murze, od której się nowe piętro, lub ścieńczenie muru zaczyna.

Równia pochyła; n. schiefe Ebene; fr. plau incliné, jedna z machiu prostych w Mechanice.

Równianka, ki; zob. kłóc.

Równik, ka; n. Aequator; fr. équateur; w Gieom. koło wielkie na powierzchni kuli, wynikające z przecięcia jęj płasczyną, przez środek kuli, prostopadle do jęj osi obrotu przesuniętą. Toż na powierzchni ziemi, jako kula uważanęj.

- Równoboczny**, n. gleichseitig; fr. équilateral; w Geom. nazywa się trójkąt, mający wszystkie trzy boki sobie równe.
- Równokształtny**, n. regelmässig; fr. régulier; w Geom. wielokąt, mający wszystkie boki sobie równe i wszystkie kąty wewnętrzne równe.
- Równoległobok**, ku; zob. czworobok.
- Równoległoscian**; n. Parallelopipedum; fr. parallépipède; w Geom. ciało geometryczne, sześcią płaskimi ścianami zamknięte, z których każde dwie przeciwne sobie, są do siebie równoległymi.
- Równoległy**, a, e; n. parallel; fr. parallèle; proste lub płaszczyzny są do siebie równoległymi, gdy zawarte między nimi części wspólnych prostopadłych, w każdym ich punkcie są sobie równe.
- Równoleżnik**, ka; n. Parallelkreis; fr. parallèle; w Geom. każdy okrąg na powierzchni obrotowej, którego płaszczyzna jest prostopadłą do osi obrotu.
- Równomiar**, ru; n. Ebenmaass, Symmetrie; fr. symétrie; w Geom. układ części jakiej figury, taki, iż przedzielone prostą w pewnym kierunku nieróżnią się od siebie, jak tylko odwrotném położeniem.
- Równocbowodowy**, a, e; n. isoperimetrisch; fr. isopérimétrique; tak się nazywają wielokąty i krzywe, których obwody wyprostowane, mimo różnego ich kształtu, zajmują jednakową długość.
- Równoramienny**; n. gleichschenklig; fr. isoscèle; nazywa się trójkąt, gdy ma dwa boki sobie równe.
- Równowaga**, gi; n. Gleichgewicht; fr. équilibre; stan spoczynku ciała materalnego; co wtedy ma miejsce, gdy środek ciężkości tegoż ciała, jest podparty. Równowaga sił, działających jednocześnie na punkt, wtedy między nimi zachodzi, gdy punkt tenże zostaje w spoczynku.
- Równoważenie**, nia; zob. poziomowanie.
- Rozciągłość**, ści; n. Ausdehnung; fr. étendue; własność ciał, która daje poznać ich kształty i wymiary.
- Rozdół**, dołu; zob. parów.
- Rozdroże**, ża; zob. rozstaje.
- Rozeta**, ty; n. Rose, Fensterrose; fr. rose, fenêtre en rosace; w budowlach średniowiecznych, górna część ościeży okien, lub cała oścież, gdy jest kołową, podzielona bywa łukami w roz.

maity sposób z sobą połączonemi, tworzącemi rozetę. Żebra sklepień osadzone bywają także w rozetę, n. Rosette, Vielpass; fr. rosace, roson. W wyrobach z metalu, drzewa, i t. p. dają się zdobiny zwane rozetkami, w kształcie kwiatu rozwiniętego, albo złożone z listków w środku połączonych.

Rozmownia, ni; n. Sprachzimmer; fr. parloir; w klasztorach, mianowicie żeńskich, izba osobna z oddzielnym przysionkiem, do przyjmowania i rozmawiania z osobami świeckimi.

Rozpołożenie, nia; n. Anordnung; fr. disposition, distribution; wewnętrzny rozkład pomieszczeń w budowli, odpowiedni ich przeznaczeniu.

Rozpora, ry; n. Spreize; fr. étrésillon, étai; krótki kawałek drzewa krokwiastego, jakich się używa do czasowego rozparcia desek, odzieżających ściany rowu w ziemi wybranego dla fundamentów budowli.

Rozpostarcie, cia; n. Ausstrecken; fr. déploiement; w Geom. przybliżone rozłożenie powierzchni krzywój nierozwijalnej, na płaszczyźnie.

Rozstaje, ja, albo rozdroże; n. Scheideweg; fr. carrefour; miejsce, w którym się ulice lub drogi z sobą przecinają.

Rozwalina, ny, albo zwaliska; n. Ruine, Trümmer; fr. ruines, décombres; szczątki budowli pożarem lub przez czas upadłej.

Rozwijająca, cėj; fr. développante; w Geom. krzywa, zależąca od drugiej krzywój, zwanój rozwijaną, fr. développée, i tak

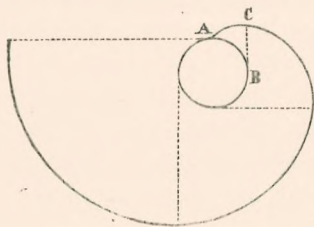

Fig. 78.

względem niój położona, że styczna rozwijanej, jest razem węgelną rozwijającą. Każda krzywa ma swoją rozwijającą, sama zaś względem niój jest rozwijaną.

Fig. 78, przedstawia rozwijającą okręgu koła; długość stycznej

CB , jest równa długości łuku AB , i t. p.

Rozwijalny, a, e; n. entwickelbar; fr. développable; w Geom. zowią się rozwijalnemi powierzchnie krzywe, które na płaszczyźnie bez rozdarcia i bez zmarszczenia rozłożyć się dają, a takimi są: stożkowe, obłe i styczne.

Rozwijana, zob. rozwijająca.

- Rozwora**, ry; n. Sperrbaum; fr. armon, trésaille; drąg brzoźowy w wozie, umocowany w zadniem śródosiu, i łączący obadwa półwozia z sobą.
- Róża wiatrów**; n. Windrose; fr. rumb de vent, rose de vents; okrąg koła z podziałami, nakręślony na karcie morskiej, wskazujący kierunki wiatrów.
- Różaniec**, ańca; n. Paternosterwerk; fr. chapelet, patenôtre; maszyna do ciągnięcia w górę wody, cegły, przy murowaniu piętra, złożona ze skopków albo skrzynek połączonych łańcuchem nieskończonym.
- Rtęć**, ci; n. Quecksilber; fr. mercure, vif-argent; lit. giws sydabras; metal ciekły, zwany także żywym srebrem.
- Rubanek**, nka; n. Raubank; fr. varlope; hebel, zwany także spuszczeniem.
- Rubryka**, ki; zob. lubryka.
- Ruch**, chu; n. Bewegung; fr. mouvement; jest objawem siły działającej na punkt lub na ciało; rozróżnia się ruch na jednostajny, n. gleichförmige Bewegung; fr. mouvement uniforme; przyśpieszany, n. beschleunigte Bewegung; fr. mouvement accéléré, i opóźniany, n. verzögerte Bewegung; fr. mouvement retardé. Uważa się także czas trwania ruchu, długość przebieżonej drogi, oraz jęj kierunek. Stosunek drogi do czasu, nazywa się chyżością.
- Ruda**, dy; albo kruszec; n. Erz; fr. minerał; kopalina z której się metal jaki otrzymuje: ruda żelazna, ruda miedziana, i t. p.
- Rudel**, dla; zob. stér.
- Rudera**, ry; fr. ruine; budowla upadkiem zagrożona.
- Ruiny**, in, pl.; zob. rozwaliny.
- Rumowisko**, ska; zob. gruz.
- Rura**, ry; n. Röhre, Rohr; fr. conduit, tube, tuyau; wyrób obły, podłużny, wewnątrz próżny z rozmaitych materyjalów i do rozmaitych użytków służący: rury do pump, wodociągów, łazienek, z drzewa, żelaza, miedzi lub gliny wypalanej, także i w ciosowym kamieniu wiercone; rury do gazu robią z surowca; rury drenowe z gliny palonej; rury spustowe, piecowe z blachy cynkowej lub żelaznej.
- Rurmus**, sa; machina pumpująca wodę do zbiornika, z którego rurami podziemnymi rozprowadza się po mieście.

Rustyka, ki; n. Rustik, Bäuerisch Werk, Bossenwerk; fr. rustique; mur z ciosów, które w spoinach mocno skrawężone, wydają się jakby ze ściany występowały. Bywa też rustyka w tynku naśladowaną.

Ruszt, tu; n. Rost; fr. grillage; pod budowlę w gruncie mokrym biją się pale, na nich zaś daje się pokład z belek i bali, zwany rusztem, na którym zakłada się mur fundamentowy. Ruszt w piecu, n. Feuerrost; fr. grille de feu, składa się z krótkich, grauiastych sztuk surowca, osadzonych w ognisku nad popielnikiem, przez które popiół do tegoż spada.

Rusztowanie, nia, n. Gerüst; fr. échafaudage; zestaw a czasowa, złożona ze słupów wkopanych w ziemię, zwanych stojakami, z tarcie też słupy poprzecznie z sobą wiążących, maculeów i pokładu na nich; którato zestaw a piętrami się wznosi w miarę potrzeby i służy do bezpiecznego na niej stania robotnikom, składania potrzebnych materyjałów podręcznych i wyprowadzania murów. Każde piętro rusztowania zaopatruje się poręczą i opierzeniem z desek, przeciw wypadkom spadnięcia ludzi lub materyjału.

Rycina, ny; n. Stich; fr. éstampé; nazwa ogólna obrazu z płyty rytowanej, przez odtłoczenie na papierze, lub na inném tle, otrzymanego. Według materyjału z jakiego płyta rzeczona jest zrobioną, rycina zowie się: miedziorytem, stalorytem, drzeworytem, glazorytem, lub galwanorytem. O rozmaitych rodzajach rytowania, zob. art. rytowanie.

Rycon, nu; zob. nasad.

Rydel, dla; n. Spaten; fr. bêche; płyta żelazna z tulejką, na stylisku osadzona, służąca do rycia ziemi.

Ryfa, fy; zob. rechwa.

Rygiel, gla; n. Riegel; fr. barre, linteau, tournisse; sztuka cienkiego drzewa, poziomo końcami w słupy wpuszczona do której deski lubłaty pionowo się przybija w ścianie lub parkanie zowie się także więzarem.

Rylec, lea; n. Grabstichel; fr. burin; narzędzie stalowe, graniaste, z kończyną ostrą, ukośnie ściętą, osadzone w trzonek, służące nietylko do rytowania, ale i do innego użycia w rękodzielach, pod nazwą grabszych a.

- Rynek**, nku; n. Ring, Platz, Markt, Marktplatz; fr. place de ville, marché, miejsce śród miasta, wolne od zabudowań; po większych miastach bywa kilka rynków czyli placów publicznych.
- Rynna**, ny; n. Rinne; fr. cheneau, noulet; podłużne wyźłobienie w drzewie lub kamieniu, albo z blachy wygięte, służące do odprowadzania wody, albo bywa zbita szczelnie z grubych tarcic i blachą wyłożona: rynnę blaszaną przy okapie dachu nazywają obdasznicą.
- Rynsztok**, ka; n. Gosse, Gassenrinne; fr. conduit, évier, ruisseau; ściek w bruku, odprowadzający wodę z ulicy do kanału podziemnego. Zob. także chodnik.
- Rys**, su; n. Riss, Zug; fr. trait; pojedyncze nakręślenie jakiego przedmiotu, bez cieniowania.
- Rysa**, sy; n. Ritz, Spalte; fr. lézarde, fente, crevasse; szczelina, szpara w murze, z pęknięcia tegoż pochodząca; często rysa bywa tylko w samym tynku.
- Rysunek**, nku; n. Zeichnung; fr. dessin; kręślenie na papierze lub na inném tle: rozróżnia się na rysunek z wolnej ręki, n. Freihandzeichnung; fr. dessin à main levée, który w malarstwie jest podstawą dzieła, i na rysunek geometryczny, n. geometrische Zeichnung; fr. dessin géométral, épure, gdy do jego wykonania używa się cyrkla, linijału, węgielnicy rysunkowej i grafijonu.
- Rytowanie**, nia; n. Gravirung; fr. gravure; przeniesienie rysunku na metal, drzewo, szkło, kamień przy użyciu ryłca lub igły, w celu otrzymania ryciny przez odtłoczenie. Wielorakie są sposoby rytowania: rytowanie ryłcem, fr. gravure en taille douce; wykwaszanie, fr. à l'eau forte; akwatynta; wyskrabywanie, n. Schabkunst, fr. manière noire; punktowanie, n. Punktirung, fr. gravure pointillée; galwanoplastyczne.
- Rytownik**, ka; n. Gravirer; fr. graveur; trudniący się rytowaniem.
- Rzaz**, zu; n. Schnitt; fr. coup de scie; podłużne przerznięcie kłody na tartaku lub piłą tracką.
- Rzeka**, ki; n. Fluss, Strom; fr. fleuve, rivière; lit. upe; każdy zbiór wody naturalnym biegiem w swoim łożysku płynący: w rzęce uważa się jej źródło, dopływy, czyli mniejsze rzeczki potoki, strumyki do niej wpadające, kierunek jej biegu, wielkość strumienia czyli obfitość wody, stan jej brzegów i dna,

stan średni i zwierciadła wody, jój wzbierania zwykle i nadzwyczajne, oraz miejsce jój uścia do morza, lub do innej rzeki.

Reszoto, ta; zob. przetak.

Rzezak, ka; w sieczkarni żelazo do kosy podobne, z rękojeścią do ujęcia, służące do krajania słomy na sieczkę.

Rzeźalnia, ni; n. Schlachthaus; fr. abattoir; zakład dla rzezi bydła.

Rzeźba, by; n. Schuitzwerk; fr. sculpture; dzieło sztuki rzeźbiarskiej wykonane w drzewie, kamieniu lub w innym materiale, a przedstawiające mniej lub więcej wypukło postacie ludzkie, zwierząt, zdobiny architektoniczne i t. p. Zowie się rzeźbą pełną, n. Rundwerk; fr. ronde-bosse, zwykle w posągach czyli statuach, gdy jest z każdej strony wyrobioną; wypukłą, fr. relief, demi-bosse, gdy ze swego tła wystaje, lecz te wystające części mają należyte umiary; gdy zaś wymiary wydatności i wklęsłości są stosunkowo mniejsze od tych, jakich wysokość i szerokość odpowiednia wymaga, wtedy dzieło ma nazwę płaskorzeźby, fr. bas-relief, jak to widzimy na medalach.

Rzeźbiarstwo, twa; n. Bildhauerkunst; fr. art de sculpter; sztuka wyrabiania wszelkich dzieł rzeźbionych.

Rzeźbiarz, rza; n. Bildhauer; fr. sculpteur; artysta trudniący się wykonywaniem rzeźby.

Rzędna, néj; zob. współrzędne.

Rzut, tu; n. Projektion; fr. projection; w Geom. gdy z punktu danego w przestrzeni spuścimy prostopadłą do danej płaszczyzny, wtedy punkt w którym się też z sobą spotkają, nazywa się rzutem punktu danego, a płaszczyzna przybiera nazwę płas. rzutów, n. Projections Ebene; fr. plan des projections. Jeżeli na prostej danej w przestrzeni, weźmiemy dwa którebądź jój punkta, i zrobimy ich rzuty na płaszczyznę, tedy prosta z połączenia tych rzutów powstająca, będzie rzutem prostej danej. Dla krzywej jakiegokolwiek danej w przestrzeni, naznaczamy rzuty tylu punktów na niej wziętych, ile jest dostatecznym do nakręślenia przez nie krzywej na płaszczyźnie rzutów, którato krzywa będzie rzutem krzywej danej. Rzut punktu prostej, lub krzywej, zowie się poziomym, fr. projection horizontale, gdy płaszczyzna rzutów na którą był zrobiony, jest poziomą; podobnież rzut nazywa się pio-

nowym, fr. projection verticale, gdy się odnosi do płaszczyzny pionowej.

Rzymka, ki; zob. dachówka.

Rzymski styl; n. römischer Stil; fr. style romain. Rzymianie w budowaniu naśladowali najprzód Etrusków, od których sklepienia przejęli; później greckie kształty łączyli z etruskiemi, a stąd

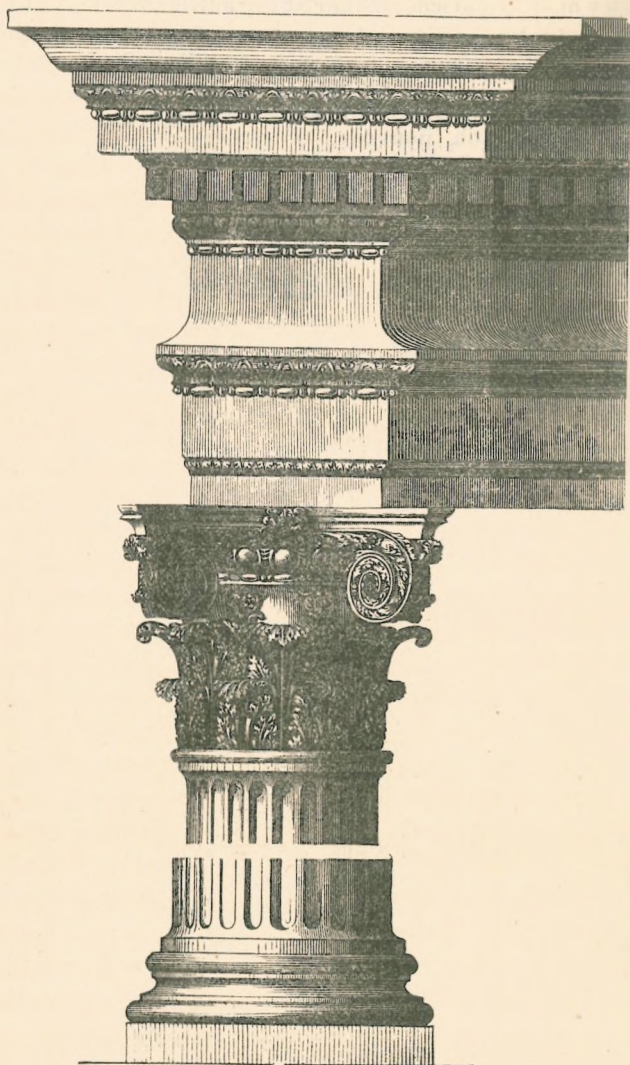

Fig. 79. Z tryumfalnego luku Septimiusa Sewera.

ntworzyły się budowle, które noszą nazwę dorycko-rzymskich, dorycko-ijońskich. Koryncki porządek najwięcej się podobał Rzymianom i przez długi czas bez zmiany był u nich używany; później jednak wprowadzono doń dodatki aż do przesady, mianowicie w bazach i kapitelach. Następnie powstał z tego nowy porządek architektoniczny, który rzymskim, albo złożonym, n. römische komposite Säulen-Ordnung, fr. composite, został nazwany. Jeden z najbogatszych zabytków tego porządku, z r. 203 po n. Chr., z tryjumphalnego łuku Septimiusa Sewera, przedstawia *fig. 79*.

Rzymsko-ijoński; zob. ijoński.

Sad, du; n. Obstgarten; fr. verger; lit. sodas; ogród dla drzew owocowych.

Sadze, dzy, pl.; n. Russ, Kienruss; fr. suie; lit. sodziej; niedopalone części węgla, czarne, bardzo lekkie, osiadające na ścianach kanału kominowego. Kominy z obłym kanałem przyjmują mniej sadzy, niż graniaste. Sadze używane są w malarstwie, drukarstwie jako czarna farba.

Sadzawka, ki; n. Weiher; fr. vivier; mały staw, dla utrzymania ryb na podręczne użycie.

Safgryn, nu; n. Saftgrün; fr. ver de vessie; pod temi nazwami znany w handlu sok roślinny zgęszczony, używany jako farba zielona.

Saga, gi; u cieśli to samo, co ukos; urznąć na sagę, to jest ukośnie.

Sahajdak, ka, albo sajdak; n. Köcher; fr. carquois; kaleta ze skóry albo z łubia, do umieszczenia łuku i strzał.

Sala, li; n. Saal; fr. salon; pomieszczenie większych rozmiarów, dla większego zebrania się osób.

Saletra, try; n. Salpeter; fr. nitre; sól z potażu i kwasu saletrowego złożona, szkodliwa murom, a tworząca się na nich w skutek wilgoci i rozkładu części zwierzęcych w pobliżu murów. Wchodzi w skład prochu strzelniczego.

Salmijak, ku, albo sól amonijacka; n. Salmiak; fr. salmiac; sól utworzona z połączenia kwasu solnego z amonią, używa się jako środek ułatwiający lutowanie cyną wyrobów metalowych, i cynowanie czyli pobielanie ich powierzchni, jak np. naczyń miedzianych kuchennych, i t. p.

Samborza, rzy; izba piętrowa dla odźwiernego nad bramą wjazdną umieszczona.

Samotnia, tui; zob pustelnia.

Samson, na; jako uzmysłowanie siły, przedstawiany bywa w postaci człowieka silnej budowy ciała obnażonego, który przysiadając lwa i paszczę mu rozdzięra.

Sandaraka, ki; n. Sandarach; fr. sandaraque; żywica z drzewa *callistris quadrivalvis* w północnej Afryce; używana do lakierów; w proszku służy do potarcia papiéru w miejscu skrobaném, aby się na nié m pismo niezalewało.

Sanice, nie; n. Schlittenkufen; fr. arbres du traineau; dwie sztuki leżące drzewa, stanowiące podstawę sań; zob. także płozy.

Sanie, sań; n. Schlitten; fr. traineau; lit. roges; wóz mający sanice zamiast kół.

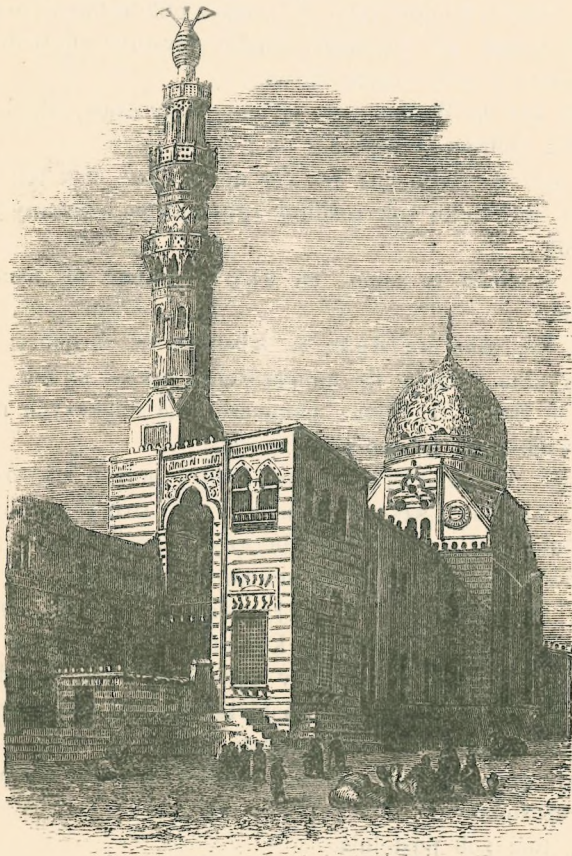

Fig. 80. Meczet grobowcowy w Kairze.

- Sanki**, nek, pl.; w tartaku ramy poziomo leżące, na których się przytwierdza kłoda na porznięcie przeznaczona i razem podsuwa się pod pilę.
- Saraceński styl**; n. sarazenische Bauweise; fr. architecture sarrazine; budowle tego stylu, w dzisiejszym Egipcie i w Sycylii mają właściwe sobie znamiona, różne od innych muzułmańskich budowli. Jako przykład, przedstawia *fig. 80*, meczet grobowcowy Kait-Beja w Kairze.
- Sarkofag**, gu; n. Sarkophag; fr. sarcophage; trumna kamienna, razem pomnik grobowy stanowiąca, jakich przykłady mamy w kościołach katedralnych w Gnieźnie, w Krakowie, i w. i.
- Saturn**, na; n. Saturnus; fr. Saturne; w Mitol. bożek czasu; przedstawiany jako starzec skrzydlaty z klepsydrą i kosą w ręku.
- Satynober**, bru; n. Satinocher; ochra żółto ruda, używana w malarstwie jako farba.
- Satyr**, ra; n. Satyr; fr. Satyre; postać mitol., pół człowieka i pół kozła.
- Sączka**, ki; fr. barbacane; w murach wstrzymujących parcie ziemi, zostawiane nawylot wąskie, pionowe otwory, dla odcieku wody deszczowej w ziemię za murem wsiąkającą.
- Sądek**, sądka; n. Fässchen; fr. baril, tinette; mała baryłka.
- Sąsiek**, ka, albo zapole; n. Banse; fr. las, lassière; miejsce, jakie są w stodole po obu stronach boiska, oddzielone od tegoż niskimi przepięrzeniami. Sąsiekiem także nazywają skrzynię spiżarnianą, z przegrodami wewnątrz, dla umieszczenia mąki, krup, i t. p.
- Sażen**, żnia; n. Klafter; fr. toise; miara długości, podzielona na 6 stóp; 1 sażen wiedeń. = 1^m, 89648.....
- Schody**, dów, pl.; n. Stiege, Treppe; fr. escalier; drewniane stopnie, osadzają się zwykle w drzewnianych również szaragach i podpięra się z przodu każdy stopień podstawkiem. Aby schody zabezpieczone być mogły przeciw wypadkom pożaru, winny być podsklepione, a na każdym ich załamaniu podesty, ogniotrwałą posadzką pokryć należy. W kamiennych schodach każdy stopień wyrabia się zwykle z jednej sztuki wraz z podstawkiem, wpuszcza się jednym końcem w mur ściany, a długością swoją wspiera się na poprzedzającym go stopniu. Aby schody były wygodnemi, każde ich załamanie, fr. rampe, nie więcej jak 8 stopni zajmować powinno; długość najniższa stopnia

przyjęta jest na 1^m, 3. Dla szerokości stopnia, używa się zwykle téj zasady, iżby wysokość jego dwa razy wzięta i dodana do jego szerokości, wynosiły razem 24 cale, czyli około 63 centym. Gdy szczupłość miejsca niedozwala należytego rozwinięcia schodów, wtedy z konieczności, w miejscach podestów, daje się po kilka stopni wachlarzowych. Schody prowadzące na poddasze, winny być ogniotrwałe. Co do ustroju, bywają schody zwykle proste z załamaniem tylko na podestach, albo kręcone, kręte, n. Wendeltreppe, Schneckenstiege, fr. escalier à vis, które albo są z pełnym rdzeniem, n. Spindelstiege, fr. à noyan, albo z rdzeniem pustym, n. Hohltreppen, fr. à noyan vide. Piękne, z kamienia wyrobione, kręte schody, podwójne, prowadzą na wieżę przy kościele S. Maurycego w Ołomuńcu. Do schodów każdego rodzaju należą odpowiednie poręcze, i należyte oświetlenie; zob. klatka.

Schody; w wykopach znaczniejszych, jak np. dla przeprowadzenia drogi, obcinają się ich ściany pochyle w schody, dla zapobieżenia, aby się z nich ziemia, lub darnina nieobsuwała. Zob. także berma.

Ściana, ny; n. Wand; fr. pan, paroi; lit. sieną; w budownictwie nazwa ta używa się w dwojakiem znaczeniu: nazywamy bowiem ścianą część budowy z muru lub z drzewa, nad naziom wzniesioną, lub w ziemię zagłębioną, w pewnej szerokości i grubości, i wraz z drugimi częściami przestrzeni obejmującą; zowie się ściana zewnętrzną, lub wewnętrzną czyli przegrodową. Albo wyraz ściana oznacza tylko powierzebną ścianę, czyli jedną jej stronę, jak ściana czelna budowli, fr. parement. Scianami téż nazywają boczne części, płaskie lub krzywe jakiego sprzętu, lub naczynia, np.: ściany szafy, skrzyni, ściana kotła, i t. p.

Ścieszka, ki; n. Fusssteig, Pfad; fr. sentier; lit. takas; droga dla pieszych, w ogrodzie, parku, i t. p.

Ścieżka; wyraz błędnie wywiedziony z mylnego pojęcia znaczenia ościeży.

Scyzoryk, ka; n. Federmesser; fr. canif; nożyk do zastrugiwania pióra lub ołówka.

Sekunda, dy; n. Sekunde; fr. seconde; w Geom. okrąg koła dzieli się na 360 części równych, zwanych stopniami; 1 stopień

mieści w sobie 60 minut, a 1 minuta 60 sekund. Sekunda czasu = $\frac{1}{60}$ minuty, albo minuta czasu mieści w sobie 60 sekund.

Selenit, tu; n. Blättergips; fr. sélénite; odmiana gipsu kopalnego, dająca się łupać na cienkie, przejrzyste blaszki: służy do tychże użytków, co gips w bryłach.

Seler, ra; n. Eppich, Sellerie; fr. ache, cèleri; bot. apium; rodzaj rośliny, której liście naśladowane w rzeźbionych zdobinach, mianowicie francusko-gotyckich.

Sepija, pii; n. Sepie; fr. brun de sèche, sépia; farba brunatna otrzymywana z mięczaka morskiego zwanego sepiją.

Serce, ca; n. Klöpfel, Klöppel; fr. battant; w dzwonie sztuka żelaza z uchem u góry do zawieszenia, i dwoma guzami u dołu do uderzania w dzwon.

Serpentyn, nu; n. Serpentinfels, Ophiolithe; fr. ophiolithe; skalina utworu wulkanicznego, złożona z magnezyi i kwasu krzemionkowego, zielonej barwy w rozmaitych odcieniach, często w brunatną przechodzącej. Znajduje się w Saksonii, w Czechach, Węgrzech, Tyrolu i wielu innych krajach. Służy do tych wszystkich co i marmór wyrobów, a jest lżejszym i trwalszym od niego.

Serwaser, ru; zob. kwas saletrowy.

Sfinks, sa; n. Sphinx, Sphinge; fr. sphinx; potwór mitologiczny w postaci lwa z głową i piersiami kobiety; przed świątyniami egipskimi przedstawiany w rzeźbie jako godło urodzajności ziemi; u Greków był godłem tajemnic, i zagadkowych przepowiedni.

Sgraffito; wyraz włoski, n. Sgraffitomalerei; fr. manière égratignée; rodzaj zdobienia ścian stósownie do tego celu tynkowanych, wydrapywaniem na ciemniejszej wierzchniej powłoce, obrazów; robota długiego bardzo czasu wymagająca, we Włoszech, a szczególnie w Florencyi od bardzo dawna w użyciu będąca.

Siarka, ki; n. Schwefel; fr. soufre; lit. sera; kopalina powszechnie znana, wielorakiego użycia w rękodzielach i fabrykach, tak sama jak i w połączeniu z innemi ciałami, wchodzi bowiem w skład kwasu siarkowego, cynobru, złotołusku, i t. p.

Siąg, ga; albo siąga, gi; leśna miara objętości, oznaczająca wielkość stosu drewna na opał, mającego 6 stóp szerokości, tyleż wysokości, a 3 stopy długości.

Sieć, ci; n. Netz; fr. canevas; w miernictwie sieć trygonometryczna, z połączenia na płaszczyźnie trójkątów, których boki i kąty przez wymiar i rachunek oznaczone zostały.

Sieć geograficzna, tworzy się z nakręślenia prostych lub krzywych wyrażających południki i równoleżniki z niemi się przecinające na karcie geograficznój: sieć taka jest tylko przybliżonym obrazem odpowiedniej sieci na globie czyli na kuli ziemskiej, gdyż powierzchnia kuli jest nierozwijalną.

Sieczka, ki; n. Häcksel, Häckerling; fr. paille hachée; słoma drobno krajana, używana do polep glinianych.

Sieczkarnia, ni; n. Häckselschneide, Häckselbank, Häcksellade; fr. hache-paille, hachoir; maszyna do rżnięcia słomy na sieczkę.

Sieczna, néj; n. Secante; fr. sécante; w Geom. każda prosta przecinająca krzywą. Sieczna trygonometryczna, łac. secans, jest prostą długości ograniczonój, zawartą między wierzchołkiem kąta danego, a styczną trygonometryczną do tegoż kąta należącą.

Siekiéra, ry; n. Axt; fr. hache, cognée; lit. kirwis; znane powszechnie żelazne narzędzie do rąbania i łupania drew używane.

Sień, ni; n. Flur; fr. vestibule; lit. priesenis; pomieszczenie, z którego rozchodzą się wnijsčia do innych części domu.

Sierdzień, nia; n. Protznagel; fr. cheville ouvrière; sztuka żelaza u wozu, podobna do sworznia, lecz w tém różna, iż niespaja ściśle jak tamten, lecz części nim połączone, wolno i z osobna poruszać się mogą.

Siérp, pa; n. Sichel; fr. faucille; lit. piantuwas; znane żniwiarskie narzędzie; godło Cerery.

Siestrzan, na; n. Unterbalken, Träger; fr. poutre maitresse; belka gruba, na której inne środkami swemi spoczywają: zwana także stragarzem, albo bierzmem.

Sikawka, ki; n. Feuerspritze; fr. pompe à feu; pumpa tłocząca, z należącemi do niej przyborami, do gaszenia pożaru przyrządzona.

Silnia, ni; zob. machina.

Siła, ły; n. Kraft; fr. force; działanie przeciw oporowi; siła objawia się przez skutek: rozróżnia się: siła ciężkości, n. Schwere; fr. pesanteur; skutkiem której jest spadanie, czyli dążenie wszystkich ciał ziemskich ku środkowi ziemi; siła

poruszająca, n. bewegende Kraft; fr. force motrice, jaką jest siła ludzka, zwierzęca, siła wody, pary, wiatru; siła odśrodkowa, n. Centrifugalkraft; fr. force centrifuge, usuwająca ciało w ruchu obrotowym zostające oderwać od środka jego obrotu, i t. d. Gdy kilka sił działa na jeden punkt, powstaje siła wypadkowa, fr. force resultante.

Siła konia, n. Pferdekraft; fr. cheval vapeur; ocenia się zwykle na 75 kilogrammów, to jest równa sile, jakoby zdolną była 75 kilogramów podnieść do wysokości jednego metra, w jednej sekundzie czasu.

Siłomierz, rza; n. Dynamometer, Kräftermesser; fr. dynamomètre; przyrząd do oceniania wielkości sił.

Sito, ta; n. Haarsieb; fr. sas, crible; lit. sietas; tkanka z włosa końskiego, naciągnięta na łubiu, podobnie jak w przetaku; służy do przesiewania materyjłów mialko sproszkowanych, jak gips, farby rozmaite, i t. p.

Skala, li; zob. podziałka.

Skale, la; wyrazem tym górale nasi oznaczają skalę, gdy chcą odróżnić ją od innej pod względem jej rodzaju, np. skale jarcowe; zob. skalina.

Skalina, ny; n. Felsart, Gestein; fr. roche; ciało kopalne w wielkich złogach w naturze znajdujące się, gdy jest uważane pod względem składu i rozmaitych własności mineralogicznych, np. skalina granitowa, piaskowa, wapienna, i t. p.; zob. skale.

Skała, ły; n. Felsen; fr. roc, rocher; lit. uoła; wielka masa kamienista, bez względu na jej rodzaj uważana; zowie się litą, n. massiv, fr. massif, gdy nieokazuje wyraźnych pokładów warstwowych, lecz przedstawia się jakby ulana. Skały odosobnione, bałwaniaste, zowią boldami.

Skałka, ki; n. Feuerstein; fr. pierre à fusil; kawałek krzemienia, używany do strzelby polnej lub do krzesania ognia.

Skarbiec, skarbeca; n. Schatzkammer; fr. trésor; w kościele pomieszczenie sklepione, z żelaznymi drzwiami, kratami w oknach i kamienną posadzką, przeznaczone na przechowywanie kosztownych naczyń, przyborów obrzędowych i pamiątkowych zabytków.

Skarpa, py; n. Abdachung, Böschung; fr. éscarpe; ściana muru lub ziemi, pochyła względem poziomu.

Skazówka, ki; n. Zeiger; fr. aiguille; igła ruchoma, która w jakim przyrządzie, mającym podziały, wskazuje godziny, stopnie, i t. p.

Šklarnia, ni; zob. oranżeryja.

Šklarz, rza; n. Glaser; fr. vitrier; lit. stiklinikas; rzemieślnik trudniący się oškleniem okien, latarni i t. p.

Šklepienie, nia; n. Gewölbe; fr. voûte; łac. testudo, fornix, camara; lit. sujunga, sklepas; trwałe nakrycie miejsca w budowlu, zrobione z kamienia lub cegły, wsparte na ścianach, filarach, kolumnach. Kamienie składające sklepienie zowią się z w o r n i k a m i, z których najwyżej umieszczony i zamykający sklepienie nazywa się z a w o r n i k i e m, albo k l u c z e m s k l e p i e n i a. Powierzchnia wewnętrzna sklepienia zowie się jego podniebieniem, zewnętrzna n i c a m i. Šklepienia rozróżniamy na pojedyncze, gdy ma za podniebienie jedną tylko powierzchnię, i na złożone, gdy to z kilku powierzchni się składa.

W każdym sklepieniu w ogólności, są do uważania: opory, napięcie, podniebienie, nice, pachy, spojnice, zworniki, zawornik, żebra i poły, o których na swoich miejscach mówimy.

Šklepienia pojedyncze, według rozmaitości powierzchni krzywych użytych za podniebienie podajemy w następującym porządku:

1. Šklepienie płaskie, fr. plate-bande, gdy za podniebienie ma płaszczyznę; używane tylko w ościeżach.

2. Šklepienie obłe, n. Tonnengewölbe, Kufengewölbe; fr. voûte cylindrique, en tonnelle, berceau, mylnie beczkowóm nazywane, jego bowiem podniebienie jest powierzchnią rozwijalną, w beczce zaś, obrotową; sklepienie obłe bywa poziome, albo pochyłe, n. steigende, fr. descente, jak nad schodami, te zaś gdy prowadzą do piwnicy, sklepienie nazywają szyją piwniczną, n. Kellerhals, fr. descente de cave.

3. Šklepienie stożkowe, n. Kögelgewölbe, fr. voûte conique, trompe, ma za podniebienie stożek, zwornik przy wierzchołku stożka zowie się kozubkiem, fr. trompillon; który albo jest wklęsły, albo ucięty i tworzy wtedy dno płaskie. Šklepienie stożkowe bywa stojące, to jest z osią pionową, albo leżące, gdy oś jego jest poziomą, to zaś bywa ucięte czyli strzelnicze, n. horizontales Kegelgewölbe, fr. voûte en canonnière, gdy nakrywa oścież nawylót w murze;

albo wreszcie sklepienie ościeżne, n. Laibungsbogen, fr. arrière voussure, podobne do poprzedzającego, lecz z osią stożka pochyłą względem poziomemu.

4. Sklepienie stożkowate, albo kozub stożkowaty; fr. trompe conoïde, gdy ma za podniebienie powierzchnię wichrowatą o dwóch wodzących, z warunkiem równoległości rodzących do płaszczyzny poziomój.

5. Sklepienie ukośne zwane krowie rogi, fr. voûte à cornes de vache, mające za podniebienie powierzchnię wichrowatą o trzech wodzących, z których dwie krzywe na rzucie pionowym przedstawiają podobieństwo do rogów, stykających się z sobą kończynami: używa się w zasklepianiu mostów ukośnych i przejść takichże.

6. Sklepienie ościeżne wichrowate; fr. arrière voussure gauche; w ościeży drzwi lub okna, mające za podniebienie powierzchnię o trzech wodzących, z których jedna krzywa leży na ścianie muru, i stanowi razem zewnętrzną krawędź ościeżyny, druga również krzywa leży na pionowej płaszczyźnie przyłgi, a trzecia jest prostą poziomą, prostopadłą do ściany muru. Dwie są główne odmiany sklepień tego rodzaju, jedna zwana sklepieniem marsylskim, fr. arrière voussure de Marseille, gdy rzeczony dwie krzywe wodzące są łukami kół, różnych promieni, druga odmiana w tém różna od pierwszej, że zamiast wodzącej łukowatej na ścianie muru, użytą jest prosta pozioma, a sklepienie takie nazywa się monpezulańskim, fr. arrière voussure de Montpellier.

7. Sklepienie helisoidalne, albo ślimakowate; fr. voûte en helicoïde, voûte en limaçon, mające za podniebienie helisoidę wichrowatą kołową lub eliptyczną; używa się pod schody kamienne kręte, gdzie każdy stopień jest razem zwornikiem tego sklepienia; jako przykład możemy wskazać schody, prowadzące do kaplicy św. Pawła, przy kościele N. P. Maryi w Krakowie.

8. Sklepienie kuliste; n. Kuppel, Dom; fr. voûte sphérique, voûte en dôme, ma półkulę za podniebienie. Gdy miejsce między ścianami cztériema, kwadrat za rzut poziomy mające, nakryjemy półkulą, której średnica równa jest prze-

13. Sklepienie helisoidalne św. Idziego; n. Spindelgewölbe; fr. vis Saint-Gilles, voûte sur le noyau; ma za podniebienie helisoidę, utworzoną ruchem krzywój płaskiej posuwającej się po danój helisie w ten sposób, iż kaźden jój punkt tworzy podobną helisę w przestrzeni. Używa się do nakrycia schodów krętych.

14. Sklepienie elipsoidalne, fr. voûte en éllipsoïde à trois axes; ma za podniebienie powierzchnię elipsoidy trójwymiarowej. Sale z takiem sklepieniem są akustyczne.

Sklepienia złożone:

15. Sklepienie krzyżowe, n. Kreuzgewölbe; fr. voûte d'arête; gdy dwa sklepienia obłe, poziome, równej wysokości, przecinają się z sobą w taki sposób, iż tworzą dwie wyskakujące z ich podniebień, krzyżujące się krawężnice, jak to zwykle w krążgankach widzieć można.

16. Sklepienie wylotowe; n. Ohrgewölbe, Kappengewölbe; fr. voûte à lunettes, voûte à chapes; różni się od poprzedzającego tém, że z dwóch spotykających się obłych sklepień, jedno jest niższém od drugiego, a wtedy krawężnice niekrzyżują się z sobą, i mają podwójną krzywiznę: podniebienia niższego sklepienia zowią się wtedy wylotami, n. Kappen, Ohre; fr. lunettes.

17. Sklepienie klasztorne, n. Haubengewölbe, Klostersgewölbe, Walmgewölbe; fr. voûte en arc de doître; tworzy się, gdy sklepienia obłe jednakowych wysokości, przecinając się z sobą, wydają krawężnice wklęsłe krzyżujące się w najwyższym punkcie podniebienia.

18. Sklepienie nieckowate, n. Muldengewölbe; fr. berceau à pans coupés; ma podniebienie obłe, poziome, podłużne, w końcach połami trójkątnymi, również obłemi zamknięte: krawężnice wklęsłe, są krzywemi płaskiemi. Sklepienia tego rodzaju często w arabskich budowlach używano.

19. Sklepienie zwierciadłowe; n. Spiegelgewölbe; fr. plafond de pierre; różni się tém od klasztornego, iż u góry jest płaszczyzną poziomą uciętą, a otwór stąd powstały, jest płasko zasklepiony.

20. Sklepienie gotyckie, n. gotisches Gewölbe, Spitzbogengewölbe; fr. voûte gotique, voûte d'ogive; złożone

jest z wielu poł, poprzedzielanych krawężnicami wyskakującymi z podniebienia, i zwykle żebra gzymsowane mającemi.

Ze względu na rozmaite rodzaje ich zdobienia, przybierają sklepienia nazwy:

21. Sklepienie zatłoczone, n. Fachwerksgewölbe; fr. voûte en compartiments, gdy ma podniebienie ramami gzymsowanymi podzielone na zatłoki, których tła mają rozety lub inne zdobiny rzeźbione albo malowane, jak to bywa w kopułach stylu odrodzenia.

22. Sklepienie żebrowe; n. Rippengewölbe, Netzgewölbe; fr. voûte à nervures; gdy sklepienie gotyckie oprócz głównych żeber, od filaru do zawornika prowadzonych, ma jeszcze dodane poboczne żebra dla ozdoby.

23. Sklepienie sopleńcowe, n. Stalaktitengewölbe, orientalische Gewölbe; w stylach wschodnich sklepienie złożone w kształcie gotyckich bywają zdobione drobnymi zagłębieniami i wiszącymi nakształt sopli wypustkami.

Sklepówka, ki; n. Keilziegel; fr. brique en coin; cegła klinowata, do sklepień używana.

Śkliwo, wa; zob. polewa.

Śkło, szkła, szkło; n. Glas; fr. verre; lit. stiklas; ciało utworzone ze stopienia krzemionki z potażem, czyli zwykle piasku czystego z popiołem roślinnym; rozmaite barwy nadają się wyrobom szklanym, przez dodanie części metalicznych w topieniu.

Śkło wodne; n. Wasserglas; fr. verre soluble; w skutek odmiennego stosunku części składowych, roztwarza się w wodzie: używane jako powłoka dachów, ścian, i wyrobów drewnianych lub z miękiego kamienia.

Skobel, bla; n. Riegelhaken, Haspe; fr. verterelle; lit. prabajus; kawałek pręta żelaznego, zgięty, którego końce wbijają się w odrzwia, dla zaczepiania wrzeciędza i zawieszenia kłotki.

Skopek, pka, lub skopiec, pca; n. Wasserkelle, Gelte; fr. baquet; naczynie drewniane z uchem do ujęcia, opasane obręczami, do czerpania wody i zapraw przy murowaniu.

Skorupa, py; n. Scherbe; fr. bousin, croute; na ciosach dostarczanych z łomu, bywa powłoka warstwowata czyli skorupa

mniej lub więcej gruba, a miększa od samego kamienia, który przy obrabianiu należy zupełnie z niej ogołocić.

Skorupa jaja, albo łupina, n. Eierschale; fr. coque; naśladowaną bywa przy zdobieniu zwaną jajownikiem, w stylach starożytnych i romańskim.

Skorusza, szy; zob. jarząb.

Skos, su, albo ukos; n. Schräge; fr. biseau; zacięcie pod kątem ostrym; stąd skośny, ukośny, n. schräg; fr. en biseau, biais.

Skotnica, cy, albo wygon, nu; n. Trift, Treibweg, Viehweg; droga we wsi, którą się bydło na paszę wygania.

Skówka, ki; n. Reif, Beschläge; fr. frette, virole; szeroka obrączka metalowa, w kształcie kawałka rury, wbita na trzonek noża, dłuta, pilnika, aby się nierozłupał przy używaniu.

Skrawężyć; n. abfasern, abkanten, abgraten, bestossen; fr. émousser, chanfreiner, écorner; zebrać ostre krawędzie w wyrobach z drzewa, kamienia lub metalu.

Skręt, tu; n. Kröpfing, Krümmling; krzywa sztuka drzewa lub kamienia, jako część szaragów w schodach na ich zagięciu lub załamaniu.

Skrobacz, cza; n. Schrobhubel; fr. riflard; hebel do cheblowania drzewa z grubsza. Skrobaczem także, n. Schabeisen, zowią narzędzie żelazne, płaskie jak nóż, w obu końcach nieco zgięte i z obu stron w brzegach ząbkowane, używane przez rzeźbiarzy do oskrabywania miękkich wyrobów kamiennych lub gipsowych. Złotnicy i bronzownicy podobnie skrobacza używają, który zowią szabrem: jestto żelazko w trzonek osadzone, zaostrzone w końcu, trójgraniaste z ostremi krawędziami, do oskrabywania powierzchni wyrobów z metalu.

Skrzydło, dla; n. Nebenflügel; fr. pavillon; przy większej budowli należąca do niej mniejsza przybudowana, lub osobna. Skrzydło drzwi, okna, n. Thürflügel, Fensterflügel; fr. battant, vantail, część tychże osobno otwierać się mogąca.

Skrzynia, ni; n. Kasten, Senkkasten; fr. caisse, caisson; dla murowania filaru mostowego w wodzie, buduje się skrzynia z forszków szczelnie spojonych, z dnem na hakach do ścian jej przypiętym. Po wyprowadzeniu muru w skrzyni nad wodę i osadzeniu się tegoż wraz ze skrzynią na fundamencie podwodnym, odczepiają się ode dna ściany skrzyni, dla pod-

bnegoż jój użycia do innych filarów, dno zaś pod murem na ruszcie fundamentowym pozostaje.

Skrzynia studzienna, n. Brunnenkasten; przy pogłębianiu studni z drewnianą cembrzyną, lub dla odziania ścian pierwszej cembrzyny u dna studni w celu jój umocnienia, wbija się w nią druga o zmniejszonych wymiarach, zwana skrzynią.

Skrzynia pytłowa, n. Beutelkasten; we młynie skrzynia, do której się mąka zbiera.

Skrzynka, ki; zob. korczyzna.

Skrzyp, piu; n. Schachtelbalm; fr. prèle, quene de cheval; bot. equisetum arvense, zwany także chwoszczką, roślina u nas dzika, której łodyga używa się do gładzenia wyrobów drewnianych.

Skurcz, czu; n. Verkürzung; fr. raccourci; w malarstwie mówi się o figurze ludzkiej, lub jakiej części téjże, iż jest w skurczu przedstawiona, gdy ma niektóre umiary w skróceniu wydane, jak to się zwykle robi na sufitach, lub na sklepieniach.

Ślad, du; fr. trace; w Geom. prosta lub krzywa, wynikająca z przecięcia się jakiejbądź powierzchni z płaszczyzną rzutów; odróżnia się ślad poziomy i ślad pi nowy.

Ślenie, nia; n. Dachfirst, Firsträhm; fr. faitage; w stodole niemającej krzesła pod dach, wkopują się wzdłuż niej w połowie jój szerokości wysokie słupy widłowato u góry zakończone, sochami zwane, a na tychże widelkach cienka sztuka drzewa, pozioma, przytwierdzona nazywa się ślenieniem i służy do oparcia na niej górnych końców krokiew.

Ślepy, pa, pe; n. blind; fr. dissimulé, faux, feint; udane drzwi, okno, podłoga pod posadzkę, stolarszczyzna mająca się odziać fornerem, i t. p.

Ślimacznica, cy; zob. zwój.

Śliwa, wy; n. Pflaumenbaum, Zwetschenbaum; fr. prunier; śliwina używana bywa na wyroby stolarskie i tokarskie, wymaga powolnego schnięcia.

Ślusak, ka; n. Schlossriegel; fr. pêne; sztuka żelaza w zamku, która za obrotem klucza wysuwa się lub chowa.

Ślusarnia, ni; pracownia ślusarska.

Ślusarz, rza, zamecznik; n. Schlosser; fr. serrurier; rzemieślnik trudniący się wyrabianiem zamków, krat, okucia drzwi, okien i t. p.

- Śluza**, zy; n. Schleuse; fr. écluse; gdy w rzęce lub kanale spławnym napotyka się przeszkody, dla których spław jest niemożliwym, jak np. połączenie dwóch łożysk o nierównych wysokościach zwierciadeł wody, wtedy zaradza się potrzebie przez zbudowanie śluzy, która rozmaitego bywa ustroju. Zwykle używana śluza izdebna, n. Fangsschleuse, Kamerschleuse; fr. écluse à chambre, składa się z trzech części, to jest dopływowej z wrotami górnymi, n. Oberthor; fr. porte d'amont, z izby czyli komory, i z części odpływowej z wrotami dolnymi, n. Flutthor; fr. porte d'aval, porte de mouille.
- Śłodownia**, ni, albo mieleuch, ozdowia, n. Malzdarre; fr. touraille; jest pomieszczenie w browarze, murowane, w którym się sól wyrabia; mieści w sobie kadzie do zalewania zboża na sól, i piec do prażenia i do wysuszenia słołu.
- Ślój**, słoju; n. Flader, Maser; fr. madrure; nazywamy w drzewie te rozmaicie pokrzywione i poplątane z sobą włókna, szczególnie w odziomkach i korzeniach, które w wyrobach stolarskich dodają piękności ich powierzchni. Zwykle z takiego słoju drzewa, n. Maserholz; fr. bois madré, wyrabiają się fornery; z naszych drzew krajowych klon i brzoza najczęściej takiego materiału dostarczają. W marmórach także podobne rysy zowią słojami.
- Śłoma**, my; n. Stroh; fr. paille; lit. siandaj; służy do wielu użyczków w budownictwie wiejskim, tak prosta czyli kłoc, jak i miérzwa; na poszycie dachu używa się zwykle kłoci żytniej.
- Śłomianka**, ki; n. Strohmatte; plecionka ze słomy, używa się do osłony ścian szklanych w cieplarniach.
- Śłoniowa kość**; zob. kość.
- Śłup**, pa; n. Säule, Lampenstock, Lampenträger; fr. poteau, lampadaire; kłoda drzewa obła lub graniasto obrobiona, użyta do pionowego podparcia innych sztuk w budowlu; także osobna służy pod latarnię, gołębnik i t. p.
- Śłupek**, pka; n. Stuhlsäule, Dachstuhlsäule; fr. poteau; każda sztuka drzewa pionowo stojąca w krześle dachu. Śłupkiem także, n. Geländerdocke, zowie się w schodach pionowa sztuka drzewa lub kamienia, w którą koniec poręczy jest wpuszczony.
- Śłupiec**, pea; n. Säulenschaft; fr. fût; wyrazem tym oznaczamy część obła kolumny, między jej bazą a kapitelem. Śłupce

w kolumnach, w kształcie skręconej liny są sprzecznosciami przeznaczeni kolumny, jako podpora uważanej.

Służebność, ści; n. Baurecht, Servitut; fr. servitude; prawo służące budowlom lub obszarom sąsiednim, pod względem wspólności murów, dawania okien, ścieku z dachów, odpływów kanałowych, i t. p.; fr. héberge, oznacza wysokość do jakiej sąsiad nabywa wspólności muru granicznego.

Smak, ku; n. Geschmack; fr. goût; w dziełach sztuki oznacza zgodność pojedynczych części z całością, a całości z pięknosciami, okazałością i doskonałością.

Smalta, ty; n. Smalte; fr. cendre-bleue; szkło zabarwione kobaltem i w mialkim proszku jako farba błękitna używane w malowaniu olejnym, woskowym, równie jak wodnym i pastelowym.

Śmietnik, ka; n. Kehrichtgrube; przy budowlach mieszkalnych dół wymurowany w podwórzu na tymczasowe składanie suchych śmieci.

Śmiga, gi; n. Schmiege; fr. beveau, sauterelle, fause équerre; węgielnica składana pod kątem mogącym się zmieniać według potrzeby, używana u cieśli, stolarzy, kamieniarzy.

Smocza krew; n. Drachenblut; fr. sang de dragon; sok z drzew rodzajów dracaena, pterocarpus i innych, używany w malarstwie podobnie jak laka.

Smoczek, czka; albo lewarek; n. Heber; fr. siphon; rurka zagięta pod jakim bądź, zwykle ostrym kątem, z ramionami nierówniej długości, w obu końcach otwarta i ssawką na zgięciu opatrzona; służy do ściągania cieczy z jednego naczynia nieruchomego, do drugiego niżej podstawionego.

Smok, ka; n. Drache; fr. dragon; potwór zwierzęcy w rzeźbach architektonicznych wielorako używany, mianowicie w budowlach chińskich, amerykańskich dawnych i romańskich. Także jako godło w obrazach Św. Józefa, Św. Małgorzaty i wielu innych.

Smolarnia, ni; n. Pechhütte; fr. poïsserie; piec do wyrabiania smoły.

Smoła, ły; n. Pech; fr. poix; lit. sukaj; ciecz żywiczna, mniej lub więcej zgęszczona, zapalna, otrzymana przez destylacją suchą z drzew choiniastych, a szczególniej z sosny; rzadsza nazywa się mazią, gęsta smołą szewską; używa się przy wyrobach trybowanych złotniczych i bronzowniczych.

Smołowiec, wca; n. Erdherz; fr. bitume; smoła ziemna, ciało żywiczne, znajdujące się w ziemi, w rozmaitym stopniu gęstości;

ciekły, pływający na wodzie, znany u nas na podgórzu karpakiem pod nazwą ropy, albo oleju skalnego, fr. bitume liquide, poczęści lotny, i dlatego z daleka nawet zapalający się od płomienia, przez destylacją wydaje naftę, a pozostałość pod nazwą mazi ziemnej, n. Bergtheer; fr. goudron minéral, służy do tego samego użytku, co maź roślinna; w stanie stałym, n. Erdpech; fr. bitume solide, zowie się asfaltem.

Smrek, ka; zob. świrk.

Smyczek, czka; n. Drehbogen, Bohrbogen; fr. archet; prętek giętki z fiszbinu, trzciny, stali, z przytwierdzoną doń struną z jelita lub włosia końskiego, służący do obracania rolki czyli bloczka, osadzonego na borze, do wiercenia nim dziur w metalu, do obtaczania wyrobów złotniczych, zegarmistrzowskich, i t. p.

Śniedź, dzi; n. Kupferrost; fr. rouille de cuivre; powłoka zielona, tworząca się przez czas na powierzchni miedzi, lub miedzaków, w których skład miedź wchodzi, jak bronz, śpiz i inne. Śniedź starożytną nazywają patyną; n. Patina; fr. patine; łac. aerugo nobilis.

Snoza, zy; zawłoka drewniana w jarzmie wołowém.

Snycerska robota; n. Schnitzwerk, Holzbildhauerei; fr. sculpture en bois; dzieło rzeźbiarskie z drzewa.

Snycerz, rza; zob. rzeźbiarz.

Soboty, bot, pl.; zob. podścienie.

Socha, chy; n. Gabelholz; fr. pieu fourchu; sztuka drzewa w końcu widłowata, jakich się w budowaniu stodół używa. Zob. ślemie.

Soczewka, ki; n. Linse, Brennglas; fr. lentille, loupe; szkło okrągłe, z obu stron wypukłe, lub wklęsłe, albo z jednej strony wypukłe, z drugiej wklęsłe, czyli wypukło-wklęsłe, fr. convexe-concave, używane do lunet, teleskopów, mikroskopów, okularów, i t. d.

Sokora, ry; zwana także topolą nadwiślańską albo jabrzębem; n. schwarze Pappel; bot. populus nigra; drzewo pierwszej wielkości, dla pięknego słoju na wyroby stolarskie poszukiwane.

Sól, soli; n. Salz; fr. sel; w Chem. ogólna nazwa każdego połączenia kwasu z zasadą. Sól kuchenna, n. Kochsalz; fr. sel commun; lit. druska; używa się do skliwa na wyrobach garncarskich, w fabrykach szkła i innych.

Sól amonijacka; zob. salmijak.

Solidometryja, tryi; fr. solidométrie; część Geometrii obejmująca naukę o ciałach geometrycznych.

Sopleniec, pleńca; n. Stalaktit; fr. stalactyte; w jaskiniach wapienistych, wiszące u ich sklepień twory kończate, nakształt sopli lodu, zowiemy sopleńcami, których się używa do zdobienia sztucznych jaskiń w parkach i ogrodach. Sklepienia w stylach wschodnich bywają zdobione sopleńcami z kamienia naśladowanemi.

Sosna, ny; n. Kiefer, Föhre; fr. pin; lit. puszis, žandas; bot. pinus sylvestris; drzewo powszechnie znane, w budowlach jedno z najtrwalszych, w suchem bowiem utrzymaniu, kilka wieków przetrwać może.

Sowa, wy; n. Eule; fr. hibou; lit. peleda; jako godło mądrości umieszczana bywa przy Minerwie.

Spadek, dku, albo spadzistość, pochył; n. Abfall, Abhang, Gefälle, Neigung; fr. chute, inclinaison, pente, déclivité; pochyłość jakiej powierzchni względem poziomu; spadek wody, dachu, spadzistość góry, drogi, i t. p.

Spajacz, cza; n. Zughobel; gatunek hebla.

Spełnienie, nia; zob. ką.

Śpichlerz, rza, albo śpichrz, rza; n. Speicher, Kornhaus, Getreideboden; fr. grénier; budowla na skład zboża w ziarnie; najwłaściwiej murowana, z dachem ogniotrwałym, przewiewna, znacznie nad zewnętrzny naziom podniesiona, piętrowa.

Śpiętrzyć; n. anstauen; fr. hausser; podnieść wodę w rzęce sztucznemi środkami, np. jazem.

Spiralna, néj; zob. wężownica.

Spirytus, su; zob. alkohol.

Śpital, la; n. Hospital, Krankenhaus; fr. hôpital; budowla dla pielęgnowania i leczenia chorych osób.

Śpiż, żu; n. Glockenspeise; fr. airain; zob. bronz.

Śpiżarnia, ni; n. Speisekammer; fr. garde-manger; pomieszczenie na zapasy potrzeb kuchennych; winna być blisko kuchni, niezbyt zimna, w lecie chłodna, ze stósownym przewiewem, z oknami mniej lub więcej ku północy, które siatką drucianą opatrzyć należy, przeciw wciskaniu się owadów.

Splantować; n. einebnen, plauiren; fr. aplanir; wyrównać, nadać płaską powierzchnię nierównemu naziomowi.

Spłowieć; n. abbleichen; fr. palir, blêmir; stracić pierwotną barwę, w skutek działania światła, gazów lub innych przyczyn.

Spływ, wu; próg ciosowy, pochyło na zewnątrz ścięty, i nieco dla okapu wystający ze ściany, w oknie gotyckiem.

Spływek, wka; n. Anlauf; fr. cavet droit; członek architektoniczny mający ćwierć okręgu za przekrój pionowy, u spodu kolumny, z którą razem i ze spodnim krążkiem, z jednej sztuki kamienia bywa wyrabiany; *fig. 82.*

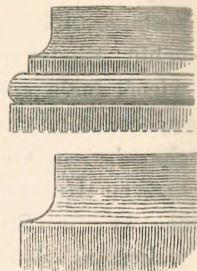

Fig. 82.

Spogrzewać; n. anschweissen; fr. coroyer; dla spojenia dwóch sztuk żelaza kutego, rozgrzewają się ich końce do takiego stopnia, iżby się topić zaczynały; wtedy położone na sobie temiż końcami kują się dla ich połączenia: czynność tę ko- wale spogrzewaniem albo szwajsovaniem nazywają.

Spocina, ny; n. Fuge; fr. joint; w zetknięciu desek, ciosów lub cegieł, tworzą się między nimi szczeliny, zwane spoinami, fugami lub stosugami, które się zapełniają klejem, zaprawą lub kitem: w murze jedne z nich ciągną się poziomo, fr. joints de lit, drugie pionowo, joints montants, i zostawiają się przy murowaniu, w części zewnętrznej próżne, aby narzucony później tynk lepiej się ściany trzymał; w murach zaś nagich dają się spoiny pełne i wygładzane żelazkiem czyli testowane.

Spoiwo, wa; n. Bindemittel; fr. glutinant; w niektórych skalinach dają się widzieć drobne cząstki ziarniste, lub blaszkowate, połączone z sobą odmienném od nich ciałem, które nazywamy spoiwem; tak np. w piaskowcu ziarnka krzemionki spaja masa wapienna, gliniasta lub żelazista; w murze jest spoiwem zaprawa, i t. p.

Spona, ny; n. Holzklammer, Querholz; fr. entre-toise; sztuka drzewa poprzeczna, w kształcie podwójnej kani, wiążąca dwie inne.

Spowiednia, ni; n. Beichtstuhl; fr. confessional; sprzęt w kościele do słuchania spowiedzi.

Sprężyna, ny; n. Feder; fr. ressort; wąski pasek stali, albo drót zgięty w ślimacznice lub w helisę zwinięty, ustępujący pod naciskiem, a wracający do poprzedniego położenia po usunięciu

nacisku; w wyrobaeh ślusarskich, w machinach, w wozach kolei żelaznej, i t. p. używany.

Sprężystość, ści; n. Elasticität; fr. élasticité; własność ciał, pozwalająca im ugiąć się pod działaniem siły, i powracać do pierwszego kształtu po jej ustąpieniu. Ciała mają rozmaity stopień sprężystości i pewne jej granice; gdy te przekroczone zostaną, ciało zmienia kształt, albo ulega złamaniu lub zgnieceniu. Między metalami stal, a między drzewami sosna, najwięcej mają sprężystości.

Sprosa, sy; zob. szczeblina.

Sprycha, chy; n. Speiche; fr. rais, rayon; w kole u wozu, promienie łączące dzwona z piastą, zowią sprychami.

Sprysa, sy; n. Strebe; fr. arbaletrier; sztuka drzewa ukośna w krześle wieszarowem.

Sprzączka, czki; n. Schnalle; fr. boucle; wyrób z metalu w kształcie małej ramki, z dwoma, lub więcej trzpieniami ruchomemi, służący do spięcia, jak np. u pasa rzemiennego, na którym się serce w dzwonie zawieszają.

Spuścić; fr. abaisser; w Geom. mówi się spuścić z punktu prostopadłą do prostej, lub do płaszczyzny.

Spustnica, cy; n. Abfallröhre, Fallrohr; fr. canon de gouttière; rura blaszana, przez którą woda deszczowa z rynny okapowej, na dół spada.

Spuszcz, cza; zob. rubanek.

Srebro, bra; n. Silber; fr. argent; lit. sidabras; metal szlachetny; srebro malarskie, n. Malersilber; fr. argent en feuilles; srebro mozaikowe, n. Musivsilber; fr. argent musif, jest mieszkaniem z cyny, i bizmutu razem stopionych, a po dodaniu rtęci, w żelaznym moździerzu na proszek startym, którego się używa do posrebrzania, malowania, przyrządzenia srebrnego inkaustu, i t. p. w miejsce prawdziwego srebra. Srebro pozłoczone; n. vergoldetes Silber; fr. vermeil; z jakiego bywa ciągniony dróćnik do wyrabiania złotych galonów.

Średnica, cy; n. Durchmesser; fr. diamètre; w Geom. każda prosta, która cieńciwy jakiej krzywój płaskiej, równoległe do siebie, dzieli na połowy: w kole i elipsie każda średnica przechodzi przez ich środki, w paraboli jest równoległą do jej osi.

Średniowieczny, a, e; n. mittelalterlich; fr. du-moyen-âge; wyrazem tym zwykło się oznaczać budowle, pomniki i wszelkie dzieła

sztuki z epoki od upadku państwa rzymskiego, aż do czasu około jedenastego stulecia.

Środek, dka; n. Mittelpunkt; fr. centre; lit. widuris; w Gieom. środkiem prostéj ograniczonéj, jest punkt dzielący ją na dwie równe części; w kole punkt, od którego wszystkie punkta okręgu są jednakowo odległe; w elipsie punkt przecięcia się z sobą obu jéj osi, jest jéj środkiem.

Środek ciężkości; n. Schwerpunkt; fr. centre de gravité; tak nazywa się punkt w ciele, który bezpośrednio lub pośrednio w kierunku pionowym podparty, utrzymuje toż ciało w spoczynku. W budownictwie bardzo ważném jest należyte podparcie środków ciężkości każdéj z osobna części, bez czego te niemogą się utrzymać w równowadze, koniecznéj do zapewnienia ostożności budowli.

Śródosie, sia; fr. corps d'essieu; sztuka drzewa zwykle bukowego lub jesionowa podłużna, graniasta, którój końce obło obro-bione, są osiami u wozu.

Śródwaga, gi; zob. grundwaga, szynwaga.

Śruba, by; n. Schraube; fr. vis; obły kawałek metalu lub drzewa, mający gwint na powierzchni, którym się wkręca w odpowiednią dziurę z gwintem wewnętrznym. Gwint na śrubie bywa prawy, albo lewy. Śruba ku dołowi ścięczona i mająca krok większy niż w zwykłej śrubie, zwana holeśrubą, n. Holzschraube; fr. vis à bois, clou à vis, używa się do wkręcania w drzewo. Śrubą nieskończoną, n. Schraube ohne Ende, fr. vis sans fin, nazywa się zwykła śruba z dużym krokiem, końcami w stałych panewkach umieszczona tak, iż może być obracaną, bez posuwania się w kierunku swéj osi: używaną bywa do nadawania bardzo powolnego ruchu obrotowego kółku, z ukośnemi na obwodzie zębami.

Śruba Archimedes a; n. Archimedische Wasserschnecke; fr. vis hydraulique d'Archimède, éscargot, limace; machina do czerpania wody z niskiego miejsca i wylewania jéj na wyższe; składa się z długiego wałka, mającego w końcach czopy na których się obraca za pomocą korby, i z rury obłój otaczającej tenże wałek w pewnym odstępie, zaś między nimi osadzona jest szczelnie powierzchnia helisoiczna.

Śrubcwenga, gi, niewolka; n. Schraubenzwinge; fr. serre-joint, sergent, étreignoir; rama drewniana mająca trzy boki silne

i śrubę w miejsce czwartego: w nią umieszczają się wyroby drewniane świeżo z sobą sklezione, dla ściśnięcia i pozostawienia ich aż do należytego wyschnięcia kleju.

Śrubczyk, ka; n. Schraubenzieher; fr. tournevis; narzędzie stalowe w kształcie dłótka, w trzonek osadzone, używane do wkręcania i wykręcania śrub głowiastych.

Śrubsztak, ka; zob. imadło.

Staje, ja, albo stajanie, nia; lit. warstas; miara długości drogi, około 220 kroków wynosząca.

Stajnia, ni; n. Pferdestall; fr. écurie; budowla na pomieszczenie koni.

Stal, li, albo ocel; n. Stahl; fr. acier; lit. plenas; metal otrzymujący się z żelaza, przez połączenie z niem węglika; jest twardszą i sprężystszą od żelaza zwykłego, mniej podlega rdzewieniu i przyjmuje hart.

Stala, li; n. Chorsitz, Chorstuhl; fr. stalle; ławka kościelna, jakich szeregi zwykle bywają w nabożni. Zowią je także formami.

Stalagmit, tu; zob. Nakap.

Stalaktyt, tu; zob. sopleńiec.

Stalić; n. stählen; fr. acérer; narzędzia żelazne częściowo nadłożyć stałą przez spogrzanie.

Staloryt, tu; n. Stahlstich; fr. gravure en acier; rycina na płycie stalowej wykonana.

Staro-chrześcijański, albo łatyński styl; n. altchristliche, lateinische Bauweise; fr. architecture chrétienne primaire, style latin. Kiedy pierwotni chrześcijanie w r. dopiero 312 pod opieką Konstantyna W. zajęli po Rzymianach sądowe i handlowe bazyliki na użytek obrządków religijnych, zaczęli też na wzór tychże budować kościoły, ze zmianami lub dodatkami odpowiedniami celowi. Lubo w głównych rysach nowych świątyn pozostały ślady rzymskiego stylu, można jednak aż dotąd w kościołach Rawenny, Rzymu, a nawet aż do Akwisgranu widzieć różnice, głównie następujące: iż należą półkolistę, stoją bezpośrednio na kolumnach, nie zaś jak u Rzymian na osobnych filarach; kapitele i bazy kolumn są wysmuklejsze i stosunkowo wyższe, na kapitelach zaś nagłówki są kostkowe, a nie płaskie; należą u Rzymian gzymosowane, są tu bez gzymosowań. Gdzie użyto kopuł, te są stosunkowo wyższe i wysmuklejsze, niż na budowlach rzymskich; ściany,

podniebienia i posadzki w późniejszych budowlach, są mozaikowane; zdobiny nie są bez znaczenia, lecz symboliczne; liście barszczowe wszędzie tu winnemi, a palmowe kłosami zastąpiono; a wśród tych symboliczne zwierzęta, ptaki, ryby i t. p. poumieszczane. Wieża, mianowicie obła, niema stałego umieszczenia, lecz to z przodu, to z tyłu lub na boku, zwykle zaś osobną budowlę stanowi. Nawy poprzeczne bardzo rzadko się zdarzają; w ścianie czelnej trzy portale, nad niemi niekiedy wielkie okrągłe okno.

Starożytny, na, ne; n. antik, uralt; fr. antique; w budowlach wyraz ten oznacza zwykle styl grecki i rzymski; w ogólności zaś tak nazywamy pomniki i wszelkie zabytki sztuki jakiego-bądź ludu, aż do końca Państwa rzymskiego, czyli do r. 476 po nar. Chr.

Statek wodny; n. Wasserfahrzeug; fr. bateau, navire; budowla służąca do splawu, jak prom, łódź, galar, i t. p.

Statua, tuy; zob. posąg.

Staw, wu; n. Teich; fr. étang; lit. prudas; sztuczny zbiornik wody źródlanej, ciągle dopływającej i odpływającej, otoczony groblą, służący dla utrzymania ryb, i do poruszania machin wodnych.

Stawidło, dła; n. Schütz, Schutzbret; fr. pale, lançoir, vanne; ściana ruchoma z tarcie, zamykająca oścież w upuście jazu, lub przy młynie.

Stawność, ſci; gdy kłoda na cztery granie obrobiona ma poziome położenie, tedy wysokość jej grani pobocznych, czyli pionowych, zowią cieśle stawnością, zaś szerokość grani spodniej lub wierzchniej nazywają kładzią; w belkach np. powałowych, większą jest stawność od kładzi, w podwalinie zaś, murłacie jest przeciwnie.

Stebnik, ka; budowla, w której na zimę umieszczają się ule z pszczołami.

Stelmach, cha; n. Wagner; fr. charron; rzemieślnik wyrabiający wszystkie drewniane części do złożenia wozu potrzebne.

Stelwaga, gi; fr. volée; sztuka drzewa poprzeczna u dyszla, okuta w końcach, na których się orczyki zawieszają.

Stempa, py; n. Pochwerk; fr. bocard, moulin à pilons; lit. piesta; składa się z koryta wyżłobionego i ze stemporów podnoszo-

nych palcami na wale poziomym osadzonemi: służy do tłuczenia rozmaitych materyjałów, lub do obijania z łupin ziarna.

Stempel, pla; n. Stütze; fr. support, chandelle, étauçon, étau; słup drewniany, do czasowego podparcia ściany. Stempel także, n. Bunze; fr. pointal; znaczy słupek stalowy, mający w jednym końcu wyrzeźbioną cyfrę, godło, napis, i t. p. służący do wybijania tychże na metalu, podobneż stemple używane są do bicia monet i medali.

Stempka, ki; zob. gniazdo.

Stempor, ra; n. Stampfer, Pochstempel, Stössel; fr. pilon; sztuka drzewa, w spodzie okuta, pionowa, przy stempie podnoszona i spadająca.

Stempować, albo szałuchować; n. stauchen; fr. refouler; dla nadania większej grubości jakiej sztuce metalu, zagrzewa się ją w ogniu i uderza na kowadło młotkiem w kierunku pionowym a razem prostopadłym do tego, w jakim ją zgrubić chcemy: czynność tę nazywają w rzemiosłach szałuchowaniem.

Step, pu; n. Haide, Heide, Wüste; fr. landes, désert; rozległa równina, bez drzew, bez wody, puszcza.

Stér, ru; n. Steuerruder; fr. gouvernail; lit. rudelis; główne wiosło na statku wodnym.

Stjuk, ku; n. Stuck; fr. stuc; powłoka na mur, ze zwykłej zaprawy wapiennej z dodaniem gipsu i mialko utłuczonego marmóru, zamiast piasku.

Stodoła, ły; n. Scheuer, Scheune; fr. grange; lit. kluonas; budowla w gospodarstwie wiejskiem, na skład zboża w snopkach.

Stóg, stogu; n. Schober; fr. meule; lit. kugis; stós siana lub słomy, ułożony około wysokiej źródzi, zwanój stożyną w kształcie dachu okrągło śpiczastego, i chacholem w wiérzchołku nakrytego, na miejscu otwartém.

Stojak, ka; n. Ständer, Pfahl; fr. poteau; słup w drewnianej ścianie, pionowy, w przycieś u dołu na czop, równie jak w zrab u góry wpuszczony. Stojakami także nazywają długie kije w rusztowaniu; zob. sztandar.

Stok, ku; n. Glacis; fr. glacis; powięrzehnia naziomu pochyło splantowana, przed budowlą na podwyższoném miejscu stojącą, takaż w szt. wojs. przed rowem szancowym. Stokiem téż nazywają źródło czyli krynicę z pod góry wypływającą.

- Stolarszczyzna**, ny; n. Tischlerarbeit; fr. menniserie; wszelki wyrób stolarski.
- Stolarz**, rza; n. Tischler; fr. mennisier; lit. statudajlis; rzemieślnik trudniący się wyrobem stolarszczyzny.
- Stolec**, lea; zob. krzesło.
- Stolik mierniczy**; n. Messtisch; fr. planchette; przyrząd złożony z głowy mającej trzy nogi ruchome i deskę rysunkową, spodem za pomocą śruby do głowy przytwierdzoną, i utrzymującą poziome położenie trzema innymi śrubami. Użycie stolika mierniczego do zdejmowania planów na polu, jest znane i rozpowszechnione.
- Stopa**, py; n. Fuss; fr. pied; miara długości, rozmaita w różnych krajach; 1 stopa wiedeńska = 0^m,31608....., dzieli się na 12 cali; 6 stóp liczy się na 1 sążeń.
- Stopień**, pnia; n. Grad; fr. degré; w Gieom. łuk koła zajmujący $\frac{1}{360}$ część całego okręgu: stopień dzieli się na 60 części równych, zwanych minutami.
- Stopień w budowli; n. Stufe, Trittstufe, Treppenstufe, Fusstritt; fr. marche, marchepied, palière, giron; lit. zinksnis; sztuka drzewa lub kamienia, z jakich się schody składają. Stopień pierwszy, n. Blockstufe; fr. départ, daje się zwykle ciosowy, pełny.
- Stopofunt**, ta; n. Fusspfund; w Mechanice jedność do oceniania siły służąca; znaczy zaś siłę potrzebną do podniesienia jednego funta do wysokości jednej stopy, w czasie jednej sekundy.
- Stosuga**, gi; zob. spoina.
- Stożek**, żka; n. Kegel; fr. cône; w Gieom. rodzaj powierzchni krzywój rozwijalnej.
- Stożyna**, ny; długa sztuka drzewa, pionowo w ziemię wkopana, około której zakłada się stóg siana lub słomy.
- Stragarz**, rza; zob. siostrzan.
- Strażnica**, cy; n. Schilderhaus, Warte; fr. guérite, échauguette; budka dla schrony wartnika lub stróża.
- Strop**, pu; n. Decke; fr. entrevous, plafond; nakrycie pomieszczenia, pułap.
- Strug**, ga; zob. ośnik.
- Struga**, gi; rodzaj statku wodnego na rzekach litewskich.

- Strumień**, nia; n. Strom; fr. fleuve; woda naturalném łozyskiem swoim płynąca.
- Strumyk**, ka; n. Bach; fr. ruisseau; lit. uppelis; mała rzeczka w równinach.
- Strych**, chu; zob. poddasze.
- Strycharz**, rza; n. Ziegelstreicher; fr. briquetier; lit. plitnikas; robotnik przy cegielni, który wyrabia czyli strychuje cegłę.
- Strychulec**, lea; szezeble z cienkich tyczek, pionowe, wyplecione chróstem lub wrzosem i tworzące ściany w lekkich budowlach wiejskich, jak szopy, stodoly i t. p. Z takichże szezebli poprzecznie między belkami powalowymi osadzonych, słomą z gliną wyplecionych robią stropy.
- Strzała**, ły; n. sehr spitzen Thurmdach; fr. aiguille; dach ostrogranny, bardzo wysoki, nakrywający wieżę, zwykle w budowlach gotyckiego stylu.
- Strzałczan**, na; zob. dwuramnik.
- Strzałka**, ki; n. Bogenstich; fr. flèche; w Geom. prosta ograniczonej długości w kole, między środkiem łuku, a środkiem jego cięciwy zawarta.
- Strzecha**, chy; n. Strohdach; fr. chaumière; słomiane pokrycie dachu, poszycie.
- Strzelnica**, cy; n. Schiesscharte; fr. meurtrière, raière, archère; w szt. wojs. otwór wąski w murze zewnętrznym, w baszcie, służący do rzucania pocisków w odpieraniu napaści zewnętrznej.
- Strzemie**, nia; n. Bügel, Hängeisen; fr. étrier; szyna żelazna zgięta dla objęcia belki i zawieszenia jej u pionowej sztuki drzewa w krześle dachowem, zwanój wieszarem.
- Studnia**, ni; n. Brunnen; fr. puits; lit. szullinis; dół w ziemi wybrany i otoczony cembrzyną, dostarczający wody do picia, która się wiadrem lub pumpą wyciąga.
- Studniarz**, rza; n. Brunnenmeister; fr. fontainier; trudniący się budową studzien.
- Styczna**, néj; n. Tangente; fr. tangente; w Geom. prosta nieograniczona, powstająca z przedłużenia na oba końce, nieskończenie małej cząstki jakiej krzywój, którą w téjże cząstce za prostą się uważa: punkt środkowy téjże cząstki nazywa się punktem dotknięcia, n. Berührungspunkt; fr. point de contacte.
- Styczna trygonometryczna kąta, jest długością ograniczoną jego ramionami, a do jednego z nich prostopadłą.

Stycznica, cy; zob. powierzechnia.

Styk, ka, albo kozica; n. Pflugreute; fr. curoir, curon; kij w jednym końcu płasko okuty, którym oracz oczyszcza lemiesz z przylgniętej doń ziemi.

Styl, lu; n. Stil, Baustil; fr. style; w budownictwie rozumiemy znamiona wspólne budowlom jednego ludu, i jednej epoki, lub wykonanym według pomysłu jednego mistrza. Kształcenie się stylu jest nieodłącznem od kształcenia się ludu. Położenie klimatyczne kraju, rodzaj materyjału, pojęcia religijne, stosunki z sąsiednimi ludami, wiele wpływają na sposoby budowania, a następnie i na różnorodność stylów. W ogólności pod względem stylów rozdzielamy zabytki budowlane na przedchrześcijańskie i na pochodzące z czasów po zaprowadzeniu chrystyjanizmu: do pierwszych liczymy: 1) zabytki Ameryki północnej i Ameryki środkowej, to jest dawnych ludów dzisiejszego Meksyku i Peruwii; 2) budowle Egiptu; 3) zabytki Celtów; 4) styl Assyryjczyków, z jego bliskimi u Medów, Persów, Babilonu, Fenicyjan i Izraelitów; 5) wschodnio indyjskie budowle Bramaistów, Dżainistów i Buddaistów; 6) styl Chin i Japonii; 7) styl Grecyi w związku z budową Pelasgów, Etrusków z porządkami swemi i odmianami, jak toskański, dorycki, ioniczny, koryncki, oraz rzymski. Do drugiego działu liczymy: 1) styl arabski z maurytańskim, saraceńskim i mozarabskim; 2) starochrześcijański z ostrogockim; 3) bizantyjski z ormijańskim i serbskim; 4) romański z normandzkim, lombardzkim i Merowingów; 5) gotycki ze swemi odmianami; 6) styl odrodzenia z odmianami, jak włoski, baroko, rokoko; 7) budowle Słowian; 8) budowa szwajcarska. Krótkie wiadomości o tych rozmaitych rodzajach budowania, zob. na swoich miejscach.

Stylisko, ka; n. Stiel; fr. manche; drążek u grabi, u rydla, i innych narzędzi.

Stylizować; n. stilisiren; fr. styliser; zdobiny architektoniczne, jak liście, kwiaty i t. p. naśladowane z natury, bywają zwykle przekształcaniami stosownie do stylu budowli, czyli są wtedy stylizowane.

Stylobata, ty; n. Stylobat; fr. stylobate; cokół ciągły pod kolumnadą.

Subtelny, na, ne; zob. misterny.

- Sufit**, tu; n. Decke; fr. plafond; pułap z cienkich desek poszczepanych, przybitych do belek i odzianych trześcią i zaprawą gipsową.
- Suftowanie**, nia; odzianie podsiębitki lub ściany drewnianej trześcią i zaprawą wapna z gipsem.
- Sumak**, ka; n. Sumach; fr. sumac; bot. rhus; rodzaj drzewa w kilku gatunkach u nas przyswojonego, do robót stolarskich i w farbierstwie używanych.
- Sunieć**, suńca; sztuka grubego bala lub półcizny, jakie poziomo wsuwają się końcami w gary słupów pionowych, dla złożenia z nich ściany budynku, lub parkanu.
- Sur**, ru; pochyłość ścian grobli; gdy ta ma np. 3 łokcie wysokości, u góry jest 4 łokcie szeroka, w spodzie więc 10 łokci, STRUMIEŃSKI powiada: „zawierka ma wtedy łokci 4 a surem zginie łokci 6“.
- Surowiec**, wea; n. Roheisen, Gusseisen; fr. fonte; żelazo lane.
- Surówka**, ki; n. Luftziegel; fr. brique crue; cegła niewypalana, lecz dobrze wysuszona. używana do niskich, zwłaszcza wewnętrznych murów.
- Surówka egiptaska; n. aegyptische Mauerziegel, robioną była z mułu nilowego, a suszono ją przez kilka lat na słońcu.
- Suszarnia**, ni; n. Darre; fr. séchoir, étuve; pomieszczenie ze stósowném ogrzaniem, służące do suszenia ziarna, owoców, i t. p. Zob. także słodownia, osieć.
- Suwak**, ka; n. Dampfschieber; fr. tiroir régulateur; przyrząd w maszynie parowej, który posuwając się naprzemian otwiera i zamyka przystęp pary do cylindra.
- Świadek**, dka; n. Maasshübel, Maasskegel; fr. dame, témoin; kopczyk, jakie przy zbieraniu ziemi w wykopach, plantowaniu, pogłębianiu stawów i t. p. z nienaruszoną górną powierzchnią zostawiać się zwykły, dla wymierzenia objętości wybranej ziemi.
- Światło**, tła; n. Licht; fr. lumière; lit. swiesibe; rozróżnia się naienne czyli słoneczne, którego należyte rozprowadzenie w budowlu jest bardzo ważném, i na sztuczne, jakie się wydobywa z palących się ciał do tego celu użytych. Wyrażenie „w świetle“, n. im Lichten; fr. dans oeuvre, używane bywa na oznaczenie wymiarów wewnętrznych, np. wysokość węgaru w świetle, średnica rury w świetle i t. p.

- Światłocien**, nia; n. Helldunkel; fr. clair-obscur; w rysunku i malowaniu części wypukłe świetlęj się wyrażają, niż wklęsłe; od tego zawisło nadanie przedmiotowi malowanemu potrzebnej okrągłości, a stopnie światła i cienia wskazuje nauka o światłocieniu, jedna z zasadniczych w malarstwie.
- Światłość**, ci; n. Heiligenschein, Schimmer, Strahlenkranz; fr. auréole, gloire, nimbe; wieniec światła, otaczający w obrazach lub rzeźbach, głowę, lub całą figurę osoby świętej; bywa w kształcie świetnej obręczy samej, lub z krzyżem wewnątrz, albo złożona z promieni w okrąg, lub trójkątnie wystrzelających.
- Świątynia**, albo świątynica; n. Tempel; fr. temple; budowla przeznaczona do obrządków religijnych; w chrześcijaństwie zowie się kościołem, cerkwią, lub kaplicą.
- Świder**, dra; n. Bohrer; fr. foret, perçoir, vilebrequin, vrille; lit. grūztas; znane narzędzie do wiercenia dziur w drzewie, które jest prętem żelaznym, mającym w górnym końcu ucho dla przewleczenia rękojeści, a w dolnym ostrze w rozmaity sposób, zwykle w śrubę skręcone, zwane piórem, (zob. to) jak u zwykłego świdra, n. Schneckenbohrer; fr. tarière. Do wykrawania większych dziur, służy wykrawacz, n. Centrumbohrer; fr. à mèche anglaise, zob. także łopień; do przewiercania metali służy bor czyli drył; do sondowania gruntu, świder górniczy, n. Bergbohrer, fr. sonde.
- Świderek**, rka; fr. foret, gibelet; mały, cienki świder.
- Świeca**, cy; n. Läuferuthe; fr. guide, montant; sztuka drzewa pionowo w kafarze stojąca, po której baba wyciąga się i spada.
- Świecznik**, ka; n. Candelaber; fr. guéridon, candélabre; wielki lichfarsz kościelny, często rzeźbą bogato ozdobiony.
- Świérk**, ka, albo smrek; n. Fichte; fr. sapin; bot. pinus picea; drzewo choiniaste, pospolicie u nas w ciesielstwie i na stolarskie wyroby używane.
- Sworzeń**, sworznia; n. Bolzen, Spannnagel; fr. boulon; sztuka żelaza z głową w jednym końcu, z gwintem i mutrą w drugim, służąca do ścisłego związania z sobą drewnianych lub żelaznych wyrobów.
- Sycz**, czy; zob. cówka.
- Sygnal**, łu; dla porozumiewania się służby na drogach żelaznych, przyjęto pewne znaki przesyłane stacyjami za pomocą przyrządów, które rozróżniają na optyczne, akustyczne i elektryczne.

- Sygnatura**, ry; n. Chorglockenthürmchen; fr. lanterne de la sainte clochette; wieżyczka nad dachem kościoła, z dzwonkiem przywołującym na nabożeństwo.
- Syjena**, ny; n. siennische Erde; fr. terre de Siène; pod tą nazwą znana farba żółto rdzawa, używana tak do wodnego jak i do olejnego malowania, jest gliną z niedokwasem żelaza, którą albo surową, albo paloną biorą do użycia.
- Sylweta**, ty; n. Schattenriss, Silhouette; fr. silhouette; wizerunek w profilu, nakrślony według cienia rzuconego.
- Symetryja**, ryi; n. Symmetrie; fr. symétrie; w Geom. zob. równomiar; w Archit. przywoity stosunek części budowli do jej całości.
- Synagoga**, gi; n. Synagoge; fr. synagogue; dom modlitwy u izraelitów, bóżnica.
- Synusoida**, zob. helisa.
- Sypanie się**; zob. osutka.
- Sypialnia**, ni; n. Schlafzimmer; fr. chambre à coucher; pokój sypialny, najwłaściwiej na wschód lub południe okna mający; ścianom daje się zwykle barwę błękitną.
- Systyl**, lu; n. Systyl; fr. systyle; w ijońskim i koryneckim porządku międzysłupie przeszło $1\frac{1}{2}$ do dwóch średnie kolumny wynoszące.
- Szabaśnik**, ka; zob. bękart.
- Szaber**, bru; kamień drobno potłuczony, służący na wierzchnią warstwę drogi bitéj, i do jej utrzymywania. Zob. także skrobacz.
- Szablon**, nu; zob. modła.
- Szachownica**, cy; mówimy o posadzce z płyt kwadratowych, zwykle w dwóch odmiennych barwach naprzemian ułożonych, iż ta dana jest w szachownicę, n. schachbretartig; fr. en échiquier.
- Szachulec**, lea; n. Bohlenwand; ściana w budowlu drewnianéj z suńców złożona, czyli budowana w słupy.
- Szafa**, fy; n. Schrank, Schrein; fr. armoire; lit. siepa; sprzęt wyrobu stolarskiego, do zachowania różnych rzeczy, rozmaicie przyrządzony na ryciny, książki, odzież, w zakrystyi na bieliznę, przybory, sprzęty obrzędowe, kościelne, i t. p.
- Szafarnia**, ni; zob. spizarnia.

- Szaflik**, ka; n. Scheffel; fr. baquet, bassicot; lit. uszetkielis; cebrzyk z dwoma uchami, w którym pomocnicy donoszą zaprawę lub wodę przy murowaniu.
- Szajbka**, ki; n. Schraubenmutterblech; fr. contre-rivure; kawałek blachy przedziurawiony, który się pod mutrę podkłada.
- Szałki**, lek; zob. waga.
- Szałówka**, ki; n. Schalwand; ściana drewniana deskami odziana; także szalówką zwią mularze odzianie tarcicami krążyn pod sklepienie.
- Szałas**, sa; n. Feldhütte; fr. hutte, baraque; lekka drewniana budowla, strzechą nakryta, dla schronienia się ludzi lub bydła przed niepogodą.
- Szamotka**, ki; n. Schamottenstein; fr. brique réfractaire; naczynia muflami zwane, po ich użyciu w hucie, bywają tłuczone i mielone na mąkę, która służy do wyrabiania cegły zwaną szamotką, a używanej do murowania ognisk w piecach rozmaitych.
- Szaniec**, ńca; n. Schanze; fr. fortin; w szt. wojs., nazwa ogólna wału obronnego, złożonego z przedpiersienia i z rowu. Szaniec przedmostowy, n. Brückenkopf; fr. tête de pont; okop do zasłony i obrony mostu.
- Szar**, ru; n. Reihe; fr. rangée; szereg gontów lub dachówek, w dachu obok siebie ułożonych.
- Szaragi**, gów, pl.; n. Treppenwange; fr. limons; w schodach sztuki kamienne lub drewniane z grubych balów, pochyło umieszczone, z zarznięciami w piłę, lub garami poziomymi dla osadzenia stopni.
- Szarwark**, ku; n. Scharwerk; powinność gmin w dostarczaniu ludzi i sprzężaju do budowy lub naprawy dróg gminnych, mostów w tychże, kościołów parafijalnych, i t. p.
- Szatkownica**, cy; z cieńszych sztuk drzewa, mianowicie z dębiny, wyrabiają się płyty, blisko na 1 metr długie, 15 cm. szerokie, z których posadzka tania i trwała układa się ukośnie, czyli w szatkownicę.
- Szatnia**, ni; n. Kleiderkammer; fr. garde-robe; pomieszczenie w domu na przechowywanie sukien i bielizny.
- Szczebel**, bla; n. Sprosse; fr. échelon; lit. spiris; w drabinie cienkie poprzeczne drewna, między półdrabkami osadzone.

Szczeblina, ny; n. Fensterprosse; fr. barlotière en bois, éparcelle, croisillon; cienkie pręty drewniane, utrzymujące między sobą szyby szklane w oknie.

Szczec, ci, albo szczecina, ny; n. Borste; fr. soie de cochon; lit. szeris; włosy z grzbietu świni; oprócz innych użytków służy do wyrobu pędzli mularskich, lakierniczych i t. p.

Szczegóły, łów, pl.; n. Detailzeichnungen; fr. détails, épures; przy ogólnych rysach budowli, dołączone rysunki szczegółowe niektórych pojedynczych części, na powiększoną podziałkę, jakimi są przekroje gzymsów, połączenia ważniejsze, zdobiny i t. p.

Szczołb, ba; n. Aaskopf; fr. tête de boeuf, de b lier; czaszka zwierzęca, zwykle wołowa, używana jako zdobina na fryzach w stylu greckim; *fig. 83*.

Fig. 83.

Szczypce, ców, pl.; n. Feuerzange, Kneipzange; fr. pince; narzędzie żelazne, popolicie używane do ujęcia węgli rozżarzonych.

Szczypczyki, ków, pl.; n. Klippel; fr. pincette; małe stalowe, lub mosiężne szczypce, jakich używają złotnicy, jubilery, zegarmistrze, i t. d., do ujęcia drobnych przedmiotów.

Szczyt, tu; n. Giebel; fr. fronton; część górna zewnętrznej ściany budynku, wzniesiona aż do jej zetknięcia się z pokryciem dachu, lub nieco wyżej nad tenże wystająca, zwykle trójkątna.

Szczytnik, ka; n. Zinne; fr. merlon; murek w rozmaitych kształtach, jakich szereg z odstępami bywa nad głównym gzymszem budowli, lub po stronach pochyłych murowanego szczytu.

Szelak, ku; n. Schellack; fr. laque plate; rodzaj gumożywicy, rozpuszczalny w alkoholu, używany do powłok lakierniczych.

Szeniec, ńca; zob. gładysz.

Szerokość, ści; n. Breite; fr. largeur; lit. płatibe; długość względna, zwykle w tym kierunku brana, w którym przedmiot ma mniejszy wymiar.

Sześcian, na; n. Kubus, Würfel; fr. cube, hexaèdre; w Geom. ciało sześcią kwadratami ograniczone, zwane także kostką.

Sześciokąt, ta; n. Sechseck; fr. hexagone; w Geom. wielokąt o sześciu bokach.

Szew, szwu; n. Naht, Gussnaht; fr. suture, couture, ébarbure; gdy forma do odlania jakiego przedmiotu złożoną jest z kilku osobnych części, wtedy mimo najszczelniejszego ich spojenia z sobą, na powierzchni odlewu występują delikatne tychże spojeń ślady, które się szwami nazywają.

Szkica, cy; zob. piérworys.

Szkarłat, tu; n. Scharlach; fr. écarlat; barwa czerwona.

Szklarnia, szklarz, szkliwo, szkło; zob. skłarnia, sklarz, skliwo, skło.

Szkudło, dła; fr. échandole, esseau; gont jednostajnej grubości, bez rowku.

Szkuta, ty; n. Schütte; fr. foncet, seute; lit. witine; rodzaj statka wodnego, do spławu na rzekach.

Szłaga, gi; n. Schlage, Schlägel; fr. maillet, hie; pałka płaska ze styliskiem, używana do ubijania płaską stroną ziemi i darni na pochyłościach.

Szlaglit, tu; zob. lit.

Szlaglistwa, twy; zob. przymyk.

Szlichtfajl, la; zob. pilnik.

Szlifować; n. schleifen; fr. adoucir, écaher; wygładzać powierzchnię jakiego wyrobu przez nacieranie: w tym celu do metali, do kamieni, do kości, używa się pumeksu, węgla drewnianego, i t. p. zawsze z dodaniem wody; zaś do wyrobów drewnianych, używa się pomeksu, skrzypiu, kościenia sepii i t. p. zawsze na sucho. Każdy wyrób mający się polerować, musi być wprzód wyszlifowanym.

Szmelc, cu; zob. skliwo.

Szmyrgiel, glu; n. Schmirgel; Smirgel; fr. émeri; jest mieszaniną korundu, z rudą żelazną magnetyczną; w proszku bardzo mialkim używa się do szlifowania i polerowania najtwardszych ciał, jak stal hartowana, i drogie kamienie, wyjąwszy dyjament.

Sznajdbor, ra; zob. gwintownik.

Sznajdyza, zy; zob. gwintownica.

Sznice, sznie, pl.; n. Deichselträger; fr. armons; dwie sztuki z brzeziny, jesionu, lub z klonu do przedniej osi u wozu przymocowane, które między sobą dyszel trzymają.

- Sznur**, ra; n. Schnur, Strick; fr. cordon, cordeau; różni się od powroza tylko większą długością, użycie też jego przy budowaniu bywa odmienne.
- Sznyrkiel**, kla; zob. zwój.
- Szopa**, py; n. Schoppen; fr. échoppe, hangar; budowla otwarta to jest bez ścian, dach tylko na słupach, lub na filarach mająca; służy na skład materiału opałowego, sprzętów rolniczych i t. p.
- Szosa**, sy; zob. droga bita.
- Szpaler**, ra; n. Spalier; fr. allée couverte, berceau, éspalier; dwa rzędy drzew, gęsto osadzonych, zwykle grabiny, górą ku sobie nagiętych, które w ogrodzie tworzą niby dwie ściany zasklepione, dla cienistej przechadzki.
- Szpernal**, la; n. Sparrennagel; fr. dent de loup; gwóźdź długi około dwóch decym., jakimi się końce krokiew do belek przybijają.
- Szperunek**, nku; odzianie ścian rowu fundamentowego deskami i utrzymanie ich czasowe rozporami.
- Szpatla**, li; n. Spatel; fr. amassette; kopystka w kształcie noża szerokiego, cienka i sprężysta, zrobiona ze stali, rogu, kości lub bukszpanu, używana w malarstwie do nakładania farb i mieszania ich na palecie.
- Szpağa**, gi; n. Grattleiste, Einschubleiste; fr. listel d'arrête; listwa z przekrojem w kanię, która się wsuwa w wyżłobienie odpowiednie, w poprzek włókien płyty złożonej z kilku desek, dla zabezpieczenia jej przeciw paczeniu się; drzwi z takiej płyty zowią się szpağowemi.
- Szpony**, nów, pl.; zob. kleszczaki.
- Szpunt**, tu; n. Spund; fr. bonde; drewno krótkie oble, w kształcie niskiego korka, do zatkania otworu w beczce. Szpuntek także, n. Spund; fr. languette; nazywa się część wystająca wzdłuż tarcicy, lub bala, środkiem ich grubości w $\frac{1}{3}$ téjże wyrobiona, która się zapuszcza w nut drugiej tarcicy, dla podłużnego ich połączenia.
- Szpunpal**, la; n. Spundpfahl; fr. pilot à rainure; bal na 2 do 3 decym. gruby, z jednego boku gara, z drugiego szpuntek opatrzone, u dołu ostro na ukos zaciosany dla wbicia go w ziemię; z takich szpuntpali tworzą się ściany w budowlach wodnych.

- Szragi**, gów, pl.; n. Schragen; fr. tréteau; zestaw drewniana podobna do kobylicy, lecz o połowę niższa, jakich dwie, lub więcej służą za podporę płyty z desek, stół zastępującej.
- Sztaba**, by; n. Stabeisen; fr. fer en barres; sztuka żelaza rozmaitej grubości, graniasta, jako materyjał na wyroby kowalskie, ślusarskie i t. d.
- Sztachety**, chet, pl.; n. Staketten, Lattenzaun; fr. grille, treillage; kratka drewniana z łąt, do otoczenia podwórca, ogrodu i t. p.
- Sztaga**, gi; n. Fussbodenlager; fr. lambourde; sztuka graniasta cienkiego drzewa, do jakich się przybijają deski w podłodze, zwana także légarkiem.
- Sztamować**; n. ausstemmen; fr. creuser avec le fermail; w cie-siołce i stolarstwie, dłubać w drewnie gniazdo dla czopa.
- Sztandar**, ra; n. Rüststamm; fr. baliveau, échasse d'echafaud; sztuka drzewa nieobrobiona, prosta, długa, jakie się wkopują w ziemię do wznoszenia rusztowania.
- Sztanga**, gi; n. Stange; fr. bielle, tige; pręt żelazny obły lub graniasty, albo drewniany drążek, w końcach stósownie do potrzeby okuty, służący do przeprowadzenia ruchu w machinie, jak np. pręt tłokowy w pumpie, n. Kolbenstange; fr. tige de piston, ramie u korby, n. Kurbelstange, fr. bielle, i t. p. Zob. także przewód.
- Sztauchować**; n. stauchen; fr. refouler; zob. stempować.
- Sztorc**, cu, na sztorc, sztorcem: n. auf hohe Kante; fr. sur la carne, de champ; mówi się o cegle, ciosie, tarcicy, gdy stoi na czém wąską granią.
- Sztosuga**, gi; zob. spoina.
- Sztyber**, bra; n. Helmstange, Thurmspille; fr. poinçon; sztuka drzewa graniasta, długa, pionowo w środku wiązania czyli krzesła dachu wieżowego ustawiona, do której przypierają końce górne krokiew, a na jej kończynie wystającej nad pokrycie dachu, umieszczaną bywa galka z krzyżem lub chorągiewką.
- Sztych**, chu; n. Trumpf, Stiebalken; fr. blochet; krótka sztuka drzewa, belkowej grubości, która w pokładzie dachu wpuszcza się jednym końcem na czop w przejmę, drugim leży na mur-lacie, i zastępuje miejsce belki w przyjęciu dolnego końca krokwi. Sztych pod krokwią narożną, czyli krawężnicą, leży ukośnie względem belek, n. Gratbalken; fr. coyau.

Sztychem w robocie grabarskiej zowią zagłębienie rydla w ziemię, do takiej głębokości, do jakiej rydel naciśnięty nogą w ziemię wchodzi.

Sztych, chu; zob. rycina.

Sztychzaga, gi, albo nożówka; n. Stichsäge, Stosssäge, Lochsäge; fr. scie à couteau; narzędzie stolarskie, stalowe, w kształcie wąskiego noża, w trzonek do ujęcia osadzone, i mające zęby pilkowe w miejscu ostrza; używane do wyrzynania dziur w deskach.

Sztyft, ta; n. Stift; fr. pointe, goupille; krótki kawałek drótu, w jednym końcu zaostrzony dla wbicia.

Sztywność, ści; n. Steife, Steifigkeit; fr. roideur; tęgość, niegiętkość, opór, jaki np. stawia lina przy nawijaniu jej na blok.

Szuhaleja, lei; statek wodny, z jednej sztuki dębu wyżłobiony, mający brzegi podniesione deskami rozłożysto przybitymi. Używany na rzekach Polisia, do bliskich podróży i pomniejszych spławów. Przy większych statkach masztowych służy suhaleja pod nazwą duba, do zawożenia kotwicy.

Szufła, fi; n. Schaufel; fr. pelle de bois; lit. szupele; łopata drewniana, wyżłobiona, używana do czerpania i wyrzucania wody z dołów fundamentowych, lub ze statków wodnych.

Szufłada, dy; n. Schublade; fr. tiroir; płytka skrzynka, wsuwana pod płytę stołu, lub w szafę, framugę, i t. p. służąca do schowania rozmaitych rzeczy.

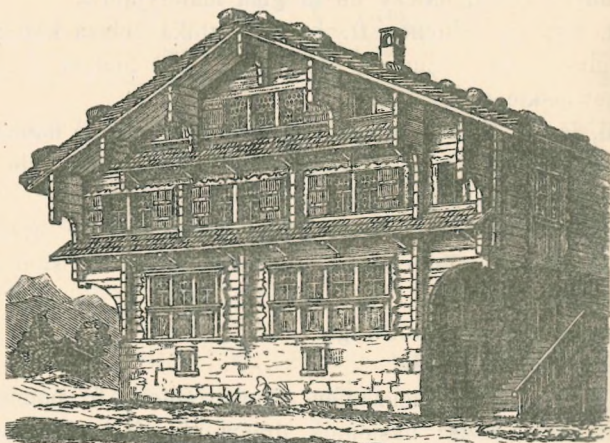
Szuflica, cy; n. Bagger; fr. curemôle, machine à curer; przyrząd do czyszczenia rzek, śluz, kanałów odkrytych, z namuliska, chwastów wodnych i innych zawałtości ufrudniających. Przyrząd jest albo ręczny, przez jednego człowieka poruszany, albo złożony i maszyny do ruchu wymagający.

Szuło, ła; słup garowany, w parkanie, lub ścianie drewnianej.

Szwajca, cy; n. Pfriem; fr. alène, poinçon; narzędzie stalowe tém tylko od szydła różne, że to jest krzywe, a szwajca prosta; służy do przebijania rzemieni.

Szwajcarska budowa; n. schweizer Bauart; fr. architecture suisse; mieszkalne budowle są zwykle na podmurowaniu stawiane z drzewa, dachy z wielkimi okapami, kończyny krokiew i inne części zewnątrz wystające są rzeźbione; piętra mają wokoło, a przynajmniej w ścianie czelnej, ganki pod nakryciem okapów, stojące na wystających ze ścian końcach belek, bez

słupów do ich podparcia. Dach pokryty dachówką lub gontem; drzwi i okna zewnątrz obwiedzione wyrzynanemi wyłogami; do pięter prowadzą schody zewnętrzne z balustradą z desek wyrzynaną, ciągnącą się także około ganków; *fig. 84.*

Fig. 84. Dom w Wolfenschiessen.

Szwajsować; zob. spogrzewać.

Szyb, bu; n. Schacht; fr. puits de mine, bure; zagłębienie w ziemi podobne do studni, drzewem cembrowane i drabinami wewnątrz opatrzone, prowadzące do podziemnych kopalni.

Szyba, by; n. Fensterscheibe, Glassscheibe; fr. vitre; płyta szklana do okna, latarni, i t. p.

Szydło, dla; n. Ahle; fr. alène; lit. ila; narzędzie stalowe, graniaste, ostro kończate, łukowato zgięte, w trzonek do ujęcia osadzone, używane do przebijania skór przy ich zeszywaniu.

Szyft, fta; zob. krokiew.

Szyja, szyi; n. Hals, Kellerhals; fr. col, gorge; zejście pochyłe, sklepione, które mieści schody do piwnicy. Także górna część słupca w kolumnie toskańskiej lub doryckiej. Szyja relsa, zob. rels.

Szyjkowatość, ści; fr. rengorgement; w Geom. część powierzchni krzywój, gdzie rodzące najwięcej zbliżają się do siebie, jak np. w hiperboloidzie wiewrotatój lub obrotowój.

Szylcik, ka; n. Schild; fr. targette; w okuciu drzwi, szuflad, okien, mała żelazna, lub mosiężna tarczka, z dziurą dla klucza,

antaby i t. p.; także ruchomy szylcik u drzwi, do zasłonięcia dziury od klucza zamka.

Szylkret, tu; n. Schildpatt, Schildkrot; fr. écaille; skorupa żółwia, używana na wyroby tokarskie do wykladań i rozmaitych innych robót, należy do drogich materyjałów.

Szyna, ny; n. Schiene; fr. barre; sztuka żelaza kutego, długa, spłaszczona, rozmaitej szerokości, jako materyjał na wyroby kowalskie i ślusarskie.

Szynal, la; n. Schienennagel, Radnagel; fr. clou à bande; gwóźdź z dużą głową a krótkim kołcem, używany do przybicia obręczy żelaznej na kole u wozu.

Szynkiel, kla; n. Achsenspitze, Achsenschenkel, Achsenzapfen; fr. bout d'essieu, fusée d'essieu; kończyzna osi u wozu, lub u innej maszyny.

Szynwaga, gi; zob. śródwaga.

Szyszak, ka; zob. hełm.

Szyszka, ki; n. Tannenzapfen, Pinnenzapfen; fr. pomme de pin; lit. kankorežis; nasiennik drzew choiniastych; naśladowana w zdobinach architektonicznych i w rozmaitych wyrobach z metalu, drzewa lub kamienia.

- Tablatura**, ry; płyta drewniana w ramce osadzona, którą się wstawia w oścież kominka pokojowego, po jego ostudzeniu.
- Tablica**, cy; zob. płyta.
- Taczki**, czek, plur., albo taki, ków; n. Schubkarre; fr. brouette; lit. ritulej; znany sprzęt o jedném kółku, używany przy robotach grabarskich, mularskich, budowie dróg do roztaczania materyjałów.
- Tafla**, fli; n. Taffel, Fliesse; fr. carreau, panneau, feuillet, table; płyta zwykle kwadratowa posadzki, szkła i t. p. Taflą téż zowią część tratwy, złożoną z 10 do 20 sztuk drzewa, zbitych obok siebie do spławienia.
- Talijska**, lli; zob. Muzy.
- Tama**, my; n. Buhne; fr. clayonnage, crèche, éperon; wzniesienie w korycie rzeki przy jej brzegu, wykonane z kamieni, drzewa, faszyn i t. p. dla odwrócenia prądu od tegoż brzegu, dla jego ochrony od uszkodzeń, albo w celu zwięzienia strumienia do należytej szerokości.
- Tam i nazad**; fr. va et vient; w Mechan. tak się nazywa ruch powtarzający się, jakiej części maszyny, w pewnym oznaczonym i w przeciwnym kierunku, jak ruch wahadła, tłoku w pumpie i t. p.
- Tapety**, tów; zob. obicie.
- Taran**, na; n. Sturmbock, Widder; fr. belier; w dawniej sztuce wojskowej przyrząd do rozburzania murów obronnych.
- Taras**, su; n. Terrasse; fr. terrasse; naziom podniesiony i wyrównany przed budowlą, otoczony balustradą, dający widok na okolicę.
- Tarcica**, cy; n. Bret, Brett; fr. ais, planche; płyta drzewa, z kłody wpodłuż porznieżtej otrzymana, około 6 m. długa, gruba zaś od 15 milim. do 1 decym.; według rozmaitej grubości nazywa się targówką, calówką, deską, forsztem lub balem.

- Tarcie**, cia; n. Reibung; fr. friction, frottement; w Mechan. jedna z przeszkód ruchu: rozróżnia się na posuwne, n. gleisende Reibung; toczyste, n. walzende Reibung; i obrotowe, n. Zapfenreibung. Zmniejsza się tarcie gładkością trących się powierzchni, różnorodnością ciał, oraz użyciem smarowidła.
- Tarcza**, czy; n. Schild, Tarsche; fr. écu, écusson, targe; zasłona w dawném uzbrojeniu; tarcza herbowa.
- Targówka**, ki; deska cienka, której grubość nie dochodzi 2 cm., używana do sufitów i innych opierzeń.
- Tarń**, ni; n. Schlehdorn, Schwarzdorn; fr. épine; bot. prunus spinosa; krzew dziko u nas rosnący, cierniem także zwany, używany do wykładania robót stolarskich, gałęzie do ocieriania płotów.
- Tartak**, ka; zob. piła.
- Tasza**, li; n. Führung; sztuka kamienia, która się wprawia w wyrób kamieniarski, dla zastąpienia części uszkodzonej.
- Teatr**, tru; n. Theater; fr. théâtre; budowla do przedstawiania rozmaitych widowisk.
- Teksel**, sla; n. Dächsel, Dachsbeil; fr. assette, erminette; topor ciesielski, w jednym końcu młotkiem, w drugim ostrzem zagiętém opatrzony, używany do wyłabiania rynien.
- Tektura smołowcowa**; zob. papa.
- Telefon**, nu; przyrząd elektryczny do przesyłania głosu.
- Telegraf**, fu; n. Telegraph; fr. télégraphe; przyrząd do spiesznego porozumiewania się, między odległymi od siebie miejscami, jak na stacyjach kolei żelaznych, lub osobno pocztowych, jako téż między pomieszczeniami jednéjże budowli: rozróżnia się na optyczny, elektryczny i głosowy.
- Temperatura**, ry; zob. ciepłota.
- Tender**, ra; n. Tender; fr. tender, alège; wóz zapasowy przy parochodzie, wiozący wodę i opał, potrzebne w drodze dla zasilania kotła parowego.
- Teodolit**, tu, albo koło powtarzające; n. Theodolit; fr. théodolite, cercle répétiteur; kątomierz z lunetą i nonijuszem, służący do dokładnego wymierzenia kąta w polu.
- Teokali**; świątynia; zob. Olmeków budowle.
- Terakota**, ty; fr. terre cuite; wyrób z gliny garncarskiej modelowany, lub w formie wytłoczony, i wypalony w ogniu; zdobiny w budowlach w taki sposób wykonane, zalecają się trwałością.

Term, ma; n. Bildsäule; fr. terme; słupek graniasty, ku dołowi zwężony, mający na wierzchu popiersie; używany do ozdoby bramy wjazdnej, jako podpora ganku, i t. p.

Termometr, tru; zob. ciepłomierz.

Terowanie, nia; robota bronzownicza, która się wykonywa wybijaniem stempelkami na powierzchni metalowej, podlanej zaprawą ze smoły, popiołu bukowego i loju.

Terpentyna, ny; n. Terpentiu; fr. térébenthine; sok żywiczny wyciekający z kory drzew choiniastych; przez destylację otrzymuje się z niego olejek terpentynowy, n. Terpentiniöl; fr. huile de térébenthine, któreń równie jak i sama terpentyna ma ważne użycie w lakiernictwie i malarstwie.

Terpsychora, ry; zob. Muzy.

Testować, albo fugować; n. ausfugen; fr. ficher les joints, jointer, jointoyer; zapelniać spoiny w ścianach zewnętrznych muru nagiego ceglanego, używając do tego zaprawy z wapna świeżo zgaszonego lub cementu, które się wygładza, przez tarcie właściwem do tego żelazkiem.

Tęcza, czy; n. Scheidebogen; fr. transept; łuk sklepiony w otwartej ścianie poprzecznej kościoła, przedzielającej wielką nawę od nabożni.

Tęgość, ści; zob. sztywność.

Tkanina, ny; n. Gewebe; fr. tissu; wszelki wyrób tkacki, używany do osłon i rozmaitych upięć w mieszkaniach.

Tlen, nu; zob. kwasoród.

Tło, tła; n. Hintergrund; fr. fond, champ; powierzchnia zwykle płaska, na której się przedstawiają w obrazie malowane lub rzeźbione przedmioty.

Tłocznia, ni; zob. prasa.

Tłok, ka; n. Kolben; fr. piston; krótka, obła sztuka, osadzona na końcu pręta, zwykle żelaznego, poruszana tam i nazad, w cylindrze czyli bucie metalowym, jak w pumpie studziennój, maszynie parowej, i t. p.

Tłuczek, czka; n. Stössel; fr. pilon; sztuka metalu lub kamienia obła, w jednym lub w obu końcach głowami obtoczonymi opatrzona, służąca do tłuczenia w młodzięrze rozmaitych materiałów.

Tniak, ka; zob. mesel.

Toczydło, dła; zob. brus.

Tok, ku; zob. boisko.

Tokarnia, ni; n. Drehbank, Drehstuhl; fr. tour; zestaw z przyrządem do wyrobów tokarskich.

Tokarz, rza; n. Dreher, Drechsler; fr. tourneur; lit. tekintojas; rękodzielnik trudniący się wyrobem drobnych przedmiotów z drzewa kości i t. p. szczególniej toczonej.

Tolteków budowy; n. toltekische Bauwerke; zażytki tego ludu w świątyniach i grobowcach, okazują dalsze wykształcenie tych, jakie już zastał przez Olmeków zbudowane. Są one

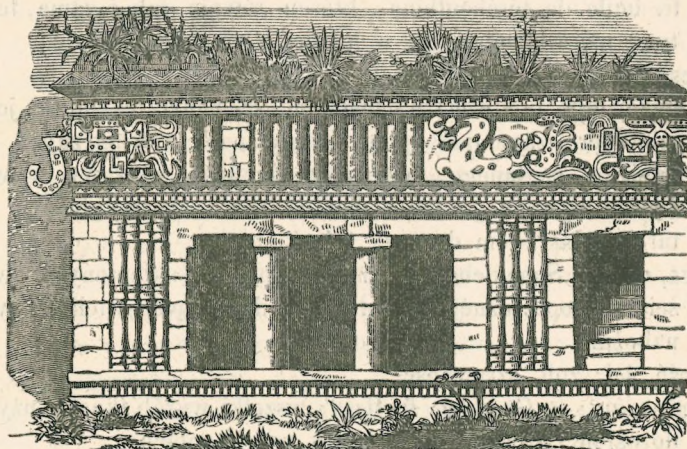

Fig. 85. Część ściany pałacu w Zahi.

w ogólnych rysach, równie jak u tamtych, na piramidalnych piętrowych wzniesieniach z ciosów stawiane. Załączony rysunek przedstawia część ściany zewnętrznej pałacu w Zahi z kolumnami i belkowaniem.

Tombak, ku; n. Tomback, Rothmessing; fr. tombac; mieszak z połączenia 12 części miedzi z jedną częścią cynku.

Top, pu; n. Fluss; fr. fondant, flux; każde ciało ułatwiające topienie metali; do tego celu bywają używane, według rozmaitości metali, winny kamień z saletrą, boraks, salmijak i inne.

Topliwość, ści; n. Schmelzbarkeit; fr. fusibilité; większa lub mniejsza łatwość topienia się ciał w ogniu.

Topografija, fii; n. Topographie; fr. topographie; nauka rysowania naziomu na wielką podziałkę.

ścieńczenie i kibić; kapitel do doryckiego podobny, pod nim szyja i naszyjek; architrawa ma u góry listwę wyskakującą z podkrojkiem; na fryzie tryglify, niezawsze jednak bywają, równie jak i modylijony; piedestał niekonieczny; *fig. 86.*

Tracz, cza; n. Bretschneider; fr. scieur; lit. trintojas; robotnik przy rżnięciu drzewa na tarcice. Tracz także piła, tartak.

Trakt, tu; n. Landstrasse; fr. grand chemin; lit. weszkielis; droga bita, gościniec.

Tram, mu; n. Thram; fr. poutre; belka gruba, kłoda zdatna do porznięcia na tarcice.

Tramwaj, ja; ang. tramway; n. Pferdebahn; fr. chemin d'ornière à cheveaux; kolej żelazna konna.

Tran, nu; n. Thran; fr. huile de baleine; tłuszcz ciekły, otrzymywany ze zwierząt morskich; służy do smarowania rzemieni, dla nadania im giętkości.

Trapez, zu, trapezoid; zob. czworobok.

Trat, tu; zob. tret.

Tratwa, twy; n. Floss; fr. radeau; pewna ilość sztuk drzewa budowlanego, połączonych z sobą do spławu.

Trawertyn, nu; n. Travertin; wł. travertino; marmór zawierający skorupy małżów wód słodkich i wycieczyny liści drzew. W Monsumano w Toskanii, jest otwarty łom tego wapienia, cielistawej barwy, w sztukach wszelkich rozmiarów.

Tret, tu, albo trat, tu; dół płytki ze ścianą w około z desek i podłogą, nakryty dachem na słupach, służący przy cegielni do deptania czyli tratowania gliny.

Trociny, ein, pl.; n. Sägespäne; fr. sciure, bran de scie; używane do kitów, mięszu papierowego, i t. p.

Trójkąt, nu; n. dreiseitiges Prisma; fr. prisme trièdre; ciało geometryczne o trzech graniach i tyłuż równoległych do siebie krawędziach.

Trójkąt, ta; n. Dreieck; fr. triangle; w Geom. płaszczyzna trzema prostemi zamknięta; rozróżnia się na prostokątny, ostrokątny, rozwartokątny, równoramienny i równoboczny. Trójkąt kulisty powstaje z przecięcia się trzech wielkich kół na powierzchni kuli.

Trójkątowanie, nia; n. Triangulation; fr. triangulation; czynność miernicza, której celem jest, odległe od siebie punkta na

powierzchni ziemi, połączyć siecią trójkątów, i odnieść do danego południka.

Trójkątce, cza; n. Dreipass; fr. rond trèfle; zdobina z trzech łuków kół stycznych z sobą; trafia się niekiedy w oknach budowli gotyckich.

Trójnóg, noga; n. Dreibein; fr. cabre; koziół wysoki z trzech sztuk drzewa, u góry z sobą połączonych, a u dołu w trójkąt rozstawionych, z blokiem do założenia liny, dla wyciągania ciężarów.

Trójścieże, ża; zob. napiętrze.

Trójwrąb, wrębu; zob. tryglif.

Trumnice, nic; łac. columbaria; w podziemiach kościołów klasztor-nych, zostawione bywają w ścianach poziome zagłębienia, przesklepione, w które wsuwają trumny ze zwłokami zakon-ników.

Tryangulacja, cyi; zob. trójkątowanie.

Tryb, ba; n. Trieb; fr. pignon; cewie w machinach; gdzie koła zębate są żelazne, tam i tryby przez nie obracane są także z żelaza, zwykle lane; w zegarach koła bywają mosiężne, tryby stalowe. Zob. także cewie.

Trybowana robota; n. getriebene Arbeit; fr. travail repoussé; rodzaj wybijania na blasze rozmaitych wizerunków, kwiatów, liści i wszelkich zdobin w taki sposób, iż te ze swego tła wypukło występują nakształt płaskorzeźby. Dzieła podobne na miednicach, puharach, kielichach i t. p. wykonywają bron-zownicy i złotnicy, używając do tego stósownego kitu na podkład, oraz puncynków i młotków.

Trybularz, rza, albo turybularz; zob. kadzielnica.

Tryglif, fa; n. Triglyph, Dreischlitz; fr. triglyphe; zdobina archi-tektoniczna, umieszczana na fryzach w porządku doryckim a niekiedy i w toskańskim. Tryglify, u nas przez niektórych trójwrębami zwane, przedstawiają niby czola belek na architrawie spoczywających.

Trygonometryja; n. Trigonometrie; fr. trigonométrie; jest częścią Geometrii, która uczy, jak w trójkącie z sześciu wielkości, to jest trzech boków i trzech jego kątów, mając trzy dane, między którymi zawsze jeden przynajmniej bok znanym być powinien, obliczyć wielkości trzech innych. Zadanie to roz-

- Trzon**, nu; n. Schaft; fr. fût, tige; część przedmiotu, za którą się ręką chwyta, jak w kielichu, lichtarzu, trzon zderzaka u wagonu.
- Trzonek**, nka; n. Griff, Heft; fr. manche; rękojeść ze skówką, w której się osadza kończyzna dłuta, pilnika, noża, i t. p.
- Trzop**, pa; n. Scherbe; fr. tesson; gliniane naczynie stłuczone; skorupy z niego, trzopiny, drobno zmielone, używają się jako przymieszka do kitów i do wyrabiania form bronzowniczych.
- Trzopówka**, ki; zob. szamotołka.
- Trzpień**, nia; n. Dorn, Spindel; fr. ardillon, broche; kolec ruchomy w sprzączce; także sztyft umocowany, tępy w zamku lub kłotece, na który się klacz rurkowaty wsuwa.
- Trzusło**, sła; zob. krój u pługą.
- Tudora styl**; zob. angielskie budowle.
- Tuleja**, lei, tulejka; n. Dille, Tille; fr. douille; część rurkowata jakiego narzędzia lub sprzętu, w której się osadza rękojeść, stylisko, drzewiec, jak u rydla, grabi żelaznych, grota, i t. p.
- Tum**, mu; zob. kościół katedralny.
- Tunel**, lu; n. Tunnel; fr. tunnel; podziemny korytarz dla przeprowadzenia drogi żelaznej, gdzie ta dla przeszkód, po wierzchu naziomu wykonaną być niemoże.
- Turbina**, ny; n. Turbine; fr. turbine; koło wodne poziome, na pionowej więc osi obracane, do poruszania młynów lub innych machin wodnych służące.
- Tureckie budowanie**; n. türkische Bauweise; fr. architecture turque; jest najpóźniejszym i najślabszym odcieniem mahometańskiego, czyli muzułmańskiego stylu. Po zajęciu przez Turków kościoła Św. Zofii w Stambule, wszystkie następnie przez nich budowane meczety, tak większe jak i mniejsze są naśladowaniem rzeczzonego kościoła.
- Turnia**, ni; górale nasi oznaczają tym wyrazem wysoką sterczącą skałę.
- Tusz**, szu; n. Tusche; fr. encre de Chine; czarna farba, która się z wodą rozciéra do pisania, lub rysowania.
- Twaróg**, rogu; n. Quark; fr. caillebotte; lit. warszkie; mięsz zsiadłego mléka, po odjęciu mu części tłustych i odlaniu serwatki; z niego wyrabia się wyborny klój, do spajania wyrobów z drzewa, z kamienia, porcelany i w. i.

- Twierdza**, dzy, albo warownia, forteca; n. Festung; fr. forteresse, place forte; lit. pilisz; miejsce zamknięte i umocnione otaczającymi je murami, wałami i rowami, według prawideł sztuki wojskowej wykonanemi, przeznaczone na pobyt wojska i na składy potrzebnych do obrony zapasów.
- Tworzywo**, wa; wyraz użyty przez JASTRZĘBOWSKIEGO w jego Mineralogii, na miejsce wyrazu materyja.
- Tybel**, bla; n. Dübel; fr. goujon; kołek drewniany lub żelazny, w obu końcach nieco ścięzony, którym się spajają sztuki drewniane tak, iż połowa tybla w jedną, a druga połowa w drugą sztukę wchodzi.
- Tyczka**, ki, tyka, ki; n. Stange; fr. jallon, perche; prosty, cienki pieńek ostrugany, z młodego zwykle choiniastego drzewa, u spodu ostro zaciosany dla utkwienia go w ziemi, przy wytyczaniu linii i oznaczaniu punktów na naziomie.
- Tygiel**, gla; n. Tiegel; fr. creuset; naczynie gliniane, u dołu zwężone, u góry zwykle trójgraniaste, używane do roztapiania metali, a według ich różności, glinka na tygle rozmaitemi przymieszkami bywa zaprawiana.
- Tykwa**, kwy; n. Flaschenkürbiss; fr. citrouille, courge, calebasse, bot. cucurbita aurantia, zwana także dynią, której puszka nasienna wypróżniona i wysuszona, używa się jako naczynie w miejsce flaszki lub dzbanka do noszenia napojów.
- Tylec**, ca; n. Rücken, Messerrücken; fr. dos; w narzędziach krających lub strząjących, strona tępa przeciwna ostrzu.
- Tympan**, na; n. Tympanon, Giebfeld; fr. tympan; w szczytach trójkątnych, tło gzymsem obwiedzione, albo półkoliste, jak w budowlach bizantyńskich, także w nadedrzwiach zagłębione tło ściany, na którym zwykle płaskorzeźbione lub malowane obrazy bywają umieszczane.
- Tyn**, nu; rodzaj ogrodzenia, w którym do wbitych kołów, przytwierdzone są kołkami poziome żerdzie, lub łaty, a między nie wsunięte pionowo wąskie, cienko łupane draniec.
- Tynk**, ku; n. Aufwurf, Tünche; fr. crépi, enduit; powłoka ściany murowanej lub sklepienia, z zaprawy wapiennej narzucona i zatarta. Tynki zewnętrznych ścian, nigdy w jesieni, lecz z wiosny dawać należy, dla powolnego ich wyschnięcia.

Tynkal, lu; zob. boraks.

Tyrs, sa; n. Thyrsusstab; fr. thyrs; laska bachantek, okręcona gałązkami i liśćmi winorośli i bluszczu, szyszką u góry zakończona: jako zdobinę umieszczano tyrs na fryzach świątyni Bachusa i Cerery, także na teatralnych budowlach.

Tyszarnia, ni; to samo, co łom kamieni.

Ucho, ucha, pl. ucha, uch; n. Ohr, Henkel; fr. oreille; część obłączysta u dzwonu, klucza, dzbanka lub innego naczynia, albo narzędzia.

Ufnał, la; n. Hufnagel; fr. clou à ferrer; gwóźdź do przybicia podkowy.

Ugier, gru; zob. okra.

Ugwiadz, du; zob. konstelacyja.

Ujeżdżalnia, ni; n. Reithaus, Reitschule, Reitbahn; fr. manège; budowla przestrona do ujeżdżania koni, i do nauki jeżdżenia konno.

Ukos, su; n. Schmiege, Schräge, Gehrung; fr. chanfrein, biseau, biais; kierunek prosty lub płaszczyzny, spotykający drugą pod danym kątem: w wyrobach stolarskich, ciesielskich i innych zwykle kąt ten ukosu wynosi 45 stopni.

Ułga, gi; n. Entlastungsbogen; fr. decharge; przesklepka w łuk z małą strzałką, nad oknem lub drzwiami z poziomym ocapem.

Ulica, cy; n. Gasse, Strasse; fr. rue; droga w mieście lub na wsi, między dwoma rzędami zabudowań, mająca zwykle po obu stronach chodniki dla pieszych. Ulica mniejsza poprzeczna względem większych, zwie się przecznicą, albo zaułkiem, n. Quergasse; fr. traverse. Ulica ślepa, n. Sackgasse, Strumpfgasse; fr. cul de sac, nieprzejezdna, czyli bez wyjścia.

Ułówka, ki; n. zellenförmige Verzierung; fr. alvéolaire; zdobina na słupach kolumn romańskich z XII wieku, w kształcie siatki złożonej z komórek pionowo przedłużonych, podobnych do pszczołowych.

Ultramarzyn, nu; n. Ultramarin; fr. outre-mer; farba błękitna, z chemicznego połączenia krzemianu glinki, sody i siarki; używana w malarstwie i do powłok klejowych lub olejnych; lecz ponieważ nie jest dosyć pokrywająca, przeto dodaje się do niej bieleni ołowiu, lub gipsu.

- Umbra**, bry; n. Umbra, Bergbraun; fr. terre d'ombre; farba ko-
palna, albo sztuczua, brunatnej barwy: używana w malarstwie
i do powłok olejnych i klejowych.
- Umiar**, ru; n. Proportion; fr. proportion; zestawienie dwóch ró-
wnych stosunków: rozróżnia się zaś umiar na arytmetyczny
i geometryczny.
- Umywalnia**, ni; zob. lawaterz.
- Upięcie**, cia; n. Draperie; fr. draperie; układ fałdów w odzieży
i oponach rozmaitych, na rzeźbionych lub malowanych obrazach.
- Upusta**, ty; n. Siel, Siehl; fr. pertuis; budowa wodna w grobli
murowana lub drewniana ze stawidłem, służąca do częściow-
ego lub zupełnego wypuszczania wody z miejsca ogroblo-
wanego.
- Uranija**, nii; zob. Muzy.
- Urna**, ny; n. Urne; fr. urne; naczynie z kamienia, lub z metalu,
nakryte pokrywą, stawiane na nagrobkach lub grobowcach,
jako zdobina mieszcząca niby popioły zmarłego.
- Uroczyisko**. ka; n. Grabhügel; fr. tertre; wielkie stożkowego
kształtu nasypisko z ziemi, zwane także mogiłą, kopcem, jako
pomnik wzniesione przez pierwotne ludy, a służące razem za
miejsce spełniania uroczystych obrzędów, palenia ofiar, i t. p.
Uroczyiska uważać można za wzory pierwotnych budowli
grobowców i świątyń, kształtem swoim piramidalnym, kształt
kopca przypominających, jak to w egipskich, indyjskich
i amerykańskich tego rodzaju zabytkach widzieć się daje.
- Uście**, cia; n. Mündung; fr. embouchure; lit. itakas; łac. ostia;
miejsce odpływu rzeki jednej do drugiej, do jeziora lub do
morza; także otwór, którym ciecz jaka uchodzi z jednego
naczynia do drugiego. Uście komina, n. Schornsteinmund;
fr. souche de cheminée, górna część jego kanału nad dach
wystająca; uście spustnicy, n. Ausguss.
- Ustrój**, roju; n. Baukonstruktion; fr. construction; wyrobienie
i połączenie z sobą rozmaitych części w budowli lub machi-
nie: ustrój dachu, n. Dachwerk; fr. comble; ustrój mostu,
młyńca i t. p.
- Uszaki**, ków; zob. odrzwia.
- Uszko**, ka, albo kluczka; n. Henkel; fr. orillon; mała przyczepka
przy jakim przedmiocie, za którą go ująć lub zawiesić można.

Uwrocie, cia; n. Umkehr, Pflugkehre, Pfluggewende; fr. tournant; skręt, miejsce na roli, do którego oracz doszedłszy z plugiem napowrót go prowadzi.

Uwschodnienie, nia; n. Orientirung, Ostung; fr. orientation; położenie budowli pod względem oznaczonej strony nieba. W kościołach, mianowicie dawniej budowanych, nadawano ich osi taki kierunek, iż wielki ołtarz zawsze na jej wschodnim końcu był umieszczonym.

Wachlarz, rza; n. Fächer; fr. éventail; okno wachlarzowate, n. Fächerfenster; fr. fenêtre en éventail; u dołu wąskie, u góry w okrąg rozszerzone, używane w stylu romańskim. *fig. 88.* O schodach w wachlarz zob. schody.

Waga, gi; n. Waage; fr. balance; lit. swaras; przyrząd do oceniania ciężaru; waga zwyczajna szalkowa, szale, szalki; n. Balkenwaage, ma ramiona drążka równej długości; gdy te są nierówne, zowie się waga przemianem; waga skazówkowa, n. Zeigerwaage; waga sprężynowa, n. Federwaage, i waga pomostowa, n. Brückenwaage.

Fig. 88.

Wagomiar, ru; n. Kaliber; fr. calibre; w szt. wojs. średnica wylotu broni palnej.

Wagon, nu; n. Wagen; fr. waggon; na kolejach żelaznych prowadzone wozy, nazywają z angielska wagonami, których ustrój stosownie do ich przeznaczenia jest rozmaity.

Wahadło, dla; n. Pendel; fr. pendule; pręt metalowy, u dołu obciążony i wolno zawieszony, którego wahania się służą do oceniania sekund czasu.

Walcownia, ni; n. Walzwerk, Walzmaschine; fr. laminoire; machina do rozplaszczania metali na blachy.

Walec, lea; powierzchnia walcowa; w Geom. zob. obłak, powierzchnia obła.

Waledyn, na; (?) wyraz u naszych mularzy oznaczający łatę, jednym końcem do ściany przybitą, dla nakręślenia na niej okręgu koła, albo jego łuku.

Walnik, ka; tak niektórzy nazywają koło wodne podsiębierne.

Wał, lu; n. Damm, Deich, Uferdamm; fr. turcie, digue; różni się tém od grobli, iż sypie się nad brzegiem rzeki, w pewnej od

tegoż odległości i służy do ochrony przyległych gruntów przeciw ich zalewom w czasie wezbrań rzeki, zaś grobla ma utrzymywać wodę w miejscu, które otacza, jak np. w stawie.

Wał, ł; n. Welle, Wellbaum; fr. arbre, essieu; kłoda drzewa obło lub graniasto obrobiona, na której się osadza koło wodne, lub na której przy jej obracaniu obwija się lina albo łańcuch do ciągnięcia ciężarów.

Walem także, n. Walze, Gleiswalze; fr. rouleau; nazywa się bęben lany z surowca, wewnątrz kamieniami wypełniany dla obciążenia, którego na poziomej osi ciągniony, toczy się po drodze bitej, i ugniata świeżo nasypany zwir albo szaber.

Walek, łka; n. Rollholz; fr. rouleau; obłak drewniany, który się podkłada pod ciężary dla przetaczania ich z jednego miejsca na inne.

Wanczos, su; klepki zwykle dębowe, używane na beczki większych rozmiarów, na kufy, oksefty, na kadzie, i t. p.

Wangi, gów; zob. szaragi.

Wanna, ny; n. Wanne; fr. baignoire; naczynie podłużne z klepek bednarskiej roboty, lub z metalu, kamienia, porcelany i t. p. wykonane, do kąpieli używane.

Wapień, nia; n. Kalkstein; fr. calcaire; skalina złożona z wapna, kwasu węglowego i wody. Wapień w licznych odmianach, prócz użycia na wapno, służy jako watek do murów; gatunek Jura, n. Jurakalk, zwany, jest bardzo trwałym, a nawet do wodnych budow może być użytym, gdy jest czysty, to jest wolny od glinki. Wapień zwany kamieniem pińczowskim, i wszelkie marmóry, są wyborym wátkiem do kamieniarskich i rzeźbiarskich wyrobów i dzieł sztuki.

Wapno, na; n. Kalk; fr. chaux; lit. mielas; ciało alkaliczne, otrzymane z wapienia, przez wypalenie go w ogniu. Wapno zowią skalistem albo surowem, n. Ätzkalk; fr. chaux vive, dopóki nie jest zgaszonym, n. gelösch; fr. éteinte; zostawione długi czas po zgaszeniu na otwartym powietrzu, traci moc wiążącą, i do murowania staje się niezdatnym, a zowie się wtedy zwietrzałym albo martwym, n. Todterkalk, abgestandener, abgestorbener, abgelebter Kalk; fr. chaux fusée. Zgaszone sucho, to jest rozsypane na mąkę, przez zostawienie go w surowym stanie na otwartym powietrzu

pod nakryciem, dopóki się nierozsypie, n. trocken gelöschter Kalk; fr. chaux étouffée, używa się do przyrządzania cementu. Wapno szare, chudem zwane, n. Graukalk, mager Kalk, gasi się przez skropienie go wodą w małej ilości, białe zaś, tłuste potrzebuje do tego obfitęj wody.

Wargale, li, pl.; n. Parallelzange; klészcze z wargą ruchomą, służące do silniejszego ujęcia jakiego wyrobu.

Warownia, ni; zob. twierdza.

Warpa, py; zob. hałda.

Warstwa, wy; n. Schicht; fr. assise, couche; w murze pokład poziomy cegły lub kamienia. W złogach skał, zowią także warstwą, n. Lager, Bett; fr. lit de carrière, pokład jednostajnej prawie grubości, którego górna i dolna powierzchnia łatwo od warstw pod nią i nad nią leżących oddzielić się daje.

Warsztat, tu; zob. pracownia. Warsztat stolarski, n. Hobelbank; fr. établi de menuisier; przyrząd w kształcie długiego stołu, służący do przytrzymywania sztuk drewnianych, dla ich obrabiania, przyrzynania, heblowania i składania z nich rozmaitych wyrobów.

Warzelnia. ni; n. Siederei, Siedehaus; fr. saunerie; budynek z wszelkimi wewnątrzniemi przyrządami, do warzenia soli, hałunu, saletry, i t. p.

Wasąg, ga; n. Flechte; fr. banne; zestawia na wózku lub bryczce, łykiem na sposób kosza wyplatana.

Wawrzyn, nu; n. Lorberbaum; fr. laurier; drzewko klórego gałązkami wieńczone bywają głowy znakomitych ludzi; niekiedy jako zdobina, natrafia się na nałęczach w budowlach rzymskich.

Wazon, nu; n. Vase; fr. vase; naczynie toczone w rozmaitych kształtach, z metalu, kamienia, gliny palonej; używane w budowlach jako zdobina zewnętrzna na naszczytkach, słupkach schodowych, we wnękach, lub na osobnych postumentach w ogrodach i t. p. Do najpiękniejszych wazonów należą greckie i etruskie.

Wąsy, sów, pl.; n. Ranken; fr. cirres; cienkie wyrostki u wijących się roślin, służące im do czepiania się innych roślin; w zdobinach archit. używane przy odpowiednich liściach.

Wątek, tku, albo wåtło, tła; wszelki materyjał do budowy i do wyrobów rzemieślniczych używany.

Wątor, ra; n. Kimme; fr. jable; lit. utaras; w naczyniach wyrobu bednarskiego, wyźłobienie poprzeczne przy końcach klepek, w które dno naczynia bywa zapuszczane.

Wąwóz, wozu; n. Hohlweg; fr. chemin creux; droga głęboko wyjeżdżona, na której trudno się jadącym minąć: wąwóz często mylnie za jedno z parowem brany bywa.

Wąż, węża; n. Schlange; fr. serpent; lit. žaltis; jako godło wieczności, bywa w rzeźbie lub w malowaniu pod krzyżem na globie umieszczany.

Wąż, węża; n. Schlauch; fr. chausse, boyau; rura uszyta ze skóry, jakiej się używa do prowadzenia wody do skrapiania ulic, lub przy sikawkach pożarnych; takąż z tkaniny konopnej; w gorzelniach wąż miedziany.

Wdziękinie, kiń, pl.; n. Grazien; fr. graces; w Mitol. trzy zwykłe dziewice, Aglaja, Eufrozyna i Talijsa, towarzyszkami Wenery, nagie lub lekko odziane, w róże i mirty ubrane, w postawach płasających.

Weksel, sła; zob. przejma.

Wenecko-gotyckie budowanie; n. venetianisch-gothische Bauweise; przedstawia bizantyńskie kształty, zmienione przez wyższe kapitele, przez dodanie małych przeginek w łukach, oraz przedłużenia tychże łuków ku dołowi w prostym pionowym kierunku.

Weneckie okno, n. venetianisches Fenster; w stylu odrodzenia, który uległ zmianom w Wenecyi, powstało okno weneckiem zwane, o trzech zwykle ościeżach, to jest środkowej półkolisto zasklepionej i dwóch pobocznych, węższych, prostokątnych, nad którymi osobne, również prostokątne, mające wysokość mniejszą od swęj szerokości.

Wentyl, la; n. Ventil; fr. soupape; zob. kłapa.

Wenus, albo Wenera, ry; n. Venus; fr. Venus; fr. Vénus; w Mitol. bogini piękności niewieściej, przedstawiana nago, sama, albo w towarzystwie wdziękiń, lub delfinów.

Weranda, dy; n. Laubengang; fr. berceau; galeryja długa do przechadzki, mająca ściany i nakrycie z łąt związane i odziane liściem pnących się roślin.

Werk, ku; zob. zestaw.

Wezbranie, nia; n. Anschwellung; fr. crue; wzniesienie się wody w rzece przy czém i chyżość jęj się powiększa.

Wezglówek, ka; zob. zwój.

Wezglównik, ka; zob. nasadnik.

Węborek, rka; toż samo, co wiadro.

Węgar, ra; n. Thürpfoste, Thürsäule; fr. pied droit, jambage; w odrzwiach, lub w ramie okiennój, sztuki pionowe po bokach ościeży na progu stojące, drewniane lub kamienne, na których ocap spoczywa, zowią się węgarami.

Węgiel, gla; n. Kohle; fr. charbon; lit. unglis; wypala się z dREW ustawionych sztorcem w mielerz; używany w wielu rękodziłach, nietylko do rozżarzania ognia, ale także do szlifowania wyrobów szczególnież metalowych. Węgiel ziemny, n. Steinkohle; fr. houille; kopalina używana do wypalania wapienia na wapno, do wydzielania gazu oświetlającego, a przytém do otrzymywania koksu i mazi ziemnej, przeważnie zaś do ogrzewania pomieszków, kotłów parowych i t. p.

Węgielna, néj, także normalną zwana; n. Normale; fr. normale; w Geom. linija prosta lub płasczyzna prostopadła do stycznój linii krzywój, w punkcie jój dotknięcia: węgielna powierzchni krzywój jest również prostą, prostopadłą do płasczyzny stycznój z tąż powierzchnią krzywą, w punkcie jój dotknięcia.

Węgielnica, cy; n. Winkelhaken, Winkelmaas; fr. équerre; deszczułka w kształcie trójkąta prostokątnego, służąca w rysunku geometrycznym do kręślenia prostopadłych i równoległych jednych do drugich. Węgielnica stolarska złożona jest z dwóch sztuk drewnianych pod kątem wewnątrz prostym, zaś kamieniarska ma podobnież dwa ramiona, lecz z jednój sztuki żelaza zrobione, i ma kąt prosty nietylko wewnątrz, ale i zewnątrz ramion; węgielnica skośna, n. Schmiege, Schmiegwinkel; fr. fausse équerre, sauterelle, którój kąt można zmieniać według potrzeby, jest w użyciu u stolarzy; węgielnica miernicza, czyli krzyżowa służy do wytykania kątów prostych na gruncie.

Węgiel, gla; w ciesiolce ściany wiązane w węgiel; n. Blockwand, Gehrsatz, przez zarznięcie półcizn, lub kłód obłych w ich końcach w taki sposób, iż albo te końce wystają ze ścian i zwane są u naszych cieśli ostatkami, n. Vorstoss; fr. about; albo téż zarznięcia końców robią się na kanię, a wtedy końce sterczące równo z powierzchnią ściany przyrzniętymi być mogą.

- Węzeł**, zła; n. Knotten; fr. noeud; lit. mazgas; związanie z sobą końców lin albo sznurów, a to w celu otrzymania potrzebnej ich długości; albo téż zawiązanie jednego tylko końca dla zrobienia pętlicy: do węzłów liczą się także zadziergi, n. Zimmerschlag, które po użyciu niepotrzebują rozwięzywania jak węzły, lecz z łatwością rozplątać się dają.
- Węzownica**, cy, albo węzówka, ki; n. Spirale; fr. spirale; w Geom. krzywa płaska, otwarta, nieskończona, tworzy się ruchem punktu, który obiegając około drugiego punktu stałego, oddala się ciągle od niego w oznaczonym stosunku.
- Wężyisko**, ka; dawna miara długości, u nas używana, wynosząca 10 prętów, każdy po $7\frac{1}{2}$ łokcia.
- Wiadro**, dra; n; Kübel; fr. seau; lit. wiedras; naczynie z klepek dębowych, w kształcie małej beczułki, żelaznym kabłąkiem opatrzone i takimiż obręczami okute, służące do wyciągania wody ze studni. Na Mazowszu zowią je kubłem.
- Wiatrak**, ka; n. Windmühle; fr. moulin à vent; lit. wejmałunas; wietrzny młyn, to jest wiatrem poruszany; jest zaś albo zwyczajny, gdy całą jego budowlę drewnianą obracać trzeba stósownie do kierunku wiatru, albo tak zwany holenderski murowany, w którym tylko część górna drewniana wraz ze skrzydłami, obracaną bywa ku wiatrowi.
- Wiatroskaz**, zu; n. Windweiser, Windzeiger; fr. anémoscope; przyrząd na otwartém i wzniesioném miejscu, zwykle nad dachem budowli zrobiony, służący do wskazywania kierunku wiatru.
- Wiąz**, zu; n. Ulme, Rüter; fr. orme; lit. winkszna, łącz. ulmus; rodzaj drzewa pierwszej wielkości, u nas dziko, lecz niebardzo obficie rosnącego, w trzech odmiennych gatunkach, pod nazwami wiązu pospolitego, korkowatego i brzoštu zwanego także gabina. Wszystkie trzy są szacownym wátkiem do machin i stolarsezyny.
- Wiązar**, ra; zob. przez łeb, bunt.
- Wiązanie**, nia; zob. więzba.
- Wiązanka**, ki; n. Fruchtschnur, Blumengehänge; fr. feston; zdobina z gałązek z liśćmi i owocami, w jednym lub dwóch końcach zwieszisto przytwierdzona, używana w późniejszym stylu odrodzenia na pilastrach, fryzach, i t. p.
- Wić**, wici, albo witka, ki; n. Wiede, Wiepe, Gerte; fr. alaise, hart; lit. witis; gałąź z wiérzby, wikła, dębiny, świérka i wielu

- innych drzew i krzewów, świeża i wykrecona jak powróż, służy do przywiezywania łąt do krokiew pod poszycie, i t. p.
- Wichrzyć się**, to samo co paczyć się.
- Wicina**, ny; statek wodny z masztem, na Niemnie do spławu używany.
- Wiciokrzew**, wu; n. Geisblatt; fr. chèvrefeuille; bot. lonicera; rodzaj krzewu, którego kwiat naśladowany bywa w rzeźbionych zdobinach architektonicznych.
- Widermach**, chu; n. Hintergebäude; fr. arrière-corps; zabudowanie, z tyłu głównego budynku stojące.
- Widły**, deł, pl.; n. Gabel; fr. fourche; lit. szakies; znane narzędzie drewniane lub żelazne o dwóch lub trzech kołcach.
- Widownia**, ni; zob. arena.
- Wiek**, ka; n. Deckel; fr. couvercle; pokrywa pudła, puszek lub innego naczynia, obejmująca swemi brzegami część jego spodnią.
- Wielobarwność**, ści; zob. polichromija.
- Wielogran**, nu; n. Prisma; fr. prisme; zob. graniec.
- Wielokąt**, ta; n. Polygon, Vieleck; fr. polygone; w Geom. figura płaska, ilakolwiek bokami prostemi zamknięta, jak trójkąt, czworokąt, pięciokąt, i t. d. Gdy wielokąt ma wszystkie kąty wyskakujące i równe sobie, a przytém wszystkie boki równej długości, nazywa się równokształtnym, czyli regularnym: wielokąt równokształtny mający naprzemian wyskakujące i wklęsłe kąty, nazywamy gwiazdowym.
- Wielości**, nu; n. Polyeder; fr. polyèdre; nazwa ogólna ciała geometrycznego, zewsząd ścianami płaskimi zamkniętego.
- Wieniec**,ńca; n. Kranz; fr. couronne; lit. wajnikas; splot liści lub kwiatów w okrąg zgięty dla ozdobienia głowy; do uwicia wieńca używane są liście dębowe, wawrzynowe, oliwne, mirtowe, bluszczowe, także z winorośli, kłosów, maku, róż i wielu innych roślin. Wieniec kołowy w Geom. zob. koło.
- Wiertak**, ka, także borem albo drylem zwany u rękodzielników; n. Bohrer, Drillbohrer; fr. perçoir, drille; narzędzie stalowe złożone z krótkiego prętka, zaostzonego grotowato w jednym końcu, i z małego bloczka, lub trzonka, służące do wiercenia dziur w metalach.

- Wiérzba**, by; n. Weide; fr. saule; lit. glosnis; bot. salix; rodzaj drzewa w licznych u nas gatunkach; z pnia niektórych wyrabiają się niecki, deski rysunkowe, szufle, i t. p.
- Wiérzchnica**, cy; n. Kosse; fr. entamure de carrière; w łomach kamieni górny pokład, zwykle cienki i niedość stwardniały, którego się odrzuca, jako niezdatny do budowy, dla odkrycia spodnich lepszych warstw łomu.
- Wiérzchołek**, lka; n. Spitze; fr. sommet; w Geom. np. wiérzchołek kąta; także cieńszy koniec drzewa, n. Gipfel; fr. cime, faite, pointe.
- Wierzeje**, ei, pl.; zob. drzwi.
- Wieszar**, ra; zob. krzesło.
- Wieża**, ży; n. Thurm; fr. tour; lit. wiezia, turmas; budowla piętrowa, mająca stosunkowo do swój podstawy znaczną wysokość: wieża kościelna ma zwykle przekrój w przyziomie kwadratowy, w piętrach często przechodzi w ośmiogran, lub przyjmuje kształt obły: wieża przy ratuszu, zamku, fr. beffroi zwana także basztą.
- Wieżyczka**, ki; n. Fiale, Phiale, Viale; fr. pinacle; zdobina w stylach średniowiecznych, mianowicie w gotyckich budowlach używana, złożona z części dolnej czworograniastej, której każda ścianka jest szczytkiem trójkątnym zakończona, i z części górnej, w kształcie wysokiego daszku ostrogrannego, którego krawędzie czołgankami, a kończyzna kwiatonem są zakończone. Wieżyczki takie z kamienia umieszczają się na przyporach, na murach szczytowych, drewniane zaś w ołtarzach, kazalniach i t. p.
- Więzar**, ra; n. Bund; fr. lien; w ciesiolce nazwa ogólna cienkich, poprzecznych sztuk drzewa, służących do związania innych, jednych z drugimi: także więzary ryglami nazywają.
- Więźba**, by; n. Verband, Verbindung; fr. assemblage, liaison; łączenie z sobą materyjałów budowlanych, to jest mularskich, n. Mauerverband; fr. appareil, i ciesielskich n. Holzverband; fr. assemblage de bois. W murach z cegły, sposób jój wiązania uwydatnia się na zewnętrznej ścianie: najzwyklejsze więźby są: 1) blokowa, zwana także wenecką, n. Blockverband, w której każda warstwa z wozówek samych złożona,

leży między złożonemi z samych głowatek; *fig. 89.* 2) krzyżowa, n. Kreuzverband, tém tylko różna od poprzedniej, że pionowe spoiny wozówek przypadają nad sobą co piąta warstwa; *fig. 90.* 3) więźba gotycka, czyli polska, n. gothischer, polnischer Verband, zwana także kominową, n. Schornsteinverband; *fig. 91,* gdzie każda warstwa składa się z wozówek i głowatek naprzemian przy sobie położonych. Więźby filarów i kominów z obłemi kanałami, wymagają cegieł osobno do tego celu formowanych.

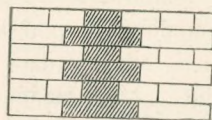

Fig. 89.

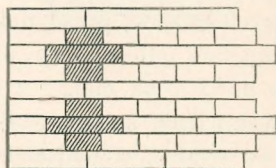

Fig. 90.

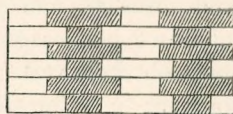

Fig. 91.

Więźba ciesielska odnosi się głównie do wiązania drzewa w ściany i do łączenia tegoż w krzesłach dachowych. Ściany z półcizn lub z płaszczaków, wiążą się z tychże przez ich poziome na sobie układanie, i wpuszczenie końców w gary stojaków; albo się wiążą na węgiel, albo się składają z cieńszego drzewa słupów, więzarów i zastrzałów, dla utworzenia muru pruskiego, albo w lekkich budowlach gospodarskich tworzą ściany z żerdzi przeplatanych słomą w glinie rozrobionej maczaną. Co do więźby pod dach, zob. krzesło.

Wijadukt, tu; zob. drogociąg.

Wikle, la; n. Hagenweide; fr. osier; bot. *salix monandra*; krzew z rodzaju wierzby, używany na faszyny, płoty, półkoszki i t. p.

Wilczy dół; n. Wolfsgrube; fr. trou de loup; w szt. wojs., dołek z palem zaostrzonym, jakich trzy lub cztery rzędy wykopuje się przed stokiem szańca.

Wilgoć, ci; n. Feuchtigkeit; fr. humidité; lit. dregnunos; przyczyna wielu szkód w budowlach, jak próchnienia części drewnianych, sypania się murów, rdzewienia żelaziwa, oraz szkodliwy

wplyw na zdrowie; pochodzi zaś wilgoć z rozmaitych przyczyn, mianowicie do główniejszych liczą się: 1) niskie położenie budowli, z pod której zbierającą się wodę, rurami podziemnymi odprowadzać należy; 2) rośliny wszelkie blisko ścian trzymane, które usunąć należy; 3) użycie do budowy materiałów niedość wysuszonych, lub części organiczne zawierających; usunięcie o ile można tych zarodków wilgoci, a przytém mocne ogrzewanie ścian, i należyte przewietrzanie, mogą dalszemu złemu zapobiedz; 4) zawczesne tynkowanie nowych murów, przed należytem ich wyschnięciem; takie należy zupełnie odbić, mury ogrzewaniem i wietrzeniem wysuszyć, a nowy tynk cienko z początkiem wiosny narzucić; 5) długie zostawienie śniegu pod ścianami; ten weześnie odrzucanym być winien, a podścieńce brukiem szczelnym i ścięciem opatrzone być powinno; 6) miejsca niesklepione, a na obfitość pary wodnej wystawione, przewietrzaniem przynajmniej stosowném osuszać należy, zwłaszcza, gdy nad niemi znajdują się piętrowe pomieszczenia.

Winda, dy; zob. kołowrot.

Winny kamień; n. Weinstein; fr. tartre, gravelée; sól złożona z potażu i kwasu winnego, używana przy robotach złotniczych brązowniczych i innych do oczyszczania powierzchni wyrobów metalowych.

Winorośl, li; n. Weinstock; fr. vigne; znany krzew, którego liście n. Weinblätter; fr. pampre, i grona, n. Weintraube; fr. raisin, naśladowane bywają w zdobinach szczególnież gotyckich.

Wiosło, ła, albo pojazd; n. Ruder; fr. rame, aviron; lit. irklas, wairas; drag w jednym końcu łopatkowaty, używany do spławu.

Wir, ru; n. Strudel, Wirbel, Wasserwirbel; fr. remous, tournant, tourbillon; lit. werpetas, wirtis; miejsce na rzęce, morzu, gdzie woda z przyczyn podwodnych silnie się kręci czyli wiruje; niebezpieczne dla spławu i starannie omijane.

Wirydaż, ża; n. Klostergarten; fr. préau; ogród śród murów klasztornych, korytarzami otoczony.

Wisior, ra, albo przydenek; n. Abhängling; fr. clef en pendentif, cul de lampe, quene de voûte, guimberge; jest przedłużeniem czyli częścią wiszącą u spodu zawornika, ozdobnie rzeźbioną,

w sklepieniach gotyckich późniejszych; także na skrzyżowaniu się belek w stropach drewnianych skrzynkowatych, lub pod piętnarami; *fig. 92.*

Wiśnia, ni; zob. trześnia.

Witka, ki; zob. wić.

Witryjol, lu; n. Vitriolöl; fr. acide sulphurique; nazwa handlowa kwasu siarkowego.

Wizerunek, nku; n. Bildniss; fr. image, portrait; obraz oblicza

jakiś osoby, w rysunku, w malowaniu, w rzeźbie i t. p.

Wjazd, du; n. Auffahrt; fr. rampe; część drogi podwyższona przed mostem, bramą i t. p.

Wlewek, wka; n. Einguss, Inguss; część materiału, z którego się jaki przedmiot odlewa, napelniająca lój formy, a która po wyjęciu odlewu, od tegoż się odrzyna.

Włócznia, ni, albo kopija, długa dzida, jakiej w turniejach dawniej używano.

Włoka, ki, obszar gruntu, zajmujący 30 morgów.

Włoski styl, n. italienischer Stil; często słyszymy taką nazwę stylu, którego rzeczywiście niema: rozumieć zaś przez to wyrażenie należy styl gotycki i romański ze zmianami, jakim te we Włoszech uległy. W stylu włosko-gotyckim, n. italienisch-gothische Bauweise, odrzucono zewnętrzne przypory, żebrom sklepień zamiast lekko gzymsowanego przekroju, dano pełniejszy i zaokrąglony; nad skrzyżowaniem naw wzniesiono kopułę, dzwonnica jest osobną wieżą; ościeże drzwi, to w dwuluce, to w półkole bywają zasklepione, z zachowaniem w obu razach ich rozłożenia na sposób bizantyńskich lub romańskich; zdobinom nawet, jak wieżyczki, kwiatony, czołganki i t. p., odmienne kształty nadano; różnobarwne zewnętrzne ciosy, oraz częściowe złączenie członków wpływają wiele na odmienny pogląd budowli. W domach facyjaty po większej części płaskie i równe, balkony rzadko; wykuszów lub narożnych basztek wcale niema; okien po kilka w połączeniu obok siebie; różnobarwność materiału murowego daje się widzieć i w prywatnych budowlach. Ze wszystkiego widać

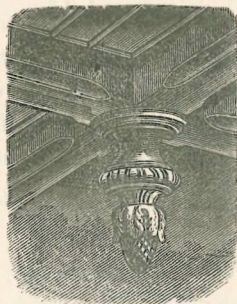

Fig. 92.

niedostateczne pojęcie głównych znamion gotycyzmu: najwię-
 ciej zbliżony do czysto-gotyckiego stylu kościół katedralny
 w Medyolanie, ma liczne wieżyczki sterczące, zbyt wysmukłe
 w stosunku do swych wysokości i do całego ogromu budowli;
 staranne jednak wykonanie bogatych i obfitych zdobin, tak
 jest dla oka zajmującym, że o tych niestósownych wymiarach
 łatwo się zapomina; *fig. 93.*

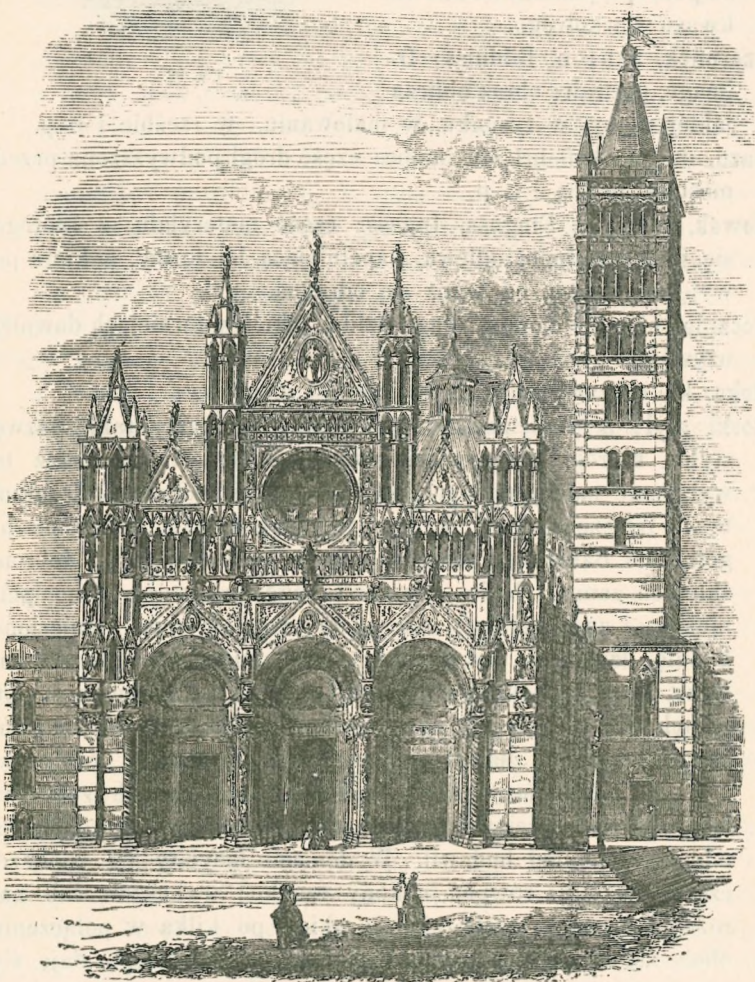

Fig. 93. Kościół katedralny w Syenie.

Styl romański w XI stuleciu do Włoch, mianowicie do prowincyj na zachodnich wybrzeżach wprowadzony, uległ zmianom, które mu więcej lekkość nadały; skąd powstał styl włosko-romański; n. italienisch-romanische Bauweise; piękne przykłady budow tego rodzaju, przedstawiają miasta Lucca, Corneto, Toscanella, we Florencyi kościół S. Miniato i wspinały kościół katedralny w Pizie, z przyległą chrzcielnicą, battisterio i również osobną wieżą, którą możnaby policzyć do najpiękniejszych budow, gdyby dziwaczny pomysł architekta w nadaniu jej pochyłości, niebył ją pozbawił tego uroku.

Włoskowatość, ści, kapilarność; n. Capillarität; fr. capillarité: objaw w ciałach porowatych, iż te w zetknięciu się z wodą lub z inną cieczą, wciągają też w siebie; ważną jest w budownictwie znajomość tego objawu, dla zapobiegania wilgoci murów, w pokrywaniu dachów i drenowaniu gruntów.

Wnęka, ki; n. Bilderblende, Nitsche; fr. niche; zagłębienie w ścianie, mające za przekrój poziomy półkole, lub pół wielokąta, i odpowiednio zasklepione, w którym stawiają się posągi lub wazony dla ozdoby ściany.

Woda, dy; n. Wasser; fr. eau; lit. wanduo; chemicznie czysta, składa się z dwóch części wodoru i jednej kwasorodu na objętość, na wagę zaś z 11tu części wodorodu i 89 kwasorodu: zmieniona w lód, staje się gatunkowo lżejszą; w stanie pary zajmuje objętość około 1700 razy większą, niż w stanie cieczy. W naturze woda niejest nigdy wolną od przymieszki innych ciał, których najmniej ma woda deszczowa, a zupełnie czystą otrzymuje się tylko przez destylacyją.

Woda dzika, zob. młynówka.

Woda robocza, zob. młynówka.

Wyrażenie płynąć z wodą, n. Stromab; fr. en aval; oznacza ruch rzeki lub kanału w kierunku biegu wody; zaś pod wodę, n. Stromauf; fr. en amont, w kierunku przeciwnym jej biegowi.

Wodociąg, gu; n. Wasserleitung, Aquädukt; fr. aquéduc, conduite d'eau; kanał murowany, albo ciąg rur, często z dalekich okolic wodę do miasta prowadzących, zwłaszcza zdatną do picia.

Wodoród, rodu; n. Wasserstoff; fr. hydrogène; ciało gazowe, palne, wchodzące w skład chemiczny wody do picia.

- Wodoskaz**, zu; n. Pegel; fr. marqueur, échelle fluviale; łąka drewniana z podziałami miary długości, przytwierdzona pionowo w brzegu rzeki na wbitym słupie, lub na filarze mostu, dla wskazywania zmian wysokości zwierciadła wody.
- Wodospad**, du; n. Wasserfall; fr. cascade; w okolicach górzystych strumień wody z wysokiego miejsca, zwykle po skale spadający; dla przyjemności oku, bywa w ogrodzie lub parku sztucznie urządzany.
- Wodostan**, nu; n. Wasserstand; fr. hauteur d'eau; wysokość zwierciadła wody w rzece, w stawie, zbiorniku i t. p.
- Wodotrysk**, ku; n. Springbrunnen; fr. jet d'eau, fontaine montante; woda z wyższego miejsca w niższe rurą sprowadzona i wytryskająca.
- Wodozbiór**, biuru; n. Wasserthurm; fr. reservoir; budynek na stacyi kolei żelaznej nakryty, w którym jest wielki zbiornik wody, dla zasilania maszyn.
- Wolarnia**, ni, albo wołownia; n. Ochsenstall; fr. bouverie; stajnia dla wołów.
- Woluta**, ty; zob. zwój.
- Wołowe oczy**; zob. jajownik.
- Wosk**, ku; n. Wachs; fr. eire; lit. waszka; ciało tłuste, otrzymywane z komórek pszczelnych; rozlicznego użycia w sztukach, rękodzielach i fabrykach. Wiele roślin obcych dostarczają także wosku.
- Wóz**, wozu; n. Wagen; fr. chariot, voiture; lit. rataj, weżimas; sprzęt do przewożenia ludzi, materiałów lub innych rzeczy; wóz wiejski złożony jest z połączenia dwóch osi do czworga kół, przez rozmaite sztuki drewniane i żelazne, oraz z przyborów do zaprzęgania bydła: sztuki te mają osobne swoje nazwy, jak dyszel, dzwono, kłonic, kołowrot, kula, kurczaba, krzepczyzna, lon, luśnia, nasad, orczyk, oś, piasta, podkulek, podyma, półkoszek, półwozie, próg, rozwora, sierdzień, stelwaga, sprycha, śródosie, sznica, szynał, szynkiel; w mniejszych wózkach i bryczkach, są oprócz tych, duha, hołobla, stopień, wasąg. Wóz kolei żelaznej, zob. wagon. Wóz w obrazach przedstawiających dawne bitwy, gonitwy, tryjumfy, fr. char, ma dwa koła, a stopień do wniścia z tyłu. Wózek jednokonny, fr. camion.

Wozem, wyrażenie mularskie, znaczy położenie w murze cegły lub ciosu tak, iż dłuższa jego strona jest w ścianie widzialną, cegłę zaś lub cios tak położony, nazywają wozówką, n. Laufer, Strecker; fr. carreau, bout-à-bout.

Wozownia, ni; n. Wagenhaus, Wagenscheuer; fr. remise; budynek dla umieszczenia wozów, powozów, sani, i t. p.

Wpisać, n. einschreiben; fr. inscrire; w Geom. znaczy umieścić wielokąt w okręgu koła tak, aby wszystkie wierzchołki jego kątów leżały na okręgu: każdy trójkąt może być wpisany, lecz niekażdy wielokąt.

Wpust, tu; n. Anschlitzung, Gabelverbindung; fr. embrèvement, enfourchement;

w ciesiołce i w stolarstwie połączenie z sobą dwóch sztuk drzewa w taki sposób, iż koniec jednej zarzyną się z dwóch

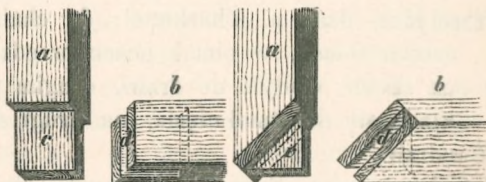

Fig. 94 i 95.

stron w kształcie czopa i wpuszcza się w odpowiednie wyzniesienie w końcu drugiej sztuki zrobione; fig. 94 i 95.

Wpustka, ki; n. Hirnleiste, Hirnfeder, Leistenfals; fr. languette; listwa, która sztorcem swych włókien wpuszcza się w nuty dwóch sztuk podłużnych, np. desek, dla ich związania.

Wpuszcz, cza; zob. zynkier.

Wrąb, wrębu; n. Kamm; fr. entaille; połączenie sztuk drzewa poziomo leżących, w ten sposób, iż w jednej z nich wycinają się dłutem zagłębienia, czyli wręby, z pozostawieniem między nimi prózka, w drugiej zaś zarzyną się nawylot poprzeczny rowek, dla chwycenia rzezonego prózka. Sposób ten związania zowią za wrębieciem haczystém, n. Hakenkamm; fr. entaille à croc; fig. 96.

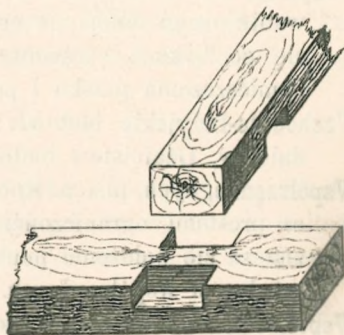

Fig. 96.

- Wręga**, gi; n. Kniestück, Rippenstück; sztuka drzewa w kształcie zgiętego kolana, wyrobiona z grubej gałęzi dębowej, albo z korzenia świerkowego. Wręgi używane są do związania dna w statku wodnym z jego bocznymi ścianami. Zowią także wręgę kokorą.
- Wrota**, wrot, pl.; n. Thorftigel; fr. ventaux; lit. wartaj; skrzydła w bramie wjazdnej, w stodole, wozowni; w śluzie wrota, n. Schleusenthor; fr. pertuis, otwierane dla przepuszczania statków na rzęce lub kanale.
- Wroźnik**, ka; n. Pendentif; fr. pendentif, panache, fourche; część trójkątna sklepienia kulistego, wchodząca klinowato między dwa dościenia. Zob. sklepienie.
- Wrzeczadze**, dza; n. Thürkettel; fr. chainette de porte; płaska sztuka żelaza, w obu końcach przedziurawiona, jednym wisi na skoblu wbitym do drzwi, drugim podłużnym otworem zakłada się dla zamknięcia, na drugi skobel wbity do węgaru odrzwi.
- Wrzeciono**, na; n. Spindel; fr. fuseau; lit. warpste; znane narzędzie do przedzenia. Nazwę tę dają także żelaznemu prętowi z czopami na obu końcach, na którym w machinach osadzone jest kółko zębate, cewie, tryb, bloczek, lub gwint śruby nie-skończonój.
- Wrzos**, su; n. Haidekraut; lit. bruyère; lit. warzis, bot erica; krzew drobny, obficie w naszych lasach rosnący: z niego w połączeniu z rozrobioną gliną, budują na Litwie ściany w lepiankach zwanych wrzosiankami, tanie i trwałe.
- Wrzynka**, ki; n. Einschnitt; fr. encaissement, tranchée; w budowaniu drogi bitéj, po splantowaniu pod nią ziemi, wyrzyna się po bokach częściowe zagłębienie wrzynką zwane, dla pomieszczenia piasku i pokładu kamiennego.
- Wschodnio-indyjskie budowle**; n. ostindische Bauten; zob. Bud-daiistów, Dżainistów budowle.
- Współrzędne**, nych, pl.; n. Koordinaten; fr. coordonnées; w Geom. są prostymi ograniczonój długości, za pomocą których wyznacza się położenie punktu na płaszczyźnie, przez odniesienie go do osi współrzędnych.
- Współśrodkowy**, wa, we; n. concentrisch; fr. concentrique; w Geom. tak nazywają się okręgi kół na jednéjże płaszczyźnie ze wspólnego środka nakręślone.

Wspórka, ki; n. Lehne; fr. allége; płaszczyzna pozioma w ościeży okna.

Wstawa, wy; zob. trygonometryja.

Wsuwanka, ki; zob. powała.

Wychodek, dka, prewet; n. Abort, Abtritt; fr. aisance, privé, re-trait, latrines; miejsce potrzebne przy każdym mieszkalnym zabudowaniu; warunkami jego dogodności są: 1) bliskość sypialni; 2) zapobieżenie przeciągowi powietrza; 3) przeszkodzenie rozchodzeniu się nieprzyjemnej woni; 4) łatwość wy-prowadzania nieczystości.

Wycieczka, ki; fr. dégagement; skryte wyjście, tajemne schody, którem można wyjść z mieszkania niespostrzeżonym do parku, ogrodu, i t. p. W szt. wojs. wycieczka, n. Ausfall, Poterne; fr. poterne; galerija podziemna, służąca do wycieczek.

Wycinek, nka; n. Sector; fr. secteur; w Geom. część obszaru koła, zawarta między dwoma promieniami i łukiem. Wycinek kuli objęty jest czaszką i stożkiem, wierzchołek w środku kuli mającym i zowie się wycinkiem kuli stożkowym, fr. secteur conique; albo jest objęty powierzchnią trójkąta kulistego i trzema płaszczyznami, przez jego boki przesuniętymi, i zowie się wycinkiem kuli ostrogrannym, fr. secteur pyramidal.

Wycior. ra; n. Essenthüre, Reinigungsthüre; otwór do kanału kominowego w ścianie zrobiony i żelaznemi drzwiczkami zamknięty, służący do wymiatania sadzy.

Wyglądka, ki; zob. wyzierka.

Wygon, nu; zob. skotnica.

Wyjść z pionu, n. überhängen; fr. pousser au vide, surplomber; mówi się o murze, ścianie, iż wyszedł z pionu, gdy w skutek bocznego parcia lub innych przyczyn pochylił się i upadkiem zagraża.

Wyjźrzał, ła; zob. owid.

Wykrawacz, cza; zob. świder.

Wykładanka, ki; fr. marqueterie; pokrycie wyrobu z drzewa, cienkimi deszczułkami w rozmaitych barwach i kształtach.

Wykolejenie, nia; n. Entgleisung; fr. derailement; wyskoczenie kół z kolei żelaznej.

Wykres, su; fr. figure; rysunek geometryczny.

Wykusz, sza; n. Erker; fr. échauguette, fenêtre à saillie; wystawka zewnątrz ściany piętrowej wysunięta, osobnym dachem

nakryta i osłona, z wejściem od wnętrza budowli, służąca do widoku w rozmaite strony.

Wykwaszać; n. ätzen; fr. corroder; wyrabiać rysy wklęsłe lub wypukłe na metalu, szkłe, marmórze, kości, i t. p. za pomocą stósownych do tego kwasów.

Wylew. wu; zob. powódz.

Wylew, wu; n. Gosstein; fr. évier, auge, gargouille; naczynie z kamienia, z metalu, do ściany wewnątrz kuchni przytwierdzone, służące do wylewania opłuczyn, i wyprowadzania ich rurą przez ścianę na zewnątrz.

Wylot, tu; fr. lunette; otwór boczny w sklepieniu dla umieszczenia w nim okna.

Wyłogi, gów, pl.; n. Verkleidung; fr. chambranle, cantalabre; rama szeroka, gzymsowana około ościeży drzwi lub okna, na ścianie wewnętrznej budowli.

Wymiary, rów, pl.; n. Dimensionen; fr. dimensions; miary oznaczające wielkość jakiego przedmiotu, to jest jego długość; szerokość i wysokość, albo głębokość, grubość.

Wypalić się; kamieniarze mówią o sztuce ciosu, iż się wypaliła, gdy w ostrych krawędziach lub narożnikach przypadkowo wyszczerbiona została.

Wyprawa, wy; to samo co tynk.

Wypustki, tków, pl.; fr. gousses, pl.; na kapitelach w staro-ijońskim porządku, gałązkowate zdobiny rzeźbione z drobnymi listkami.

Wyrazisko, ka; czas zwykle jesienny, w którym z roboczego koryta wyrażają wodę do koryta dzikiego, przez otwarcie stawideł w jazie, dla wyczyszczenia tegoż koryta, jako też dla napraw w młynie, tartaku i t. p.

Wyrwant, ta; zob. cybant.

Wyskok, ku; n. Vorsprung; fr. saillie, projecture; wydatność w miarach oznaczona jakiego członka w budowli, np. gzymsu, pasa i t. p. względem ściany pionowej.

Wyskok, ku; zob. alkohol.

Wysokość, ści; n. Höhe; fr. hauteur; lit. aukszytbe; wymiar w kierunku pionowym z dołu do góry uważanym.

Wyskrabywanie, nia; zob. rytowanie.

Wyspa, py; n. Insel; fr. île; kępa, ostrów znacznego obszaru, na morzu, jeziorze, rzéce.

- Występ**, pu; n. Risalit; fr. avant-corps, ressaut; część ściany zewnętrznej w budowlu, wystająca naprzód względem innych jej części.
- Wytrych**, cha; n. Dietrich, Dietherich, Diebesschlüssel; fr. rossignol, passe-partout; narzędzie ślusarskie nakształt klucza, z grubego drótu, haczysto w końcu zagięte, używane do otwierania zamków w braku klucza.
- Wytrzymałość**, ści; n. Festigkeit; fr. resistance; opór ciała mięszego przeciw sile działającej na zniszczenie spójności jego cząstek. Według rozmaitości działania téj siły, rozróżnia się wytrzymałość na bezwzględną, n. absolute Festigkeit, gdy siła działa na urwanie; względną, n. relative Festigkeit, gdy działa na złamanie; odporną, n. rückwirkende Festigkeit, gdy działa na skruszenie lub zgniecenie ciała, i na wytrzymałość skręcania, n. Torsionsfestigkeit, gdy się opiera rozerwaniu ciała przez skręcenie. Znajomość wytrzymałości w materyjalach budowlanych, lub do machin używanych, jest bardzo ważną.
- Wytyczać**; n. abstecken; fr. tracer, jalonner; przy zdejmowaniu planów, wyznaczaniu kierunku dróg, granic, i t. p., punkta na gruncie tyczkami oznaczać.
- Wywrot**, wrotu; zob. pował.
- Wyzierka**, ki, albo wyglądką; n. Guckfenster; w oknie małe skrzydło w większym, osobno otwierać się mogące, dla wyjrzenia na zewnątrz: także otwór ośklony we drzwiach lub w ścianie.
- Wyżarzyc**, zob. zglizować.
- Wyżyna**, ny; n. Hochebene, Hochland; fr. plateau; równina wzniesiona nad przyległe niższe okolice, czyli nad niziny.
- Wzgórze**, rza; n. Anhöhe; fr. coteau; naziom rozległy zwolna wzniesiony.

Zaczep, pu; n. Verkröpfung; fr. crossette, oreillon; podcięcie poziome, którem zwornik lub zawornik w sklepieniu płaskim, zaczepia za inne przyległe; *fig. 97.*

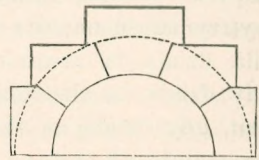

Fig. 97.

Zadra, ry, albo zadziór, ra; n. Unganz; fr. paille; na powierzchni metalu, w skutek kucia, rozciągania na drót, lub na blachę, tworzą się miejscami zadry, to jest cienie, łuskowato odstające cząstki, które są przeszkodą w nadaniu wyrobom gładkości. Żelazo zadzierzyste, n. unganzes Eisen; fr. fer pailleux.

ZadziERG, gu; zob. węzeł.

Zadziór, ru; zob. zadra.

Zagiąć, zakrzywić; n. abbiegen; fr. courber; nadać zagięcie, zakrzywienie.

Zagłoba, by; zaprawienie próżnego miejsca w wyrobie z drzewa, kamienia, metalu i t. p. powstałego przez uszkodzenie, lub w skutek wady użytego materyjału.

Zagruntować; n. grundiren, gründen; fr. imprimer, abreuver; dać pierwszą powłokę pod malowanie, lub pod pokostowanie.

Zahartować; n. abhärten; fr. acérer; nadać hart stali.

Zajazd, du; n. Vorhalle; fr. porche; wystawa przed sienią domu, dachem nakryta, pod którą się wjeżdża i wysiada do sieni.

Zakęcie, cia; n. Eckschaft; fr. encoignure; narożnik wklęsły między załomkami muru.

Zakładka, ki; n. Blatt, Überblattung; fr. enchevauchure, assemblage à mibois, à paume, patte, entement; połączenie z sobą dwóch sztuk drzewa jednakowej grubości tak, iż

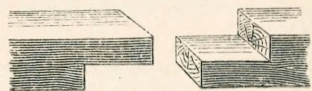

Fig. 98.

jedna staje się przedłużeniem drugiej. Rozmaite są odmiany więzby tego rodzaju; do zwykłych należą: zakładka prosta, n. *gerades Blatt*, *fig. 98*; z ukośnym zarznięciem, n. *schräg eingeschnittenes gerades Blatt*, *fig. 99*; z zahaczeniem prostym, n. *gerades Hackenblatt*; *fig. 100*; z zahaczeniem ukośnym, n. *schräges Hackenblatt*; z zahaczeniem i klinem, n. *Hacken und Keil*.

Fig. 99.

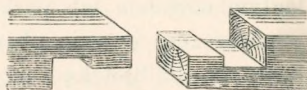

Fig. 100.

Zakrętka, ki; n. *Vorreiber*, *Fensterreiber*; fr. *tournequet*; w okuciu okna sztuka żelazna przytwierdzona w środku ramy jednego skrzydła, i mogąca się zaczepiać za sztukę haczywą w ramie drugiego skrzydła przybita, dla szczelnego przymknięcia okna. Zakrętka z hakami, fr. *éspagnolette*, jest połączeniem zwykłej zakrętki, z długim pionowym prętem żelaznym, w obu końcach w poziome haki zagiętym tak, iż za jej obróceniem haki te chwytają razem za odpowiednie okucia u dołu i u góry ramy okiennej.

Zakrystyja, ty; n. *Sakristei*; fr. *sacristie*; pomieszczenie w kościele, zwykle z wejściem od nabożni, a często z drugim wyjściem na zewnątrz, sklepione, z oknami w kraty i okienice żelazne zaopatrzonemi; przeznaczona na umieszczenie wszelkich przyborów potrzebnych do odbywania nabożeństwa i innych obrzędów religijnych, a razem jest miejscem, w którym osoby duchowne przywdziewają odpowiednie obrzędowi odzienia.

Zalewa, wy; n. *Mörtelüberguss*; fr. *chape*; świeżo ukończone sklepienie zalewa się zaprawą wapienną, dla zapelnienia szczelin, w spoinach cegieł.

Załamać; n. *kröpfen*; fr. *couder*; kierunek prosty muru, gzymsu, i t. p. zmienić w pewnym punkcie na inny tak, iż części ich tworzą między sobą kąt, czyli załomek, n. *Kröpfung*; fr. *recouplement*.

Załamanka, ki; zob. *dachówka*.

Zamecznik, ka; zob. *ślusarz*.

Zamek, mku; n. *Schloss*; fr. *serrure*; lit. *spyna*; wyrób ślusarski z metalu, przy drzwiach, szafach, skrzyniach, szufladach, i t. p. przymocowany i kluczem opatrzone, służący do ich

zamykania. Bardzo rozmaity bywa ustrój zamku, szczególnie zaś ze względu, aby przez ludzi złej woli niełatwo mógł być odemkniętym.

Zamek, n. Schloss; fr. château; lit. pillis; zabudowanie mieszkalne dla osób zamożnych, zwykle na wzniesionym naziemiu murowane, z widokiem na okolice otwartym, z przyległym ogrodem lub parkiem. W zamku oprócz wygodnych pomieszczeń, bywają obszerne sale, służące do przyjęcia i zabaw, na bibliotekę, muzea, zbrojownię, wszystkie w większych rozmiarach i ozdobnie zbudowane, oraz kaplica i pokoje gościnne. Dawne zamki, przeważnie w celu obrony przeciw zewnętrznym napadom wznoszone, otaczano mocnymi murami i basztami obronnymi.

Zamsze, szy, pl.; zob. podścienie.

Zapadka, ki; n. Sperrkegel; fr. déclie, estoquian; żelazko ruchome na sworzniu klinowate, zapadające za ukośne zęby kółka w maszynie i wstrzymujące też kółko, aby się w stronę ku niej obracać niemogło.

Zaplecze, cza; n. Rückwand; fr. dossier; część u stołka, krzesła, zydlu, wzniesiona nad siedzeniem, o którą się plecami oprzeć można.

Zapole, la; zob. sąsiek.

Zapora, ry; n. Thorbalken; fr. fléau, barre; drąg zwykle dębowy, w bramie wjazdnej wzdłuż całej szerokości ościeży zakładany i końcami w otwory na ten cel w ościeżynach zrobione, wsuwany, dla zaparcia wrot bramy od wewnętrznej strony budowli.

Zaprawa wapienna; n. Mörtel; fr. mortier; wapno z piaskiem wodą rozrobione, służąca do murowania. Zaprawa do spajania ciosów z miękiego kamienia, fr. badigeon, zwana, robi się z gipsu i z tegoż kamienia drobno utłuczonego, zamiast piasku.

Zarzewiac; zob. glijowac.

Zasiek, ku; n. Verhau; fr. abatis; w szt. wojs. zawada rzucona przed szanćami, z drzew ściętych z gałęziami.

Zasłonka, ki; n. Schild; fr. targette; mała blaszka metalowa, przyczepiona do zamku u drzwi, od strony wewnętrznej mieszkania, dla spuszczenia jej na dziurę od klucza, aby przeszkodzić zaglądanemu przez nią.

Zastrzał, lu; n. Strebband, Sturmband; fr. contrefiche guette; sztuka drzewa średniej grubości i długości, podpierająca ukośnie słup czyli stojak w ścianie, lub w krześle dachowém.

Zasuwka, ki; n. Riegel, Schubriegel; fr. verrou; kawałek pręta żelaznego, splaszczony, w okuciu drzwi i okien, który w kierunku poziomym lub pionowym posuwać można, dla ich zamknięcia lub otwarcia. Zasówka podwójna, n. Basquill; fr. crémone, złożona jest z dwóch prętów długich z zakrętką połączonych w ten sposób, iż za jęj obrotem, końce obu prętów jednocześnie wsuwają się w skoble u dołu i u góry ramy okiennej wbite.

Zatłoka, ki; n. Vertiefung; fr. renforcement, niche feinte; płytkie zagłębienie w ścianie, dla przerwania jednostajności jęj powierzchni. Także małe kwadratowe zatłoki, fr. cassetons, na stropach lub sklepieniach, obwiedzione ramkami gzymsowanemi, z tłem gładkiem, lub rozetą ozdobionem, używane w stylach starożytnych i nowoczesnych. Pomiędzy modylijonami w porządku korynckim bywają także umieszczane prostokątne zatłoki, wypełnione malowanemi lub rzeźbionemi zdobinami.

Zator, ru; n. Eisdamm; fr. engorgement; zatrzymanie się i spiętrzenie lodów na rzęce.

Zaułek, lka; zob. przecznica.

Zawiasa, sy; n. Gewinde, Thürangel, Thürband, Haspe, Badhaken; fr. penture, gond, charnière; lit. azukabaris; w okuciu okien, drzwi i t. p. wyrób z metalu, złożony z dwóch sztuk, z których jedna do nieruchomej ich części, jak futryna lub węgary przymocowana, druga do ruchomych skrzydeł, obiedwie zaś składają jedną parę zawias, a takich par najmniej dwie dawać się zwykło. U drzwi zawiasy, tak zwane polskie, czyli hakowe, albo zwane francuskie, pozwalają zdjąć skrzydło z haka, przez podniesienie go do góry. U mniejszych przedmiotów, jak szkatułki i t. p., zawiaski są składane na tak zwany szarwierz za pomocą trzpienia, bez wyjęcia tegoż, niedają się rozłączyć.

Zawłoka, ki; n. Schliesse; fr. clavette; sztuka żelazna, nieco klinowata i splaszczona, która się wpuszcza w ucho ankry; gdzie takie ucho zewnątrz ściany występuje, tam zawłoka ozdobnie bywa wyrabiana.

- Zawornik**, ka, albo klucz sklepienia; n. Schlussstein; fr. clef de voûte, mensole; kamień w najwyższym punkcie sklepienia, nieco klinowaty; w stylu gotyckim, bywa w części wiszącej rzeźbą zdobiony, lub otworem do poddasza przedziurawiony.
- Zawrębie**nie, nia; n. Verzahnung; fr. assemblage en adent; w cie-siołce połączenie sztuk drzewa na wręby, mianowicie w celu zgrubienia belki przez położenie jednej na drugiej.
- Zazęb**ianie, nia; n. Eingriff, Triebwerk; fr. engrénage; między kółkami zębatymi w machinach, chwytanie zębów jednego kółka, za zęby drugiego.
- Ząb**, zęba; n. Kamm, Zahn; fr. dent; lit. duntis; cząstki sterzące na kole w machinie, które chwytając za podobneż cząstki drugiego koła, ruch mu nadają.
Ząb, n. Bart, Schlüsselbart; fr. panneton, nazywamy część sterzącą w końcu klucza do zamku.
- Ząb w pile, w piłę, n. Sägezähne; fr. dents d'une scie.
- Ząbek**, bka; n. Zahnschnitt, Kälberzahn; fr. denticule; zdobina architektoniczna, w kształcie małego pniaczka, jakich szereg z przerwami umieszczany bywa pod głównym gzymsem w stylach starożytnych.
- Zbiórka**, ki; n. Abtrag; fr. déblai; w budowie dróg ziemia zebrana z miejsc wyższych, którą się przewozi w niższe na nasypkę.
- Zbiornik**, ka; n. Becken, Wasserbecken, Wasserbehälter; fr. réservoir, bassin; każde naczynie, do którego się woda lub inna ciecz w większej ilości zbiera.
- Zbitość**, ści; zob. miąszość.
- Zboczenie**, nia; zob. igła magnesowa.
- Zbrojownia**, ni; n. Rüsthammer; fr. musée d'armes; pomieszczenie w którym przechowują się zbiory dawnego uzbrojenia i broni wszelkiego rodzaju; tą nazwą oznacza się także arsenał.
- Zderzak**, ka; n. Buffer, Puffer, Stosskisse; fr. buttoir; poduszka, jakich po dwie na każdej ścianie poprzecznej wagonu osadza się na silnych żelaznych trzonach wsuwalnych i sprężynami wypychanych, w celu przeszkodzenia, aby wagony w ruchu będące, bezpośrednio o siebie nieuderzały.
- Zdjąć**; n. aufnehmen; fr. lever; zdjąć plan, wymierzyć i nakręślić rzuty gruntu, ogrodu, budowli, i t. p.

- Zdobienie**, nia; n. Ornamentirung, Verziehrung; fr. décoration; upięknienie jakiej części lub całości budowli, przez dodanie im zdobin odpowiednich.
- Zdobina**, ny; n. Ornament, Zierrath; fr. ornement; każdy członek służący do wewnętrznego, lub zewnętrznego przyozdobienia budowli, rzeźbiony lub malowany w stylu odpowiednim i na właściwém miejscu użyty.
- Zdobnik**, ka; n. Verziehrer; fr. décorateur; trudniący się zdobieniem ścian, sufitów, upinaniem, i t. p.
- Zdun**, na; n. Töpfer, Offensetzer; fr. potier; lit. puodzas; rzemieślnik zwany także garnearzem, lub kaflarzem, wyrabiający naczynia, kaffe, zdobiny i t. p. gliniane rzeczy.
- Zégar**, ra; n. Uhr; fr. horloge; lit. adinikas; maszyna do wskazywania czasu. Rozróżnia się na zegar wieżowy, n. Thurmuhr; fr. horloge d'un clocher; ścienny, n. Wanduhr; fr. pendule; stołowy, n. Tischuhr; kieszonkowy zégarek, n. Taschenuhr; fr. montre; bijący, n. Schlaguhr; fr. horloge sonnante; wahadłowy, wagowy, sprężynowy. Zegar słoneczny, zob. kompas.
- Zégarmistrz**, trza; n. Uhrmacher; fr. horloger; lit. adinikadaris. Rękodzielnik trudniący się wyrabianiem zegarów.
- Zendra**, dry; n. Hammerschlag; fr. écailles, havresat; drobne cząstki zniepokwaszone, które przy kuciu rozżarzonego żelaza odpadają; używane jako przymieszka do niektórych zapraw i kitów.
- Zendrówka**, ki; n. Mundstein, Mundklinker; cegła w skutek mocińszego ognia przy jój wypalaniu, śkliwem otopiona, niezdatna do muru, lecz na pasadzkę w sieniach, do ścieków brukowanych, i t. p. bywa używaną.
- Zespój**, poju; n. Gefüge; fr. texture; w Miner. sposób połączenia z sobą cząstek jakiej kopaliny lub skaliny; stanowi jedno z ważnych znamion w rozróżnianiu ciał tego rodzaju.
- Zestawa**, wy; n. Gestelle, Gertist; fr. chassis; ustrój większych części w jakiej maszynie z sobą związanych, między którymi części mniejsze ruchome lub nieruchome umieszczają się.
- Zgwara**, ry; wyraz u flisaków, oznaczający toń, albo głębię w wodzie, to samo co wir.
- Zieleń**, ni; n. Grün; fr. vert; farba zielona w rozmaitych odcieniach i rozmaitego składu: 1) zieleń bremeńska, n. Bremergrün,

fr. vert de Brème, jest węglanem miedzi, z wodą daje błękitną, z olejem piękną zieloną barwę przybióra; 2) zieleń brunświcka, n. braunschweiger Grün, fr. vert de Brunsvic, również jest węglanem miedzi, używana do olejnych powłok; 3) zieleń berlińska, n. Berlinergrün, fr. vert de Berlin, jest połączeniem niedokwasu kobaltu z ługiem krwi żółtym, używa się tak do olejnego jak i wodnego malowania; 4) zieleń chińska, n. Chinagrün, złożona z barwnika rośliny z rodzaju szakłaków w połączeniu z glinką i wapnem, w Chinach zwana Lo-kas służy do wodnego i olejnego użycia, niedawno jest znaną w Europie, a jedyną ze wszystkich farb zielonych, która na świetle nieulega zmianie; 5) zieleń kopalna, n. Berggrün, fr. vert de montagne, kopalny węglan miedzi, do oleju; 6) zieleń werońska, n. Veronesererde, kopalna sino-zielona ziemia, mało pokrywająca, ale do oleju trwała; 7) zieleń sokowa, zob. safgryn.

Ziew, wu; n. Luftloch; fr. soupirail; w formach do odlewów z metalu, gipsu i t. p. dają się po bokach wlewu małe otwory, które w czasie odlewania powietrze z formy uchodzi.

Złocenie, nia; zob. pozłota.

Złotnik, ka; n. Goldschmied; fr. orfèvre; lit. auksadajlis; ręko-dzielnik trudniący się wyrobami ze złota i srebra.

Złoto, ta; n. Gold; fr. or; lit. auksas; metal szlachetny na wyroby złotnicze, jubilerskie, bicie monet i medali, rzadko czyste, lecz zwykle z przymieszką miedzi używane. Wykute na bardzo cienkie listki, używa się do pozłoty pod nazwą złota malarzkiego, n. Blattgold, fr. or battu. Złoto koronne, n. Kronengold, fr. bas or, jest złotem ze znaczną przymieszką miedzi. Złoto mozaikowe, n. Musivgold, fr. or musif, jest połączeniem cyny, rtęci i siarki, używane do powłok klejowych i olejnych, naśladowujących pozłotę.

Złotokost, stu, albo złotołusk, ku, lub operment; łac. auripigmentum; n. Auripigment; fr. orpiment; jest siarczykiem arszeniku kopalnym i sztucznym, używanym w malarstwie jako żółta farba.

Złożony styl; n. Römische Säulenordnung; fr. ordre composite; z czasów upadku rzymskiej architektury i początku odrodzenia, złożony z ijońskiego i korynckiego porządku. Zob. także rzymski styl.

- Zmywanie, nia, albo lawowanie;** n. Tuschmanier; fr. lavis; sposób malowania wodnemi farbami lub tuszem, gdzie stopniowe cieniowanie otrzymuje się przez rozciąganie farby pędzlem w wodzie maczanym.
- Znacznik, ka;** n. Streichmass; fr. trusquin; narzędzie stolarskie, do znaczenia na drzewie linii równoległych.
- Znamie, nia, albo oznaka;** n. Attribute; fr. attribut; przedmiot umieszczany przy posągu lub malowanej postaci ludzkiej, osób świętych, lub mitologicznych, po którym je poznać i od innych odróżnić można.
- Zrąb, zrębu;** w ciesiolce tak nazywają zestawę ścian z drzewa aż pod dach wyprowadzoną; sztuki poziome składające zrąb nazywamy zrębina.
- Zukosić;** n. abschrägen; fr. biaiser; przyciąć lub przyrznać jaki watek budowlany ukośnie względem danego kierunku, lub względem płaszczyzny.
- Żwierciadło, dla;** n. Spiegel; fr. miroir, glace; lit. zerkołas; płyta szklana przejrzoczysta, równa i podłana ortęcią cyny lub cynku; prócz zwykłego używania zwierciadeł, bywają niemi odziewane ściany mieszkań; są też ze stali, bronzu i t. p. wyrabiane. Powierzchnię stojącej wody, zowią też jej zwierciadłem, n. Wasserspiegel; fr. surface d'eau.
- Zwir, ru, krzemieniec;** n. Grus, Kies; fr. gravier; odłamki skaln, więcej lub mniej zaokrąglone, naniesione wodą z okolic górzystych, złożone w pokładach ziemi lub w korytach rzek; zwir jest dobrym materyjałem do budowy dróg bitych i utrzymywania tychże.
- Zwój, zwoju, ślimacznica;** n. Volute, Schnecke, Schnörkel; fr. volute, limaçon, corne de belier; zdobina w kapitelach ijońskich, koryneckich i rzymskich, zwinięta naksztalt płaskiego ślimaka. Widok boczny zwoju w ijońskim porządku nazywa się wezłówką, n. Polster; fr. oreiller, coussinet.
- Zwornik, ka;** n. Wellstein, Keilstein; fr. voussoir, claveau; cegła lub kamień stósownie obrobiony, do murowania sklepień użyty. Dla łuków sklepionych bywają cegły klinowato formowane, zwane sklepówką.
- Zwysoczenie, nia;** fr. défilement; zadanie miernicze, jak poprowadzić płaszczyznę na naziomie styczną do danych trzech wzgórz. Ma swoje znaczenie w nauce Fortyfikacyi połowej.

Zydel, dla; ławka zwyczajna, opatrzona zapleczem.

Zygzak, ka; n. Zickzack; fr. zigzag; prątek połamany, jako zdobina w romańskich i w anglonormandzkich budowlach, umieszczana na naleęczach i pasach gzymosowych.

Zynkier, ra, albo wpuszcz; n. Senker, Versenkbohrer; fr. fraise; narzędzie stalowe do bora podobne, lecz zakończone stożkiem karbowanym; służy do częściowego rozrobienia dziury w metalu, lub w innym materyjale, przez którą śruba albo holc-śruba ma przechodzić, tak, aby jój głowa zagłębioną być mogła, i nad powierzchnię przedmiotu niewystawała.

Zyza, zy; n. Sentine; fr. sentine; najniższe miejsce na dnie statku wodnego, gdzie się zbiera woda przesiąkająca lub deszczowa, skąd wyczerpywana bywa.

Żabka, ki; klamerka żelazna w obu końcach zastrzona i załamana, jakich używają do spajania desek w budowie statków wodnych.

Żaluzya, zyi; n. Jalousien, Persiennen, Sommerladen; fr. jalousie, persienne; rodzaj okienic złożonych z deszczulek, poprzecznie w ramie osadzonych, w pewnych od siebie odstępach, i ruchomych na swych osiach dla dowolnego przepuszczania światła, albo też deszczulki są nieruchome i pochyło, pod kątem 45° do poziomemu osadzone, zwane wtedy persanami.

Żarna, żarn, pl.; n. Handmühle; fr. moulin à bras; lit. girnos; młynek domowy, w którym kamień poruszany bywa ręką za pomocą mlona.

Żebro, ra; n. Gewölbrippe; fr. lierne; luk z gzymsowanej cegły, lub z kamiennych sztuk dłuższych z podobnymże przekrojem złożony, przedzielający poły sklepienia i z tegoż zwieszony.

Żelazo, za; n. Eisen; fr. fer; lit. gieleżys; metal znany w powszechnem użyciu, w stanie surowym pod nazwą surowca; żelazo kute w szynach, prętach graniastych i obłych, fryzowane na wyroby kowalskie, ślusarskie i wiele innych. Blacha żelazna czarna, n. Eisenblech; fr. tole; blacha żelazna biała, n. Weisblech; fr. fer-blanc, powleczona cyną po obu stronach.

Żelaziwo, wa; n. Beschläge; fr. armature, ferrure; wszelkie okucia z żelaza, jak okien, drzwi i t. p.

Żelazka, zek, pl.; n. Meissel; dłutka bez trzonek, w jednym końcu równo ucięte, w drugim rozmaicie zastrzone, używane przez kamieniarzy i rzeźbiarzy.

Żelazko do testowania; n. Fugeisen; fr. fiche; kopystka żelazna do fugowania spoin w murze.

Żeleznik, ka; zob. piaskowiec.

Żerdź, dzi; n. Stange; fr. tige; lit. kartis; pień cienki, długi, młodej jodły lub świerka, obrobiony obło służy na półdrabki,

ociosany płasko na dwie strony, jest łatą ciosaną, rozłupany wpodłuż, używa się do ogrodzenia w miejsce płotu.

Żerdzina, ny; zob. regle.

Żłób, żłobu; n. Krippe, Pferdkrippe; fr. crèche, mangeoir; lit. prakartas; naczynie dłubane z prostej i grubej kłody drzewa, częściej z tarcie zbite, w jednym brzegu blachą żelazną okute, umieszczone w stajni na obrok dla koni.

Żłóbek, bka; n. Hohlkehle; fr. scotie, nacelle, cavet, cymaise; członek wklęsły w gzymsach.

Żłobina, ny; n. Canaelirung; fr. canelure, striure; pionowe żłobki na powierzchni kolumny w porządkach doryckim, ijońskim i korynekim. W stylach średniowiecznych i nowoczesnych bywają żłobiny w części dolnej kolumny, laskowane, albo też słupiec kolumny śrubowato w około obiegają.

Żołądz, łędzi; n. Eichel; fr. gland; lit. gille; gdzie liście dębowe użyte są jako zdobina, tam niekiedy i żołądz między niemi bywa umieszczaną.

Żółcień, ni; n. Gelb; fr. couleur jaune; farba żółta; do powłok olejnych i malowania, używa się chromowa, lub neapolitańska, n. Neapelgelb; fr. jaune de Naples; do wodnych gumiguta.

Żóraw, wia; n. Krahn, Kranich; fr. grue, grueau; machina cała żelazna, służąca do wyciągania w górę ciężarów, w celu spuszczenia ich na inne miejsce lub na wóz podstawiony. Podobnie nazywa się żórawiem, słup wysoki przy studni, z ruchomym poprzecznym ramieniem u góry, i żerdzią u niego wiszącą z wiadrem do wyciągania wody.

Żuk, ka; n. Mistkäfer; fr. scarabée; owad z rzędu chrząszczów umieszczany w rzeźbie jako zdobina symboliczna, na dawnych budowlach egipskich.

Żuława, wy; n. n. Marschland, Werder; fr. îlot; lit. saława; nadbrzeże wielkiej rzeki, namuliskiem pokryta, na zalewy wystawione, urodzajne, jak są żuławy elbląska, gdańska, malborska i inne.

Żużel, żła; n. Schlacke; fr. scorie; lit. atkirtos; przy wytapieniu metali z rudy, części jej ziemne stopione z sobą tworzą skorupę szklaną rozmaitej barwy, pływającą na powierzchni stopionego metalu, która w stanie ciekłym zgarnięta, prędko po

ostudzeniu krzepnie; potłuczona na drobne kawałki, używa się do pokrywania dróg mniejszych.

Żyła, ły; n. Ader; fr. fil: pręga obcego ciała w kamieniu, w wapieniu, piaskowcu, żyła krzemienista, żelazista, n. Krebs; fr. crapaud; często dla większej swojej twardości przeszkadza do gładkiego obrobienia ciosu, miększa zaś niezapewnia mu wytrzymałości; w marmórze żyły różnobarwne dodają mu ozdoby.

Żyrandol, la; zob. pajak.

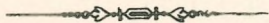
Żywe srebro; zob. rtęć.

Żywica. cy; n. Harz; fr. résine; lit. sakkaj; ciecz wypływająca z pnia i gałęzi drzew choiniastych, krzepnąca na ich powierzchni; jest nierozpuszczalną w wodzie, rozpuszcza się w alkoholu, zapala się płomieniem. Najobfitszą i najwięcej używaną bywa żywica świerkowa, n. Fichtenharz; fr. galipot, do rozmaitych lakierów, kitów kamieniarskich, i wielu innych użytków.

WYRAZY NIEMIECKIE
Z ODESŁANIEM DO POLSKICH.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

- Aaskopf, m., szczołb.
 Abakiskus, m., podplytek.
 Abakus, m., nagłówek.
 Abästen, okrzesać.
 Abbiegen, zagiąć.
 Abbinden, odwiązać.
 Abblättern, łuszczyć się.
 Abbleichen, splowieć.
 Abdach, n., obdaszek.
 Abdachung, f., pochył.
 Abdämmen, ogroblować.
 Abdraht, m., otoczyny.
 Abdunkeln, przyćmić.
 Abessinische Bauweise, f.,
 abisyńskie budowanie.
 Abfall, m., spadek.
 Abfallröhre, f., spustnica.
 Abfasern, skrawężyć.
 Abfluchtung, f., pod sznur.
 Abformen, odwzorować.
 Abgelebter Kalk, m., wapno.
 Abgestandener Kalk, m.
 wapno.
 Abgestorbener Kalk, m.,
 wapno.
 Abgraten, skrawężyć.
 Abguss, m., odlew.
 Abhang, m., pochył.
 Abhängling, m., przydenek,
 wisior.
 Abhärten, zahartować.
 Abkanten, skrawężyć.
 Abklatsch, m., odtłoczyna.
 Ablauf, m., podkrojek.
 Abort, m., wychodek.
 Abrinden, okorzyć.
 Absägen, przyrznać.
 Absatz, m., odsadzka.
 Abschlag, m., próg.
 Abschnitt, m., odcinek.
 Abschrägen, zukosić.
 Abschrott, m., nacinak.
 Abschuppen, łuszczyć się.
 Abschussdecke, f., podjazie.
 Abstecken, wytyczać.
 Abstufung der Farben, f.,
 odcień.
 Abtrag, m., zbiórka.
 Abtritt, m., wychodek.
 Abtrittsgrube, f., dół.
 Abvierung, f., obrobienie.
 Abweichstein, m., pacholek.
 Abweichung, f., igła.
 Achat, m., agat.
 Acheropita, n., acheropita.
 Achromasie, f., bezbarwność.
 Achromatisch, adj., achroma-
 tyczny.
 Achse, f., oś.
 Achsenschiene, f., podosek.
 Achsenschenkel, m., szynkiel.
 Achsen spitze, f., szynkiel.
 Achsenstücke, n. pl., odosy.
 Achsenzapfen, m., szynkiel.
 Achsnagel, m., lon.
 Achsring, m., rechwa.
 Achteck, m. ośmiokąt.

- Ader, f, żyła.
 Adler, m., orzel.
 Adlerzange, f., klészczaki.
 Aequator, m., równik.
 Äerodynamik, f., aerodyna-
 mika.
 Äerostatik, f., aerostatyka.
 Ägyptischer Mauerziegel,
 m., surówka.
 Ägyptischer Stil, m., egipski
 styl.
 Ahle, f., czeremcha, szydło.
 Ähnlichkeit, f., podobieństwo.
 Ahorn, m., klon.
 Aichpfahl, m., kresopal.
 Akazie, f., akacyja.
 Akelei, f., orlik.
 Akrolith, m., akrolit.
 Akteon, m., Akteon.
 Akustik, f., akustyka.
 Alabaster, m., alabaster.
 Alaun, m., alun.
 Alkali, n., alkali.
 Alkohol, m., alkohol.
 Alkoven, m., alkowa.
 Allegorie, f., alegoryja.
 Almosenstock, m., karbona.
 Altan, m., altana.
 Altar, m., ołtarz.
 Altarblatt, n., nastawa.
 Altarplatte, f., mensa.
 Altarschrein, m., oskrzynie.
 Altchristliche Bauweise, f.,
 starochrześcijański styl.
 Aluminium, n., glin.
 Amalgam, n., amalgama.
 Amarantfarbe, f., amarant.
 Amboss, m., kowadło.
 Ambossstock, m., klocek.
 Amerikanische Baukunst,
 f., amerykańskie budowanie.
 Amethyst, m., ametyst.
 Ammoniak, n., amonija.
 Amphiprostylos, m. amipro-
 styl.
 Amphitheater, m., amfiteatr.
 Anaglyph, Anaglypt, n., płasko-
 ryt.
 Analitische Geometrie, f.,
 Geometryja.
 Anfahrt, f., pomost, podjazd.
 Ange, f., październik.
 Angelsächsische Bauwei-
 se, f., angielskie budowle.
 Anglonormannische Bau-
 weise, f., angielskie budowle.
 Anhaltestelle, f., przystanek.
 Anhöhe, f., wzgórze.
 Anker, m., ankra, kotwica.
 Ankerhaken, m., ośeka.
 Ankleidezimmer, n., gotowal-
 nia.
 Anländung, f., odsepisko.
 Anlassen, napuszcząć.
 Anlauf, m., spływek.
 Anleckung, f., folga.
 Anlegen, podmalować.
 Annieten, przynitować.
 Anordnung, f., rozpołożenie.
 Ansatz, m., osadka.
 Ansatzfeile, f., pilnik.
 Anschiebling, m., przysuwnica.
 Anschlag, m., przyłga.
 Anschlitzung, f., wpust.
 Anschüttung, f., nasypka.
 Anschweissen, spogrzewać.
 Anschwemmung, f., wezbra-
 nie.

- Anschwemmungsboden, m.,
 odsepisko.
 Anstauen, spiętrzyć.
 Anstoss, m., przytyk.
 Anstrich, m., powłoka.
 Ante, f., anta.
 Anthemion, n., antemijon.
 Antik, adj., starożytny.
 Antimon, n., antymon.
 Antwerpener Blau, n., błękit.
 Anwurf, m., narzutka.
 Apfelbaum, m., jabłoń.
 Apokalyptisch, adj., apoka-
 lityczny.
 Apollo, m., Apollo.
 Apothema, n., międzyśród.
 Apsis, f., apsyda.
 Aquädukt, m., wodociąg.
 Aquarell, n., akwarela.
 Aquatinta, f., akwatynta.
 Ar, m., ar.
 Arabeske, f., arabesk.
 Arabischer Stil, m., arabski
 styl.
 Arabisches Gummi, n., guma
 arabska.
 Aräostyl, m., areostyl.
 Arbeitszoll, m., cal roboczy.
 Archäologie, f., archeologija.
 Archimedische Wasserschrau-
 be, f., śruba Archimedesza.
 Architekt, m., architekt.
 Architektur, f., architektura.
 Architrav, n., architrawa.
 Archiv, n., archiwum.
 Archivolte, f., nałęczce.
 Arene, f., arena.
 Arkade, f., arkada.
 Arker, m., alkierz.
- Arm, m., ramie.
 Armatur, f., armatury.
 Armbrust, f., kusza.
 Armenstock, m., karbona.
 Asphalt, m., asfalt.
 Assyrische Baukunst, f.,
 assyryjski styl.
 Ast, m., konar.
 Ästetik, f., estetyka.
 Ästrich, m., polepa.
 Astwerk, m., gałęzianka.
 Asymptote, f., nibystyczna.
 Atlanten, m. pl., atlanty.
 Atlas, m., Atlas.
 Atmosphäre, f., atmosfera.
 Attika, f., attyka.
 Attisch, adj., attyki.
 Attribut, n., oznaka.
 Ätzen, wykwaszać.
 Atzkalk, m., wapno.
 Aufdämmen, ogroblować.
 Auffahrt, f., wjazd.
 Aufnehmen, zdjąć.
 Aufqualm, m., cofka.
 Aufsatz, m., nadstawek.
 Aufschiebling, m., przysu-
 wnica.
 Aufschlagfenster, n., okno.
 Auftrag, m., nasypka.
 Aufziehbret, n., paca.
 Aufwurf, m., tynk.
 Aufziehfenster, n., okno.
 Auge, n., oko.
 Augenmass, n., okomiar.
 Auripigment, n., złotokost.
 Ausdehnung, f., rozciągłość.
 Ausfall, m., poterna, wycieczka.
 Ausfugen, testować.
 Ausfüllung, f., podsypka.

Ausfütterung, f., obłogi.
 Ausschalung, f., opierzenie.
 Ausschuss, m., brak.
 Ausschüttung, f., podsypka.
 Aussteigung, f., garb.
 Ausstemmen, dłubać.
 Ausstreckeu, n., rozpostarcie.
 Ausstrichfeile, f., pilnik.
 Austritt, m., ganek.
 Axt, f., siekiéra.
 Azot, n., azot.
 Aztekische Baukunst, f., azte-
 ków budowanie.

B.

Babylonische Bauweise, f.,
 babilońskie budowanie.
 Bach, m., strumyk.
 Bachus, m., Bachus.
 Bäckerei, f., piekarnia.
 Backhaus, n., piekarnia.
 Backofen, m., piec piekarski.
 Backstein, m., cegła.
 Bad, n. łazienka.
 Badeanstalt, f., łazienki.
 Bagger, m., bagier.
 Bahnhof, m., dworzec.
 Bahnzug, m., pociąg.
 Bajonnet, n., bagniet.
 Baldachin, m., baldach.
 Balken, m., belka.
 Balkenbrücke, f., most.
 Balkenwaage, f., waga.
 Ballenblume, f., pączek.
 Baluster, f., balas.
 Balustrade, f., balustrada.
 Band, n., pas.
 Bändchen, n., pasek.
 Bandhaken, m., zawiasa.
 Bankette, f., bankieta.
 Bankeisen, n., bankajza.
 Banse, f., sasiék.
 Bär, m., baba.
 Barake, f., barak.
 Bärenklau, m., barszcz.
 Barokstil, m., baroko.
 Barometer, n., barometr.
 Bart, m., ząb u klucza.
 Barte, f., barta.
 Basalt, m., bazalt.
 Base, f., baza, podstawa.
 Basilika, f., bazylika.
 Basquill, n., zasuwka.
 Basrelief, m., płaskorzeźba.
 Bast, m., лыko.
 Bastei, f., baszta.
 Bastion, n., bastyjon.
 Bastseil, n., лыczak.
 Bastsieb, n., przetak.
 Batsche, f., perlik.
 Batterie, f., działobitnia.
 Bau, m., budowa.
 Bauanschlag, m., kosztorys.
 Bauch, m., brzuch.
 Bauernhütte, f., chałupa.
 Bäurisches Werk, n., bonie.
 Baufälligkeit, f., obalistość.
 Baugrund, m., grunt.
 Bauholz, n., budulec.
 Baukonstruction, f., ustrój.
 Baukunst, f., budownictwo.
 Baum, m., drzewo.
 Baumeister, m., budowniczy.
 Baumgang, m., aleja.
 Baumkante, f., oblina.
 Baumöl, n., oliwa.
 Baumrinde, f., łub.

- Baumstamm, m., pień.
 Bauplatz, m., plac.
 Baurecht, n., służebność.
 Baustil, m., styl.
 Baute, f., budowa.
 Bazar, m., bazar.
 Becken, n., zbiornik.
 Bedeckter Weg, m., droga kryta.
 Befriedigung, f., ogrodzenie.
 Behang, m., opona.
 Beichtstuhl, m., spowiednia.
 Beil, m., topór.
 Beinarnisch, m., nagolennik.
 Beinhaus, n., kośnica.
 Beisszange, f., obcęgi.
 Beize, f., bejca.
 Belattung, f., łączenie.
 Berapp, m., narzutka.
 Berberis, m., berberys.
 Berg, m., góra.
 Bergblau, n., błękit.
 Bergbohrer, m., świder.
 Bergbraun, n., umbra.
 Berggrün, n., bergryn.
 Bergkrystall, m., kryształ.
 Bérgöl, n., olej.
 Bergtheer, m., maź, smołowiec.
 Berlinerblau, n., błękit.
 Berlinergrün, n., zieleń.
 Berme, f., berma.
 Bernstein, m., bursztyn.
 Berührungspunkt, m., styczna.
 Beschabung, f., podsiętka.
 Beschläge, n., okucie.
 Besetzschiägel, m., baba.
 Bestossen, skrawężyć.
 Betpult; n., kłęcznik.
 Betriebswasser, n., mlynówka.
 Betsäule, f., figura.
 Bett, n., łożysko.
 Beutel, m., pytel.
 Beutelkasten, m., skrzynia.
 Bewegende Kraft, f., siła.
 Bewegliche Brücke, f., most.
 Bewegung, f., ruch.
 Bewurf, f., narzutka.
 Biberschwanz, m., dachówka.
 Bibliothek, f., biblioteka.
 Bicke, f., bika.
 Bilderblende, f., wnęka.
 Bilderhäuschen, n., kapliczka.
 Bilderrahmen, m., rama.
 Bildhauer, m., rzeźbiarz.
 Bildhauerkunst, f., rzeźbiarstwo.
 Bildniss, n., wizerunek.
 Bildsäule, f., posąg, term.
 Bille, f., próg.
 Bimstein, m., pumeks.
 Bimsteinpapier, n., papier.
 Binde, f., przepaska.
 Bindemittel, m., spoiwo.
 Binder, m., przez łeb.
 Binsenkorb, m., koszalka.
 Binsenmatte, f., rogózka.
 Birke, f., brzoza.
 Birkenholz, n., brzezina.
 Birkentheer, f., dziegieć.
 Birnbaum, m., grusza.
 Bischofshut, m., infuła.
 Bischofsstab, m., pastorał.
 Bister, m., bistr.
 Bitterkalk, m., dolomit.
 Blasebalm, m., miech.
 Blaserohr, n., dmuchawka.

- Blatt, n., płyta, zakładka.
 Blätter, n. pl., liście.
 Blättergips, n., selenit.
 Blätterwerk, n., liścianka.
 Blattgold, n., złoto.
 Blattwerk, n., liścianka.
 Blau, n., błękit.
 Blaue Farbe, f., barwa.
 Blech, n., blacha.
 Blei, n., ołów.
 Bleiche, f., blich.
 Bleichplatz, m., blich.
 Bleifaden, m., blejezyk.
 Bleiglätte, f., glejba.
 Bleiloth, n, pion.
 Bleistift, m., ołówek.
 Bleiweis, m., bieleń.
 Blende, f., framuga.
 Blendboden, m., podłoga.
 Blesswerk, n., odzieżka.
 Blind, adj., ślepy, śmy.
 Blindfenster, n., okno.
 Blitzableiter, m, odgrom.
 Block, m., bałwan.
 Blockhaus, n., blokhaus.
 Blockstufe, f, stopień.
 Blockverband, m, więźba.
 Blockwand, f, węgieł.
 Blume, f, kwiat.
 Blumengehänge, n., girlanda.
 Blumenranke, f, kwiecianka.
 Blumenstengel, m., łodyżka.
 Blut, n., posoka.
 Blutstein, m., krwawień.
 Bock, m., kobylica, kozioł.
 Bockramme, f, kafar.
 Boden, m., dno, grunt.
 Bogen, m., łuk, obłak.
 Bogengerüste, n., krażyna.
- Bogenstellung, f. arkadowanie.
 Bogenstich, m., strzałka.
 Bohle, f., bal.
 Bohlenwand, f., szachulec.
 Böhmische Kappe, f., skle-
 pienie.
 Böhmische Gewölbe, n., skle-
 pienie.
 Bohrbogen, m., smyczek.
 Bohrer, m., wiertak.
 Bohrschneide, f, pióro.
 Bohrwurm, m., czerw.
 Bolzen, m., sworzeń.
 Bombe, f., bomba.
 Borax, m., boraks.
 Borste, f., szezec.
 Borte, f., burta.
 Böschung, f., pochył.
 Bosseln, obosować.
 Bossenwerk, n., bonie.
 Böttcher, m., bednarz.
 Bottich, m., kadź.
 Bramaistische Bauweise,
 f, bramaistów budowle.
 Brandgasse, f, miedzuch.
 Brandgiebel, m., ogniochron.
 Brandmauer, f, ogniochron.
 Branntweinbrennerei f, go-
 rzelnia.
 Brasilienholz, n. brazylija.
 Bratofen, m., bękart.
 Brauerei, f, browar.
 Brauhaus, n., browar.
 Braune Farbe, f, barwa.
 Braunschweiger Grün, m.,
 zieleń.
 Braunstein, m., manganecz.
 Brecheisen, n., drag.
 Brechen, łamanie się.

- Breite, szerokość.
 Breilköpfiger Nagel, m.,
 głowacz.
 Bremerblau, n., błękit.
 Bremergrün, n., zieleń.
 Bremse, f., hamulec.
 Brennerci, f., gorzelnia.
 Brennglas, n., soczewka.
 Brennholz, n., drwa.
 Brennmaterial, n., opał.
 Brennpunkt, m., ognisko.
 Brenstoff, m., opał.
 Bret, Brett, n., tarcica.
 Brettchen, n., pulka.
 Bretdecke, f., powala.
 Brettnagel, n., bretnal.
 Brettplanke, f. parkan.
 Brettsäge, f., pila.
 Brettverschlag, m., przegroda.
 Brettzaun, m., parkan.
 Brettschneider, m., tracz.
 Britanniametall, m., metal.
 Bronsirung, f., bronzowanie.
 Bronze, f., bronz.
 Bruch, m., odłam.
 Bruchstein, m., kamień.
 Bruchsteinmauer, f., mur.
 Brücke, f., most.
 Brückenbalken, m., légar.
 Brückenbeleg, m., pokład.
 Brückenkahn, m., mostołódź.
 Brückenkopf, m., szaniec.
 Brückenpfeiler, m., filar.
 Brückenwaage, f., waga.
 Brunirstahl, m., gładysz.
 Brunnen, m., fontana, studnia.
 Brunneneinfassung, f., cem-
 brzyna.
 Brunnenkasten, m., skrzynia.
 Brunnenmeister, m., studniarz.
 Brunnenziegel, m., cembrówka.
 Brustbild, n., popiersie.
 Brustleier, f., korba.
 Brüstung, f., pobiedrze.
 Brustwehre, f., przedpiersień.
 Brustzapfen, f., czop.
 Buche, f., buk.
 Buchse, f., buks.
 Büchse, f., puszka.
 Bucht, f., buchta.
 Buckel, f., pukla.
 Buddaistische Bauweise, f.,
 buddaistów budowa.
 Bude, f., buda.
 Buffer, m., zderzak.
 Büffet, n., kredens.
 Büge, f., biga, miecz.
 Bügel, m., koluszek, strzemie.
 Buhne, f., tama.
 Bund, m., wiązar.
 Bündigkeit, f., licowanie.
 Buntscheckige Malerei, f.,
 pstrocizna.
 Bunze, m, puncynek.
 Bürgersteige, m., chodnik.
 Buschweide, f., łoza.
 Bussole, f., busola.
 Büste, f., popiersie.
 Byzantinischer Baustil, m.,
 bizantyński styl.

C.

- Calque, m., kalka.
 Campeschenholz, n., kampsz.
 Canäilirung, f., żłobina.
 Candelaber, m., świecznik.
 Cap, m., cypel.

- Capillarität, f, włoskowatość.
 Capitäl, n., kapitel.
 Capitelhaus, n., kapitularz.
 Capitelsaal, m., kapitularz.
 Caponniere, f., kojce.
 Carmin, m., karmin.
 Carriature, f., karykatura.
 Carton, m., karton.
 Cassinische Curve, f., kassy-
 nida.
 Cement, m., cement.
 Centner, m., centnar.
 Centrifugal Kraft, f., sila.
 Centrubohrer, m., świder.
 Cerberus, m., Cerber.
 Ceres, f., Ceres.
 Charnierbund, n., przegub.
 Cherubin, m., cherubin.
 Chinagrün, n. zieleń.
 Chinesischer Baustill, m.,
 chiński styl.
 Chorgewölbe, n., sklepienie.
 Chorglocken Thürmchen, n.,
 signatura.
 Chorsitz, m., stala.
 Chorstuhl, m., stala.
 Chromgelb, n., chroman ołowiu.
 Ciseliren, dłutkować.
 Cissoide, f., cysoida.
 Cisterne, f., cysterna.
 Cochenille, f., koszenila.
 Colophonium, n., kolofonija.
 Colorit, m., koloryt.
 Complement, m., dopełnienie.
 Concentrisch, adj., współ-
 środkowy.
 Copie, f., kopija.
 Corridor, m., kurytatrz.
 Coupe, f., osobnia.
 Crucifix, m., pasyja.
 Cycloide, f., cykloida.
 Cyklopenmauer, f., mur.
 Cylinder, m., oblak.
 Cylindergebläse, n., miech.
 Cylindrisch, adj., obły.
- D.
- Dach, n., dach.
 Dachdeckung, f., krycie.
 Dachfenster, n., dymnik.
 Dachfirste, f., kalenica, ślenie.
 Dachfläche, f., pola.
 Dachgeschoss, n., poddasze.
 Dachkehle, f., kosz.
 Dachluke, f., dymnik.
 Dachpappe, f., papa.
 Dachpfette, f., płatwa.
 Dachrahmen, m., płatwa.
 Dachrinne, f., obdasznica.
 Dachsbeil, m., teksel.
 Dachschaube, f., kicak.
 Dachschiefer, m., lupek.
 Dachschwelle, f., podciąg.
 Dächsel, m., teksel.
 Dachspan, m., dranica.
 Dachsplisse, f., krycie.
 Dachstuhl, m., krzesło.
 Dachstuhlsäule, f., słupek.
 Dachwerk, n., krzesło.
 Dachziegel, m., dachówka.
 Damascirung, f., dziwer.
 Damast, m., bułat.
 Damm, m., wał.
 Dammchen, n., grobelka.
 Dampf, m., para.
 Dampfbad, n., łaźnia.
 Dampfeylinder, m., cylinder.

- Dampfkessel, m., kocioł.
 Dampfschieber, m., suwak.
 Dampfswagen, m., parowóz.
 Dänische Waage, f., przez-
 mian.
 Darre, f., suszarnia.
 Darsetsches Metall, n., mie-
 szak.
 Darstellende Geometrie, f.,
 Geometryja wykreślna.
 Daube, f., kleпка.
 Dauge, f., kleпка.
 Daumen, m., palec.
 Däumling, m., palec.
 Decke, f., pułap, strop, sufit.
 Deckel, m., pokrywa, wieko.
 Deckwerk, m., odziewka.
 Dehnbarkeit, f., ciągliwość.
 Deich, m., grobla, wał.
 Deichsel, f., dyszel.
 Deihselgabel, f., hołobla.
 Deichselträger, m., szniece.
 Delormischer Stuhl, m.,
 krzesło.
 Delphin, m., delfin.
 Dendrometer, n., pniomierz.
 Denkmal, n., pomnik.
 Denkmünze, f., medal.
 Denkspruch, m., dewiza.
 Derimher, m., derymher.
 Descriptive Geometrie, f.,
 Geometryja wykreślna.
 Desinfection, f., odwonianie.
 Detailzeichnungen, f., szcze-
 góły.
 Deutschrenaissance, f., odro-
 dzenia styl.
 Diagonale, f., przekątna.
 Diamant, m., dyjament.
- Diamantenreihe, f., dyja-
 menty.
 Diamantverzierung, f., dy-
 jamenty.
 Diane, f., Dyjana.
 Diastylus, m., dyjastyl.
 Dichtigkeit, f., gęstość.
 Dichtsäulig, adj. piknostyl.
 Diebenschlüssel, m., wytrych.
 Diele, f., dyl.
 Dielenkopf, m., mutuł.
 Dienst, m., podżebrze.
 Dietrich, m., wytrych.
 Dille, f., tuleja.
 Dimensionen, f., wymiary.
 Dipterlineal, n., celownica.
 Dipteron, m., dypter.
 Discus, m., krąg.
 Distel, f., oset.
 Dodekaeder, m., dwunasto-
 ścian.
 Dolomit, m., dolomit.
 Dom, m., kościół.
 Doppelgeleise, n., tór.
 Doppelkegel, m., dwustoże.
 Dorische Bauweise, f., do-
 rycki porządek.
 Dorn, m., dorn, trzpień.
 Dossirbret, n., chyłomierz.
 Drache, m., smok.
 Drachenblut, n., smocza krew.
 Draht, m., drót.
 Drahtbrücke, f., most.
 Drahtseil, n., lina.
 Drahtzieherei, f., drótarnia.
 Dränirung, f., drenowanie.
 Draperie, f., upięcie.
 Drechsler, m., tokarz.
 Drehbank, f., tokarnia.

- Drehbogen, m., smyczek.
 Dreher, m., tokarz.
 Drehkreuz, n., kołowrotek.
 Drehscheibe, f., obrotnica.
 Drehschleifstein, m., brus.
 Drehstul, m., tokarnia.
 Dreibein, n., trójnóg.
 Dreieck, n., trójkąt.
 Dreipass, m., trójłucze.
 Dreischlitz, m., tryglif.
 Dreiseitiges Prisma, n.,
 trójkąt.
 Dreiviertelsäule, f., półko-
 lumnie.
 Dreschflegel, n., cepy.
 Dreschflegelstiel, m., dzier-
 żak.
 Dreschmaschine, f., młocarnia.
 Dreschtenne, f., boisko.
 Drillbohrer, m., wiertak.
 Drilling, m., cewie.
 Druck, m., parcie.
 Drücker, m., klamka.
 Druckmesser, m., manometr.
 Druckpumpe, f., pompa.
 Dschainistische Bauweise,
 f., dzainistów budowanie.
 Dübel, m., tybel.
 Dunkelgrau, adj., bury.
 Durchbrechung, f., nawylot.
 Durchbrochene Arbeit, f.,
 nawylocie.
 Durchgang, m., kurytarz.
 Durchkriechen, n., przelazka.
 Durchlass, m., przepust.
 Durchmesser, m., średnica.
 Durchschnitt, m., przekrój.
 Durchstich, m., przekop.
 Durchschieben, przesunąć.
- Durchwurf, m., harfa.
 Düse, f., dysza.
 Dynamik, f., dynamika.
 Dynamit, n., dynamit.
 Dynamometer, m., siłomierz.
- E.**
- Ebene, f., płaszczyzna, równia.
 Ebenholz, n., heban.
 Ebenmaass, n., równomiar.
 Eberesche, f., jarząb.
 Echinus, m., echin.
 Eckblatt, n., łapa.
 Ecke, f., róg.
 Eckig, adj., graniasty.
 Eckknollen, m., łapa.
 Eckschaft, m., zakęcie.
 Ecksparren, m., krokiew.
 Eckwandpfeiler, m., anta.
 Edelstein, m., kamień drogi.
 Egge, f., brona, krata.
 Ei, n., jajownik.
 Eibenbaum, m., cis.
 Eiche, f., dąb.
 Eichel, f., żołędź.
 Eidechse, f., jaszczurka.
 Eierschale, f., łupina.
 Eierstab, m., jajownik.
 Einbaum, m., ostrew.
 Einebnen, plantować.
 Einfachheit, f., prostota.
 Einfluchtung, f., pod sznur.
 Eingriff, m., zazębianie.
 Einguss, m., wlówek.
 Einhiebige Feile, f., pilnik.
 Einkehle, f., kosz w dachu.
 Einschnitt, m., wrzynka.
 Einschreiben, wpisać.

- Einschubleiste, f., szpaga.
 Einsiedelei, f., pustelnia.
 Einsumpfen, gnoić.
 Einziehung, f., blocze.
 Eisbock, m., izbica.
 Eisdamm, m., zator.
 Eisen, n., żelazo.
 Eisenbahn, f., droga żelazna.
 Eisenbahnschiene, f., rels.
 Eisenbahnschwelle, f., próg.
 Eisenblech, n., blacha.
 Eisenrost, m., rdza.
 Eisenvitriol, m., koperwas.
 Eiskeller, m., lodownia.
 Elasticität, f., sprężystość.
 Elektrizität, f., elektryczność.
 Elfenbein, n., kość słoniowa.
 Elfenbeinschwarz, n., czerń,
 kość.
 Elle, f., łokieć.
 Ellipse, f., elipsa.
 Ellipsoid, n., elipsoida.
 Else, f., olsza.
 Empfangszimmer, m., bawial-
 nia.
 Emplekton, n., emplekton.
 Empore, f., napiętrze.
 Emysches System, n., krze-
 sło.
 Endkugel, f., gałka.
 Endpfeiler, m., filar.
 Enfilade, f., przestrzał.
 Engel, m., anioł.
 Englisch-gothischer Bau-
 stil, m., angielskie budowle.
 Enkaustik, f., enkaustyka.
 Ensbaum, m., légar.
 Entasis, f., kibić.
 Entlastungsbogen, m., łuk,
 przesklepka.
 Entwickelbar, adj., rozwijalny.
 Entwurf, m., pomysł.
 Epheu, m., bluszcz.
 Epicykloide, f., epicykloida.
 Eppich, m., seler.
 Eppichblatt, n., listek Tudora.
 Erdarbeiten, f. pl., grabarska
 robota.
 Erdgeschoss, n., przyziom.
 Erdharz, n., smołowiec.
 Erdpech, n., smołowiec.
 Erdsieb, n., harfa.
 Erker, m., alkierz, wykusz.
 Erle, f., olsza.
 Erz, n., kruszec, ruda.
 Erzengel, m., archanioł.
 Esche, f., jesion.
 Eselrücken, m., przeginka.
 Eselrückenbogen, m., łuk.
 Espe, f., osika.
 Essenthüre, f., wycior.
 Essig, m., ocet.
 Estrade, f., podwyżka.
 Estrich, m., polepa.
 Esstein, m., dachówka.
 Etruskischer Baustil, m., etru-
 sków styl.
 Eule, f., sowa.
 Eurhythmie, f., eurytmija.
 Eustylus, m., eustyl.
 Excentricität, f., mimośród.
- F.
- Fabrik, f., fabryka.
 Face, f., czoło.
 Fach, n., przęsło, pułka.

- Fächer, m., wachlarz.
 Fächerfenster, n., wachlarz.
 Fachwand, f., mur pruski.
 Fachwerk, n., kaseton.
 Fachwerksgewölbe, n., skle-
 pienie.
 Fahne, f., chorągiew.
 Fähre, f., pram.
 Fährschiff, pram.
 Fajanserde, f., fajans.
 Fallgatter, n., krata.
 Fallladen, m., okienica.
 Fallrohr, n., spustnica.
 Falsche Decke, f., powała.
 Falte, f., fałd.
 Fallthor, n., krata.
 Fallthür, f., drzwi.
 Falz, m., fałc.
 Fangdamm, m., kasztyna.
 Fangschleuse, f., śluza.
 Farbe, f., barwa, farba.
 Färberei, f., farbiernia.
 Färbestoff, m., barwnik.
 Farrenkraut, n., paproć.
 Fasanerie, f., bażantarnia.
 Fasche, f., obramowanie.
 Faschine, f., faszyna.
 Fass, n., baryłka.
 Fassade, f., facyjata.
 Fassbinder, m., bednarz.
 Fasschen, n., baryłka.
 Fassung, f., oprawa.
 Faulbaum, m., kruszyna.
 Faun, m., faun.
 Fäustel, m., perlik.
 Fechter, m., gladyjator.
 Feder, f., sprężyna.
 Federmesser, m., seczoryk.
 Federwaage, f., waga.
 Fehlboden, m., powała.
 Fehldecke, f., powała.
 Feile, f., pilnik.
 Feilkloben, m., fajkluba.
 Feilspäne, m. pl., opilki.
 Fein, adj., misterny.
 Feinsilber, n., fajnzylber.
 Feld, n., pole, naderzwie.
 Feldhütte, f., szałas.
 Feldmesser, m., miernik.
 Feldmesskunst, f., miernic-
 two.
 Feldrüster, f., brzost, wiąz.
 Feldschuppen, m., bróg.
 Feldspath, m., feldspat.
 Felge, f., dzwono.
 Felsart, f., skalina.
 Felsen, m., skała.
 Fenster, n., okno.
 Fensterblei, n., ołów.
 Fensterbret, n., nakładka.
 Fenstereinfassung, f., futryna.
 Fensterflügel, m., kwatera.
 Fenstergerähme, n., krosna.
 Fenstergesims, n., gzyms.
 Fensterhaken, m., haczyk.
 Fensterkitt, m., kit.
 Fensterkorb, m., kosz.
 Fensterladen, m., okienica.
 Fensterkreuz, n., krzyż.
 Fensterpfeiler, m., między-
 ścieże.
 Fensterpfosten, m., laska.
 Fensterrahmen, m., futryna.
 Fensterreiber, m., zakrętka.
 Fensterrose, f., rozeta.
 Fensterscheibe, f., szyba.
 Fenstersprosse, f., szczeblina.
 Fensterverdachung, f., gzyms.

- Fernambukholz, n., fernambuk.
 Fernrohr, n., luneta, perspektywa.
 Festigkeit, f., wytrzymałość.
 Festung, f., cytadela, twierdza.
 Feuchtigkeit, f., wilgoć.
 Feuerfest, adj., ogniotrwały.
 Feuerlinie, f., linija ogniowa.
 Feuerlöschapparat, n., przyrząd.
 Feuermauer, f., ogniochron.
 Feuerrost, m., ruszt.
 Feuerschwamm, m., hubka.
 Feuerspritze, f., sikawka.
 Feuerstein, m., krzemień.
 Feuerzange, f., szczypce.
 Fiale, f., wieżyczka.
 Fichte, f., świerk.
 Fichtenharz, n., żywica.
 Filigran, m., filigran.
 Filz, m., pilśń.
 Filzfeile, f., pilśniak.
 Firniss, m., pokost.
 Firsträhm, m., ślenie.
 Firstziegel, m., dachówka.
 Fischbein, f., fiszbin.
 Fischgräte, f., oścień.
 Fischhaut, f., jaszczur.
 Fischleim, m., karuk.
 Fittigziegel, m., dachówka.
 Flache Breite, f., płask.
 Fläche, f., powierzchnia.
 Flächeninhalt, m., obszar.
 Flächenwinkel, m., kąt dwuścienny.
 Flachrelief, n., płaskoryt.
 Flachs, m., len.
 Flachsbrecher, m., międlica.
 Flachzange, f., kleszczyki.
 Flader, f., słój.
 Flagge, f., flaga.
 Flammenstil, m., płomykowy styl.
 Flanke, f., bark.
 Flaschenkürbiss, m., tykwa.
 Flaschenzug, m., kluby.
 Flattermine, f., fugasa.
 Flechte, f., wasąg.
 Flechtwerk, n., plecionka.
 Fleischmarkt, m., jatki.
 Flesche, f., strzałczan.
 Fliesche, f., płyta.
 Flintglas, n., flintglas.
 Flitterkram, m., przyczepka.
 Florentiner Lack, m., laka.
 Floss, n., tratwa.
 Flügelaltar, m., oltarz.
 Flügelschrein, m., oltarz.
 Flugsand, m., piasek.
 Flur, f., sień.
 Fluss, m., rzeka, top.
 Flussbett, n., koryto rzeki.
 Flussgebieth, n., porzecze.
 Flussinsel, f., kępa.
 Flussregulirung, f., regulacyja.
 Flusssäure, f., kwas fluorowy.
 Flussschiff, m., łódź.
 Flussspath, m., fluspat.
 Flutthor, n., śluza.
 Föhre, f., sosna.
 Formflasche, f., flasze.
 Formsand, m., piasek.
 Forstzeichen, n., cecha.
 Fort, n., cytadela, ostrog.
 Fournire, n., forner.
 Fournirsäge, f., piła.
 Frankforterschwarz, n., czerń.
 Franze, f., fręzla.

- Freifeld, n., niekryt.
 Freihandzeichnung, f., rysunek.
 Fresco, n., al fresco.
 Frette, f., obręcz.
 Friedhof, m., cmentarz.
 Fries, m., fryz.
 Frischen, fryszowanie.
 Frischesse, f., fryszerka.
 Frischofen, m., fryszerka.
 Fronte, f., czoło.
 Fronton, m., przyczółek.
 Frosch, m., pslec.
 Fruchtkeller, m., podruma.
 Fruchtschnur, f., wiązanka.
 Frührenaissance, f., odrodzenia styl.
 Fuchsschwanz, m., piłówka.
 Fugbank, f., kozioł.
 Fuge, f., spoina.
 Fugeisen, n., żelazko.
 Fuhre, f., fura.
 Führung, f., taszla.
 Füllhorn, n., róg.
 Füllmauer, f., mur.
 Füllung, f., plynina.
 Fünfblatt, n., pięciolist.
 Funkelfang, m., iskrochron.
 Furche, f., bruzda.
 Furt, f., bród.
 Fuss, n., noga, stopa.
 Fussangel, f., kotewka.
 Fussband, n., piętnar odwrotny.
 Fussboden, m., podłoga.
 Fussbodenlager, n., sztaga.
 Fussbodentafel, f., płyta.
 Fussgestell, n., piedestał, postument.
 Fussleiste, f., listwa.
- Fusspfund, n., stopofunt.
 Fussrähm, m., przycioska, podciąg.
 Fussessteig, m., ścieszka.
 Fusstritt, m., stopień.
 Futteral, n., futerał.
 Futtermauer, f., mur.
- G.
- Gabel, f., widły.
 Gabelholz, n., socha.
 Gabelverbindung, f., wpust.
 Galeere, f., galar.
 Gallapfel, m., dębiana.
 Gallerie, f., galeryja.
 Galmei, m., galman.
 Galwanoplastik, f., galwanoplastyka.
 Ganimed, m., Ganimedes.
 Garnetz, m., garniec.
 Garnwinde, f., motowidło.
 Garten, m., ogród.
 Gartenlaube, f., ciennik.
 Gas, n., gaz.
 Gasmesser, m., gazomierz.
 Gassenrinne, f., rynsztok.
 Gastzimmer, n., pokój.
 Gatter, n., lasa.
 Geächselter Zapfen, m., czop.
 Gebäcke, n., belkowanie.
 Gebäude, n., budowla.
 Gebläse, n., miech.
 Gediegen, adj., rodzimy.
 Gedrückter Pfuhl, m., półwałek.
 Gefälle, n., spadek.
 Gefäss, n., garda, jelca.

- Gefüge, n., zespój.
 Gegenwinkel, m., kąć.
 Gehau, n., natonie.
 Gehäuse, n., puzdro.
 Gehrsatz, m., węgiel.
 Gehrung, f., gierunek.
 Geissblatt, n., wiciokrzew.
 Geländer, n., poręcz.
 Geländerdocke, f., słupek.
 Gelb, n., żółcień.
 Gelbe Farbe, f., barwa żółta.
 Geleise, n., kolej, tor.
 Gelenke, n., przegub.
 Gelöschter Kalk, m., wapno.
 Gelte, f., skopiec.
 Gemach, n. pomieszczenie.
 Gemälde, n., malowidło, obraz.
 Gemässigkeit, f., przyzwoitość.
 Gemeinschaftliche Mauer, f., mur.
 Gemme, f., giemna.
 Generatrix, f., rodząca.
 Geodäsie, f., gieodezyja.
 Geometer, m., miernik.
 Geometrie, f., Giometryja.
 Geometrische Zeichnung, rysunek.
 Geometrisches Körper, n., ciało.
 Gerade, f., prosta.
 Geradschlächtig, adj. prostorośły.
 Gerte, f., wić.
 Gerüste, n., rusztowanie, zestaw.
 Geschlinge, n., kolniierz.
 Geschmack, m., smak.
 Geschmiedigkeit, f., klepalność.
 Geschützbank, f., lawa.
 Geschwindigkeit, f., chyżość.
 Gesimse ziehen, ciągnąć gzyms.
 Gesimshobel, m., gzymsownik.
 Gesimsstein, m., gzymsówka.
 Gestein, n., skalina.
 Gestell, n., zestaw.
 Gestirn, n., konstelacyja.
 Getreideboden, m., śpichlerz.
 Getriebene Arbeit, f., robota trybowana.
 Gewachsener Boden, m., całec.
 Gewächshaus, n., oranżeryja.
 Gewebe, n., tkanina.
 Gewicht, n., ciężek, ciężar.
 Gewinde, f., gwint, zawiasa.
 Gewölbe, n., sklepienie.
 Gewölbrippe, f., żebro.
 Giebel m., szczyt.
 Giebelfeld, n., tympan.
 Giebelzinne, f., naszczytek.
 Giessbach, m., potok.
 Giesser, m., giser.
 Giesserei, f., gisernia.
 Giessform, f., forma.
 Giessand, m., piasek.
 Gipfel, m., wierzchołek.
 Gips, m., gips.
 Gitter, n., krata.
 Gitterwerk, n., kratka.
 Glacis, m., stok.
 Gladiator, m., gladyjator.
 Glanz, m., połysk.
 Glas, n., szkło.
 Glaser, m., śklarz.
 Glasmalerei, f., malowanie.
 Glaspapier, n., papier szklowy.
 Glasscheibe, f., szyba.
 Glastafel, f., blat.

- Glasur, f, polewa.
 Glaswerk, n., ośklenie.
 Glättahle, f., gletal.
 Glätte, f., glejta.
 Gleditschia, f, gledyczyja.
 Gleiche, f., glejcha, równia.
 Gleichgewicht, n., równo-
 waga.
 Gleichschenklig, adj., ró-
 wnoramienny.
 Gleichseitig, adj., równobo-
 czny.
 Gleis, n., kolej.
 Gleiswalze, f., wał.
 Glied, n., członek.
 Glimmer, m., mika.
 Glocke, f, dzwon.
 Glockenjoch, n., jarzmo.
 Glockenleiste, f, piętka.
 Glockenspeise, f, spiż.
 Glockenthurm, m., dzwonnica.
 Glühen, glijować.
 Gneis, m., gnajs.
 Gnomonik, f, gnomonika.
 Gold, n., złoto.
 Goldglätte, f, glejta.
 Goldschmied, m., złotnik.
 Goniometer, m., kątomierz.
 Göpel, m., kierat.
 Gosse, f, rynsztok.
 Gossstein, m., wylew.
 Gothischer Baustil, m., go-
 tycki styl.
 Gothischer Verband, m.,
 więźba.
 Gothisches Gewölbe, n.,
 sklepienie.
 Gottes Acker, m., cmentarz.
 Grab, n., grób.
 Graben, m., rów.
 Gräber, m., grabarz.
 Grabhügel, m., mogiła.
 Grabmal, n., grobowiec.
 Grabstein, m., nagrobek.
 Grabstichel, m., rylec.
 Grad, m., stopień.
 Gramm, n., gram.
 Gran, n., grano.
 Granate, f, granat.
 Granit, m., granit.
 Gränzhügel, m., kopiec.
 Graphometer, m., kątomierz.
 Graphite, m., grafit.
 Gratblech, n., osnówka.
 Grath, m., drót, grat.
 Grathbalken, m., sztych.
 Gratleiste, f, szpaga.
 Gratsparren, m., krawężnica.
 Grathziegel, m., dachówka.
 Grau, adj, barwa.
 Grau in grau n., malowanie.
 Graukalk, m., wapno.
 Graumalerei, f, malowanie.
 Gravirer, m., rytownik.
 Gravirung, f, rytowanie.
 Grazien, f. pl., gracyje.
 Greif, m., gryf.
 Grengel, m., grądział.
 Gränze, f, granica.
 Gränzhügel, m., kopiec.
 Gränzsäule, f, granicznik.
 Griechischer Baustil, m., grec-
 ki styl.
 Gries, m., piasek.
 Griff, m., młot, trzonek.
 Grobmörtel, m., beton.
 Groden, m., odsepisko.
 Grotesken, f. pl., groteski.

Grotte, f., jaskinia.
 Grube, f., dół.
 Grüne, n., zieleń.
 Gründen, zagruntować.
 Grundiren, zagruntować.
 Grundmauer, f., fundament.
 Grundpfahl, m., pal.
 Grundschwelle, f., podwalina.
 Grundstein, m., kamień.
 Grundwaage, f., grundwaga.
 Grundwafe, f., przedzajcie.
 Grünspan, m., gryszpan.
 Gruppe, f., grupa.
 Grus, m., gruz, zwir.
 Guckfenster, n., wyglądka.
 Gummigutta, n., gumiguta.
 Gurtbogen, m., podłęczce.
 Gurtgesims, n., pas.
 Gusseisen, n., surowiec.
 Gussnaht, f., szew.
 Gutta-percha, f., gutaperka.

H.

Haarbeutelstil, m., rokoko.
 Haarsieb, n., sito.
 Hächsel, m., sieczka.
 Hächselbank, f., sieczkarnia.
 Hächsellade, f., sieczkarnia.
 Hächselschneide, f., sieczkarnia.
 Hacke, f., motyka.
 Hackenblatt, n., zakładka.
 Hackig, adj., zadzierzysty.
 Häckerling, f., sieczka.
 Hafen, m., przystań.
 Hagebuche, f., grab.
 Hagedorn, m., głóg.
 Hagenweide, f., wikle.

Hahn, m., kurek.
 Hahnebalcken, m., grzęda.
 Haide, f., step.
 Haidekraut, n., wrzos.
 Haken, m., hak.
 Hakenkamm, m., wrąb.
 Hakenpflug, m., radło.
 Hakenschar, f., radlica.
 Halber Biberschwanz, m., dachówka.
 Halbflach, adj., półokrągły.
 Halbgesschoss, n., półpiętrze.
 Halbhölz, n., półcizna.
 Halbkugel, f., półkula.
 Halbkuppel, f., sklepienie.
 Halbmesser, m., promień.
 Halbrund, adj., półokrągły.
 Halbpfeiler, m., pilaster.
 Halbsäule, f., półkolumnie.
 Halbwalm, m., dach.
 Halbzirkel, m., półkole.
 Halbzirkelbogen, m., łuk.
 Halde, f., halda.
 Halle, f., portyk.
 Hals, m., szyja.
 Halssims, m., naszyjek.
 Halster, n., łaszt.
 Hammer, m., młot, młofek.
 Hammern, młotkować.
 Hammerschlag, m., zendra.
 Hammerschmied, m., kuźniak.
 Handaxt, f., cioska.
 Handbeil, m., cioska.
 Handgriff, m., rękojeść.
 Handhabe, f., antaba.
 Handmangel, f., maglownica.
 Handmühle, f., żarna.
 Handramme, f., baba.
 Hanf, m., konopie.

- Hanföl, n., olej.
 Hängeeisen, n., strzemie.
 Hängeplatte, f., płaza.
 Hängesäule, f., wieszak.
 Hängewerk, n., krzesło.
 Hängewerksbrücke, f., most.
 Harpyen, f. pl., harpije.
 Hartschlagloth, n., lut.
 Härtung, f., hart.
 Harz, n., żywica.
 Haselnussbaum, m., leszczyna.
 Haspe, f., skobel, zawiasa.
 Haspel, m., kołowrot.
 Haspen, m., krna.
 Haube, f., dach, daszek.
 Haubengewölbe, n., sklepienie.
 Haubitze, f., granatnik.
 Haue, f., kopaczka, motyka, paprzyca.
 Hauptgeschoss, n., piętro.
 Hauptschiff, n., nawa.
 Hauptsims, n., gzyms.
 Haus, n., dom.
 Hausenblase, f., karuk.
 Hausschwamm, m., grzyb.
 Haustein, m., cios.
 Hausthor, n., brama.
 Hebe, f., Hebe.
 Hebebaum, m., drag.
 Hebebock, m., kozioł.
 Hebel, m., drag.
 Hebelade, f., duga.
 Hebelarm, m., ramie.
 Heber, m., lewar, smoczek.
 Hebezeug, n., dźwignia.
 Hebling, m., palec.
 Hecke, f., płot.
 Heerd, m., ognisko, palisko.
- Heft, n., trzonek.
 Heide, f., step.
 Heiligenhäuschen, n., kapliczka.
 Heiligenschein, m., światłość.
 Heiligenschrein, m., relikwiarz.
 Heizapparat, m., ogrzewacz.
 Heizhaus, n., ogrzewalnia.
 Heizloch, n., czeluscie.
 Heizung, f., ogrzewanie.
 Heizungsanlage, f., ognisko.
 Helldunkel, n., światłocien.
 Hellebarte, f., halabarda.
 Helm, m., hełm, toporzysko.
 Helmdach, n., dach.
 Helmstange, f., sztyber.
 Hemmschuh, m., hamulec.
 Hengeplatte, f., płaza.
 Henkel, m., ucho, uszko.
 Heroldsstab, m., laska.
 Herrenschenke, f., biufet.
 Herzlaub, n., listki.
 Herzogshut, m., mitra.
 Heubaum, m., pawęza.
 Heuraufe, f., drabina.
 Hieroglyphe, f., hieroglif.
 Hintergebäude, n., widermach.
 Hintergrund, n., pole, tło.
 Hinterwagen, m., półwozie.
 Hirnfeder, f., wpustka.
 Hirnleiste, f., wpustka.
 Hirschfänger, m., kordelas.
 Hobel, m., hebel.
 Hobelbanh, f., warsztat.
 Hochaltar, m., oltarz.
 Hochebene, f., wyżyna.
 Hochland, n., wyżyna.
 Hochofen, m., piec wielki.

- Höhe, f, wysokość.
 Hohe Kante, f, sztorc.
 Höhle, f, jaskinia.
 Hohleisen, n, piesznia, dłuto.
 Hohlkehle, f, żłóbek.
 Hohlterre, f, schody.
 Hohlweg, m, wążow.
 Holdsworthscher Stuhl m,
 krzesło.
 Holm, m, kraniec, jarzmo.
 Holz, n, drzewo.
 Holzbekleidung, f, okładziny.
 Holzbildhauerei, f, snycerska
 robota.
 Holzklammer, f, spona.
 Holzpflaster, n, bruk.
 Holzschnitt, m, drzeworyt.
 Holzschraube, f, holcśruba.
 Holzstall, m, drwalnia.
 Holzstich, m, drzeworyt.
 Holzverband, m, więźba.
 Hopfen, m, chmiel.
 Horizont, m, poziom.
 Horizontale Kegeligewölbe,
 n, sklepienie.
 Horn, n, róg.
 Hornbaum, m, grab.
 Hospital, n, śpital.
 Huf, m, kliniec, kopyto.
 Hufe, f, łan.
 Hufeisenbogen, m, łuk.
 Hufnagel, m, ufnal.
 Hügel, m, kopiec, pagórek.
 Hühnerhaus, n, kurnik.
 Hülse, f, lupina.
 Hütte, f, chata, huta, buda.
 Hürde, f, hurty.
 Hydraulik, f, hydraulika.
 Hygrometer, m, higrometr.
 Hyperbel, f, hiperbola.
 Hyperboloid, n, hiperboloida.
 Hypocykloide, f, hipocykloida.
 Hypotenuse, f, przeciwprostokątna.
- I.
- Ikosaeder, n, dwudziestościan.
 Imitation, f, naśląd.
 Impastiren, impastować.
 Imperialstil, m, napoleoński
 styl.
 Indig, Indigo, m, indycht.
 Indische Baukunst, f, indyjskie
 budowanie.
 Inguss, m, wlówek.
 Insel, f, wyspa.
 Instrument, m, narzędzie.
 Inwick, f, buhta.
 Ionische Säulenordnung,
 f, ijoński porządek.
 Italienischer Stil, m, włoski
 styl.
 Italienisch-gothische Bauweise,
 f, włosko gotycki styl.
 Italienisch-romanische Bauweise,
 f, romański styl.
 Isoperimetrisch, adj, równoobwodowy.
 Israelitische Bauweise, f,
 izraelitów budowanie.
- J.
- Jagdzapfen, m, czop.
 Jalousie, f, żaluzja.
 Janus, m, Janus.

Japanische Bauweise, f.	Kampe, f, kępa.
japońskie budowanie.	Kanal, m., kanał.
Jaspis, m., jaspiz.	Kanne, f, konew.
Jesuitenstil, m., rokoko.	Kanone, f, działo.
Joch, n., jarzmo, przęsło.	Kante, f, krawędź.
Jochbrücke, f, most.	Kanthaken, m., kantak.
Jochholz, n., jarzmo.	Kantring, m., kantak.
Jochschwelle, f, podwalina.	Kanzel, f, ambona.
Johannisblut, n, czerwiec.	Kapelle, f, kaplica.
Jungfer, f, dorotka.	Kappe, f, poła.
Juno, f, Juno.	Kappengewölbe, n., sklepienie.
Jupiter, m., Jowisz.	Karat, n., karat.
Juragebirge, n., jura.	Kardätsche, f, paca.
Jurakalk, m., wapień.	Karnies, m., karnes.
Juwel, n., kamień drogi.	Karniesblei, n., ołów.
Juwelier, m., jubiler.	Karniol, m., krwawnik.

K.

Kabeltau, n., lina.	Karyatiden, f. pl., karyjatydy.
Kabinet, n., gabinet.	Kasematte, f, kazamata.
Kachel, f, kafel.	Kaserne, f, koszary.
Kälberzahn, m., ząbek.	Kastanienbaum, m., kasztan.
Kämpfer, m., nasadnik.	Kastdamm, m., kasztyna.
Kahn, m., czółno.	Kasten, m., skrzynia.
Kai, n., nabrzeże.	Kastengebläse, n., miech.
Kaliber, m., wagomiar.	Katafalk, m., katafalk.
Kalk, m., wapno.	Katakombe, f, katakomba.
Kalkbank, f, fola.	Katarakt, m., katarakta, próg.
Kalkblau, n., błękit.	Kathedrale, f, kościół.
Kalkgrube, f, dół wapienny.	Kathete, f, kateta.
Kalkkrücke, f, graca.	Katoptrik, f, katoptryka.
Kalkofen, m., piec.	Kautschuk, n., kauczuk.
Kalkstein, m., wapień.	Kegel, m., stożek.
Kalktuff, m., martwica.	Kegeldach, n, dach.
Kamin, m., kominek.	Kegelgewölbe, n., sklepienie.
Kamm, m., palec, wrąb, ząb.	Kehlbalken, m., jętka, rozpora.
Kammer, f. komora.	Kehle, f, podźłóbek.
Kammerschleusse, f, śluza.	Kehlleiste, f, piętka.

- Kehlsparren, m., krokiew.
 Kehlstoß, m., piętką.
 Kehlziegel, m. koszówka.
 Kehrichtgrube, f., śmietnik.
 Kehrrad, n., kierat.
 Keil, m., klin.
 Keilstein, m., zwornik.
 Keilziegel, m., sklepowka.
 Kelch, m., kielich.
 Kelle, f., kielnia.
 Keller, m., piwnica.
 Kellerbaum, m., kętnar.
 Kellergeschoss, n., podziemie.
 Kellerhals, m., sklepienie.
 Kellerläger, n. pl., kętnary.
 Kellerloch, n., okienko.
 Keltische Bauwerke, n. pl.,
 celtyckie pomniki.
 Kentaur, m., Centaur.
 Keramik, f., ceramika.
 Kerbe, f., karb.
 Kern, m., jądno.
 Kessel, m., kocioł.
 Kesselfeurung, f., kotlina.
 Kesselgewölbe, m., sklepienie.
 Kesselgraben, m., rowina.
 Kesselziegel, m., cembrówka.
 Kette, f., łańcuch.
 Kettenbrücke, f., most.
 Kettenglied, n., ogniwo.
 Kettenlinie, f., łańcuchówka.
 Keule, f., maczuga.
 Kiefer, f., sosna.
 Kien, n., łuczywo.
 Kienruss, m., sadze.
 Kies, m., zwir.
 Kieselerde, f., krzemionka.
 Kieselsandstein, m., piasko-
 wiec.
- Kieselsäure, f., krzemionka.
 Kilogramm, n., kilogram.
 Kilometer, kilometr.
 Kimme, f., wator.
 Kiosk, m., kiosk.
 Kirche, f., kościół.
 Kirchenfahne, f., chorągiew.
 Kirchenstuhl, m., ławka.
 Kirchhof, m., cmentarz.
 Kitt, m., kit.
 Klafter, f., sążęć.
 Klammer, f., klamra.
 Klappe, f., kłapa.
 Klassisch-antike Stile, m.
 pl., klasyczne style.
 Klebearbeit, f., lepianka.
 Kleibewerk, n., lepianka.
 Kleiderkammer, f., szatnia.
 Kleister, m., kłajster.
 Klempner, m., blacharz.
 Klinge, f., brzeszczot, głośnia.
 Klippel, m., szczypeczyki.
 Klöpfel, m., knypel, serce.
 Klöppelweg, m., gać.
 Kloster, n., klasztor.
 Klostersgarten, m., wirydaż.
 Klostersgewölbe, n., sklepie-
 nie.
 Klosterpforte, f., fórtą.
 Klotz, m., klocek, pniak.
 Klumperig, adj., położysty,
 Knagge, f., piętnar.
 Knapwerk, n., odziewka.
 Knauf, m., głowica.
 Knebel, m., przetyczka, krępulec.
 Kneipzange, f., obcęgi, szczypee.
 Kniekappe, f., nakolaniek.
 Kniestück, n., wręga.
 Kniestütze, f., piętnar.

- Knospe, f., pączek.
 Knotten, m., guz, węzeł.
 Kobalt, m., kobalt.
 Kobaltblau, n., błękit.
 Kober, m., kobiałka.
 Köcher, m., koleczan.
 Kochsalz, n., sól.
 Kohke, Kohks, m., koks.
 Kohl, m., jarmuż.
 Kohle, f., węgiel.
 Kohlenmeiler, m., mielerz.
 Kohlensäure, f., kwas.
 Kolben, m., tłok.
 Kolbenstange, f., pręt.
 Kolk, m., odmet.
 Koloss, m., kolos.
 Konche, f., małżyca.
 Konchoide, f., konchoida.
 Kongruenz, f., przystawanie.
 Königsholz, n., palisander.
 Königswasser, n., kwas.
 Kopal, m., kopal.
 Korb, m., kosz, koszyk.
 Korblinie, f., kabłąk.
 Korbmacher, m., koszykarz.
 Körner, m., punktarek.
 Körper, m., ciało, obejm.
 Koordinaten, f., pl., współrzędne.
 Korinthische Bauweise, f., koryncki porządek.
 Kork, f., korek.
 Korneelkirsche, f., dereń.
 Kornhaus, n., śpichlerz.
 Kosse, f., wierzchnica.
 Kothdecker, m., kurczaba.
 Kothholz, n., pobocznica.
 Krabbe, f., czołganek.
 Kraft, f., siła.
 Kraftmesser, m., siłomierz.
 Kragstein, m., kroksztyn.
 Krahn, m., żorań.
 Krahn schnabel, m., dziób.
 Kram, m., kram.
 Kramladen, m., jatka.
 Krampe, f., klamra.
 Krampfziegel, m., dachówka.
 Kranich, m., żorań.
 Krankenhaus, n., szpital.
 Kranz, m., opaska, wieniec.
 Krapp, m., marzanka.
 Krappkarmin, m., laka.
 Krapplach, m., laka.
 Kratzbürste, f., drapka, kracbirsz.
 Kreide, f., kręda.
 Kreis, m., koło, okrąg.
 Kreuz, n., krzyż.
 Kreuzarme, m., krzyż, nawa.
 Kreuzblume, f., kwiaton.
 Kreuzgang, m., krużganek.
 Kreuzgewölbe, n., sklepienie.
 Kreuzholz, n., krzyżulec.
 Kreuzverband, m., więźba.
 Kreuzzapfen, m., czop.
 Kriechblume, f., czołganek.
 Kriegsfahne, f., chorągiew.
 Krippe, f., żłób.
 Krone, f., korona, koronka.
 Kronengold, n., złoto.
 Kronholz, n., kraniec.
 Kronenleuchter, m., pająk.
 Kropfeisen, n., klinociąg.
 Kröpfen, załamać.
 Kröpfling, m., skręt, załomek.
 Kröpfung, f., załomek.
 Krösel, m., kryzla.
 Krug, m., dzban.

- Krümling, m., skręt.
 Krummstab, m., pastorał.
 Krümmungsradius, m., promień.
 Krummzapfenarm, m., ramie.
 Krypta, f., krypta.
 Krystall, m., kryształ.
 Krystallglas, n., kryształ.
 Kübel, m., wiadro.
 Kubikinhalt, m., objętość.
 Kubus. m., kostka, sześcian.
 Küche, f., kuchnia.
 Kufengewölbe, n., sklepienie.
 Kuffen, f. pl., płozy.
 Kugel, m., kula.
 Kugelcalotte, f., czaszka.
 Kugellack, m., laka.
 Kugelstreif, m., dwukąt.
 Kupfer, n., miedź.
 Kupferlasur, f., błękit.
 Kupferrost, m. śniedz.
 Kupferschmied, m., kotlarz.
 Kupferstich, m., miedzioryt.
 Kupfervitriol, m., koperwas.
 Kuppel, f., kopuła, sklepienie.
 Kurbel, f., korba.
 Kurbelstange, f., przewód, sztanga.
 Kurve, f., krzywa.
- L.**
- Lache, f., lacha.
 Lachter, n., łatr.
 Lack, m., laka.
 Lackfarbe, f., laka.
 Lackfirniss, m., lakier.
 Lakirer, m., lakiernik.
 Lackmus, n., lakmus.
- Laffete, f., laweta.
 Lägel, n., łagiew.
 Lager, n., warstwa.
 Lagerbaum, m., kętnar.
 Lagerhaft. adj., położysty.
 Lahne, f., namulnica.
 Laibung, f., ościeżyna.
 Lamm-Gottes, n., baranek-boży.
 Lampe, f., lampa.
 Lampenstock, m., słup.
 Lampenträger, m., słup.
 Lamperie, f., lamperyja.
 Landhaus, n., dwór.
 Landjoch, n., jarzmo.
 Landkarte, f., mapa.
 Landpfeiler, m., filar.
 Landschaft, f., krajobraz.
 Landstrasse, f., droga.
 Landzunge, f., cypel.
 Länge, f., długość.
 Längenprofil, m., przekrój.
 Lärche, f., modrzew.
 Langschiff, m., nawa.
 Langstein, m., menhir.
 Lanzettbogen, m., dwułucz.
 Laschene, f., laśnia.
 Lasiren, laserować.
 Last, f., laszt.
 Lasurstein, m., lazur.
 Lateinische Bauweise, f., starochrześcijański styl.
 Laterne, f., latarnia.
 Latirbaum, m., przewora.
 Latte, f., łąta.
 Lattenverschlag, n., przegroda.
 Lattenzaun, m., sztachety.
 Laubgang, m., weranda.
 Laubsäge, f., pilka.

- Laubwerk, n., liścianka.
 Lauf, m., lufa, łub.
 Laufbret, n., chodnica.
 Laufer, m., wozówka.
 Läuferruthe, f., świeca.
 Laufgang, m., kurytarz.
 Laviren, lawować.
 Legende, f., legienda.
 Legirung, f., mieszak.
 Lehm, m., glina.
 Lehmästrich, m., polepa.
 Lehmbau, m., lepianka.
 Lehmpatzen, m., pacówka.
 Lehne, f., podręczce, wspórka.
 Lehrbogen, m., krążyna.
 Lehrgerüst, n., krążyna.
 Leier, f., lutnia.
 Leim, m., klej.
 Leinöl, n., olej.
 Leistchen, n., listewka.
 Leiste, f., listwa.
 Leistenfalz, m., wpustka.
 Leiter, f., drabina.
 Leitlinie, f., kierownica.
 Leitstange, f., przewód.
 Leitungsstrahl, m., promień.
 Lenkschämel, m., podyma.
 Lenkscheit, n., podyma.
 Lesbische Welle, f., piętka.
 Leseputz, n., pulpit.
 Lessine, f., laśnia.
 Letten, m., ił.
 Lettner, m., mownica.
 Leuchtthurm, m., baka.
 Licht, n., światło.
 Lichtweite, f., podejscie.
 Liegender Stuhl, m., krzesło.
 Lilie, f., lilija.
 Linde, f., lipa.
- Lineal, n., linijał.
 Linearperspektive, f., perspektywa.
 Linie, f., linija.
 Linse, f., soczewka.
 Lisene, f., laśnia.
 Lissweide, f., luśnia.
 Liter, n., litr.
 Lithochromie, f., litochromija.
 Lithographie, f., litografija.
 Lochsäge, f., piłka.
 Löffelbohrer, m., łopień.
 Loge, f., łoża.
 Lokomobile, f., parowiec.
 Lokomotive, f., parowóz.
 Lokomotivschuppen, m., ogrzewalnia.
 Lombardische Bauweise, f., lombardskie budowanie.
 Lorbeerbaum, m., wawrzyn.
 Löschen, gasić.
 Löschtrog, m., fola.
 Loth, n., lut, łut.
 Lötheisen, m., kolba.
 Löthen, lutować.
 Löthkolben, m., kolba.
 Lothrecht, adj., pionowy.
 Löthrohr, n., dmuchawka.
 Löwe, m., lew.
 Luftgang, m., przewiewka.
 Luftloch, n., ziew.
 Luftperspektive, f., perspektywa.
 Luftziegel, m., surówka.
 Luftzieher, m., przewiewka.
 Lunette, f., barkan.
 Lünze, f., lon.
 Lustwäldchen, n., park.
 Lustwarte, f., owid, wyjźrzał.

M.

- Maasshügel, m., świadek.
 Maasskegel, m., świadek.
 Maassstab, m., podziałka.
 Maasswerk, n., kreślina.
 Mäander, m., osnutka.
 Magerkalk, m., wapno.
 Magnet, m., magnes.
 Magnetismus, m., magnes.
 Magnetnadel, f., igła.
 Mahlgerinne, m., lotok.
 Mahlhaus, n., młynica.
 Mahoniholz, n., mahoń.
 Majolica, f., majolika.
 Makadamisirung, f., makadam.
 Malachit, m., malachit.
 Maler, m., malarz.
 Malerei, f., malowanie.
 Malerei mit Deckfarben, f., gwasz.
 Malerkunst, f., malarstwo.
 Malersilber, n., srebro.
 Malerstube, f., malarnia.
 Malzdarre, f., lasa, słodownia.
 Mandel, f., mendel.
 Mangau, n., mauganez.
 Mange, Mangel, f., magiel.
 Manometer, m., manometr.
 Mansardendach, n., dach.
 Mantelfläche, f., powłoka.
 Mantelofen, m., piec.
 Marienglas, n., mika.
 Mark, n., rdzeń.
 Mark, f., grzywna.
 Markt, m., rynek.
 Marktplatz, m., rynek.
 Marmor, m., marmór.
 Mars, m., Mars.
 Marschland, n., żuława.
 Maschine, f., machina.
 Maser, f., słój.
 Maserholz, n., drzewo.
 Maske, f., maska.
 Masse, f., miąsz.
 Mast, m., maszt.
 Mastbaum, m., maszt, sztyber.
 Masttaue, m. pl., obceje.
 Materialien, f. pl., materyjał, watek.
 Materie, f., ciało.
 Matt, adj., ómy.
 Matt machen, przyćmić.
 Mauer, f., mur.
 Mauerfrass, m., osutka.
 Mauerfuss, f., podmurowanie.
 Mauerlatte, f., murłata.
 Mauerverband, m., więźba.
 Mauerung, f., murowanie.
 Maulbeerbaum, m., morwa.
 Maurer, m., mularz.
 Maurischer Stil, m., maury. tański styl.
 Mechanik, f., mechanika.
 Medaillon, n., medalijon.
 Medischer Stil, m., medów styl.
 Medusa, m., Meduza.
 Meerenge, f., cieśnina.
 Meerschäum, m., pianka.
 Meile, f., mila.
 Meilenstein, m., milnik.
 Meilenzeiger, m., milnik.
 Meiler, m., mielerz.
 Meissel, m., dłuto, mesel.
 Meisterstück, n., arcydzieło.
 Meisterwerk, n., arcydzieło.

- Melaphyr, m., melafir.
 Menhir, m., menhir.
 Mennig, m., minija.
 Mergel, m., margiel, opoka.
 Meridian, m., południk.
 Merkur, m., Merkury.
 Merlon, m., miedza.
 Merovinger Bauten, f., Merovingów budowle.
 Messer, n., nóż.
 Messerklinge, f., brzeszczot.
 Messerrücken, m., tylec.
 Messing, m., mosiądz.
 Messkännchen, n., ampułka.
 Messkette, f., łańcuch.
 Messtisch, m., stolik.
 Metall, n., metal.
 Metallmohr, m., mora.
 Meter, m., metr.
 Metope, f., metopa.
 Mexikanische Bauweise, f., meksykańskie budowanie.
 Migalet, m., migalet.
 Mikrometer, m., drobnomierz.
 Mikroskop, n., drobnowidz.
 Milch, f., mleko.
 Milchkeller, m., mleczarnia.
 Milchschwemme, f., mlęczarnia.
 Minaret, m., minaret.
 Mine, f., podkop.
 Minerve, f., Minerwa.
 Miniature, f., miniatura.
 Miniaturmalerei, f., miniatura.
 Minute, f., minuta.
 Mistbeet, n., inspekta.
 Mistkäfer, m., żuk.
 Mittelalterlich, adj., średnio-wieczny.
 Mittelpunkt, m., środek.
 Mittelschiff, n., nawa.
 Mittelwall, m., kurtyna.
 Model, m., moduł.
 Modell, n., model.
 Modern, butwieć, pruchnieć.
 Mohn, m., mak.
 Mohnkopf, m., makówka.
 Mohnöl, n., olej.
 Mönch, m., mnich, dachówka.
 Mondchen, n., dwukąt, nowik.
 Monolith, m., monolit, jednolit.
 Monstranz, f., monstrancyja.
 Moos, n., mech.
 Morast, m., bagno.
 Morgen, m., worg.
 Mörser, m., moździerz.
 Mörtel, m., zaprawa.
 Mörtelkasten, m., fola.
 Mörteltrog, m., kajfas.
 Mörtelüberguss, m., zalewa.
 Mosaik, f., mozaika.
 Moschee, f., meczet.
 Mozarabische Bauweise, f., mozarabska budowa.
 Muffel, f., mufla, paszcza.
 Muhamedanische Bauwerke, n. pl., muzułmańskie budowle.
 Mühlbach, m., młynówka.
 Mühle, f., młyn.
 Mühlstein, m., kamień.
 Mulde, f., niecki.
 Muldengewölbe, n., sklepienie.
 Mundleim, m., klój.
 Mundklinker, m., zendrówka.
 Mundstein, m., zendrówka.
 Mündung, f., uście.
 Munitionswagen, m., jaszczyk.

Muschel, f., małżyca.
 Muschelgewölbe, n., sklepienie.
 Muschellinie, f., konchoida
 Muschelmarmor, m., lumakiel.
 Musen, f. pl., muzy.
 Musivgold, n., złoto.
 Musivsilber, n., srebro.

N.

Nabe, f., piasta.
 Nachahmung, f., naśląd.
 Nachen, m., łódź, czółno.
 Nacken, m., obuch.
 Nagel, m., ćwiek, góźdź.
 Nagelkopf, m., pleszka.
 Naht, f., szew.
 Naphtha, n., nafta.
 Napoleonischer Stil, m., napoleoński styl.
 Nase, f., przyłucze, zaczep.
 Neapelgelb, n., żółcień.
 Nebenflügel, m., pawilon, skrzydło.
 Nebenpfeiler, m., przyfilarek.
 Nebenschiff, n., nawa.
 Nebenwinkel, m., kąt.
 Neigung, f., nachylenie.
 Netz, n., sieć.
 Netzgewölbe, n., sklepienie.
 Niello, n., nijelo.
 Niet, n., Niete, f., nit.
 Nietnagel, m., nit.
 Nische, f., wnęka.
 Nischengewölbe, n., sklepienie.
 Nivellirung, f., poziomowanie
 Nonius, m., nonijusz.

Nonne, f., dachówka.
 Normale, f., węgielna.
 Normanischer Baustil, m., normandski styl.
 Nothbrücke, f., most.
 Nussbaum, m., orzech.
 Nussöl, n., olej.
 Nuth, f., gara, nut.

O.

Obelisk, m., obelisk.
 Oberbau, m., nawierzchnia.
 Oberfläche, f., powierzchnia.
 Oberlicht, n., oświetlenie.
 Oberthor, n., śluza.
 Obstgarten, m., sad.
 Ocher, m., okra.
 Ochsenstall, m., wolarnia.
 Ocker, m., okra.
 Ohr, n., ucho.
 Öl, n., olej.
 Ölfirniss, m., pokost.
 Ölmalerei, f., malowanie.
 Ofen, m., piec.
 Ofenloch, n., czeluście.
 Ofensetzer, m., zdun.
 Ohrgeölbe, n., sklepienie.
 Oktaeder, m., ośmiościan.
 Olmeken Bauten, fipl., olmeków budowle.
 Ölstein, m., elsztyń.
 Ophiolithe, m., serpentyn.
 Optik, f., optyka.
 Oratorium, n., modlitewnia.
 Ordnung, f., porządek.
 Orgel, f., organy.
 Orgelbühne, f., chór.

Orientalisches Gewölbe, n.
sklepienie.

Orientirung, f., oryjentowanie.

Orlean, m., orlean.

Ornament, n., zdobina.

Ornamentirung, f., zdobienie.

Ortscheit, n., orczyk.

Ortziegel, m., dachówka.

Öse, f., antaba.

Ostindische Bauten, f. pl.,
wschodnio-indyjskie budowle.

Ostung, f., oryjentowanie.

Ovale, f., owal.

Oxyd, n., niedokwas.

Oxydul, n., niedokwasek.

P.

Packfong, n., pakfong.

Pagode, f., pagoda.

Palast, m., pałac.

Palette, f., paleta.

Palisanderholz, m., palisan-
der.

Palmbaum, m., palma.

Palmette, f., dłoniątka.

Pantheon, m., panteon.

Pantoffelholz, n., korek.

Papier, n., papier.

Papiermühle, f., papiernia.

Papierteig, m., miąsz.

Pappe, f., karton.

Pappel, f., topola.

Parabel, f., parabola.

Paraboloid, n., paraboloida.

Parallel, adj., równoległy.

Parallelkreis, m., równole-
żnik.

Parallelipipedum, n., równo-
ległościan.

Parallelzange, f., wargale.

Parameter, m., parametr.

Pariserblau, n., błękit.

Pariserlack, m., laka.

Park, m., park.

Parquetboden, m., posadzka.

Pastel, m., pastel.

Passziegel, m., dachówka.

Patene, f., patyna.

Paternosterwerk, n., różaniec.

Patina, f., śniedź.

Patrone, f., patrona.

Pavillon, m., pawilon.

Pech, n., smoła.

Pechhütte, f., smolarnia.

Pechpappe, f., papa.

Pegasus, m., Pegaz.

Pegel, m., wodoskaz.

Pelikan, m., pelikan.

Pendel, n., wahadło.

Pendentif, n., narożnik.

Pergament, n., pargamin.

Pergamentleim, m., klej.

Peripteros, m., perypter.

Peristyl, n., perystyl.

Perlenmutter, Perlmutter,
f., macica perłowa.

Perlenschnur, m., bisiorki.

Perlstab, m., bisiorki, oliwki.

Perpendicularstil, m., an-
gielskie budowle.

Perron, m., peron, podścienie.

Persienne, f., persana.

Persische Kunst, f., perskie
budowanie.

Perspektiv, n., luneta.

Perspektive, f., perspektywa.

- Peruanische Bauweise, f.,
 peruwijańskie budowy.
 Pfad, m., ścieżka.
 Pfaffenmütze, f., biret.
 Pfahl, m., pal, stojak.
 Pfahlbaute, f., napalowisko.
 Pfahlschuh, m., but.
 Pfanne, f., panew.
 Pfannenziegel, m., dachówka.
 Pfeil, m., strzała.
 Pfeiler, m., filar.
 Pferdegöpel, m., kierat.
 Pferdekraft, f., siła.
 Pferdekrippe, f., żłób.
 Pferdestall, m., stajnia.
 Pferdebahn, f., tramwaj.
 Pfette, f., płatwa.
 Pflaster, n., bruk.
 Pflaumenbaum, m., śliwa.
 Pflock, m., kół.
 Pflug, m., plug.
 Pflugeisen, n., krój.
 Pflugkehre, f., uwrocie.
 Pflugmesser, n., krój.
 Pflugreute, f., styk.
 Pflugschar, f., lemiesz.
 Pflugsterze, f., czepiga.
 Pflugwende, f., uwrocie.
 Pforte, f., fôrta, fôrta.
 Pfoste, f., bal, forszt.
 Pfriem, m., szwajca.
 Pfuhl, m., okręże.
 Pfund, n., funt.
 Phiale, f., wieżyeczka.
 Phönikische Baukunst, f.,
 fenicka budowa.
 Pike, f., dzida.
 Piketpfahl, m., palik.
 Pinienzapfen, m., szyszka.
- Pinsel, m., penzel.
 Pipe, f., kurek.
 Piseebau, m., piza.
 Pisswinkel, m., mocznia.
 Plättchen, n., pasek, listewka.
 Planimetrie, f., planimetryja.
 Planiren, plantować.
 Platanen-Ahorn, m., jawor.
 Plattiren, platerować.
 Platz, m., plac, rynek.
 Plinthe, f., płycień.
 Pochstämpel, m., stempor.
 Pol, m., biegun.
 Polarstern, m., gwiazda.
 Poliment, n., pulment.
 Poliren, polerować.
 Polirfeile, f., gładysz.
 Polirstahl, m., gładysz.
 Politur, f., politura.
 Polnische Schildlaus, f.,
 ezerwiec.
 Polnischer Verband, m., wię-
 źba.
 Polster, n., wezgłownik.
 Polychromie, f., polichromija.
 Polyeder, n., wielościan.
 Polygon, n., wielokąt.
 Porphy, m., porfir.
 Portatile, n., portatyl.
 Porcellan, n., porcelana.
 Postament, n., postument.
 Poterne, f., poterna.
 Pottasche, f., potaż.
 Pozzolanerde, f., pucolana.
 Prachteingang, m., propileja.
 Prahm, m., pram.
 Preise, f., dachówka.
 Prellstein, m., pacholek.
 Presbyterium, n., naboźnia.

Presse, f, prasa, tłocznia.
 Priepe, f, dachówka.
 Prinzmetall, n., prezmental.
 Prisma, n., graniec.
 Probestück, n., okaz, próba.
 Probirstein, m., kamień probierezy.
 Profil, n., profil.
 Projektion, f, rzut.
 Projektions-Ebene, f, rzut.
 Proportion, f, umiar.
 Prostyllos, n, prostyl.
 Protznagel, m., sierdzień.
 Protzwagen, m., przodkara.
 Puffer, m., zderzak.
 Pult, n., pulpit.
 Pultdach, n., dach.
 Pulverbaum, m., kruszyna.
 Pulvermagazin, n., prochownia.
 Pulvermühle, f, prochownia.
 Pulverthurm, m., prochownia.
 Pumpe, f, pompa.
 Pumpenstiefel, m., but.
 Punkt, n., punkt.
 Punktirt, adj., punktowany.
 Purpur, m., purpura.
 Pyknostyl, n., piknostyl.
 Pyramide, f, ostrogran.

Q.

Quaderstein, m., cios, kamień.
 Quadrat, n., czworobok.
 Quadratziegel, m., dachówka.
 Quark, m. twaróg.
 Quarkleim, m., klej.
 Quarz, m., kware.
 Quaste, f, kutas.
 Quecke, f, pęcz.

Queckengras, n., pęcz.
 Quecksilber, n, rtęć.
 Queraxt, f, przysiek.
 Quergasse, f, przecznica.
 Querheft, n., drążek.
 Querholz, n., spona.
 Querprofil, n., przekrój.
 Querschiff, n., nawa.
 Querschnitt, n., przekrój.
 Querwall, m., poprzecznicza.

R.

Raa, Rahe, f, reja.
 Rackete, f, raca.
 Rad, n., koło.
 Rademacher, m., kołodziej.
 Radius, m., promień.
 Radnagel, m., szynal.
 Radzahn, m., palec, ząb.
 Rähm, podpaska.
 Rahmen, m., rama.
 Rain, m., miedza.
 Ramme, f, kafar.
 Rammklotz, m., baba.
 Rand, m., brzeg.
 Ranken, f, wąsy.
 Rasen, m., darń.
 Rassel, f, raszpla.
 Raste, f, próg.
 Rathhaus, n., ratusz.
 Räucherbüchse, f, czólenko.
 Räucherpfanne, f, kaganiec.
 Rauchfang, m., kapa.
 Rauchfass, kadzielnica.
 Rauchloch, n., cybuch.
 Raubbank, f, rubanek.
 Raum, m., przestrzeń.
 Räumliche Kurve, f, krzywa.

- Raute, f., czworobok, dyjament. Rhumblinie, f., loksodromika.
 Realgar, n., realgar. Richtscheit, n., linijówka.
 Rechen, n., grabie. Richtstroh, n., kłóc.
 Recht, adj., prawy. Riegel, m., zasówka.
 Rechteck, n., czworobok. Riegelhaken, m., skobel.
 Redan, m., dwuramnik. Riegelholz, n., regle.
 Rednerbühne, f., mownica. Riegelwand, f., mur pruski.
 Redute, f., okop. Riemenchen, n., pasek.
 Reede, f., przystań. Riemen, m., listewka.
 Reff, n., rafa. Riff, m., porzecze.
 Regelmässig, adj., równokształ- Ring, m., opaska, rynek.
 tny. Ringgewölbe, n., sklepienie.
 Regenkappe, f., kapa. Ringelchen, n., pierścień.
 Rehde, f., przystań. Ringelpanzer, m., kolezuga.
 Reibable, f., rajbal. Ringlein, n., obrączka.
 Reibebrett, m., paca. Rinne, f., rynna.
 Reibung, f., tarcie. Rinnstein, m., kamień ściekowy.
 Reif, m., obręcz, łubek, skówka. Rippengewölbe, n., sklepienie.
 Reifenholz, n., chrust. Rippenstück, n., wręga.
 Reifzange, f., rafeęgi. Risalit, n., występ.
 Reifzwinge, f., rafeęgi. Ritse, f., opłotka.
 Reihe, f., szar. Ritz, m., rysa.
 Reihe Häuser, f., połać. Roeken, m., prześlica.
 Reinigungsthüre, f., wycior. Rococostil, m., rokoko.
 Reissbrett, n., rajs Bret. Röhre, f., rura.
 Reissfeder, f., grafijon. Rohbau, m., mur nagi.
 Reisschiene, f., rajszyrna. Roheisen, n., surowiec.
 Reitbahn, f., ujeżdżalnia. Robr, n., rura, trzcina.
 Reithaus, n., ujeżdżalnia. Rohrnagel, m., trzcinal.
 Reitschule, f., ujeżdżalnia. Rohziegelmauer, f., mur.
 Religion, f., religija. Rolle, f., blok, krążek, rolka.
 Reliquienkästchen, n., relikwi- Rollholz, n., wałek.
 jarz. Rollschicht, f., rąb.
 Renaissance-Stil, m., odrodze- Rollwagen, m., kary.
 nia styl. Romanischer Stil, m., romań-
 Rennbeerd, m., dymarka. ski styl.
 Rhede, f., przystań. Römische Dachpfanne, f., da-
 Rhombe, m., czworobok. chówka.

Römische Säulenordnung, f, rzymski styl.	Rüstkammer, f, zbrojownia.
Römischer Stil, m., rzymski styl.	Rüstloch, n., maculnica.
Römische Waage, f, prze- zmian.	Rüststamm, m., sztandar.
Rose, f, rozeta.	Rüststange, f, maculec.
Rosette, f, rozeta.	Ruthe, f, pręt.
Rossschweif, m., buńczuk.	
Rost, m., rdza.	S.
Rostpfahl, m., pal.	Saal, m., sala.
Rothbuche, f, buk.	Sackgasse, f, ulica.
Röthe, f, czerwień.	Säge, f, piła, pilka.
Rothe Farbe, f, barwa.	Sägeblatt, n., lama.
Röthel, m., lubryka.	Sägefeile, f, pilnik.
Rothgiesser, m., bronzownik.	Sägemühle, f, tartak.
Rothguss, m., metal czerwony.	Sägespäne, m. pl., trociny.
Rothmessing, n., tombak.	Sägewerk, n., tartak.
Rothstift, m., lubryka.	Sägezahn, m., piła, ząb.
Rotirende Achse, f, oś.	Saftgrün, n., safgryn, zieleń.
Rücken, m., grzbiet, tylec.	Sahlweide, f, iwa.
Rücklehne, f, plecy.	Sakramenthäuschen, n., cy- boryjum.
Rückwand, f, zaplecze.	Sakristei, f, zakrystyja.
Ruder, n, wiosło.	Salmiak, m., salmijak.
Ruheplatz, m., podest.	Salpeter, m., saletra.
Rührlöffel, m., kociuba.	Salpetersäure, f, kwas sale- trowy.
Rührsheit, n., kopyść.	Salz, n., sól.
Ruine, f, rozwalina.	Salzsäure, f, kwas solny.
Rumpf, m., kosz.	Sammeltrichter, m., kociołek.
Rundbogen, m., łuk, półkole.	Samson, m., Samson.
Rundfeile, f, pilnik.	Sand, m., piasek.
Rundholz, n., oblak.	Sandarach, n., sandaraka.
Rundstab, m., półwałek.	Sandsieb, n., harfa.
Rundwerk, n., rzeźba.	Sandstein, m., piaskowiec.
Runge, f, kłonica.	Sanduhr, f, klepsydra.
Russ, m., sadze.	Sarazenische Bauweise, f, saracenów styl.
Ruster, f, brzost, wiąz.	Sarkophag, m., sarkofag.
Rustik, f, rustyka.	Satinocher, m., satynober.
Rüstbock, m., kobylica.	

- Satteldach, n., dach.
 Saturnus, m., Saturn.
 Satyr, m., satyr.
 Sauerstoff, m., kwasoród, tlen.
 Saugpumpe, f., pompa.
 Säule, f., kolumna, słup.
 Säulenfuß, m., baza, piedestał.
 Säulengang, m., kolumnada.
 Säulenhalle, f., portyk.
 Säulenordnung, f., porządek.
 Säulenschaft, m., słupiec.
 Säulenstuhl, m., piedestał.
 Säulenweite, f., międzysłupie.
 Säure, f., kwas.
 Saum, m., brzeg, kraj, obrąbek, rąbek.
 Saumschwelle, f., przycieś.
 Schaalkantig, adj., oblina.
 Schaarwaage, f., chyłomierz.
 Schabeisen, n., skrobacz.
 Schabkunst, f., rytowanie.
 Schablone, f., modła.
 Schachbret, n., szachownica.
 Schacht, m., szyb.
 Schachtelhalm, m., skrzyp.
 Schäferei, f., owczarnia.
 Schaft, m., drzewiec, trzon.
 Schale, f., czara.
 Schallbret, n., odgłośnia.
 Schallwand, f., szalówka.
 Schamottenstein, m., szamotka.
 Schanze, f., szaniec.
 Schanzkorb, m., kosz.
 Schanzpfähle, m., pl., opalan-ka.
 Schärfe, f., ostrze.
 Scharlach, m., szkarłat.
 Schartenbrust, f., pokolanek.
- Schartenzelle, f., miedza.
 Scharwerk, n., szarwark.
 Schatten, m., cień.
 Schattenriss, m., sylweta.
 Schatzkammer, f., skarbiec.
 Schaufel, f., szuffa, łopata.
 Schaumünze, f., medal.
 Scheere, f., nożyce.
 Scheffel, m., korzec, szafik.
 Scheide, f., pochwa.
 Scheidebogen, m., tęcza.
 Scheidewand, f., mur, przegroda.
 Scheidewasser, n., kwas saletrowy.
 Scheideweg, m., rozdroże, rozstaje.
 Scheinwerfer, m., odpromie.
 Scheitel, m., wierzchołek.
 Scheitelwinkel, m., kąt.
 Schellack, m., szelak.
 Schenkel, m., ramie.
 Scherbe, f., skorupa, trzop.
 Scheuer, f., stodoła.
 Schicht, f., warstwa.
 Schiebstange, f., nadawka.
 Schiefe Ebene, f., równia.
 Schieferdach, n., krycie.
 Schieferdecker, m., łupkarz.
 Schiene, f., szyna.
 Schienennagel, m., szynal.
 Schiesspulver, n., proch.
 Schiessscharte, f., strzelnica.
 Schiff, n., nawa.
 Schiffbrücke, f., most.
 Schiffmühle, f., pływak.
 Schiffshobel, m., krzywak.
 Schiffsseil, n., cuma.
 Schiftsparren, m., krokiew.

- Schild, m., kałkan, puklerz, szyłek.
- Schilderhaus, n., strażnica.
- Schildkrot, n., szylkret.
- Schildpatt, n., szylkret.
- Schilf, n., trzcina.
- Schimmer, m., blask, światłość.
- Schindel, f., gont.
- Schindeldach, n., krycie.
- Schindelnagel, m., gontal.
- Schirmdach, n., daszek.
- Schlachthaus, n., rzeźalnia.
- Schlacke, f., żużel.
- Schlage, f., szłaga.
- Schlägel, m., szłaga.
- Schlafzimmer, n., sypialnia.
- Schlagleiste, f., przyryk.
- Schlagschatten, m., cień.
- Schlaguhr, f., zegar.
- Schlamm, m., namul.
- Schlange, f., wąż.
- Schlauch, m., wąż.
- Schlehdorn, m., cierń.
- Schleife, f., pętlica.
- Schleifen, szlifować.
- Schleuse, f., śluza.
- Schleusenthor, n., wrota.
- Schlichtfeile, f., pilnik.
- Schlichthobel, m., równacz.
- Schliesse, f., zawłoka.
- Schlinge, f., pętlica.
- Schlitten, m., sanie.
- Schlittenkufen, f., sanice.
- Schloss, n., zamek.
- Schlosser, m., ślusarz.
- Schlossriegel, m., ślusak.
- Schlucht, f., parów.
- Schlupfwinkel, m., kryjówka.
- Schlüssel, m., klucz.
- Schlüsselbart, m., ząb.
- Schlusstein, m., zawornik.
- Schlussziegel, m., dachówka.
- Schmelz, m., emalija.
- Schmelzbarkeit, f., topliwość.
- Schmied, m., kowal.
- Schmiede, f., kuźnia.
- Schmiege, f., śmiga, ukos.
- Schmiegewinkel, m., węgielnica.
- Schmierquaste, f., kiść.
- Schmirgel, m., szmyrgiel.
- Schnalle, f., sprzączka.
- Schnecke, f., zwój.
- Schneckenbohrer, m., świder.
- Schneckenstiege, f., schody.
- Schneide, f., brzusiec, ostrze.
- Schneidebohrer, m., gwintownik.
- Schneideeisen, n., gwintownica.
- Schnellwaage, f., przezmian.
- Schnitt, m., rzaz.
- Schnitte, f., płyta.
- Schnittmesser, n., ośnik.
- Schnitzmesser, n., ośnik.
- Schnitzwerk, n., rzeźba.
- Schnur, f., sznur.
- Schnürkel, m., ślimak, zwój.
- Schober, m., stóg.
- Schock, n., kopa.
- Schopen, m., szopa.
- Schornstein, m., komin.
- Schornsteinmund, m., komin.
- Schornsteinverband, m., więźba.
- Schraffirung, f., kręskowanie.
- Schräge, f., skos.
- Schragen, m., szragi.

- Schräger Zapfen, m., czop.
 Schrank, m., szafa.
 Schranke, f., rogatka.
 Schraube, f., śruba.
 Schraube ohne Ende, f., śruba.
 Schraubenbohrer, m., gwintownik.
 Schraubengang, m., łok śruby.
 Schraubengebläse, n., miech.
 Schraubenmutter, f., mutra.
 Schraubenmutterblech, n., szajbka.
 Schraubenzieher, m., śrubczyk.
 Schraubenzwinge, f., śrubcwenga.
 Schraubstock, m., imadło.
 Schrein, m., szafa.
 Schrobhobel, m., skrobacz.
 Schrottsäge, f., piła.
 Schubkarren, m., taki, taczki.
 Schublade, f., szuflada.
 Schubriegel, m., zasówka.
 Schuppe, f., łuska.
 Schuppen, m., szopa.
 Schuppiger Panzer, m., karacena.
 Schuss, m., prąd.
 Schüssel, f., misa.
 Schüte, f., szkuta.
 Schutt, m., gruz.
 Schütz, m., stawidło.
 Schützbret, m., stawidło.
 Schutzgitter, n., rogatka.
 Schwalbenschwanz, m., kania.
 Schwarte, f., obladra, okrajek.
 Schwarz, n., czerń.
 Schwarzdorn, m., cierń.
 Schwarze Farbe, f., barwa.
 Schwarze Pappel, f., sokora.
 Schwefel, m., siarka.
 Schwefelsäure, f., kwas siarkowy.
 Schweinfeder, f., kolce.
 Schweinestall, m., chléw.
 Schweizer Bauart, f., szwajcarska budowa.
 Schwellung, f., kibić.
 Schwengel, m., kiwaczka.
 Schwere, f., ciężkość.
 Schwerpunkt, m., środek ciężkości.
 Schwert, n., miecz.
 Schwibbogen, m., przełęcz.
 Schwinden, paczyć się.
 Schwinge, f., opalka.
 Schwitzbad, n., łaźnia.
 Schwungrad, koło szalone.
 Secante, f., sieczna.
 Sechseck, m., sześciokąt.
 Sector, m., wycinek.
 See, f., jezioro.
 Seele, f., dusza.
 Seeleuchte, f., baka.
 Seerose, f., grzybień.
 Segelstange, f., reja.
 Sehne, f., ścięwa.
 Seigerrecht, adj., pionowy.
 Seil, n., lina.
 Seiler, m., powroźnik.
 Seite, f., bok, strona.
 Seitenansicht, f., profil.
 Seitenfläche, f., grań.
 Seitenschiff, n., nawa.
 Seitenzapfen, m., czop.
 Sekunde, f., sekunda.

- Selbstschatten, m., cień.
 Sellerie, f., seler.
 Semischleder, n., ircha.
 Senker, m., znakier.
 Senkkasten, m., skrzynia.
 Senkrecht, adj., pionowy.
 Senkrechter Stand, m., pionowość.
 Senkung, f., osiadanie się.
 Sense, f., kosa.
 Sentine, f., zyza.
 Sepia, f., sepija.
 Serpentinfels, m., serpentyn.
 Servitut, f., służebność.
 Setzsohle, f., przycieś.
 Setzstufe, f., podstawek.
 Setzwaage, f., gruntwaga.
 Sgraffito malerei, f., sgrafitto.
 Siehel, f., siérp.
 Siedenhaus, n., warzelnia.
 Siederei, f., warzelnia.
 Siegeszeichen, n., łupy.
 Sieh-dich-um, owid.
 Siehl, f., upusta.
 Siel, f., upusta.
 Siennische Erde, f., syjenał.
 Silber, n., srebro.
 Silberglätte, f., glejta srebrna.
 Silhouette, f., sylweta.
 Sims, m., gzyms.
 Simsziegel, m., gzymsówka.
 Sinnbild, n., godło.
 Skizze, f., pierworys.
 Smalte, f., smalta, błękit.
 Smirgel, m., szmyrgiel.
 Socke, f., Sockel, m., cokół.
 Solidometrie, f., solidometryja.
 Sommerladen, m., żaluzyja.
 Sonnenuhr, f., kompas.
 Spachtel, f., kopystka.
 Spalier, n., szpaler.
 Spallettwand, f., ościeżyna.
 Spaltbarkeit, f., łupność.
 Spalte, f., rysa.
 Spaltungsfläche, f., lata.
 Spandrille, f., narożnik, pacha.
 Spängler, m., blacbarz.
 Spannbogen, m., łuk.
 Spanne, f., piędź.
 Spanner, m., krempulec, przetyczka.
 Spannnagel, m., sworzeń.
 Spannsäge, f., pilka.
 Spannung, f., napięcie.
 Spannweite, f., napięcie.
 Sparren, m., krokiew.
 Sparrenholz, n., krokwinia.
 Sparrenkopf, m., krokiewnica, modyljon.
 Sparrennagel, m., szpernal.
 Sparrenwechsel, m., przejma.
 Spatel, f., kopystka, szpatla.
 Spaten, m., rydel.
 Speiche, f., sprycha.
 Speicher, m., spichrz.
 Speisekammer, f., szpizarnia.
 Speisesaal, m., jadalnia, refektarz.
 Sperrbaum, m., rozwora.
 Sperrkegel, m., zapadka.
 Sperrad, n., kółko.
 Sphinge, Sphinx, f., sfinks.
 Spiegel, m., zwierciadło.
 Spiegelgewölbe, n., sklepienie.
 Spiegelung, f., odbłask.
 Spielraum, m., luft, przestwór.
 Spiess, m., grot, dzida.

- Spiessglanz, m., antymon.
 Spiessglas, m, antymon.
 Spille, f., kołowrot.
 Spindel, f., trzpień, wrzeciono.
 Spilbaum, m., trzmiel.
 Spindelbaum, m., trzmiel.
 Spindelgewölbe, sklepienie.
 Spindelstiege, f., schody.
 Spirale, f., węzownica.
 Spitzaxt, f., oskarda.
 Spitzbogen, m, dwulucze.
 Spitzbogengewölbe, n., sklepienie.
 Spitzbogenstil, m., gotycki styl.
 Spitze, f., kończyzna, wierzchołek, kąt.
 Spitzhacke, f., kilof.
 Splatt, n., dranica.
 Splafte, f., pióro.
 Spliesse, f., pióro.
 Splint, m., biel.
 Sprachzimmer, m., rozmownia.
 Spreitze, f., rozpora.
 Sprengwerk, n., krzesło.
 Sprengwerkbrücke, f., most.
 Springbrunnen, m., fontana, wodotrysk.
 Sprosse, f., szczebel.
 Spund, m., szpunt.
 Spundpfahl, m., szpuntpal.
 Stabeisen, n., sztaba.
 Stabilität, f., ostojność.
 Stäbchen, n., chabinka.
 Stäbenausfüllung, f., laskowanie.
 Stäblein, n., prątek.
 Stadthor, n., brama.
 Stahl, m, ocel, stal.
- Stählen, stalić.
 Stahlstich, m., staloryt.
 Stakete, f., sztachety.
 Stalagmite, f., nakap.
 Stalaktite, f., sopleniec.
 Stalaktitengewölbe, n., sklepienie.
 Stammende, n., odziomek.
 Stampfer, m., pucka, stempor.
 Ständer, m., postument, stojak.
 Stange, f., drąg, pręt, sztanga, tyka, żerdź.
 Standbrücke, f., most.
 Stangenleiter, f., ostrew, półdrabek.
 Stangenzirkel, m., cyrkiel.
 Stau, m., cofka.
 Staubsand, m., piasek.
 Stauchen, stempować, sztauchować.
 Steg, m., listwina, kładka.
 Stehender Stuhl, m., krzesło.
 Steife, f., sztywność.
 Steifigkeit, f., sztywność.
 Steigrad, n., kółko.
 Steigradfeile, f., pilnik.
 Stein, m., kamień.
 Steinbrecher, m., łamacz.
 Steinbruch, m., łom, tyszarnia.
 Steindruckerei, f., litografija.
 Steinkohle, f., węgiel.
 Steinkreis, m., kromlech.
 Steinmetz, m., kamieniarz.
 Steinöl, n., nafta, olej.
 Steinpfeiler, m., menhir.
 Steinplatte, f., płyta.
 Steinpflaster, n., bruk.
 Steinring, m., kromlech.
 Steinsehnitt, m., kamieniarka.

- Steinzange, f., kleszczaki.
 Stellung, f., postawa.
 Stemmeisen, n., dłuto.
 Stempel, m., pryka.
 Sternwarte, f., obserwatoryjum.
 Steuerruder, n., stér.
 Stich, m., rycina.
 Stichbalken, m., sztych.
 Stichblatt, n., jelca.
 Stichbogen, m., biga.
 Stichmaass, n., cul.
 Sticksäge, f., sztychzaga, pilka.
 Stickstoff, m., azot.
 Stiege, f., schody.
 Stiel, n., drzewiec, stylisko.
 Stift, m., sztyft.
 Stil, m., styl.
 Stil cinquecento, m., odrodzenia styl.
 Stilisiren, stylizować.
 Stirnjoch, n., jarzmo.
 Stirnziegel, m., czolówka.
 Stock, m., pniak.
 Stockhammer, m., nasiek.
 Stockwerk, n., piętro.
 Stollen, f., ocel.
 Stöpfel, m., czop, szpunt.
 Storchschnabel, m., pantograf.
 Stoss, m., przytyk.
 Stossaxt, f., cieślica.
 Stossbank, f., kozioł.
 Stössel, m., stempor, tłuczek.
 Stosskissen, n., zderzak.
 Stosssäge, f., sztychzaga.
 Stossschaukel, f., korczyzna.
 Strahl, m., promień.
 Strahlenkranz, m., światłość.
 Strang, m., postronek.
 Strebe, f., noga, sprysa.
 Strebeband, n., ramie, zastrzał.
 Strebebogen, m., łuk, przełęcz.
 Strebepfeiler, m., przypora.
 Strecke, f., przeciąg.
 Strecker, m., wozówka.
 Streichbrett, n., odkładnica.
 Streichmaass, n., znacznik.
 Streitkolben, m., buława.
 Strick, m., powróż, sznur.
 Stroh, n., słoma.
 Strohbund, n., powrósł.
 Strohdach, n., poszycie, strzecha.
 Strohhütte, f., chata.
 Strohmatte, f., słomianka.
 Strom, m., rzeka, strumień.
 Stromab, woda.
 Stromauf, woda.
 Stromschnelle, f., prąd.
 Strömung, f., prąd.
 Strudel, m., odmęt, wir.
 Strumpfgasse, f., ulica.
 Stuck, m., stjuk.
 Stufe, f., okaz, stopień.
 Stufen, f. pl., gradusy.
 Stuhl, m., krzesło.
 Stuhlsäule, f., słupek.
 Sturmband, n., zastrzał.
 Sturmbock, m., taran.
 Sturmhaken, m., haczyk.
 Sturz, m., ocap.
 Stützband, n., piętnar.
 Stütze, f., stempel.
 Stylisiren, stylizować.
 Stylobat, m., piedestał.
 Sufitnagel, m., trzcinał.
 Sumach, m., sumak.
 Sumpf, m., bagno.
 Supplement, n., spełnienie, ką.
 Symbol, n., godło.

Symmetrie, f., równomiar, symetryja.

Synagoge, f., bóżnica, synagoga.

Systyl, n., systyl.

Tabernakel, m., cyboryjam.

Tafel, f., płyta, tablica, tafla.

Täfelchen, n., nagłówek.

Tafelstein, m., dolmen.

Tafelwerk, n., okładziny.

Tambour, m., bęben.

Tangente, f., styczna.

Tanne, f., jodła.

Tannenzapfen, m., szyszka.

Tapete, f., obicie.

Tarsche, f., tarcza.

Tasterzirkel, m., cyrkiel.

Tatze, f., palec.

Tau, f., lina.

Taubenhaus, n., gołębnik.

Taufbecken, n., chrzcielnica.

Taufkapelle, f., chrzcielnia.

Taufstein, m., chrzcielnica.

Teich, m., staw.

Teichdamm, m., grobla.

Telegraph, m., telegraf.

Tempel, m., świątynia.

Temperamalerei, f., a tempera.

Temperatur, f., ciepłota.

Tender, m., tender.

Tenne, f., boisko.

Teppich, m., kobierzec.

Terpentin, m., terpentyna.

Terpentinöl, n., olej.

Terrasse, f., taras.

Tetraëder, n., czworoscian.

Thal, m., dolina.

Thalweg, m., nurt.

Theater, n., teatr.

Theer, f., maź.

Theerfass, n., maźnica.

Theerquaste, f., kiść.

Theodolit, m., teodolit.

Thermometer, m., cieplomierz.

Thierträger, m., fryz.

Thon, m., glina.

Thor, n., brama.

Thorbalken, m., zapora.

Thorflügel, m., wrota.

Thram, m., tram.

Thran, m., tran.

Thür, f., drzwi.

Thürangel, f., zawiasa.

Thürband, n., zawiasa.

Thürflügel, m., skrzydło.

Thürgerüst, n., odrzwia.

Thürgestell, n., odrzwia.

Thürgewände, n., odrzwia.

Thürkettel, n., wrzeciędz.

Thürklopper, m., kołatka.

Thürpfoste, f., węgar.

Thürsäule, f., węgar.

Thürschwelle, f., próg.

Thürzarge, f., odrzwia.

Thürverdachung, f., kamzans,

nadedrzwie.

Thurm, m., wieża.

Thürmchen, n., sygnatura.

Thurmdach, n., strzała.

Thurmhaube, f., dach.

Thurmospille, f., sztyber.

Thurmuh, f., zegar.

Thyrusstab, m., tyrs.

Tiefe, f., głębokość.

Tiegel, m., tygiel.

Tille, f., tuleja, tulejka.

- Tinte, f, inkaust.
 Tischler, m., stolarz.
 Tischlerarbeit, f, stolarszczyzna.
 Tischplatte, f, płyta.
 Tischuhr, f, zegar.
 Todtenleuchte, f, kapliczka.
 Todter Kalk, m., wapno.
 Toltekische Bauwerke, n. pl.,
 toltków budowle.
 Tomback, m., tombak.
 Tonne, f, beczka.
 Tonnengewölbe, n., sklepienie.
 Töpfer, m., garncarz, zdun.
 Töpferkunst, f, garncarstwo.
 Topographie, f, topografia.
 Torf, m., torf.
 Torsionsfestigkeit, f, wy-
 trzymałość.
 Toskanische Säulenordnung,
 f, toskański porządek.
 Trage, f, nosze.
 Tragbahre, f, nosze.
 Tragband, n., piętnar, miecz.
 Tragbogen, m., podłęczce.
 Träger, m., siostrzan.
 Tragkorb, m., kosz.
 Tragloth, n., okapek.
 Tragstein, m., kroksztyn.
 Tragstück, n., konsola.
 Tränktrog, m., putnia.
 Transparent-Malerei, f, prze-
 źrzocze.
 Transporteur, m., przenośnik.
 Trapez, n., czworobok.
 Trauergerüst, n., katafalk.
 Traufbret, n., osnowa.
 Traufe, f, okap.
 Traufrinne, f, obdasznica.
- Traufstein, m., donica.
 Traverse, f, poprzecznica.
 Travertin, m., trawertyn.
 Treckweg, m., bużewnik.
 Treibebeet, n., inspekta.
 Treibhaus, n., cieplarnia.
 Treibweg, m., skotnica.
 Treppe, f, schody.
 Treppenhaus, n., klatka.
 Treppenstufe, f, stopień.
 Treppenwange, m., szaragi.
 Trettrad, n., deptak.
 Triangulation, f., trójkątowa-
 nie.
 Trichter, m., lej.
 Trieb, m., cewie, tryb.
 Triebfeile, f, pilnik.
 Triebsand, m., kurzawka.
 Triebwerk, n., zazębienie.
 Trift, m., skotnica.
 Triglyph, m., tryglif.
 Trigonometrie, f, trygonome-
 tryja.
 Tripel, m., trypla.
 Triptychon, n., tryptyk.
 Triton, m., tryton.
 Tritte, m., gradusy.
 Trittstufe, f, stopień.
 Triumphthor, n., brama.
 Trockengelöschter Kalk, m.,
 wapno.
 Trockenmauer, f, mur.
 Trog, m., koryto.
 Trommel, f, bęben.
 Trommelstein, m., pniak.
 Trompe, f, kozub.
 Tropfen, m., dzwonki.
 Tropfleiste, f, okapek.
 Trophäen, f. pl., armatury, lupy.

Trümmer, n. pl., gruzy.
 Trümmermauer, f., mur.
 Trumpf, m., sztych.
 Tudorblume, f., listek Tudora.
 Tudorbogen, m., łuk Tudora.
 Tünche, f., tynk.
 Tunnel, m., tunel.
 Turbine, f., turbina.
 Türkische Bauweise, f., tureckie budowanie.
 Tusche, f., tusz.
 Tuschmanier, f., lawowanie.
 Tympanon, n., tympan.

U.

Überblattung, f., zakładka.
 Überfahrt, f., przewóz.
 Überfall, m., odlewka.
 Übergangstil, m., przejściowy styl.
 Überhang, m., nadwieszka.
 Überhängen, wyjść z pionu.
 Überkragung, f., piętrzyzna.
 Übermalen, n., przemalowanie.
 Überschwemmung, f., powódź.
 Ufer, n., brzeg.
 Uferdamm, m., wał, grobla.
 Uferland, n., porzécze.
 Ufermauer, f., nabrzeże.
 Uhr, f., zegar.
 Uhrmacher, m., zegarmistrz.
 Ulme, f., wiąz.
 Ultramarin, n., ultramaryn.
 Umbauen, n., przebudowanie.
 Umbra, f., umbra.
 Umdrehungsfläche, f., powierzchnia.
 Umfang, m., obwód.

Umfassungsmauer, f., mur.
 Umhüllungsfläche, f., powierzchnia.
 Umkehr, f., uwrocie.
 Umkreis, m., okrąg.
 Umweg, m., obłąz.
 Umzäunung, f., ogrodzenie.
 Unganz, m., zadra, zadziór.
 Ungeheuer, n., dziwotwór, potwór.
 Ungeheuere Grösse, f., ogrom.
 Unterbalken, m., bierzmo, siestrzan, stragarz.
 Unterbau, m., budowa spodnia.
 Untergeschos, n., przyziom.
 Unterlage, f., podciąg.
 Untermalen, podmalować.
 Untersatz, m., podkładka.
 Unterzug, m., podciąg.
 Uralt, adj., starożytny.
 Urbar, adj., olbora.
 Urne, f., popielnica, urna.

V.

Vase, f., wazon.
 Venetianisch-gothische Bauweise, f., wenecko-gotyckie budowanie.
 Venetianisches Fenster, n., weneckie okno.
 Ventil, n., kłapa, wentyl.
 Venus, f., Wenus.
 Verband, m., więźba.
 Vergolder, m., pozłotnik.
 Vergoldung, f., pozłota.
 Vergoldetes Silber, n., srebro.
 Verhau, m., zasiłek.

- Verkleidung, f., wyłogi.
 Verkröpfung, f., zaczep.
 Verkürzung, f., skurecz.
 Vernier, m., nonijusz.
 Veronesererde, f., zieleń.
 Versenkbohrer, m., zynkier.
 Versilberung, f., posrębrazanie.
 Verstäubung, f., laskowanie.
 Vertheilung, f., pole.
 Vertiefung, f., zatłoka.
 Verzahnung, f., zawrębienie.
 Verziehrer, m., zdobnik.
 Verziehrung, f., zdobina.
 Verzinkung, f., cyniek, cynko-
 wanie.
 Verzinnung, f., cynowanie.
 Viadukt, m., drogociąg.
 Viale, f., wieżyczka.
 Vicinalweg, m., droga.
 Viehhof, m., obora.
 Viehweg, m., skotnica.
 Vieleck, n., wielokąt.
 Vielpass, m., rozeta.
 Vierblatt, n., czworoliść, listek
 Tudora.
 Viereck, n., czworobok.
 Viertelstab, m., półkręże.
 Vitriol, m., koperwas.
 Vitriolöl, n., kwas siarkowy.
 Vogelzunge, f., pilnik.
 VollerHalbzirkelbogen, m.,
 luk.
 Volute, f., zwój.
 Vorderwagen, m., półwozie.
 Vorfeile, f., pilnik.
 Vorgebirge, n., cypel.
 Vorlegeschloss, n., kłotka.
 Vorhalle, f., babiniec, przysio-
 nek, przedsionek.
- Vorhof, m., dziedziniec, portyk.
 Vorkragung, f., podpiętrzenie.
 Vorreiber, m., obartel, zakrętka.
 Vorrichtung, f., przyrząd.
 Vorsprung, m., wyskok.
 Vorstoss, m., węgieł.
 Vorzimmer, m., przedpokój.
-
- Waage, f., waga.
 Waagerecht, adj., poziom.
 Wachholder, m., jałowiec.
 Wachs, n., wosk.
 Wachsmalerei, f., enkaustyka
 Wageholz, n., orczyk.
 Wagen, m., wóz, wagon.
 Wagenhaus, n., wozownia.
 Wagenscheuer, f., wozownia.
 Wagenkorb, m., półkoszek.
 Wagenleiter, f., drabki.
 Wagner, m., stelmach.
 Wahlspruch, m., dewiza.
 Waldahorn, m., jawor.
 Waldbach, m., potok.
 Waldhammer, m., cechówka.
 Waldkante, f., oblina.
 Waldkantig, adj., oblina.
 Walkmühle, f., folusz.
 Wall, m., przedmurze, wał.
 Wallgraben, m., okop.
 Walm, m., poła.
 Walmdach, n., dach.
 Walmgewölbe, n., sklepienie.
 Walze, f., oblak, wał.
 Walzenförmig, adj., obły.
 Wälzfeile, f., pilnik, obliniak.
 Walzmaschine, f., walcownia.
 Walzwerk, m., walcownia.

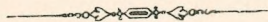
- Wand, f., ściana.
 Wandöffnung, f., oścież.
 Wanduhr, f., zegar.
 Wandsteinreihe, f., obsadzka.
 Wangenmauer, f., podmuro-
 wanie.
 Wanne, f., wanna.
 Wapen, n., herb.
 Wapenspruch, m., dewiza.
 Wärmestoff, m., ciepłik.
 Warte, f., strażnica.
 Warzenstein, m., nakap.
 Waschhaus, n., pralnia.
 Waschtisch, m., umywalnia.
 Wasser, n., woda.
 Wasserbehälter, m., zbiornik.
 Wasserbecken, n., zbiornik.
 Wasserbett, n., pogródka.
 Wasserblei, n., grafit.
 Wasserfahrzeug, n., statek.
 Wasserfall, m., wodospad.
 Wasserfang, m., cysterna.
 Wasserglas, n., szkło wodne.
 Wasserkelle, f., skopiec.
 Wasserleitung, f., wodociąg.
 Wassermenge, f., przepływ.
 Wassernase, f., okapek.
 Wasserrad, n., koło wodne.
 Wasserscheide, f., dział wód.
 Wasserschluss, m., opłuk.
 Wasserspiegel, m., zwiercia-
 dło.
 Wasserstand, m., wodostan.
 Wasserstein, m., gładzik.
 Wasserstoff, m., wodoród.
 Wasserthurm, m., wodozbiór.
 Wasserwirbel, m., wir.
 Water-closet, m., opłuk.
 Wechselwinkel, m., ką.
 Wechselschiene, f., zbrocze.
 Weg, m., droga.
 Wegerich, m., babka.
 Wegweiser, m., drogoskaz.
 Wehr, n., jaz.
 Weichschiene, f., iglica.
 Weichsel, f., trześnia.
 Weide, f., wierzba.
 Weihbecken, n., kropielnica.
 Weiher, m., sadzawka.
 Weinblätter, n. pl., winorośl.
 Weinhefen, f., lagier.
 Weinrebe, f., winorośl.
 Weinstein, m., winny kamień.
 Weinstock, m., winorośl.
 Weintraube, f., winogrono.
 Weissblech, n., blacha.
 Weissbuche, f., grab.
 Weisse Farbe, f., barwa.
 Weisse Pappel, f., białodrzew.
 Weissen, bielić.
 Weisses Fischbein, n., ko-
 ścię sępii.
 Weissmetall, n., metal biały.
 Welle, f., wał.
 Wellbaum, m., wał.
 Wellfuss, m., palec.
 Wendeltreppe, f., schody.
 Werder, m., żuława.
 Werfen sich, paczyć się.
 Werg, n., kłaki.
 Werkstätte, f., pracownia.
 Werkstück, n., cios.
 Werkzeug, n., narzędzie.
 Werrig, n., kłaki.
 Wetterdach, n., daszek.
 Wetterfahne, f., chorągiewka.
 Wetzstein, m., osekła.

- Wickelpuppe, f, krężel.
 Widder, taran.
 Widerlage, f, nasada.
 Wiede, f, wié.
 Wiepe, f, wié.
 Wiesbaum, n, pawąz.
 Windbruch, m, pował, wywrót.
 Winde, f, lewar.
 Windfall, m, pował, wywrót.
 Windladen, m, okienica.
 Windmühle, f, wiatrak.
 Windrose, f, róza wiatrów.
 Windschiefe Fläche, f, po-
 wierzchnia.
 Windweiser, m, wiatroskaz.
 Windzeiger, m, wiatroskaz.
 Winkel, m, ką.
 Winkelband, n, narożnik.
 Winkelhaken, m, węgielnica.
 Winkelmaas, m, węgielnica.
 Winkelmesser, m, kątomierz.
 Winkelrecht, adj., prostopadły.
 Wirbel, m, wir.
 Wirtschaftsshof, m, dziedzi-
 niec.
 Wismuth, n, bizmut.
 Wölbfläche, f, podniebienie.
 Wölbstein, m, zwornik.
 Wölbungslinie, f, obłączy-
 stość.
 Wolf, m, klinociąg.
 Wolfsgrube, f, wileczy dół.
 Würfel, m, kostka, sześcian.
 Wurfschaukel, f, chlustak.
 Wurfspiess, m, dziryd.
 Wurm, m, czérw.
 Wurmfrässig, adj., czerwliwy.
 Wurmstichig, adj., czerwliwy.
- Wurzelende, n, odziomek.
 Wüste, f, step.
- Z.
- Zahn, m, ząb.
 Zahnücke, f, przerwa.
 Zahnrad, n, koło zębate.
 Zahnschnitt, m, ząbek.
 Zange, f, cęgi, obcęgi.
 Zapfen, m, czop.
 Zapfenfeile, f, pilnik.
 Zapfenlager, n, panew, pa-
 newka.
 Zapfenloch, n, gniazdo.
 Zarge, f, oskrzynie.
 Zart, adj., misterny.
 Zaun, m, płot.
 Zeichnung, f, rysunek.
 Zeiger, m, skazówka.
 Zeigerwaage, f, waga.
 Zelle, f, cela.
 Zellenförmig, adj., ulówka.
 Zelt, n, namiot.
 Zeltdach, n, dach.
 Zeughaus, n, arsenał, zbrojo-
 wnia.
 Zeus, m, Jowisz.
 Zickzack, n, zygzak.
 Ziegel, m, cegła.
 Ziegeldach, n, krycie.
 Ziegelei, f, cegielnia.
 Ziegelmauer, f, mur.
 Ziegelofen, m, piec cegielniany.
 Ziegelstreicher, m, strycharz.
 Ziehband, n, cybant.
 Zieheisen, n, drótociąg.
 Ziehen, poprowadzić.
 Zieklinge, f, cyklinga.

- Zierrath, m., zdobina.
 Ziffer, f., cyfra.
 Zifferblatt, n., cyferblat.
 Zimmer, m., izba, pokój.
 Zimmerdecke, f., pułap.
 Zimmerholz, n., budulec.
 Zimmerkunst, f., ciesielstwo.
 Zimmermann, m., cieśla.
 Zimmerschlag, m., węzeł, za-
 dzierg.
 Zimmerwerk, m., ciesiołka.
 Zink, n., cynk.
 Zinke, f., cynek.
 Zinkweiss, n., bieleń cynkowa.
 Zinkvitriol, m., koperwas.
 Zinn, n., cyna.
 Zinnasche, f., cynasz.
 Zinne, f., blanki.
 Zinngiesser, m., konwisarz.
 Zinnober, m., cynober.
- Zirbelkiefer, f., limba.
 Zirkel, m., cyrkiel.
 Zitterpappel, f., osika.
 Zocke, f., cokoł.
 Zoll, m., cal.
 Zopfstil, m., rokoko.
 Zufluss, m., dopływ.
 Zug, m., pociąg, rys.
 Zugbalken, m., podciąg.
 Zugbrücke, f., most.
 Zughobel, m., spajacz.
 Zugloch, n., przewiewka.
 Zugseil, n., półka.
 Zweihiebige Feile, f., pilnik.
 Zwerckaxt, f., przysiek.
 Zwergweide, f., rokitcina.
 Zwischenstockwerk, n., mię-
 dzypiętrze.
 Zwetschenbaum, m., śliwa.
-

WYRAZY FRANCUSKIE
Z ODEŚLANIEM DO POLSKICH.

A.

- Abaisser, spuścić.
 Abaque, m., nagłówek.
 Abatis, m., gruz, zasieka.
 Abat-jour, m., kosz.
 Abat-sons, m., odgłośnia.
 Abat-vent, m., daszek.
 Abattant, m., okienica.
 Abattoir, m., rzeźalnia.
 Abord, m., pomost.
 About, m., ostatek.
 Abreuver, zagruntować.
 Abreuvoir, m., putnia.
 Abside, f., apsyda.
 Acacia, f., akacja.
 Acajou, m., mahoń.
 Acanthe, m., barszcz.
 Accoinçon, m., przysuwnica.
 Accolade, f., luk.
 Accoudoir, m., podręczce, nakładka.
 Acérer, stalić, zahartować.
 Ache, f., seler.
 Achéiropoéta, f., acheropita.
 Achromatique, adj., achromatyczny.
 Achromatisme, m., bezbarwność.
 Acide, m., kwas.
 Acier, m., ocel, stal.
 Acier de Damas, m., bułat.
 Acierer, zahartować, nastalić.
 Acoustique, f., akustyka.
 Acrolite. adj., akrolit.
 Acrotère, m., naszczytek.
 Actéon, m., Akteon.
 Adoucir, napuszczać, szlifować.
 Aérodynamique, f., aerodynamika.
 Aérostatique, f., aerostatyka.
 Affaissement, m., osiadanie się.
 Affinage, m., frysowanie.
 Affinerie, f., fryszerka, kuźnica.
 Affleurement, m., głajcha, różnia.
 Affluent, m., dopływ.
 Affût, m., laweta.
 Agate, f., agat.
 Agneau de Dieu, m., baranek boży.
 Aigle, m., orzeł.
 Aiguille, f., zbocze, iglica, skazówka, strzała.
 Aiguille aimantée, f., igła magnesowa.
 Aimant, m., magnes.
 Airain, m., bronz, spiż.
 Aire, f., obszar.
 Aire de la grange, f., boisko, klepisko.
 Ais, m., tarcica.
 Aisance, f., wychodek.
 Aisselier, m., miecz.
 Ajour, nawylocie.
 Ajutage, m., nadstawek.
 A la grecque, m., alagrek.
 Alaise, f., wić.
 Albâtre, m., alabaster.

- Alkali, m., alkali.
 Alcarazas, m., alkarazas.
 Alcool, f., alkohol.
 Alcôve, f., alkowa.
 Alêne, f., szwajca, szydło.
 Alésoir, m., rajbal, graniak.
 Alette, f., przyfilarek.
 Alhidade, f., celownica.
 A l'huile, malowanie olejne.
 Alignement, m., pod sznur.
 Alleé, f., aleja.
 Allée couverte, f., szpaler.
 Allège, m., tender, wspórka.
 Allégorie, f., alegoryja.
 Alliage, m., mieszak.
 Alluchon, m., palec.
 Altane, f., altana.
 Aluminium, m., glin.
 Alun, m., alun.
 Alvéolaire, adj., ulówka.
 Amadou, m., hubka, folga.
 Amalgame, m., amalgama, ortęc.
 Amarre, f., cuma.
 Amassette, f., kopystka, szpata.
 Ame, f., dusza.
 Améthyste, m., ametyst.
 Amidon, m., krochmal.
 Ammoniaque, m., amonija.
 Amont, m., woda.
 Amortissement, m., kończyzna.
 Amphiprostyle, m., amfiprostyl.
 Amphithéâtre, m., amfiteatr.
 Anaglyphe, m., płaskoryt.
 Ancolie, f., orlik.
 Ancone, m., oko.
 Ancre, f., ankra, kotwica.
 Anémoscope, m., wiatroskaz.
 Ange, m., anioł.
 Angle, m., kąt.
 Anglogothique, adj., angielski.
 Angulaire, adj., graniasty.
 Anille, f., paprzyca.
 Anneau de renard, m., kantak.
 Annelet, m., obrączka, pierścień.
 Anse, f., antaba, kluczka, obłak.
 Anse de panier, f., kabłak.
 Antéfixe, m., czołówka.
 Anthémion, m., antemijon.
 Antichambre, m., przedpokój.
 Antimoine, m., antymon.
 Antique, adj., starożytny.
 Antre, m., jaskinia.
 Aplanir, plantować.
 Aplomb, m., pionowość.
 Apollon, m., Apollo.
 Apophyge, f., podkrojek.
 Apoihème, m., międzyśród.
 Appareil, m., przyrząd.
 Appartement, m., pomieszczenie.
 Applanissoire, f., paca.
 Apprêter, podmalować.
 Approche, f., podjazd.
 Appui, m., nasada.
 Apside, f., apsyda.
 Apyre, adj., ogniotrwały.
 Aquarelle, f., akwarela.
 Aquatinta, f., akwatynta.
 Aquéduc, m., wodociąg.
 Arabesques, f. pl., arabski.
 Arase, f., równia.
 Arasement, m., glajcha, równia.
 Arbalête, f., kusza.
 Arbalétrier, m., spryska.
 Arbre, f., drzewo, wał.
 Arbre sep, m., grądział.

- Arbres du traineau, m. pl., sanice.
- Arc, m., łuk.
- Arc en accolade, m., łuk.
- Arc boutant, m., przełęcz.
- Arc de décharge, m., łuk, przesklepka.
- Arc-doubleau, m., podłęcz.
- Arc en-fer-à-cheval, m., łuk.
- Arc rampant, m., łuk.
- Arc surbaissé, m., biga, łuk.
- Arc triomphal, m., brama.
- Arc Tudor, m., łuk.
- Arcade, f., arkada.
- Arcature, f., arkadowanie.
- Arceau, m., obłączystość.
- Archange, m., archanioł.
- Archelet, m., smyczek.
- Archéologie, f., archeologija.
- Archère, f., strzelnica.
- Archet, m., smyczek.
- Architecte, m., architekt.
- Architecture, f., architektura.
- Architecture américaine, f., amerykańskie budowanie.
- Archit. assyrienne, f., assyryjski styl.
- Archit. aztéquienne, f., azteków budowa.
- Archit. brahmanique, f., brahmaistów budowanie.
- Archit. chrétienne primaire, f., starochrześcijański styl.
- Archit. égyptienne, f., egipski styl.
- Archit. grecque, f., grecki styl.
- Archit. des Indous, f., indyjskie budowanie.
- Archit. latine, f., merowingów budowle.
- Archit. lombarde, f., lombardzkie budowle.
- Archit. mozarabe, f., mozarabskie budowle.
- Archit. musulmane, f., muzułmańskie budowle.
- Archit. normande, f., normandzki styl.
- Architecture de Péron, f., peruwijańskie budowy.
- Archit. phénicienne, f., fenicki styl.
- Archit. sarrazine, f., saraceński styl.
- Archit. suisse, f., szwajcarskie budowanie.
- Archit. toscane, f., etrusków styl.
- Archit. turque, f., tureckie budowanie.
- Architrave, f., architrawa.
- Archives, m. pl., archiwum.
- Archivolte, f., nałęcz.
- Ardillon, m., dorn, trzpień.
- Ardoise, f., łupek.
- Are, m., ar.
- Arène, f., arena.
- Aréostyle, m., areostyl.
- Arête, f., krawędź.
- Arête de poisson, f., oścień.
- Arête de rebroussement, f., krawędź zwrotu.
- Arêtier, m., krawężnica, narożnica.
- Argent, m., srebro.
- Argent épuré, m., fajnyzylber.

- Argent musif, m., srebro mozaikowe.
- Argent en feuilles, m., srebro malarskie.
- Argenture, f., posrebrzanie.
- Argille, f., glinika, il.
- Armature, f., okucie, żelaziwo.
- Armement de voûte, m., krążyna.
- Armes, f. pl., herb.
- Armoire, f., szafa.
- Armoiries, f. pl., herb.
- Armon, m., rozwora, sznica.
- Armures, f., pl., armatury.
- Arpent, m., morg.
- Arpentage, m., miernictwo.
- Arras, m., aras.
- Arrêter, ogroblować.
- Arrière-bec, m., filar.
- Arrière-corps, m., widermach, zatylek.
- Arrière voussure, f., sklepienie.
- Arsenal, m., arsenał.
- Arsenic, m., arszenik.
- Art de bâtisse, m., budownictwo.
- Art de peinture, m., malarstwo.
- Art des Perses, m., Persów budowanie.
- Art de sculpter, m., rzeźbiarstwo.
- Artichaut, m., karczoch.
- Asphalte, m., asfalt.
- Asse, f., lon.
- Assemblage, m., więźba.
- Assemblage en adent, m., zawrębiecie.
- Assemblage de bois, m., więźba.
- Assemblage bout-à-bout, m., przytyk.
- Assemblage à mibois, m., zakładka.
- Assemblage à onglet, m., gierunek.
- Assemblage à paume, m., zakładka.
- Assembler, odwiązać.
- Assette, f., teksel.
- Assiette, f., pulment.
- Assise, f., warstwa.
- Assise de champ, f., rąb.
- Astragale, m., obrączka, półprątek.
- Astrolabe, m., kątomierz.
- Asymptote, f., nibystyczna.
- Atelièr, m., pracownia.
- Atelièr d' un peintre, m., malarnia.
- Athlantes, m. pl., atlanty.
- Atlas, m., Atlas.
- Atmosphère, f., atmosfera.
- A travers champs, przelaj.
- Atre, m., ognisko, palisko.
- Atre de chaudron, m., kotlina.
- Attique, adj., attycki.
- Attique, f., attyka.
- Attitude, f., postawa.
- Attribut, m., oznaka, znamie.
- Aubépine, f., głóg.
- Aubier, m., biel.
- Auge, f., koryto.
- Auge à mortier, f., kajfas.
- Aumonière, f., karbona.
- Aune, f., łokieć.
- Aune, m., olsza.
- Auréole, f., światłość.
- Autel, m., ołtarz.

Auvent, m., daszek.
 Aval, m., odpływ, woda.
 Avant-bec, m., filar.
 Avant-corps, m., występ.
 Avant-train, m., przodkara.
 Avers, m., medal.
 Aviron, m., wiosło.
 Axe, m., ós.
 Axe des coordonnées, m., ós
 współrzędnych.
 Axe des projections, m., ós
 rzutów.
 Axe de révolution, m., ós obrotu.
 Azote, m., azot.
 Azure, m., barwa.

B.

Bac, m., pram.
 Bacchus, m., Bachus.
 Bachasse, f., grobla.
 Badigeon, m., zaprawa.
 Baguette, f., obręczka.
 Baie, baye, m., oścież.
 Baignoire, f., wanna.
 Bain, m., łazienka.
 Bain à vapeur, m., łaźnia.
 Basjoue, f., grobelka.
 Balance, f., waga.
 Balcon, m., ganek.
 Baldaquin, m., baldach.
 Baleine, f., fiszbin.
 Baliveau, m., sztandar.
 Balle, f., kula.
 Balustrade, f., balustrada.
 Balustre, m., balas.
 Banc, m., ławka.
 Bande, f., pas, przepaska.
 Bandeau, m., pasek.

Bandelette, f., listewka, pasek.
 Banne, f., wasag.
 Bannière, f., chorągiew.
 Banquette, f., bankieta, ławka.
 Baptistère, m., chrzcielnia.
 Baquet, m., skopiec, szaflik.
 Baraque, f., barak.
 Barbacane, f., sączka.
 Barbette, f., ława.
 Bardeau, m., gont, pióro, dra-
 nica.
 Baril, m., baryłka, sądek.
 Bariolage, m., pstrocizna.
 Barlotières, f. pl., szczeblina.
 Baromètre, m., barometr.
 Barrage, m., jaz.
 Barre, f., szyna, rygiel, zapora.
 Barre d' écurie, f., przewora.
 Barrière, f., rogatka.
 Barril, m., łagiew.
 Basalte, m., bazalt.
 Bas-côté, m., nawa.
 Bascule, f., kiwaczka.
 Base, f., baza, podstawa.
 Basilique, f., bazylika.
 Bas-or, m., złoto.
 Bas-relief, m., płaskorzeźba.
 Basse-cour, f., dziedziniec.
 Basse nef, f., nawa.
 Basse-oeuvre, f., budowa.
 Bassico, m., szaflik.
 Bassin, m., zbiornik.
 Bastide, f., baszta.
 Bastion, m., bastyjon.
 Batardeau, m., jaz, kasztyna.
 Bateau, m., statek, łódź.
 Bâtiment, m., budowla.
 Bâtisse, f., budowa.
 Bâton, m., półwałek.

- Battant, m., skrzydło, kwatery, podwoje, serce.
 Batte, f., pucka.
 Battellement, m., okap.
 Battement, m., przymyk.
 Batterie, f., działobitnia.
 Baye, f., oścież.
 Bayonnette, f., bagnet.
 Bazar, m., bazar.
 Bèche, f., bika, rydel.
 Beffroi, m., baszta, dzwonnica, wieża.
 Bel étage, m., piętro.
 Belier, m., taran.
 Bellevue, f., belweder, owid.
 Belvédère, m., owid, wyjrzzał.
 Bénitier, m., kropielnica.
 Benne, f., półkoszek.
 Berceau, m., sklepienie, szpaler, weranda.
 Berceau à pans coupés, m., sklepienie.
 Berge, f., brzeg.
 Bergerie, f., owczarnia.
 Berme, f., berma, odsadzka.
 Besaiguë, f., przysiek.
 Bétoire, m., ponik.
 Béton, m., beton.
 Béveau, m., śmiga.
 Biâis, m., ukos.
 Biais passé, m., przejście.
 Baiser, zukosić.
 Bibliothèque, f., biblijoteka.
 Bielle, f., przewód, sztanga.
 Billet, m., klocek.
 Binard, m., kary.
 Bisaiguë, f., przysiek.
 Biseau, m., skos, śmiga, ukos.
 Bismuth, m., bizmut.
 Bistre, f., bistr.
 Bitume, m., smołowiec.
 Bitume liquide, m., smołowiec.
 Bitume solide, m., asfalt, smołowiec.
 Blanc, m., barwa, bieleń.
 Blanc de zinc, m., bieleń.
 Blanc de Goslar, m., koperwas.
 Blanchir, bielić.
 Blanchisserie, f., blich.
 Blêmir, spłowieć.
 Bleu, m., błękit, barwa.
 Bloc, m., bałwan.
 Blochet, m., sztych.
 Blockhaus, m., blokhaus.
 Bluteau, blutoir, m., pytel.
 Bocard, m., stempa.
 Bois, m., drwa.
 Bois de bouleau, m., brzezina.
 Bois de Brésil, m., brazylija.
 Bois de campêche, m., kampepsz.
 Bois de charpente, m., budulec.
 Bois à chevrons, m., krokwinia.
 Bois de construction, m., budulec.
 Bois d' ébène, m., heban.
 Bois feuillard, m., chrust.
 Bois d' un fusil, m., łoże.
 Bois d' if, m., cis.
 Bois madré, m., słój.
 Bois mi-plat, m., półcizna.
 Bois vermoulu, m., czérw.
 Bois violet, m., palisander.
 Boiserie, f., okładziny.
 Boisseau, m., korzec.

- Boîte, f., buks, króbką, puszka.
 Boîte au cambonis, f., ma-
 żnica.
 Bombe, f., bomba.
 Bombement, m., brzuch.
 Bonde, f., mniuch, szpunt.
 Bonnet de prêtre, m., biret.
 Borax, m., boraks.
 Bord, m., brzeg, burta.
 Bordure d' une chaussée, f.,
 obsadzka.
 Borne, f., granicznik, pacholek.
 Bossage, m., bonie.
 Bosse, f., pukla.
 Bosselage, m., robota trybo-
 wana.
 Bosser, obocować.
 Boucharde, f., nasiek.
 Bouchon, m., czop, korek, za-
 tyczka.
 Boucle, f., sprzączka.
 Bouclier, m., kałkan, puklérz.
 Boudoir, m., gotowalnia.
 Bouge, m., komora.
 Boulangerie, f., piekarnia.
 Boule d' amortissement, f.,
 gałka.
 Bouleau, m., brzoza.
 Boulevard, m., przedmurze.
 Boulin, m., maculec.
 Bouloir, m., gracia.
 Boulon, m., sworzeń.
 Boultin, m., półokręże.
 Bourdaine, f., kruszyna.
 Bousille, f., lepianka.
 Bousin, m., skorupa.
 Boussole, f., busola.
 Bout-à-bout, m., przytyk, wo-
 zem.
- Bout d' essieu, m., szynkiel.
 Boutique, f., kram.
 Boutisse, f., przez łeb, wiązar.
 Bouton, m., pączek.
 Bouton de culasse, m., grono.
 Bouverié, f., wolarnia.
 Boyau, m., wąż.
 Brai, m., maź.
 Brancard, m., nosze.
 Branche, f., ramie.
 Branche ursine, f., barszcz.
 Branderie, f., gorzelnia.
 Bran de scie, m., trociny.
 Bras, m., ramie.
 Bras de torce, m., piętnar.
 Brasserie, f., browar.
 Brasserie d' dydromel, f.,
 miosytnia.
 Bravette, f., półwałek.
 Brésil, m., brazylija.
 Bringueballe, f., kiwaczka.
 Brique, f., cegła.
 Brique en coin, f., sklepówka.
 Brique crue, f., surówka.
 Brique crue grande, f., pa-
 cówka.
 Brique moulurei, f., gzym-
 sówka.
 Brique réfractaire, f., sza-
 motka.
 Briqueterie, f., cegielnia.
 Briquetier, m., strycharz.
 Brisant, m., rafa.
 Brise-glace, m., izbica.
 Brisoir, m., międlica.
 Broche, f., czop, trzpień.
 Broie, f., międlica.
 Bronzage, m., bronzowanie.
 Bronze, m., bronz.

Brouette, f., taczki, taki.
 Brun, m., barwa brunatna.
 Brun de sèche, m., sepija.
 Brunir, polerować.
 Brunissoir, m., gładysz.
 Bruyère, f., wrzos.
 Buffet, m., biufet, kredens.
 Buffet d'orgue, m., organy.
 Bure, f., szyb.
 Burette, f., ampulka.
 Burin, m., rylec.
 Buse, f., dysza.
 Buste, m., popiersie.
 Butée, f., filar, nasada.
 Buttoir, m., zderzak.
 Buvette, f., biufet.

C.

Cabane, f., chata.
 Cabaret, m., karczma.
 Cabestan, m., kołowrot.
 Cabinet, m., gabinet.
 Cable, m., lina.
 Caboche, f., głowacz.
 Cabre, f., trójnóg.
 Cache, f., kryjówka.
 Cachette, f., kryjówka.
 Cadenas, m., kłotka.
 Cadette, f., płyta posadzki.
 Cadran, m., cyferblat.
 Cadran solaire, m., kompas.
 Cadre, m., rama.
 Caducée, f., laska.
 Caducité, f., obalistość.
 Cage d'escalier, klatka.
 Caillebotte, f., twaróg.
 Caisse, f., skrzynia.
 Caisse à chaux, f., fola.

Caisson, m., jaszczyk.
 Calamine, f., galman.
 Cale, f., podkładka.
 Calandre, f., magiel.
 Calcaire, adj., wapień.
 Calebasse, f., tykwa.
 Calibre, m., wagiomiar.
 Calice, m., kielich.
 Calorifère, m., ogrzewacz.
 Calorique, m., ciepłik.
 Calotte, f., czaszka.
 Calque, m., kalka.
 Camaïeu, m., malowanie.
 Came, f., palec.
 Camée, f., giemna, kamea.
 Camion, m., wóz, wózek.
 Camme, f., palec.
 Canal, m., kanał.
 Candélabre, m., świecznik.
 Canevas, m., siéc.
 Canif, m., scyzoryk.
 Caniveaux, m., kamień ścięko-
 wý.
 Cannelure, f., żłobina.
 Canon, m., but, działo, lufa.
 Canon de gouttière, m., spust-
 nica.
 Canot, m., czółno.
 Cantalabre, n., wyłogi.
 Caoutchouc, m., guma elasty-
 czna.
 Cap, m., cypel, przylądek.
 Caponnière, f., kojec.
 Capillarité, f., włoskowatość.
 Carat, m., karat.
 Cariatide, f., karyjatyda.
 Caricature, f., karykatura.
 Carie des murailles, f., osutka.
 Carmin, m., karmin.

- Carne sur le carne, m., szture.
 Carquois, m., kołczan, sahadak.
 Carré, m., czworobok.
 Carreau, m., płyta, tafla, wo-
 zówka.
 Carreau à poêle, m., kafel.
 Carrefour, m., rozdroże, rozstaje.
 Carrier, m., łamacz.
 Carrière, f., łom.
 Carte, f., mapa.
 Carton, m., karton.
 Carton-pierre, f., papa, tektura.
 Cascade, f., wodospad.
 Casemate, f., kazamata.
 Caserne, f., koszary.
 Casseton, m., kaseton, zatłoka.
 Cassolette, f., kadzielnica, ka-
 ganiec.
 Cassure, f., odłam.
 Catacombes, m. pl., katakumby.
 Catafalque, m., katafalk.
 Cataracte, f., katarakta.
 Cathédrale, f., kościół.
 Cathète, f., kateta.
 Catoptrique, f., katoptryka.
 Cavalier, m., osnówka.
 Cave, f., piwnica.
 Caverne, f., jaskinia.
 Cavet, m., półżłódek, żłódek.
 Cavet droit, m., splywek.
 Cavet renversé, m., podkrojek.
 Ceinture, f., opaska.
 Céleri, m., seler.
 Cellule, f., cela.
 Cendre, f., popiół.
 Cendre bleue, f., smalta.
 Cendre verte, f. bergryn.
 Cendrier, m., popielnik.
 Centaure, m., Centaur.
- Centimètre, m., centymetr.
 Centre, m., środek.
 Centre de gravité, m., środek
 ciężkości.
 Céramique, f., ceramika.
 Cerbère, m., Cerber.
 Cerceau, m., łubek, obręcz.
 Cercle, m., koło.
 Cercle repétiteur, m., koło
 powtarzające.
 Cérès, f., Ceres.
 Cerisier, m., trześnia.
 Céruse, f., bieleń.
 Chablis, m., pował, wywrót.
 Chagrin, m., jaszczur.
 Chaîne, f., łańcuch,
 Chaîne d'arpenteur, f., łań-
 cuch.
 Chaînette, f., łańcuchówka.
 Chaînette de porte, f., wrze-
 ciadz.
 Chaînon, m., ogniwo.
 Chaire, f., ambona.
 Chalumeau, m., dmuchawka.
 Chambranle, m., wyłogi.
 Chambre, f., izba.
 Chambre à coucher, f., sy-
 pialnia.
 Chambre d'hôte, f., pokój.
 Champ, m., pole; tło.
 Champignon, m., grzyb.
 Chandelle, f., stempel.
 Chanée, f., dachówka.
 Chanfrein, m., ukos.
 Chanfreiner, skraweżyć.
 Chantier, m., drwalnia, kętnar.
 Chanvre, m., konopie.
 Chape, f., zaléwa.
 Chapeau, m., jarzmo, kraniec.

- Chapelet, m., paciorki, różaniec.
 Chapelle, f., kaplica.
 Chaperon, m., daszek.
 Chapiteau, m., głowica, kapitel.
 Chapitre, m., kapitułarz.
 Char, m., wóz.
 Charbon, m., węgiel.
 Charbonnière, f., mielerz.
 Chardon, m., oset, kolce.
 Chariot, m., wóz, wózek.
 Chariot à vapeur, m., parowóz.
 Charme, m., grab.
 Charnier, m., kośnica.
 Charnière, f., szarnier, zawiasa.
 Charpente, f., ciesiołka.
 Charpenterie, f., ciesielstwo.
 Charpentier, m., cieśla.
 Charrette, f., kary, okara.
 Charron, m., kołodziej, stelmach.
 Charrue, f., pług.
 Charrue à croc, f., radło.
 Châsse, f., relikwiarz.
 Chassis, m., oprawa, oskrzynie, zestawą.
 Chassis de croisée, m., rama.
 Chassis dormant, m., futryna.
 Chassis de moulage, m., flaszę.
 Château, m., zamek.
 Chaudière à vapeur, f., kocioł.
 Chaudron, m., kocioł.
 Chaudronnier, m., kotlarz.
 Chauffage, m., ogrzewanie.
 Chauffer, glijować.
 Chauffour, m., piec wapienny.
 Chaumière, f., chałupa, strzecha.
 Chaussée, f., wąż.
 Chaussée, f., droga.
 Chaussée-trape, f., kotewka.
 Chaussure d'unpien, f., but.
 Chaux, f., wapno.
 Chef d'oeuvre, m., arcydzieło.
 Chemin, m., droga.
 Chemin creux, m., wążoz.
 Chemin couvert, m., droga kryta.
 Chemin de fer, m., droga żelazna.
 Chemin de halage, m., bużownik.
 Chemin d'ornière à chevaux, m., tramwaj.
 Chemin à rondins, m., gać.
 Chemin vicinal, m., droga gminna.
 Cheminée, f., komin, kominek.
 Chêne, m., dąb.
 Cheneau, m., obdasznica.
 Cherche, f., modła.
 Chérubins, m., cherubiny.
 Chevalet, m., kobylica.
 Cheval-vapeur, f., siła.
 Cheveaux de frise, m. pl., ostrokół.
 Chevet, m., okole, nawa.
 Chevêtre, m., przejma.
 Cheville, f., kolek.
 Cheville ouvrière, f., sierdzień.
 Chevilette, f., nit.
 Chèvre, f., kozioł.
 Chèvre-feuille, m., wiciokrzew.
 Chevron, m., krokiew.
 Chiendent, m., Pérez.
 Chiffre, f., cyfra.
 Chou-frisé, m., jarmuż.
 Chromate de plomb, m., chroman ołowiu.

- Chute, f., spadek.
 Ciboire, m., cyboryjum.
 Cime, f., wierzchołek.
 Ciment, m., cement.
 Cimefière, f., cmentarz.
 Cinabre, m., cynober.
 Cinq-feuille, f., pięciolist.
 Cintre, m., krążyna.
 Cipollin, m., cebulowiec.
 Circonférence, f., okrąg.
 Cire, f., wosk.
 Cirre, m., wasy.
 Ciseau, m., dłuto, mesel.
 Ciscaux, m. pl., nożyce.
 Ciseler, cyzelować, dłutkować.
 Cissoïde, f., cysoida.
 Citadelle, f., cytadela.
 Citerne, f., cysterna.
 Citrouille, f., tykwa.
 Civière, f., nosze.
 Claie, f., harfa, hurty.
 Clair-obscur, m., światłocien.
 Claveau, m., zwornik.
 Clavette, f., zawłoka.
 Clayonnage, m., tama.
 Clef, f., klucz.
 Clef en pendantif, f., wisior.
 Clef de voûte, f., zawornik.
 Cliche, m., odtłoczyna.
 Clio, f., Klijo.
 Clivage, m., łupność.
 Cloche, f., dzwon.
 Clocher, m., dzwonnica.
 Clochettes, f. pl., dzwonki.
 Cloison, m., przegroda.
 Cloison à pans de bois, m.,
 mur pruski.
 Cloison à jour, m., przegroda.
 Cloître, m., klasztor.
 Clôture, f., ogrodzenie.
 Clôture de planches, f., par-
 kan.
 Clou, m., ćwiek, góźdź.
 Clou à bande, m., szynal.
 Clou à bardeau, m., gontal.
 Clou à ferrer, m., ufnal.
 Clou à roseau, m., trzcinial.
 Clou à vis, m., holeczrubą.
 Cobalt, m., kobalt.
 Coche, f., karb.
 Cochenille, f., koszenila.
 Coffret, m., kobiałka.
 Cognée, f., siekiera, topór.
 Coiffe de l'esse, f., kurezaba.
 Coin, m., klin, róg.
 Coincidence, f., przystawanie.
 Coke, m., koks.
 Col, m., szyja.
 Colifichet, m., przyczepka.
 Colle, f., klój.
 Colle d'amidon, f., klajster.
 Colle au baquet, f., klój.
 Colle à bouche, f., klój.
 Colle de poisson, f., karuk.
 Colline, f., pagórek.
 Colombier, m., gołębnik.
 Colonnade, f., kolumnada.
 Colonné, f., kolumna.
 Colonne engagée, f., półko-
 lumnie.
 Colonne oratoire, f., figura.
 Colophane, f., kolofonija.
 Coloris, m., koloryt.
 Colosse, m., kolos.
 Comble, m., krzesło, dach.
 Comblement, m., podsypka.
 Combustible, adj., opał.
 Compartiment, m., pole.

- Compas, m., cyrkiel.
 Compas d'arpenteur, m., bu-
 sola.
 Compas à verge, m., cyrkiel.
 Complement, m., ką.
 Compteur au gaz, m., gazo-
 mierz.
 Concentrique, adj., współśro-
 dkowy.
 Conchoïde, f., konchoida.
 Conductrice, f., powierzchnia.
 Conduit, m., rura, rynsztok.
 Conduite d'eau, f., wodociąg.
 Cône, m., stożek.
 Confessional, m., spowiednia.
 Congé d'en haut, m., pod-
 krojek.
 Conque, f., małżyca.
 Console, f., konsola.
 Constellation, f., konstelacja.
 Construction, f., ustrój.
 Contour, m., obwód.
 Contour apparent, m., obwód.
 Contre-fiche, f., ramie, zastrzał.
 Contre-fort, m., przypora.
 Contréscarpe, f., przeciw-
 skarpa.
 Contre-imbrication, f., łuska.
 Contre-marche, f., podstawek.
 Contre-mur, m., mur.
 Contre-retable à volets, m.,
 oltarz.
 Contre-rivure, f., szajbka.
 Contrevent, m., okienica.
 Convenance, f., przyzwoitość.
 Coordonnées, f. pl., współ-
 rzędne.
 Copal, m., kopal.
- Copeau, m., ostrużyny, otoczyny,
 wióry.
 Copie, f., kopia.
 Coque, f., skorupa.
 Coquillage, m., małżyny.
 Corbeau, m., pięt nar.
 Corbeille, f., kosz, koszyk.
 Corde, f., cięciwa, powróż, po-
 stronek.
 Corde de liber, f., lyczak.
 Corde de paille, f., powrósło.
 Cordeau, m., sznur.
 Cordelle, f., półka, tryl.
 Cordier, m., powroźnik.
 Cordon, m., powróż, sznur.
 Cornaline, f., krwawnik.
 Corne, f., kopyto, róg.
 Corne d'abondance, f., róg
 obfitości.
 Corne d'Amalthée, f., róg
 obfitości.
 Corne de belier, f., zwój.
 Cornes de vache, f., rogi.
 Corniche, f., gzyms.
 Cornouiller, m., dereń.
 Corps, m., ciało.
 Corps d'essieu, m., próg, śród-
 osie.
 Corridor, m., kurytarz.
 Corroder, wykwaszać.
 Corroyer, spogrzewać.
 Côte, f., brzeg.
 Côté, m., bok, ramie.
 Coteau, m., wzgórze.
 Cotte de mailles, f., kolezuga.
 Couche, f., pokład, warstwa.
 Couches, f., inspekta.
 Couchis, m., powała.
 Couder, załamać.

- Couleur, f., barwa.
 Coup de scie, m., rzaz.
 Coupe, f., krój, przecięcie, prze-
 krój.
 Coupe des pierres, f., kamie-
 niarka.
 Coupée, f., osobnia.
 Coupole, f., kopuła, sklepienie.
 Courant, m., prąd.
 Courbe, f., krzywa.
 Courbe de Cassini, f., kasynida.
 Courber, zagiąć, zakrzywić.
 Courge, f., dynia, tykwa.
 Couronne, f., koło, korona, wie-
 niec.
 Couronne ducale, f., mitra.
 Courroies du fléau, m., gązwy.
 Coursier, m., łotok.
 Courtine, f., kurtyna.
 Cous, m., glazik, osełka.
 Coussinet, m., nasadnik, wez-
 główek, zwój.
 Couteau, m., nóż.
 Coutelas, m., kordelas.
 Coutre, m., krój, trzusło.
 Couture, f., szew.
 Couvent, m., klasztor.
 Couverele, m., pokrywa, wieko.
 Couvreur en ardoise, m., łup-
 karz.
 Coyau, m., sztych.
 Craie, f., kréda.
 Craie-rouge, f., lubryka.
 Crampon, m., kłamra, kuna.
 Crapaudine, f., panew, panewka.
 Crayon, m., ołówek.
 Crèche, f., tama, żłób.
 Crémonne, f., zasuwka.
 Créneau, m., blanki.
- Crépi, m., narzutka, tynk.
 Crête, f., koronka.
 Creuser, dłubać, sztamować.
 Creuset, m., tygiel.
 Crevasse, f., pęknięcie, rysa.
 Crible à pied, m., harfa.
 Cric en escalier, m., duga.
 Crique, f., buchta.
 Cristal, m., kryształ.
 Croc, m., bosak, osełka.
 Crochet, m., czołganek, hak.
 Crochet de fer à cheval, m.,
 ocel.
 Croisée, f., krosna, okno.
 Croisillon, m., szczeblina, ra-
 mie, krzyż.
 Croix, f., krzyż.
 Cromlech, m., kromlech.
 Crosse, f., pastorał.
 Crossette, f., zaczep.
 Croupe, f., poła.
 Croûte, f., skorupa.
 Cruche, f., dzban.
 Crucifixe, m., pasyja.
 Crue, f., wezbranie.
 Crypte, f., krypta.
 Cube, m., kostka, sześcian.
 Cuirasse à écailles, f., ka-
 racena.
 Cuisine, f., kuchnia.
 Cuissard, m., nagolennik.
 Cuivre, m., miedź.
 Cuivre vitriolé, m., koperwas.
 Cul de four, m., półczaszek.
 Cul-de-lampe, m., przydenek,
 wisior.
 Cul-de-sac, m., ulica.
 Culée, f., filar, nasada.
 Culot, m., lej.

Cunette, f., rowina.
 Cure-môle, m., bagier.
 Curoir, m., kozica, styk.
 Curon, m., styk.
 Cuve, f., kadz.
 Cuvette, f., kociołek.
 Cycloïde, f., cykloida.
 Cylindre, m., obłak, cylinder.
 Cylindrique, adj., obły.
 Cymaise, f., karnes, żłóbek.
 Cymaise lesbienne, f., piętka.

D.

Dalle, f., płyta.
 Damas, m., dziwer.
 Dame, świadek.
 Dans oeuvre, światło.
 Dard, m., dziryd.
 Dauphin, m., delfin.
 Davier, m., rafeęgi.
 Dé, m., kostka.
 Déblai, m., zbiórka.
 Débordement, m., wylew, powódź.
 Débordoir, m., ośnik.
 Débris, m., gruz.
 Décagramme, m., dekagram.
 Decalitr, m., dekalitr.
 Décamètre, m., dekametr.
 Décastyle, m., dekastył.
 De champ, sztorc.
 Décharge, f., ulga.
 Décigramme, m., decygram.
 Décilitre, m., decylitr.
 Décimètre, m., decyometr.
 Déclie, m., nadawka.
 Déclivité, f., spadzistość.
 Décombres, m. pl., rozwaliny.

Decorateur, m., zdobnik.
 Decoration, f., zdobienie.
 Defilement, m., zwysoczenie.
 Dégagement, m., wycieczka.
 Degré, m., stopień.
 Déjeter, paczyć się.
 Demi-bosse, f., rzeźba.
 Demi-cercle, m., półkole.
 Demi-métope, f., półmetopie.
 Demi-once, f., łót.
 Demoiselle, f., baba ręczna.
 Dendromètre, m., pniomierz.
 Densité, f., gęstość.
 Dent, f., ząb.
 Dent-de-loup, f., szparnal.
 Denticule, f., ząbek.
 Dents-de-scie, f. pl., piła.
 Départ, m., stopień.
 Déploiement, m., rozpostarcie.
 Derimher, m., derymher.
 Descente, f., sklepienie.
 Descente de cave, f., szyja.
 Désert, m., step.
 Desinfection, f., odwonianie.
 Dessin, m., narys, rysunek.
 Dessus de porte, m., nade-drzwie.
 Distillerie, f., gorzelnia.
 Details, m. pl., szczegóły.
 Detour, m., obłaz.
 Détrempe, m., a tempera.
 Détremper, gasić, gnoić.
 Déroit, m., cieśnina.
 Développable, adj., rozwijalny.
 Développante, f., rozwijająca.
 Développée, f., rozwijająca.
 Dévidoir, m., motowidło.
 Devier, m., rafeęgi.
 Devis, m., kosztorys.

Devise, f., dewiza.
 Diagonale, f., przekątna.
 Diamant, m., dyjament.
 Diamètre, m., średnica.
 Diane, f., Dyjana.
 Diastyle, m., dyjastyl.
 Digue, f., grobla, wał.
 Dîme, f., olbora.
 Dimensions, f., wymiary.
 Diptère, m., dypter.
 Directrice, f., kierownica.
 Disposition, f., rozpołożenie.
 Disque, m., krąg.
 Dissimulé, adj., ślepy, udany.
 Distillerie, f., gorzelnia.
 Distribution, f., rozpołożenie.
 Dodécaèdre, m., dwunastościan.
 Dolmen, m., dolmen.
 Doloir, m., ośnik.
 Dolomie, f., dolomit.
 Dôme, m., kopuła.
 Donjon, m., basztką.
 Doreur, m., pozłotnik.
 Dorure, f., pozłota.
 Dormant de croiseé, m., krzyż
 w oknie.
 Dos, m., tylec.
 Dos d'âne, m., łuk.
 Dösse, f., obladra, okrajek.
 Dossier, m., plecy, zaplecze.
 Double-cône, m., dwustoże.
 Douelle, f., klepka, podniebienie.
 Douille, f., tuleja, tulejka.
 Douve, f., klepka.
 Dragon, m., smok.
 Drainage, m., drenowanie.
 Drapeau, m., chorągiew.
 Draperie, f., upięcie.
 Drille, m., bor, wiertak.

Droit, adj., prawy.
 Droite, f., prosta.
 Ductilité, f., ciągliwość.
 Dynamique, f., dynamika.
 Dynamomètre, m., siłomierz.
 Dynamite, m., dynamit.

Eau, f., woda.
 Eau enflée, f., cofka.
 Eau-forte, f., akwaforta, kwas
 saletrowy.
 Eau motrice, f., młynówka.
 Eau régale, f., kwas saletrosolny.
 Eau somache, f., odmęt.
 Ébarbure, f., szew.
 Ébaucher, obosować.
 Éboussiner, obosować.
 Ébrancher, okrzesać.
 Ébrasement, m., ościeżyna.
 Ébrasure, f., ościeżyna.
 Écacher, szlifować.
 Écaille, f., łuska, szylkret.
 Écailles, f. pl., zendra.
 Écarlat, m., szkarłat.
 Échafaudage, m., rusztowanie.
 Échandole, f., szkudło.
 Échantillon, m., okaz, próbka.
 Échappée, f., podejście.
 Échasse d'échafaud, f., sztandar.
 Échaugnette, f., strażnica, wy-
 kusz.
 Échelier, m., ostrew, półdrabek.
 Échelle, f., drabina, podziałka.
 Échelle fluviale, f., wodoskaz.
 Échellon, m., szczebel.
 Échiffre, m., podmurowanie.

- Échine, f., echin.
 Échiquier, m., szachownica.
 Échoppe, f., szopa.
 Éclimètre, m., chylomierz.
 Éclisse, f., pióro, podkładka.
 Écluse, f., śluza.
 Écoperche, f., dziób.
 Écorce, f., kora, łub.
 Écorcer, okorzyć.
 Écorner, skrawężyć.
 Écouane, f., raszpla.
 Écrin, m., relikwiarz.
 Écrou, m., mutra.
 Écu, m., tarcza.
 Écume-de-mer, f., piana.
 Écurie, f., stajnia.
 Écusson, m., tarcza.
 Église, f., kościół.
 Égoût, m., okap.
 Élaguer, okrzesać.
 Élasticité, f., sprężystość.
 Électricité, f., elektryczność.
 Élevatoire, m., dźwignia.
 Éllipse, f., elipsa.
 Éllipsoïde, m., elipsoida.
 Émail, m., emalija.
 Embarcadère, m., dworzec.
 Embasement, m., fundament.
 Embattonnage, m., laskowanie.
 Emblème, m., godło.
 Embouchure, f., uście.
 Embrasure, f., czeluście, ościeżyna.
 Embrèvement, m., wpust.
 Émeri, m., szmyrgiel.
 Émousser, skrawężyć.
 Empan, m., piędź.
 Empanon, m., kulawka.
 Empâter, impastować.
 Empattement, m., podwalina.
 Emplacement, m., plac.
 Encaissement, m., wrzynka.
 Encaustique, f., enkaustyka.
 Encensoir, m., kadzielnica.
 Enchevauchure, f., zakładka.
 Enclos, m., ogrodzenie, parkan.
 Enclume, f., kowadło.
 Encoignure, f., zakącie.
 Encorbellement, m., piętrzyzna.
 Encre, f., inkaust.
 Encre de la Chine, f., tusz.
 Endentement, m., cynek.
 Enduit, m., tynk.
 Enfaiteau, m., dachówka.
 Enfaitement, m., kalenica.
 Enfilade, f., przestrzał.
 Enflure, f., kibić.
 Enfourchement, m., wpust.
 Engin, m., machina.
 Engorgement, m., zator.
 Engrénage, m., zazębianie.
 Ennasure, f., osnówka.
 Enormité, f., ogrom.
 Enrayure, f., hamulec.
 Enseigne, f., chorągiew.
 Entablement, m., belkowanie.
 Entail, f., wrąb.
 Entamure de carrière, f., wierzchnica.
 Entement, m., zakładka.
 Entrait, m., grzęda, jętka, rozpora.
 Entre-colonne, m., międzysłupie.
 Entrelacs, m. pl., plecionka.
 Entre-sol, m., międzypiętrze.
 Entre-toise, f., spona.
 Entre-vous, m., strop.
 Éparcelle, f., szczeblina.
 Éperon, m., przypora, tama.

Épicycloïde, f., epicykloida.
 Épine, f., tarń.
 Épine-vinette, f., berberys.
 Épistyle, m., architrawa.
 Épure, m., rysunek.
 Équarrissage, m., obrabianie.
 Équateur, m., równik.
 Équerre, f., narożnik, węgielnica.
 Équerre en T é, f., rajszyzna.
 Équilateral, adj., równoboczny.
 Équilibre, m., równowaga.
 Érable, m., klon.
 Erminette, f., teksel.
 Ermitage, m., pustelnia.
 Escabellon, m., postument.
 Escalier, m., schody.
 Escargot, m., śruba Archimedes.
 Escarpe, f., skarpa.
 Escoupe, f., chlustak, szuffa.
 Espace, m., przestrzeń.
 Espagnolette, f., zakrętka.
 Espalier, m., szpaler.
 Esquisse, f., pierworys.
 Esse, f., lon.
 Esseau, m., szkodło.
 Essieu, m., oś, wał.
 Estampe, f., rycina.
 Esthétique, f., estetyka.
 Estoquiau, m., zapadka.
 Estrac, m., polepa.
 Estrade, f., podwyżka.
 Étable, f., stajnia.
 Établi de menuisier, m., warsztat.
 Étage, m., piętro.
 Étai, m., pryka.
 Étain, m., cyna.

Étamage, m., cynowanie.
 Étamage au zinc, m., cynkowanie.
 Étançon, m., stempel.
 Étang, m., staw.
 Étau, m., imadło.
 Étau à main, m., fajkluba.
 Éteindre, gasić.
 Étendard, m., chorągiew.
 Étendue, f., rozciągłość.
 Étoile polaire, f., gwiazda.
 Étoupe, f., klaki.
 Étreignoir, m., śrubcwenga.
 Étrésillon, m., rozpora.
 Étrier, m., strzemie.
 Étui, m., futerał.
 Étuve, f., łaźnia, suszarnia.
 Eurythmie, f., eurytmija.
 Eustyle, m., eustyl.
 Éventail, m., wachlarz.
 Évier, m., rynsztok.
 Excentricité, f., mimośród.
 Exhaussement, m., przepiętrze.
 Extrados, m., obłączystość.

Fabrique, f., fabryka.
 Façade, f., facyjata.
 Face, f., czoło, grań.
 Face de clivage, f., lata.
 Faïence, f., fajans.
 Faire passer, przesunąć.
 Faisanderie, f., bażantarnia.
 Faîtage, m., krzesło, ślenie.
 Faîte, f., kalenica, wierzchołek, szczyt.
 Falot, m., kaganiec.
 Fanal, m., baka.

- Fanal de cimetièrre, m., ka-
 pliczka.
 Fanton, m., pręt.
 Fascinage, m., odziewka.
 Fascine, f., faszyna.
 Faucille, f., siérp.
 Fauconneau, m., dziób.
 Faune, m., faun.
 Fausse-aire, f., podłoga.
 Fausse-équerre, f., śmiga, wę-
 gielnica.
 Faux, f., kosa.
 Faux, adj., ślepy.
 Faux-entrait, m., grzęda.
 Fauxparquet, m., podłoga.
 Faux-plancher, m., powała.
 Fayence, f., fajans.
 Feint, adj., ślepy, udany.
 Feldspath, m., feldspat.
 Fenêtre, f., okno.
 Fenêtre en rosace, f., rozeta.
 Fenêtre à saillie, f., wykusz.
 Fente, f., rysa.
 Fer, m., grot, żelazo.
 Fer blanc, m., blacha żelazna.
 Ferblantier, m., blacharz.
 Fer en barres, m., sztaba.
 Ferme, f., krzesło.
 Fermeret, m., sklepienie.
 Fermeoir, m., dłuto.
 Ferrure, f., okucie, żelaziwo.
 Feston, m., feston, wiązanka.
 Feuillage, m., liścianka.
 Feuille, f., listek, płyta.
 Feuille d'ache, f., listek Tu-
 dora.
 Feuille de placage, f., forner.
 Feuille rampante, f., czołga-
 nek.
- Feuillet, m., tafla.
 Feuillure, f., przyłga.
 Feutre, m., pilśń.
 Fiche, f., żelazko.
 Ficher les joints, fugować,
 testować.
 Figuerie, f., figarnia.
 Figure, f., wykres.
 Fil, m., brzusiec, ostrze, żyła.
 Fil de metal, m., drót.
 Filet, m., listewka, gwint, pasek.
 Filière, f., drótociąg.
 Filigrane, m., filgran.
 Flache, f., oblina.
 Flanc, m., bark, czoło.
 Flasques, płozy, sanice.
 Fléau, m., cepy, zaporą.
 Flèche, f., strzała, strzałka,
 strzałczan.
 Fleur, f., kwiat.
 Fleuron, m., kwiaton.
 Fleuve, m., rzeka, strumień.
 Flintglas, m., flintglas.
 Flux, m., top.
 Foarre, m., klóć.
 Foerre, m., klóć.
 Fonceet, m., szkuta.
 Fond, m., dno, pole, tło.
 Fondant, m., top.
 Fondement, m., mur fundamen-
 towy.
 Fonderie, f., gisernia, odlewar-
 nia, ludwisarnia.
 Fondeur, m., giser, odlewacz.
 Fontaine, f., fontana.
 Fontainier, m., studniarz.
 Fontaine montante, f., wo-
 dotrysk.
 Fontange, f., fontaż.

- Fonte, f., odlew, surowiec.
 Fonte batesimale, f., chrzciel-
 nica.
 Fonts, m., chrzcielnica.
 Force, f., siła.
 Force centrifuge, f., siła.
 Force motrice, f., siła.
 Force résultante, f., siła.
 Foret, m., świder, świderok.
 Forge, f., kuźnia.
 Forgeron, m., kuźniak.
 Fort, m., cytadela, ostróg.
 Forteresse, f., twierdza.
 Fortification, f., fortyfikacja.
 Fortin, m., cytadela, szaniec.
 Fortin de madriers, m., blok-
 hauz.
 Fosse, f., dół, rów.
 Fossé, m., dół, rów.
 Fossé d'aisance, m., dół klo-
 aczny.
 Fossé à chaux, m., dół wa-
 pienny.
 Fossoyeur, m., grabarz.
 Fougasse, f., fugasa.
 Fougère, f., paproć.
 Four, m., piec piekarski.
 Four à briques, m., piec ce-
 gielniany.
 Four à rotir, m., bękart, sza-
 baśnik.
 Fourche, f., widły, wroźnik.
 Fournil, m., piekarnia.
 Fourreau, m., pochwa.
 Foyer, m., ognisko, palisko.
 Fraise, f., zynkier.
 Frange, f., fręzła.
 Frein, m., hamulec.
 Frêne, m., jasion.
- Fresque, m., alfresco.
 Frète, f., alagrek.
 Frette, f., obręcz, rechwa, skówką.
 Friction, f., tarcie.
 Frise, f., fryz.
 Front, m., czoło.
 Frontière, f., granica.
 Frontispice, m., fronton, przy-
 czolek.
 Fronton, m., przyczolek, szczyt.
 Frottement, m., tarcie.
 Fusain, m., trzmiel.
 Fusarolle, f., bisioriki, jajownik.
 Fuseau, m., dwukąt, wrzeciono.
 Fusée, f., raca.
 Fusée d'essieu, f., szynkiel.
 Fusibilité, f., topliwość.
 Fût, m., pień, słupiec, trzon.
 Futée, f., kit.
- G.
- Gabion, m., kosz szanćowy.
 Gaine, f., pochwa.
 Galère, f., galar.
 Galerie, f., galeryja, napiętrze.
 Galetas, m., poddasze, strych.
 Galipot, m., żywica.
 Galvanoplastique, f., galwa-
 noplastyka.
 Ganimède, m., Ganimedes.
 Ganse, f., pętlca.
 Garance, f., marżanka.
 Garde, m., fordymen, garda,
 jelca.
 Garde-fou, m., poręcz.
 Garde-manger, m., szpizarnia.
 Garde-robe, m., szatnia.
 Gargouille, f., wylew.

- Garrot, m., knebel, krempulec, przetyczka.
- Gauchir, paczyć się, wicherzyć się.
- Gaz, m., gaz.
- Gazon, m., darń.
- Gemme, f., giemna, kamea.
- Genévrier, m., jałowiec.
- Généralice, f., powierzchnia, rodząca.
- Genouillère, f., pokolanek.
- Géodésie, f., geodezyja.
- Géomètre, m., miernik.
- Géométrie, f., Geometryja.
- Géom. analitique, f., Geom. analityczna.
- Géom. descriptive, f., Geom. wykreślna.
- Gibelet, m., świderok.
- Giron, m., stopień.
- Girouette, f., chorągiewka.
- Glace, f., zwierciadło.
- Glacer, laserować.
- Glacière, f., lodownia.
- Glacis, m., stok.
- Glaçure, f., polewa, śkliwo.
- Gladiateur, m., gladyjator.
- Glaise, f., glina.
- Gland, m., żołądz.
- Gloire, f., światłość.
- Glutinant, m., spoiwo.
- Gneiss, m., gnajs.
- Gnomonique, f., gnomonika.
- Gobetage, m., narzutka, obrapowanie.
- Gomme arabique, f., guma arabska.
- Gomme élastique, f., guma elastyczna.
- Gumme-gutte, f., gumiguta.
- Gomme-laque, f., laka.
- Gond, m., zawiasa.
- Goniomètre, m., kątomierz.
- Gorge, f., blocze, szyja.
- Gouache, f., gwasz.
- Goudron, m., maź.
- Goudron de bouleau, m., dziegieć.
- Goudron mineral, m., maź ziemna, smołowiec.
- Gouge, f., dłuto, piesznia.
- Goujon, m., tybel.
- Goulet, m., kosz w dachu.
- Goupille, f. sztyft.
- Gousse, f., łupina, wypustka.
- Goût, m., smak.
- Goutte, f., kropla.
- Gouttière, f., obdasznica, okapek.
- Gouvernail, m., stér.
- Graces, f. pl., gracyje, wdziękinie.
- Gradin, m., gradus.
- Grain, m., grano, ziarno.
- Gramme, m., gram.
- Grand-chemin, m., trakt.
- Grande nef, f., nawa.
- Grandeur colossale, f., ogrom.
- Grange, f., stodoła.
- Granges, f., pl. gumna.
- Granit, m., granit.
- Graphite, m., grafit.
- Graphomètre, m., kątomierz.
- Grappin, m., ankra, kantak.
- Gratin, m., odsepisko.
- Gratte-boesse, f., drapka, kracbirsz.
- Gravelée, f., winny kamień.

Graveur, m., rytownik.	
Gravier, m., drzastwo, zwir.	
Gravité, f., ciężkość.	
Gravure, f., miedzioryt, rycina, rytowanie.	
Gravure en acier, f., staloryt.	
Gravure en bois, f., drzeworyt.	
Grenade, f., granat.	
Grenier, m., spichlerz.	
Grès, m., piaskowiec.	
Grésoir, m., kryzła.	
Griffon, m., gryf.	
Grillage, m., ruszt.	
Grille, f., krata, sztachety.	
Grille de feu, f., ruszt, zrusta.	
Gris foncé, adj., bury.	
Grisaille, f., malowanie szare.	
Gros murs, m. pl., mury.	
Grotesque m. pl., groteski.	
Grotte, f., jaskinia.	
Groupe, m., grupa.	
Grue, f., żóraw.	
Grueau, m., żóraw.	
Gué, m., bród.	
Guéridon, m., świecznik.	
Guérite, f., strażnica.	
Gnette, f., piętnar odwrotny, zastrzał.	
Gueulles, m. pl., barwa.	
Guichet, m., ffortka.	
Guide, m., świeca.	
Guigneau, m., przejma.	
Guillaume, m., gzymsownik.	
Guilloche, m., gilosza.	
Guimberge, f., wisior.	
Guipon, m., kiść.	
Guirlande, f., girlanda.	
Gutta-percha, f., gutaperka.	
Gypse, m., gips.	
	
	Habitation lacustre, f., na pólisko.
	Hache, f., siekiera, topór.
	Hache-paille, f., sieczkarnia.
	Hachette, f., cioska.
	Hachoir, m., sieczkarnia.
	Hachure, f., króskowanie.
	Haie, f., pól.
	Haie vive, f., pól żywy.
	Halde, f., hałda.
	Halle, f., jatka.
	Hallebarde, f., halabarda.
	Halles à poissons, f. pl., jatki.
	Halles à la viande, f. pl., jatki.
	Hampe, f., drzewiec.
	Hangar, m., szopa.
	Harpies, f. pl., Harpije.
	Hart, m., powróšlo, wić.
	Hauban, m., obceja, karnat.
	Hausser, spiętrzyć.
	Haut-fournea, m., piec wielki.
	Haute-nef, f., nawa wielka.
	Hauteur, f., wysokość.
	Hauteur d'eau, f., wodostan.
	Havresat, m., zendra.
	Heaume, m., hełm.
	Hébé, f., Hebe.
	Héberge, f., służebność.
	Hectare, m., hektar.
	Hektogramme, m., hektogram.
	Hektolitr, m., hektolitr.
	Hectomètre, m., hektometr.
	Hélice, f., helisa.
	Hélicoïde, f., helisoida.
	Hématite, f., krwawień.

Hémisphère, m., półkula.
 Hercul, m., Herkules.
 Herse, f., brona.
 Hêtre, m., buk.
 Heurtoir, m., kołatka.
 Héxaèdre, m., kostka, sześcian.
 Héxagone, m., sześciokąt.
 Hibou, m., sowa.
 Hie, f., baba, szlaga.
 Hieroglyphes, m., hieroglify.
 Hôpital, m., szpital.
 Horizon, m., poziom.
 Horizontal, adj., poziomy.
 Horloge, f., zegar.
 Horloger, m., zegarmistrz.
 Hospice, m., karczna.
 Hôtel de ville, m., ratusz.
 Hotte, f., kosz plezny.
 Hotte de cheminée, f., kapa,
 iskrochron.
 Houblon, m., chmiel.
 Houe, f., motyka.
 Houille, f., węgiel ziemny.
 Houppes, f., kutas.
 Hourdage, m., narzutka, obra-
 powanie.
 Huile, f., olej.
 Huile de baleine, f., tran.
 Huile d'olive, f., oliwa.
 Huisserie, f., odrzwia.
 Humidité, f., wilgoć.
 Hune, f., jarzmo dzwonu.
 Hutte, f., buda, szalas.
 Hydraulique, f., hydraulika.
 Hydrogène, m., wodoród.
 Hygroscope, m., higrometr.
 Hyperbole, f., hiperbola.
 Hyperboloïde, f., hiperboloida.
 Hypocycloïde, f., hipocykloida.

Hypothénuse, f., przeciwpro-
stokątna.

I.

Ichtyocolle, f., karuk.
 Icosaèdre, m., dwudziestościan.
 Ile, f., wyspa.
 Ilot, m., kępa, żuława.
 Image, f., wizerunek.
 Imbrication, f., łuska.
 Imitation, f., naśląd.
 Imposte, f., nasadnik.
 Imprimer, zagruntować.
 Inclinaison, f., pochyłość.
 Indigo, m., indycht, indygo.
 Inondation, f., powódź.
 Inscrire, wpisać.
 Instrument, m., narzędzie.
 Intersection, f., przecięcie.
 Intervalle, f., przeciąg.
 Intradós, m., oblączystość.
 Isocèle, adj., równoramienny.
 Isopérimétrique, adj., równo-
 obwodowy.
 Ivoir, m., kość słoniowa.

J.

Jable, m., wator.
 Jalon, m. tyczka.
 Jalonner, wytyczać.
 Jalousie, f., żaluzya.
 Jambage, m., noga, węgarek.
 Jambe, f., noga.
 Jambe de force, f., noga.
 Jante, f., dzwono.
 Janus, m., Janus.
 Jardin, m., ogród.

Jarret, m., garb
 Jaspe, m., jaspis.
 Jatte, f., niecki.
 Jauge, f., cul.
 Jaune, m., żółcień.
 Jaune de Naples, m., żółcień.
 Javelot, m., dziryd.
 Javelle, f., kicak.
 Jet d'eau, m., wodotrysk.
 Jet de chaux, m., narzutka.
 Jet en moule, m., odlów.
 Jeu, m., przestwór.
 Jogle, m., fale.
 Joindre, odwiązać.
 Joint, m., fuga, spoina, stosuga.
 Jointer, fugować.
 Jointoyer, fugować.
 Jointure, f., przegub.
 Jouaillier, m., jubiler.
 Jouée, f., przestwór.
 Jubé, m., mownica.
 Junon, f., Juno.
 Jupiter, m., Jowisz.
 Jura, m., Jura.

K.

Kilogramme, m., kilogram.
 Kilomètre, m., kilometr.
 Kiosque, m., kiosk.

L.

Lac, m., jezioro.
 Lait, m., mleko.
 Laiterie, f., mléczarnia.
 Laiton, m., mosiądz.
 Lambourde, f., podciąg, sztaga.
 Lambris, m., labry.

Lambris de socle, m., listwa.
 Lambrequins, m. pl., labry.
 Lame, f., blacha, głownia.
 Lame de scie, f., lama.
 Laminoir, m., walcownia.
 Lampadaire, m., słup.
 Lampe, f., lampa.
 Lampion, m., kaganiec.
 Lance, f., dzida.
 Lançoir, m., stawidło.
 Lande, f., step.
 Languette, f., przegroda, szpunt, wypustka.
 Lanterne, f., cewie, latarnia, latarka.
 Lanterne de la sainte clochette, f., sygnatura.
 Lanterne des morts, f., kapliczka.
 Laque, f., laka, lakier.
 Laque de garance, f., laka.
 Laque plate, f., szelak.
 Lardoire, f., but.
 Largeur, f., szerokość.
 Larmes, f. pl., lezki.
 Larmier, m., okapek, płaza.
 Las, m., sásiek, zapole.
 Lassièrre, f., sásiek.
 Laste, m., łaszt.
 Latrines, f. pl., wychodek.
 Latte, m., lata.
 Lattis, m., łacenie.
 Laurier, m., wawrzyn.
 Lavatoire, m., lavaterz.
 Laver, lawować.
 Lavis, m., zmywanie.
 Lavoir, m., lawaterz, pralnia, umywalnia.
 Légende, f., legienda.

- Lentille, f, soczewka.
 Lever, zniżać plan.
 Levier, m., drag.
 Lézard, m., jaszczurka.
 Lezarde, f, rysa.
 Liaison, f, więźba.
 Liber, m, łyko.
 Lie, f, lagier.
 Liège, m., korek.
 Lien, m., cybant, miecz, wiązar.
 Lièrne, f, żebro.
 Lièrre, f, bluszczyca.
 Lieue, f, mila.
 Ligne, f, linija, okopy.
 Ligne de feu, f, linija ogniowa.
 Limace, f, śruba Archimedesowa.
 Limaçon, m., ślimacznica, zwój.
 Limaille, f, opiłki.
 Limande, f, linijówka.
 Limature, f, opiłki.
 Lime, f, pilnik.
 Limite, f, granica.
 Limon, m., namuł.
 Limonière, f, hołoble.
 Limons, m., szaragi.
 Lin, m., len.
 Lintean, m., ocap, rygiel.
 Lion, m., lew.
 Lis, m., lilija.
 Lisser, polerować.
 Lissoir, m., gładysz.
 Listeau, m., listewka, listwina.
 Listel, listewka, wypustka.
 Listel d'arête, szpaga.
 Lit, m., łożysko, koryto.
 Lit de carrière, m., warstwa.
 Litharge, f, glejta.
 Lithochromie, f, lithochromija.
 Lithographie, f, litografija.
- Litre, m., litr.
 Livre, f, funt.
 Livret, m., łyko.
 Lobe, m., przyłucze.
 Loge, f, łoża.
 Long-pan, m., poła.
 Longueur, f, długość.
 Loquet, m., klamka.
 Losange, f, czworobok.
 Loupe, f, soczewka.
 Louve, f, klinociąg.
 Louve à tenaille, f, kleszczaki.
 Loxodromie, f, loksodromika.
 Lucarne, f, dymnik.
 Lumachelle, f, lumakiel.
 Lumière, f, światło.
 Lunette, f, luneta, wylot, bar-kan.
 Lunette d'approche, f, perspektywa.
 Lunule, f, dwukąt.
 Lustre, m., pajak.
 Lut, m., kit.
 Lutrin, m., pulpit.
 Lyre, f, lutnia.
- M.**
- Macadam, m., makadam.
 Machine, f, machina.
 Machine à battre le blé, f, młocarnia.
 Mach. à curer, f, szuffica.
 Mach. locomobile, f, parowic.
 Maçon, m., mularz.
 Maçonnerie, m., murowanie.
 Macque, f, międlica.

- Madrier, m., bal, forszt. dyl.
 Madrure, f., słój.
 Magnétisme, m., magnetyzm.
 Mai, f., kotlina.
 Maillet, m., knypel, perlik, szłaga.
 Maison, f., dom.
 Maison des bains, f., lazienki.
 Maison de campagne, f., dwór.
 Maître-autel, m., ołtarz wielki.
 Majolique, f., majolika.
 Malachite, f., malachit.
 Malléabilité, f., klepalność.
 Manche, f., dzierzak, rękojeść, stylisko, toporzysko, trzonek.
 Mancheron, m., czepiga.
 Manège, m., ujeżdżalnia, kierat.
 Manganèse, f., manganecz.
 Mangeoire, f., żłób.
 Manière, f., maniera.
 Manière égratignée, f., sgrafito.
 Manière noire, f., rytowanie.
 Manivelle, f., korba, młon.
 Manne, f., koszalka.
 Mannequin, m., lalka.
 Manomètre, m., manometr.
 Marais, m., bagno.
 Marbre, m., marmór.
 Marc, m., grzywua.
 Marceau, m., iwa.
 Marche, f., stopień.
 Marché, m., rynek, targowisko.
 Marche-pied, m., stopień.
 Maréchal, m., kowal.
 Margelle, f., cembrzyna.
 Marne, f., margiel, opoka.
 Marqueterie, f., wykładanka.
 Marqueur, m., krésopal, wodokaz.
 Marrain, m., gruz.
 Marronnier, m., kasztan.
 Mars, m., Mars.
 Marteau, m., młot, młotek.
 Marteler, młotkować.
 Martelet, m., młotek.
 Mascaron, m., maskaron.
 Masque, m., maska.
 Masse, f., mięsz.
 Masse d'armes, f., buława.
 Massue, f., maczuga, pałka.
 Mastic, m., kit.
 Mât, m., maszt.
 Mat, adj., émy.
 Matériaux, m. pl., materyjał.
 Matière, f., ciało, mięsz.
 Matière colorante, f., barwnik.
 Maurelle, f., łakonus.
 Mausolée, m., grobowiec.
 Mazerie, f., dymarka.
 Méandre, m., osnutka.
 Mécanique, f., mechanika.
 Mèche de forêt, f., pióro, świder.
 Médaille, f., medal.
 Médaillon, m., medalijon.
 Méduse, f., Meduza.
 Mélaphyre, m., melafir.
 Melchizédech, m., melchizedech.
 Mélèze, m., modrzew.
 Melpomène, f., Melpomena.
 Meneau, m., laska.
 Mener, poprowadzić.
 Mensole, f., zawornik.
 Méniane, f., ganek.

- Mentonnet, m., kluczka, skobel.
 Menuiserie, f., stolarszczyzna.
 Menuisier, m., stolarz.
 Mercure, m., Merkury, rtęć.
 Mère branche, f., konar.
 Méridien, m., południk.
 Merlon, m., miedza, szczytnik.
 Mérul, f., grzyb.
 Mesure brute, f., cal roboczy.
 Métal, m., metal.
 Métal britannique, m., metal.
 Métal du prince, m., prezmen-
 tal.
 Métoche, f., przerwa.
 Métope, f., metopa.
 Mètre, m., metr.
 Meule, f., brus, kamień młyński,
 stóg.
 Meulon, m., kicak.
 Meurtrière, f., celówka, strzel-
 nica.
 Mezzanine, f., międzypiętrze.
 Mica, m., mika.
 Micromètre, m., drobnomiérz.
 Microscope, m., drobnowidz.
 Migalet, m., migalet.
 Milliaire, m., milnik.
 Minaret, m., minaret.
 Mine, f., mina, podkop.
 Mine orange, f., minija.
 Minerai, m., kopalina, kruszec,
 ruda.
 Minerve, f., Minerwa.
 Miniature, f., miniatura.
 Minium, m., minija.
 Minute, f., minuta.
 Miplat, adj., półobły, półokrągły.
 Miroir, m., zwierciadło.
 Mitraille, f., kartacz.
- Mitre, f., infuła.
 Modèle, m., model.
 Modillon, m., modylijon, kro-
 kiewnica.
 Module, m., moduł.
 Moëlle, m., rdzeń.
 Moëllon, m., kamień łamany,
 orcel.
 Moëllon d'appareil, m., cios.
 Moiré métallique, m., mora.
 Moise, f., kleszczyna.
 Monastère, m., klasztor.
 Monolite, m., jednolit, monolit.
 Monstre, m., dziwotwór.
 Mont, m., góra.
 Montagne, m., góra.
 Montant, m., świeca.
 Montre, f., okaz, zegar.
 Monture, f., oprawa.
 Monument, m., pomnik.
 Monumens celtiques, m. pl.,
 celtyckie pomniki.
 Mordant, m., bejca.
 Moresques, m. pl., arabeski.
 Morfil, m., drót, grat.
 Mortaise, f., gniazdo.
 Mortier, m., moździerz.
 Mortier, m., zaprawa.
 Mosaïque, f., mozaika.
 Mosquée, f., meczet.
 Mouchette, f., okapek.
 Mouffle, m., kluby, mufa.
 Moule, m., forma.
 Mouler, odwzorować.
 Moulin, m., młyn.
 Moulin sur bateaux, m.,
 pływak.
 Moulin à bras, m., żarna.
 Moulin à foulon, m., folusz.

Moulin à nef, m., pływak.
 Moulin à pilons, m., stempa.
 Moulin à poudre, m., procho-
 wnia.
 Moulin à vent, m., wiatrak.
 Moulure, f., członek, gzyms.
 Moulure à oves, f., jajownik.
 Mousse, f., mech.
 Mouton, m., baba.
 Mouvement, m., ruch.
 Mouvoir, m., kopyść.
 Moyen-age, m., średniowieczny.
 Moyeu, m., piasta.
 Mufle, m., paszcza.
 Mur, m., mur.
 Mur cyclopéen, m., mur cy-
 klopów.
 Murage, m., murowanie.
 Murier, m., morwa.
 Museau, m., podręczce.
 Musée d'armes, m., zbrojownia.
 Muses, f. pl., Muzy.
 Mutule, f., mutuł.

N.

Nacelle, f., czółno, łódka, żłóbek.
 Nacre, f., macica perłowa.
 Naphte, f., nafta.
 Nappe, f., powłoka.
 Natif, adj., rodzimy.
 Natte, f., plecionka.
 Natte de jonc, f., rogózka.
 Navette, f., łódka, czółenko.
 Navire, m., statek wodny.
 Nef, f., nawa.
 Nénufar, m., grzybień.
 Niche, f., framuga, wnęka.
 Niche feinte, f., zatłoka.

Nielle, f., nijelo.
 Nimbe, m., światłość.
 Nitre, m., saletra.
 Niveau, m., poziom.
 Niveau à plomb, m., grundwaga.
 Nivellement, m., poziomowanie.
 Noeud, m., guz, węzeł.
 Noir, m., czerń.
 Noir d'ivoir, m., czerń, kość.
 Noisetier, m., leszczyna.
 Noix de galle, m., dębianka.
 Nolet, m., dachówka.
 Nonius, m., nonijusz.
 Normale, f., normalna, węgielna.
 Nouette, f., dachówka.
 Noulet, m., kosz w dachu, ryn-
 na, krokiew.
 Noyau, m., jądro, rdzeń.
 Noyer, m., orzech włoski.
 Nuance, f., odcień.

O.

Obélisque, f., obelisk.
 Observatoire, m., obserwato-
 rium.
 Obus, m., granat.
 Obusier, m., granatnik.
 Ocre, f., okra.
 Ocre bleu, f., błękit miedzi.
 Octaèdre, m., ośmiościan.
 Octogone, m., ośmiokąt.
 Oeil de volute, m., oko.
 Ogive, f., dwulucze.
 Olive, f., oliwka.
 Ombre, f., cień.
 Onglet sphérique, m., kli-
 niec.
 Ophiolite, f., serpentyn.

- Optique, f., optyka.
 Or, m., złoto.
 Or battu, m., złoto malarskie.
 Or musif, m., złoto mozaikowe.
 Orangerie, f., oranżeryja.
 Oratoire, m., modlitewnia.
 Ordre, m., porządek.
 Ordre composite, m., złożony styl.
 Ordre corinthien, m., koryncki porządek.
 Ordre dorique, m., dorycki porządek.
 Ordre ionique, m., joński porządek.
 Ordre toscan, m., toskański porządek.
 Oreille, f., ucho.
 Oreille de charrue, f., odkładnica.
 Oreiller, m., wezglówek, nasadnik.
 Oreillon, m., zaczep.
 Ortèvre, m., złotnik.
 Orgue, m., organy.
 Orgueil, m., podstawek.
 Orientation, f., oryjentowanie.
 Orillon, m., kluczka, uszko.
 Orle, m., kraj, obrąbek.
 Orme, m., brzoza, wiąz.
 Ornement, m., zdobina.
 Ornière, f., kolej, tór.
 Orpiment, m., zlotokost.
 Os de sèche, m., kościół sępi.
 Osier, m., łoża, wikle, rokita.
 Ossuaire, m., kościelnia.
 Ostensoir, m., monstrancyja.
 Oubliettes, f. pl., dorotka.
 Ourlet, m., kraj, obrąbek.
- Outil, m., narzędzie.
 Outremer, m., ultramaryn.
 Ouvrage à jour, m., nawylocie.
 Ovale, m., owal.
 Ove, m., jajownik.
 Oxyde, m., niedokwas.
 Oxydule, m., niedokwasek.
 Oxygène, m., kwasoród.
- P.
- Pagode, f., pagoda.
 Paille, f., słoma, zadra.
 Paille hachée, f., sieczka.
 Paille longue, f., kłóc.
 Pak-fong, m., pakfong.
 Palais, m., pałac.
 Palastre, m., puzdro.
 Pale, f., stawidło.
 Palée, f., jarzmo.
 Palette, f., paleta.
 Palettes, f. pl., łopatki.
 Palier, m., podest.
 Palière, f., stopień.
 Palire, spłowieć.
 Palissade, f., opalanka.
 Palissandre, m., palissander.
 Palmette, f., dłoniątka.
 Palmier, m., palma.
 Palon, m., kopyść.
 Palonnier, m., orczyk, stelwaga.
 Palplanche, f., kresopal.
 Pampre, m., winorośl.
 Pan, m., poła, ściana.
 Pan de comble, m., poła dachu.
 Pan de voûte, m., poła sklepienia.
 Panache, m., wroźnik.

- Panier, m., koszyk.
 Panne, f., płatwa, podpaska.
 Panneau, m., blat, płycina, tafla.
 Panneton, m., ząb u klucza.
 Panthéon, m., panteon.
 Panthographe, m., pantograf.
 Papeterie, f., papiernia.
 Papier maché, m., miąższ papierowy.
 Papier ponce, m., papier pomexowy.
 Papier verre, m., papier szkłowy.
 Parabole, f., parabola.
 Paraboloides, m., paraboloida.
 Paraboloides hyperbolique, m., powierzchnia spazcona.
 Parallèle, m., równoleżnik.
 Parallèle, adj., równoległy.
 Parallélipipède, m., równoległoscian.
 Parallélogramme, m., czworobok.
 Paramètre, m., parametr.
 Parapet, m., pobiedrze, przedpiersień.
 Parastas, m., parastata.
 Paratonnière, m., odgrom.
 Parc, m., park, hurty.
 Parchemin, m., pergamin.
 Parclose, f., przegroda.
 Parement, m., ściana czelna.
 Parloir, m., rozmownia.
 Paroi, f., ściana.
 Parpaing d'échiffre, m., podmurowanie.
 Parquet, m., posadzka, tafla.
 Partère, m., nadole, przyziom.
 Parvis, m., dziedziniec.
 Pas, m., cieśnina.
 Pas de vis, m., krok śruby.
 Passe-partout, m., wytrych.
 Passé, m., przejście.
 Pastel, m., pastel.
 Passerelle, f., kładka.
 Patène, f., patyna.
 Patenôtre, m., różaniec.
 Patère, f., czara.
 Patine, f., śniedź.
 Patte, f., bankajza, chwytka, łapa, zakładka.
 Patron, m., patrona.
 Pavage, m., bruk.
 Pavé, m., bruk.
 Pavement, m., bruk.
 Pavillon, m., pawilon, flaga, namiot, skrzydło.
 Pavot, m., mak.
 Pays riverain, m., porzécze.
 Paysage, m., krajobraz, pejzaz.
 Peau de chamois, f., ircha.
 Pégaze, m., pegaz.
 Peintre, m., malarz.
 Peinturage, m., powłoka.
 Peinture, f., malowanie.
 Peinture d'apprêt, f., malowanie na szkło.
 Pelican, m., pelikan.
 Pelle, f., łopata, szufła.
 Pendentif, m., wroźnik.
 Pendule, m., wahadło.
 Pendule, f., zegar.
 Pêne, m., ślusak.
 Pente, f., pochył, spadek, spadzistość.
 Penture, f., zawiasa.
 Perche, f., podżebrze, pręt, tyczka.

- Perçoir, m., bor, dryl, świder, wiertak.
- Périptère, m., perypter.
- Péristyle, m., perystyl.
- Perles enfilées, f., pl., bisiorki.
- Perpendiculaire, adj., prostopadły.
- Perron, m., peron, podścienie.
- Persienne, f., persana, żaluzya.
- Perspective, f., perspektywa.
- Persp. aërienne, f., persp. powietrzna.
- Perspective linéaire, f., persp. kréslna.
- Pertuis, m., upust, wrota słuzy.
- Pésanteur, f., ciężkość, siła.
- Peson, m., przezmian.
- Petit côté, m., kateta, przyprostok.
- Petite moulure, f., gzymsowina.
- Pétrole, m., olej skalny.
- Peulvan, m., menhir.
- Peuplier, m., topola.
- Phare, m., baka.
- Pic, m., kilof, oskarda.
- Pied, m., noga, stopa.
- Pied d'un arbre, m., odziomek.
- Pied droit, m., noga, filar, węgar.
- Piedéstal, m., piedestał, postument.
- Piédouche, m., postument.
- Pierre, f., kamień.
- Pierre appareillée, f., cios.
- Pierre d'autel, f., portatyl.
- Pierre à éguiser, f., głazik.
- Pierre d'azur, f., lazur.
- Pierre fichée, f., menhir.
- Pierre fine, f., kamień drogi.
- Pierre fondamentale, f., kamień węgielny.
- Pierre à fusil, f., skałka.
- Pierre à l'huile, f., elsztyń.
- Pierre ponce, f., pumeks.
- Pierre précieuse, f., kamień drogi.
- Pierre de taille, f., cios.
- Pierre de touche, f., kamień probierczy.
- Pieu, m., kół, pal.
- Pieu fourchu, m., socha.
- Pigeonnier, m., gołębnik.
- Pignon, m., tryb, cewie.
- Pilastre, m., pilaster.
- Pilastre engagé, m., półfilarze.
- Pilastre d'encoignure, m., anta.
- Pilastre en lisière, m., laśnia.
- Pil de pont, m., filar mostowy.
- Pilier, m., filar.
- Pilon, m., pucka, stempor, tłuczek.
- Pilot, m., gruntpal, pal.
- Pilot à rainure, m., szpunftal.
- Pilotis, m., pal.
- Pin, m., sosna.
- Pinacle, m., pinakiel, wieżyczka.
- Pince, f., szczypce.
- Pinceau, m., penzel.
- Pincette, f., szczypczyki.
- Piquet, m., palik.
- Pisé, m., piza.
- Pissoir, m., mocznia.
- Piston, m., tłok.
- Pivot, m., czop.
- Placard, m., nadedrzwie.
- Place, f., plac.
- Place forte, f., twierdza.
- Place de ville, f., rynek.

- Plafond, m., pułap, strop, sufit.
 Plafond de pierre, m., sklepienie.
 Plage, f., brzeg.
 Plan, m., płaszczyna, równia.
 Plan incliné, m., równia pochyła.
 Plan de naissance, m., kładnia, nasada.
 Plans des projections, m., pl., płaszczyny rzutów.
 Planche, f., deska, tarcica.
 Planchéiage, m., opierzenie, podsiębitka.
 Plancher, m., podłoga, powała.
 Planchette, f., stolik mierniczy.
 Planchette à calendrer, f., maglownica.
 Planimétrie, f., geometryja.
 Plantaine, m., babka.
 Plaque, f., blachba, cyferblat.
 Plaquer, platerować.
 Plat, adj., płaski, położysty.
 Plat, m., płask.
 Platane, m., jawór.
 Plateau, m., wyżyna.
 Plate-bande, f., fryz, ocap, sklepienie.
 Plate-forme, f., murlata, pokład, równia.
 Plate-forme tournante, f., obrotnica.
 Plâtre, m., gips.
 Plein cintre, m., półokrąg.
 Plein-pied, m., nadole, przyziom.
 Pli, m., fałd.
 Plinthe, m., pas, płycień.
 Plomb, m., ołów, blejczyk, grundwaga.
 Plomb d'ouvrier, m., pion.
 Plomb de vitres, m., ołów szklarski.
 Poêle, m., piec.
 Poids, m., ciężek, ciężar.
 Poignée, f., drażek, garda, rękojeść.
 Poinçon, m., kręgiel, puncynek, słupek, sztyber, szwajca, wiészar.
 Point, m., punkt.
 Point brillant, m., punkt błyszczący.
 Point de contacte, m., styczna.
 Point d'infléxion, m., punkt przegięcia.
 Point lumineux, m., punkt błyszczący.
 Point de rebroussement, m., punkt zwrotu.
 Pointe, f., grot, sztyft, wiérzchołek.
 Pointeau, m., punktarek.
 Pointes de diamant, f. pl., dyjamenty.
 Pointillé, adj., punktowany, miniatura.
 Poirier, m., grusza.
 Poisserie, f., smolarnia.
 Poitrail, m., płatwa.
 Poix, f., smoła.
 Pôle, m., biegun.
 Poli, m., politura.
 Polir, polerować.
 Polychromie, f., polichromija.
 Polyèdre, m., wielościan.
 Polygone, m., wielokąt.
 Pomme de pin, f., szyszka.
 Pommier, m., jabłoń.
 Pompe, f., pompa.

- Pont, m., most.
 Ponton, m., mostolódź.
 Porcelaine, f., porcelana.
 Porche, m., babiniec, portyk, przedsionek, zajazd.
 Porphyre, m., porfir.
 Port, m., przystań.
 Porte, f., brama, drzwi.
 Porte d' amont, f., śluza.
 Porte d' aval, f., śluza.
 Porte d' un cloître, f., fôrta.
 Porte cochère, f., brama.
 Porte de mouille, f., śluza.
 Portée, f., gwint.
 Portée d' arc, f., napięcie.
 Portière, f., opona, portyjera.
 Portique, m., portyk.
 Portrait, m., wizerunek.
 Potasse, f., potaż.
 Poteau, m., słup, słupek, stojak.
 Poteau-guide, m., drogoskaz.
 Potée d' étain, f., cynasz.
 Poterne, f., poterna, wycieczka.
 Poterie, f., ceramika.
 Potier, m., garniarz, zdun.
 Potier d' étain, m., konwisarz.
 Pouce, m., cal.
 Poucet, m., palec.
 Poudre à tirer, f., proch.
 Poudrerie, f., prochownia.
 Poudrière, f., prochownia.
 Poulailier, m., kurnik.
 Poulanderie, f., kurnik.
 Poulie, f., blok, krążek, rolka.
 Poupard, m., krężel.
 Poupon, m., krężel.
 Pourpre, m., purpura, szkarłat.
 Pourrir, butwieć.
 Poussée, f., parcie.
 Pousser, ciągnąć, gzyms.
 Pousser au vide, wyjść z pionu.
 Poutre, f., belka, tram.
 Poutre flacheuse, f., oblina.
 Poutre maitresse, f., siostrzan.
 Poutre de pont, f., legar.
 Pouzzolane, f., pucolana.
 Préau, m., wirydarz.
 Prêle, f., skrzyp.
 Presbytère, m., nabożnia.
 Presse, f., prasa, tłocznia.
 Prie-Dieu, m., klęcznik.
 Prisme, m., granie.
 Prisme trièdre, m., trójgran.
 Privet, m., prewet, wychodek.
 Profil, m., profil, przekrój.
 Profondeur, f., głębokość.
 Projet, m., pomysł.
 Projectile, m., pocisk.
 Projection, f., rzut.
 Projecture, f., wyskok.
 Promontoire, m., cypel, przylądek.
 Proportion, f., umiar.
 Propylée, f., propileja.
 Prostyle, m., prostyl.
 Prunier, m., śliwa.
 Puisseir, m., czerpak.
 Puits, m., studnia.
 Puits artésien, m., artezyjska studnia.
 Puits de mine, m., szyb.
 Pupitre, m., pulpit.
 Pureau, m., niekryt.
 Pycnostyle, m., piknostyl.
 Pyramide, f., ostrogran, piramida.
 Pyxide, f., puszka.

Q.

- Quadrangle, m., czworokąt.
 Quadrilatère, m., czworobok.
 Quai, m., nabrzeże.
 Quart-de-rond, m., ćwierćwalek.
 Quarz, m., kwarc.
 Quarz pyromaque, m., krzemień.
 Quenouille, f., przęslica.
 Queue d'aronde, f., jaskółczy ogon, kania.
 Queue de cheval, f., chwoszczka, skrzyż.
 Queue de voûte, f., wisior.
 Quintal, m., centnar.

R.

- Rabattement, m., kład.
 Râble, m., kociuba.
 Rabot, m., hebel, równacz.
 Rabot cintré, m., krzywak.
 Raccordement, m., licowanie.
 Raccourci, m., skurcz.
 Racinal, m., podwalina.
 Racloir, m., cyklinga.
 Rade, f., przystań.
 Radeau, m., tratwa.
 Radier, m., dno słuzy.
 Raie, f., miedza.
 Raière, f., strzelnica.
 Rails, m., rels, kolój.
 Raineau, m., kraniec.
 Rainure, f., gara, nut.
 Rais, m., reja, sprycha.
 Rais de coeur, m., listki zwisłe.
 Raisin, m., winorośl.
 Rame, f., wiosło.

- Rampe, f., pomost, przęsło, wjazd.
 Rancher, m., kłonica, ostrew, półdrabek.
 Rangée, f., szar.
 Rangée de maisons, f., połać.
 Râpe, f., raszpla.
 Rapporteur, m., przenośnik.
 Râteau, m., grabie.
 Râtelier, m., drabina.
 Ravin, m., parów.
 Ravine, f., potok.
 Rayon, m., promień, sprycha.
 Réalgar, m., realgar.
 Rebut, m., brak.
 Recéper, przyrznać.
 Récif, m., rafa.
 Reconstruction, f., przebudowanie.
 Recoupement, m., odsadzka, załomek.
 Rectangle, m., czworobok.
 Recuire, glijować.
 Redan, m., dwuramnik.
 Redoute, f., okop.
 Redoute blindée, f., blokhauz.
 Reédification, f., odbudowanie.
 Refend, m., przegroda.
 Réfectoire, m., refektarz.
 Reflet, m., odbłask.
 Refouler, stempować, sztauchować, zmięszać.
 Refraction, f., łamanie się.
 Regayure, f., październik.
 Règle, f., linijał.
 Réglet, m., pasek.
 Régulier, adj., równokształtny.
 Reins de voûte, m. pl., pachy.
 Relief, m., rzeźba wypukła.
 Religion, f., religija.

- Reliquaire, m., relikwiarz.
 Remblai, m., nasypka.
 Remise, f., wozownia.
 Remise à locomotives, f.,
 ogrzewalnia.
 Remons, m., cofka.
 Remous, m., wir.
 Rempart, m., okop, przedmurze.
 Remplage, m., emplekton.
 Remplissage, m., podsypka.
 Renaissance, f., odrodzenia
 styl.
 Renard, m., kantak.
 Renforcement, m., zatłoka.
 Rengorgement, m., szyjkowa-
 tość.
 Renton, m., fale.
 Repère, m., odnośnik.
 Repous, m., beton.
 Rescif, m., rafa.
 Reservoir, m., zbiornik, wodo-
 zbiór.
 Résine, f., żywica.
 Résistance, f., wytrzymałość.
 Ressaut, m., występ.
 Ressort, m., sprężyna.
 Rétable, m., nastawa.
 Retonbée, f., noga.
 Retouche, f., przemalowanie.
 Retrait, m., wychodek.
 Retraite, f., odsadzka.
 Réverbère, m., odpromie.
 Revers, m., medal.
 Revêtement, m., obłogi.
 Rez-de-chaussée, m., nadole,
 przyziom.
 Rhombe, m., czworobok.
 Riflard, m., skrobacz.
 Rinceau, f., gałęzianka, liścianka.
 Rivage, m., brzeg morza.
 Rive, f., brzeg rzeki, porzécze.
 River, przynitować.
 Rivet, m., nit.
 Rivière, f., rzeka.
 Robinet, m., kurek.
 Roc, m., skała.
 Rocaille, f., groteski.
 Roche, f., skale, skalina.
 Rocher, m., skała.
 Rochet, m., kółko.
 Rococo, m., rokoko styl.
 Roideur, f., sztywność.
 Romaine, f., przezmian.
 Rond, m., krąg.
 Ronde-bosse, f., rzeźba pełna.
 Rondin, m., obłak, okraglak.
 Rosace, f., rozeta.
 Rose, f., rozeta.
 Rose de vent, f., róża wiatrów.
 Roseau, m., trzcina.
 Roson, m., rozeta.
 Rossignol, m., wytrych.
 Roucou, m., orlean.
 Roue, f., kółko, koło.
 Rouge, m., czerwień.
 Rouille, m., rdza.
 Rouille de cuivre, m., śniedz.
 Rouleau, m., wał, walek.
 Rudenture, f., laskowanie.
 Rue, f., ulica.
 Rue de traverse, f., przecznica,
 zaulek.
 Ruine, f., rozwalina', rudera.
 Ruisseau, m., strumyk, rynsztok.
 Rumb de vent, m., róża wia-
 trów.
 Rustique, f., rustyka.

S.

- Sable, m., piasek, barwa.
 Sable mouvant, m., kurzawka.
 Sablier, m., klepsydra.
 Sablière, f., murlata, przycieś.
 Sablon, m., piasek.
 Sabot, m., but, kopyto.
 Sabot à enrayer, m., hamulec.
 Sacome, m., przekrój.
 Sacristie, f., zakrystyja.
 Saillie, f., wyskok.
 Salle à manger, f., jadalnia.
 Salamiac, m., salmijak.
 Salon, m., sala, bawialnia.
 Samson, m., Samson.
 Sandaraque, f., sandaraka.
 Sang, m., krew, posoka.
 Sang-dragon, m., smocza krew.
 Sapin, m., jodła, świerk.
 Sarcophage, m., sarkofag.
 Sas, m., sito.
 Sassoire, f., podyma.
 Saturne, m., Saturn.
 Satyre, m., Satyr.
 Saule, m., wiérzba.
 Saunerie, f., warzelnia.
 Sauterelle, f., śmiga, węgiel-
 nica.
 Scarabée, m., żuk.
 Scie, f., piła, piłka.
 Scie à couteau, f., sztychzaga,
 nożówka.
 Scie d' horloger, f., laubzaga
 piłeczka.
 Scie à manche, piłówka.
 Scie montée, f., piłka.
 Scie à placage, f., piła for-
 nerowa.
 Sciérie, f., piła, tartak.
 Scieur, m., tracz.
 Sciure, f., trociny.
 Scorie, f., żuzel.
 Scotie, f., żłóbek.
 Sculpteur, m., rzeźbiarz.
 Sculpture, f., rzeźba.
 Sculpture en bois, f., snyder-
 ska robota.
 Scute, f., szkuta.
 Seau, m., wiadro.
 S'écailler, łuszczyć się.
 Sécante, f., sieczna.
 Sèche, f., sepija.
 Séchoir, m., suszarnia.
 Seconde, f., sekunda.
 Secteur, m., wycinek, koło.
 S'éfeuiller, łuszczyć się.
 Segment, m., koło, odcinek.
 Sel, m., sól.
 Sélénite, f., selenit.
 Sellette, f., nasad, ryczon.
 Semelle, f., przycioska.
 Semi dôme, m., sklepienie.
 Sentier, m., ścieszka.
 Sentine, f., zyza.
 Sépie, m., sepija.
 Sépulcre, m., grobowiec.
 Sergent, m., śrubwenga.
 Serpent, m., wąż.
 Serre, f., oranżeryja.
 Serre-chaude, f., cieplarnia.
 Serre-joint, m., śrubwenga.
 Serrure, f., zamek.
 Serrurier, m., ślusarz.
 Servitude, f., służebność.
 Seuil, m., próg.

- Silhouette, f., sylweta.
 Sillon, m., bruzda.
 Similitude, f., podobieństwo.
 Similor, m., prezental.
 Simplicité, f., prostota.
 Sinople, m., barwa.
 Siphon, m., lewarek, smoczek.
 Soc, m., lemiesz.
 Soc de charrue à croc, m.,
 radlica.
 Soele, m., cokół.
 Soies de cochon, f. pl., szczeć.
 Soixantaine, f., kopa.
 Sol, m., grünt.
 Sole, f., podwalina.
 Solide, m., obejm.
 Solidométrie, f., solidometryja.
 Solive, f., belka.
 Sommier, m., jarzmo.
 Sommet, m., wierzchołek.
 Sonde, f., świder górniczy.
 Sonnette, f., kafar.
 Sorbier, m., jarzab.
 Soubassement, m., podmuro-
 wanie.
 Souche, f., odziomek.
 Souche d' une branche, ko-
 mel.
 Souche de cheminée, komin.
 Souder, lutować.
 Soudoir, m., kolba.
 Soudure, f., lut.
 Soufflerie, f., miech.
 Soufflet, m., miech.
 Soufre, m., siarka.
 Soupape, f., kłapa, wentyl.
 Soupirail, m., okienko, ziew.
 Source d' eau vive, f., fontana.
 Souterrain, m., podziemie.
- Spath fluor, m., fluspat.
 Spatule, f., kopystka.
 Sphère, f., kula.
 Sphinx, m., sfinks.
 Spirale, f., węzownica.
 Stabilité, f., ostojność, ostałość.
 Stalactite, f., soplenieć.
 Stalagmite, f., nakap.
 Stalle, m., stala.
 Statue, f., posąg.
 Strie, f., listwina.
 Striure, f., żłobina.
 Stue, m., stjuk.
 Style, m., styl.
 Styl anglo-normand, m.,
 angielskie budowle.
 Style anglo saxon, m., angielskie
 budowle.
 Style arabe, m., arabski styl.
 Style baroque, m., baroko.
 Style byzantin, m., bizantyń-
 ski styl.
 Style chinois, m., chiński styl.
 Style classique, m., klasyczny
 styl.
 Style des Étrusques, m.,
 Etrusków styl.
 Style flamboyant, m., pło-
 mykowy styl.
 Style gothique, m., gotycki,
 styl.
 Style grec, m., grecki styl.
 Style latin, m., starochrześci-
 jański styl.
 Style Louis XV., m., rokoko.
 Style moresque, m., maury-
 tański styl.
 Styl Napoléon, m., napoleoń-
 ski styl.

- Style ogival, m., gotycki styl.
 Style perpendiculaire, m.,
 angielskie bndowle.
 Style Pompadour, m., rokoko.
 Style de la renaissance, m.,
 odrodzenia styl.
 Style romain, m., rzymski styl.
 Style roman, m., romański styl.
 Style de transition, m., przej-
 ściowy styl.
 Styliser, stylizować.
 Stylobate, m., stylobata.
 Subtil, adj., misterny.
 Sucein, m., bursztyn.
 Suie, f., sadze.
 Sumac, m., sumak.
 Superstructure, f., nawierzchnia.
 Supplement, m., spełnienie.
 Support, m., stempel.
 Surface, f., powierzchnia.
 Surface d'eau, f., zwierciadło.
 Surplomb, m., nadwieszka.
 Surplomber, wyjść z pionu.
 Suture, f., szew.
 Symbole, m., godło.
 Symétrie, f., równomiar, symetryja.
 Synagogue, f., bożnica, synagoga.
 Systyle, m., systyl.
- T.**
- Tabernacle, m., cyboryjum.
 Table, f., płyta, tablica, tafla.
 Table d'autel, f., mensa.
 Table à crayonner, f., rajs Bret.
 Tableau, m., obraz, malowidło.
- Tableau cloant, m., oltarz.
 Tablette, f., płyta, pułka.
 Tailleur de pierres, m., kamieniarz.
 Talon, m., piętką.
 Talus, m., pochył.
 Tambour, m., bęben, łąbień.
 Tampon, m., czop.
 Tangente, f., styczną.
 Tapis, m., obicie, dywan, kobierzec.
 Taraud, m., gwintownica, gwintownik.
 Targe, f., tarcza.
 Targette, f., szylcik, zasłonka.
 Tarière, f., świder.
 Tarière à mèche anglaise, f., świder, wykrawacz.
 Tartre, m., winny kamień.
 Tassement, m., osiadanie się.
 Taverne, f., karczma.
 Teinturerie, f., farbiernia.
 Télégraphe, m., telegraf.
 Temoin, m., świadek.
 Température, f., ciepłota.
 Temple, m., świątynia.
 Tenaille, f., cęgi, klészcze, obcęgi.
 Tender, m., tender.
 Tenon, m., czop.
 Tente, f., namiot.
 Térébenthine, f., terpentyna.
 Terme, m., granicznik, term.
 Terni, adj., émy.
 Ternir, przyćmić.
 Terrain, m., naziom.
 Terrain coulant, m., kurzawka.
 Terrain viègre, m., calec.

- Terrasse, f., taras.
 Terre cuite, f., terakota.
 Terre glaise, f., glina.
 Terre grasse, f., il.
 Terre d'ombre, f., umbra.
 Terre de Sienne, f., syjena.
 Terrine, f., misa.
 Tertre, m., kopiec, mogiła, uroczysko.
 Tesson, m., trzop.
 Tête d'un clou, f., pleszka.
 Tête de belier, de boeuf, f., szczolb.
 Tête d'une hache, f., obuch.
 Tête de pavot, f., makówka.
 Tête de pont, f., szaniec.
 Tetraèdre, m., czworościan.
 Texture, f., zespój.
 Thalweg, m., nurt.
 Théâtre, m., teatr.
 Théodolite, m., teodolit.
 Thermomètre, m., ciepłomierz.
 Thyrses, m., tyrs.
 Tige, f., lodyga, pień, trzon, sztanga, żerdź.
 Tige du piston, f., sztanga.
 Tigette, f., lodyżka.
 Tilleul, m., lipa.
 Timon, m., dyszel.
 Timon d'une charrue, m., grądział.
 Tinette, f., baryłka, sudek.
 Tirant, m., ankra, podciąg.
 Tire-ligne, m., grafijon.
 Tirer, poprowadzić.
 Tiroir, m., szuflada.
 Tiroir régulateur, m., suwak.
 Tissu, m., tkanina.
 Toisé, f., sążeń.
 Toit, m., dach.
 Toit en aiguille, m., dach.
 Toit à cochons, m., chlów.
 Toit en épi, m., dach.
 Toit en flèche, m., strzała.
 Toiture, f., krycie dachu.
 Toiture en ardoise, f., krycie łupkiem.
 Toiture en tuile, f., krycie dachówką.
 Tole, f., blacha żelazna.
 Tombac, m., tombak.
 Tombe, f., mogiła.
 Tombeau, m., grobowiec.
 Tonneau, m., beczka.
 Tonnelier, m., bednarz.
 Tonnelle, f., ciennik.
 Topographie, f., topografija.
 Tore, m., okręże, półwałek.
 Tore corrompu, m., półwałek zwichnięty.
 Torchis, m., lepianka.
 Torrent, m., potok.
 Toste, m., burta.
 Touc, toug, m., buńczuk.
 Tour, m., tokarnia.
 Tour, f., wieża.
 Tour-de-chat, m., miedzuch.
 Touraille, f., słodownia.
 Tourbe, f., torf.
 Tourbillon, m., wir.
 Tourillon, m., czop, biegun, oś.
 Tournant, m., wir, uwrocie.
 Tourneur, m., tokarz.
 Tournevis, m., odkrętek, śrubczyk.
 Tourniquet, m., kołowrotek, obartel, zakrętka.
 Tournisse, f., rygiel.

- Trace, f., ślad.
 Tracé géométrique, m., kreślina.
 Tracer, wytyczać.
 Train, m., pociąg.
 Train de derrière, m., półwozie zadnie.
 Train de devant, m., półwozie przednie.
 Traîneau, m., sanie.
 Trait, m., rys.
 Trajet, m., przewóz.
 Tranchant, m., brzusiec, ostrze.
 Tranche, f., nacinak, płyta.
 Tranchée, f., prucie, przekop, wrzynka.
 Transsept, m., krzyż, tęczą.
 Transparent, m., przejrzocze.
 Trapèze, m., czworobok.
 Trappe, f., drzwi leżące.
 Travail en bosse, m., trybowana robota.
 Travail repoussé, m., trybowana robota.
 Traveaux de terrassiers, m. pl., grabarska robota.
 Travée, f., przęsło.
 Traverse, f., poprzecznicą.
 Travon, m., jarzmo.
 Tréfilerie, f., drótnia.
 Trèfle, m., koniczyna.
 Treillage, m., sztachety.
 Treillis, m., krata, lasa.
 Tremble, m., osika.
 Trémie, m., kosz młyński.
 Trempe, f., hart.
 Trésaille, f., rozwora.
 Trésor, m., skarbiec.
 Tréteau, m., szaragi.
 Treuil, m., kołowrot.
 Treuil à tambour, m., deptak.
 Triangle, m., trójkąt.
 Triangulation, f., trójkątowanie.
 Tribune, f., mownica.
 Tribune d'orgue, f., chór.
 Trifoire, m., trójścieże.
 Triglyphe, m., tryglif.
 Trigonométrie, f., trygonometryja.
 Tringle, f., chabinka, prątek, pręt.
 Tringlette, f., prątek.
 Tripoli, m., trypla.
 Triptique, m., tryptyk.
 Triton, m., tryton.
 Trompe, f., kozub, sklepienie.
 Trompillon, m., kozubek, sklepienie.
 Tronc, m., pniak, kłoda, karbona.
 Tronche, f., kłoda, pniak, klocek.
 Tronchet, m., klocek.
 Tronçon, m., pniak.
 Trophées, m., łupy.
 Trop-plein, m., odlówka.
 Trottoir, m., chodnik.
 Trou de boulin, m., maculnica.
 Trou de loup, m., wilczy dół.
 Truelle, f., kielnia.
 Trullisation, f., narzutka.
 Trumeau, m., międzyścieże.
 Trusquin, m., znacznik.
 Tube, m., rura.
 Tuf calcaire, m., martwica.
 Tuile, f., dachówka.
 Tuilleau, m., dachowniczy.

Tunnel, m., tunel.
 Turbine, f., trrbina.
 Turcie, f., grobla, wał.
 Tuyau, m., rura.
 Tympan, m., tympan.

U.

Urne, f., popielnica, urna.
 Usine, f., huta.

V.

Va-et-vient, tam i nazad.
 Vallée, f., dolina.
 Vallon, m., dolina.
 Van, m., opalka.
 Vanne, f., stawidło.
 Vannier, m., koszykarz.
 Vantail, m., skrzydło.
 Vantaux, m. pl., wrota.
 Vapeur, f., para.
 Variation, f., igła, zboczenie.
 Varlope, f., hebel, rubanek,
 spuszcz.
 Vase, m., czara, namuł, wazon.
 Ventilateur, m., przewiewka.
 Vénus, f., Wenus.
 Verge d'arpenteur, f., pręt.
 Verger, m., sad.
 Vergette, f., prątek.
 Vergue, f., reja.
 Verin, m., lewar.
 Vermeil, m., srebro.
 Vermillon, m., cynober.
 Vernier, m., nonijusz.
 Vernis, m., pokost.
 Vernisseur, m., lakiernik.
 Verre, m., szkło.

Verre soluble, m., szkło wodne.
 Verron, m., suwak, zasuwka.
 Versant, m., dział wód.
 Versoir, m., odkładnica.
 Vert, m., zieleń.
 Vert-de-gris, m., grysipan.
 Vert de montagne, m., bergryn.
 Vert de vessie, m., safgryn.
 Verterelle, f., skobel.
 Vertical, adj., pionowy.
 Vestibule, m., przedsionek,
 sień.
 Viaduc, m., drogociąg.
 Vifargent, m., rtęć.
 Vigne, f., winorośl.
 Vilbrequin, m., korba, świder.
 Vinaigre, m., ocet.
 Virole, f., skówka.
 Vis, f., śruba.
 Vis à bois, f., holcśruba.
 Vis hydraulique, f., śruba
 Archimedesas.
 Vis-seint-Gilles, f., sklepienie.
 Vis sans fin, f., śruba.
 Vitesse, f., chyżość.
 Vitrage, m., ośklenie.
 Vitre, f., szyba
 Vitrier, m., śklarz.
 Vitriol, m., koperwas.
 Vivier, m., sadzawka.
 Voie, f., fura.
 Voiture, f., wóz.
 Volant, m., koło szalone.
 Volée, f., stelwaga.
 Volet, m., okienica.
 Volume, m., objętość.
 Volute, f., zwój.
 Voussoir, m., zwornik.

Voûte, f., sklepienie.
 Vrille, f., świder.
 Vrille à cuiller, f., łopień.
 Vue d'oeil, f., okomiar.

Waggon, m. wagon.
 Waggon traineur, m., parowóz.

Zigzac, m., zygzak.
 Zinc, m., cynk.
 Zingage, m., cynkowanie.
 Zoophore, m., fryz.

WYŻSZA SZKOŁA
PEDAGOGICZNA W KIELCACH
BIBLIOTEKA

Biblioteka WSP Kielce

0239813